Aurel State

DRUMUL CRUCII

AMINTIRI
DE PE FRONT
ȘI DIN
GULAGURI

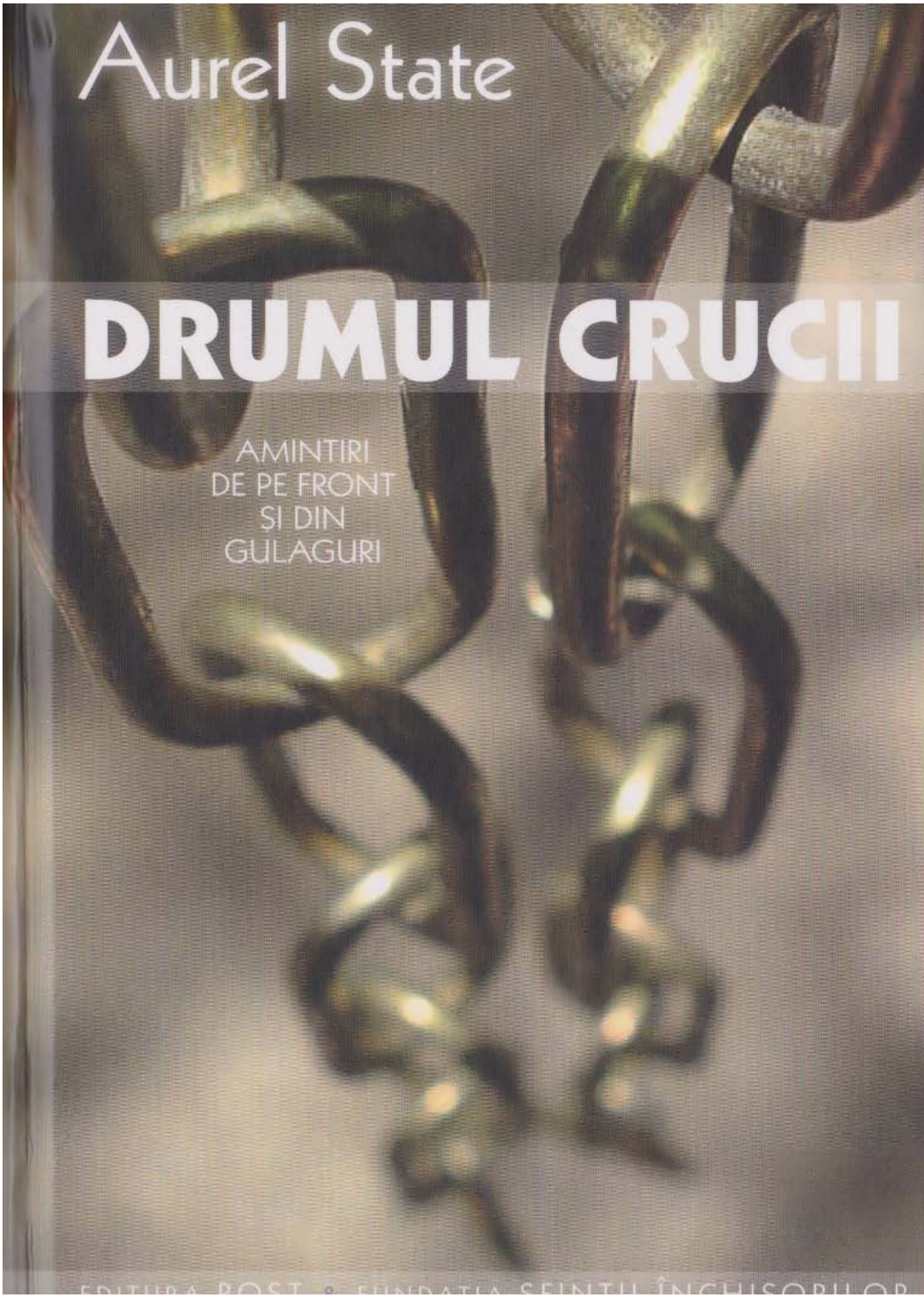

EDITURA POST ◆ FUNDAȚIA SFINȚII ÎNCHISORILOR

AUREL STATE

DRUMUL CRUCII

AMINTIRI DE PE FRONT ŞI DIN GULAGURI

EDIŢIA A III-A.
ÎNGRIJITĂ ŞI PREFAŢATA DE
ANCA CRIVĂŢ

CU O POSTFAŢA DE
MARCEL PETRIŞOR
ŞI
RĂZVAN CODRESCU

EDITURA ROST
FUNDAŢIA SFINŢII ÎNCHISORILOR
BUCUREŞTI – PITEŞTI
2013

VARIANTA V 1.0
Februarie 2021

PREFAŢĂ

Biografiile eroice au, uneori, un început cât se poate de obişnuit:

Aurel State se naşte în 29 aprilie 1921 la Godeni – un străvechi sat argeşean atestat de la jumătatea secolului al XV-lea şi aflat la sud de Câmpulung Muscel – într-o familie ţărănească ce avea să mai aibă, în urma lui, doi băieţi şi o fată. Locurile copilăriei, aşa cum şi le aminteşte mai târziu, par desprinse dintr-un basm: „muscele cu legănare de doină", „fâneţe înmiresmate", „grădini cu pomet", „ritmuri de brâuleţ, dar şi armonii de le musceleană", „aici venea Dumnezeu ca un gospodar cuminte, după ce-şi isprăvise lucrarea, să se bucure de priveliştea unei nunţi ţărăneşti [...] şi tot aici veneau şi ursitoarele neîndurătoare, ca să găsească, în firida ferestrelor, ciocănelele de ţuică care cântă gâlgâite pe gât"; şi tot o lumină de basm proiectează amintirea asupra jocurilor copilăriei, a căutării comorilor ascunse trădate de flăcările albastre ce le jucau deasupra, a distracţiilor uimitoare şi multicolore de la bâlciurile de Sfântul Ilie. După cei patru ani de şcoală primară de la Godeni, copilul va merge la Şcoala Normală din Câmpulung. Ne putem imagina impresia pe care clădirea impozantă a şcolii întemeiate de regele Carol I şi inaugurate în 1896 a făcut-o, probabil, asupra copilului de opt-nouă ani care începe să-i urmeze cursurile; e de imaginat, mai cu seamă, cât de marcată i-a fost sensibilitatea de faptul că făcea parte dintre elevii uneia dintre cele mai bune şcoli româneşti ale timpului, cu un prestigiu deja consolidat la sfârşitul anilor '20; Aurel State, mereu modest în memorialistica sa şi înclinat să-şi ascundă meritele proprii până la a le lăsa complet necunoscute, îşi evocă totuşi şcoala cu conştiinţa celui care aparţine unei elite:

„Şcoala Normală-Internat din Câmpulung, înălţată sub dealul Flămânda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită în ţară pentru tradiţia şi absolvenţii ei, era încă în timpul nostru animată de ambiţia de a-şi plasa absolvenţii în primele locuri la examenele de diplomă pe centru şi de a spori an de an trofeele concursurilor interşcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă,

brutărie, sere horticole, fermă cu animale şi terenuri agricole proprii, cu un corp profesoral temut în comisiile de diplomă şi bacalaureat şi cu o ceată de pedagogi, toţi ofiţeri de rezervă, temuţi de noi, elevii, şcoala patronată de Apostolul Andrei, primul chemat, îndătinase un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în orarul şcolii fusese amânat după absolvire. Elevii, copii ai satelor, mulţi fii de învăţători şi preoţi, crescuseră acolo supuşi, într-un amestec de mănăstire şi cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor".

(I, Prima întoarcere acasă).

În această şcoală îşi dobândeşte de la colegi porecla de „călugărul Hildebrand", probabil pentru scrupulozitatea cu care urmăreşte să respecte nu atât linia de conduită cerută de regulamentul şcolar, ci pe aceea pe care i-o impune, încă din aceşti ani tineri, propria sa conştiinţă – numită, în forul său interior, „Straşnicul inchizitor". Această instanţă, faţă de care se simte responsabil până la sfârşitul zilelor, îi va dicta nu doar comportamentul impecabil din prizonierat şi din închisorile politice, ci şi atitudini de un uimitor cavalerism adolescentin. Porecla însă, furnizată Securităţii de vreun fost coleg de şcoală care îl „turna" — E impresionant numărul de turnători pe care reuşeau „organele" să îi „convingă" – îl va urmări prin birourile de anchetă ca o dovadă peremptorie a „fanatismului" său.

Tot aici, la Şcoala Normală din Câmpulung, se formulează pentru prima dată împotriva lui Aurel State acuzaţia că ar aparţine Mişcării legionare, în fapt Frăţiilor de Cruce. Din memoriile sale rezultă că, elev fiind, a fost ridicat din internat de Siguranţă şi anchetat pentru apartenenţa la mişcarea care, în acel moment, era scoasă în ilegalitate. Vorbeşte directorul Şcolii Normale:

„M-am perpelit nopţi în şir acum doi ani, când te-a ridicat Siguranţa Statului noaptea din internat, deşi mă liniştiseşi, asigurându-mă că nu ai nicio legătură cu organizaţiile clandestine; Însă eu ştiam că premianţii de la alte şcoli fuseseră trimişi, pentru un vis, în faţa curţilor marţiale, înfundând închisorile. M-am mândrit cu lacrimi în ochi când chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliştii dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deşi de aceasta, ţi-a spus el, depindea eliberarea" (I, Prima întoarcere acasă).

E pentru prima oară – între atâtea alte situaţii similare care îi vor mai fi hărăzite – când Aurel State refuză ferm delaţiunea ca pe un act dezonorant. Vom aborda acum, mai pe larg – fiindcă acum apare în datele sale biografice – problema apartenenţei la Mişcarea legionară. La 19 ani, după absolvirea Şcolii Normale, Aurel State va face parte din organizaţia satului Godeni; O afirmă el însuşi într-un memoriu adresat Ministerului de Interne, în 1965[1]: „Considerat «legionar» – octombrie 1940 am figurat în organiz[aţia] satului de naştere, fără să fi avut vreodată funcţie, grad sau vreo funcţie social-administrativă, am fost trimis la Aiud, de unde am fost eliberat în 1 august 1964…” În război (1942–1944) şi în prizonierat (1944–1955), apoi în închisorile patriei sovietizate (1958–1964), el avea să stea laolaltă şi să împărtăşească soarta multor membri ai Mişcării legionare. A avut cu ei, în comun, orientarea naţionalistă de care nu s-a dezis în niciunul dintre momentele vieţii sale şi de care nu se putea delimita un ofiţer care, aşa cum avea să mărturisească mereu, plecase la război pentru redobândirea Basarabiei, smulse României de către sovietici în iunie 1940. A împărtăşit cu ei şi cu toţi ofiţerii români rămaşi credincioşi acestor idealuri, fie că erau sau nu legionari, entuziasmul anilor interbelici şi al generaţiei crescute şi educate în cultul pentru o Românie Mare nu doar teritorial, ci şi spiritual şi cultural. A împărtăşit cu toţi deţinuţii politici, legionari sau nu, anticomunismul visceral manifestat de oricare român responsabil faţă de comunizarea forţată a României. A refuzat să se dezică în vreun fel de camarazii săi de suferinţă din lagăre şi închisori şi îmi amintesc limpede cum povestea că, aflat sub anchetă şi torturat după arestarea din 1958, cerându-i-se să mărturisească cum că a făcut parte dintr-un „complot legionar” şi să îi acuze pe presupuşii săi „colaboratori”, le-a spus răspicat anchetatorilor: „Nu sunt legionar, dar dacă vă e aşa de frică de ei, vă rog să mă consideraţi unul dintre ai lor!”

Este o acuzaţie care revine curent în toate documentele Securităţii, fiind preluată, mecanic, de la unul la celălalt, mai ales că eticheta de „legionar”, atunci ca şi acum, e suficientă pentru a „îngropa” rapid un destin, fără a se mai face apel la

[1] Dosar CNSAS I 160209 vol. 2, fila 15 verso. În memoriu Aurel State solicită acordarea buletinului de Bucureşti, a „unui spaţiu locativ cât de modest” şi a unei pensii de invaliditate.

instrumentele de analiză puse la dispoziţie de cel mai elementar spirit critic. Între contemporanii săi şi între tovarăşii de suferinţă – atâţia câţi mai sunt printre noi – Aurel State e revendicat şi de cei care împărtăşesc convingerile legionare şi de cei care se situează pur şi simplu la dreapta, fără a se ralia orientării legionare: cine nu şi-ar revendica un asemenea stindard al rectitudinii morale şi un asemenea simbol al demnităţii imaculate? Cine nu ar dori să-şi poată zice „Şi Aurel State gândea ca mine”?

Ce spune Aurel State însuşi? *Drumul crucii* este, fără umbră de îndoială, cartea unui autor de dreapta. Este şi cartea unui legionar? Aceste convingeri nu apar enunţate nicăieri în mod explicit, aşa cum apar afirmate în scrierile autorilor care îşi asumă această orientare. Cum nu îl putem suspecta de niciun fel de oportunism pe cel care şi-a făcut un crez din curăţia propriei conştiinţe, neîngăduindu-şi – din adolescenţă şi până la moarte – nici să fie tentat de avantaje, nici să fie intimidat de ameninţări, nu vom putea presupune că şi-a ascuns convingerile, de teamă sau de dragul vreunui beneficiu, de orice fel ar fi fost acesta. Pe de altă parte, în documentele păstrate în arhiva CNSAS pe care el însuşi le semnează, nu este exprimată o astfel de poziţie – şi vom vedea că nu se temea să asume poziţii care-i periclitau viaţa şi libertatea. Cât despre diferite turnătorii ori declaraţii ale altora, obţinute în mod evident prin presiune şi care afirmă ceea ce Securitatea voia să audă, ne vom îngădui să nu le luăm în considerare.

Să revenim. În 1940 – 1941 este elev al Şcolii Militare de Ofiţeri de Rezervă din Ploieşti, iar în 1942 pleacă pe front, în linia întâi, luptând în Batalionul 1 Vânători de Munte, trupele de elită ale armatei române de-atunci. Se ilustrează în bătăliile pentru cucerirea Sevastopolului şi este decorat cu Virtutea militară, cu Ordinul Mihai Viteazul[2], cea mai ilustră decoraţie românească de război, şi cu Crucea de Fier. Fiind rănit în patru rânduri, este trimis de două ori în Ţară, dar, de îndată ce se restabileşte, cere întoarcerea pe câmpul de luptă şi, după ce soarta frontului din răsărit e pecetluită, în pofida faptului că este avertizat că merge la pieire sigură, se consideră dator să lupte până la capăt pentru cauzele pe care le asumă, fie şi pierdute:

---

2 Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, decernat prin decretul regal 711/30.03.1944.

„Regretele cunoscuţilor mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanţe: «Toţi se pierd de-acum fără rost acolo». Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută «chiar», în loc de o mie cad o mie unu” (I, A doua întoarcere acasă).

De altfel, tânărul ostaş are asupra morţii la care se expune continuu, parcă fără să clipească (citiţi oricare dintre paginile ce descriu luptele din Crimeea), o perspectivă luminată de basmele de-acasă; scriindu-i de pe front unei rude rămase în Ţară el spune: „De voi pleca în basmul lui «Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte», vă salut. Sunt fericit[3]”.

Va lupta, ca voluntar, împotriva partizanilor sovietici şi, după ce se acoperise de glorie în lupta pentru cucerirea Sevastopolului, îi este dat să participe şi la bătălia în care acest important punct strategic va fi recucerit de trupele lui Stalin. Aici va cădea prizonier, în 12 mai 1944. Sfâşietoare sunt paginile care descriu primele trăiri ale celui ce şi-a pierdut libertatea şi care ar fi preferat moartea căderii în puterea unui inamic străin de orice idee de onoare. Văzută ca o pângărire a întregii sale fiinţe, pierderea libertăţii e descrisă în termenii unei prăbuşiri în iad. O singură pată de lumină îmblânzeşte dramatismul chinuitor al acestor momente: chipul poetului George Fonea, care, din solidaritate faţă de camarazii de luptă, refuzase să se salveze. Prietenia care îi leagă pe front, în prizonierat şi după revenirea în ţară, până la moartea poetului, scrie unele dintre cele mai frumoase pagini ale cărţii.

Urmează, până în 1955, 12 ani de lagăr: Gorki, Oranki, Simferopol, Vorkuta, Donbas, Stalingrad, Sverdlovsk[4]. A refuzat, asemenea miilor de ofiţeri care au ştiut să îşi păstreze demnitatea, întoarcerea în Ţară cu diviziile trădătoare „Tudor Vladimirescu” şi „Horia Cloşca şi Crişan”. A făcut nenumărate greve ale foamei şi a participat sau a iniţiat numeroase proteste împotriva regimului de exterminare din lagărele sovietice, împotriva încălcării elementare a demnităţii omeneşti de către regimul concentraţionar. În 12 februarie 1949, în urma unui proces tipic stalinist, este condamnat pentru a fi participat la

---

[3] Dosar CNSAS 1160215/2, fila 3 verso.

[4] Dosar CNSAS 1160215/1, fila 14 verso.

luptele împotriva partizanilor: douăzeci şi cinci de ani de muncă de lagăr, în calitate de „criminal de război”. Simţindu-se ultragiat de o asemenea condamnare — „Luptasem, expus morţii, ca şi adversarul – dovadă cele patru răni, dar nu dădusem o palmă celor fără apărare, şi totuşi, în numele justiţiei unei mari puteri, eram trecut în rândul nelegiuiţilor” (II, La apa Vavilonului) –, scrie două proteste către guvernul Uniunii Sovietice şi către Comitetul Central al PCUS, urmate de represalii furibunde, încarcerare severă, bătăi sângeroase. Cum adopta mereu aceeaşi atitudine care sfida limitele rezistenţei fizice şi psihice, refuzând continuu să se abată de la linia de conştiinţă pe care o asumase, îi exaspera pe experimentaţii torţionari sovietici:

„În zilele ultimei greve a foamei, mă ridicam, uşor ameţit, de pe fâşia bluzei împăturite în patru pe beton ca să primesc vizita nacialnicului de regim. Făcea parte din cei jigniţi personal de protestul meu şi-şi încerca violenţa lexicului, gradând-o nesatisfăcut, cu pauzele paroxiste necesare găsirii ocării: român… ţigan… bandit… fascist… legionar… erou… mucenic… sfânt… martir… Iisus Hristos!” (II, La apa Vavilonului).

În toamna lui 1955, prizonierii români sunt repatriaţi, ultimii dintre toţi prizonierii de război. Unii dintre ei numărau treisprezece ani de lagăr sovietic, departe de Ţară. Aşteptau Prutul ca pe o frontieră a trecerii de la întuneric la lumină: la Ungheni îi aşteptau vagoanele-dubă ale Securităţii.

La 18 decembrie Aurel State ajunge la Bucureşti de unde urma să plece la familia sa din Godeni. În 19 ianuarie i se deschide dosar de verificare de către MAI, Direcţia regională Piteşti, Serviciul raional Muscel[5]: legionar, criminal de război, activitate subversivă împotriva Uniunii Sovietice şi a ordinii sociale din România(!). Dosarul era gata, nu trebuia aşteptat decât un nou prilej pentru arestare.

Între timp, eroul se resimte de pe urma războiului, torturilor, regimului de exterminare din lagăr: e bolnav de stomac şi are TBC. Va sta în sanatoriile de la Brebu şi Moroieni până la închiderea cavernelor pulmonare.

În paralel se pregăteşte pentru admiterea la facultate, iar în vara lui 1957 dă examen de admitere la Facultatea de Filologie

---

5 Dosar CNSAS I 160215, vol. 1, pp. L-3.

a Universităţii din Bucureşti, Secţia de limbă şi literatură germană: reuşeşte primul şi îşi ia examenele primului semestru cu calificative maxime.

La începutul semestrului al doilea, în 12 februarie 1958, este arestat din preventoriul studenţesc TBC. Cu câteva zile în urmă, murise poetul George Fonea. Prietenii, foştii ofiţeri cu care împărţise prizonieratul şi membrii Asociaţiei Nevăzătorilor — unde poetul era funcţionar şi conducea şi un cenaclu – l-au îngropat după datina oştenilor viteji care-şi străbat ultimul drum înfăşuraţi în steag. Pretextul a fost bun: complot legionar, uneltire împotriva orânduirii sociale din RPR.

Urmează o anchetă sălbatică în care lui Aurel State i se cere să denunţe şi să ofere probe împotriva „complotiştilor" pe care tot Securitatea îi inventase. Funcţiona, pentru a câta oară, principiul „justiţiei" comuniste din URSS şi de la noi: nu ei trebuie să-ţi dovedească vinovăţia, tu trebuie să îţi dovedeşti nevinovăţia.

Supus unei inimaginabile presiuni psihice (cine citeşte capitolul „Straşnicul inchizitor" să înţeleagă!), terorizat de ideea că nu va putea rezista torturii şi va sfârşi prin a ceda în vreun punct jocului înnebunitor al Securităţii, Aurel State îşi face un uluitor plan de sinucidere pe care îl şi pune în aplicare: la momentul şi locul potrivit reuşeşte să scape de sub escortă, se caţără, cu agilitatea vânătorului de munte, pe o scară de incendiu care dă pe acoperişul închisorii Uranus din Bucureşti şi se aruncă în gol „scontând o moarte sigură"[6]. Dar această izbăvire îi este refuzată: „Mă împiedicasem de o aripă de înger" (II, Straşnicul inchizitor).

Cu o gravă fractură de baza craniului, care avea să îi producă accese epileptiforme, cu o mulţime de oase fracturate („Oasele se fărâmaseră în mine cum se fărâmă în traistă covrigeii colindaţi pe care ai căzut urmărit de zăvozi" – II, Straşnicul inchizitor), Aurel State e „restaurat", cusut, tratat – de bine, de rău – în spitalul Văcăreşti, pentru a fi adus la procesul unde avea să fie condamnat „la 18 (optsprezece) ani de muncă silnică şi 7 (şapte) ani degradare civică cu confiscare totală a averii personale şi 650 lei cheltuieli de judecată":

„Faptele reţinute în sarcina condamnatului constă în aceia că

---

6 Dosar CNSAS I 160209 vol. 2, fila 15 verso.

începând din anul 1955, când a fost amnistiat pentru pedeapsa de 25 ani închisoare corecţională ce o primise în Uniunea Sovietică, pentru crimele săvârşite în timpul războiului, şi ca vechi membru al organizaţiei legionare în care fusese recrutat în timpul prizonieratului, a reluat legătura cu diferiţii membri legionari, în scopul de a răsturna la momentul oportun, prin violenţă, regimul democrat popular din RPR şi instaurarea la conducerea statului a unui regim fascisto-legionar”[7].

Şi toate acestea, desigur, aveau să se întâmple în România de după Yalta, dincoace de cortina de fier, în regimul de teroare instaurat de Securitate, sub privirile „îngăduitoare” ale marii Uniuni Sovietice, urmând să fie duse la îndeplinire de un student sărac, împreună cu foştii camarazi de prizonierat, ce-şi câştigau existenţa în slujbe umile, la limita subzistenţei!

Din cei 18 ani, Aurel State va executa 6. În 1964, în urma decretului de eliberare a deţinuţilor politici din România, părăseşte închisoarea din Aiud ca membru al ultimului lot de deţinuţi: cei care refuzaseră până la capăt „reeducarea”.

Ieşit din închisoare, termină Facultatea de limba şi literatura germană şi este profesor la o şcoală generală din Bucureşti până în 1976, când iese la pensie. E supravegheat constant de Securitate prin informatori din rândul familiei, al foştilor colegi de şcoală, de prizonierat sau de închisoare mai puţin rezistenţi la presiunea „Organelor”. Cum era extrem de exigent doar cu sine, fiind cu ceilalţi de o indulgenţă ce putea merge până la naivitate, sunt sigură că i-ar fi iertat pe toţi, dacă le-ar fi cunoscut delaţiunile.

În acest timp, traduce împreună cu poeta Ileana Mălăncioiu *Sfârşitul bufniţelor* de Hans Magnus Enzesberger, publicată în 1974 de Editura Univers şi, în colaborare cu Marcel Petrişor şi Adina Nicolescu, romanul *Data Tutashia* al prozatorului şi luptătorului anticomunist gruzin Ciabua Amiredjibi, carte publicată în 1981 la Editura Junimea. Scrie Drumul crucii, cartea pentru care e urmărit, anchetat, poate ucis.

* * *

O carte este un *alter ego* al autorului ei. Cea de faţă justifică pe deplin această aserţiune: ea nu se limitează la a înregistra momentele cele mai semnificative ale unei biografii, arătând

[7] Dosar CNSAS P 015314, vol. 2, fila 31 recto. Am redat întocmai ortografia şi punctuaţia originalului.

cine a fost autorul cărţii, ci lasă să se întrevadă şi *ceea ce el a vrut să fie:* o conştiinţă imaculată. Această finalitate pe care Aurel State o urmărea cu maximă atenţie până şi în detaliile anodine ale existenţei se citeşte într-unul dintre momentele cele mai tensionate ale biografiei sale de deţinut politic: schilodit de pe urma săriturii de pe Uranus, în cârje, e scos din carcera cu regim sever a Zărcii Aiudului de către colonelul Crăciun, comandantul închisorii, pentru a fi întrebat în faţa celorlalţi deţinuţi de ce refuză reeducarea; răspunzând acestei întrebări, Aurel State oferă cheia întregii sale biografii: „... strigai că nu mi-e teamă de el, că dacă grija lui e să-şi dobândească epoletul de general, a mea e să rămân om”.

Asemenea autorului, cartea îşi afirmă sensul propriei existenţe, acela de a salva de uitare suferinţa celor care au murit fără să poată mărturisi:

„Îmi rezervasem însă şi încercarea de a realiza un vis, cel din urmă şi cel mai de preţ din toate. Toată povestea de până acum […] s-o urc pe un munte al Taborului. Să capete prin har de sus veşmânt şi chip durabil pentru toţi luptătorii. Să strălucească răscumpărător pentru tinereţea lor jertfită prin răsărit ori prin închisorile de fier de acasă. […] Doamne, fi-mi de folos ca să întocmesc, privindu-i în tabăra de pe muntele Taborului, noua lor carte” (II, Destrămarea covorului fermecat).

În sfârşit, lucrul cel mai tulburător este că şi cartea şi-a îndurat, alături de cel care a scris-o, propria prigoană. Scrisă cu riscul conştient asumat al pierderii libertăţii relative în care Aurel State trăia după eliberarea din 1964 („însăilată în câţiva ani din noua existenţă cu primejdia continuă de a-mi pierde şi acel soi de libertate”), ea i-a fost încredinţată încercatului şi apropiatului prieten al autorului, scriitorului Marcel Petrişor; acesta i l-a „trecut”, desigur pe ascuns, lui Cezar Ivănescu, care, la rândul său, i l-a dat lui Marin Preda, directorul de-atunci al Editurii Cartea Românească:

„[Marin Preda] avea la Cartea Românească manuscrise pe care nu putea să le publice, deşi, din 1977, cenzura era oficial desfiinţată (unul dintre aceste manuscrise era de Paul Goma, «Uşa» dacă nu mă înşel), citea ca editor cărţi zguduitoare, pe care nu putea nici măcar să le arate «forurilor competente»: un asemenea manuscris îi înmânasem chiar eu, era vorba de romanul autobiografic al lui Aurel State, *Drumul crucii*, pe care

mi-l adusese Marcel Petrişor…

Altă viziune asupra războiului din Răsărit!” [8].

Îşi va fi făcut Aurel State iluzia că în comunism poate fi publicată o carte care prezintă războiul împotriva URSS dintr-o perspectivă complet opusă punctului de vedere oficial al atotputernicului Partid Comunist Român? Probabil că nu. Suntem înclinaţi să credem că lucrarea a ajuns în mâinile lui Marin Preda fiindcă, după obiceiul său, Aurel State făcea cu orice risc tot ceea ce îi stătea în putinţă pentru a-şi duce la îndeplinire un angajament luat faţă de sine: *Drumul crucii* era o astfel de făgăduinţă, făcută însă nu doar sieşi, ci şi tovarăşilor săi de suferinţă care îşi sfârşiseră zilele în prigoana comunistă. Nu îşi putea publica singur cartea, dar o putea transmite unui editor care, la vremea aceea, avea faima de a-şi permite să spună lucruri pe care alţii nu le-ar fi îndrăznit.

O dată ajuns la Cartea Românească, manuscrisul a trezit interesul directorului de editură. O mărturie a Ilenei Mălăncioiu ne ajută să-i urmărim destinul:

„Pe la sfârşitul anului 1979, am aflat de la consăteanul meu Aurelian State […] că o cunoştinţă comună i-a dat lui Marin Preda memoriile sale. Nu peste mult a fost convocat la o întâlnire care a avut loc la editură. După cum mi-a relatat el, Preda i-a spus: domnule, pe mine m-a interesat foarte mult ce-ai scris dumneata, dar nu te pot tipări. Aşa ceva n-aş putea să public nici eu. La care State a răspuns: dumneavoastră n-aţi putea să scrieţi, nu să publicaţi aşa ceva. Aţi putea să scrieţi un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac, dar asta e altceva. Autorul *Moromeţilor* a fost contrariat de acest răspuns, dar demnitatea celui care i l-a dat i-a impus. Drept pentru care i-a cerut să-i mai lase manuscrisul, fiindcă ar vrea să mai zăbovească asupra lui. Ca să se asigure că nu va fi refuzat, a adăugat că oricum e mai bine să stea la el. Lucru pe care celălalt îl ştia. Pentru că Securitatea descinsese de mai multe ori şi răscolise tot ce se afla în garsoniera lui confort trei, sub

---

[8] Cezar Ivănescu, „Marin Preda şi «Cel mai iubit dintre pământeni». Prolegomene la «Cel mai iubit dintre pământeni» (Fragment inedit), Partea a II-a”, în Observatorul, Toronto, 5.02.2009, http://www.observatorul.com/articles main. asp? action = articleviewdetail&ID=8011

pretext că ar fi fost reclamat că deţine valută. A doua zi după moartea lui Preda, l-am întâlnit pe State, căruia îi spuneam prietenul meu, prizonierul, în faţa Editurii Cartea Românească. Venise să-şi recupereze memoriile. A fost prima şi ultima oară când mi-am îngăduit să mă cert cu el. Nu înţelegeam cum poate să se gândească atunci la asta. Din păcate, nu peste mult a trebuit să recunosc că el avusese dreptate. Fiindcă experienţa îl făcea să ştie ce va urma. Citind cartea Marianei Sipoş, am constatat că pe lista manuscriselor din camera de la Mogoşoaia, sub cele 17 pagini disparate pe care scria Generozitate, apar şi cele trei volume ale memoriilor lui Aurelian State (cu titlul *Drumul*, şi nu *Drumul crucii*, pe care-l aveau în realitate). Desigur, e greu de crezut că un manuscris al acestui necunoscut ar fi putut să fie căutat printre cele aflate în camera lui Preda. E mai plauzibil ca el să fi constituit o descoperire colaterală. Dar ea infirmă declaraţia potrivit căreia toate manuscrisele ar fi fost predate la Uniunea Scriitorilor şi restituite ulterior celor în drept pentru că nu ar fi prezentat interes pentru organele de cercetare (sau pentru Securitate). Aceste memorii, pentru care autorul a intrat din nou în colimator şi au fost plătite cu viaţa, erau căutate pentru că anonimul care le-a scris era departe de a fi un caz oarecare”.[9]

Putem zăbovi puţin asupra acestor împrejurări fiindcă sunt semnificative spusele lui Aurel State către Marin Preda, în discuţia recuperată graţie Ilenei Mălăncioiu („dumneavoastră n-aţi putea să scrieţi, nu să publicaţi aşa ceva. Aţi putea să scrieţi un roman formidabil, ceea ce eu nu pot să fac”). Pe de o parte, autorul *Drumului crucii* îşi cunoaşte limitele ca *scriitor de literatură*, cum de altfel afirmă la un moment dat chiar în cuprinsul cărţii: „Povestind, după ani, n-am lângă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evanghelişti, pe magi sau pe marii meşteri, iar viaţa trecută se ridică în faţa-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbuşit şi pe care visez acum din nou să-l urc”.

Pe de altă parte, el ştie că miza „tare” a textului nu stă în caracterul său artistic sau de ficţiune literară oricât de bine scrisă („un roman formidabil”), ci în faptul că este o mărturisire a faptului istoric nud a cărui cunoaştere a fost plătită cu

---

9 Ileana Mălăncioiu, „O filă pentru dosarul «Marin Preda»”, în *România Literară*. 28/2000, http://www.romlit.ro/o_ fil_pentru_dosarul_marin_preda.

suferinţa proprie şi a tuturor întemniţaţilor şi prigoniţilor vremii lui. Aşa cum ceruse unul dintre prizonierii de la Oranki, victimă a terorii de neînchipuit ce se dezlănţuise asupra ofiţerilor prizonieri care refuzau să se înscrie în divizia de trădători „Tudor Vladimirescu”, „cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gângav, ceea ce pământul tace! E mesajul lor [al celor de sub pământ], oricât de spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!”

Este de reţinut supoziţia Ilenei Mălăncioiu din articolul citat mai sus, anume că Marin Preda ar fi fost interesat să păstreze manuscrisul fiindcă i-ar fi putut folosi la „documentarea pentru volumul II al romanului *Delirul*, a cărui abandonare dezavantajoasă la jumătatea drumului îl obseda”. Pentru Aurel State, a fi scris *Drumul crucii* însemna a-şi fi făcut datoria faţă de morţii gropilor comune din lagărele ruseşti şi din puşcăriile comunismului românesc, şi asta în pofida prigoanei şi a urmăririi neîncetate de după 1964; însemna că s-a înfruntat încă o dată – sub ochii acelui Dumnezeu care fusese martor şi al eroismului său de tânăr războinic, urmărindu-l de sus, de pe Ceatîrdacul Crimeei – cu acest rău istoric care a fost comunismul, hrănit din abjecţia cea mai josnică de care omul este capabil. *Romancierul* Marin Preda, în schimb, a sesizat, probabil de la prima lectură, potenţialul literar al acestei scrieri care, deşi inegală, surprinde caractere umane şi scene de o autenticitate zguduitoare pe care niciun prozator nu le-ar putea inventa la masa sa de lucru, ceea ce autorul Moromeţilor ştia, probabil, prea bine.

Revenind la istoria acestei cărţi, aflăm deci că, percheziţionând locuinţa de la Mogoşoaia în care, la 16 mai 1980, a murit Marin Preda, Securitatea ar fi putut găsi şi manuscrisul lui Aurel State. Era o „captură” pe care o vizau demult: ca şi autorul ei, cartea era urmărită de Securitate. Să ne întoarcem în timp pentru a urmări câteva dintre momentele acestei urmăriri, atât cât o putem cunoaşte din documentele păstrate la CNSAS.

În 15.12.1976 Securitatea îi deschide lui Aurel State dosarul de urmărire informativă (DUI) cu numele de cod „Sotir”. Instituţia îşi propune „lucrarea lui State Aurelian prin dosar de urmărire informativă pentru a stabili” – între altele – „dacă are preocupări suspecte pe linia întocmirii unor lucrări literare cu

conţinut ostil" (subliniere în text)[10] 1. În dosarul de sub aceeaşi cotă, într-o *Completare la planul de măsuri în DUI «Sotir» privind pe State Aurelian* din 08.02.1978 se arată că „în luna mai 1977 Insp[ectoratul] de Securitate Timiş a informat prin Direcţia I-a că din discuţiile purtate pe mijloace speciale T.O.[11] între Ovidiu Cotruş (acum decedat[12]) şi Petrişor Marcel, rezultă că State Aurelian a întocmit o trilogie (roman) cu caracter autobiografic în care a tratat perioada celui de-al doilea război mondial la care a participat, prizonieratul în URSS şi apoi condamnarea sa în ţară după revenirea din prizonierat" (subliniere în text). În stilul inimitabil al Securităţii, documentul continuă: „Partea I-a intitulată «Războiul» ar fi fost predată de către State Aurelian lui Marin Preda ia[r] partea [a] II-a şi a treia au fost trimise în Franţa lui Monica Lovinescu, al căror conţinut a fost apreciat de Petrişor Marcel ca fiind «exact ca şi cartea lui Soljeniţîn intitulată *1914*»"[13] . Drept urmare, se efectuează la 12 mai 1977 o percheziţie[14] care i-a ridicat lui Aurel State, de-a valma, carnete cu însemnări, caiete de notiţe şi referate din studenţie, studii şi

---

10 Dosar CNSAS 1160215, vol. 2, fila 32 recto. Vom reda ortografia şi punctuaţia organelor de Securitate. Între paranteze drepte suplinim elementele care lipsesc (litere lipsă, articole şi prepoziţii folosite greşit etc.), pentru a nu marca mereu cu sic frecventele greşeli ale „organelor").

11 „Mijloacele speciale T.O". Desemnează tehnica operativă de ascultare cu ajutorul microfoanelor.

12 Poetul şi criticul literar Ovidiu Cotruş a murit în 12 septembrie 1977, la cincizeci şi unu de ani, în urma unei grave afecţiuni hepatice contractate în perioada detenţiei politice din care se eliberase în 1964.

13 Ibidem, fila 66 recto. Romanul istoric scris de Soljeniţîn şi publicat în 1971 se intitulează *August 1914*.

14 La fila 53 recto a aceluiaşi dosar: „... am procedat la efectuarea percheziţiei cu care ocazie s-au ridicat următoarele: 1) 1 (un) studiu scris la maşină despre poetul Engberger *(sic)* dactilografiat compus din 37 file. 2) 1 (un) fragment roman fantastic compus din 25 file 3) traduceri scrise de mână şi dactilografiate compuse 55 file 4) 1 (un) studiu Hans magnus *(sic)* Enzesberger, dactilografiat compus din 58 file 5) traduceri poezii 13 file 6) 1 (un) referat metodică pentru învăţământ, scris de mână compus din 10 file 7) 1 (un) caiet Istoria literaturii germane M. Isbăşescu, dictando 8) 2 (două) caiete însemnări 9) 1 (una) agendă format mic, îmbrăcată în plastic culoare bleau *(sic)* 10) cartea «Călătorie spre Soare-Răsare» de Marcel Petrişor 11) 1 (un) referat despre Ch. Baudelaire, scris de mână 12) diversă corespondenţă 13) 1 (un) caiet de însemnări, copertă maron, scris de mână. Alte însemnări, bunuri, valori nu s-au mai ridicat".

traduceri în diferite faze de elaborare, probabil tot ce a găsit scris de mână sau bătut la maşină, ba chiar şi cartea lui Marcel Petrişor *Călătorie spre Soare Răsare*, publicată în 1976 la Editura Cartea Românească, deci trecută deja prin cenzură; dar, nu se ştie niciodată, în neadormita ei vigilenţă, Securitatea îşi propusese oricum să urmărească „dacă State Aurelian este atras la activitatea duşmănoasă desfăşurată de Petrişor Marcel”[15]. Nu se consemnează în acest proces verbal nimic despre motivele (sau măcar pretextele) care au determinat respectiva percheziţie; cu atât mai puţin va fi precizat scopul ei real, anume găsirea memoriilor de război, lagăr şi închisoare. Ceea ce nu înseamnă că nu s-a găsit chiar nimic, fiindcă într-o Notă de la finalul documentului care anunţă deschiderea dosarului de urmărire informativă se arată că „în ziua de 12 mai 1977 org[anele] de miliţie ale Municipiului Bucureşti au efectuat o percheziţie domiciliară lui State Aurelian. Cu ocazia percheziţiei la cel în cauză au fost găsite printre alte materiale, şi trei pagini scrise la maşină, rezultând după numerotare, că fac parte dintr-un roman autobiografic”, pagini neconsemnate în procesul verbal al percheziţiei[16].

Anchetat la Securitate, Aurel State va recunoaşte că a scris un roman autobiografic care cuprinde evenimentele vieţii sale de la plecarea în război până la eliberarea din puşcăria comunistă, în 1964, că a depus un exemplar la Editura Cartea Românească şi că un alt exemplar l-a trimis în străinătate. Anchetatorii nu au avut motive să fie prea mulţumiţi de strădaniile lor, fiindcă nu au reuşit să „scoată” de la anchetat decât ceea ce el a dorit să le spună, adică mai puţin decât ceea ce deja ştiau: „În ce priveşte perioada şi împrejurările în care a trimis romanul în Occident, State Aurelian încearcă să inducă în eroare org[anele] de sec[uritate] prezentând ca recentă trimiterea manuscrisului, pe când din datele ce le deţinem rezultă că această împrejurare a avut loc până în anul 1976 prin intermediul lui Marcel Petrişor”[17]. Într-un document ulterior datat în 8.02.1978 şi care reia chestiunea, rezultă din ton că securiştii se simt insultaţi de atitudinea celui interogat;

---

15 Ibidem, fila 32 verso.

16 Ibidem, fila 32 verso.

17 Ibidem, fila 33 recto.

profesorul de germană pensionar, în baston, cu ani grei de lagăr şi de puşcărie în spate, cu mai toate oasele fracturate de săritura de pe închisoarea de la Uranus, îşi permite să îi sfideze: „De menţionat că State Aurelian a adoptat o atitudine de sfidare, fiind evidentă ipocrizia şi făţărnicia de care a dat dovadă din însăşi redactarea laconică a declaraţiei prezentate organelor noastre”[18]. Într-adevăr, declaraţia lui Aurel State din 12 mai 1977 aflată în acelaşi dosar demonstrează neputinţa unui organ de represiune, reputat a fi atotputernic, în faţa unui om vârstnic, infirm şi singur, dar decis să-i înfrunte cu orice preţ pe anchetatori şi să-şi păstreze conştiinţa curată netrădând numele nimănui dintre cei care l-au ajutat; cum am spus, el va declara doar ceea ce se ştie deja şi nu poate aduce pe nimeni în faţa Securităţii, anume că în februarie 1977 şi-a predat cartea, de aproximativ 600 de pagini, Editurii Cartea Românească. Urmarea merită citită: „Am expediat în martie 1977 printr-un necunoscut al doilea exemplar al trilogiei pentru a găsi eventual un editor. Respectivul vorbea germana şi a fost de acord să ducă manuscrisul în vest, el însuşi fiind din vest. Această discuţie a avut loc undeva pe Mihai Bravul, în zona șc[olii] gen[erale] 85. L-am predat manuscrisul pe loc întrucât îl aveam la mine. Până la această dată nu ştiu unde a ajuns manuscrisul respectiv.[…] La întrebarea cine a dactilografiat manuscrisul pe care l-am trimis şi în vest declar că nu-mi aduc aminte. Nu-mi amintesc când şi cât a durat dactilografierea. Nu ştiu cum o cheamă şi unde locuieşte. E o femeie probabil mai tânără decât mine. […] Menţionez că după ce am depus-o la editură am vorbit despre această lucrare, dar nu reţin exact cui. Nu am vorbit nimănui despre faptul că am trimis în Occident această lucrare. Nu am cunoscut persoane în Franţa, R.F.G. la care să apelez în vederea publicării acestui manuscris. Am trimis un exemplar în vest pentru că nu am exclus posibilitatea ca exemplarul depus la editură să se piardă, fiind convins că ceea ce am scris e util comunităţii româneşti”[19] .

„Organele” caută în continuare. Într-o *Notă de lucru* din 06. 09. 1978, aprobată de colonelul Ion Burac, măsurile preconizate pentru urmărirea lui Aurel State par destinate supravegherii

---

18 Ibidem, fila 66 recto.

19 Ibidem, fila 218 recto, verso.

unui spion de talie internaţională: Securitatea îşi propune să introducă „Mijloace speciale tip I.D.M.[20] la domiciliul său, prin pătrundere secretă, în ideea de a stabili preocupările actuale, persoanele care îl vizitează, cine sunt acestea şi intenţiile de viitor. Menţionăm că la definitivarea studiului de pătrundere secretă se va întocmi un plan separat". De asemenea, „pentru a studia comportamentul, preocupările zilnice, persoanele cu care se află în relaţii prezente va fi pus în filaj cu intermitenţă". Prin intermediul Inspectoratului de Securitate din judeţul Dâmboviţa – care se ocupă de supravegherea familiei şi a cunoscuţilor de la Godeni, satul natal al urmăritului – va fi verificată situaţia informatorilor locali „«C.N.» şi «Porumbescu» care au fost în relaţii cu cel în cauză şi în funcţie de rezultat vom cere sprijinul pentru a studia posibilitatea trimiterii la Bucureşti în scopul interpunerii lui «Sotir»". Îşi propun să-i reactiveze pe informatorii care „au furnizat informaţii despre obiectiv în detenţie" şi să „clarifice care este situaţia actuală a legăturilor lui «Sotir» cu care a activat în lagăre şi detenţie şi am în vedere pe următorii[...], dacă din rândul lor sunt şi informatori care ar putea fi folosiţi pe lângă acesta"; dintre cele unsprezece nume care alcătuiesc lista de posibili delatori, două sunt marcate ca aparţinând unor informatori (scris de mână: „sunt. inf."). Unii dintre cei „cunoscuţi că se află în relaţii cu «Sotir»[...] vor fi luaţi în studiu şi se vor întreprinde măsuri de verificare în vederea atragerii la colaborare"; în privinţa altora, deja aflaţi în urmărire informativă, urma „să se coopereze cu ofiţerii care au în lucru aceste cazuri pentru a fi la curent cu evoluţia lor". Extinderea urmăririi este luată în calcul chiar şi în cazul unor relaţii mai puţin strânse cu o familie din Sibiu „pe care îi vizitează uneori, iar prin intermediul acesteia are legături şi cu o familie din localitatea Bazna. Împreună cu Direcţia I-a vom analiza posibilitatea lucrării informative a persoanelor din Sibiu şi Bazna în scopul de a stabili natura legăturilor ce le are cu obiectivul". Pe lângă toate acestea, „clarificarea şi verificarea situaţiei prezente a rudelor lui «Sotir»"[21].

Cum din convorbirea telefonică interceptată, purtată între Marcel Petrişor şi Ovidiu Cotruş, se ştia că măcar o parte a

---

20 Interceptarea discuţiilor prin microfoane.

21 Ibidem, 73 verso-74 verso.

textului cărţii scrise de Aurel State se afla la Marin Preda, aflăm din documentul datat 6.09.78 că Securitatea îşi propune: „Cu sprijinul Direcţiei I-a se va analiza posibilitatea de a se interveni pe lângă scriitorul Marin Preda pentru a intra în posesia exemplarului doi a lucrării autobiografice a lui State A”.[22].

Eşec! Documentul ce poartă data 8.02 1978 arată: *„Cunoscându-se atitudinea pe care Marin Preda o manifestă faţă de astfel de cereri ale org [anelor] de Securitate*, măsura noastră a fost fără rezultat” [23]. De ce îşi mai propuneau în septembrie să întreprindă o acţiune care eşuase din februarie? Greu de spus. Documentele din dosarele pe care le-am studiat par uneori să fie rezultatul unor acumulări succesive de intervenţii asupra textelor informative, intervenţii operate, uneori, la date diferite de cea anunţată în antet. Pe de altă parte, fiecare document le reia pe cele anterioare, refăcând toată istoria urmăritului din perspectiva momentului redactării – ca în celebra carte *1984* a lui Orwell – şi producând astfel confuzii în ordinea cronologică a anchetelor, care oricum se repetă după acelaşi tipic şi ale căror documente sunt redactate în acelaşi limbaj de lemn, drept care nu e întotdeauna simplu să se mai ştie ce a fost întâi şi apoi. În cazul în care, însă, nu ni se pare credibilă ipoteza straturilor redacţionale multiple, putem presupune că, în pofida refuzului lui Marin Preda, „organele” nu consideră că pot renunţa la a obţine de la acesta textul cărţii şi îşi propun să continue presiunile asupra directorului „Cărţii Româneşti”. Or, pur şi simplu, cum se întâmpla adesea în comunism, diferitele „măsuri” se transmit mecanic de la un plan la altul, fără a se ţine seama de faptul că acţiunea propusă se efectuase şi se soldase cu un refuz.

Oricum ar sta lucrurile, momentul morţii lui Marin Preda readuce în discuţie posibilitatea de a obţine un exemplar al cărţii scrise de Aurel State. Redăm în întregime *Nota* din data de 21.05.1980, semnată de căpitanul Ion Dumitru: „La data de mai sus am discutat cu Mr. Oprişor Oniţiu din cadrul Serv. 120 care ne-a relatat următoarele: După decesul scriitorului Marin Preda, imediat s-au prezentat la locul de creaţie (Mogoşoaia) organele

---

22 Ibidem, fila 74 verso.

23 Ibidem, fila 66 verso. Cuvintele în cursive sunt tăiate cu o linie. Sublinierea aparţine textului.

procuraturii şi miliţiei împreună cu specialişti care au inventariat toate lucrările ce i-au aparţinut. Cu acele materiale se va crea un fond «Marin Preda». Toate materialele pe care Marin Preda le-a primit de la diverse persoane în timpul vieţii sale, nu se pot restitui autorilor, conform normelor în vigoare. Ofiţerul a comunicat că la inventarierea lucrărilor lui Marin Preda a participat şi un informator al său, în calitate de specialist. Cu acesta va stabili şi modalităţile de a intra în posesia lucrării lui State Aurel intitulată «Drumul care nu ştie nimeni unde duce» pentru a o studia şi aprecia caracterul acesteia. Informatorul va stabili dacă lucrarea este trecută în procesul verbal de inventariere”[24].

Totuşi, cartea nu ajunge la organele de Securitate atât de amatoare de lecturi anticomuniste. Îi regăsim urma cu câteva luni mai târziu: un *Raport privind pe Aurelian State* lucrat în DUI, datat în 13.10.1980 şi semnat tot de Ion Dumitru – avansat între timp la gradul de maior, probabil şi pentru constanţa cu care urmăreşte să „prindă” această carte cam „iute de picior” pentru el – arată că „în prezent această lucrare a ajuns în posesia tov. Vasile Nicolescu din cadrul Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, fiind trimisă de editura «Cartea Românească, pentru a hotărî asupra ei, întrucât are un conţinut necorespunzător. Tov. Col. Varvenia a discutat în prezenţa noastră cu Vasile Nicolescu, care a comunicat că această lucrare se află la dumnealui şi va fi supusă studiului unei comisii care va hotărî asupra ei. În situaţia că această lucrare va fi găsită că are un conţinut necorespunzător, neputând fi publicată i se va comunica autorului acest lucru şi i se va restitui. Întrucât i s-a explicat că org[anele] noastre cunosc că acest material are un conţinut necorespunzător şi dacă poate fi trimis pe cale oficială către noi, Vasile Nicolescu a afirmat că nu se poate face acest lucru. În schimb a promis că va căuta să retină lucrarea cât mai mult la dânsul, fără a o restitui autorului, fiind pusă spre analiză a unor redactori de specialitate. Când va hotărî ca să-i restituie lucrarea lui State Aurelian. Vom fi anunţaţi şi noi pentru a cunoaşte acest lucru”.[25]

Imediat dedesubt, o însemnare care poartă drept titlu chiar

---

24 Ibidem, fila 156 recto. Subliniere în text.

25 Ibidem, fila 171 recto-verso. Subliniere în text.

data de 13.X.1980, semnată indescifrabil de cineva cu grad de colonel, arată în ce mod urma Securitatea să utilizeze informaţia venită de la Consiliul Culturii: „Tov. Ion Dumitru, dacă nu se poate reţine lucrarea, să urmărim când State A. va intra în posesia ei, să procedăm la ridicarea acesteia de la autor sau locul unde va fi dată spre păstrare, cu ajutorul şi sub acoperirea organelor de miliţie”[26]. În 14.03.1981, într-o *Notă de analiză*, securiştii încă îşi mai propun: „Printr-o combinaţie se va căuta să se intre în posesia exemplarului lucrării lui State Aurelian, existent la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste”[27]. Posibilitatea ca lucrarea să fie multiplicată şi ca încă un exemplar al ei să fie trimis în străinătate pare să le dea răcori, aşa încât îşi propun să întindă o plasă cu ochiuri dese:

„Prin reţea şi celelalte mijloace se vor căuta informaţii pentru identificarea persoanelor care au cunoştinţă şi participă la multiplicarea lucrării, în vederea prevenirii unor astfel de activităţi. Sarcină permanentă. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Efectuarea de cercetări şi percheziţii asupra persoanelor suspecte de deţinerea lucrării în vederea intrării în posesia acesteia. Astfel de măsuri se vor lua asupra numiţilor State Aurelian, Fonea Florin, Zeană Corneliu, Stoica Lia-Maria, Mălăncioiu Ileana, Iulian Constantin. Termen 15. IV.1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru. Pentru a stabili dacă a scos în străinătate un alt exemplar al lucrării, se vor lua măsuri şi de identificare şi audiere a numitei Jana (Iana), prietena lui Radina Ion-Remus, care în luna august 1980 a vizitat pe Fonea Florin pentru a obţine de la el materialul în cauză şi a-l scoate în exterior. Termen 25. IV. 1981. Răspunde Mr. Ion Dumitru”[28].

Aurel State e urmărit constant, chemat la Securitate şi supus interogatoriilor în mai multe rânduri. În 19.06.1982, de pildă, i se ia un interogatoriu în care i se cere să arate pe cine frecventează, cât de des, în ce împrejurări le-a cunoscut pe respectivele persoane (pe care, oricum, Securitatea le supraveghea demult şi care formează o listă ce trece de la un „plan de măsuri” la altul şi de la o „notă de analiză” la alta) şi care sunt scopurile întâlnirilor. Cartea nu scapă nici ea de

---

26 Ibidem, fila 171 verso.

27 Ibidem, fila 192 recto.

28 Ibidem, fila 192 recto-verso.

urmărire şi autorul va declara – oare pentru a câta oară? – că „A fost bătută la maşină în 2 exemplare: un exemplar depus la Cartea Românească, iar al doilea expediat printr-un intermediar necunoscut cu rugămintea să-l depună spre păstrare, pentru a nu se pierde. Menţionez că nu am dat-o nimănui spre difuzare (spre a fi citită). Lucrarea menţionată am terminat-o în prima şi deocamdată singura versiune aproximativ în 1973 – 4? Nu am elaborat de atunci nimic închegat”[29].

Ar fi fals să ne imaginăm că aceste interogatorii se desfăşurau ca nişte conversaţii de cafenea. Tot fals ar fi să credem că vreun document din dosarele Securităţii ar vorbi despre metodele specifice anchetei. Dacă citim însă printre rânduri, putem „vedea” câte ceva.

Parcurgem o declaraţie de anchetă luată scriitorului Marcel Petrişor în 21 iulie 1982[30]. Anchetatul răspunde, în 19 puncte, întrebărilor interogatoriului (neprecizate în text). Totul porneşte de la carte şi se întoarce, obsesiv, la ea: momentul când Aurel State îşi scrie cartea, numărul dactilogramelor, iniţiativa trimiterii în străinătate, persoanele prin care Marcel Petrişor s-a interesat despre soarta cărţii în Occident, persoane cu care Marcel Petrişor a comentat cazul lui Aurel State, relaţiile dintre anchetat şi autorul cărţii etc. Lectura declaraţiei lasă impresia că Marcel Petrişor profită cu umor de anchetă pentru a-i pune pe securişti în situaţii imposibile: astfel, scriitorul le explică cum l-a sfătuit pe Aurel State că ar fi bine ca „familia Ierunca” să cunoască textul respectiv „pentru ca şi Virgil să-şi spună părerea asupra cărţii şi asupra şanselor ei de evaluare în critica universală”; menţionează că el însuşi s-a interesat dacă volumul lui Aurel State a ajuns în Franţa „ca să-mi verific simţul critic, evaluarea valorică ca o carte document istorico-existenţial ca aceea să intre şi în atenţia criticii universale”; el, Marcel Petrişor i-a făcut lui Aurel State „obiecţii privind stilul şi compoziţia”, i-a spus că lipsesc antieroii, că în partea referitoare la prizonierat „nu există diferenţieri în tratarea comportamentului diferitelor naţionalităţi fie din necunoaşterea lor, fie dintr-o unitate pe care omul s-ar fi putut să o manifeste în condiţii grele de detenţie”,

---

29 Ibidem, fila 214 verso.

30 Ibidem, filele 219 – 225. Declaraţia olografă a lui Marcel Petrişor nu este datată, în schimb, data acesteia apare pe fila 263 în copia (de mână!) făcută de un funcţionar al Securităţii şi aflată în acelaşi dosar.

că în partea a treia se confundă anumite etape cronologice. Putem bănui cât de interesate au fost organele de anchetă de atari precizări privitoare la arta romanului. Apoi anchetatul îl elogiază pe Aurel State în câteva paragrafe consistente, pentru integritatea sa morală ireproşabilă. În schimb, singurul lucru pe care îl cunoaşte despre opiniile politice ale acestuia este că „îi repugnă fanatismul de orice natură şi că pentru el singurul ţel în viaţă a mai rămas desăvârşirea unei existenţe în care nimeni şi nici el să nu-şi poată face niciodată niciun reproş”. Cât despre sine însuşi şi convingerile proprii, Marcel Petrişor nu are are „cristalizată nicio convingere decât aceea că niciodată un om nu trebuie să fie sau să devină asupritorul celuilalt, indiferent pe ce motive”. Nu ştim dacă nu cumva aceste lecţii de morală pentru uzul Securităţii vor fi fost plătite scump, dar e sigur că autorul lor „s-a răcorit” pronunţându-le.

Să revenim. În această declaraţie, citim şi un pasaj care arată că ancheta continua să utilizeze ca „argument” bătaia; vorbeşte Marcel Petrişor, constituindu-se prin aceasta martor, lucru care nu putea fi convenabil nici măcar atotputernicei Securităţi: „State Aurel m-a căutat după ce a fost anchetat spunându-mi acest lucru, iar la remarca unei uşoare deformări a feţei, mi-a spus că a fost lovit în timpul anchetei sale în legătură cu cartea pe care a scris-o”.

În ceea ce mă priveşte, ştiu din mărturia orală a lui Marcel Petrişor că, în urma unei anchete de acest tip, lui Aurel State i s-a cerut să spună, în cazul în care va fi întrebat despre proveniența contuziilor faciale, că, fiind beat, s-a lovit de un copac! De altminteri, încercarea de a-l compromite pe un om ireproşabil e caracteristică strategiei de rutină a instituţiei respective: în *Nota de analiză* din 14. III.1981, semnată de locotenent-colonel Ghineţ Virgiliu, colonel Grigoriu Petru şi maior Ion Dumitru, se prevede: „Pentru compromiterea şi izolarea lui State Aurelian faţă de persoanele din anturajul său vor fi chemate la organele de securitate şi audiate în afară de persoanele de la punctul «e» şi celelalte legături menţionate, ocazie cu care se vor lansa versiuni de dicreditare a acestuia, iar asupra unora se va acţiona cu măsuri operative ce se vor impune (avertizare, atenţionare)” [31].

---

31 *Ibidem*, fila 192 verso.

Aurel State era conştient de faptul că brutalitatea anchetelor şi continua presiune la care era supus prin supravegherea continuă, chemarea periodică la interogatorii, încercările de intimidare a celor apropiaţi şi a cunoscuţilor, recrutarea de informatori din mediul familial se datorau în măsură copleşitoare faptului că îşi scrisese memoriile şi că şi le trimisese în Occident. Fără această mărturie, el ar fi fost încă unul dintre zecile de mii de deţinuţi politici ce trăiau în România anilor ’80 reduşi la o cvasi-muţenie: persecuţia politică la care fuseseră supuşi şi torturile înfiorătoare ale închisorilor erau ştiute, în multe situaţii, doar de familia apropiată, iar cunoscuţii auzeau doar că unul sau altul dintre ei „a făcut puşcărie”: nimeni nu dorea să afle prea multe despre această periculoasă experienţă de care fiecare era îngrozit cu asupra de măsură. Autorul unei cărţi, însă, nu mai putea fi redus la muţenie: paginile scrise vorbeau în locul lui şi, de îndată ce ar fi fost publicate, puteau arăta care au fost efectele „insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste”, în ce mod s-a construit, cu ajutorul puşcăriilor şi al lagărelor, „societatea liberă a oamenilor muncii”, care era adevărata faţă a „umanismului socialist” şi a „omului nou” precum şi care era adevărata valoare a celorlalte abjecte poncife vehiculate de maşinăria propagandistică. Nu pot uita cum Marcel Petrişor a povestit odată că unul dintre torţionarii care îl băteau sălbatic i-a spus: „Noi vă omorâm, şi tot noi o să scriem şi istoria, aşa cum o să vrem *noi*”. O carte ca aceasta de faţă nu îi putea împiedica pe torţionari să îl ucidă pe autorul ei, dar îi putea împiedica să scrie istoria aşa cum voiau ei. Lucru pe care şi ei îl ştiau. Şi, aşa cum am spus, îl ştia şi Aurel State. O aflăm doar indirect, dintr-o murdară „turnătorie” din 6 august 1982 a uneia dintre membrele prin alianţă ale familiei sale, soţia unui văr (ce era ministru la data la care se produce delaţiunea) care îşi semna declaraţiile cu gingaşul nume Brânduş Viorica. „Sursa” relatează, *în termenii ei*, o discuţie cu Aurel State, care îi povesteşte cum a fost anchetat prietenul său Marcel Petrişor: „Petrişor a mai spus că în timpul anchetei a fost întrebat dacă ştie despre un avocat la care Aurel State i-ar fi spus că atunci când state [sic!] nu va mai fi, acest om prin metode juridice să facă lumină în cazul lui State *ca să ştie toată lumea că el a*

trebuit să moară pentru că a scris o carte”[32] (sublinierea mea).

În această atmosferă s-au desfăşurat ultimii ani ai vieţii lui Aurel State. O amintire personală mă urmăreşte: mulţumită lui Marcel Petrişor, minunatul nostru profesor, şi prieten, am putut citi, prin primăvara lui 1983, împreună cu soţul meu, dactilograma cărţii pe care acum o îngrijesc, poate exemplarul personal al autorului, vânat ani la rând de Securitate şi bine ascuns. Fiindcă urmărirea se înăsprise chiar în acea perioadă, Marcel Petrişor ne-a cerut să distrugem *imediat* cartea, rămânând de neclintit la orice propunere de a încerca să o ascundem: „Nu ştiţi cu cine aveţi de-a face!”, ne-a spus el atunci, iar tonul i-a fost mai convingător decât cuvintele: în locul cunoscutei sale jovialităţi – gravitatea celui care trecuse cândva pe lângă moarte, în locul umorului – spaima de a-şi pune în primejdie prietenii. Atunci am distrus cartea, arzând-o filă cu filă. Sper şi acum că Aurel State ne va fi iertat.

În 19 noiembrie 1983 autorul *Drumului crucii*, viteazul ce părea să nu ştie ce e frica, „cavalerul fără prihană” – cum l-au numit cei închişi împreună cu el – pleacă în „basmul lui «Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte»” unde îi este dat, poate, să guste fericirea celor prigoniţi pentru dreptate.

Primul volum al cărţii – memoriile de război şi din prima parte a prizonieratului sovietic – a fost „predat la imprimat”[33] tot în luna noiembrie a anului 1983, anul deţinutului politic român.

Nu putem avea, desigur, nicio dovadă tangibilă că între predarea la tipar a acestei cărţi şi moartea autorului ar fi vreo legătură: putem presupune, în mod plauzibil, că Securitatea, aflând de iminenta apariţie a unei cărţi pe care a căutat-o fără succes atâţia ani, a grăbit moartea autorului. Este, după cum am văzut mai sus, şi supoziţia distinsei colaboratoare şi prietene a lui Aurel State, Ileana Mălăncioiu[34].

Drumul crucii a apărut, aşadar, la Coresi Verlag din Freiburg, în 1983. Prefaţa lui Remus Radina evocă momentele cele mai semnificative ale vieţii autorului, precizând, în încheiere: „Acest

---

[32] *Ibidem,* fila 266 verso.

[33] Aurel State, *Drumul crucii*, Volumul I, Freiburg, Coresi Verlag, 1983, pe verso-ul paginii de titlu.

[34] „Ileana Mălăncioiu în dialog cu Lucia Negoiţă” (II), în *Familia*, III, martie 2010.

manuscris a zăcut peste şase ani prin diferite rafturi prăfuite. Este meritul Domnului Nicolae Constantinescu, întemeietorul editurii «Coresi», că el vede lumina tiparului”[35].

Prin strădania poetei Ileana Mălăncioiu, cartea apare pentru prima dată integral, în două volume, la Bucureşti, publicată în 1993 de Editura Litera.

* * *

Cartea propune, înainte de toate, o impresionantă galerie de personaje, care atrage atenţia prin varietatea ei: de la soldatul hâtru şi pus pe şotii, care sfidează moartea cu umor, până la rege, întrezărit de trupele române aflate în campanie într-un moment în care e departe de a le stârni entuziasmul; de la ofiţerii români care refuză trădarea de a se înscrie în divizia „Tudor Vladimirescu” la politrucii de tipul Anei Pauker care le-o predică; de la convoierii şi gardienii sovietici, şi apoi români, până la şefii de lagăre şi comandanţii de închisori, aparent stăpâni pe viaţa şi moartea a mii de deţinuţi, dar neputincioşi în a înfrânge caracterele care doresc să-şi păstreze rectitudinea; trădători, fugari, hoţi şi criminali, dar şi oameni cu minţile pierdute de atâta suferinţă, alături de adevăraţi eroi şi de aceia care nu se tem de cei ce ucid trupul, dar nu au putere asupra sufletului; bestialitatea opresorilor şi a puternicilor zilei, laşitatea şi neputinţele omeneşti ale multor oprimaţi, solidaritatea şi vitejia exemplare ale puţinilor rezistenţi.

Pe de altă parte, textul surprinde prin contrastul dintre realităţile de o cruzime tulburătoare ale războiului ori ale lagărelor şi privirea de o puritate adolescentină a autorului: oricine va citi pasajele care descriu un câmp de maci sub focul ucigaş al mitralierelor, sau viaţa de zi cu zi a unei femei simple, dar libere, privite pe ascuns de deţinutul ce tânjeşte după libertate, va înţelege că darul principal al cărţii stă tocmai în acest mod de a privi oroarea cu ochii nevinovăţiei, ai unei nevinovăţii greu păstrate şi scump plătite.

De asemenea, emoţionează imaginea –poate idealizată– a României de altă dată, privită prin ochii celui ce ştie că a pierdut-o pentru totdeauna: Aurel State nu are în vedere, în mod

---

35 Remus Radina, „Prefaţă”, în Aurel State, *op. cit.*, p. IV.

explicit, o astfel de dimensiune a cărţii, dar ea este vizibilă pentru cititorul atent: amintirile din şcoală, întoarcerile în satul natal sau trecerea rapidă prin Bucureştii din vremea războiului, multe figuri ale celor ce-au împărtăşit aceleaşi suferinţe dezvăluie acel chip al unei realităţi nu lipsite de umbre, dar a cărei lumină a fost definitiv îngropată de regimul adus cu tancurile de la Moscova.

Nu sunt multe aspectele strict literare care pot atrage atenţia: nu literatură este de căutat în *Drumul crucii*, ci mărturia netrucată a celui care şi-a făcut o datorie de conştiinţă din a pune nume pe mormintele anonime ale celor ce nu au mai fost lăsaţi să vorbească. Fără îndoială, Aurel State povestea mai bine decât scria. Episoade pe care le-am urmărit cu sufletul la gură, relatate cu un umor discret şi cu o înţelegere adâncă a suferinţei şi a căderilor pe care ea le poate provoca, le-am regăsit mai palide şi parcă mai confuze în carte. Este adevărat că textul n-a putut fi lucrat atent şi cântărit îndelung: autorul era sub urmărire şi probabil că de îndată ce scrierea a căpătat o primă formă, a trimis-o în străinătate, fără să mai fi putut medita pe îndelete la ea, cumpănind şi şlefuind detaliile. Chiar şi aşa, cartea a supravieţuit prigoanei, deci a învins-o: ea este ultimul „salt înainte” al eroului Aurel State.

Anca Crivăţ

TABEL CRONOLOGIC

1921, 29 aprilie: Aurel (Aurelian) State se naşte la Godeni-Argeş, fiind cel mai mare dintre cei patru copii ai ţăranilor musceleni Ion şi Elisabeta State.

1928 – 1932: Învaţă la şcoala primară din Godeni.

1932 – 1940: Urmează cursurile Şcolii Normale din Câmpulung.

1940 – 1941: Urmează Şcoala Militară de Ofiţeri de Rezervă din
Ploieşti.

1942 – 1944: Luptă pe frontul din Răsărit, în Batalionul 1 Vânători de Munte. Este rănit de patru ori şi decorat cu Virtutea Militară, Crucea de Fier şi Ordinul Mihai Viteazul.

1944, 12 mai – 1955, 11 noiembrie: Prizonier de război. În 12 februarie 1949 este acuzat de „crime de război” pentru participarea sa la luptele împotriva partizanilor sovietici şi condamnat de tribunalul militar din Simferopol la 25 de ani muncă de lagăr.

1955, 11 noiembrie: Prizonierii de război români sunt eliberaţi şi repatriaţi.

1956, iarna – 1957, vara: Este internat în spital, la Bucureşti, pentru afecţiuni gastrice contractate în prizonierat. Internat, de asemenea, în sanatoriile TBC de la Brebu şi Moroeni.

1957: Se califică primul la examenul de admitere la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Filologie, Secţia de limba şi literatura germană.

1958: În 12 februarie este arestat din preventoriul studenţesc TBC, acuzat de „uneltire contra orânduirii sociale”. În iulie sare de pe clădirea închisorii bucureştene Uranus, în încercarea de a se sinucide, nedorind ca sub tortură să depună mărturie împotriva unor coinculpaţi nevinovaţi ca şi el. Numeroasele şi gravele fracturi sunt tratate la spitalul închisorii Văcăreşti.

1959, august: În urma procesului, este condamnat la 18 ani de muncă silnică şi 7 ani de degradare civică.

1964, 1 august: Este eliberat de la Aiud, cu ultimul lot de deţinuţi care refuzaseră „reeducarea”, şi se stabileşte la Bucureşti.

1964 – 1983: Îşi încheie studiile universitare şi este profesor de germană, traduce, scrie *Drumul crucii*. Este supravegheat în permanenţă de Securitate.

1983, 19 noiembrie: Moare în spital, în condiţii incomplet elucidate. Spre sfârşitul anului apare postum, la Editura Coresi din Freiburg, primul volum al *Drumului crucii*.

1993: *Drumul crucii* apare integral, în două volume, la Editura Litera din Bucureşti.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Pentru ediţia de faţă am lucrat cu cele două texte menţionate mai sus, publicate de Editura Coresi (Freiburg, 1983) şi de Editura Litera (Bucureşti, 1993). Am utilizat, de asemenea, unele materiale pe care mi le-a pus la dispoziţie scriitorul Marcel Petrişor.

Am optat, în acord cu editorii, pentru tipărirea cărţii într-un singur volum (cele două volume ale ediţiei din 1993 devenind Partea I şi Partea a II-a). Am operat în text unele modificări de topică şi de punctuaţie, cerute de fluenţa frazei; am corectat unele greşeli ortografice din manucrisul dactilografiat şi/sau din ediţiile anterioare. Am îndreptat anumite nume proprii şi sintagme în limbi străine (mai ales în germană şi rusă). Am adăugat câteva note de subsol acolo unde am crezut că ele ar uşura înţelegerea textului de către un cititor mai puţin familiarizat cu realităţile evocate. Toate notele îmi aparţin.

Auxiliilor mele editoriale (prefaţă, tabel cronologic, note) li se adaugă, în structura ediţiei, două anexe – evocarea făcută lui Aurel State de regretatul Radu Mărculescu (coleg de generaţie care l-a cunoscut direct, purtând împreună crucea gulagurilor) şi poezia scrisă de Răzvan Codrescu (Vasile A. Marian) în 1983, la moartea autorului –, postfaţa semnată de Marcel Petrişor şi Răzvan Codrescu (text reprodus din numărul pe luna mai 2011 al revistei Rost, dedicat lui Aurel State la 90 de ani de la naşterea sa) şi un mic foto-documentar.

Datorez mulţumiri Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS) pentru profesionalismul şi promptitudinea cu care mi-au pus la dispoziţie documentele ce mi-au fost necesare pentru reconstituirea permanentului regim de urmărire şi de exterminare dirijate împotriva autorului şi a cărţii de faţă, precum şi Editurii Rost şi Fundaţiei Sfinţii Închisorilor pentru generoasele eforturi editoriale.

Mulţumiri se cuvin şi numeroaselor persoane care, cu entuziasm şi competenţă, s-au implicat, direct sau indirect, în acest demers editorial: Marcel Petrişor (prietenul cel mai

apropiat al autorului), Ileana Mălăncioiu (ale cărei strădanii anterioare mi-au fost de mare folos), Răzvan Codrescu, Maria Axinte, Valentin Dan, Rodica Netea, Gheorghiţă Ciocioi, Claudiu Târziu, Ionuţ Gurgu, Lucian D. Popescu şi Mihai Rotaru (autorul portretului de tinereţe reprodus pe coperta IV).

A.C.

DRUMUL CRUCII

PARTEA I

CAPITOLUL UNU

DRUMUL DESPRE CARE NIMENI NU ŞTIE UNDE DUCE

Străbătusem printr-o întâmplare – în cupeurile pluşate ale trenului pentru răniţi nr. 2 – fâşia sudică a stepei, poala imensului suman rusesc, de care era prins, ca o găteală, ciucurele de aur tătar al Crimeei. În trecerea spre front, primăvara, vestită zglobiu de cântul copiilor pe plaiurile româneşti, întârzia mahmură în stepele Ucrainei, ca să se înalţe ca o fântână arteziană peste peisajul sudic crimeean. Tăriile vibrau în frageda dimineaţă, anunţând vecinătatea întinselor oglinzi marine. Firea mustea de lumină, saturând până şi solul cretos peste care primăvara începuse să-şi întindă steagurile.

Lanţul munţilor Iaila, mereu în stânga noastră, curgea fumuriu-albastru spre sud, dominat de arca Ceatîrdacului. De la ultimul popas, înainte ca firele vieţii noastre să se fi prins în încâlcita ţesătură a războiului, Ceatârdacul semăna cu un căuş de scos apă din fântânile vechi, aşezat pe lespedea Iailei. Cu el, neasemuita dimineaţă răsturna peste grădinile Bacciseraiului cascada de lumină din marea ascunsă de munţi.

— Îmi îngădui, domnule elev, să mă aşez lângă dumneata. Vreau, de fapt, să te împiedic să însemni, în acel carnet cu scoarţe de marochin, cine ştie ce bazaconii despre vâltoarea în care te-ai aruncat.

Înainte de a fi îngăimat ceva, locotenentul de rezervă Georgescu, moş Ion Roată, cum cică i se spunea, alipit de-abia în ajun, împreună cu câţiva foşti răniţi, grupului nostru – Corpul de Munte din Simferopol –, se aşează, continuând să peroreze:

— Lipsit deocamdată de experienţă personală, vei fi încercând să dai densitate unui cadru vag, neexplorat, poate sub imaginea unei agitaţii de îmbulzită răspântie cu ţipete, nechezat şi zăngănit de chesoane. Ţine seamă, însă, că un jurnal de război, chiar de-i ţinut conştiincios şi cu har, rămâne doar scheletic. Dacă se vrea fişă psihologică, va fi spălăcit; ca document, va fi fragmentar… Cine poate surprinde învolburarea văzută şi nevăzută a lumii, seismele geologiei fizice şi psihice, tensiunea acţiunilor care sfărâmă şi se sfărâmă, problematica…

spiritualitatea care le transcende?... Peisajul e sfâşiat de inimi care explodează ca nişte grenade, iar gloanţele care şfichiuesc şi ucid în „Ţara nimănui” sunt gânduri de oameni... Ah, sunt stupid de sonor! – se autocenzură nepoftitul interlocutor...

Tot aşa, fără protocol, se năpustise şi la Simferopol, după ce făcusem cunoştinţă, în disputa „corifeilor” – aşa-i numise el pe cei doi tovarăşi de închisoare, Aramă şi Dobre, profesori şi ofiţeri de rezervă, „stânga şi dreapta dezorientării politice interbelice”, expediindu-i cu aceeaşi formulă: „condotieri ai celor doi mari nebuni, care vor da numele epocii noastre”...

— Cum o fi îngăduind bunul Dumnezeu ca, la un pas de raiul din jur, să se clatine lumea la Sevastopol, ca la judecata din urmă? — gfândi tare, oftând, un ostaş uscăţiv, între două vârste, cu semn de rănit pe braţul bluzei de vânt.

— Crezi că mai poate vreun Dumnezeu să ţină în frâu nebunia acestei lumi? – făcu front şi spre acesta neliniştitul luptător, despre care ostaşii spuneau că-i „bun de pus la rană”. E chixul creaţiei. Nimeni nu i se mai poate sustrage... Doar afaceriştii şi târfele... pe ei nu-i stârpeşte nici un război! – adăugă el, ca pentru sine, tăcând apoi brusc.

Soldatul uscăţiv de alături se întinse şi, după un timp, îngână: „Primăvară dulce, / Fiul meu preadulce, / Frumuseţea unde Ţi-ai pus?”[36].

— Hei, Sandule! Ce-i cu tine? A trecut şi învierea şi tu tot prohod cânţi! – se amestecă jucăuş un tânăr cu panglică de Virtutea Militară[37] la cheutoarea bluzei, dezmorţindu-se. Într-un ceas suntem la „Naşu”: e indicativul Batalionului I de la Sinaia – mă lămuri el, citindu-mi întrebarea pe faţă – şi începem, frăţioare, praznicul. Ocazie rară... deh! – „că o dată vede naşul...”

Gluma îi stârni şi pe ceilalţi trecuţi prin lupte şi spitale şi care, se pare, n-aveau auz decât pentru ce era altceva decât război, încât începură să-l tachineze pe cel mai tânăr dintre ei pentru o Marusie la care înnoptaseră în Simferopol.

---

36 Versuri din Prohodului Domnului care se cântă în Vinerea Mare (III, 14).

37 Decoraţie militară instituită în 1872 de regele Carol I (care relua o mai veche iniţiativă a lui Alexandru Ioan Cuza). La început, se acorda pe timp de pace şi ofiţerilor inferiori (sergenţilor), pentru vechime în armată. Din 1880, Carol I a instituit sub acelaşi titlu o medalie de război, sub forma unei cruci, acordată pentru fapte de arme.

— Ia, mânzule, din bucatele noastre nemţeşti! Nu te sfii că n-ai împărţit cu noi „bucătura” de ast’ noapte...

Şoferul Tatrei, camionul kaki de campanie care ne ducea plocon lui „Naşu” şi altor batalioane din Divizia I de munte, pregătea de drum maşina, fredonând cu o tremurată voce de cap: „Bulgăraş de gheaţă rece, / vara vine, iarna trece/ şi n-am cu cine petrece”. Versul ultim îl reluă cu atâta năduf, de izbucni singur în râs.

Locotenentul Georgescu, ieşindu-şi brusc din îngândurarea care-i făcuse chipul frumos, îmi vorbi despre trupurile noastre care nu pot să zboare, oricât neastâmpăr, credinţă sau aventură le-ar purta, şi apoi despre „drăguţa de ea, doamna moarte”.

— Zăltaţii aia, cu „... moartea, cea mai scumpă nuntă dintre nunţi”[38], au contaminat cu mistica morţii tocmai pe cei mai buni dintre oamenii tineri şi cuminţi – ameninţa el o lume de care, după cum înţelesesem din discuţiile de la Simferopol, nu era chiar străin. Uite la tinerii aceştia, care şi-n bluzele de vânt arată ca miri de viţă aleasă şi ai să pricepi, începând de mâine, urâcioasa şi atrocea pustiire a morţii. Moartea nu e, dragul meu – cum vrei tu – o scară pe care să urci în tine pentru a privi în necunoscut... „Corifeii” – mi s-a spus – s-au întrecut cu strălucire, ca-n *Muntele magic*[39], ca să te câştige. Din câte intuiesc, nu poţi fi înregimentat nicăieri. Dar nu ştiu cât e vis, aventură, durere pentru ce ne-a luat ţarul roşu, sau sete de cunoaştere, în ceea ce te mână. Te ascunzi... poate din decenţă. Dar în ce crezi? Te eschivezi că războiul, „acest dat”, trebuie străbătut şi nu tras la fit, chiar dacă arderea ne va face scrum. Moartea pe câmpul de luptă ai inclus-o în socotelile tale, ca pe-o necesitate inexorabilă... parcă chiar cochetezi cu ea. Dar de ce ai optat pentru această cale? Ce-ţi alimentează disponibilitatea aceasta nelimitată, prin care, din alt punct de staţie – al lui Aramă, de pildă – ai fi putut lupta tot aşa, „fără condiţii”, împotriva războiului sau a altor „daturi”?... Îţi răspund îndată, nu te grăbi – îmi ghici el întrebarea. Mie mi s-a dat o şansă... în loc să mă lase să înnebunesc într-o celulă. Dacă m-aş întoarce în concediu două-trei săptămâni, m-ar aresta. Stăpânirea n-are

---

38 Fragment de vers din imnul Sfântă tinereţe legionară (text de Radu Gyr).

39 Aluzie la romanul cu acest titlu al lui Thomas Mann, în care două personaje cu vederi filosofice şi politice distincte încearcă să îl convingă pe protagonist, prin lungi dispute, de valabilitatea opţiunilor lor.

liniştea să mă vadă alături de oamenii cărora le-am fost învăţător. Poate aş fi venit şi eu cu tine, voluntar în Răsărit, bineînţeles fără spaimă că războiul s-ar putea termina înainte de a sosi eu. (Faptul că mă tutuia şi înţepa îmi făcea bine.) Dar, pentru ce aş lupta în fiecare zi aici, în Răsărit, convins că războiul va fi teribil, şi mai ales pierdut, îţi voi mărturisi, dacă va fi necesar, mai târziu...

— Nu, acum! Vreau să pricep ce poate mâna pe cineva să se angajeze voluntar într-o luptă pierdută. Poate suntem mai înrudiţi decât s-ar părea. (Poate m-ar ajuta să mă înţeleg mai sigur, speram eu.)

— Fie! Dar numai două vorbe, acum: când se va instala peste noi samavolnicia inamicului, desfigurându-ne copiii, va trebui să ştiu că am luptat ca să preîntâmpin siluirea... Ei – arătă spre ceilalţi –, camarazi de destin, speră în *happy-end* fără să disece prea mult lucrurile. Aşa e neamul. Speră, cum a sperat mereu: „Nu ne lasă Dumnezeu drăguţul, că destul am pătimit”.

Ultimele gânduri mi le spunea parcă aplecat ca un prieten peste umărul meu, deşi eu eram mai înalt, în camionul care se grăbea pe panglica de asfalt spre centura Sevastopolului („după Singapur, a doua cetate-fortăreaţă din lume”).

În rama cerească a primăverii pătrundeau, înghiontind inima, zburătăcind gândurile, exploziile îndepărtate ale războiului. Apăsarea creştea ca un mers de huidumă, crăpând liniştea cu miresme.

Peste feţele tinerilor trecu pentru câteva clipe, ca o umbră, încordarea, ca să facă apoi pe întrecute haz de necaz. (Nu le mai aud vocile; nu mai ştiu de ce râdeau.) Pândeam vuietul îndepărtat şi de pe aria vieţii mele grăbeau spre margini, ca într-un orizont fizic în clipe de primejdii, imagini cu oameni şi locuri îndepărtate. În centrul gol al fiinţei se pregătea, ca într-un ring de turnir, să păşească ceva nemaivăzut, schiţându-se ca întâlnirea unui fantastic cuplu de adversari. Moartea, namilă fără chip, călca apăsat de pârâiau încheieturile existenţei ca vreascurile în pădure. Îşi aştepta, zornăind dezmăţat, adversarul. Când o să se arate acesta, gol, ca o statuie, se va striga din fundul lumii: „Opriţi turnirul! Cine e cel ce păşeşte fără armură? Amânaţi lupta până la egala lor înarmare!” Dar eu, adunându-mă brusc, voiam să dau semnalul de începere.

Depănarea grotescă a turnirului se întrerupsese. Ajunsesem la

postul de comandă al diviziei numit, parcă după chipul tuciuriu al generalului, „Barosanul”.

— Îi lipseşte doar ghiocul – şopti cineva de îndată ce acesta apăru din căsuţele din livadă.

Ce ne va fi spus despre viitorul bătăliilor ce vor urma era tot aşa de nesigur ca adevărul rostit de ghicitoare şi însoţit de aceleaşi proprii semne înflorate de întrebare. De-aş fi dat frâu liber fanteziei, care uneori se complăcea să opereze cu cealaltă faţă a lucrurilor, sporind neîncrederea inspirată iniţial, l-aş fi văzut poate pe general mizând şi pe altă carte decât pe cea pe care ne-o arătase nouă, neofiţilor.

Drumul spre „Naşu”, pe marginea unui râuleţ cu înălţimi fumurii peste care mijea primăvara, era punctat cu ritmul metalic, sacadat, al rafalelor de arme automate. „Căţeaua bate, zăluda”, înjurau cu ciudă călătorii.

— Vezi cum sunt oamenii? – se anunţă iarăşi locotenentul Georgescu. Exploziile grele îi îngândurează ca apropierea unui destin. „Lătratul căţelei” îi scoate din sărite, de parcă i-ar prinde de suman prin gard.

Camionul opri în bătătura unui cătun cu nume tătar, „Şuli”. Căsuţele răspândite printre pomii în floare adăposteau trenul regimentar al batalionului.

— Iată-ne la „căşile” noastre fără neveste! – vesti dezgheţatul şofer, ieşind din cabină. Dărăpănătura din stânga e adjutantura. Alături, aprovizionarea cu meniu nemţesc şi ciorbă lungă românească. Lângă cimitirul tătar, pe costişa din dreapta, cu cruci albe de mesteacăn, e prea multă linişte. Nu vă grăbiţi într-acolo! Mai sunt mirese de răsfăţat şi neveste iubăreţe de împăcat...

În biroul adjutanturii ne întâmpinară prietenoşi, vorbăreţi, furierii t.r. cu expresii intelectuale, gătiţi toţi cu panglici de război. Sfiala simţită în faţa eroicului conclav va fi în parte corectată de spusele celor din linia întâi, despre cum se infiltrează furierii pe listele celor propuşi la decorare după marile bătălii. Solidari cu cei de pe poziţie, ne vor descoase şi ei despre ce se mai vorbea în ţară despre întoarcerea mereu amânată a vânătorilor de munte. Bătuseră din 22 iunie ’41 – conform ordinelor de operaţii – peste 3.000 de km pe jos, din nordul Bucovinei, peste Nistru, stepele sudice cu bătăliile şi încercuirile de la Harkov, Malaia Belozovka. Urmau apoi: intrarea în

Crimeea, luptele din Iala, Sevastopol, debarcările de la Kerci, Sudak, Feodosia, Eupatoria, şi iarăşi Sevastopolul de acum, itinerar de labirint însemnat cu cimitirele celor căzuţi. „Împrospătările cu picătura nu pot reface rândurile rupte cu japca. O să ne vină acasă numai numele”, oftau ei.

Profesorul Aramă, trimis pentru „reabilitare”, nestânjenit de Dobre, adversarul său ideologic din timpul călătoriei, rămas la Batalionul IV, rezuma starea de spirit defetistă şi accentua îngrijorarea maselor care nu mai credeau în „războiul fulger”[40] ca în primele zile, când, contaminate de demonstraţii şi parăzi militare, sau ascultând înregistrările clopotelor catedralelor din Cernăuţi şi Chişinău, transmise pe posturile de radio, credeau că trupele româno-germane au şi eliberat Basarabia şi nordul Bucovinei ce fuseseră încorporate în URSS prin ultimatumul din 1940. Precaut, dar activ, începea activitatea de la om la om, demonstrând deocamdată că războiul era nepopular.

În aşteptarea serii – drumurile spre linia întâi erau sub observaţia artileriei inamice – mă îmbăiasem, gândind la scăldatul morţilor, umblasem prin ogrăzile unde fumegau bucătăriile de campanie şi trebăluiau soldaţii trenurilor de luptă. Primisem apoi invitaţia unui fruntaş înalt şi chipeş la o gustare cu tot tabietul, cu lichior franţuzesc şi ţigări greceşti. „Domn” Ion, ordonanţa şi agentul de legătură al comandantului companiei de cercetare, era din Breaza, consătean cu comandantul de batalion şi cu Triţă Botescu, şeful său direct. Pe îndelete, mă iniţie în relaţiile de familie şi cumetriile batalionului.

Majoritatea vânătorilor din Sinaia, ca de altfel şi cei din Predeal şi Braşov – garnizoanele Diviziei întâi – erau „munteni” născuţi cu schiurile la picioare, ciobani, pădurari, negustori ambulanţi, oameni descurcăreţi, frecaţi cu lumea, descuiaţi la cap; fizic: supli, rezistenţi, pe scurt „ţin la greu”, mă asigură guraliva mea gazdă:

— Se cruceau nemţii prin Ucraina când, după 50–60 kilometri de marş, şi asta aproape zi de zi, eram la timp pe noile baze de atac, scoţându-i nu o dată din încurcătură, cu toată înfumurarea lor. Purtaţi în vehicule, ei ajungeau înainte în localităţi şi-şi

---

40 Traducere a termenului german *Blitzkrieg*, care desemnează doctrina militară despre o ofensivă foarte rapidă şi generalizată, doctrină aplicată de armata germană în cel de-al doilea război mondial.

ocupau domneşte cantonamentul, crezând că, dacă-şi pun sentinele, noi o să dormim peste gard sau, iarna, în zăpadă. Cu noi îşi găsiseră însă naşul. Se plângeau că-i „ciupim”, deşi, dacă nevoile războiului o cer, n-aveai ce-i face. Domn majur Năstase, venit c-un detaşament înainte de Capela, se trezeşte că uitase felinarele coviltirelor — „motorizata noastră” – la Sinaia. Raportează şefului. Ăla: „Felinare să te faci!” A chemat şi el sergenţii – au căzut, săracii, când ne atacau ca turbaţii marinarii care reveneau beţi, strigând „Uri! Uri!”, cu grenade şi baionete, să ne scoată din poziţie. Noi nu eram decât un şir – fără rezerve – degeraţi. Era timpul debarcărilor. După cucerirea Capelei, nemţii ne lăsaseră singuri să păstrăm poziţia în jurul Sevastopolului, iar ei plecaseră să serbeze revelionul pe litoral. I-au luat apoi ruşii, debarcaţi noaptea, ca din oală, iar pe răniţii din spitalele din Feodosia turnaseră apă şi îi aruncaseră pe plajă, de-i găsiră ai noştri sloi. Iar Triţă spăla şi lega picioarele băieţilor degeraţi şi-i ruga să nu plece. Aşa am ţinut poziţia. O să vedeţi mormanele de ruşi din faţa şanţului, acolo unde nu i-au putut îngropa. Cu dezgheţul, put ruşii ăştia mai rău ca nemţii. Ai noştri sunt mai uscaţi, mai curaţi.

— Şi cu felinarele?

— Da! N-am uitat. Năstase le-a spus sergenţilor la fel: „Felinare să vă faceţi!” Au ochit băieţii un tren nemţesc cu de toate şi şi-au luat felinarele uitate. Vedeţi alianţa noastră scârţâie, dar tot îi obligăm din când în când s-o respecte…

Ne înecau tot marşul cu praful maşinilor. Unul de-al nostru, bolnav, îl roade bocancul sau are altă treabă, face un semn: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata!”. El strigă ca-n grajd, neamţul n-aude, n-a vede. Vânătorul de munte: „Ah, d-ăsta mi-eşti! Te-nvăţ eu alianţă!” – şi pac, un cartuş în cauciuc.

— Lasă-i ciorilor, „ficiorule”, fiecare pasăre pe limba ei piere! – interveni un bărbat matur, cu ochii îngânduraţi, mic de stat, cu vorbire moale, moldovenească. (Doar „ficior” fusese voit accentuat ardeleneşte.)

— În treaba asta începută ast vară, m-aş fi însoţit şi cu iadul… Dar spune-mi, domnule elev, eşti din părţile noastre, de bună seamă, de-ai venit de voie, cum te aflai pe la adjutanturâ? Ai de plătit nedreptăţi personale?

— Nu, Moş Tîrnaveski! – îl lămuri Ion. Nu-i bucovinean.

Şi, lăsându-şi camaradul nedumerit, îmi povesti, ca bună

gazdă, întâi mie, cum Andrei Tîrnaveski venea noaptea peste linii, înainte de începutul războiului, din satul lui ocupat de ruşi prin ultimatumul din ’40, şi cum călăuzise cercetarea, în dimineaţa în care începuse războiul, în spatele pichetelor sovietice. De-atunci rămăsese la noi. Îl botezară vânător de munte. La trecerea Nistrului, deşi rănit, a refuzat evacuarea, i s-a dat Virtutea [militară] pentru incursiuni militare şi s-a vindecat la trenul regimentar.

— Când începe lupta, se duce în linia întâi, şi numai când e linişte ascultă de ordinul lui Triţă şi gospodăreşte p-aci. Numai o dată s-a dezlipit de compania noastră.

— Cum?

— Din neştiinţă m-am rătăcit – reluă el, hotărât să nu-l mai lase pe guralivul de Ion să-i rezume, ca-n jurnalul de război, viaţa. Am fost aduşi din luptele de partizani, cu maşinile, la Capela. Cum n-au pierdut şoferii drumul, nu ştiu! Când ne-am dat jos, beznă îngheţată, cum n-am mai întâlnit. Ne-am pomenit urcând ca-n munte. Cine ştie cât am mers, şi ne-am oprit. Ce e? „Comandanţii de companie la colonel, pentru recunoaştere!” Şi-au început să plesnească exploziile. Fulgerele ne-au rătăcit şi mai şi. Nu mai ştiam pe ce lume am ajuns. Când crăpa cerul, tremurau stâncile ca-n visurile urâte, şi iarăşi se strângea noaptea ca smoala. Rămâneai singur, singurel. Strigau răniţii. Am pansat orbeşte pe unul lângă mine. Parcă nu era om. Rânjea la fulger… Găseşte-i pe ai tăi! Auzeam fugi scurte prin explozii… ca la: „Unde eşti, Chimiţă?” – când se joacă copiii –, dar mai rău. Am dat peste doi sublocotenenţi: Stoenescu şi Aldica. Îi ştiam bine din război, de la a doua… Se sfătuiau. Comandanţii de companii, cică, căzuseră toţi. Doar cel de batalion şi Triţă ar fi răniţi. Mă gândeam la domnul căpitan: o fi având vreun suflet lângă el? M-au luat cu ei, ca să nu orbecăi singur. Planul era să înaintăm, până când ne-om lipi de liniile „lor”, iar în zori să ne ridicăm şi noi să cucerim dealul Capela, că degeaba căzuseră atâţia în ultimele zile.

Stilul nesfătos, fără nuanţări afective, ci doar rostit moale moldoveneşte, se întrerupse brusc cu „Aşa a fost dat, să nu cadă Capela până n-o venit Batalionul I…”

— Dar cum, că doar n-aţi primit-o în vis? Ce-aţi făcut în întinderea de timp şi loc, până aţi pus steagul pe turlele Capelei?

— N-am pus steag. Nici n-aveam pe ce. Erau ruine şi peste ele am rămas, cu sufletul la gură, noi. Nici n-am putut să-i urmărim pe ruşii intraţi în panică, care alergau să se îmbarce la Sevastopol… Totul ţinea de Capela… N-aveam cu ce să-i mânăm. Şi au revenit în zilele următoare, şi-au adus oameni, şi iată ne aflăm, după o iarnă care ne-a mâncat sufletul, tot pe poziţiile din decembrie. Ce-am făcut atunci? – îşi reaminti el întrebarea. N-am făcut decât să mergem… cred, pe un şir, că muntele nu te lasă altfel. Ne-am căţărat, ne-am dat drumul în gol şi, la un timp, după ce n-am mai putut de urcuş, ne-am zis: „Ce-o fi o fi, om vedea când s-o crăpa ziuă”.

— Şi când s-a luminat?

— A început iadul, de fierbeau pietrele. De pe înălţimea din faţă cădeau în vale băieţii noştri, iar cei care mai ajungeau în văioaga de sub pantă erau seceraţi din cazematele de pe firul apei. Toţi pereţii de piatră erau plombaţi cu cazemate. Şi noi ne-am făcut loc printre ruşi şi din spatele lor – că acolo sub creastă ne pomenisem – ne-am apucat să-i scoatem cu grenade din cazematele care-i prăpădeau pe ai noştri. Şi-au reuşit, drăguţii de ei, să urce şi să cucerească Capela.

Ca să-mi ascund uimirea, îl descusui despre viaţa lui. Făcuse şcoala de arte şi meserii şi-şi întocmise o gospodărie chibzuită. Îi plăcea să citească. Venirea ruşilor îi surpase, ca şi altora, şi casa, şi ţara. Soţia, învăţătoare la Crasna, fu înghiţită, cu mulţi din sat, de ţinuturile siberiene ale Krasnoiarskului. Aflase că orfanii – doi băieţi – urmau din toamnă cursurile liceului militar din Târgu-Mureş. Neamurile din partea bunicului de pe Târnave aveau grija lor. „Adaosul – *schi* la nume ni l-au pus ţarii, ca să uităm de noi”.

— Dar drumul ăsta unde duce? – l-am întrebat mai apoi pe Andrei, arătându-i calea prăfoasă ce se înălţa din pomet. Ne despărţisem ca să scriu câteva scrisori alor mei, cum că nu mai eram în ţară, ci mă încredinţam altui drum.

— Furierul cercetării, căzut azi trei zile, ţi-ar fi răspuns: „E drumul despre care nimeni nu ştie unde duce”. Eu îţi spun altfel: „E drumul de care ţi-aş dori să nu-ţi pară rău niciodată, oricum şi oriunde te-o purta”.

Mă surprinsesem, de-a lungul măruntelor pregătiri de dinainte de a urca în linia întâi, pândit sâcâitor, ca de un străin, de cineva din mine. Luciditatea necruţătoare cu care intervenea în ceea ce

se înşira de-acuma ca un ritual desfoia ironic inocente catifelări, reveriile desprinderii de viaţa tânără, netrăită. Speram că primejdiile viitoare îl vor amuţi, deşi avea să se vadă curând că stăpânirea lui se întindea tocmai asupra zonelor seismelor interioare, pregătind viitorul: „straşnicul inchizitor” care mă va împinge, peste ani, de pe acoperişul unei închisori, în gol.

Fără a mai aştepta căderea serii, mă prinsesem pe la apus de soare de un agent de legătură, care mergea la postul de comandă – batalion. Pe potecă, dinspre poziţie, coboară grăbit, elastic, călcând ca-n joacă, un tânăr blond, uscăţiv, fără niciun semn la bluză, afară de alb-roş-negrul panglicii de la Crucea de Fier[41]. Înainte de a fi spus zâmbind „Lume nouă”, mi-l dorisem prieten. În câteva minute ştiam unul despre altul esenţialul. Era elevul plutonier Fane Stroescu, fiul hotelierului „Caraiman” din Buşteni, din aceeaşi promoţie a şcolii de ofiţeri de rezervă, dar de la Bacău. Începuse războiul ca elev caporal, fusese apoi încheietor de pluton al sublocotenentului, la Capela. Scăpase teafăr din toate luptele şi comanda acum un pluton din compania a doua, la dreapta cercetării. Sătul de război dintru început, fără să se fi oferit în vreo acţiune, era – cum voi afla curând – unul dintre cei mai încercaţi şi de nădejde luptători ai Batalionului I.

Despre ale mele, gândea altfel: „Să fi rămas în ţară, cum era hotărât. Să schimbi un regiment de gardă de pe Valea Prahovei cu linia întâi la Vânători de Munte!”

— Bine dar… – mă uitai admirativ la semnul de luptă.

— Tinichele! – răspunse el neprefăcut.

— N-am văzut decât în jurnalele de război şi pe coperta revistelor.

— Acum sunt încă rare, dar vor fi, ca-n orice inflaţie, mai multe;

momeală ieftină, bună doar să te ia nemţii cu maşina dacă trebuie să ajungi mai repede undeva, sau să fii servit ca lumea, în cantinele lor şi-n *Soldatenheim*[42].

Se ducea, cât mai era încă relativ linişte, să se spele pe afară şi pe dinăuntru de mâzga războiului.

---

41 Cea mai prestigioasă decoraţie militară prusacă şi apoi germană, existentă până în prezent.

42 *Soldatenheim* (germ.): cămin soldăţesc; purtau acest nume cluburile destinate militarilor germani.

— Am să te caut când revin!

Şi plecă voios ca un copil chemat de larma celorlalţi. Mai sus, pe-o pantă, în boschet, bordeie cu mitraliori. Se odihneau, curăţau piesele Z.B., nebărbieriţi şi cu şireturile desfăcute. În ciuda tinereţii lor şi a uniformei, nemilităroşi. Mă opri un ofiţer cu aceeaşi neglijenţă exterioară, fără protocol şi fără să ia notă de prezentarea mea reglementară. Era comandantul companiei de armament greu şi avea nevoie de un comandant de pluton. Îmi înşiră pe degete avantajele: rezervă de batalion... şi... şi... şi nu mai ştiu ce. Ca şi când n-aş fi trecut printr-o şcoală de ofiţeri, mi se păru că mă condamnă să stau mereu doar în linia a doua, ori undeva în spate, departe de luptă. Judecata mea era simplă: mitralierele te leagă de mâini şi de picioare, iar eu voiam aripi. Mai sus, la postul de comandă, cerui unui gradat să mă anunţe, dar tresării când mă pofti înăuntru. Coborâi nesigur în întuneric treptele de pământ, împingând foaia de cort de la intrare. În prima clipă înregistrasem totul: bordeiul înalt, luminat, pe bărbatul spătos, chipeş, cu părul şi mustaţa pe oală, căruntă, sprijinit cu palmele pe harta întinsă pe masă – care părea un altar... – şi ochii, care s-au desprins la formula de prezentare scrutându-mă o clipă; şi zâmbetul care-i creştea în ochii sprâncenaţi; şi cruciuliţa albastră a Ordinului Mihai Viteazul[43], semnul de rănit. Nu-mi scăpă nici expresia enigmatică a ofiţerului cu alură sportivă, cu părul perie, tuns scurt, care din planul doi mă urmărea cu neastâmpăr inteligent, prin lentilele groase, parcă neînrămate.

Peste cele spuse, cei trei oameni – de fapt sublocotenentul Stoenescu nu scoase niciun cuvânt – comunicau ca şi cum se ştiau, ca şi cum toţi aveau harul de a vedea prin lucruri, înţelegeau deplin contexte abia schiţate. E o rară bucurie ca oamenii să comunice cu toată fiinţa lor fără pânde, platoşe şi opacităţi, deschişi şi deschizând fără violenţă semenii, fără a înceta să fie ei înşişi, dar receptivi şi accesibili. Estimările reciproce se făceau destins, ca un schimb de daruri felurite.

Moş Tufă, porecla răutăcioasă a colonelului, era neinspirată în ambii termeni, vrând poate, în cadrul comunicării, să spună că

---

43 Cea mai înaltă distincţie militară românească, înfiinţată de regele Ferdinand în 1916, la câteva săptămâni după intrarea României în primul război mondial. Se acorda doar ofiţerilor, pentru acte de eroism, gradelor inferioare fiindu-le rezervată Virtutea Militară.

nu era un „stat-majorist”. Nu ascuţimea minţii era tăria lui, ci un simţ al măsurii şi deschiderea inimii. Îşi consulta subalternii, însuşindu-şi cea mai potrivită soluţie. În luptă trecea reconfortant, îndemnând fără febre şi crispări, cu băţul de drumeţie, ca pe Vârful cu Dor, în programul de garnizoană. Adjutantul era aşa de deosebit de comandant, încât părea, din planul doi de unde sugera şi impulsiona inteligent şi cu efect desfăşurarea operaţiilor, în rolul unui Mefisto, fără satanism însă, şi prin aceasta tragic. Uneori, în singurătate, mai ales în perioadele de refacere, gânditorul şi geograful din el erau tiranizaţi de un copil zvăpăiat, înduioşător de neajutorat.

Se înfundau disperat în înserare explozii, iar trasoarele se încrucişau în planuri fanteziste sau ricoşau, bezmetic, în faţa noastră.

Agentul de legătură al cercetării, sergentul Ţuguianu, mă conducea prin şanţuri surpate la post-comandă „Triţă”. Mă apăsa fără menajamente ori de câte ori, întinzând gâtul ca un gâscan, eram primejduit de întâmplările nopţii. „Până vă veţi deprinde, care unde se duce, prudenţă! Atenţie, coborâm!”. Oprisem în întunericul mai dens al unui bordei neluminat, la „Să trăiţi, d-le căpitan!” al agentului. Mai mult bănuind o mână întinsă, mă prezentai, strângând-o.

„Dacă mă apasă ceva?”

— Nu! (înţelesesem just că întreba de vreo vină, adică dacă-s trimis cu sau fără „acte” pe front.)

Mă surprinsese acel: „Eşti cinstit?”, venit de la cineva pe care nu-l vedeam la faţă. Mi se păru că „sunt” şi ascultam pe nevăzutul care spălase picioarele soldaţilor îngheţaţi. „El a ţinut poziţia batalionului în atacurile din iarna lui ’42”, îi auzeam pe Ion şi Târnaveski, parcă de faţă, în timp ce căpitanul meu mă punea în temă.

— Înveţi de la Popa Aldea, fost primar la Secăria, şi Negulescu Ştefan, subofiţeri prin merit. Negulescu e mai copil, e de vârsta ta, găzar din Dâmboviţa. Trei fraţi voluntari pe front, toţi cu Virtutea Militară, iar tatăl lor e dus cu vorba, la Sinaia, că va fi trimis şi el pe front cu eşalonul viitor. Se ţine în baston după plutoanele de instrucţie, pe lângă Castelul Peleş. Oameni... îngăimă căpitanul indescifrabil.

— Du-te cu bine!

Şi căpitanul numi pe cineva să mă conducă în poziţie. Şanţul

de legătură întâlni în unghi drept linia întâi.

— Spre dreapta e compania a doua şi-n stânga sectorul cercetării. Atenţie, branduri!…

Fâlfâiturile distincte au crăpat în explozii de aproape. Mă opri la primul pândar lângă puşca mitralieră.

— Cum e?

— Nimic! – răspunse el morocănos, continuând să privească peste ţara nimănui.

Îmi încercai norocul la al doilea post de luptă. Un tinerel îşi certa pe înfundate un prieten din bordeiul ce se deschidea la doi paşi. „Nu vrei să mi-o aduci, lasă că dau eu peste tine după un schimb!”. Şi râseră amândoi.

— Unde sunt ruşii? – întrebai, fiindcă terenul urca uşor, proiectându-se pe fundalul cerului. Hai să mi-i arăţi!

Sării din şanţ şi, târâş, ajunserăm la creastă, unde mă dumirii.

Deluşorul din faţă, desprins din fondul întunecat, era pensulat în treimea inferioară cu pete alburii, pe care scăpăratul de la gura ţevilor schiţa zigzagul şanţului. Pe poziţie circula deja, înveselind, vestea că a sosit un tânăr comandant care se dusese să vadă inamicul. Întâmplarea îi distra. „Fricoşii încurcă multe”, comentau ei ieşiţi din bordeie, ca pe o ulicioară din sat. Aprecierile despre noul venit le făceau ca şi când l-ar fi văzut pe un ecran. Un bărbat spătos, nebărbierit, îmi întinse mâna râzând, de parcă mă întâmpina în ograda lui: Popa Aldea. Şi alţii la fel. Doar unul se prezentă regulamentar, sprinten, îngrijit îmbrăcat, de parcă n-ar fi stat tot în bordeie. Şi fugi iute să-mi aducă ciocolată. Mă conduseră apoi la postul de comandă-pluton, un bordei şubred, dar încăpător, la câţiva metri în spate. Bordeiele sigure, înghesuite, ca un mormânt, nu-mi conveniseră niciodată. Spaima mare a copilăriei, când ne hârjoneam, în absenţa celor mari, prin paturi, era să mă înghesuie cineva cu pătura pe cap. Iar mai târziu, în primele clase din internatul şcolii normale din Câmpulung, zăvorârea în baia de aburi.

Cei doi subofiţeri hotărâră ca Mitică Bacă, fostul popotar al batalionului, un poznaş cu „darul beţiei”, să-mi fie ordonanţă. Am ieşit în trei, în noaptea înaltă, să învăţ ungherele şi tainele poziţiei, nepotrivit de tăcută pentru reprezentările mele, dar expusă, din cauza unghiului mort în care zăcea, surprizelor luptelor apropiate.

— Dintr-un salt erau peste noi şi asaltul trebuia oprit în primul

minut. Ei făceau risipă de oameni, veneau strânşi în valuri, dar le venisem de hac eu te miri ce rezerve. Cu câţiva băieţi curăţăm şanţul cu grenade şi pistoale mitraliere, înainte de a se dumiri unde-au ajuns, în timp ce Fane Negulescu cu o grupă torpila din stânga baza lor de atac, înghesuită în contrapantă. Confuzia provocată de Fane – era specialitatea lui – ne ajuta peste minutele necesare aşternerii barajului de oprire. În rest, în nopţile liniştite, tabietul obişnuit: brandurile din timpul distribuţiei de alimente, „cârâitoarele" care nu ne lasă să dormim, scuturând saci de grenade pe unde nimeresc. Înainte, „prietenii" ne ofereau „program". Începeau cu muzică populară – ziceau ei, „moldovenească" – ca nadă pentru discursul politrucului (Florică al nostru le cânta ca răspuns la „garmoşca" cazaciocul, Katiuşa, *Ocii ciornîi*, de-l aplaudam cu toţii). Buna dispoziţie era însă stricată de „invitaţia la dezertare" (ne spuneau de câte ori vom mânca pe zi, că vom avea dreptul să muncim, iar la sfârşitul războiului ne vom întoarce într-o ţară nouă). Ai noştri răspundeau: „Terciul mâncaţi-l singuri, fraţilor! Hai, pentru Marusii vom veni o dată să vi le lăudăm, c-apoi s-or osteni ele să ne caute! Dar colhozurile şi puşcăriile, dacă vă plac, ţineţi-le pentru voi!"

— De ce să muriţi pentru călăul de Hitler şi sluga lui, Antonescu? – începeau ei.

— Pe călăi şi slugi, să-i ia dracul, dar ce, nu prea aveaţi pământ, de-aţi muşcat din al nostru?

Ei cu „drepturile şi fericirea popoarelor" – şi ţin'te fluierături, înjurături, de se încingea o focărie ca-n atacurile din iarnă. Foarte greu îşi revin oamenii… iar unii, sărmanii, deloc!

Şoaptele noastre priveau tot, şi casă, şi moarte, şi speranţă. Peste ele se aprindeau în răstimpuri rachetele cu paraşută (mătasea ei era colecţionată cu grijă de soldaţi) şi toţi scrutau ţara nimănui.

— Ne aşteaptă – îşi reluă Aldea gândul despre lupte. Fane a adus acum trei zile doi prizonieri. Se pregătesc într-una, de-au făcut din Sevastopol cetate.

— Lăsaţi că dăm noi o raită pe „dincolo", dar muteşte! Să nu ne afle Triţă. Nu ne lasă. Ţine la om, dar moartea te ia şi din pat.

— Dacă o cauţi cu lumânarea, te găseşte mai repede – i-o întoarse Aldea.

Raita se făcu, chiar în noaptea următoare, dar nu se soldă cu

nimic, în afară de ucenicie. Ţara nimănui e tărâmul morţii şi al primăverii schilodite. Putoarea dulceagă e tăiată doar de gustul amărui al exploziilor care te caută peste tot, şi tot ce zvâcneşte din rădăcina primăverii şi a tinereţii e muşcat înainte de a se împlini în rod. Numai seva pulsează în întâmpinarea oricărui destin.

Neastâmpărul şi disponibilitatea spre gratuitate ale lui Fane Negulescu începură să opereze în mine ultimele retuşări. Oricum, nu-mi convenea să fiu purtat de inspiraţia unui nesocotit îndrăzneţ. Şi totuşi, la începutul unei nopţi întunecate, îl urmasem într-o nesocotinţă a lui, poate ca să nu se îndoiască de mine, deşi îmi fusese frică: „Să tragem în picaj cu trasoare în cazematele din faţă!” După primele cartuşe înfipte în petele alburii, mă strigase Fane Stroescu, blondul vecin de sector. Abia săriserăm în şanţul nostru şi fâlfâiturile brandurilor, bine reperate, ca bătăi de aripi ale unor păsări mari, căutându-ne parcă umerii, erau peste noi! Peste mine, care tocmai atinsesem fundul şanţului, surpară malul, îngropându-mă. Negulescu, care tocmai se ridică şi se angaja în zigzagul următor al poziţiei, scăpă iarăşi teafăr.

În jurnalul de război care va rămâne pierdut într-o luptă din Caucaz, consemnasem juvenil neobişnuitul acestei aniversări. Împlinisem 21 de ani. În loc de banchet, grupa sergentului Neagu rămăsese fără meniul tocmai primit şi lăsat pe parapet în graba distribuţiei. Oamenii din şanţuri primeau zilele de mai bucuraţi, înviorându-se şi gătindu-se ca toate vieţuitoarele. Numai pocnetul scurt al ţintaşilor marca tensiunea încinsă de exploziile în mişcare ale depărtărilor. Fane Stroescu mă plimba pe şanţuri şi-mi arăta, altfel decât subalternii mei, teatrul de război: Valea Ceornoaia cu şirurile de plopi, mereu fumegând de explozii, înscrisă pe axul celor două localităţi tătare: Şuli, unde începuse drumul meu, şi Novo-şuli, sub pantele Gorei Săpun, centura portului Sevastopol, în stânga noastră, aproape central pe harta capului de pod, bastionul cu înălţimea Capelei, poarta blestematei cetăţi, întredeschisă în decembrie ’41 şi înţepenită aşa în încleştarea celor doi adversari.

Fane Negulescu, plictisit uneori de unghiul mort al plutonului, hoinărea prin sectoarele vecine să riposteze trăgătorilor de elită adversari. Încercase într-o zi să tulbure o idilă, sub un boschet, în spatele liniei ruseşti. Fane Stroescu se mânie, descoperindu-l:

— Piei din faţa mea, că cine ştie ce se întâmplă! Nici dragoste nu-i laşi să facă, când tuturor le arde buza de-o fată…

— Dar… dar era al doilea – încercă Negulescu să se scuze, surprins de ieşirea elevului plutonier, tizul şi camaradul lui de arme.

— Nu te mai apăra!

Şi mă lua mai departe, întorcându-i spatele.

— Mi-e drag băiatul ăsta – îmi explică el mai târziu, şi-i admir firescul cu care rezolvă situaţiile grele de care ne lovim, învingând frica, laşitatea. Pe ăsta l-a făcut maică-sa neînfricat de la început.

Curios, războiul care uzează tot, pe el încă îl cruţă, deşi se risipeşte cu inconştienţă. Lipsa asta de complexitate însă, primitivismul ăsta eroic, aventurismul, în epoca problemelor de conştiinţă, mă irită ca o lipsă de gust… Iar cu scrisorile, de care mă întrebai, care continuă să sosească pentru cei căzuţi, acolo mai pui nişte vorbuliţe în locul unor oameni plecaţi pentru totdeauna, că eh! n-ai ce face; moartea n-are leac. Găseşte însă vreun reporter de război sau vreun popă fără parohie, că ăştia pot turui şi-n faţa mamelor sau nevestelor văduvite; sau, fiindcă văd că însemni uneori în carnetul de marochin, scrie odată despre cei ce nu mai sunt şi despre noi. Chiar dacă va fi doar pe nisipul pe care-l netezeşte vântul. Înseamnă cu o linie viaţa mea tânără, stinsă înainte de a iubi. Spui că n-ai forţă plastică? Caut-o în ideea că oamenii nu trebuie să facă război. Iar idealurile. Golgota, nevoia de jertfă, tot ce ridică pe om din animalitate, să fie înlocuite cu altceva care să avânte viaţa. Să nu se mai stârpească tinereţi ca ale noastre în ţara nimănui. N-are nicio justificare tot ce se face din hoit. Niciun „dar”, te rog. Nu-mi plac teoriile. Eu cred în ce ţi-am spus, şi gata! Dacă oamenii trebuie să sângereze în lupta vieţii, s-o facă cucerind imensul necunoscut, ştiutul nostru e doar o insuliţă de incertitudini. Deci împotriva omului…

Mi-aminteam de întâlnirea cu adjutantul Stoenescu. După prima noapte de veghe, mă întinsesem să mă odihnesc, când Mitică Bacă, ordonanţa, mă anunţă că mă caută cineva. Stoenescu mă luă de departe:

— Eşti nebun? Păcat de tine! Frate de mi-ai fi, nu m-ar durea mai tare!

Uluit, după întâlnirea de la postul de comandă din ajun, care

cânta încă în mine, nu ştiam cum să reacţionez.

— Sigur că eu şi alţii suntem buni de legat – reluă el. O dată prins în război, nu mai scapi de el niciodată. Singurul lucru pe care-l mai poţi face e să-ţi alegi răspicat dintr-un început drumul. Ori tragi sfori, simulezi, înscenezi atacuri „reuşite”, perii, dai plocoane, scoţi panglici ca saltimbancii ca să-ţi „pice” tinichele – ca vecinul tău din stânga, căpitanul Dechemvrie… şi… şi (urmau nume necunoscute, fără explicaţii) –, ori rămâi om pentru ceilalţi oameni, ajunşi la aman (ca Triţă, de pildă) şi te nimiceşti, dându-ţi trupul şi sufletul tău. Părerea că dăruirea şi suferinţa te sporesc şi te fac mai tare e valabilă pentru încercări limitate în timp şi doar pentru cei care sunt, oricum, de preţ. Cei răi se fac şi mai becisnici. Războiul nu e ucenicie pentru nimic. E Golgota fără înviere. Te-ai băgat singur sub cruce, du-o cum se cuvine!

Gândurile mele nu erau de spus. Ar fi fost lipsă de decenţă şi, mai ales, de înţelegere.

CAPITOLUL DOI
MACII DE SUB ZIDURILE CETĂŢII

În bivuacul din livezile vecine Capelei, nimeni nu vorbea de perspectivele străvezii, deşi nu de florile mărului ne schimbaseră unităţi de infanterie din poziţie defensivă. Era ca şi când oamenii puteau răsuci în ei, simplu, un comutator. Se odihneau mult, râdeau şi se distrau, care cum voia. Disponibilitatea pentru divertisment şi companie erau, ca la copii, nelimitate. Meniul german devenise dintr-odată de zile mari. Toate bunătăţile de faimă europeană îmbelşugau masa ostaşilor, destinaţi pentru ceva special, pe care nimeni nu voia să-l discute acum. Neobişnuită în acest totuşi straniu *week-end* era absenţa oricărei convulsii spastice, îmbuibări, beţii. De unde venea voia bună de praznice împărăteşti, ca acasă? Cine erau, la urma urmelor, aceşti oameni? Într-o zi se opriseră în livadă, fără vâlvă, ca nişte excursionişti, câţiva ofiţeri superiori din corpul de munte, cu generalul comandant, un om care nu semăna cu niciun general, ci mai curând c-un fermier de treabă, iubit de toţi din jur şi respectat în unicitatea lui într-atât, încât protocolul militar era lăsat cu grijă de-o parte.

— Am venit să fumăm împreună o ţigară de-a noastră – începu el moale ca un moldovean. Ce mai fac Triţă, Cojocărescu?... – se interesă el de mai mulţi cunoscuţi... Nu, nu... lăsaţi-i! – linişti el pe cei grăbiţi să-i cheme.

Doar pe Medrea, fostul şef al protocolului din ’40, trimis cu „acte” să nu se mai întoarcă, nu-l putu opri decât pe jumătate „să-mi comande”.

— Elev plutonier! Adună compania!

Bătrânul mă privi o clipă atent şi începu să dea câte un pachet de „Naţionale” fiecăruia din rândul care se constituia. Generalul întreba din când în când: „Mă ştiţi cine sunt?”, la care vânătorul răspundea isteţ: „Sunteţi domnul general al nostru”, şi trecea la flancul stâng, printre cei noi. Generalul comandant zâmbea, părând că nu observă trucul ostaşilor care-şi aşteptau iarăşi pachetul de ţigări, în timp ce suita golea de daruri maşina, cu braţele încărcate.

După plecarea oaspeţilor, băieţii povesteau pe întrecute cum se ţin copiii din Simferopol după *diadia gheneral*, iar el îi încărca,

pentru cei flămânzi de acasă, cu alimente luate din depozitul corpului de vânători; despre cantinele care astâmpără foamea necăjiţilor – şi numărul lor în război era mare... Până şi radioul sovietic, cu toată „religia urii împotriva cotropitorilor”, vorbea de omenia generalului Avramescu. Asta nu-l va împiedica însă ca, după cotitura din ’44, „să dispară”[44] dintr-un comandament al frontului antihitlerist. În încercuirea de la Malaia Belozowka, un ofiţer de carieră pretindea că aplicase tocmai ideea pentru care fusese respins prima dată la examenul de general; şi câştigase bătălia. Gurile rele ştiau despre „talpa iadului”, nevastă-sa, care se mutase în cadrul Crucii Roşii, în Crimeea, lângă el. Se vorbea mai târziu prin închisorile ruseşti că, odată cu sfârşitul tragic al soţului, trecuse şi ea prin Lublianka sau Butârca.

Huzurul din livadă se termină într-o după-amiază când batalionul, adunat pentru comunicări de ordine importante, îşi aştepta comandantul plecat la Divizie. Apăru din liziera desişului însoţit de adjutant şi, după „Pentru onor înainte prezentaţi arm!”, Naşul îşi începu discursul. Se vedea din tonul festiv în care enumera victoriile vrerea lui de a-şi înaripa vânătorii pentru cucerirea cetăţii Sevastopol, hotărâtă „din înalt ordin”. O pregătire de artilerie şi aviaţie de şapte zile va premerge asaltul general, sprijinit masiv de tehnica modernă a războiului. Dar, odată cu derularea întregii campanii, se asociau în vorbirea comandantului evocări de nume şi amănunte înduioşătoare, iar el îşi cunoştea soldaţii ca puţini alţii. Emoţia urca în vocea sa, şnuruind şi gâtlejurile ascultătorilor. Ascultam şi priveam, cuprins de nelinişte, încercata familie a luptătorilor din Sinaia în faţa atâtor morminte şi amintiri răscolitoare şi, ca şi când mi-ar fi fost încredinţată regia reuşitei entuziaste a scenei, tremuram, căutând pe chipurile oamenilor posibilitatea preîntâmpinării deznodământului, fiindcă plânsul era pe aproape, de neoprit. Un singur om nu era prins în lunecuşul general spre bocet, consumând delicii mute din iminenta catastrofă. În umbra

[44] Generalul Gheorghe V. Avramescu (1884 – 1945), participant la primul război mondial, când a fost decorat pentru activitatea sa militară. Comandant al Corpului de Munte (vânătorii de munte erau trupe de elită ale armatei române), a participat în iulie 1941 la ofensiva anti-sovietică din Bucovina de Nord. A luptat apoi până la Nipru şi Bug, ca şi în Crimeea, unde se petrece episodul povestit de Aurel State aici. Moartea sa s-a petrecut în condiţii suspecte, în primele zile ale lunii martie 1945, când a fost ucis, cu mare probabilitate, de NKVD.

şefului, adjutantul aştepta cu diavolească linişte punctul culminant. Şi acesta se apropia cu fiecare frază a comandantului, care încerca, punând tărie în cuvintele înecate de plâns, mereu aceleaşi, să schimbe total faţa micii noastre lumi.

— Pentru toate aceste jertfe, dragi vânători de munte, pentru fraţii căzuţi, să mergeţi, să mergeţi… – şi aici, lipsindu-i comparaţia salvatoare, îşi făcea vânt, reluând: pentru aceste jertfe…

Şi când tensiunea căutării crescu la paroxism şi şeful ajunsese iarăşi la marginea golului, adjutantul se aplecă şi-i şopti ceea ce comandantul înhăţă uşurat, punând cunună cumplitei încercări:

— Să mergeţi, să mergeţi… ca trenul!

Un hohot de râs mântuitor schimbă brusc expresiile, scuturând batalionul. Hopul fusese trecut ca prin miracol, iar colonelul, aiurit ca un copil, îşi certă nedumerit colaboratorul, cu glasul însă nelimpezit de plâns:

— Cum ca trenul, măi Stoenescu?

Voia bună nu-şi găsea margini. Vom merge ca trenul peste Sevastopol, credeau bieţii luptători când începu uraganica pregătire. Şuierau, vuiau torentele de proiectile de toate calibrele peste capetele noastre, înecând în fum obiectivele. Tunul de la Baccisarai, de 606, era condus, după spusele unor iniţiaţi, de un „profesor de balistică”. Fiecare ţeavă de tun va trage în acest atac mai multe proiectile decât în toată campania de până acum. Piesele de artilerie vor fi aruncate după acest efort la fier vechi şi nimeni nu avea să se neliniştească de această uzură, fiindcă Sevastopolul acoperea, pentru cei angajaţi, tot teatrul de luptă, ca şi când aici s-ar fi hotărât soarta războiului însuşi.

Dar aici se sacrificau – gândeau scepticii – fortificaţiile întregii istorii a acestor pământuri. Din secolul V î.Hr., grecii scobiseră în stânci tunele pentru mărfurile lor. Ţarismul sprijinise pe fortăreaţa Sevastopolului dominaţia Mării Negre şi visul de a ieşi la Mediterana. Todtleben fortificase cu temeinicie nemţească cetatea pe o adâncime de 30 de kilometri, în vederea războiului Crimeei din 1853–56. Bastionul Capela şi centura Gora Sapun adăposteau osuarele unui şir de neamuri. Cimitirele italian, englez, francez, turc, obiective de luptă în noul plan, aşteptau noi candidaţi la „nemurire”. Puterea sovietică, de la instalarea

ei, pregătise Sevastopolul ca pe unul dintre pilonii grandiosului viitor edificiu. Dar peste contraargumentele treze ale acestei teze treceau din zori până în noapte escadrilele Stukas a două flote aeriene în formaţii de paradă şi tot capul de pod încremenea sub căderea în picaj. Ostaşii se ridicau atunci netulburaţi la creastă, să vadă neobişnuitul spectacol. Bombele erau aşezate „cu mâna" peste obiectivele din volumul masiv de fotografii aeriene, puse la dispoziţia noastră pentru pregătirea celui mai ştiinţific atac pe care-l va trăi răsăritul. Înfloreau pretutindeni jerbele de fulger ale exploziilor, iar luptătorii erau pregătiţi ca în şcolile militare pentru colaborarea cu artileria şi aviaţia până la imediata apropiere a liniilor de atac. Recunoaşterile, vizitele la observatoare, studiul obiectivelor la lada cu nisip, caroiajul hărţilor, folosirea codului grenadelor fumigene de toate culorile, panourile de săgeţi indicatoare şi distanţe trebuiau să aducă ciocanul de foc asupra oricărei rezistenţe din sector de pluton. Fiecare subunitate îşi cunoştea de la început obiectivele. Batalionul I va intra în acţiune la timpul stabilit din 7 iunie, pornind de pe nervura de piatră, Nasul Capelei, pentru a cuceri aeroportul Balaclavei. Batalionul IV-Predeal, „iarăşi favorizat", va deschide spectacolul, pregătindu-ne baza noastră de atac. Mulţi murmurau şi pentru faptul că misiunea noastră se va încheia sub Gora Sapun, după ce vom cuceri 25 şi 35 violet, înşirate ca nişte altare în coasta sudică a Văii Negre (Ciornaia Balka). Sigur, nemţii îşi rezervau iarăşi aplauzele scenei de efect, intrând în port, după ce noi vom fi dispărut însângeraţi în culise.

Cele şapte zile de pregătire au trecut şi, sub acelaşi acompaniament uraganic, se ridicară pe arcul de 30 de kilometri al segmentului de cerc (cu rază tot de 30 de kilometri), asaltatorii cetăţii. „Vârful vestic al triunghiului, de pe baza căruia pornim atâţia, nu are loc pentru prea mulţi biruitori", socotea adjutantul îngândurat, în trecere pe la mine, însoţit de Stroescu, fostul lui încheietor. Batalionul aşteptă ultima replică a Batalionului IV, pentru a intra în scenă. Inamicul, spre surprinderea generală, după ce fusese pisat de ciocanele noastre de foc, riposta cu mânia adunată în cele şapte zile, ca bogatârul din bîlinele[45] lor, care lăsa să i se ferece mâinile, iar

[45] *Bîlinele* – cântece epice aparţinând folclorului rusesc; între personajele acestora se numără şi bogatârul, un tip de personaj masculin cu trăsături

după ce adversarul obosea lovindu-l, era gata să-l primească în pumni.

— Îţi mai aminteşti, Fane – întrebă adjutantul într-o pauză de explozii –, de refrenul obsedant al alpinistului din compania lui Curteanu: „Eu am rămas sub zidurile Troiei”? Avea el obiceiul să bombăne când îl sâcâia cineva: „Vedea-l-aş cu casca pe piept!” L-au găsit ai noştri după Capela cu casca pe piept. Ăsta da umor!

„Eu am rămas sub zidurile Troiei”, repeta adjutantul din ce în ce mai înverşunat la exploziile care se spărgeau lângă noi.

— Ce te tot uiţi la mine şi taci? – se înfurie el brusc pe mine. Nu ţi-e frică că te sugrumă singurătatea, înainte de a-ţi închide gura definitiv?

— Ce se întâmplă în faţă de nu intrăm în acţiune? îi întrebai pe ei, care ştiau totdeauna mai mult decât mine. Citindu-le însă neştiinţa, mă aplecai în mine, căutând parcă iezerul la care să nu fi ajuns zbuciumul firii intrate în clocot.

— Ba da, mi-e frică, dar pe afară. Înăuntru mi se limpezeşte că voi muri azi-mâine; sunt însă grăbit să fac ceva şi vreau să văd până atunci tot ce e între viaţă şi moarte. Mi-e mai insuportabil să fac ce nu se cade sub stăpânirea spaimei pe care n-o pot înlătura (n-am nimic eroic), decât să suport moartea fizică. E ca şi când mi-ar filma sau descrie cineva toate reacţiile de acum, confundându-mi-le cu idealul şi arătându-le altora, iar eu aş fi printre ei, auzindu-le judecata. Eu trebuie să încerc, nu în fiecare zi – sunt prea mic pentru aşa ceva –, dar cel puţin uneori, să văd dacă aceste idealuri „ţin” sau, mai bine zis, dacă eu „ţin”. Am nevoie de dovada că visele oamenilor nu sunt fantasmagorii şi că noi, cei obişnuiţi, le-am putea împlini. Fiindcă nu pot experimenta pe mulţimi de oameni şi pe veşnicii viabilitatea aspiraţiilor noastre, din nevoia unei dovezi, o încerc pe viaţa mea, care-mi stă la îndemână. Dacă reuşesc, chiar ştirb, incomplet, atunci se poate trăi. Alţii mai buni o vor face mai des şi mai deplin. Alternativa cealaltă însă…

— Domnule elev, suntem chemaţi în faţă. Triţă e sub peretele de stâncă din „vestibul” dincolo de care au atacat cei din Batalionul IV. Companiile întâi şi a treia cică sunt deja în poziţie. Pe toate potecile se scurg răniţii din Batalionul IV.

Surprinşi, nedumeriţi, părăsim cu toţii poziţia de aşteptare.

---

idealizate de forţă şi vitejie.

Din creasta cu foc se deschidea încăperea „vestibulului” – teatrul de luptă din Decembrie – cu ruinele Capelei care adăposteau observatorul principal din care aluneca spre vest Nasul. Sub stânca albă, cu un perete perpendicular pe axul de piatră al Capelei, furnicau ostaşi, apăraţi de focul direct. Imaginile din plină după-amiază tremurau ca fotografiate noaptea la lumina magneziului. Încâlcit la coborâre într-un mărăciniş, mă încordai de-mi plesni centura. Adunaţi la adăpostul stâncii albe, Triţă Botescu ne comunică ferbil ordinul de acţiune al diviziei şi cum să ajungem pe baza de plecare la atac, de unde porniseră în zori invidiaţii camarazi din Predeal. Aveam de ocolit stânca albă pentru a intra în compartimentul alăturat, câmpul de acţiune în care, încadraţi de companiile întâi la stânga şi de a treia la dreapta, urma să cucerim Nasul Capelei. Ajunserăm repede pe linia de pornire, de unde se deschidea, cu margini de fum, un câmp de maci. Camarazii noştri din dreapta nu se vedeau nicăieri. Numai plăpândele tije purtau pios candela de sânge a florilor sub rafalele armamentului din cazematele Căpăţânii de zahăr, con impozant de piatră din vestul fâşiei de atac, scăpărând fulgere din vârf până în temelii.

Era atâta dezmăţ de foc încât te minunai cum mai pâlpâie macii sub sarabanda morţii.

Peste câteva zile aflarăm însă că *Zuckerhut*-ul[46] din hărţile noastre se apărase în primul atac numai cu jumătate din efectivul său, restul apărării jucând cărţi în adăposturile fierăstruite din inima muntelui. Descoperii cu greu, în stânga, printre boschete şi viţa-de-vie a pantelor neregulate care urcau în masivul Capelei, o grupă din compania întâi care făcuse front spre vulcanul în erupţie al Căpăţânii. De unde să ştiu atunci că din observatorul artileriei, ca dintr-o lojă de gală, generalitatea germană şi română priveau primul tablou al spectacolului de funcţionare fără greş a maşinăriei scenice, dar nedumeriţi că vânătorii nu trecuseră nevătămaţi prin focul dezlănţuit. Comandantul diviziei ordonă, pentru încântarea oaspeţilor, să intre Batalionul I, şi compania a treia înflori îndată pe platoul de maci. Focul de flanc din gurile *Zuckerhut*-ului determină pe cei doi ofiţeri subalterni să schimbe, ca la rocada pe tabla de şah,

---

46 *Zuckerhut* (germ.): căpăţână de zahăr.

direcţia de atac, şi sublocotenentul Simionescu antrenă în iureş plutoanele spre dealul Căpăţânii. Uşurinţa, ca pe câmpul de instrucţiune, cu care s-au rotit cu 90 de grade grupele şi impetuozitatea cu care ostaşii porniră în urcuş îi făcură pe oaspeţi să-şi ridice mâinile înmănuşate la chipiu, reînnoind elogiul vânătorilor de munte. Abia plecaţi străinii sub impresia înaripaţilor agăţaţi în reţelele Căpăţânii, „Barosanul" ordonase oprirea atacului. Ordinul său însă, pe mine nu mă mai ajunse. Amestecul halucinant de elemente eterogene, varietatea de reacţii umane, intensitatea trăirii, noutatea primului atac, chiar dacă nu se desfăşurau dincolo de timp şi spaţiu, afectau dilatând totul, încât logica nu va putea opera ordonator întâmplările acestei zile. Cum se pot oare înghesui între ceasurile după-amiezii şi miezul nopţii atâtea acţiuni, uneori străine, când ele trebuiau provocate, desfăşurate şi duse la capăt? Pe ce zigzaguri prin ţara nimănui, clocotind vulcanic, s-au desfăşurat kilometri de fugă – şi câţi? – când liniile de plecare şi sosire erau de fapt distanţate de cel mult doi kilometri, când pauzele erau numai cât să ne tragem sufletul între două salturi? Şi mai ales cum pot rămâne în viaţă oameni care se mişcă sub ciocnirea a două maşini de distrugere încinse la paroxism, ore de-a rândul şi chiar cu pierderi mai puţine decât suferiseră cei inactivi şi adăpostiţi în acea zi?

Pornisem la atac în dispozitivul unei scheme oarecare cu două grupe în linia întâi, grupul de comandă cu mine între ele, iar cele din linia a doua, cu Popa Aldea, urmându-ne la o distanţă care să-i scoată pe cât posibil de sub aceeaşi tragere. Ajunşi în marginea câmpului de maci, acţionai exact opus sublocotenentului Simionescu, ferind căpăţâna de zahăr şi folosind terenul acoperit şi frământat din stânga. Alergam ca într-un concurs cu premii, şi numai şuieratul scurt al proiectilelor, care se înfigeau în noi, ne trântea la pământ. Mitică Bacă mă urmase ca umbra, întrebând înalt, hectic: „Vă place, domnule elev?". Ordonanţa, care minimalizase meritele evidente ale celor doi încheietori, susţinând că şi el, dacă ar fi vrut, ar fi realizat tot atât, mă întrebase, în urma opoziţiei mele, ce trebuie să facă spre a merita Virtutea Militară.

— Să faci tot ce fac eu – stabilisem baremul. (Se legase şi voiam să-şi realizeze hotărârea.)

— Când m-oi întoarce la Buşteni, iau din gară trei trăsuri: în

prima pun bascul de munte, în a doua taraful de lăutari şi în ultima chiui eu, ca să ştie tot poporul că s-a întors din război Mitică Bacă – zicea el.

O salvă de artilerie, care parcă întâi explodă şi apoi îşi anunţă plecarea, mă răni însă pe mine la cap, iar pe el îl pulverizâ, de nu mai găsirăm dintr-însul decât o fâşie de scrisoare de dragoste, sosită pentru mine şi luată cu el în atac, ca să mă apere.

Doar pe Istodor, al doilea căzut în acea zi, un muncitor cuminte de la Arsenal, îl găsirăm în noaptea următoare. Era greu ca un buştean în pădure. I se rostogolise casca de pe cap, iar spatele, sprijinit pe un muşuroi, îl ridica ţeapăn. Capul tânăr cu chelie străluci sub lună, holbându-şi ochii nedumerit că i se tulbură somnul.

Câte o bandă metalică din marcajul zonelor deminate actualiza în trecerea noastră, ca în slalom, primejdiile străbătute, fără să ştim pe care parte era determinat. Ca să nu forţăm prea mult norocul de a nu fi călcat pe o mină, alergam şi pe cealaltă parte a benzii. Arşiţa şi pulberea amăruie a exploziilor ne uscase şi băşicase cerul gurii. Masca de gaze, care se zbătuse incomod pe şold, fusese demult aruncată. Avântata mişcare a plutonului spre înainte ridicase ostaşi din Batalionul IV. Pe cei ce zăceau, îi crezusem la început morţi – deşi ei, după ce îşi reveniră din şocul atacului destrămat şi, chinuiţi poate de scrupule sau de teama răspunderii (avuseseră o misiune şi, în afară de rănire şi moarte, nimic nu-ţi îngăduie s-o întrerupi precaut), se strigară între ei, îndemnându-se să urmeze un elev din Batalionul I care atacă Nasul Capelei. Şi astfel grupul de atac crescuse. Un căpitan, rămas fără companie, ni se alătură; alţi trei subofiţeri, cu grupe de ostaşi, intrară în dispozitivul nostru. Fane Negulescu, care de la prima rănire nu se mai depărtase de mine, mă prinse, pe la asfinţit, în mers, de bluză; văzuse că scuturam, în mişcarea braţului drept, sânge pe mânecă. Mă arsese cu câteva momente înainte deasupra cotului, dar trebuia să trecem în viteză o zonă bătută. Un glonte din dreapta îmi trecuse prin braţ, când acesta era în afară de profilul trunchiului. Fără crisparea braţului, glonţul mi-ar fi spart osul. Vestea rănirii ameninţa să surpe ceea ce crescuse, în condiţii vitrege, până la însufleţire. Fane îmi vorbea bucuros despre cartuşul de aur, visul luptătorilor obosiţi; cineva însă se înspăimântă.

— Şi acum ne lăsaţi singuri?

— Nu!

Înaintarea deveni însă prudentă. Abia acum, când 80 de luptători mi se încredinţaseră, mă înspăimântă nesocotinţa cu care trecusem peste toate. Se însera. Într-o pauză de foc, lăsasem în urmă un brâu de iarbă, peste care treceau razant rafale de arme automate. Flancau piciorul pantei, obiectivul atacului zilei. Ne oprirăm în boschete, căutând un loc unde să înnoptăm până la dezlănţuirea atacului de a doua zi. Era evident că inamicul nu ne bănuia apropierea. Întâmplarea ne adusese lângă un mamelon acoperit, pe care îl încinserăm cu un lanţ de pândari, cu misiuni de supraveghere încredinţate subofiţerilor.

Deliberând, ne convinsesem că retragerea spre liniile noastre ar fi dus a doua zi la o reluare de la capăt; ceea ce era înspăimântător.

Soluţia era să rămânem totuşi neştiuţi sub nasul adversarilor. Rachetele lor, împuşcate din trei părţi, ne orientau asupra modului de a acţiona a doua zi. Noi, „compania fantomă”, urma să răsturnăm dintr-un salt centrul apărării inamice. Era puţin probabil ca acum, după dezlănţuirea atacului general, ei să-şi plaseze forţe pe înălţimea noastră părăsind poziţii îndelung pregătite. Unei incursiuni i-am fi putut face uşor faţă. Singura problemă era să înştiinţăm Batalionul despre locul şi planul nostru şi, mai ales, să-l convingem să nu repete greşeala de a începe atacul sub focul de flanc, ci să alunece de la observator pe Nasul Capelei spre vest. Pumnul aplicat de noi în flancul Nasului ar fi uşurat reuşita.

Oamenii nu dormeau. Taina noastră pândită atât de aproape îi ţinea treji. Proaspătul fior al nopţii alunga miasmele războiului. Se depărtase aerul încins, greţos, de vomă, al abatorului…

Apariţia din direcţia atacului trecut a unor umbre semnalate de pândari în peisajul lunar ne încordă ca pe nişte strune. Era o grupă. Chibzuia poate dacă să treacă lotul de iarbă ca să cerceteze înălţimea… ascunzişul nostru. Nu ne bănuiau prezenţa şi nu trebuia să ne trădăm prin foc… Dar puteau fi de-ai noştri. Fane se oferi, conştient că era pierdut, dacă… încuviinţai, dorind sălbatic să fie ce sperasem dintru început. Liniştea cu care umbrele rămâneau lângă Fane confirma speranţa, dar nu alergai într-acolo, reţinut de spaime fără rost. Fane trecu poieniţa lunară cu un muntean uscăţiv, vioi,

sergentul Ţugui, care din ordinul „Naşului” trebuia să ne găsească şi să ne aducă la unitate. Aflaseră de la răniţi despre mişcarea noastră spre înainte.

Ameninţarea să ni se surpe iarăşi treaba de-o zi mă făcu să raportez în scris – pândind câteva rachete inamice să mă lumineze – tot ce aveam pe inimă. Rămăsei aşteptând ziua cea mare.

În zori Ţugui veni cu ordinul categoric să-l urmăm, fiindcă în zilele următoare vom ataca din stânga Capelei. Tot ce făcusem, şi mai ales visam să înfăptuim, fu şters ca de pe-o tablă de şcoală.

La postul de comandă-companie, într-o cazemată cu un tun – pe care nici n-o bănuisem în ajun, era adăpostită compania. În încăperea cât o clasă stăteau lungiţi ostaşii. Parcă le eram străini. Băieţii mei se amestecaseră printre ei, povestind, înviorându-i. Eram bucuros să-l văd pe Medrea.

— Nu mă interesează sinucigaşii! – mă ului acesta, nedrept şi impertinent. (El, care spusese: „Copilul ăsta e singurul sub comanda căruia doresc să lupt la Sevastopol”!)

Dincolo de foaia de cort, paravan, căpitanul mă întrebă ca pe un răufăcător:

— Îţi dai seama ce-ai făcut? Aventurierii primejduiesc oamenii când îi au sub comandă. Comandanţii de plutoane, Voinescu şi Brechtel, la mine! Îţi iau comanda!

— Pentru?

— Pentru incapacitate!

Voiam să întreb, amintindu-mi ordinul din ajun, despre a cui incapacitate era vorba, dar dragostea ostaşilor, clădită în suferinţă pentru acest om, era adevărată. Cei doi subalterni împărţiră plutonul de alpini.

— Câţi morţi ai avut?

— Istodor şi Bacă.

— Numai?

Şi, supărat că se iritase stupid, îmi strigă tot mie:

— Marş! Să nu te mai văd!

Tânărul blond cu şuviţe pe frunte, deschis la bluză de vânt şi nemilităros în mişcări, care mă privise cald (celălalt, un nume nemţesc, era distant şi cazon ca un SS-ist), nesocotind mânia şefului, veni cu mâna întinsă. Ce minunat trebuie să fie acest tânăr, luminos şi îngândurat în acelaşi timp!

— Trimite-l imediat la postul de prim-ajutor să-l evacueze! – se supără Triţă şi pe blajinul şi puternicul sanitar, în stare să poarte un rănit în braţe ca pe un copil.

— Refuz evacuarea! Rămân la batalion şi-mi voi găsi loc ca simplu luptător, dacă cercetării nu-i trebuie.

La postul de prim-ajutor, colonelul, anunţat, se bucură juvenil de isprava din ajun. Îl distrase luarea comenzii şi mânia lui Triţă, brezean de-al lui. Fu necesar ca doctorul Chelaru şi plutonierul Tudoran, câştigaţi pentru tratamentul meu pe loc, să pledeze, asumându-şi răspunderea. Doctorul, venit din garda regală, avea o robusteţe fizică şi morală ţărănească, pe care se altoise armonios *l'homme du monde*, dându-i acestuia seva, iar munteanului din el *l'usage*[47]. Aşa vor fi fost cnejii munteni, gândeam eu, văzându-i mobilitatea în a corecta reacţiile felurite ale răniţilor, în ciuda nopţii nedormite şi a celor două zile de febrilă activitate. Îmbărbăta ruşinând pe bocitori, „ăstuia îi confişti basca şi-i dai un batic în schimb", certa însă şi pe singularii care, cu o crâncenă voinţă îşi stăpâneau orice: „nici chiar aşa, frăţioare, că eu umblu prin carne vie, nu prin lut. Ţi-am găurit coapsele ca pe un Schweizer şi tu te uiţi parcă aş scoate stafidele din cozonac. Cu atâta stăpânire şi puţin noroc, ai fi meritat o soartă mai bună".

— Lăsaţi-l în pace, domnule doctor, că de câteva zile tot oftează că i s-a măritat logodnica! – îl trădă careva.

— Călcâiul lui Achile al tuturor vitejilor – se amestecă Tudoran, bucuros să-şi plaseze „ştiinţa".

După aceea se adresă iarăşi pacientului său, un scund rotofei, cu un seton în braţ:

— Nu te smiorcăi, că şi fără bocet vei fi evacuat!

Pe răniţi îi însenină îmbarcarea, deşi trambalarea în ambulanţa divizionară le ascuţea durerile. Tărâmul rămânea însă în spate; chiar dacă-i aşteptau sălile de operaţie şi spitalele, nu mai auzeau tunul.

— Nu rom, cafea, Tudorane! – strigă doctorul, care se mişca somnambulic.

În bunker, alături, mai era loc lângă cei ce dormeau sub foi de cort. Răcoarea nopţii mă făcu să mă aproprii de vecini, dar oboseala se risipi când mă dumirii că vecinii aşteptau numai

---

47 *L'homme du monde* [...] *l'usage* (fr.): omul de lume [...] manierele elegante.

până ce era gata casa de veci la care lucrau de zor groparii. Crucile albe din tulpini de mesteacăn, cu înscrisul pe tăbliţe de lemn, erau ultima osteneală depusă pentru ei de cei rămaşi în batalion. Un plutonier gospodar pregătea dinainte în cimitir gropi pentru cei neînregistraţi încă în catastiful Celui de sus.

Batalionul ocupa poziţia în stânga Capelei, pe Stânca Roşie care cobora spre Camary, adâncitura în care se topeau spre sud pantele bastionului şi unde trupele germane însoţite de blindate reuşiseră prima pătrundere. Şanţul de cazemate de sub ruinele Capelei, pe versantul sudic, le flanca pătrunderea, zădărnicind exploatarea succesului iniţial. Două batalioane de munte încercaseră zadarnic să măture versantul spre aeroportul Balaclavei. Abia angajaţi pe versantul vestic al Stâncii Roşii, erau prinşi într-o potcoavă de cazemate, dintre care unele trăgeau, neobişnuit pentru sistemul nostru de luptă, chiar în susul pantei. Se adăugă şi focul viu dezlănţuit de pe ultimele muchii de piatră care se desprindeau ca nervurile unei frunze din axul Nasului Capelei, atacat de noi în prima zi, dinspre nord.

Chiar sub creastă, paralel cu axul Nasului, era Luiza, o poziţie fortificată cu cazemate, tunuri şi mitraliere care se înfigea drept la 30 – 40 de metri sub flancul drept al batalionului. Destinaţia ei era, evident, zădărnicirea pătrunderii pe adânciturile din jurul masivului Capela. Generalul Manstein[48], unul dintre marii generali ai războiului, comandant al forţelor din bătălia Sevastopolului, ordonă Diviziei I de munte cucerirea Luizei. Am urcat în poziţie, cu gândul ascuns de a mă bate pentru Luiza. După bucuria revederii cu ai mei, sigur şi cu Triţă (emoţionat şi bărbos ca în toate întâlnirile noastre din lupte), mă târâi în plină zi peste botul de sub ruinele mănăstirii ocupate de compania locotenentului Dobre Ion din Batalionul IV, care se rotunjea înainte de a se despleti în toate nervurile sale spre sud şi vest. Recunoaşterea fu zădărnicită de o baterie antitanc din marginea aeroportului Balaclavei, pe care o vedeam şi care, descoperindu-mă, mă înspăimântă cumplit. Proiectilele iuţi se scurgeau de-a lungul spinării, muşcând piatra veşnică din jur sau vuind în golul din spate.

Mă aruncasem într-o adâncitură în piatră peste două cadavre nemţeşti: unul, din lupte mai vechi, uscat în zdrenţele uniformei

48 Erich von Manstein (1887–1973), prusac de origine, strateg legendar, unul dintre cei mai importanţi generali (*Generalfeldmarschall*) ai lui Hitler.

fumurii, celălalt, înnegrit şi umflat de plesnea ca un butoi de putoare. Le înghesuiam ca să scap de proiectilele, aici razante. Sila că o să se spargă ca o băşică şi o să mă năclăiască ca într-un smârc mă împinse să fug până la poziţia companiei. În după-amiază trecu de-a lungul liniei un trimis al batalionului, care anunţa că Divizia de munte angajează voluntari pentru cucerirea Luizei. Victorioşii vor fi propuşi la cele mai mari decoraţii de război: la „Mihai Viteazul” ofiţerii, la „Virtutea Militară” trupa. Voluntarii vor fi, la lăsarea serii, la postul de comandă-batalion. Aşteptasem să se consume neadeziunea ostaşilor – nu voiam să-i influenţez – şi mă anunţai pe tăcute. Mă căută curând sublocotenentul Holban, revenit din spital, ofiţer activ, camarad de promoţie cu sublocotenentul Simionescu, cel care asaltase spectaculos Căpăţâna şi căruia, după căderea sa, Pamfil Şeicaru îi închinase articolul de fond din *Curentul*.

Mircea Holban, vlăstar de calitate al unei familii cu nume, blond, micuţ şi delicat – cine ştie câte fete vor fi visând la ochii lui albaştri, gândeam privindu-l – citat pe ordinul de zi, deţinător al întregii panoplii de distincţii militare, era luptătorul lucid, care cumpănea, nu se hazarda niciodată şi se cruţa cu zgârcenie ori de câte ori putea să înfăptuiască ceea ce trebuia făcut, fără ca vreodată să se fi „fofilat”. Încercase să-mi scoată din cap „copilăria”, demonstrându-mi absurdul unei asemenea întreprinderi, soluţia fiind una singură: să intre în acţiune Stukas-urile în picaj şi să scoată toate cazematele Luizei ca pe nişte măsele găunoase. Aici nu mai era vorba de lucrări camuflate, sau false, ca acelea din fotografiile aeriene; e un şanţ de 3 – 400 de metri care trebuie pisat cu ciocanul de foc, nu asaltat cu piepturile goale. „Nici cel puţin decoraţiile nu te pot ispiti! Colonelul ţi-a spus că te-a propus la Virtutea Militară. Triţă, mâhnit foarte, a dat dispoziţii ca în viitor orice comunicare care te priveşte să treacă întâi pe la el. Nevoia ca un om atât de generos şi înţelegător să te cenzureze ar trebui totuşi să-ţi dea de gândit”.

În bunkerul postului de comandă, sub conducerea secundului – Naşul era la Divizie – se desfăşuraseră discuţiile despre noua misiune, consemnându-se (neobişnuit protocol) într-un proces-verbal numele participanţilor, misiunea, sugestiile şi hotărârile lor. Voluntari erau patru gradaţi din alte batalione şi doi dintre-ai noştri: nu mi-i amintesc acum, cu toată deznădejdea ce mă

cuprinde că şi în memoria mea s-au stins numele lor. Voiam ca aici cel puţin să fie pomeniţi. În anii grei care au urmat îi mai aminteam în chip de rugăciune – ca să-mi dea putere – alături de numele celor căzuţi sub comanda mea. De caporalul Lăcătuş, da, mi-amintesc: un bărbat la 30 de ani pe-atunci, oacheş, domol şi plăcut la chip. El va rămâne mereu aşa, ca să se împlinească spusele prietenului lui mai tânăr care, întrebat reportericeşte de cel ce întocmea protocolul despre şanse, declarase, tot în acelaşi stil, una esenţială: de a rămâne mereu tineri cum suntem acum. Căpitanul. Dechemvrie, vecinul meu din stânga de la Şuli şi citat de Stoenescu, după sosirea mea, ca cel care-şi trăgea dibaci spuza pe turta lui, ocupa locul cel mai important în procesul verbal.

Bun vorbitor, atent şi „prevenitor”, lua din gura oamenilor simpli părerea şi o formula istoriceşte, memorabil.

— Să se treacă acest protocol şi în jurnalul de operaţii al batalionului, să rămână mărturie pentru viitor.

— Dar de unde luăm voluntari până la 30 (aceasta se socotise să fie tăria incursiunii) – mă nedumerii eu.

— E grija mea, dragă!

Şi iarăşi, întrebat, se consemnă în protocol participarea ostaşilor necesari din compania I, care vor fi înştiinţaţi, prin grija sa la timp. Grupa de pionieri venită să ne uşureze, cu aruncătoarele de flăcări, intrarea pe şanţul Luizei, „va orbi cazemata mare de sub poziţia noastră şi, o dată începută lupta de şanţ, se va retrage”.

Sublocotenentul Jipa, un tinerel mlădiu ca o fetişcană, cu un palmares redutabil de cazemate cucerite, cunoscut în toată divizia, mă linişti: „Dacă nu ne simt până am intrat în şanţ, totul e numai o chestiune de viteză”.

— Bine, dar noi doi – mă adresai căpitanului –, cum ne împărţim atribuţiile? Voi fi încheietorul dumneavoastră sau îmi daţi o grupă de soldaţi cu care să acţionez?

— Nu încheietor, dragă, ci comandantul luptei pe şanţ – sublinie Dechemvrie, cu toată tăria. Ne-ar bate Dumnezeu dacă te-am nesocoti.

— Şi dumneavoastră ce faceţi?

— Conduc întreaga acţiune şi asigur sprijinul de foc, când voi veţi fi încleştaţi în luptă. Plecaţi de la mine cu oamenii mei şi totul se va termina bine. Oricum, Luiza trebuie cucerită prin

surprindere, după miezul nopţii, asta e important, restul…

Pregătirile se făcură într-un fel de carieră a Stâncii Roşii, fără să ştim cum arătam. Bezna ne acoperea şi chipurile, şi perspectivele, ca în război. Convenisem să mascăm tot ce ar sclipi sub rachete luminoase. Să nu sune nimic. Să umplem sacul de merinde cu grenade. Să nu se piardă de mine orice-ar fi. Vorbeam cu Jipa şi caporalul Pantazi, singurul din compania I pe care-l ştiam din poziţie. Era student la Academia Comercială, prin ultimii ani, cu cazier la Siguranţa Statului. Vorbea cu „bădie” şi „Doamne, ajută”. Soldaţii mâncaseră şi se odihneau, fumând în pumni. Cei doi mă îmbiau la fumat şi la un gât de lichior. Numai „după”, îmi stabilisem eu obiceiul, de care mă voi ţine tot războiul. În trei, hotărâsem de unde să începem cei 150 de metri de târâş, pieziş, depărtându-ne în unghi ascuţit de linia batalionului, ca să ne scurgem spre capătul şanţului dinspre compania de cercetare. De fapt, aşteptam miezul nopţii. Ca şi cum inamicul ar fi participat la întocmirea protocolului nostru, rachetele fâlfâiau cu aripi de beznă peste clipele noastre. Şi, ca să ne dea şi lovitura de graţie, zburau pe deasupra noastră „cârâitorile” cu saci de grenade şi lichid incendiar, arzând pietrele goale ale Capelei pe care veghea lanţul vânătorilor. Trebuia să lăsăm o pauză lungă ca să le adoarmă vigilenţa. Când n-am mai putut aştepta, am plecat şerpeşte, târându-ne mut în susul pantei. Din când în când, mâna mea şi a lui Jipa se căutau şi se înţelegeau deplin printr-o uşoară apăsare. Mine! am ţipat, în noi, şi mâinile şi-au comunicat în mod nestabilit, dar inteligibil, primejdia. Minele, ca nişte penare de şcoală, n-au fost deminate, poate nici de pionier, ci ocolite cu grijă de fiecare. Parcă ne aşezam genunchiul, piciorul, cu mâna, pe locul controlat mai întâi, ca într-o mângâiere, cu palma. Eu aş zice că ne-am târât un ceas, încremenind doar când pâlpâiau rachetele şi eram crispaţi, ca vuietul din noi să nu trezească pe cei ce ne aşteptau. Vedeam, de fapt, cu şi fără lumina rachetelor, la câţiva paşi, acoperişul cazematei-pion. În tăcerea insuportabilă alunecară tijele celor două aruncătoare de flăcări, înarmându-se. Sub buza alburie a şanţului, eram gata de asalt şi aşteptam flacăra orbitoare să intre în crenele, marcând începutul „nebuniei”. Două izbituri fără flacără… Nu funcţionează aruncătoarele de flăcări! Şi le armară din nou, să mai încerce, dar primii eram în şanţ, posedaţi numai de ideea de a înfunda

grenade prin toate crenelele, ferestruicile, gurile de bordeie şi, fără să aşteptăm efectul, să ne grăbim prin întortocherile şanţului până s-o sfârşi. Lanţul de explozii înăbuşite coşmaresc de spaţiile închise ale cazematelor şi adăposturilor, urletele celor smulşi din linişte sau somn de trăsnetul grenadelor, încercările celor mai prompţi de a răspunde ne rupseră firul goanei. Noi însă eram în inima Luizei şi cei rămaşi în urmă, folosind panica care dezorganiza totul, curăţau cazematele, adăposturile, dezarmau pe cei ieşiţi din adăposturi din cauza exploziilor. Aruncătoarele lor de flăcări ajunseră în mâinile noastre, iar mitralierele cu şiraguri de trasoare consumau benzi întregi urmărindu-i pe cei înnebuniţi de surpriză în încercarea lor de a fugi pe sub creastă. Ne surprindeam uneori, îndopând automat toate găurile, că părăsisem şanţul principal. Ne corectam pista trecând peste încercări de rezistenţă nelichidate până la capăt, doar – doar vom ajunge la sfârşitul şanţului.

Şi iată-ne ajunşi şi acolo! Ei însă fugeau către creastă pe deasupra şanţului nostru cu mantăile fâlfâind, aplecându-se să nu intre cu capul în cer, fără arme, prăbuşindu-se parcă într-un hău. Abia când am reuşit să plasez cum se cuvine filmul şanţului în cadrul cuprins între cer şi pământ, căpătau înţeles şirurile de trasoare antitanc şi antiaeriene care veneau dinspre răsăritul tulbure – că erau ale noastre, ne sprijineau, dar de când? Abia acum se conecta auzul la reţeaua de funcţionare integrală a simţurilor. Am lăsat pe Lăcătuş – tânărul lui prieten căzuse în lupta cu grenadele – şi alţi câţiva să păstreze sfârşitul şanţului şi, însoţit de nu ştiu cine, pornii spre punctul de plecare. De fapt, batalionul nostru trebuia să intre imediat după cucerirea Luizei în poziţia ocupată, iar cei rămaşi în viaţă urma să ne odihnim şi să ne bucurăm.

Se luminase de ziuă şi cei aşteptaţi aveau nevoie de o zi întreagă să-şi digere bucuria, ca pe un greu festin. 127 de prizonieri aşteptau în grupuri, ghemuiţi pe şanţ, sfârşitul injectat de propaganda lor. *Vot Komandir*![49] – anunţară ostaşii supraveghetori. Nefericiţii – de altfel straşnicii luptători din ultimele zile – se agăţară ca disperaţii de zâmbetul şi mişcările mele. Căutam pentru ei ţigări şi ciocolată prin buzunarele bluzei. Acum vedeam că mâinile-mi erau umflate ca nişte pâinişoare

---

49 *Vot Komandir*. (rus.): Comandantul!

însângerate; bluza de vânt tăiată şi pătată. I-am trimis cu însoţitor, în timp ce unul zburlit, nebărbierit, cu faţa aspră răvăşită de arşiţa din el, îmi săruta genunchii. Ochii lui râdeau ca ai unui nebun şi mesteca ceva neînţeles, grăbindu-se după ceilalţi spre poziţia noastră.

Ziua se înălţa ca un perete fisurat la bază, gata să se surpe, peste încercuitorii Luizei, lăsaţi inexplicabil la voia întâmplării. Aşteptam riposta inamicului, după ce-şi revenise din şocul loviturii, pentru a nimici pătrunderea şi a repune punctul de sprijin pierdut la destinaţia iniţială.

Cei 15–20 de luptători, înşiraţi pe 300–400 de metri de şanţ, marcau firul de foc, străduindu-se să menţină iluzia forţei capabile de o asemenea pătrundere. Neştiinţa inamicului, armamentul lui automat, belşugul de muniţie la îndemâna prea puţinor mâini ne favorizau. După primul contraatac, destrămat cu sprijinul zelos al întregii linii de la Stânca Roşie, de parcă îi apăsa pe suflet că ne lăsaseră în gura lupului, bateriile inamice antitanc de la piciorul pantelor scoborânde din nervurile Capelei, de acolo de unde începeau câmpurile de maci, se porniră să surpe metru cu metru meterezele Luizei. Eram prea puţini ca să avem pierderi. Cuceritorii, înveseliţi că supravieţuiau, îşi anunţau premeditat prezenţa, sunând cu foc ca din clopoţei, ici şi colo şi pretutindeni, sperând, spre turbarea colosului legat la ochi, să continue jocul până la sfârşitul zilei. Roşu, un soldat necunoscut până la Luiza, nedezlipit de mine după căderea caporalului Lăcătuş cu care marcam, spre a nu fi surprinşi, spate în spate, sfârşitul şanţului cucerit, vâna cu puşca pe cei care se mişcau după obicei în interiorul poziţiei inamice.

— Am fost braconier şi cred că numai întâmplarea îmi poate veni de hac – apucase el să îmi spună printre picături.

Întorceam capul să-l văd. Să pătrund dincolo de chipul pişicher, roşcat, stăpân pe sine, de parcă nu-l pândise ieri legea şi azi moartea, preocupat acum de bateriile care ne biciuiau cu foc. Era sigur că nu-şi găseşte ţinta şi mă convinse şi pe mine când una dintre baterii, care-i era mai la îndemână, încetă tragerea.

Până către seară, zădărnicii încercarea altora de a înlocui servanţii căzuţi. Cu apropierea serii în aşteptarea căreia ne biruiseră setea şi încordările luptei unei zile lungi de vară, Roşu se distanţă cu câţiva metri de şanţ, pe partea care urca, pentru

a supraveghea spre Nasul Capelei, de unde deja pe lumină inamicul încercase să ne surprindă. La un zgomot neobişnuit, întorsei capul, tocmai la timp ca să surprind un final la fel de neobişnuit. Un lungan cu puşca în stânga ridică dreapta înarmată cu o grenadă cu coadă, pentru a lovi. Fulgerător, reconstituii filmul. Cercetaşul inamic se apropiase nevăzut prin mulajul pietros, dar, surprins de prezenţa vânătorului, se ridicase ca şi acesta în picioare. Roşu era cu mâinile goale, iar acesta, neinspirat, venea să lovească cu grenada. Roşu se aplecă şi, ridicându-şi arma, o descărcă în namila care se prăbuşi cu braţele arcuite de încordarea surprizei. Iute aruncarăm la întâmplare grenade, pentru a-i opri pe ceilalţi. Larma de pe şanţul Luizei anunţa pătrunderea batalionului aşteptat.

Fane Negulescu şi alte voci cunoscute mă căutau. N-am răspuns, nu ştiu de ce. Voiam să nu mă întâlnească, poate fiindcă mă ascunsesem de ei din pricina Luizei, sau poate că eram incapabil să-i însoţesc la luptă în noaptea care ne cuprindea.

Nu-mi priau odihna şi convalescenţa de lângă comanda batalionului. Acolo, în faţă, încleştarea nu se potolise, deşi inamicul fusese scos din toate ramificaţiile bastionului Capela. Pierderea Luizei şi presiunea batalionului din noaptea următoare înclinară balanţa în favoarea noastră. Pe Valea Neagră se duceau lupte grele pentru fiecare metru de şanţ. Forţe noi inamice apărau orice nouă poziţie. Inamicul dispunea de efective capabile să acopere simultan toate articulaţiile sistemului eşalonat, pe toată adâncimea. Fiecare cazemată se împotrivea îndârjit, sprijinită de păienjenişul savant construit de foc… „Consumaţi cât mai multă muniţie!” era îndemnul scris pe orice ladă de armament a inamicului. Noi pentru prima dată consumam după nevoi, dar transportul pe linia de luptă ne obliga la raţionalizare. Întreaga mişcare era de fapt numai pe şanţurile lor, din care îi împingeam pas cu pas. Uneori întreaga subunitate se înşira trecând muniţia, mai ales grenade, din mână în mână, pentru duelul câtorva. Problema era să dislocăm din blocul apărării înălţimile succesive 25 şi 35 violet din flanc, pentru a pune capăt luptei de cârtiţă desfăşurată pe o zonă de câţiva kilometri. Sprijinul celor două flote aeriene Lohr şi Richtoften era nemicşorat, dar peste insul care nu cedează e

mai greu de trecut chiar decât peste fortificaţii ingenios ascunse care atrăgeau prin lucrări false plasarea sprijinului nostru de foc gol. Porţiunile cedate prin luptă erau din loc în loc sistematic înălţate, pe fundul şanţului, prin câteva lopeţi de pământ, obligând pe cel în trecere să-şi arate capul trăgătorilor de elită care pândeau pe un şanţ paralel. Fulgeraţii rămâneau uneori în picioare din cauza îngustimii şanţului şi morţii instantanee, ca încremeniţi de un somn copleşitor. Unii priveau cerul cu fixitatea prea obosiţilor, fără să vadă nimic, ca Moraru, mitraliorul meu cu ochi albaştri. „Se bat ca nişte diavoli marinarii ăştia!”, înjurau ai noştri.

Contraatacurile lor ţâşneau scurt, ca din pământ; unităţi de femei încercau ca furiile să ne smulgă îndărăt şanţurile. Viclenia slavă făcuse pe îndelete tot pământul capcană. Numai câmpurile de maci – holde de candele – pâlpâiau peste pământul încins de încleştare ca într-un prohod fantastic: „Primăvară dulce, / Fiul meu cel dulce, / Frumuseţea unde Ţi-ai pus?”… Locotenentul Dobre căzuse undeva pe Valea Rea, în atacul pentru cucerirea primului şanţ antitanc. Se ridicase singur; compania, obişnuită numai cu mersul de cârtiţă, pe sub pământ, nu-l urmase. Soldaţii povesteau că pe crucea lui de mesteacăn, albă, nu se ştie cine a pus o flamură pe care un ofiţer cu informaţiile o ascunsese.

Recunoaşterea pentru cucerirea lui 35 violet, platoul mare care se ridica între Valea Rea şi aeroportul Balaclavei, am făcut-o cu Triţă Botescu. Sculptorul Voinescu, rănit la cap într-o busculadă în zori, fusese evacuat. Mircea Holban însă, angajat în dreapta, încerca ridicându-se într-una din Valea Neagră şi atacând pe flanc, să ne uşureze atacul frontal; dar noi doi, surprinşi într-un luminiş de nişte mitraliere ruseşti care trăgeau chiar de la vârful pantei pieptişe a lui 35 violet, nu ne puteam mişca. Restul companiei aştepta în craterele exploziilor, unde pantele sud-vestice ale Capelei se pierdeau în câmpul de maci, la 300–400 de metri în faţa obiectivului nostru. Fâşia sângerie de maci se lărgea în stânga lui, ocolindu-l şi pe el, şi pe 25 violet, pentru a se întâlni la Novo-Șuli, sub pantele Gorei Sapun, cu deschiderea Văii Negre, urcând împreună spre nord pe sub terasa acelei centuri cu alte căpăţâni ca de zahăr ale Inkermanului. Peste pregătirea de artilerie a atacului nostru se suprapuneau barajele de oprire dezlănţuite de inamic. Printre

explozii, din stânga, se auzea, înalt, de argint, semnalul de atac al gorniştilor.

— Auzi-i, tot ca la ’77! – înjură Triţă, băgându-şi capul în colţul de piatră care ne apăra pe amândoi.

Rafalele de mitralieră ne măsurau pe o parte şi alta lungimea, prăfuindu-ne.

— Du-te – făcu el o pauză e târziu! Treceţi peste culoarul deminat, până sub pantă – îmi strigă din urmă.

Ajuns la ai mei, ne grăbirăm ca şcolarii după sunatul clopoţelului. Fâlfâiau brandurile pe deasupra noastră.

— Nu vă culcaţi! Viteză!

Am trecut, forţând peste exploziile cu razanţa joasă, ca ropotul unei herghelii demente. Sub pantă, gata să plesnim asemenea motoarelor sub presiune depăşită, aşteptarăm câteva clipe, zorind gâfâit pe cei necosiţi de fulgerele care şerpuiau la rasul ierbii ca o furtună vara în munte. Din şanţul de pe buza râpei se rostogoleau, precum bolovanii, grenadele. Începurăm urcuşul ajutaţi de mâini, „ca să ieşim din zona exploziilor” (oare la câte secunde explodau?). Fane cu câţiva se căţărau agil, ambiţioşi să ajungă primii la creastă…

— Au ajuns, i-auziţi-i, strigă ura!

Şi grăbeau cu toţii. Cei ce ne uşuraseră intrarea în şanţ ţipau inamicului un cuvânt făcut de ei: „predaite”, şi aceia, nemaiavând de ales, înţelegeau, expediaţi fiind apoi fără arme în josul pantei. Ne-am tras sufletul zece – douăzeci de minute, reorganizându-ne: lipseau mulţi. Cineva mă linişti, explicându-mi că plecaseră cu Fane pe şanţ, spre dreapta. Şi, într-adevăr, Fane venea cu vreo douăzeci de prizonieri. Se speriase şi el trezindu-se deasupra unor baterii de brand, îndopate fără pauză. Se ridicase singur în picioare şi, după o rafală de pistol-mitralieră care cerea linişte, îi silise pe cei surprinşi să termine războiul. *Voina concila*,[50] îi îmbună el acum, chicotind pieziş, ca ţărăncile tinere când rămân ştirbe şi râd.

— Domnul sublocotenent Holban dirijează grupa de mitraliere a subofiţerului Năstase cu binoclu, ca la poligonul de tragere – adăugă el, adresându-ni-se. Şi a zis să continuăm atacul.

— De-aici se vede tot, ca la operă – se minună Fane de lângă Popa Aldea, tăcut şi mulţumit de el, ca de un frate mai mic.

---

50 *Voina concila* (rus.): Războiul s-a încheiat.

Băieţii urmăreau evoluţia escadrelor de *Stukas*.

— Ai dracului nemţi, cad în picaj şi după ce şi-au terminat bombele!

— Mi-ar fi frică să nu mă-nfig în pământ, nu-i vezi ce aproape îşi lasă bomba?

— Aparatul se redresează singur, măi deşteptule; maşină bună, ce crezi!

— Maşină condusă de maşină – i-o reteză morocănosul de Staicu.

— Lasă, nea Staicule, că mata la toate le găseşti cusur! Fratele meu, pilotul de vânătoare, zboară acum pe **Stukas**, şi numai maşină nu e!

— Altă gâscă-n altă traistă, mânzule!

— Gata, cumetrelor, că mai avem până la Sevastopol – îi potoli Popa Aldea.

— Trecem peste holda cu maci răspândiţi în trăgători, domnule elev, nu?

— Sigur – îl aprobai eu şi pornii pe planul uşor înclinat, grăbind ritmul, fiindcă din ce în ce mai multe proiectile se spărgeau în drumul nostru.

Începură să şfichiuiască gloanţele în întâmpinare. Intensificarea focului ne obligă la salturi individuale. Câteva explozii apropiate mă surprinseră alergând şi, pălmuindu-mă violent peste ambele tâmple, mă ameţiră. Căzusem şi încercam să mă ridic. Oboseala se apropia prea grea, mişcările rămâneau în intenţie. Orizontul se legăna ca o ramă în cutremur. Oamenii se ridicau alternativ ca nişte păpuşi mecanice într-un joc stricat, în care mişti masa pentru ca soldaţii de plumb să înainteze ca la război... Aha! copiii imită şi trâmbiţele în luptă, dar parcă apăruseră alţii... prin fereastra din stânga, iată! Cineva îi împinsese neştiutor pe inamici la contraatac. Se izbeau soldaţii de plumb ca berbecii, unii de alţii. „Fiţi cuminţi, că-i stricaţi... şi cine o să vă mai cumpere alţii?”

— Cine eşti, de te amesteci în jocul copiilor?

Îmi adunai brusc forţele ca să-l înfrunt pe urâtul zburlit care se apropiase atât de mult de faţa mea încât nu mai vedeam jocul soldaţilor cu resorturi stricate... ba nu, pe cei de plumb... Ah! pricep – visez... zmeul mă aruncă pe umăr şi aşterne-te pe fugă! Cine i-o fi punând piedică? Uite, l-au trântit! Doamne, când am să scap de internatul ăsta? Să am cămăruţa mea liniştită,

albă. Aşa colegi… vorbesc de-ţi sparg urechile, şi doar a sunat stingerea… Cineva mă legă peste tâmple, ca să nu mă doară, dându-mi în somn să beau… apă vie… ca să-i aduc sub ascultare pe toţi zmeii şi să n-o mai răpească pe Ileana Cosânzeana…

— E domnul elev de la Cercetare, veniţi, domnule sublocotenent! Un prizonier rus îl duce în spate…

— Vrea să se pună bine cu ai noştri – se amestecă alte glasuri. Bine face… Bravo, Ivan! Dă-i o ţigară! Vă aprind şi dumneavoastră una? – mă întrebă un vânător mustăcios.

Sublocotenent Băiaşu, de la armamentul greu, ceru de la sanitarul companiei brancardieri, dar rusul nu-l dădu. Soldaţii râdeau.

— E meritul lui, de ce să i-l ia alţii?

— Tu nu mai eşti Ivan, eşti un Costică de-al nostru. Domnule sublocotenent, fiţi-i dumneavoastră naşul, dar în bidonul dumneavoastră, că romul meu s-a vărsat… pe gât!

Şi noul Costică, fiindcă aşa o să-i spunem toţi care-i vor afla sau nu povestea, rămase la batalion, mai întâi la postul de prim ajutor, sub aripa plutonierului sanitar Tudoran, apoi ca şofer pe un camion, şi el rusesc, al batalionului. Pe mine însă m-au trimis la spital la Simferopol, ambulanţa diviziei fiind supraaglomerată.

În salonul 13 erau patru ofiţeri tineri, toţi în pijamalele lor de mătase. Zburdau ca mânjii. Nimic din ce văzusem în maşina ambulanţei n-ajungea aici. Cazurile erau expediate după prima intervenţie spre ţară, cu avioanele sau trenurile. Toţi, afară de cel mai volubil, erau cu răni uşoare la cap, cu pansamente decorative, „eroice”, peste frunte. Huzureau, aşteptând cucerirea Sevastopolului. Dacă n-au avut cel puţin noroc să fie trimişi în ţară!

— Suntem posesorii schijei de aur şi te cooptăm şi pe dumneata în ordinul nostru.

Mă deranja „cooptarea”.

Cele patru paturi se eliberaseră chiar în dimineaţa aducerii mele; fuseseră ocupate de un pionier ars de aruncătoarele de flăcări, care se chinuise îngrozitor, şi de popotarul unui grup de munte, rănit grav pe când distribuia hrana. Intrase în comă şi-l luaseră şi pe el.

— Dar domnul căpitan? – întrebai vizând pe ofiţerul zgomotos care se tăvălea de râs la o glumă a vecinului.

— Pe dânsul nu l-a lovit la cap, dar i s-a suit la cap – mă informă cel întrebat.

— Pardon, *mon cher*, cazul meu vi-l prezint singur – sări căpitanul, schimbându-şi veselia ca pe-o mască.

Şi, grav, profesorul mă anunţă:

— E un caz rarisim. Priviţi dungile de-un paralelism perfect de-a lungul coloanei vertebrale!

Parodiind dezinvolt o întoarcere la stânga-împrejur, îşi dezveli dintr-o mişcare exersată, aruncând poala pijamalei peste cap, spinarea plinuţă, dungată ca-n descriere.

— Observaţi atent punctul terminus, noada, în cazul de faţă!

Şi iarăşi, întorcându-se şi potrivindu-şi pijamaua ca pe-o tunică, reluă:

— În anul mântuirii una mie nouă sute patruzeci şi doi, cetele de vânători de munte, luptători plăcuţi Domnului, s-au ridicat cu mânie dreaptă să nimicească cetatea ucigaşă a Sevastopolului. Căpitanul de oaste din Târgul Braşovului, aşezat paşnic pentru o clipă, după ce-şi umezise cu măsură buzele arse, simţi aripa morţii peste capul lui, şi în aceeaşi clipă, scula uriaşă a alunecat călare peste coloana spinării, totdeauna dreaptă cu aripioare metalice către temelia dumisale. Nu-i rămase decât să se strângă din toate sfinctrele, ca un ac să nu le mai poată pătrunde. Dar, mâna Domnului s-a întins peste dânsul şi omul rămăsese întreg.

Păstrând proiectilul de brand pentru a-şi dovedi dreptatea cauzei, clovnul se înclină şi, ajuns la pat, începu cu voce lină şi ochi micşoraţi de petrecăreţ: „Lume, lume, soro lume…!”

Sanitarii conduceau un nou rănit, cu un cocoloş de vată şi pansament drept cap. După câteva minute se ridică în aşternut şi ne privi prin două găuri în vată. Chema cu amândouă braţele, agitându-le, ca de emoţie. „Pe dumneata te vrea”, săriră cu toţii, pe măsură ce reacţia lor de a răspunde chemării era anulată de „nu”-ul arătătorului celui nou. Ajuns la el îmi prinse cu bucurie mâinile, depărtându-mă parcă să mă vadă mai bine.

Nedumerirea mea nu fu ajutată cu nimic de gângăvitul gutural explicaţiv. Voiam să-l menajez, dar cum? Vedea că e de nerecunoscut. Îmi întinse cartonaşul de rănit: subofiţer Năstase… comandantul grupei de mitraliere din Cercetare. Înţelesei îndată, din mişcarea sugestivă a degetelor, că două cartuşe îi trecuseră prin gura deschisă. „Nu”-ul lui tacticos ne

lămuri însă că nici dinţii şi nici limba nu-i fuseseră vătămate. Căpitanul, contaminat de gestica lui Năstase, se hazarda să dovedească că sunt fraţi, fiindcă la Năstase fusese interesată partea de sus; la el, cea de jos, a coloanei, iar la adresa inamicului şi-a împins degetul gros ai dreptei printre următoarele două. La o săptămână m-au luat cei patru colegi de salon să le arbitrez o întâlnire de volei cu chirurgia. Fiindcă dreapta mea adunase la fiecare luptă noi schije şi era încă umflată, doctorii mi-o puseseră în eşarfă. Unul dintre jucători fu chemat la Franz Joseph, colonelul comandant al spitalului. Pasiunea mea pentru volei mă împinse să-l înlocuiesc: întâi lovind cu mâna bună, dar fiindcă extrema cealaltă de la plasă – se juca fix – ridica minunat pentru tras, începui să-mi probez mâna încercată. Nu ştiu însă cine mă pârâse maiorului chirurg şi iată-l, c-o falcă-n cer şi cu una în pământ, acuzându-mă că vreau să-mi înrăutăţesc situaţia pentru a chiuli prin spitale, în timp ce... Mi-am luat hainele şi am plecat cu o „ocazie” la Sevastopol. Postul de prim-ajutor era înţesat de brancarde şi răniţi care se târâseră, Dumnezeu ştie cum, până acolo. Unii erau ajutaţi de apropiaţi sau de cine se nimerise pe lângă ei. Însoţitorii însă nu se grăbeau să se întoarcă. Mai furau şi ei câteva ceasuri, în care câte nu se puteau întâmpla. Extenuarea li se citea pe chipuri şi în mişcări: odată aşezaţi, încremeneau cuprinşi de somn.

Adjutantul, anunţat de doctor, telefonă să-l aştept. Ostaşi din cercetare aduceau în prelată, mişcându-se greu, neritmic, somnambulic, un corp greu. Îngheţai de spaimă. Popa Aldea, cald încă, cu două găuri de sânge în lespedea frunţii, plecase, pentru totdeauna, dintre cei vii. Parcă respira încă, dus de somn ca de-o apă. Era mai liniştit decât oricând, fără să mai aibă nimic pentru noi sau pentru tinereţea lui, care se stingea încet, odată cu ziua.

Îl însoţii câteva zeci de paşi, ultimii, plângând amar.

— Liberaţi locul pentru răniţi noi! – trezeau sanitarii pe cei vii, adormiţi.

Intram în labirintul de şanţuri de sub Gora Sapun a Văii Negre ca într-o închisoare grea, pentru încă trei zile şi trei nopţi. Compania Cercetare nu mai avea niciun comandant. Căpitanul şi subalternii căzuseră răniţi. Din toată compania am rămas un pluton, cu care intrăm în Sevastopol. Furia asta de zi şi noapte

se va rupe brusc; trebuie să-i supravieţuim, gândeam toţi. Fane povestea printre picături despre luptele de la monument şi despre… şirul cu plopi.

— Pe firul de apă, o cazemată secera orice mişcare (abia am distrus-o). Priveam după aceea: pârâul parcă curgea din crenel, şi deasupra şi-n jur boschete, nici urmă de fortificaţii. Am plecat la atac peste şanţuri, ce-o fi, o fi, şi mă pomenii cu inima oprită într-un şanţ pustiu acoperit cu liane şi curpeni ca de viţă-de-vie.

Se brodise că numai eu călcasem pe şanţul ascuns şi, atent, o luasem spre dreapta… dar parcă eram în casă seara, auzeam prăpădul de afară înfundat. Fac două colţuri şi, un pic pripit, mă trezesc, după al treilea, la cinci paşi de un marinar aşezat pe-o treaptă de pământ cu pistolul mitralieră pe genunchi, îşi ducea bucătura de pâine la gură. Amândoi cu gura căscată, amândoi dăm să deschidem foc. Prima rafală o băgai în peretele şanţului, nimerindu-l însă înainte de a mă doborî el. Cei din cazemată dădură să iasă în spatele lui. Sus mâinile!… Şi crezând, ca întotdeauna, că nu eram singur, le ridicară.

A doua zi ne adunarăm puterile pentru ultimul şanţ antitanc de lângă Novo-Șuli, chinuindu-ne toată după-amiaza să-l păstrăm. Au contraatacat de trei ori şi ne-am bătut crâncen pe deschiderea mare a şanţului. În timp ce scobeam cu Linemann-ul adăposturi individuale, începu să fiarbă platoul Gora Sapun, ultima centură care ne închidea perspectiva, dominând peste Sevastopol şi Chersones. Adjutantul Stoenescu trecu, comunicându-ne să nu ne angajăm dincolo de antitanc în nicio acţiune de hărţuială. Gora Sapun era supus bombardamentului cu *Nebelwerfer*-uri[51], un fel de Katiuşa nemţească cu detentă, care distrugea orice viaţă.

— Cruţă-i pe cei rămaşi, cât poţi! Şefii, avizi de glorie, le cer nemţilor noi sectoare. Toţi vor să intre în Sevastopol sau să ajungă la mare.

Ziua următoare, ultima zi în Valea Rea, am primit totuşi din nou ordin de atac: să ocupăm un prag al pantei Gora Sapun. Eram refăcut după un somn de plumb – mă trezisem cu capul într-o adâncitură, cu pietricele intrate în faţă. Nimeni în afară de mine nu dormise, din cauza vulcanului dezlănţuit peste ce mai

---

51 *Nebelwerfer* (germ.): lansatoare de ceaţă, un nume de cod destinat să ascundă adevărata funcţie a acestor arme germane, care erau, de fapt, nişte aruncătoare de rachete.

rămăsese din Sevastopol. Întâmpinaţi de foc dezlânat, ne bucuram că pe înălţimile din dreapta ale Ikermanului, după un scurt vacarm de luptă, apăruseră vânătorii de munte din Divizia a patra. Suntem strigaţi din urmă, incredibil, ca pe terenul de instrucţie. Se roteau braţele pentru încetare.

— Adunarea! Batalionul I, adunarea! – se auzea prelungit din toate părţile.

Ostaşii rămaşi (cam o companie) se îndreptau către şaua dintre 35 şi 25 violet, alene, ca la spartul târgului. Bătălia încă nu se sfârşise, dar toţi socoteau că ne terminaserăm misiunea şi nu mai aşteptam decât întoarcerea în ţară. Eram însă prea răriţi, prea obosiţi pentru explozii de bucurie. Am trecut apoi prin spatele Căpăţânii de zahăr, pe lângă înălţimea Capelei, ca pe lângă decorurile şi recuzita învechită ale unui spectacol jucat. Ne ancorau însă în prezent cadavrele de pretutindeni, cu putoarea care te leşina. Noroc că mai departe, la doi kilometri, între înălţimi, într-un găvan, râuleţul proaspăt formase un lac spre care alergau ostaşii, ca să se învioreze. Într-un ceas-două, toţi se scăldau, ieşind din el iarăşi proaspeţi şi cu dor de vacanţă. Dacă ne-am fi îmbăiat şi pe dinăuntru! – regretau ei cuminte, pregătindu-se pentru odihnă. Destinderea care începea să se instaleze fu întreruptă după-amiaza următoare. Echiparea! şi iarăşi trecurăm pe lângă toate locurile încercărilor, ca într-un cerc magic din care nu mai puteai scăpa niciodată.

Ne ridicarăm pe platoul-centură, Gora Sapun, devenit crater lângă crater, cu înălţimi proiectate dement de explozii. Se spunea că trupurile inamice rămase întregi aveau fire de sânge la gură, ochi şi urechi. Această răscolire atroce nu mai semăna cu nicio luptă. Un coşmar în care eroismul sau visul scâncesc neajutorate. Peste fâşia de uscat de 1–2 kilometri pe care aveam misiunea s-o străbatem pentru a tăia Balaclava de Chersones, se întindea „marea cea mare”. La ea ajunsese Ţara Românească, pe celălalt ţărm, în titlul domnesc al lui Mircea cel Bătrân. Câţi căzuseră în aceste 25 de zile de luptă, visând-o!... Şi, iat-o! Dar biruinţa avea un gust amar. Urca precum o pantă lină de cerneală întunecată sub cerul înalt de vară. Ambarcaţiuni improvizate şi bărci încercau să se depărteze de ţărm cu foştii apărători ai cetăţii. Erau urmăriţi de artilerie în tragere directă. În dreapta, sub panta scoborândă a centurii, se prelungea cu un ţărm abrupt triunghiul de uscat al Chersonesului, ca o scenă

unde se consuma un final fără ieşire. Pe marginea centurii, bateriile de artilerie germană, conduse de ofiţeri cu mâinile înmănuşate la spate cu caschete de paradă, trăgeau asupra limbului de uscat cu forturile Maxim Gorki.

Cine-şi închipuia atunci că spectacolul acesta se va repeta, cu rolurile schimbate, peste alţi doi ani, când noi vom apăra acelaşi Sevastopol, iar ei ne vor înghesui pe scena Chersonesului? Coloane cernite cu cei mai nefericiţi oameni de sub soare, prinşii de război, curgeau părăsind amfiteatrul unde se jucase ultima scenă de luptă – o sută de mii de foşti luptători mai lăsaseră loc, în crunta bătălie, pentru un fir îndoielnic de speranţă.

Aviaţia germană, în zbor razant peste înălţimea pe care o depăşisem, îi mitralia din greşeală pe ai noştri şi încă pe câteva sute de prizonieri, scoşi cu trudă de prin pietre şi adăposturi. Grenadele fumigene oranj abia le putură opri nesăbuinţa. Batalionul ataca în ultima misiune, cu Stroescu pe dreapta şi cu restul cercetării în stânga. Alte două plutoane, în afară de companiile de comandă şi armament greu, mai puţin încercate numeric, rămaseră încă la dispoziţia batalionului. Am grăbit să ajung pe ţărmul stâncos abrupt, lăsând în grija ostaşilor curăţarea terenului. Prizonierii erau trimişi în urmă, spre un viitor dezolant de cenuşiu. Făpturile acestea jalnice îşi denunţau evreii şi politrucii. Soldaţii, scotocind peste tot, dădură peste un depozit de lenjerie de vară, la care nemţii puseră repede sentinele. Vânătorii, cu câteva grenade, după ce tratativele eşuară, capturaseră câţiva saci îndesaţi. „Cine ştie dacă n-o să facem şi plajă aici!” – se justificau băieţii. „Numai un cap de neamţ nu pricepe că la mare nu te poţi lipsi de costum de plajă”.

Într-un târziu, Fane Negulescu îmi aşează la picioare, acolo de unde priveam fără gânduri întinsul albastru, un rucsac nou-nouţ, doldora de pachete neatinse de ruble. Le găsise într-o firidă, în stâncile ţărmului abrupt. Desfăcui banderola câtorva teancuri şi, din înalt, le lăsai să se desfrunzească alb în golul albastru marin.

CAPITOLUL TREI
CASETA CU GĂTELI ŞI NIMICURI

Ţi-o dau în dar... Bucură-te! – glumi Fane Stroescu. Caseta e din bazarul de la Uluk-Uzen. Să-ţi amintească de trecerea vânătorilor de-a lungul munţilor, când partizanii, parcă intraţi în pământ, ne vor fi spionat, poate, din tainiţe albastre, aşteptând zile mai bune. N-are, din forfota şi pestriţul bazarului în care ne-am pierdut pentru o oră, lăsând totul în plata Domnului, decât provenienţa. În această privinţă seamănă un pic cu tinereţea noastră. Cine ştie, poate că tocmai în caseta aceasta cuminte şi fără har vei umbla mai des, amintindu-ţi. Ideea darului am luat-o de la cuceritorii Sevastopolului. Bieţii băieţi îşi fac daruri mici în locul întoarcerii în ţară. Şi permisiile care au început sunt tot nişte biete daruri.

— Ce să păstrezi în ea? Hai să vedem... – schimbă el, preocupat, iarăşi tonul. Oricum, nimic din ceea ce ar semăna cu tine: hierastime, măşti grave, stampe... Ce-ai zice de un cercel de tătarcă sperioasă ca o ciută? Dar fără arome din rubaiatele lui Omar Khayyam... Hei, unde mi-e mintea, să-ţi zic un vers de vis şi dragoste?!... Dar şi fără tânguiala muezinului din minarete...

— Inventarul continuă – reluă el oficial. Dar picurul ăsta de rouă? E o lacrimă de cristal, nu te mira! Să-l adânceşti cu miresme de Şiraz, în centrul pântecului unei dansatoare dintr-un sarai, după ce, prin chemarea mâinilor, te va fi mutat din tine, altundeva... S-ar cuveni să păstrezi în ea şi un semn al legendei care se înfiripă sub ochii noştri. Cele câteva sute de grănicieri şi ostaşi din gardă, aduşi să umple rândurile celor căzuţi, au primit la Sinaia doar bluza de vânt şi basca. Restul se întâmplă aici. Treabă care se face pe nevăzute şi pe îndelete şi mai ales prin cei cu har, din harul ce a pâlpâit în candelele macilor de sub zidurile cetăţii. E o schimbare la faţă, o taină mare... Dar dacă-mi ceri ca la armată – se îmbufnă el din senin – semne exterioare, poftim:

Unu, când povestesc, în loc să doarmă (de Capele, sau dor de casă). Doi (Fane ridică două degete iarăşi iritat de a nu-şi fi găsit tonul nimerit pentru spectacolul ce şi-l propusese), când tăifăsuind aşază samarul pe căluţii de munte cu care au împărţit viaţa şi moartea. Le-am dat şampanie de Sudak cu găleata, iar

când n-au vrut icre negre, ne-am făcut bocancii cu ele.

După o pauză, Fane Stroescu continuă să ridice deget după deget, subliniind prin ridicarea sprâncenelor – ca un mim bun – înşirarea mută a semnelor exterioare ca să arunce apoi: nouăzeci şi nouă.

— Ieri la program, subofiţerul Nuţă, om cuminte şi cu frica lui Dumnezeu, cum îl ştii, se încruntă la un gradat din grănicieri: „Unde te trezeşti?”. Acela, nedumerit, întrebă: „Dar ce-am făcut?” „Calci ca un infanterist! Vânătorul de munte e altceva...”. Iar deasupra pui un medalion real, dar fabricat în serie... Când vin din permisie, te ascult... La ora 14 decolează avionul – mă surprinde el cu noutatea, fără să mă privească... Nici nu-ţi închipui ce carusel e în mine... Nu vreau despletiri proustiene; nici n-ar încăpea într-o casetă – se forţă el să revină la tema-pretext.

Când trâmbiţele de argint fulgerară în cerul înalt de iulie, batalionul de la Sinaia crescu cu o frunte pe câmpul smălţuit, înălţimile cu genealogie străveche ale lailei aşteptau la cuvenita distanţă, înconjurându-l protector. Dinspre munte lunecau spre deschiderea Aluştei limuzinele în lac negru ale cortegiului regal.

Sclipind în soare coborî generalitatea româno-germană. Din a doua maşină deschisă, spre care se mişcară toţi purtătorii decoraţiilor şi fireturilor de aur, se ridică alene tânărul Rege, dominându-i pe toţi prin statură, mişcând agale picioarele elefantine, purtat parcă de ceata care se mărea, urmându-l ca pe o scenă de operă.

Păşiră cu toţii pe covorul de iarbă. Întinerit şi sprinten, colonelul nostru, după ce ordonase prezentarea armei pentru onor, alergă ca un tânăr caporal şi raportă cazon formula: „Să trăiţi Majestate! Batalionul I de Vânători de Munte... efectiv... gata şi aşteaptă ordinul Majestăţii Voastre”. Regele, oprit mult prea departe în faţa unităţii, schiţă câţiva paşi, însemnând trecerea în revistă, şi se opri. Din suită se şopti ceva şi colonelul chemă ofiţerii în faţă. Regele se mai mişcă o dată şi dădu mâna, apatic, unei duzini de ofiţeri, deschizând gura numai în faţa penultimului venit din batalionul de gardă, comandantul companiei, care asaltase Căpăţâna de zahăr: „Ce faci, Ciocane?”

Ofiţerii trecură în front. Iar se şopti ceva şi colonelul tună: „Pentru onor înainte prezentaţi arm!” Regele făcu efortul unui somnoros: „Sănătate, camarazi!” şi se întoarse, urmat de suita

pestriţă. Cineva gândea destul de tare să se fie auzit: „Vii tu, rege, după cucerirea Sevastopolului, şi nu chemi nici măcar un ostaş din unitatea citată de câteva ori pe naţiune, să-i prinzi pe bluză o Virtute Militară?”. O altă dispută, în şoaptă: „Nu-l apăra! e de o seamă cu mine. Eu sunt cioban şi pot gândi; el, rege, nu”.

Stop-cadru.

Un alt scurt-metraj se derulă limpede ca într-o amintire de copil peste spinările întoarse ale înalţilor oaspeţi.

În flancul unor tribune goale, în Bucureştiul anilor de dinainte de război, o mare de şcolari în alb aştepta în rânduri strânse. Dinspre tribune apăru o limuzină deschisă cu cineva statuar, dar în frac, ca pe un podium de concert. Agita ritmic avântat cilindrul înalt. Doamne, nu se poate! Se răzvrăti inima mea de copil. Dar ceea ce refuzam eu să pricep, pricepu îndată mulţimea de străjeri: piepturile tinere înălţau în golul din jur urale în ritmul mişcării dirijorale. Când cerul se umplu de ovaţii, apăru regal, pe un cal alb, în pelerina Ordinului Mihai Viteazul, Carol al II-lea, salutând imperial cu sceptrul. Trupurile albe vibrau contaminându-se crescând în lumina majestăţii. (Sub poza regală o minte stângace dibuia cealaltă faţă a lumii.)

Urmă o imagine duioasă. Un tinerel de vârsta noastră, în uniformă de vânător de munte, puţin somnoros, trecu pe un cal roib trupeş, arătându-ne profilul frumos de medalie. Degeaba aş fi încercat să opresc derularea imaginilor.

Intrase în cadru, bâţâindu-se neajutorat în contratimp, pe o minune de cal arab, desenat în peniţă parcă, o imagine cu faţa spoită alb în jurul unui petic negru, în uniforma de albastru nepictural al Frontului Renaşterii Naţionale. Mi se făcu milă de crisparea în care încerca omul de stat să intre în ritm. (Dacă-l trânteşte calul!)

Se rupsese zăgazul: nu se mai putea opri nimic şi întreg corpul diplomatic, într-o împestriţare de rase, ţinute, uniforme, fizionomii, cu pinteni la tot soiul de încălţări, pe felurite rase de cai săltând în şa fiecare în legea lui, încheia trena. Vâlva provocată de înalţii oaspeţi, acum în drum spre castelul de la Livadia al prinţului Voronţov, nu se potolea. (Peste doi ani, spre acelaşi castel se vor îndrepta Roosevelt, Churchill şi Stalin, ca virtuali biruitori, să împartă lumea.)

— Dar colonelul Cojocărescu l-a ţinut în braţe!... Maiorul Leonhard a crescut la Peleş!

— Dar el, Regele Mihai, şi-a pus tresa de sublocotenent în batalionul nostru! Ferdinand şi Carol i-au fost comandanţi de onoare...

— Dar câţi vânători nu i-au ridicat pantalonaşii bucălatului prinţişor şi nu l-au purtat ca Ducipali, cu respect şi teamă să nu dărâme dinastia? – se aprindeau alţii în jur, încercând să zâmbească numai fiindcă aparatele de filmat, cu susurul metalic al harnicelor maşini de cusut, pregăteau un vestit jurnal de război cu Regele şi vânătorii din Crimeea, peste mare.

Singura personalitate în civil din suita regală, cunoscut de altfel de toţi ca preşedinte al Consiliului de Miniştri, profesorul universitar Mihai Antonescu, impecabil în gri, înmănuşat, începu, după plecarea regelui, ritmând cu melonul tiradele meşteşugit construite, vestitul discurs la care leatul mormăi de mai multe ori „de mamă”, discurs pe care ordonanţa mea, „Chelul”, de meserie covrigar pe tren, cu aspectul unei funii înnodate în câteva locuri, dar măscărici înnăscut, îl va repeta, cu mici modificări, ţinându-l la zi în decursul campaniei. Astfel, după Caucaz, celebrul discurs al ordonanţei începea cu: „Dragi vânători de munte, voi care aţi dus gloria neamului până în Caucaz şi retur...”, dar cu totul altă reacţie avea asupra trupei decât varianta omului de stat. Primul ministru gândea, împreună cu conducătorul statului, că prezenţa vânătorilor de munte până la sfârşitul războiului era garanţia sigură a menţinerii prestigiului naţiei, şi la această construcţie expresivitatea limbii române în gura „leatului” cu state de război deveni efervescentă. În mai ’44, când totul se ducea de râpă, conducătorul statului îi va aştepta pe vânători la Constanţa, ca să facă ei minunea pe care nimeni nu o mai putea face. Viaţa oamenilor mari e adesea subminată de ei înşişi, iar ziua socotelilor va fi o zi a morţii.

* * *

Satul tătar Şumi era lipit de peretele de stâncă ca o colonie de cuiburi de rândunici. Casele de la piciorul neregulat al pantei aduceau însă, la exterior, cu casele satelor noastre de munte. Aveau uneori şi bolta de viţă-de-vie de la noi, care te conducea până sub „sală”, unde la ei se desfăşura viaţa familiei ziua, pe timp frumos, la rotan, cu furca sau cu cusătura în mână. Aşa era în ziua când, cantonând batalionul „crescut ca un cozonac”, cum zicea leatul, acum, după ce „primise transfuzia”, mă apropiam

cu starostele localităţii şi tălmaciul de buchetul de tătarce cu obrajii rotunjiţi ca nişte mere, nu de soi, dar zdravene, pietroase, cu părul aspru împletit în codiţe sub fesul aşezat deasupra (o găteală dintr-un brâu de câţiva centimetri, terminat cu un con de înălţime mică, doar de 2 – 3 cm, gătit cu fireturi şi bănuţi de argint).

Apropierea noastră le stârni pe gureşele tătarce care, fără să-şi desprindă ochii de la noi, rostogoleau aspre cuvinte guturale cu ritm neregulat, dar presant, ca o hurducare de roţi pe caldarâm. Forfota lor netălmăcită creştea nu spre spaimă, ci spre uimire. Tălmaciul, un soldat dobrogean, discuta aprins cu starostele despre populaţia tătară şi despre Dobrogea, un fel de El Dorado al năpăstuiţilor urmaşi ai Hanatului de Aur de teama căruia tremurase o întreagă lume. Cei mai avuţi încercau, prin „relaţii”, să ajungă în Dobrogea, şi mulţi gălbiori tătăreşti, ascunşi cu zgârcenie, se scurseseră în punga unor afacerişti care târguiau visele oamenilor. Iar cei sărmani care n-ar fi putut da decât greu pielicele caracul visau zadarnic la o administraţie românească.

Una dintre copile aduse o bătrână din casă. Cu mâna streaşină deasupra ochilor mă privi îndelung. Mă prinse apoi de mână şi mă conduse într-o încăpere fără mobilă, gătită după obiceiul tătăresc cu perne lungi de-a lungul pereţilor, iar deasupra cu tingiri de aramă. De grinzile grele pe care se sprijinea tavanul spânzurau, înmiresmând toată casa, ciorchini mari de struguri chihlimbarii. Aroma fructelor de toamnă pătrundea totul, asemenea celei de gutui din casele noastre bătrâneşti. Bătrâna scoase dintr-un scrin din încăperea cealaltă, cu o perdea în loc de uşă, o fotografie de mărimea unei cărţi poştale şi mi-o aşeză în mână cu vorbe necunoscute de o catifelare sonoră nouă, nebănuită timbrului turanic. Tânărul din fotografia spălăcită, făcută la un bilet de altă dată, îmi semăna. Prin tălmaci, care le traduse numele meu cu „altân” (aur, în tătară), mă rugară să rămân acasă la ele. Le-am promis că voi veni în vizită, fiindcă sectorul companiei mele, pretextai eu, era în marginea dinspre Aluşta, ceea ce duse la o legare şi dezlegare rostogolită a cascadelor guturale în jurul numelui Zeinab, de care – din cât am înţeles – m-ar fi vrut departe. În casa lor primitoare adusei doi ofiţeri, fraţi dintr-o familie înstărită din Macedonia. Starostele, descusut cu dibăcie de

tălmaci, lăudă frumuseţea tinerei fete, pomenită de rivalele consătence. Era studentă la institutul din Simferopol şi revenise aici în vremurile astea grele împreună cu mama ei, profesoară, tot neobişnuit de frumoasă şi ea.

În casa lui Zeinab, unde era o încăpere mare, prevăzută de autorităţile locale să servească de cantonament, repartizai o grupă de-a cercetării. Mama, un chip frumos, spiritualizat, de intelectuală, fu asigurată de staroste că-i va aduce în casă prieteni şi gospodari. Prin umbra odăilor se refugie ca o părere Zeinab. Mi se păru că ne scrutează din ascunziş ca o ciută ajunsă în siguranţă. Fugea mereu din calea mea, deşi cu noii locatari se familiarizase destul de repede. Întârziam uneori la masa de sub pometul grădinii, să-mi ţin la zi jurnalul. Şi aşa avea să fie, două săptămâni, zi de zi, până la ceasul nebănuit al plecării noastre.

În ajun, însă, se lăsase surprinsă, ca şi când ar fi reţinut-o maică-sa; ne aşezarăm faţă în faţă la o masă în casă şi Zeinab, prin gesturi şi cuvinte germane, pe care atunci nu le pricepeam, pretinse carnetul de marochin şi, asigurându-şi superioritatea, prin postura de profesoară de tătară, mă îmbie să scriu şi să repet şcolăreşte, niciodată îndeajuns de convingătorul *men sene sevem.*[52]

Pe Zeinab o căutam în afara ei, ca şi când era dincolo de trupul care se deschidea virginal ca o magnolie. Te purta ca un pârâu ca să vezi ce e înjur. Mă încurcau uneori tumbele şăgalnice din ochii mari, dar tot ei mă smereau când se îngândurau. Unde duceau oare? Nu erau bulboană şi nici capcană, ci o oglindă în mâna cuiva care se juca cu soarele.

A doua zi, odată cu pregătirea pentru deplasare, alergai să-mi iau rămas bun. Îmi închise portiţa, mă obligă să repet despărţiţi de poartă lecţia de gramatică: singurul verb pe care mi-l predase. Îmi ceru carnetul şi-mi arătă că înainte de plecare mi-l va da. Îl aduse şi fugi ca la început. Nu stătu în poartă şi nici nu urmă batalionul, aşa cum se întâmpla de fiecare dată când un alt „batalion” ne însoţea în lungul câtorva zile de marş. La primele halte încercasem să ascult prin intermediul tălmacilor de tătară lectura foilor scrise şi lipite pe margini de Zeinab. În loc de Cântarea Cântărilor, ei îngăimau cu totul altceva, bâzâind

---

52 *Men sene sevem* (tăt. crimeană): te iubesc.

ca nişte bondari în jurul unui lujer.

Povestea frumoasei tătarce din răsărit nu mi-o închipui ca pe o iubire neîntâmplată, ci doar ca pe un tulburător popas unde se desfac ale cerului şi ale pământului. Acolo aşteaptă Zeinab dezlegarea vrăjii, fără să ştie că mai sunt.

* * *

De parcul Sudakului nu se mai îngrijise, cine ştie de când, niciun grădinar. Boschetele creşteau sălbatic ca-n pădure împiedicând mersul pe aleile înguste şi eu socoteam că eram singurul care se aventura să le străbată în după-amiaza caldă. Nu pentru plimbare treceam prin parcul sălbatic, ci pentru a vedea în ce măsură clădirile albe, zărite din stradă printre copaci, ar putea adăposti la un loc compania, simplificând de la bun început problemele de instrucţie şi disciplină. În foşnetul ramurilor împinse în mers de-o parte şi de alta revenea o melodie... sau o părere. Nu!... Fredona o fată – culmea! – „Ţigane, ai îmbătrânit...", o romanţă din timpul adolescenţei mele. Nedumerirea creştea, versul prim revenea cu un „r" graseiat, sporindu-i farmecul. Încercai să descopăr cântăreaţa, fără a o speria, croindu-mi drum cu grijă şi plăcută emoţie.

Dar „hoţoaica" m-auzise venind şi trăgea cu ochiul pe furiş. Rămânând însă întinsă pe bancă, cu bărbia în pumni, continuă versul: „Şi nu mai ştii ce e un dor". Mă oprii, minunându-mă că ştie româneşte, şi tânăra cu codiţe blonde împletite, în halat alb, se ridică, îmbiindu-mă cu ochii să m-aşez. Amuzaţi de dificultăţile înţelegerii, cu toate că numai prin românească ei era posibilă comunicarea, ne împrietenirăm înainte de a o şti. Învăţase româneşte şi „trăise" cu bateria a patra. Cu toate încercările mele de-a o apăra, făcea însă cu dezarmantă inocenţă şi alte gafe, roşind şi râzând cu naturaleţe atunci când înţelegea cum se primejduise.

Această tătarcă blondă, farmacistă la spitalul pustiu, venea zilnic la slujbă, sperând prin aceasta că va funcţiona şi spitalul. Rezolvasem repede problema cantonamentului. Fane îşi cunoştea târgul. Firesc, îmi arătă apoi unde locuia. Se intra din strada principală direct în odăiţa ei cu aproape nimic în ea. Obişnuia să mă întrebe dacă era adevărat că e „urâtă foc şi răutatea lumii". Reveneam zilnic, iar dacă întârziam, mă căuta. Îmi dansa până obosea dansuri tătare vechi şi apoi mâncam struguri. În anii institutului dansase la Kremlin în faţa lui Stalin.

Dansul era pasiunea ei şi, când evolua, o făcea cu o umbră de tristeţe. Privind-o, mă lăsam dus de chemarea mâinilor, care ademeneau… dar cu toată supleţea şi expresivitatea trupului ei, simţeam că gestica îşi pierduse tâlcul şi împlinea doar un rol decorativ. Curând începu să-mi spună că i se propusese să lucreze la popota grupului. Mă împotrivii indignat, închipuindu-mi-o trecând peste mesele zgomotoşilor ofiţeri tineri, printre avansurile şi glumele echivoce, dar, mai ales, bombardată de curtea asiduă a celor mai vârstnici. Aişe, oprită pe stradă, oriunde, se apăra declarând copilăreşte că e îndrăgostită şi adăugând fără ocol şi de cine.

Dar între noi nu era povestea obişnuită, nu era nicio poveste, iar tinereţea şi reprezentările mele despre prietenia cu o fată excludeau orice asalt, dar şi practica soldăţească de a veni în vizită cu raţia de pâine. În seara când Aişe mă anunţă că de-a doua zi va începe să lucreze la cazinou, mă înclinai mut în semn de adio. Încercase să mă oprească femeieşte, închizându-mi ieşirea cu trupul şi braţele răstignite în rama uşii. Îmi prinsese apoi frenetic mâinile, sărutându-mi-le. Mă strigase înecată în plâns după ce plecasem în noaptea pustie.

Din afecţiune pentru ea, o împiedicam să trăiască himere ce populau Sfânta Sfintelor. Existau cândva tineri avuţi care-şi îmbrăcau dinţii sănătoşi în aur. Râdeam de ei, dar, pe alt plan, făceam la fel.

Acel zmeu de hârtie care zburase cel mai sus, tinereţea mea, începută fără devenire – experienţa ulterioară o va uza doar – înregistra la Sudak primul accident nerecuperabil. Pentru că, folosind „teribila voinţă”, nu mă voi mai întoarce… La un ceremonial al decorării cu Crucea de Fier de către succesorul lui Manstein, von Matenklot, o revăzui la banchet pe Aişe, chelneriţă. Mă rugă, lipind mâinile, s-o aştept. Ştiam că greşesc, dar nu o ascultai, fiindcă îmi spuneam că pentru ea povestea era de viaţă şi de moarte, dar pentru mine nu. La întoarcerea Armatei Roşii, Aişe, tătarca mlădie ca ramul cu mâţişori catifelaţi de salcie, luă otravă.

* * *

Adjutantura batalionului din Sudak arăta acum ca un birou de comandament, cu cabinete, birouri de operaţii şi informaţii rânduite după toate legile scriptologiei de care nici războiul nu ne vindecă. Treceam să-mi ridic corespondenţa particulară pe

care curierii îşi făceau bucuria să mi-o pună deoparte.

— E de la Băzăvan – mă anunţă şeful adjutanturii, plutonier major Ţepuş, schior cu nume la vremea lui, proprietarul unei vile „ca un pahar” de la Sinaia, reşedinţa de vară a regilor.

„Majurii”, regii neîncoronaţi ai unităţilor, ştiau să îşi scoată din plocoanele aduse de permisii şi demobilizări valori mai durabile decât curcanii umpluţi cu nuci şi stafide. Băzăvan, cu o virtuozitate de pianist, „lua de pe buzele” căpitanului zvelt, fin, nesportiv, sprijinit de un scaun din faţa sa, un „cuvânt pentru ostaşi”, cu o destinaţie festivă.

Apropierea mea întrerupse fără protocol redactarea. Pauza, umplută de o discuţie despre scrisorile de la Câmpulung, şi separat despre cele de la Câmpina, se prelungea. Noul căpitan sublinie, stăpânindu-şi iritarea, că „aici se lucrează”, iar Băzăvan îmi transmise dorinţa căpitanului Crin de la operaţii, să nu închid scrisoarea pentru buchetul câmpinean, fiindcă vrea să le scrie şi el acestor şcolăriţe (de o seamă cu Anca lui), care, din cauza unei tăceri prelungite, ceruseră, oficial, ştiri despre prietenul lor.

Pe noul venit îl privii în treacăt, fără să răspund, continuându-ne şueta. Simţeam că depăşesc măsura, dar mă certai singur, că prea îmi fac procese din nimicuri. Căpitanul, stingherit de nepoliteţea prelungită, se prezentă: George Fonea. Auzind însă celălalt nume, se bucură avântat – aflase la Corpul de Munte… citise… ascultase scenarii radiofonice – şi peroră ca toţi contaminaţii de eroism. O întâmplare din ajun mă înarmase să-i răspund cu aceeaşi măsură. Sub fereastra odăii tătăreşti în care locuia sculptorul Voinescu, pe la care trecusem ca de obicei, sta tolănit „leatul”, spunându-şi de-ale lor. Răsfoiam un bloc-notes cu schiţe grafice pe tema unei mitologii româneşti. Victor mă făcu atent să ascult discuţia din grădină. Ostaşii se mirau de un Marin, cunoscut al lor din concentrări, care, în ciuda isteţimii lui olteneşti, venise pe front când toată ţara ştia că pe aici ajung doar „cei săraci cu duhul”. Răspunsul lui Marin îmi scăpă, dar reieşea că nu venise singur, ci cu căpitanul lui, tot oltean, ca să facă acordul între gând şi faptă. Argumentaţia lui Marin stârni râsul taberei, pornită pe voie bună. Ştiau cu toţii că există acord muzical, hai economic, militar, dar de un asemenea acord, căruia să-i cadă mesă doi olteni deodată, n-auziseră… ha-ha-ha! … Când în răspuns mi-am arătat şi eu ştiinţa despre „acord”, George Fonea (poetul de la *Revista Fundaţiilor Regale, Ramuri,*

Iconar) râse cum numai el râdea de propriile lui pozne, ca şi cum nu l-ar privi. Niciunul dintre noi nu putea să bănuiască că viaţa ne va lega, cu toată deosebirea firii noastre, încât să nu mai putem scăpa niciodată unul de altul.

Curierul special, tocmai sosit, înmână căpitanului Crin corespondenţa secretă. Mai târziu acesta va povesti un lucru de care eu făcusem haz atunci, deşi mă privea în mod special şi care-l va face pe Colonel, revoltat peste măsură, să mă apere cu îndârjire:

— Ai intrat ca un apucat tocmai când voiam să închid uşa pentru a rezolva corespondenţa. Ţi-am explicat şi cu bine şi cu rău să mă laşi – ne aveam mai bine dar tu, morţiş: „Să văd plicul mare!”. Mă înfiorase, nu ştiu de ce, siguranţa şi imperativul cu care pretindeai acest lucru. Mi se părea, devenind nesigur, că nici autoritatea militară nu te-ar fi scos din biroul de operaţii şi informaţii. Am deschis plicul mare, pe care n-aveai cum să-l fi văzut, şi l-am citit, deşi ştiam că tu priveai peste umărul meu. Unitatea era înştiinţată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri că elevul t.r. „e un ins pierdut pentru interesele neamului şi nu poate fi adus pe o cale de simţire românească”, dar, fiindcă ai fi fost foarte bine educat şi cu priză între ostaşi, se ordona atenta ta supraveghere, urmând ca la cel mai mic indiciu de ieşire bolşevică să fii trimis sub escortă la Bucureşti.

Mai târziu, dintr-un punct de vedere opus celui de care eram suspectat acum, aveam să fiu la fel tratat. Eram pe drumul bun, nu?

CAPITOLUL PATRU
TULPINI FULGERATE

Intenţionam să numesc „Sânge de frunze” paginile despre lupta cu partizanii, dar un sârb mi-o luase înainte, numindu-şi astfel cartea.

Mişcarea partizanilor din Crimeea îşi reveni destul de repede din lovitura primită prin pierderea Sevastopolului din ’42, începând să primejduiască tot mai hotărâtor drumurile, eşaloanele de împrospătare, unităţile izolate. Cu vechi tradiţii, straşnicii luptători, prin surprinzătoare şi crude acţiuni de gherilă, având legături, cum era şi firesc, cu populaţia din care-şi recrutau uneori forţat întăriri, erau la zi cu situaţia efectivelor, armamentului şi muniţiilor inamicului. Pescuiseră ici şi colo câţiva dezertori de-ai noştri care în rândurile lor îşi găsiseră vocaţia de luptători şi reuşiseră chiar să recruteze, pe drumurile ocolite ale dragostei, iniţiaţi în desfăşurarea operaţiilor la nivel de comandamente superioare. De pildă, sergentul t.r. Mihăilescu, de la Corpul de Munte, comanda din biroul de operaţii, alături de îndeplinirea obligaţiilor lui zilnice, oficiale, şi o brigadă de partizani în Italia.

Şi nu-i deloc de mirare, când te gândeşti că, în lojile operei din Simferopol, frumuseţile locale, în toalete europene, străluceau alături de însemnele de război ale vremelnicilor biruitori. În absenţa amanţilor prindeau însă emisiunile înstelatei Moscove şi ale aliaţilor, fiind destul de iniţiate şi în ştiinţa de dincolo de bine şi rău a activităţii subversive. Fiecare ajuta cu ce avea la îndemână eliberarea, fiindcă ştiau, în ciuda pancartelor de pe stradă în culori incendiare ale *Führerului* „eliberator”, că nu de dragul lor mureau „cruciaţii” în răsărit. Partizanii erau puşi prin înţelegeri internaţionale în afara legii.

Asupra mea însă exercitau o fascinantă atracţie. Ascultam de câte ori se ivea prilejul discuri cu muzica lor. Căutam să descopăr sau să îmi închipui viaţa lor ascunsă de frunze sau de masca iernii. Probele lor de sălbăticie mă înstrăinau, însă. O formaţie germană de lucru fu încercuită pe Valea Asportului şi lichidată. George Fonea, alarmat de singurul supravieţuitor scăpat din cleştele necruţător, găsi pe scena de luptă o grămadă stivuită de 120 de cadavre cu svastici crestate pe piept şi scabros profanate.

Interesul tainic pentru crunta categorie de luptători nu şubrezea întru nimic fiorul dorinţei de a-i înfrunta. Eram „cealaltă parte”, dar nu reflexul lor. Indiferent cum eram întâmpinaţi, ne băteam după legile luptei. Cine se vrea fiară, fiindcă e tratat ca o fiară?

Acţiunile mari în desfăşurare nu dădeau rezultate. Partizanii, înfrăţiţi cu muntele, ne scăpau regulat printre degete. Atacau când le convenea şi nu primeau lupta pregătită sau impusă.

Se înfiinţaseră – nemţii nu erau buni pentru asemenea acţiuni – plutoane de luptă în batalioanele de munte, din voluntari, sub comanda ofiţerilor cu experienţă, spirit de orientare şi de independenţă, care-şi încercau norocul căutând lupta unde partizanii erau stăpâni, departe de posibilitatea unui ajutor, când orice rănit constituia pe potecile de munte o problemă, iar 2–3 luptători puteau ţine în şah o unitate. Şi fiecare a făcut treabă după cum era făcut. Nu puteau fi controlate decât acţiunile-limită, succesul sau dezastrul. Voluntari cu motivaţii felurite se găseau, când riscul nu era zilnic, iar avantajele (regim de hrană, libertate, mişcare) se anunţau permanente.

Camarazii mei de unitate nu mă invidiaseră când îmi surâse norocul, nici nu priviseră critic legendele iscate: că-mi căutam moartea şi n-o găseam, sau că aveam noroc de oameni, când alţii se duceau cu totul la fund. Acceptaseră totuşi numirea mea la comanda acestui pluton ca pe un drept sau ca pe un tribut, trebuind să rezolv ceea ce pe ei „nu-i aranja”. Mă vor înţelege cei ce ştiu ce grea e crucea gloriei pentru un ins comun, care încerca numai un lucru mai puţin obişnuit: să facă ceea ce se cuvenea, ca şi când ar avea har.

— Bine, dar asta e un soi de impostură, de lipsă de gust şi mai ales de stil!

Poate să fie şi aşa, iertându-mi-se totul, cu condiţia să nu-i folosesc pe alţii pentru îndeplinirea visurilor mele şi cenzurîndu-mi vanitatea, lucru aproape imposibil, dată fiind spaima mea de ridicol. Plutonul nostru fu astfel constituit, urmând a se înnoi mereu. Stabilisem că se poate pleca oricând la companiile de origine, iar ucenicia, ca să nu se dezmintă legendele, fu norocoasă dintru-nceput. Batalionul se mutase din Sudak la Bezbojnic (care se tălmăceşte „fără Dumnezeu”), iniţial fostă

mănăstire şi apoi colhoz[53]. Companiile cantonau prin satele tătăreşti de sub Iaila: Ortalan, Blejbailan, Koktaşi spre deschiderea Karasubazarului. Fiindcă tot ce atingeam îmi reuşea, începusem să cred că pot din ochi să descopăr luptătorii care-mi trebuiau. Era, socoteam eu atunci, un fel de frumuseţe compatibilă cu lupta şi mi se părea că-mi formasem ochiul să descopăr luptători şi printre cei mai nearătoşi. Campionii sau bunii instructori erau aproape din principiu excluşi. Despre cum îmi foloseam libertatea de a-i pregăti trebuie să recunosc că, dacă Triţă Botescu îmi luase la Sevastopol comanda pentru incapacitate, noul comandant al grupului – un om foarte de treabă, şi neavând deloc prejudecăţile celor ce ştiau ceva despre mine – mi-ar fi luat-o, suspectându-mă de nebunie.

Povestind, după ani, n-am lângă mine pe nimeni dintre cei ce-au ajutat pe evanghelişti, pe magi sau pe marii meşteri, iar viaţa trecută se ridică în faţa-mi ca un munte cunoscut, de pe care însă m-am prăbuşit şi pe care visez acum din nou să-l urc.

Să urci o potecă de munte cu încordarea că orice boschet pândeşte, că liniştea sfântă care urcă printre tulpini până la cer s-ar putea sparge, absurd, ca un vitraliu, înseamnă să te expui unei schimbări, unei limpeziri, ca-n liniştea în care instrumentele aşteaptă acordate semnul baghetei de începere. Dar partitura e neştiută, iar concertul, de câte ori are loc, sfărâmă instrumentele atât de minunat înstrunate, iar când nu are loc, cât poţi oare aştepta în tăcerea solemnă a sălii goale?... Publicul e după cumpărături la piaţă sau lâncezeşte în pat – se imprimă cel mult pentru vreo retransmisie – sau dacă nimeni nu e interesat de asemenea spectacole... cine le pune la cale? Ce afacerişti, care Dumnezeu? De ce nu le trece prin minte instrumentiştilor acestora, mai înalţi, mai palizi şi mai frumoşi, mai esenţiali decât acasă, să facă greve ca hamalii din porturi? De ce aşteaptă aceste făpturi mai înalte decât orice tulpină să se dezlănţuie furtuna cu fulgere?

Plutonul urca în şir indian, gata să-şi desfăşoare grupa de şoc în evantai sau să-şi articuleze restul grupelor în dispozitivele cerute de luptă. Nu ne liniştisem după neşansa de a fi întârziat cu un minut: oalele fierbeau pe foc în bordeiul părăsit în grabă şi

---

53 În foarte multe situaţii, regimul comunist ateu a transformat lăcaşurile de cult în colhozuri, cooperative de mici meseriaşi, depozite de mărfuri, cluburi, muzee ale ateismului, şi doar în cel mai bun caz în şcoli sau spitale.

nici urmă din cei ce-şi pregătiseră sub jumătatea pantei popasul. Se simţise mirosul de fum în spaţiul desfrunzit al pădurii. Fane Negulescu fu trimis cu o grupă să facă o mişcare de învăluire spre dreapta, tăindu-le eventual retragerea, după declanşarea acţiunii.

Fane însă, căzând pe frunzişul umezit ca pe un lunecuş, îi alarmase cu un foc involuntar, nemaifiind deloc în stare să-i găsim – parcă-i înghiţise pământul. Răscolirăm expeditiv împrejurimea, dar degeaba. Două zile mai târziu însă, capturând un partizan, ne fu dat să auzim:

— Vă ştiu, suntem cunoştinţe vechi, v-am văzut căutându-ne; când ne-aţi stricat prânzul, eu am întârziat o clipă – după focul izolat care ne-a vestit că sunteţi pe noi – şi, auzindu-vă venirea, m-am ascuns într-un tufiş. De-acolo am urmărit încremenit toată mişcarea şi mi se părea că n-o să mai plecaţi. Noroc că mi-aţi lăsat mâncarea neatinsă! Dar, deh, soarta!... O mai amâni cu un ceas, cu o zi, dar nu scapi.

Al doilea ghinion îi urmă îndată primului. Ieşiţi din nou la potecă, ne oprisem sub culme să ne consumăm restul de hrană. Era a patra zi de bătut munţii degeaba. Avanpostul, ascuns în tufiş sub celălalt versant, auzi pe cineva vorbind liniştit, în timp ce urca spre noi. Nevăzuţi şi neauziţi, îi aşteptam. În clipa în care trebuia să-i somăm sau să deschidem foc, se aruncară la pământ, rostogolindu-se ca sălbăticiunile, rupând-o la fugă, urmăriţi de cei mai iuţi alergători din grupa de şoc. Cei doi aruncară pe rând sacul cu merinde (o bucată de carne pământie şi un boţ de sare umezită învelit într-o zdreanţă), apoi încărcătoarele cu muniţii, dându-şi drumul pe-o pantă de sub potecă şi intrând ca sub pământ. O dată cu fulguiala umedă care se înteţea, apărură însă urme multe, proaspete. Febra ne cuprindea crescând. Ne întreceam cu potopul de fulgi care ştergeau peisajul şi urmele. Ne devansau cu foarte puţin şi spoream continuu tempoul. Fane cu două grupe accelera pe deasupra potecii şi trebuia să ne anunţe când va depăşi înălţimea coloanei lor. Intervenţia lui urma să se declanşeze după ce noi aveam să deschidem foc asupra ultimilor. Prima cotitură a potecii o atinserăm în clipa în care ultimele spinări dispăreau. Urmară câteva coturi scurte după care, în sfârşit, poteca dreaptă se pierdea sub noianul de sus.

Începuse să mă enerveze nepăsarea, somnolenţa cu care se

mişcau, ca-n ograda lor, unde nu putea să survină nimic; se fereau doar de avalanşa umedă şi zdrenţuită a zăpezii. Fane comunica depăşirea, dar urmăriţii mergeau mai departe cu capu-n sac. Ajuns în spatele ultimilor, de puteam să-i scutur de guler, încep să mă trezesc necrezându-mi ochilor. Erau soldaţi de-ai noştri, dintr-altă unitate, într-o acţiune de sondaj a regiunii; locotenentul se afla către capul coloanei, îmi răspunseră amărâţii de ei, care nu ştiau pe ce lume se găseau. Îi oprii pe-ai mei. Ce să vorbesc cu locotenentul? Am hotărât să ne coborâm în Eni-Sala, sat tătar în care nu mai fusesem, aşezat pe un drum greu accesibil ce lega Karasubazarul de mare şi dincolo de care se ridica un masiv dificil în care nu se aventurase nimeni din cauza partizanilor.

Am coborât intenţionat în sat la câteva ceasuri după lăsarea întunericului. Strâns între pante repezi, satul era cufundat într-un tău de beznă. Înaintea noastră, pe uliţă, bocăneau unii vorbind româneşte. Erau dintr-o companie de pionieri de munte ai Diviziei I şi se bucurau de oaspeţi, mai ales că unul din plutoane, chemat la comandament, urma să se înapoieze abia a doua zi. Cineva dintre ei, „majurul” companiei, se oferi să-mi conducă plutonul direct în cantonament şi să-l hrănească, în timp ce o altă umbră mă însoţi la postul de comandă – o încăpere scundă (lipită cu pământ pe jos, cu ferestrele camuflate) – în care un gradat mai vârstnic scria acasă.

— Cine a venit? – întrebă o voce răguşită din cealaltă odaie.

Intrai, prezentându-mă unui domn – şi el umbla fără grade!

Semnase tocmai corespondenţa companiei, cu un Ionescu înalt.

— Sunteţi câmpinean? – mă scrută el.

— Get-beget sinăian – minţii eu, nu ştiu de ce.

— V-am văzut într-o fotografie, la cineva în Câmpina.

Cu volubilitate i-am trezit interesul pentru intenţia mea de a arunca o privire la masivul muntos sudic din coasta lui.

— Nu e rău, dar s-ar putea să aveţi surprize şi… numai cu un pluton?!… – făcu eliptic gazda mea. Noi suntem numai de zece zile în strâmtoarea aceasta, dar, deşi satul are 20 de tătari pentru pază, nimeni nu vorbeşte despre partea asta. Alaltăieri am urcat cu câţiva ostaşi înălţimea de unde veniţi dumneavoastră, ca să vedem marea, şi câţiva dintre ei, văzându-ne gata de drum, s-au oferit repede să ne călăuzească.

Le-am dat o sticluţă cu rom şi mi-au promis să mă ducă ceva mai departe, de unde se deschide panorama spre Sudak şi Starîi-Krim. Firesc ar fi fost, văzându-mă amator de drumeţie, să mă îmbie cu masivul cu pricina, mai sălbatic, dar… chitic.

— N-aţi putea să chemaţi trei dintre ei pentru drumeţia pe care au propus-o, ca să-i abat eu unde vreau pentru o zi, fără să bănuiască? Sticluţa de rom o dau eu, deşi e destinată bătrânilor cu care m-am împrietenit prin satele de munte şi cu care tăifăsuiesc despre istoria Hoardei de Aur şi a Mariei de Mangop. Se bucură când vine Altîn. Apar sprijinindu-se în toiag, cu un pahar de vin vechi, parcă ar fi împărtăşanie, dar numai cu un păhărel, din care Coranul nu le îngăduie să guste. Romul însă, mai nou decât legea prohibiţiilor, îl degustă cu pioşenia cuvenită vinului.

— Cei tineri au crescut ca buruienile – se plângeau bătrânii.

— Iar antisovietismul lor e găunos ca şi habotnicia celor vârstnici – mă supărai eu, amintindu-mi de o greşeală proprie ce friza iresponsabilitatea.

Povestea se întâmplase în Ortalan, reşedinţa Cercetării, sat lipit de piciorul muntelui împădurit, unde – asta am aflat-o mai târziu de la ibovnica unui ostaş – venea uneori noaptea Caplun, fostul secretar al organizaţiei din Crimeea, într-un timp căpetenia partizanilor din Iaila. Aici apăruse o orăşeancă, venită din Kerci să-şi vadă „babuşca”[54], şi, numai zâmbete şi ochi, îmi aţinea calea (sigur şi altora, mai mici sau mai mari în grad), îmbiindu-ne cu arsenalul obişnuit; sporovăia despre nevoia de a schimba o vorbă în satul ăsta plicticos de tătari (ea, tătăroaică), despre bucuria de a dansa şi a asculta muzică bună într-o companie plăcută (totdeauna în căsuţa bătrânei ei); de ce nu şi o plimbare la lumina lunii? – avansa ea, râzând nevinovat, lăsându-se cu plăcere dezminţită de agitaţia plastică a întregit făpturi. Ca să mă scuz, îi spusei, printr-un soldat translator pe care îl chemase altă dată spre a fi verbal mai convingătoare, că sunt îndrăgostit de cineva de departe. La câteva seri, ordonanţa se întoarse din drum – dormea sub pază în cantonament – ca să mă anunţe că Zâna „cea frumoasă” plângea în drum şi dorea să-mi vorbească.

— Cheam-o înăuntru!

---

54 Bunica.

După un minut:

— Vă roagă să ieşiţi dumneavoastră; tătarii-gazdă s-ar supăra dacă aţi primi vizite în casa lor.

Convingător, îmi zisei, şi, aşa cum eram, am ieşit. Din plânsul ei înţelesei că „babuşca” plecase la cartofi (îmi arătase spre munte)… şi nu se întorsese. I s-o fi făcut rău. Dedusei din jelania ei că mă roagă să mergem împreună s-o căutăm. Aha! Ascultasem de câteva ori obişnuitul cor rusesc de fete şi odată, la plecare, gazda îmi spusese la ureche să nu mai plec nicăieri seara, fără pistol-mitralieră. Dar dacă eşti iarăşi prăpăstios? îmi reproşai. Fata o fi având chiar nevoie de ajutor. Să mă duc să-mi iau pistolul-mitralieră, gândi pe jumătate prudentul din mine. Dar dacă chiar te duce la partizani, ce mai rezolvi cu un pistol? Te duci sau nu te duci? se încinse polemica interioară. Dacă te duci după pistol, nu-ţi trădezi decât frica, de altfel inutilă. Or, fata venise la unul curajos!

Plecai totuşi aşa cum ieşisem. În marginea satului, spre munte, ne somă sentinela. Mi-am spus numele – nu ştiam parola.

— A, dumneavoastră sunteţi? – se bucură el din întuneric.

— Cine eşti?

— Roşu de la Luiza, Roşu, vânătorul. Am luat Virtutea Militară când am intrat peste târfa aia de Luiza. Dar de ce vă duceţi aşa departe? E primejdios – se îngrijoră el, ca omul care văzuse multe.

Îl lăsai nedumerit, gândind în sinea mea: înainte de moarte, cică trăieşti amintirile aievea. Ne depărtam tăcând. Dar unde şi-or fi dat întâlnirea? Le-a fost frică să nu fie prea aproape de sat. Ah, ce proşti sunteţi!… N-aveţi stofă… lovitura e să furi adversarul din mijlocul taberei lui – mă ocupam numai de ei – ca să nu-mi plâng de milă şi de ruşine. Nu meriţi, frăţioare, să faci umbră pământului. De aceea vei fi scos acuşi-acuşi din scenă. Zâna începu să strige, pasămite pe „babuşca”. Dar cine să răspundă dacă „ei” nu veniseră? Începui să sper violent. Hai, mai strigă o dată, ca să împlinim forma, hai, fată, fuga-fuguţa, c-am întrecut orice măsură, provocând soarta. Făceam efort să-mi ţin paşii mai îndelung lipiţi de pământ. Îl iertai pe Roşu care iarăşi ne somă.

— Cam mult, domnule elev, oricum să fie într-un ceas bun!

Am condus-o la căsuţa din marginea livezii care împrejmuia

cantonamentul companiei de Cercetare. Se limpezise cerul. Erau stele înalte peste oameni şi ale lor. Zâna, care mă rugase intrând în casă s-o aştept o clipă, reveni înveselită.

— Babuşca doarme. Hai, eu dorm în camera de alături!

— Am treabă – şi am arătat spre companie, pe care am evitat-o nevăzut, făcând un ocol.

Doamne, iar m-am întins la vorbă! Amintirile astea sunt ca mlaştinile din nord; o dată prins de ele, nu mai scapi, te pierzi…

A doua zi, cu două ceasuri înainte de a se lumina, mă despărţii de inginerul petrolist de la Astra Română, el înnoindu-şi invitaţia de a-l vizita acasă cât mai curând; eu mulţumindu-i pentru ospitalitate şi pentru raţia efectivului meu pe o zi pe care i-o voi deconta prin unitate. Pornii cu cele trei călăuze în uniformă germană spre înălţimea cu perspectivele lăudate. Corectura itinerarului o făcurăm după ce, lăsând satul în urmă, spre neliniştea călăuzelor, ne angajarăm pe masivul priporos. Rezistenţa tătarilor creştea pe măsură ce ne ridicam în înalta dimineaţă la creastă. Acceptai să rămână în urmă, ca şi când n-aş fi observat, convins că vom avea o zi plină. Strălimpedea dimineaţă, în simplitatea-i de gală, folosea doar două culori mate: albul ninsorii proaspete pentru pământ şi un albastru de anilină marină pentru cer. Şi era frumoasă nespus. Ce va aduce pânda noastră în paletă? Înălţimea golaşă sub care ne oprisem se lega printr-o şa, acoperită şi arcuită în adâncime, ca un braţ îndoit, cu cea din faţa noastră, împădurită de toată panta verde. Deasupra cotului îndoiturii se ridica un burg de piatră păzindu-i taina. Lui Fane Negulescu i se năzări pe panta de sub binoclurile noastre o umbră de fum. Alte două perechi de ochi ageri, chemate pentru deliberare, vedeau părerea de fum, dacă-i întreba Fane, şi nu-l vedeau, dacă nu erau ajutaţi. Hotărârăm să acţionăm ca şi când ar fi inamic, trecând prin şa, dar, înainte de a ne angaja în coborâre, Fane trebuia să intre în burg şi să-l păstreze asigurându-ne spatele în consumarea luptei. Nemulţumit că-l ţin pe „tuşă”, începu să bombăne. Nu ridicam tonul când voiam ca ameninţarea să aibă efect asupra lui. „Pe viitor nu vei mai fi neglijat şi vei rămâne la comanda plutonului de alpini în garnizoană” (era plutonul organic al nostru). În liniştea pe care sufletele noastre o schimbau în tensiune crescândă, treceam părelnic din tulpină în tulpină, în timp ce, în cuibul de vulturi, se instalară fără vreun incident vânătorii. În

flancul drept al frontului tăcut, desfăşurat, cobora un jgheab folosit cândva pentru lunecarea lemnelor, paralel cu axul nostru de mişcare, pe care, nevăzut chiar de noi, luneca cu o grupă celălalt încheietor al plutonului de vânătoare, Sandu Simionescu. Avea misiunea de a nu ne pierde din ochi, devansându-ne cu adâncimea unei grupe. Nările noastre adulmecau cu fiecare pas fumul piperat.

Trezia atacatorilor se ascuţea dureros. Privirile schimbate din spatele copacilor ţâşneau de pe feţele cu surâsul încremenit, obosite de încordare ca nişte măşti. Printre tulpinile copacilor, sub stratul proaspăt de zăpadă, panta se schimba în acoperişuri de bordeie. Două dintre ele fumau paşnic în încremenirea din jur. Sandu, protejat de un arbore, agita arătătorul către în jos: sunt aici! În timp ce unii călcau neauzit pe acoperişul plat al celui mai larg bordei, din ieşirile orientate spre vale se auzeau voci; una îi linişti pentru câteva momente, povestindu-le ceva ce stârni un râset polifon auzit din surdină cu un fâlfâit.

Ridicai degetul, ca un dirijor bagheta, şi Sandu dezlănţui două rafale scurte de puşcă-mitralieră asupra intrărilor pe care noi nu le vedeam. În pauza de foc, fură somaţi să se predea. Fulgerător începu să fiarbă sub picioarele noastre vacarmul. Ţipete, înjurături, rafale lungi se încâlceau trimise în gol spre vale, fără să ne primejduiască. Grenade explodau inutil în faţa celor două bordeie alăturate; la celelalte două bordeie din stânga, fără fum, nicio mişcare. Ne traserăm câţiva metri înapoi, la adăpostul tulpinilor, pentru a crea spaţiul de siguranţă necesar ca focul grupei care-şi va vedea ţinta să se desfăşoare nestingherit. Pârâiala asediaţilor şi asediatorilor nu ducea decât la amplificarea sonoră prin pantele apropiate. Alt semn opri focul nostru şi apropiindu-ne de marginea acoperişului aruncarăm, sperând să nimerim şi înăuntru, grenade cu întârziere. Ne retraserăm aşteptând lanţul exploziilor din care câteva bufniră înfundat. Sub ochii noştri, la câţiva paşi, ţâşniră trăgând în fugă, spre vale, făpturi dezarticulate care se prăbuşeau una după alta sub focul fără greş din spate şi flanc. Şi totuşi unul alergă neatins, scăpându-ne.

Fostul sergent Dobre, trimis pe front spre reabilitarea unei pedepse mari pentru falsificarea unor documente militare, sări orbeşte dintre atacanţi, înainte că ai noştri să poată opri focul, în urmărirea norocosului fugar. Îl ajunse abia pe panta urcândă

unde, după o luptă fără arme (sconta, predându-l viu, să fie reabilitat), îl înfrânse şi ni-l aduse. Asediaţii ieşiră în încă două-trei reprize, descărcând în fugă pistoalele mitralieră sprijinite pe umăr, la întâmplare, spre spate, pentru a câştiga clipele necesare. Dar nimic nu-i mai putea salva. Vânătorii, adăpostiţi de copaci, îi prăvăleau pe îndrăzneţi cu rafale scurte. Se repetă somaţia, dar ultimii ieşiră tot cu intenţia de fugă. Ordonai încetarea focului şi cinci-şase dintre fugari fuseră imobilizaţi în luptă. Numai doi ridicară mâinile, teferi însă. Erau ultimii. Trimisei încă o grupă pe înălţime ca să-i oprească pe cei ce, atraşi de zgomotul luptei, s-ar fi grăbit să vină în ajutorul lor, primejduindu-ne reuşita.

În bordei se mai auzi atunci ultimul foc al luptei. Comandantul unei brigăzi, care se găsea în bordeiul mare, îşi ridicase singur viaţa. L-am văzut în fotografiile găsite asupra lui: un bărbat frumos, înalt, fire deschisă, adesea cânta, ciocnea pahare prin staţiuni cu vegetaţie sudică sau pe arterele Moscovei, mereu însoţit de femei frumoase. Fotografiile erau în majoritate din vara trecută, din timpul luptelor noastre de la Sevastopol. Fusese ultima lui vacanţă, fiindcă la începutul toamnei sosise, cu alţi ofiţeri, din Moscova, pentru reorganizarea mişcării de partizani. Noapte de noapte erau aprovizionaţi de aviaţie.

Într-o acţiune trecută capturasem nouă paraşute cu alimente. Mai de preţ erau paraşutele de mătase, cu sforile împletite foarte rezistent. Proviziile: conserve de legume, un soi de spirt medicinal şi mari cantităţi de vată vânătă. Nu departe de aici, la Suat, spuneau prizonierii care pufăiau ţigară după ţigară, cinstiţi cu rom de ai noştri, se găseau comandamentul brigăzilor de partizani condus de Makrauzov, succesorul lui Papanin (care survolase Polul Nord), şi aeroportul. Mai povesteau nu ştiu ce despre ceata celor trei sute a lui Feorodenco. Se controlară bordeiele de unde se scoaseră hărţi, schiţe, corespondenţă, adrese, fotografii, mai ales de localnice, material extrem de preţios cum avea să reiasă din concluziile Biroului II, căruia i-a fost predat totul. Prizonierii refuzară însă să transporte un tovarăş de luptă grav rănit, aproape muribund, care, întrebat de ce nu se predase în această situaţie fără ieşire, răspunsese simplu: „Sunt soldat”.

Ne-am îndepărtat – nu mai aveam hrană – spre cel mai apropiat sat tătar din deschiderea Karasubazarului, situat la 40–

50 km de baza de plecare. Soarele înclina spre asfinţit când ni se deschise priveliştea unui sat mai mare, aşezat pe fundul unei căldări. Descoperindu-ne de departe, localnicii începură să alerge spre şanţurile care încingeau satul şi deschiseră foc. Rachetele noastre, chiuiturile, agitaţia braţelor nu fură luate în seamă. Atunci ne-am oprit. Fane se oferi să se ducă singur să-i lămurească. Îl lăsară să se apropie, iar după un sfert de oră ne primiră triumfal. Mai greu fu să-i ţinem departe de prizonieri, pe care-i revendicau, fiindcă acum câteva zile partizanii le luaseră o sută de oi.

Ne dădură adăpost şi hrană şi, sub pază ca în război, petrecurăm noaptea aici, eu în casa unui fruntaş, condamnat ca de obicei la protocol, iar ostaşii bucurându-se firesc de prietenia şi ospitalitatea localnicilor. Neloială fu doar încercarea înarmată de a ne lua prizonierii, bine păziţi de noi.

Marşul forţat, început înainte de zori, era întrerupt numai la intrarea în localităţi, când soldaţii aveau bucuria copilărească să-şi cânte marşul, creaţie proprie, vestind formarea plutonului de şoc, cu inima de foc care, prin refren, îi chema pe toţi să-i vadă pe vânătorii bandelor şi spaima partizanilor. Anunţasem din prima garnizoană românească batalionul, aşa că abia ajuns, obosit şi nemâncat, trebuia să mă prezint îndată la Divizia de Munte, la Biroul III Operaţii. Ajunsesem cu o ocazie la locul comunicat, dar căpitanul de Stat Major, Liliescu, se îndreptase spre popotă, plecând de acolo între timp spre cantonamentul lui, unde un soldat dichisit şi domnos – ah! ordonanţele de comandament! – îmi făcu cunoscut că şeful se odihneşte. Îi cerui iritat să-l anunţe cine-l caută şi de unde vine. Auzii discuţia din odaia alăturată şi ordinul stat-majoristului de a mă prezenta la ora 16 la Biroul III. Cum va fi arătând această mărime, care de la masă intră în pat şi, în cunoştinţă de cauză, mă programează la birou la ora 16? Ordonanţa îmi repetă satisfăcut ce-mi rămânea de făcut. Oare mai aveam ceva de spus? – se întrebă el, văzând că nu plec.

— Spune atunci…

Şi i-am tras o înjurătură crasă, cu tot năduful.

Peste două săptămâni, într-o seară, apare „domn Ion”, ordonanţa şi agentul căpitanului Botescu – cel care mă pusese în temă, ospătându-mă la venirea pe front – comunicându-mi că mă aşteaptă Triţă. Hait! Iar mi-au făcut „partizanii mei” vreo

poznă, gândii eu. Tot Ion mă chemase la şef cu câteva zile înainte de ultima acţiune, când acesta, indignat la culme – cea mai gravă greşeală pe care putea s-o comită un ostaş nu era, pentru el, dezertarea, dormitul în post, ci furtul – mă acuzase că „bandiţii mei” îi furaseră tătarului vecin tigaia cu plăcintă de oaie din ţăst, tocmai de sub nas. Din spirit de corp, m-am îndoit şi am argumentat că totuşi „derbedeii” nu sunt proşti să-şi fure chiar vecinul. Mai sunt şi alţii… şi-am împins vina pe compania lui Criveanu. Căpitanul, îndărătnic:

— Du-te şi controlează! Acum cinci minute s-a petrecut faptul!

Mă apropiasem agale de cantonamentul plutonului pândind însă orice reacţie de sub ochelarii de soare. S-a semnalat apropierea mea! Am intrat şi, renunţând plictisit la raportul obişnuit, mă aşezai pe patul comun. Îmi aprinsei o ţigară, uitându-mă plictisit la încăperea cealaltă. Nimic suspect. Apărură venind de la companie şi cei doi subofiţeri. Din senin, anunţ: „alarmă III”, ceea ce însemna: aşa cum te găseşti, adunarea afară! Subofiţerii primiră dispoziţii să caute tigaia cu plăcintă de oaie prin tot cantonamentul părăsit în grabă! Ce ştiţi despre tigaie… S-au minunat credibil. Am ţinut să-l întreb pe fiecare. De 40 de ori. Nimic! Am plecat convins că prea li se pune în spate băieţilor tot. Asta a fost joi. Sâmbătă mi-am învoit ostaşii să treacă pe la companii ca să-şi vadă prietenii. Şi am plecat cu poştalionul, cu cel din compania a doua, ca să-l văd pe Fane Stroescu la Koktasi.

Pe jumătate absent, nu prea luasem seamă la hazul şi tachinările făcute pe seama lui Pătru, un mototol cum nu mai întâlnisem: omul, deşi fugise de la Sinaia pe front şi-l repartizaseră la cercetare, nu ştia să ia nici „drepţi”. Ca să scap totuşi de patruzeci de avocaţi, după două-trei săptămâni de instruire, deşi n-au schimbat mare lucru în el, l-am admis să meargă cu noi în acţiune. Pătru făcea acum feţe-feţe. Ceilalţi îl hăituiau ca pe un vânat, mai ales Ioniţă, cel mai frumos fruntaş al meu şi de altfel bun prieten cu Pătru. „Dar lăsaţi-l în plata Domnului!”, m-am îndurat eu. Ei: „Hai, Pătrule, dă-i drumul!”. Pătru, roşu ca focul: „Daţi-mi voie să raportez…”, şi-n liniştea instalată ca la comandă pocni ca o explozie: „Eu am luat tigaia!” Am crezut că aiurez. Oricine, dar nu ăsta! – mi-am zis.

— Tătarul vecin e un om al naibii… Eram de serviciu, rupsesem coada la topor şi m-am dus să-l împrumut pe-al lui. N-

a vrut să mi-l dea. Îl ajutasem să-şi facă gardul şi se ducea în casă din când în când şi se îndopa pe furiş cu plăcintă de-a lor... dar la gură nu se ştergea. După treaba cu toporul le-am spus băieţilor: Las, că i-o coc eu! Ei! A doua zi, băieţii: „Dacă eşti în stare, ia-i tava cu plăcintă din ţăstul din faţa casei”. Mi-am răsucit o ţigară şi-am plecat s-o aprind la focul lui. El intrase pentru o clipă în casă şi... m-am întors cu tava, dracii ăştia mă spionau de la fereastră.

— Unde era tava, la alarmă? – l-am întrerupt.

— La mine, o legasem în faţă de cureaua pantalonilor, se întărise, era coaptă... cu fundul tăvii în afară. Şi când v-au văzut băieţii venind, mi-am pus mantaua, dar mi-a fost foarte frică, zău!... Să nu vă supăraţi, domn elev, vă rog din suflet!... – şi avea lacrimi în ochi.

— De ce nu mi-aţi spus când v-am întrebat eu, pe rând? – mă simţii eu lezat.

— N-aţi spus dumneavoastră odată, când ne povesteaţi nu ştiu ce, că omul trebuie să tacă, chiar dacă-l pici cu ceară?

Domn Ion îmi spuse că plutonul se pregăteşte deja de deplasare. Vom fi transportaţi auto într-o mare acţiune... „D-aia a venit un ştab de la Divizie”.

Triţă era la masă cu un ofiţer de cavalerie elegant şi volubil.

— Uite, Radule – împlini Triţă oficiul amfitrionului, prezentându-mă –, el e...

Cavaleristul se ridică surâzând curtenitor şi se prezentă:

— Căpitanul de Stat Major pe care l-ai băgat... Nu eram singur, puştiule, aşa că mă vei ierta. După acţiunea-bombă pe care o începem astă seară eşti, cu învoirea domnului căpitan Botescu, invitatul meu pentru o săptămână, în târgul de pe Râul Negru. Acum: atacăm lagărul central al partizanilor de la Suia-Suat. E o consecinţă a acţiunii tale, a tot ce am aflat din materialul găsit şi de la prizonieri, pe care i-am convins să vă călăuzească.

Comandantul Crimeei a trimis la Divizie o scrisoare de felicitare Batalionului I. Doi dintre ostaşii tăi vor primi E.K. II[55] pentru acţiunile de până acum. În două ore vei întâlni la Rosental, sub masivul Suia, Detaşamentul Nord al acţiunii, format din grupul de recunoaştere al Corpului de Munte, cu

---

55 Crucea de Fier (Eisernes Kreuz) clasa a II-a.

patru escadroane de cavalerişti, bineînţeles, fără cai. Şeful Biroului II, căpitanul de Stat Major Nonopan, va reprezenta divizia în Detaşamentul Nord. La ora 21 e consfătuirea de comandament şi după miezul nopţii vă deplasaţi spre obiectiv. Detaşamentul Sud, dintre care două batalioane de munte, cu forţe de artilerie, se grupează să intre în acţiune conform ordinelor respective.

Abia sosiţi la Rosental, plutonul intră în cantonamentul pregătit şi primi masă caldă; călăreţii, ca totdeauna admirabile gazde, preluară toate obligaţiile de pază şi pregătirea eşalonului de muniţii care ne însoţea până în apropierea teatrului de operaţii. La consfătuire se elaborară ultimele dispoziţii. Totul era gândit, cântărit, împărţit şi încredinţat subunităţilor de cavalerie: avangarda şi ariergarda, asigurarea flancurilor, posibilităţile de intervenţie, manevrele. Plutonul nostru, singurul fără ofiţer, era undeva în coada coloanei şi reprezenta numai o valoare cantitativă. Belşugul de grade mari şi atmosfera generală aveau ceva din frecatul mâinilor înainte de o afacere bună. Un ofiţer neamţ – ce căuta aici? – alerga şi el la pomul lăudat.

După miezul nopţii începu bocănitul de-a lungul unei văi de bolovăniş cu doi pereţi de întuneric de-o parte şi alta. Eram singurii fără manta şi fără cizme grele. Dacă nu mi-ar fi fost teamă că peste marşul de omidă al coloanei, în fiece clipă poate începe să joace viesparul de foc al trasoarelor, aş fi dormit de oboseală în căruţa cu muniţii, cu tot frigul care strângea. Am început să urcăm Suatul asemănător cu o suveică şi accesibil, după cum arăta harta, numai prin ascuţişurile din nord şi sud. Sub pantele laterale abrupte, Detaşamentul Sud trebuia să împingă unităţi de capturare a inamicului strâns din nord şi sud pe suveica muntelui. La crăpatul de ziuă, niciun semn nu arăta că „buzunarele” în care trebuia să alunece inamicul ar fi la locul lor. Calea către înălţime, sub formă de jgheab, era brutal barată cu tulpini şi lăstăriş de copaci prăvăliţi. În tulbureala dimineţii, inamicul nevăzut începu să-şi toarne peste jgheab şi margini focul, ca nişte lături. Legătura firului telefonic cu şaua înălţimii, găsită a doua zi, arătă însă că pândarul ne putuse şi număra. Mă întrebam de ce inamicul nu folosise confuzia în care ne încâlcisem? Coloana era aproape în întregime prinsă ca într-un tunel. Din faţă erau chemaţi vânătorii să deschidă calea. Ne-am

mişcat aşa cum ne găseam de la primele focuri, când părăsisem drumul, smulgându-ne prin hăţişul împletit ca un gard de gazdele de sus. Eram uşori şi fierbinţi şi bucurându-ne că inamicul, împins pas cu pas, se retrăgea printre tulpini, în această vânătoare stranie. I-am împins şi peste pragul cel mai înalt într-o şa lărgită ca o albie, dar ne-am poticnit când să ne rostogolim şi peste al doilea prag, pe panta din care se netezea apoi spre sud aeroportul, din celălalt ascuţiş al suveicii. Focul automat din coroanele arborilor împiedica orice mişcare, văzută de sus ca-n palmă. Escadroanele se apropiau şi căutau scăparea în larga covată, mânate de o pârâială turbată de foc. Am înţeles că ne prinsesem în capcană la locul pregătit cu şiretenie de inamic. Cei câţiva partizani căzuţi în înaintarea noastră erau doar momeala care trebuia plătită prin dezastrul întregului detaşament, strâns în contraatacurile pe care le lansau cu urlete de sub marginea sudică şi din spate. Încercarea de a rupe obstacolul se soldă cu moartea fulgerătoare a trei dintre ostaşii mei. În vacarmul care va clocoti toată ziua, vestea că Fane Negulescu fusese rănit ne determină să ne smulgem din încleştarea frontală în care ne blocasem. Rana încheietorului nu era fără importanţă. Călăreţii îşi reveneau treptat-treptat din şocul luptei neobişnuite şi îşi scoteau mantalele, se reorganizau, împuşcau cu rafale lungi coloanele desfrunzite. Strigătul neajutorat de „Ce facem, dom’ elev?” se schimba în altele, luptătoare: „Unde trimitem grupele?”, „Contraatacăm în spate?”. Un locotenent, care mă izbise dintru început prin calmul şi spiritul întreprinzător, amplasase brandurile într-un luminiş şi consuma febril muniţia greu adusă, contribuind la instaurarea unui echilibru în dezastrul care ameninţa să se surpe peste noi. 22 de ofiţeri redeveneau nu comandanţi de subunităţi tactice, care deocamdată nu îşi găseau întrebuinţare, ci luptători şi comandanţi de grupă. Treptat-treptat, îmi transformasem vânătorii din lanţ de protecţie în unitate de intervenţie asupra punctelor unde se produceau contraatacurile care încercau, prin epuizare, toate variantele spre a ne veni de hac. Veneau neînfricaţi în grupe de 20 – 30 şi ne ciocneam în luptă apropiată, ochind din spatele tulpinilor de care ne lipeam trupurile. În orele după-amiezii expediarăm spre eşalonul 5, cu Sandu Simionescu, celălalt încheietor al meu şi pază de cavalerişti, răniţii (30–40), care erau un balast pentru

desfăşurarea şi, mai ales, pentru sfârşitul luptei. Morţii, mai mulţi de-o duzină, la care se adăugau încă trei vânători căzuţi în contraatacuri, nu mai erau povară pentru nimeni. Ciudat, toate încercările întreprinse de Nonopan, stat-majoristul diviziei, de a lua legătura cu o puternică grupare sud, eşuară. Mi-era frică de noapte. Scăpasem întâmplător de o catastrofă. Trebuia să fugim de-aici!

Am propus ca la lăsarea serii, sub protecţia vânătorilor care vor menţine lupta, întreg detaşamentul să-şi dea drumul pe panta estică a înălţimii şi apoi, de-a lungul văii, să se îndrepte spre celălalt cap al suveicii, urmând ca, după desprindere, vânătorii să treacă iarăşi în avangardă, pentru a face joncţiunea cu forţele principale. Din fericire colonelul, comandantul detaşamentului, nu era călăreţ vanitos – dar mai erau oare între noi, în acea oră, vanitoşi, afară poate de mine, crunt umilit de această zi? –, deşi şeful Biroului II încheia raportul scris al acestei zile cu concluzia: „Fără acţiunea personală… şi a plutonului de vânători, detaşamentul ar fi fost distrus”.

Focul dezlănţuit de noi pentru a acoperi retragerea detaşamentului, ar fi prezentat pentru o ureche atentă semnul unei desprinderi forţate, dar poate că nici adversarii noştri cărora nu le reuşise deplin stratagema, ratând fructificarea ei, nu mai aveau calmul necesar unei asemenea estimări. Când am apreciat că gruparea s-a angajat spre sud, am rupt lupta, prin cea mai bruscă grabă realizabilă, lăsând cerul înnoptat să fulguiască un linţoliu peste camarazii noştri căzuţi şi părăsiţi. Pe vale, unităţile care formau pe această parte „buzunarul” aşteptau, ca orice buzunar, să fie umplut. Sus, adversarul surprins de tăcerea noastră bruscă, dezlănţui un foc furibund. La aproximativ un kilometru de mers, s-a trecut în fruntea detaşamentului care ne aştepta şi am ajuns fără peripeţii în spatele liniei la care-i opriseră partizanii pe cei din sud care, cu alt chip de a acţiona, şi-au supus adversarul bombardamentului de artilerie şi branduri, aşteptându-l pe lângă focuri să plece.

Am luat de la cineva o foaie de cort pe care am aşternut-o împăturită pe câmpul de zăpadă şi am dormit tun până dimineaţa, cu toate încercările vânătorilor de a mă trezi. A doua zi am vizitat locurile părăsite în acea noapte de partizani şi ne-am găsit camarazii din Detaşamentul Nord, goi – fuseseră jefuiţi de haine –, dormind albaştri de ger sub pătura pufoasă de

zăpadă. Spre seară am fost schimbaţi de formaţii de tătari în uniformă germană, care trebuiau să împiedice reocuparea Suatului de către partizani, ca şi când n-ar fi fost mai departe munţi destui.

Morţii noştri au fost transportaţi şi depuşi fără fir de trandafir în biserica din Rosental. I-am găsit întinşi pe lespezile unei biserici înalte, fumurii şi îngheţate – în care nu se mai oficia de mult. Erau îmbrăcaţi în alb. Colonelul comandant îmi spusese cu mândrie: „... le-am pus ciorapi şi boneţele. Reuşesc eu să le scad cumva". Potrivit ordinelor în vigoare – din motive de economie – cei căzuţi trebuiau să fie înmormântaţi în saci de hârtie. Şi colonelul-gazdă s-a ostenit să le facă gropi, sicrie, cruci... „Să-i îngropăm după legea noastră creştinească!" Fanfara militară, preoţi, delegaţi ai unităţilor româno-germane erau de faţă. Când apăru în cadenţa gravă a marşului funebru şirul celor 21 de sicrie de-a lungul aleii de pomi desfrunziţi, tot detaşamentul cu arma în prezentare – aşa am vrut noi să le dăm neregulamentar onorul – plângea cu hohote pe cei încă tineri şi fierbinţi în ajun, hărăzindu-li-se doar, ca o răscumpărare pentru tinereţea lor fulgerată, să rămână în amintirea noastră veşnic tineri.

CAPITOLUL CINCI
PRIMA ÎNTOARCERE ACASĂ

Câmpulungul Muscelului, primul scaun de domnie al Ţării Româneşti, rămăsese până în anii dinaintea celui de-al doilea război mondial un orăşel proaspăt, curat şi duminical, cu loc pentru viaţa tânără, fără încremenirile stemelor şi lespezilor – care fac vestite alte locuri cu atâta trecut –, dar şi fără deschiderea asurzitoare spre viitorul vieţii de azi, cu înălţimile albastre ale Făgăraşilor, dar şi cu deschiderile dunărene sub ochi, cu legănarea de doină a muscelelor sub tălpi, cu locuri de staţie fără orientare turistică spre pretutindeni, cu ierni molcome ca fulgii din amintire, cu veri proaspete, cu fâneţe de mireasmă, grădini de pomet, cu ritmuri de brâuleţ, dar şi cu armonii de le musceleană şi în locuri, şi în oameni. Îmi amintii brusc că-l uitasem. Aici venea bunul Dumnezeu, ca un gospodar cuminte, după ce-şi isprăvise lucrarea, să se bucure de priveliştea unei nunţi ţărăneşti, nemaiputând însă schimba rostul lumii şi soarta mirelui – când va trece puntea – decât dacă „Cosânzeana” – mireasa şi naşii voievozi îi vor mai da din zilele lor; şi tot aici veneau ursitoarele neîndurătoare ca să găsească, în firida ferestrelor, ciocănelele de ţuică care cântă gâlgâite pe gât.

Mă întorceam acasă în concediu pe un drum ocolit. Dusesem în Sinaia şi Braşov veşti de pe front. Trecusem cu o „ocazie” Carpaţii, peste Bran, până la schitul de maici, sub bisericuţa scobită în stânca din Nămăieşti, iar o altă „ocazie” mă lăsase pe înnoptat la ieşirea din Câmpulung, la drumul Godenilor, pe care-l bătusem altă dată vreme de un ceas, de câte ori veneam la şcoală sau la târg.

Pe potecile pe care îmi plăcea să lipăi desculţ după ploaie, trecusem copil, pentru prima dată – şi atunci tot singur – spre bâlciul de la Sfântul Ilie. De pestriţul şi forfota lui se lega prima mea dezamăgire şi neajungere. Mă înghesuiam cu mâinile goale, numai ochi, pe lângă clondirele pântecoase cu limonadă, bănuind cine ştie ce ambrozie, încântat de clinchetul vătraielor şi grătarelor de mititei pe lângă care toate bunătăţile de acasă păleau. Mă amăgise reclama şarlatanilor fotografi care pescuiau câte un desculţ, promiţându-i că-l scot cu cizme. Zăboveam pe

lângă caruselul cu copii în cer şi tarabele cu stămburi multicolore sau la „zidul morţii” în interiorul căruia alerga un motociclist în viteză asurzitoare, înflorind inimile oamenilor.

Dar omul care, fără armuri şi maşinării, rupea lanţul ca pe o sfoară, muşcând din metale ca din cocă, nebiruit şi frumos în toate dovezile puterii sale, deveni primul meu ideal. Îl urmărisem pentru a-i afla taina după reprezentaţie. Aşezat în umbra cortului, nepăsător de privirea sfredelitoare a unui copil, îşi tăie o felie de pâine, ungând-o apoi gospodăreşte cu untură. Fără să mai adauge ceva ori să rostească vreo formulă sau rugăciune – îi privisem, apropiindu-mă atent, buzele –, uriaşul începu să mestece cuminte ca Joian, bouleanul vecinului din padină. Toate ademenirile bâlciului, zgomotos şi pestriţ, păleau însă în faţa vrerii mele de a face ca omul „neobişnuit”. Mă grăbeam spre casă îmbogăţit cu o taină, dar şi cu un ghimpe în inimă… Plângeam însă peste un ceas de ciudă că dumicaţii unşi după reţetă nu voiau să alunece pe drumul devenirii visate.

Pe locurile peste care treceam, mă uitam după copii – ca noi cei de atunci – care-şi duceau caii la păscut noaptea, înfioraţi de flăcările albastre ale unor comori ascunse de vreun bogat, pierdut şi el. După hoinăreala zadarnică ne mângâiam cu poveşti despre blestemele cu care erau ferecate. Cuceream atunci prin expediţii o *terra incognita* pe care acum, după atâta umblet cu hărţi şi ştiinţă cartografică, nu o mai puteam reconstitui. Şi fiindcă nu întâlnii în drumul spre casă nicio ceată de lunatici căutători de miracole, îmi închipuii cum le-aş fi spus o poveste de război, cu morală (care se va întâmpla aievea în curând), despre un prieten care pornise să-şi salveze din încercuire fârtatul. În drum îi şoptise însă cineva că va reuşi numai cu preţul propriei vieţi.

— Ştiu – strigase prietenul. De aceea am şi pornit.

Mă oprii la hanul luminat la care muntenii şi muntencele, călărind bărbăteşte spre satele dinspre Curtea de Argeş, poposeau adesea. „Crâşmăriţa primitoare” – aşa era şi numele hanului – nu mai prididea cu servitul şi răspunsul la atâtea limbi dezlegate.

Unchiul Strălucea, client veşnic grăbit care aici nu se aşeza niciodată, pendula încă sigur pe picioare, cu păhărelul în faţa tejghelei, gândind tare. După ce sărută crucile de război, îşi lipi fruntea de semnul de rănit, „p-astea le pup ca pe o amantă, dar

de semnul acesta de sânge mă cutremur”. Începu apoi să mă aducă la zi cu ale lui: „Tâlharii de la primărie”, îl obligau să plătească „fonceria” – darea pentru drumuri – „pe mine, nepoate, care am mers toată viaţa numai pe şanţ”.

Se aflase în salonul mare de alături, acum în toiul dansului, că venisem din război, şi câteva fete apărură în costumul naţional, totdeauna îmbrăcat la serbări şi petreceri, să mă primească.

— Împărătesele noastre, mai strălucitoare ca în Bizanţ şi mai vii. Eu, nepoate, în faţa Marioarei mele, în ie şi maramă, aş sta în genunchi… Trebuie s-o dezbrac ca să mă apropii de ea.

Era linişte când am intrat în salon. Învăţătorul Emil Enescu din Bughea, jucător de dansuri bătrâneşti, şi un străin, în care recunoscui pe Popescu-Judeţ, camarad mai vârstnic din şcoala de ofiţeri, începuseră un brâuleţ. Lumea însă, după ce se minună câteva momente privindu-i, se nelinişti: cine să intre alături de ei, că deh! era obrazul tuturor în joc. Au pornit câţiva să aducă din odăiţele hanului dansatori mai vârstnici, care erau la un pahar de vin cu nevestele. După aceea, ţine-te brâu, de cântau până şi pauzele! Tăcuse şi ţambalul, bătut îndrăcit de „gurista” tarafului.

Numai ritmul paşilor înaripaţi, cu precizie de cronometru, mâna brâuleţul de vibra hanul înalt ca o vioară. Cu „Vecină, dragă vecină, ţine bărbăţelul bine, că vine seara la mine…”, tânăra cântăreaţă încerca să dea răgaz tarafului ca să cinstească şi lăutarii. După aceea, bătrânul Murgilă se aplecă iarăşi pe vioară, deschizând cu valsul imperial trecerea împărăteselor noastre de toate zilele.

— Opriţi! – comandă unchiul Strălucea, părăsindu-şi pentru câteva minute postul de sentinelă de la tejghea. Cântă-i frate, Murgilă, „nepotului” venit pentru o clipă din război, hora miresei, fiindcă „mândreţea de el” n-o să aibă parte de ea!

Şi, fără ginere, fără mireasă, zglobia melodie stârni lacrimi.

Lumea, depărtată prin petrecere de grijile proprii, îmi plângea tinereţea pierdută.

— Am să pun, nepoate, pe Andolii, Hodoghină, La Soare, Căbartă (şi înşiră, cu lacrimile suite în glas, înălţimile cu nume ciudate şi poveşti uitate), cruci albe de mesteacăn – şi am să cer de la Bucureşti să schimbe numele Căii Victoriei cu numele tău.

Am plecat cu mama, pe care vestea venirii mele o adusese pentru întâia dată, de când ştiu, la bal, bucurată şi întristată ca

toate mamele în război, lăsând lumea să mă plângă şi să mă uite. În ziua următoare m-am întâlnit cu Lia-Ciocârlia.

Lia, „fata cu pajul[56] de aur”, studentă la Medicină în anul II, şi-n ultima duminică a vacanţei de Paşti acum, mă purtă ca pe un steag prin târgul adolescenţei noastre, gătit ca totdeauna cu costumele naţionale şi uniformele tuturor şcolilor de băieţi şi fete. Războiul ne ajutase în chip felurit pe amândoi: mândriei ei îi dădeau satisfacţii imaginile şi comentariile pe care războiul le cultivă, revendicându-mă deschis de câte ori eram menţionat, iar pe mine mă echilibrase, mutând în primul plan altceva grav şi copleşitor, ei revenindu-i funcţia decorativă a unui luminiş. Profesorii de la alte şcoli, pe care soarele îi scosese la mesele de pe trotuar ale cafenelei Bulevard, aflau de la directorul şi colegii lor de la Carol I meritele şi calităţile fostului lor şcolar, pe care cei doi ani de la absolvire le crescuseră considerabil. Şcoala Normală Internat din Câmpulung, înălţată sub dealul Flămânda cu bani din caseta personală a primului rege, vestită în ţară pentru tradiţia şi absolvenţii ei, era încă în timpul nostru animată de ambiţia de a-şi plasa absolvenţii în primele locuri la examenele de diplomă pe centru şi de a spori an de an trofeele concursurilor interşcolare. Bine gospodărită, concepută ca o unitate independentă, cu uzină, încălzire, aprovizionare cu apă, brutărie, sere horticole, fermă cu animale şi terenuri agricole proprii, cu un corp profesoral temut în comisiile de diplomă şi bacalaureat şi cu o ceată de pedagogi, toţi ofiţeri de rezervă, temuţi de noi, elevii, şcoala patronată de Apostolul Andrei, primul chemat, îndătinase un stil de activitate sever supravegheată, în care tot ce nu era în orarul şcolii fusese amânat după absolvire. Elevii, copii ai satelor, mulţi fii de învăţători şi preoţi, crescuseră acolo supuşi, într-un amestec de mănăstire şi cazarmă, pentru a fi luminători ai satelor.

Toţi crescuserăm închişi în sălile înalte, în bibliotecă sau în pătratele curţii, sub acelaşi orar suveran. De unde mi se trăgea numele de „călugărul Hildebrand”, din clasele mici? Mai târziu se va cita porecla în birourile de anchetă, ca dovadă că eram un fanatic înnăscut, când înnăscută mi-a fost doar toleranţa de a admite orice poziţie, chiar pe cele ce vizau desfiinţarea mea, ca într-o necesitate de simetrie grafică, când oricărui punct îi

56 Pieptănătură feminină în care părul, lăsat lung pe umeri, este rulat la capete spre partea dinăuntru, imitând pieptănătura pajilor.

corespunde, şi la aceeaşi distanţă, un altul de cealaltă parte a axului. La începutul adolescenţei eram „felina” pe care profesorii de gimnastică voiau s-o orienteze spre Institutul de Educaţie Fizică, aşa cum cei de filosofie mă voiau îndreptat în direcţia opusă.

În clasa a VII-a devenisem, spre supărarea mea, „domnişoară”… tocmai în perioada când viaţa începea să treacă biruitoare peste ziduri şi peste paznicii noştri, irupând odată cu primăvara în sălile de meditaţie şi dormitoare. Începusem prin a redacta scrisori pentru colegii mei îndrăgostiţi, exersam compunând la comandă. Mă bucuram de singularitatea poziţiei de neangajat, deşi mă şubrezise dorul de dragoste. Dacă aş fi optat – mă temeam eu, speculând, pentru una dintre elevele care-mi dădeau întâlniri prin colegii cunoscuţi de ele, aş fi pierdut admiraţia celorlalte.

Săptămâna Străjeriei dintre 1 şi 7 iunie ameninţa ca un asediu mândria de însingurat. Toate şcolile de băieţi şi fete se întâlneau pentru pregătirea ansamblului de gimnastică şi aprigele campionate interşcolare. Stadionul cânta zi de zi adolescenţa, ca o stupină primăvara.

Ignoram cu premeditare ovaţiile suporterelor la meciurile de antrenament, riscând – spre neliniştea coechipierilor – să ni se retragă favorurile. Pe podiumul înalt, de pe care executam ca model suita de mişcări, acţionam ca un profesionist distant, cu un aer jucat de blazat. Simţeam că devenisem „nesuferit de încrezut”, dar nimeni nu pricepea că, dacă nu m-ar fi ţinut această mască, m-aş fi risipit ca lumina soarelui peste făpturile, zâmbetele, îndrăznelile şi cruzimile lor. Destrămarea ajunsă la paroxism mă obliga, în singurătate, la un efort de concentrare: dintre colegele dintr-a VII-a rămâneau trei şcolăriţe care nu mai erau de triat, mai ales că erau adesea împreună: „Fata cu pajul de aur”, Gea, premianta clasei lor, şi Ochi albaştri. Nici vara nu limpezi mai mult. Straşnicul din mine însă, care peste un an avea să se maturizeze monstruos de rapid, susţinea atunci că toate-s mofturi şi că eu n-aş fi fost îndrăgostit decât de dragoste, iar nicidecum de vreuna dintre cele trei graţii.

Ultima vacanţă, ca tot ce stă sub semnul aşteptării, trecuse greu. Colindam în toamnă cu Voineşti şi Cotişel – nu ştiu de ce ni se spunea „cei trei englezi” –, colegi de clasă şi parteneri de baschet şi volei, librăriile, bucurându-mă pentru ultima oară de

forfota anului şcolar. La „Vlădescu”, în capul bulevardului, cea mai mică dintre cele patru librării asaltate de şcolărimea târgului, se amesteca, contaminat de aceeaşi febră, celălalt trio feminin. Exerciţiul pe aceeaşi partitură le făcu pe fete să mi se adreseze cu familiaritate, sub trei pretexte diferite: Gea voia o rocă pentru o colecţie de mineralogie; Ochi albaştri, o carte de versuri, *Corabia cu tufănici*, iar Pajul de aur, şugubeaţă şi sigură în joc, căuta un cumpărător pentru o Religie de clasa a VII-a, pe care avea să mi-o aducă a doua zi la ora 15 în faţa Bărăţiei, semnul trecerii pe acolo a cavalerilor ioaniţi din secolul XIV. Voia ca întâlnirea să devină istorică. Hotărâm însă, ignorând alt joc al vieţii, în timp ce mă bucuram de inventivitatea şi străvezimea conştientă cu care se juca, să nu mă duc la întâlnire. De aici, ochii neastâmpăraţi ai Pajului de aur nu mai luau notă de prezenţa mea, chiar dacă ne-am fi întâlnit pe acelaşi trotuar. Ignorarea existenţei mele puse capăt tuturor ezitărilor şi căutărilor, cristalizându-se în urmărirea nălucii.

Reputaţia unui şcolar de merit abia mai acoperea aceste ieşiri în gol, surpând orice încredere în sine. Umblam absent, o vedeam că nu mai fuge, detecta sigur starea mea sufletească, dar ce folos, când nu aveam curaj să mă opresc? Corul colegelor care anunţa pe „idolul Geii” trecea mai departe „decât un nufăr de o stea”[57]. În seara când întâmplarea îmi oferi o ultimă ocazie, coboram dinspre parec tocmai când ea ieşea pe poarta casei pe care i-o descoperisem trecând adesea pe străduţa acum pustie. La jumătatea drumului dintre noi, la stâlpul cu cercul de lumină, vom începe povestea, gândeam eu, potrivindu-mi mersul ca să ajungem deodată. Ochii şi genele lungi s-au plecat. Ce să pun în această clipă? Nimic nu era pe măsura aşteptării şi dorului. Încordarea, care nu ştia să înflorească pentru miracol, se declanşă, mânând paşii mai departe. Voinţa ca o frână încercase să-mi oprească cu scrâşnet mersul. Să mă-ntorc şi să-i pun sufletul în palme: Ia-l, bea-l! Dar trecusem, amândoi ne depărtam lăsând în spate conul de lumină. Teama de ridicol, scutierul straşnicului, mă mâna din urmă ca din harapnic.

La Cercul Militar, în sala de spectacol a oraşului, formaţiile de teatru repetau spre sfârşitul trimestrului, „Zorile” de St. O. Iosif şi „Vicleimul” pentru spectacolul din decembrie. După

---

57 Vers din poezia „Doliu” de Tudor Arghezi

consumarea episodului magilor, Gea, interpreta principală în piesa următoare, mă rugă în culise să asist la repetiţia lor. Jocul ei, urmărit din sala ticsită de şcolărime, mă capta liniştitor, luminându-mi propriul labirint. Natura ei deschisă, reconfortantă, chema spre un liman. În limpezimea care începea să se înfăptuiască, pândea o umbră străină, ademenind ca o ispită. Insistenţa investită într-o privire te smulge involuntar din contemplare, aducându-te la realitate.

Lia, pe care acum o descopeream, privea în umbra sălii, intuind primejdia. Se ridică îmbiindu-mă abia perceptibil şi se îndreptă spre ieşire. Pe scări o opri cineva. Nu făcu niciun efort să se desprindă. Nu-mi rămăsese decât să-mi continui cu ciudă drumul spre internat.

Pentru Traian Percek, situaţia fără ieşire în care mă închipuiam nici nu exista. Venise în ultimul an de la Cernăuţi, cu patima marilor oraşe şi dezinvoltura unor atuuri de vârstă şi structură. Jucase hochei pe gheaţă la Dragoş Vodă, deschisese o expoziţie de acuarelă şi grafică, cu toamna Câmpulungului, primea scrisori la o adresă din oraş. Înaintea vacanţei de Crăciun rugase pe director, prieten şi coleg de senat al tatălui său, să-mi permită să-l petrec la gară. Într-o cofetărie liniştită de pe bulevard veni şi rândul poveştii mele. Traian hotărî scurt, pentru a-mi salva vacanţa, să taie firul încâlcit şi să medieze cunoştinţa, deşi pe eroină o ştia doar din vedere.

— Dacă ştii unde locuieşte, sun şi ţi-o aduc. Mergem!

Afară, fără ştirea noastră, se porniseră fulgii mari de zăpadă să fluture stoluri în jurul luminilor, ascunzând oraşul. În calea bucuriei sufletului nostru copilărit de vestitorii albi venea, prin dreptul librăriilor, prinzându-i în paj şi gene, ea. Oprisem intenţia colegului, strângându-i tăcut mâna, şi mă prinsei în mersul agale alături, fără însă să pot opri, învolburarea albă din afară şi dinăuntru, niciuna dintre podoabele pregătite în singurătatea chinuită: tăceam crispat. Unde se desprindea strada pe lângă grădina publică, ea rupse tăcerea, spunând simplu, dar cu glas bun, că trebuie să meargă acasă. Probabil bâiguisem să o însoţesc şi, după altă tăcere, ca într-o vrajă pe care nu puteam nicidecum s-o sparg, îmi vorbi, ca să mă ferească dintru început de o greşeală, despre Gea şi elanul acesteia pentru mine. Eram ridicol de nefericit, dar, înainte de a ne despărţi, mă îmbrăţişă inspirată – „Mi-a fost teamă că te pierd”, îmi va spune ea mai

târziu. Împrejmuiţi de viscolul alb, care ne purta ca un carusel nebun, eu înălţăm însă, în înstelarea albă, triluri pentru Lia-Ciocârlia.

Obligaţiile ultimului an de şcoală şi febra examenului de diplomă nu ajungeau până la sferele în care pluteam. În timpul orelor visam sau scriam scrisori pe care le duceam singur la întâlnirile de zi cu zi, către seară, când fugeam din internat, printr-un loc pregătit peste gardul grădinii. Rupsesem partea de sus a unei scânduri, pe care o aruncam în întunericul neumblat din afară; după ce mă arcuiam elastic prin spărtură, o puneam iarăşi la loc. Veneam către miezul nopţii, după ce colindam parcurile părăsite şi toate coclaurile, reuşind de fiecare dată să ajung în dormitorul clasei a VIII-a, care, după ce predasem conducerea internatului clasei a VII-a, se bucura, în ciuda tradiţionalei animozităţi dintre elevii cei mai mari şi trupa pedagogilor, de un regim „republican”.

Dragostea mea se întorcea acasă, graţie unei mătuşi binevoitoare iniţiată în taina noastră, totdeauna însoţită. Dar cu toată grija şi concursul prietenilor, povestea „celor doi lunatici” deveni cunoscută; poetul internatului nostru, Vasile Georgescu, colaboratorul unor reviste literare bucureştene, pe care o să-l îngroape apoi războiul, îi scrisese romanul. Cei vârstnici o înţelegeau cu duioşie, iar tinerii şi-o visau. Într-o zi însă, într-un chip urâcios, ajunsei în faţa directorului.

Sâmbătă seara, în plină primăvară, la o săptămână după ce poetul nostru fusese eliminat pe o lună pentru fugă din internat – eu îmi continuam ieşirile – toată şcoala, încolonată sub conducerea pedagogului Caplan, plecase la cinematograful din centrul oraşului. Ieşisem din sală înainte de sfârşitul filmului, fiindcă aveam întâlnire cu Lia. O descoperii în forfota obişnuită a orelor serii de pe bulevardul numit de un poznaş, tocmai din cauza îmbulzelii, „bulevardul pardon” şi, spunându-i eu numele în dreapta şi-n stânga, mă trezii în faţa monumentalului meu director. Bine dispus şi înţelegător, ca şi când era firesc să ne vedem la promenadă, mă întrebase de impresiile despre film şi dacă toate erau în ordine şi la locul lor (se referea la spectatorii-elevi). Îi răspunsesem cursiv şi – ca totul să fie fără reproş, ticluii explicaţia prezenţei mele pe bulevard: un unchi mă văzuse în ultimele şiruri la ieşirea din sală – acum intrase în debit, după ţigări – iar eu cu învoirea pedagogului-şef…

— Foarte bine, foarte bine, să aveţi grijă, să nu rămână cineva pe drum!... La revedere, dragul meu! – mă bătu el prietenos pe umăr şi continuă plimbarea.

Pierzându-mi din cauza amicalei discuţii ţinta, o căutam febril în acel du-te-vino de sub castanii înnoptaţi, gătiţi cu policandrele înfloririi, când încremenit descoperii la câţiva paşi pe pedagogul-şef, oprit de director. Nu puteam auzi discuţia, evident, neplăcută, cu nu ştiu ce asigurări zeloase din partea pedagogului care îşi da cuvântul de onoare, ca în toate situaţiile. Bruscările directorului începuseră cu: ce cauţi pe bulevard, când elevii sunt la sfârşitul filmului... Pedagogul, plecat ca din praştie, zărindu-mă, se scuză că nu ştiuse nimic de plecarea mea; el apucase, prins în vina de a părăsi postul, să-l asigure pe cuvânt de onoare că nu dă şi nu va da nimănui voie, fără ştiinţa direcţiei... Directorul, scandalizat că singura argumentare şi apărare a pedagogului vinovat era risipa de cuvânt de onoare, atunci când el nu se îndoise nicio clipă de mine, îl întrebă până la urmă pe Caplan – toţi vorbeau că directorul nostru era şi un iscusit avocat al baroului – şi de cazul în speţă. Iar Caplan, bineînţeles, nu mă mai putuse salva. Mă trezii, ca o vită destinată tăierii, în coloana care mergea spre internat. În faţa dragostei nu puteam să apar demascat şi mototolit, fără justificarea cel puţin de a fi fost în apărare.

Clasa noastră, „clasă de premianţi” – bună la carte – era formată din elevii a şase şcoli desfiinţate în decursul celor opt ani.

Sita deasă de la Carol I alesese doar 30. În clasa a VIII-a însă, când rigorile internatului sufocau şi când se specula orice situaţie favorabilă pentru escapadă, aceasta deveni o problemă. Printr-o fată în casă din serviciul directorului – nu ştiu care dintre colegi cultiva această relaţie, din motive „tactice” – se află că directorul va pleca sâmbăta viitoare la Bucureşti, prilej pentru domnii elevi de-a VIII-a să pună la cale o petrecere la o cârciumioară sub urcuşul Mioarelor. Paznicii, „cinstiţi”, n-au văzut, n-au auzit. Lipsiră şeful clasei, Nichifor Nedelceanu, mai copt şi mai cuminte decât colegii şi alţi câţiva, mai şterşi şi mai cu frică de stăpânire. Eu, pur şi îndrăgostit, n-aveam, bineînţeles, ce căuta într-o speluncă. „Oficiam”!

La ziua albă, cu exaltarea nopţii de chef, ceata, înzestrată cu instrumentele tarafului, voia să intre triumfal pe poarta celei mai

bune şcoli normale din ţară. Şi gardianul treaz – îşi dormise noaptea prin vecini –, şi portarul, şi mai ales taraful care revendica ţambalul şi viorile, încercaseră să-i abată în faţa porţii pe luminătorii satelor de la încălcarea cu tărăboi a regulamentului.

Directorul fu anunţat imediat. Pledoaria unei delegaţii de neincriminaţi reuşise să-l înduplece, rămânând să ispăşim totuşi în bloc consemnarea până la sfârşitul anului de internat.

Între două furii de buchiseală, perioadă în care eram lipsiţi şi de biata supapă a celor două ore de învoire duminicală, aflându-se că directorul pleca iarăşi la Bucureşti, se plănui să ciocnim un pahar de vin nu la Sabie, ci în sala de mese, după terminarea programului. Cum să scapi de ochii de Argus ai economului, o figură hilară cu melon, căruia noi îi spuneam „Chamberlain”, cu care, prin controlul la gram de la bucătărie unde noi verificam hrana, eram şi aşa permanent pe picior de război? În clasa a VIII-a nu era secetă de idei şi formarăm iarăşi o delegaţie ca să-l „îmbrobodim” pe omul directorului.

Chiar în seara când ne aşteptau damigenele pe care înşişi paznicii, „cinstiţi”, le aduseseră sub suman, ne anunţarăm în audienţă la „Sir Chamberlain”, rugându-l să ne facă cinstea de a prezida o agapă colegială în cinstea a doi elevi-absolvenţi care-şi serbau ziua de naştere, asigurându-l de stima noastră… mâine, când ne vom întâlni dincolo de comedia paragrafelor şi regulamentelor, în viaţa adevărată, în care el se ridică stâlp şi model…

Aşteptasem să-şi pună gulerul tare şi îl condusesem, urmându-l cu protocol, în sala unde clasa, în cea mai „ortodoxă” atmosferă şi ţinută, se ridică în picioare cu un iezuitism demn de o cauză mai mare. Emoţionat luă locul de cinste oferit de şeful internatului, la masa care nu mai aştepta decât binecuvântarea – complicitatea clasei nu mai avea fisuri – şi, fiindcă începuserăm să facem lucrurile prea bine, cineva îi sugeră discret să spună câteva cuvinte pentru cei ce ne dăduseră prilejul să-l avem în fruntea mesei. El, prompt, se ridică înălţând cana grea de porţelan – ceilalţi vor face la fel – pentru închinare, dar, ameţit de „unanima preţuire”, abia reuşi să îngaime: „Să dea Dumnezeu…”, când, umplând cadrul uşii din senin, ca un *deus ex machina*, directorul, încremenindu-ne, i-o reteză: „Să nu mai dea Dumnezeu, domnule econom…”. Cascada invectivelor

începu cu „derbedeilor” şi răscoli toate epitetele în speţă din lexicul deloc sărac al poporului nostru. Cum s-or fi putut scurge pe lângă o asemenea baricadă cele trei duzini de viitori apostoli? Numai Percek aşteptă, reţinut de director, să care damigenele la economat, dosind una, pentru buzele celor opăriţi care nu atinseseră cănile. Dar toate erau copilării în comparaţie cu încălcarea codului de onoare şi, mai ales, de către cine?

— Mi-erai drag în taină, pentru căldura cu care apărai oamenii şi înţelegeai slăbiciunile altora, fiindcă tu erai curat. M-am perpelit nopţi în şir acum doi ani, când te-a ridicat Siguranţa Statului noaptea din internat, deşi mă liniştiseşi, asigurându-mă că nu ai nicio legătură cu organizaţiile clandestine; însă eu ştiam că premianţii de la alte şcoli fuseseră trimişi, pentru un vis, în faţa curţilor marţiale, înfundând închisorile. M-am mândrit cu lacrimi în ochi când chestorul Tiliceanu mi-a spus că, după ce maiorul de jandarmi te interogase, ai refuzat să condamni pe ilegaliştii[58] dintre care s-a dovedit că nu făceai parte, deşi de aceasta, ţi-a spus el, depindea eliberarea. Am lăsat ca întoarcerea ta să fie aproape un triumf, pentru a isca un dram de frumuseţe şi-n alţii. Şi-acum minţi fără scrupule, ca un borfaş, pe un om care te-a iubit.

Nu mai puteam suporta şi-am cerut aplicarea regulamentului.

— Din slăbiciune pentru tine, îţi las liberă alegerea între 3 la purtare pe trimestrul III şi eliminarea din şcoală pe o lună şi jumătate. Luni, la ora 13, îmi comunici!

Colegii răsuflară uşuraţi aflând că pedeapsa îmi lăsa perspectiva de a mă putea pregăti în linişte pentru examenul de diplomă, în sinea mea, însă, optasem pentru cealaltă alternativă. Indignarea directorului îl va face, luni la ora 13, să-mi pună, sub ochii mei, nota la purtare. Începui să-mi aplic planul, întârziind în bibliotecă, răsfoind reviste şi cărţi străine, mai ales la istoria pedagogiei, predată de el. Aşteptam, convins că voi reuşi.

Curând după examinarea unei serii de colegi, profesorul, nemulţumit de lipsa de personalitate a „tocilarilor” care reproduceau fie notiţele, fie manualul, ceru clasei altă optică

---

58 „Ilegaliştii” erau legionarii aflaţi sub prigoana carlistă pe fondul arestării liderului lor, Corneliu Zelea Codreanu. În liceele din România interbelică existau nuclee ale Frăţiilor de Cruce (organizaţie a Mişcării legionare destinată tinerilor).

asupra problemei şi, când tăcerea deveni penibilă, mă anunţai cu versiunea pregătită, topind rezistenţa catedrei. Urmă elogiul, materializat corespunzător la disciplina în cauză. Dar nu dezlegarea aceasta era pregătită pentru mine. Continuai munca, dând impulsuri unei elasticităţi de structură, aşa că la o sinteză asupra iluminismului, când iarăşi colegii nu dovedeau un stil propriu de zbor, mă lansai uluind, bucurându-l pe bunul director, care cu *noblesse oblige* închise ferestrele 3-ului de la purtare, „pentru că era mai mult decât o problemă de cunoştinţe şi expunere”.

Se simţise confirmat în acele aprecieri şi după rezultatele lucrărilor scrise la examenul de diplomă. Exista atunci temerea ca rivala mea, o absolventă urâţică, dar temeinic pregătită, să nu obţină superioritatea pe centru. Nichifor Nedelceanu, premiantul clasei noastre, făcu însă o asemenea impresie la oral, încât comisia îi majoră şi nota la scris, asigurând câmpulungenilor cununa.

Aşteptasem zadarnic în toamnă bursa pentru un institut de psihologie din străinătate. Situaţia internaţională devenise critică. Vândusem ziare, fusesem model în ateliere de belle arte. Trecusem examenul de admitere pentru a deveni pilot de vânătoare. Tata va şti să-mi zădărnicească intenţia de a zbura, ameninţând pe primarul care autentificase consimţământul inexistent al părinţilor. Examenul de admitere la Şcoala Normală Superioară nu se ţinu în 1940, iar pentru apostolat nu aveam încă putere să lucrez mii de zile „fără glorie”. Normaliştilor le erau închise drumurile spre universitate, pentru binecuvântatul motiv ca toţi să meargă în sate.

România devenise stat naţional-legionar. Carol II şi Conducătorul[59] îmbrăcaseră cămaşa verde, dar legionarii nu mai semănau cu ei înşişi, trezind îngrijorări. Sute fuseseră aleşi cu grijă şi ucişi, sub Carol. În conducerea statului mocnea conflictul dintre Conducător şi Legiune. Se apropia o scadenţă şi nimeni nu mai putea să se sustragă acelui *mane, tekel, fares*[60] şi nici să

---

59 Generalul – apoi mareşalul – Ion Antonescu.

60 *Mane, tekel, fares*: cuvinte profetice menţionate în *Daniel 5, 25 (Mane, mane, techel, ufarsin,* adică „Numărat, cântărit, împărţit”), pe care degetele unei mâini au scris-o pe pereţii sălii de ospăţ a lui Belşaţar, regele Babilonului, pe când Cirus se afla la porţile cetăţii spre a o cuceri. Profetul Daniel a tălmăcit-o astfel: (*mene*) zilele lui Belşaţar sunt numărate, (*techel*)

schimbe datele fundamentale pentru altă dezlegare.

Pe arterele mari de circulaţie ale ţării treceau în tonalitatea fumurie a uniformelor şi vehiculelor, impresionând prin impetuozitate şi aparenţa de monolit om-maşină, forţele misiunii Hansen.

Câmpulungul se apăra de toate cu frumuseţea toamnei, ascunzând însă şi ea ghimpi, pentru susceptibilităţi de îndrăgostită. Pe bulevardul cu povestea, discuta aprins o singură pereche. Lia îmi răspunse la salut, ca şi când abia ne despărţisem. În capul bulevardului, pe lângă bustul lui Negru Vodă, întemeietorul legendar al Ţării, m-aş fi vrut dintre voinicii lui cu fruntea lată, departe de prezent. Revenind, mă oprii în faţa vitrinei unei librării, urmărind, reflectat, discuţia fără sfârşit. Abia după ce plecasem, Lia mă prinse din urmă, încercând să mă îmbuneze. Apucasem însă să-i spun că plec îndată acasă şi că mă săturasem de teatrul jucat de ea cu atâta măiestrie.

— Am să-ţi scriu. Poate, liniştit, ai să gândeşti altfel.

Ripostai, fără pauză, că-i voi trimite scrisoarea nedeschisă.

Abia ajuns, aşteptam în faţa primăriei poştaşul, deşi ştiam că scrisorile din Câmpulung, situat în linie dreaptă numai la 7 kilometri, ajung printr-un oficiu poştal ocolit, abia a treia zi. Poştaşul, de pe gloaba lui nărăvită să oprească la fiecare cârciumă, îmi făcu semn abia la timpul cuvenit că aveam scrisoare. Îl lăsasem să-şi bea singur paharul de vin, iar pe drum numai straşnicul inchizitor din mine asigurase integritatea scrisorii, fiindcă acasă, în liniştea balconului cu viţă, se încinsese aprigul dialog dintre îndrăgostit şi tiran, în timp ce aliaţii intrepizi ai primului încercară, întâi cu o lamă şi apoi cu o andrea, să deschidă, fără nume, aşteptata misivă. Intervenisem şi eu, pledând pentru rezolvarea firească a litigiului cu un răspuns firesc al îndrăgostitului, deşi straşnicul, care-mi va surprinde mai târziu, în lupte, toate spaimele şi mă va ameninţa că, dacă voi face caz de „eroism”, îmi va arăta filmele de sub cheie, îmi închisese gura, întrebându-mă dacă hotărârea de-a trimite scrisoarea nedesfăcută fusese luată silnic: iar dacă nu, de ce nu era respectată? N-a mai urmat nimic, decât returnarea scrisorii şi aproape un an de şcoală militară, întreruptă de

---

el cântăreşte puţin în balanţă, (*ufarsin*) regatul său va fi împărţit între mezi şi perşi. În sens larg, cuvintele reprezintă un avertisment privitor la o primejdie iminentă.

izbucnirea războiului şi de reapariţia la un regiment grăniceresc de gardă, „pe zonă”, în Câmpina. Aici, pe a doua treaptă a începutului, va înflori, pentru tinereţea şi zbaterea mea de a pleca pe front, buchetul plăpând de fetiţe-şcolăriţe prietene, păstrat cu grijă înmănuncheat, atunci când Camelia, Despina şi Inge îmi vor da în taină prima întâlnire.

CAPITOLUL ŞASE
CUIBUL DE CIOARĂ
DE SUB STREAŞINA CAUCAZULUI

Marşul peste Stari-Crîm şi Feodosia-Kerci se desfăşurase numai noaptea, întrerupt de un popas de-o zi şi-o noapte în bivuacul de sub ruinele templului grecesc al lui Miltiade, popas necesar transbordării peste strâmtoarea Kerci; marşul a continuat apoi, în peninsula Taman, către noul sector de luptă din capul de pod Kuban. Itinerariul crimeean, datorită „coloanei a cincea", în întregime feminină, „nu lăsa ziua pentru somn". Acuarelele lui Victor Voinescu din bivuacul „neoficial" surprindeau viaţa tânără şi nesigură de ziua de mâine. „Oricum, în războiul de 30 de ani n-au fost atâtea marketenderine[61], nici atât de dezinteresate", glumea Stroescu, nedumerindu-se mereu că Victor picta numai întâmplător şi repetând într-una, dur pentru visul sculptorului, că chipurile basmelor n-au strai de piatră, ci de vorbă. Mersul noaptea e oricum greu, dar când apune luna, te cuprinde somnul ca lângă nevastă! încerca din când în când câte unul să-şi mai învioreze fraţii, după ce pălea şi efectul reprezentaţiilor lui Chelu, măscărici oficial şi uneori ordonanţă care, călare de-a lungul coloanei, după ce termina discursul din ziua inspecţiei regale şi suplimentul de program, comanda, galopând pe lângă subunităţi:

— Somn de voie, începeţi!

Caucazul intra cu fiecare etapă în viaţa noastră.

— Nu mai e vedenia măreaţă care învăţa mut că nu oricum poţi fi om. Şi nici nu mai sprijină cerul[62] – spunea Victor, după ce ne „jucasem de-a somnul" la apusul matinal al lunii şi la sfârşitul marşului –, ci se schimbă, făcându-se, cu fiecare pas spre el, piatră grea de mormânt.

Batalionul I, rezervă de divizie, în care intrau pentru prima dată şi unităţi germane, primise misiunea de a închide Valea Lipki, paralelă cu linia frontului de pe înălţimile dintre

---

61 Prostituate care însoţeau trupele.

62 Aluzie la mitul lui Prometeu, înlănţuit de Zeus pe o stâncă a Caucazului drept pedeapsă pentru a fi adus oamenilor focul şi osândit ca vulturul stăpânului zeilor să îi devore, zilnic, ficatul. Confuzie cu titanul Atlas care, în mitologia greacă, susţinea cerul.

Neberhajevskaia şi Novorosisk, în cazul când inamicul, pătrunzând dinspre deschiderea Krimskaia, ne-ar fi putut întoarce aripa frontului sprijinită pe mare, căzând în spatele Novorosiskului. Pionierii germani pregătiseră linia Günther, neocupată acum, sprijinită pe front în şaua dintre Krähnest (Cuibul de Cioară) şi Dolgaia, tot pentru a bara valea. Comunicatele de război din răsărit începeau cu bătălia pentru Krimskaia şi valea Kubanului. Dezastrul de la Stalingrad şi Don dusese la retragerea grăbită a pătrunderii adânci a Diviziei a III-a de munte şi a trupelor germane din Caucaz, iar mareşalul Jukov, făuritorul unei mari victorii sovietice, pornise la lichidarea capului de pod Kuban, care se ascuţea în spatele nostru cu peninsula Taman. Dacă nu rup la Krimskaia – vacarmul încleştării de mai multe zile ajungea la noi ca vuietul unei coli imense de tablă scuturate dement de un colţ –, se vor rostogoli cu tot Caucazul în spate peste noi, gândeam cu toţii. Paralel cu ipotezele de intervenţie, vânătorii construiau buncăre pentru iernat, întrecându-se în concurs cu premii, legau cunoştinţe cu bateriile germane aşezate pe văioagele care cădeau perpendicular în şir pe Valea Lipki, jucau volei sau se familiarizau cu linia întâi. Deocamdată lupte stinse se duceau numai pe înălţimea Dolgaia, unde inamicul se fixase sub liniile noastre şi în care se ajungea dintr-un salt. Sublocotenentul Jipa, partenerul pionier la cucerirea Luizei, exasperat de asaltarea continuă a poziţiei, îşi amorsa la dezlănţuirea atacului tot şanţul minat, retrăgându-se pe unul paralel săpat la câţiva metri în spate şi revenind după explozii să cureţe linia de luptă pentru a se pregăti iarăşi de „oaspeţi”. Acalmia restului sectorului rusesc contribuise la transformarea Krähnest-ului într-un soi de solar cu perdele de crengi, fără lucrări temeinice de sapă pentru o poziţie de apărare. Un biet cuib de cioară în faţa temutului Caucaz!

Într-o noapte, după ce se potolise nebunia dinspre Krimskaia, batalionul nostru preluase apărarea dintre Dolgaia şi Krähnestkaia; mie, la flancul stâng întărit cu un pluton de armament greu, îmi revenea misiunea de a păstra „cuibul”. Ne apucaserăm înnebuniţi să săpăm şanţuri în piatră. Odată cu instalarea noastră se înteţea şi focul. Pregătesc trageri de reglare, gândeam toţi, şi a doua zi, către prânz, păţirăm şi, vorba băieţilor, „ruşinea”. O incursiune inamică, de tăria unui

pluton, trecuse, în haine nemţeşti prin şanţul observatorului german împins pentru a supraveghea unghiul mort. Ca să nu trezească atenţia, făcuseră curăţenie – pe tăcute – cu arme albe. Spre seară, după ce exploraseră spatele poziţiei, încercând să se reîntoarcă pe acelaşi drum, treziră însă bănuiala caporalului Ioniţă, pândar la puşcă-mitralieră. Ce nemţi or mai fi aceştia, îşi spunea el, deschizând foc asupra grupului care se strecura grăbit spre inamic, uitându-se neliniştit înapoi şi părând foarte încurcat de obstacolele de sârmă ghimpată pe care noi le pregăteam în faţa poziţiei. Cei trei căzuţi nu aveau asupra lor niciun semn de identitate, iar ceilalţi scăpaseră pe panta abruptă, în unghiul mort al supravegherii noastre. După aceea am raportat, fără să ţin seamă de efectele exterioare ale faptului şi, bineînţeles, nicio unitate germană nu-şi revendică morţii. Am făcut apoi tot ce se mai putea în scurtul timp rămas. Am îndopat cu muniţii fiecare post de luptă, pregătindu-mi luptătorii pentru ideea unui asediu individual. Ne-am fi încercuit cu sârmă ghimpată, dacă am mai fi avut timpul necesar. Curând după miezul nopţii începu „hora”… Ei, dacă-i aşa, nuntă să fie! încercam noi să stăpânim stihia stârnitănăuntru.

— Dom’ sublocotenent, dom’ sublocotenent – aud strigându-mă când părăseam adăpostul (tresa de ofiţer o primisem de câteva zile) –, „dârlogii strânşi, că iapa-i nărăvaşă!”…

Şi ultimii doi, chicotind fără rost, s-au înfipt în întunericul cu fulgere. Krähnestul primea, clătinându-se, izbiturile salvelor de artilerie de pretutindeni.

Bateriile amice îşi cruţau muniţia, aşteptând atacul. Aviaţia sovietică paralizase transporturile la strâmtoarea Kerci. Din luminişurile înălţimii împădurite din faţă scăpărau ţâşnirile tragerilor directe. Strânşi ca-n pumn, încremeneam cu fiecare spargere. Manta, taciturnul meu sergent, uitase să mai repete: „Aţi scăpat?” Rămăsesem singur? Mă smulsei din înghesuirea cumplită a ropotului de explozii. Manta se pipăia neîncrezător că supravieţuise. Se spulbera lumea din jur, viaţa, amintirea. Golul se umplea cu vâjâitul ciocanelor care pisau Krähnestul. Secundele vieţii crăpau neritmic. Se dezarticulase orologiul existenţei. Va mai bate?… Să mai bată?! Înfipsei amândouă mâinile în mine. Căutam un sprijin: o dorinţă… o imagine să mă ţină lucid până la ultima clipă. S-o văd spărgându-se şi numai apoi să părăsească Krähnestul.

— Mamă, mamă, de ce m-ai părăsit?! – se înghesui Manta lângă mine. (El găsise ceva.)

Mă învioră nedumerirea: dar ceilalţi? Fiindcă trebuia găsit sprijin pentru a trece puntea. Căutând în cutremurul din afară şi dinăuntru ceva de care să mă ţin, mă trezii cu o amintire hazlie pe care vreun capriciu o lasă să cadă în viitoare: o tânără accidentată nu mai putea merge decât sprijinită, dar, scăpând bastonul, se apucă de borul pălăriei. „Ce faci? Dă-mi mâna, lasă-ţi pălăria!”. „Trebuie să mă ţin de ceva!”…

Treceau avioanele de asalt peste cuib, mitraliind, incendiind. Perdelele de crengăriş ale „solarului” fumegaseră înecăcios, schimbând aerul. Zăceam descoperiţi sub observaţia şi focul inamicului.

— Ne-au lăsat cu fundul gol! – încercă să glumească caporalul Ciufu, „un Popa Aldea mai palid”, lângă care aterizasem după un salt scurt, cu Manta. Ce-o fi făcând Maftei?

Venise cu el din batalionul de gardă şi era comandant de grupă la joncţiunea din stânga cu Batalionul 23 de munte. Subalternii direcţi (cei trei subofiţeri de pe Krähnest fuseseră dispersaţi, în ideea că nu vom putea comunica: Sandu Simionescu, pe flancul stâng; în centru – Năstase, comandantul plutonului de armament greu, cel căruia îi trecuseră norocos prin gură două cartuşe la Sevastopol; iar Fane Negulescu, în dreapta lui Ioniţă) făceau legătura cu plutonul sublocotenentului Victor Voinescu. El trebuia să asigure şi spatele, şi legătura telefonică, scoasă de la început din funcţie. Câţi vor fi rămas pentru atacul iminent? Rachetele împuşcate de ruşii gata de asalt spre buza Krähnest-ului cereau nervos lungirea tirului de artilerie. Eram la o aruncare de grenadă, dar ei, feriţi de focul nostru, se puteau concentra în voie. Flancul nostru drept de pe Dolgaia, de unde se vedea unghiul mort, asis tase neputincios la pregătirile inamicului de a ne asalta. Artileria avertizată continua să tacă.

Inamicul ţinea în şah toată poziţia – ca să blocheze rezervele –, dar intensitatea focului infanteriei creştea pe flancul nostru stâng.

Printre rafalele artileriei se îndesau pârâiturile de pădure incendiată ale luptei apropiate. Seriile scurte de Z.B. marcau pe cei rămaşi şi apariţia inamicului pe îngusta şi deteriorata noastră terasă. Era un gol în lanţul tragerilor noastre din

dreapta. Încerca să-l umple timbrul cadenţat al unei singure puşti mitraliere, cu rafalele din ce în ce mai repezi. Nu se mai putea distinge nimic. Ruşii se ridicau cu ţipăt pentru asalt, sfărâmându-se însă în puţinii metri care le mai rămăseseră, ca nişte covrigi. Alţii noi mişunau printre pietre cu mişcări iuţi de şobolani încolţiţi. Tunurile îşi mutaseră vuietul în spate.

— Ruşii au intrat peste 23! – se auzi din stânga.

Se aruncau cu disperare grenade. Amuţise brusc puşca mitralieră din dreapta. M-am aruncat cu Manta într-acolo. Mitraliorul zăcea ca un sac trântit în amplasamentul neterminat. Mă încurca la tragere. Manta, în spatele meu, încărca febril, fără să vadă cutia cu încărcătoarele deja pline. Nu-mi puteam închipui cine era mortul. Nu era chipeşul Ioniţă. El era în dreapta, s-a dus să umple golul, mă linişteam eu în timp ce încercam să scot din luptă o mitralieră dezlănţuită care parcă se îneca accelerând. I-am întrerupt de câteva ori furia, dar cine reuşea să reînceapă tragerea îl ţinea cu capul la pământ pe celălalt. Siguranţa apropiată mi-o făceam cu grenade. Firidele amplasamentului aveau încă provizii. Cineva, pe care iarăşi nu l-am recunoscut, a dat buzna peste noi cu ultima noutate: suntem încercuiţi, din poziţia lui 23 ne-au căzut în spate şi „borfăiesc” bordeiele. Fane Negulescu şi Ioniţă fac pe partizanii printre ei şi mai aruncă o grenadă prin fostele noastre adăposturi, între noi şi Voinescu, pe vreo sută de metri nu mai rămăsese nimeni din grupa lui Ioniţă. Pătru, cel cu plăcinta tătarului, ar fi zis însă că vrea să ia Virtutea Militară. Insuliţele noastre de foc, apărându-se din toate părţile, fiecare după legea şi chipul ei, „scriindu-şi fiecare povestea”, apărau cuibul de cioară, spre nedumerirea şi turbarea observatoarelor de pe înălţimea dominantă din faţă. Şi iarăşi dezlănţuiau bateriile din poieniţele vecine, pentru ca să-şi poată face din Krähnest şi poziţia deja cucerită baza de plecare pentru a inunda Valea Lipki, spre prăbuşirea frontului. Cum însă pe Krähnest cei mulţi erau ei şi exploziile nu-i alegeau, rachete de recunoaştere se ţineau lanţ. Dar cât putea dura jocul? Artileria noastră se trezise; noi eram însă copleşiţi. Nu ne rămânea decât să „sfârşim jocul frumos”: să putrezim în găinaţul cuibului de cioară, aş fi zis eu în locul inchizitorului din mine, fiindcă şi el îşi încheia socotelile. I-am dat lui Manta greaua misiune să ajungă printre încâlceala dintre ai noştri şi ai lor la postul de comandă, să spună că noi am rămas pe

Krähnest, iar ei să-şi asigure flancul, care era ca şi descoperit. Manta îi nedumeri însă pe cei de la comanda batalionului. Ne considerau pierduţi încă din zori, judecând după violenţa bombardamentului şi al forţelor de infanterie aruncate de inamic în luptă. Nu pricepeau însă de ce se lungise agonia până către prânz, şi mai ales după prăbuşirea poziţiei lui 23. Batalionul nu putea totuşi să-şi rişte singura rezervă, compania comandată de căpitanul Crin, când existenţa unităţii era pe muchie de cuţit.

Peste cei ce deliberau dur, fără sentimentalism, dădu buzna sublocotenentul Mircea Davidescu, din compania de comandă, unul dintre luptătorii greu încercaţi, la care uzura părea irecuperabilă. Încercase în concediu să rămână în ţară, „conştient că mai mult încurcă” – se şi logodise –, dar de unde să scoată bănetul pentru şperţ? La reîntoarcerea în unitate, câţiva îi pledaseră în faţa colonelului cauza, fiind scos din linia întâi şi încadrat la plutonul de pionieri. Mă înconjurase de la început cu o tandră prietenie, la care reacţionam stângaci, impresionat de resursele lui de bunătate şi afecţiune. Atacul lui Mircea Davidescu împotriva opticii pragmatice în care oamenii sunt preţuiţi numai cât timp dau, culmină prin cererea de a veni personal cu un pluton în sprijinul meu.

— Nu pot trimite o subunitate inutil la moarte, dar, în cazul de faţă, nici nu pot opri eventualii voluntari să-şi ajute camaradul căzut în nenorocire. Îi găseşti, te duci! – hotărî colonelul.

Din plutoanele de transmisiuni, pionieri şi grupul de comandă batalionar se anunţaseră 30 de voluntari. Aproape jumătate din ei trecuseră prin plutonul meu de luptă împotriva partizanilor. Au ajuns, conduşi de Manta, aproape înjumătăţiţi. Mircea, iluminat de bucurie, ca niciun alt om, îşi redobândea în frântura de şanţ lângă mine ritmul respiraţiei. „Avem aceeaşi bluză de vară – mă privi el, atent cu toată faţa, din ochii albaştri dar schimbăm căştile” L-am lăsat să o facă. Nu mi-am amintit atunci că pe pânza de camuflaj înghirlandată cu frunze de viţă scrisesem şi versetul: „Din pământ eşti şi-n pământ vei merge”.

— Şi acum? – se adună el, aşteptând.

— Contraatacăm cu tot ce a mai rămas. Nu spre Victor – mă împotrivii eu intenţiei schiţate de a spune ceva. Contraatacăm, trecând peste Krähnest, poziţia ocupată a lui 23. Trecem doar în viteză, aruncând grenade ofensive, şi tragem din mers.

Pornisem voluntarii lui Davidescu în stânga, antrenând în

mişcare supravieţuitorii de pe Krähnest, înviorați c-au ieşit din înţepenire, trecând cu foc peste infiltrările inamicului şocat de apariţia noastră. Apărut ca din pământ, pentru câteva clipe, Fane Negrescu striga „Ura!” Şi toţi alergau cu urale, bucuroşi că se mai poate trăi. Ioniţă şi caporalul Năstase, ca doi fraţi tineri, trăgeau din două puşti-mitraliere, ţinute de cureaua peste umăr, oprindu-se scurt din mers, cu nu ştiu cine, în dreapta, printre colţii de piatră ai Krähnest-ului. „Fug, fug! Pe ei, nu-i slăbiţi!”, chiuiau de bucurie vânătorii. Panica se lăţea peste inamicul comasat, care aştepta doar lichidarea unei rezistenţe şi peste care se dezlănţuia din senin un contraatac de cine ştie ce proporţii. Cei trecuţi în spatele liniilor noastre, rupţi de baza lor, încercau să se salveze, reîntorcându-se, dar erau vânaţi în mers de ai noştri. Observatoarele de vis-à-vis, exasperate de întorsătura neaşteptată a lucrurilor, dezlănţuiră trageri furibunde pentru a opri contraatacul care răsturna totul. Inamicul, retrăgându-se în debandadă, intra în propriul foc. Cineva a strigat că Mircea Davidescu e rănit în burtă. Voiam să mă opresc, să ne oprim cu toţii… dar intrasem deja într-un mic luminiş, necunoscut. Lângă primele tufişuri în faţă, trei soldaţi roşii – unul purta budioncă pe cap şi rânjea – se aruncaseră la pământ ca să deschidă foc, tocmai când descoperisem că trecusem pe lângă un trăgător rus care-şi punea puşca-mitralieră la umăr. Deschisei foc din pistolul mitralieră. Frânt din umeri, acesta intră cu faţa în pământ, în timp ce eu mă prăbuşii ca secerat, sărindu-mi pistolul din mână. Văd şi azi fulgerăturile albe la gura ţevii şi rânjetul lăţit al celui cu corn. Se ridicau să vină. S-ajung pistolul… încercasem să mă ridic, dar trupul nu mă asculta în întregime. Două grenade explodară peste cei trei, şi în smucitura către arma căzută, mă înhăţase cineva de mijloc, încremenindu-mă… Fruntaşul Simion, un bondoc viguros şi ştirb, mă purtă, apoi ajutat de alţii, într-o foaie de cort, după ce nu ştiu cine mă pansase. Înţepăturile pe care parcă le simţisem erau: plaga triunghiului Scarpa, la stângul, şi un setos urâcios în coapsa dreptului. Surprinsesem la postul de prim-ajutor îngrijorarea doctorului Chelaru. Mai greu ajunseră cei ce-l purtau pe Mircea Davidescu pe o brancardă. Îngrijorător de palid, i se bucurau doar ochii întrebând febril: am ajuns la timp la tine, spune-mi, spune-mi! Asigurarea mea îl împăca cu sine, atenuându-i durerile atroce, în timp ce salvarea ne purta

halucinant prin exploziile aşternute de inamic pe Valea Lipki.

— Tu ai să trăieşti, şi mă bucur ca niciodată! – mi-a spus la despărţire, din brancarda care-l purta spre sala de operaţie, prietenul meu, Mircea Davidescu, născut în anul 1919 lângă Câmpina, la Cornu.

* * *

— Ai dormit bine? – se interesau, zâmbind, făpturile albe din sala de operaţie a ambulanţei divizionare II şi, fiindcă eu susţineam că nu dormisem, mă întrebau dacă mai ştiu până la cât numărasem şi cât arăta ceasul de mână al anestezistului pe care-l urmăream, cică, foarte atent. Vorbeau că am noroc cu carul, că un cheag coagulat în plaga triunghiului Scarpa îmi oprise hemoragia, că nu de grenadă fusesem rănit, ci de o rafală automată.

Din poieniţa de lângă ambulanţă, avionul cu două brancarde îşi lua zborul spre aeroportul din Kerci, ticsit de răniţi. Graba care mă năpădise în luminişul din pădurile de la Bakanskaia, de a fi cât mai departe, nu se potoli nici aici, şi totuşi abia târziu mă dumirii că „Leutnant Ştate”, strigat de sanitarii germani la primul Junkers, gata de decolare, eram eu. După schimbarea drenelor şi un nou pansament la spitalul din Simferopol, vom călători în acelaşi tren sanitar nr. 2, cu care venisem în primăvara anului trecut, plin de vise şi nerăbdare, de parcă războiul se putea termina înainte de a-l cunoaşte. Noaptea însă am fost din nou pe Krähnest. Primisem ordin să mă duc acolo de câte ori voi fi îndrăgostit. Dar acum… că n-aveam picioare? Sculptorul Voinescu îmi ceru dalta cu care mă pusese să înlătur o porţiune amorfă de piatră din macheta monumentului Vânătorilor de munte, ca să sape în scutul stilizat, alungit, care acoperea corpul tânăr desprinzându-se din lespedea fundalului, emblema. Primind dalta, sculptorul se răzgândi şi mi-o propti în piept:

— Dă-mi inima, fiindcă prietenul nostru, Mircea Davidescu, se duce să-şi vadă logodnica!

Am ţipat. Şuierau sirenele trenurilor dintr-un triaj necunoscut.

Compartimentul de clasa I al trenului de răniţi se oprise în faţa peronului gării Tiraspol, punctul de destinaţie al ultimilor răniţi, nerepartizaţi în alte spitale din Transnistria. O radiogramă contramandase destinaţia iniţială, Bucureşti, din lipsa locurilor.

Imobilitatea din cauza rănii făcea ca fereastra cupeului să

înrămeze peronul ca pe o scenă. Priveam ca din lojă forfota a două cete în tainică vrajbă, dar înveşmântate în alb, care evoluau pe fundalul scenei ca un balet. Stolul cu cruciuliţa albastră, ca orice nobilime făcută peste noapte, era înfumurat, întrepid în toate, cu un fel de bruscheţe şi risipiri de amantă; cel cu crucea roşie, în virtutea tradiţiei, mai conservator, mai decantat, ca regina-mamă – matern. O văduvă de rege şi o soţie de conducător se deosebesc prin multe, concurând însă în patronarea operelor de binefacere în paralel. Brancarde cu răniţi erau depuse febril în avanscenă, pentru a fi împărţiţi şi disputaţi de cele două feluri de spitale.

„Loja" celor de pe Krähnest va fi curând desfiinţată. Tovarăşul meu de compartiment, un necunoscut pistruiat, cu păr ca de in peste frunte, rus leit, susţinea ca într-un coşmar că fusese rănit tot pe Krähnest, de-ai noştri, când se întorcea de dincolo. Panglica de Virtute Militară şi Cruce de Fier de la bluza agăţată în compartiment – eu gol-goluţ, nu mă întorceam decât într-un cearşaf de-acolo – impuneau să fie crezut, dacă nu pentru povestea pe care cu chiu, cu vai o scosesem de la el, cel puţin pentru altele nespuse:

— Am făcut o şcoală după Odessa; ruseşte ştiam de copil. Am învăţat de toate… să mănânc seminţe „în circuit", să scuip, să merg pe toată talpa. Mi-am îmbogăţit repertoriul de cântece ruseşti mai vechi şi mai noi, la harmoşcă, cânt tot de mic, salt la cazacioc ca un drac. Mai greu mi-a căzut „samahonca"; trebuia băută „zalpom". Dar există leac să nu te faci criţă din primul „stacan". Treceam „cu treburi" dincolo, ştiam parola, nume, amănunte. Le află ai noştri de la prizonieri – cine nu spune nimicuri despre ai lui, cât mai multe, că doar nu-s secrete de stat? Ajuns între ei, în poziţie sau în rezervă, căutam un tovarăş despre care ştiam îndeajuns… şi era din unitate, sector… şi întrebat de una, de alta, îi spuneam că plec pentru… 3 zile la Krasnodar… Păi de-acolo ziceţi că sunteţi? Unde locuiţi? — Lângă bazar, pe Veterinarskaia 7, deasupra restaurantului. — Atunci o ştiţi pe Maşa de la Piteinipunct! Şi dă-i cu poveşti, „gulianie" despre locuri dragi oricui. — Treci pe la mama, pe… nr… dă-i ceasul acesta de mână – e trofeu de luptă – şi vino, frate, la întoarcere să mă vezi… Când dai de alţii în spatele liniei e mai simplu; *Zdorovo bratţi, guleaite, guleaite?* (Noroc fraţilor, petreceţi, petreceţi?) … Câte o Marusie: „Nu ne grăbim ca alţii".

— Hai, pentru o clipă pot să întârzii şi eu… o glumă („vesel” de felul meu) – până încep să cânt, că apoi nu mai scap uşor. Şi câte nu auzi, şi câte nu vezi! Când ai hârtii în regulă şi te comporţi ca un „veritabil” Ivan… Ultima dată, am venit mai devreme (de obicei te conduce şi aşteaptă cineva în linia noastră, ca să n-ai probleme). Era linişte, dar m-a rănit un brand. Am avut noroc, după trei săptămâni de spital, era doar o chestie de înnoit pansamentul… Unde m-o opri, doar mă orientez şi plec în concediu. Fiindcă aţi luptat cu partizanii, ascultaţi una bună… dar era cât p-aici să-mi frâng gâtul…

Depus în avanscenă, aşteptam. Un marinar cu ambele braţe amputate deasupra cotului, fără beretă, scund, dar spătos, cu o sticlă de vin înfiptă în buzunarul şalvarilor, ieşit ca din culise, după ce privi o clipă îngândurat peste răniţi, se apropie de mine, ghemuindu-se lângă brancardă.

— Rănit! Unde?

— Eu, la Sevastopol.

— Unde, la Sevastopol? Şi eu am fost la Sevastopol… – încercai, neajutorat, să-mi arăt compasiunea.

— Ceornaia Balca.

— Şi eu am fost pe Valea Neagră… Plopii, monumentul… – înşiram eu.

M-a strâns cu cioatele de braţe, ca pe-un prieten regăsit.

— Ah, frate, războiul! – şi-l înjură netraductibil. Să bem!

Şi-mi făcu semn să-i scot sticla şi să ne cinstim.

— Poftim, dragă, spectacol! – se indigna o cruciuliţă albastră.

Şi ofiţer, se pare! Iar eu – îşi impută tânăra în alb – voiam să-l luăm la noi…

— Nu vă osteniţi! – replicai fără menajamente. Mă duc „alături”.

Prietena ei, distrată de „scena înfrăţirii”, pleda în şoaptă, râzând, pentru achiziţie. Dar eu am continuat să cinstesc doi „fraţi” care se schilodiseră reciproc pentru „cauze sfinte”, gândindu-mă la viaţa noastră cea fără de leac. Nu-mi trecea atunci prin minte că, mai târziu, vom sta faţă în faţă, fraţi de acelaşi sânge, tot aşa de necruţători ca atunci pe Valea Rea sau la Krähnest…

CAPITOLUL ŞAPTE
A DOUA ÎNTOARCERE ACASĂ

Abia coborât din acceleratul Odessa-Bucureşti în Gara de Nord, în forfota altei vieţi, sunt oprit de un locotenent-colonel de la Comenduirea Pieţei:

— Unde vă sunt mănuşile şi sabia?

Am prezentat biletul de concediu medical, eliberat de spitalul „Crucii Roşii" din Tiraspol. Nici semnul de pe braţ cu patru fire de sânge aurit, nici bascul de vânător de munte, scrutate scurt şi treaz de ofiţerul spilcuit, nu scuzau încălcarea regulamentului de garnizoană. Să-i spun că nici uniforma nu-i a mea, că e împrumutată de la un sublocotenent din Institutul Medico-Militar, ce-şi făcea stagiul de practică în spitalul de răniţi? Că venisem de la Krähnest ca într-un giulgiu – în cearşaf, iar rapoartele prin care solicitam o simplă uniformă de ostaş nu se rezolvaseră până la ieşirea din spital? Că basca şi semnul de rănit, care oricum erau – să zicem – ale mele, fuseseră făcute în atelierul spitalului, dar nu de mâna fruntaşului Grigore, croitor îndrăgit de meserie —singurul rănit din cercetare care mai nimerise acolo –, ci numai prin grija lui, fiindcă dreapta îi fusese amputată? Îl pregătisem moral pentru „destinul de croitor ciung" la îndemnul maiorului dr. Ungureanu, un om pe cât de „spurcat la gură" pe atât de bun la treabă, care încercase însă cu iscusinţă totul, recurgând şi la soluţia dură, numai pentru a-i salva viaţa. Bietul meşter avea să termine fiecare discuţie şi fiecare scrisoare-exerciţiu, schilodită, cu mâna stângă, rugându-se ca un copil să-i arătăm sub care „boschet din grădină" îi îngropase dreapta!

Cu frunzele de viţă, pe care dibaci le contura din foarfece, râzând, sora Flavia, şefa sălii de pansament, nu puteai să te-acoperi nici măcar într-un parc cu statui, ci numai după ce chirurgul trăgea şi băga ca prin creier tuburile de cauciuc pentru drenaj, spre suferinţa solidară a doamnei colonel Zamfirescu – pură ca o Pitie, dar care nu putea să-mi ierte că nu mă vaiet.

Poate că aş fi frânt cerbicia ofiţerului de cavalerie, amator prin profesie de picanterii, dacă i-aş fi putut arăta un lucru rar pe care-l îmbrăcasem şi care era al meu, cu „dedicaţii", muguri şi boboci de trandafiri şugubăţ brodaţi cu arnici multicolori. Semnăturile de-o parte şi alta, a doua tinere nedespărţite –

prietene – numai pentru un timp înstrăinate, Flavia şi Virginia, îi garantau autenticitatea.

Atunci însă, „fără sabie şi mănuşi”, înclinasem o clipă, ispitit de semeţia mereu atent cenzurată, să-i pun sub ochi apărătorului ordinii în garnizoană, înştiinţarea Armatei a 3-a, primită în spital, că propunerea la Cavaleria Ordinului Mihai Viteazul fusese înaintată favorabil mai departe. Tăcusem însă ca protagonistul spectacolelor moderne, fără revărsarea sonoră a monoloagelor interioare, până când se descoperi că eram dintre ofiţerii de rezervă care puteau să moară şi să trăiască fără sabie şi cel puţin cu o mănuşă trasă.

Era timpul ca, în ţara aflată de doi ani în război, să mă îmbrac civil. Amânam însă întâlnirea cu părinţii lui Victor Voinescu, unde aşteptau două costume la fel, pentru plănuitul nostru concediu comun.

La Casa Oştirii, pe Berzei, lipsea destinatara misivei de dragoste încredinţată de un rănit. Am anunţat-o pe tânăra colegă, mai curând o şcolăriţă în vacanţă, că voi reveni a doua zi.

— Nu plecaţi, hai să ne uităm de-acolo, de la fereastră, împreună, pe stradă! Eu ştiu despre viaţă o mulţime de lucruri. Mătuşa mea, la care locuiesc, îmi dă să citesc o sumedenie de cărţi. Pe mama n-o ştiu, tata a fost închis când am intrat eu la liceu, şi apoi împuşcat la Miercurea Ciuc, aşa că suntem numai noi două pe lume. Eu ajung înainte acasă şi, până vine dânsa de la pensionul de maici, unde e profesoară, pregătesc totul… Uneori aştept însă o scrisoare, precum cea pe care aţi adus-o… dar cine ştie de existenţa mea?! Cum sunt oamenii aceştia care trec?

— Parcă spuneaţi că ştiţi despre viaţă o sumedenie de lucruri – o necăjii eu, urmându-i profilul pur şi grav.

— Da, dar parcă am în faţă foile risipite ale unui ierbar cu plantele aşezate, gata, iar alături etichetele cu numele şi clasa lor… şi nu mai ştiu care de unde vin.

— Dar „înţeleapta” mătuşă nu vă spune?

— Sunteţi nedrept! Dânsa îmi spune cum trebuie să fie oamenii, nu cum sunt… Şi e înţeleaptă, fiindcă e bună şi înţelege… Dar văd că vă grăbiţi. Vă însoţesc până la ieşire.

Şi deschise şi închise nişte dulapuri lungi cu balonsaide, cum văzusem, în trecere, în vitrinele magazinului de lux de pe

Regina Maria.

— Sunt din cele de 25.000 de lei? – mă interesai eu.

— Pentru ofiţeri costă numai jumătate – preciză ea. Vreţi să vă cumpăraţi? Aici sunt *gris-sable*, dincolo crem. Alegeţi-vă!

Şi deschise un registru pentru a-mi trece numărul carnetului de ofiţer. S-a lămurit până la urmă şi ea, ca şi mine, că ofiţerii de rezervă nu aveau carnet pentru jumătate din preţ.

— O clipă! – se adună ea, gândind la o soluţie. Puteţi să-l luaţi. Aveţi toţi banii la dv?... Atunci până la 4 mă găsiţi aici!

Şi, întunecându-se puţin, rosti aproape aspru:

— Dar fără flori, atenţii... ci aşa cum a fost acum.

Şi iarăşi se lumină.

În casa veche boierească din Theodor Aman, stăpânii, doi fraţi ofiţeri superiori din Comandamentul Jandarmeriei, nu erau acasă. Ordonanţa celui mai mare şi mai apropiat mie ne făcu legătura telefonică. Era de gardă, dar spera că mă voi simţi ca acasă până la întoarcerea sa. Îmi va trimite prin Ala Corvoponte banii pentru Casa Oştirii. Se pare că interlocutorul meu avea prea mult de lucru, fiindcă, avertizându-mă despre primejdiile potenţiale ale cunoştinţei cu mesagera sa, îmi dădu detalii neîntrebat – o levantină bogată, bolnavă de plictis, care-şi pigmentează huzurul cu excentricităţi... tânjeşte după miracole – asta îţi place, ştiu –, dar nu le mai poate detecta... Cum a devenit de-a casei? E prietena din copilărie a lui Jeny, asidua ta apărătoare împotriva oricui (se referea la fratele lui, cu care nu mă înţelesesem niciodată pe tema războiului), iar de la Revelion logodnica mea... Mulţumesc!... Sigur că sunt diferite ca cerul de pământ... Era sigur că-i voi face curte... (de unde această siguranţă?) – ea mă va stârni atât cât permite iniţial bunul gust dar de care „mai bine mori pe front decât să te îndrăgosteşti, fiindcă toţi adoratorii ei devin valeţii fără şansă de a-şi mulţumi stăpâna. Când prin capriciu se reîntorcea la vreunul, îi da, cu o rafinată ştiinţă a răutăţii, asigurări „despre fericiri care nu veneau niciodată şi de care el credea că nu-i capabilă, nici chiar în măsura în care orice femeie o poate face o dată pentru cineva”.

O asemenea fişă bogată în date, despre un om cu atât gol în el sau în jur, prin telefon, putea să însemne şi că amicul meu mai mare, „nenea Ionel” – cum îl numeau cunoscuţii mei câmpulungeni –, se rătăcise cel puţin temporar în caruselul lui

Ala Bala, fiind mai aproape de cei ce nu cred în femeie, „singurii imuni în faţa blestemului iubirii pentru Ala” şi singurii cărora ea le mai acordă din favorurile ei, fiindcă această femeie care-i minte pe toţi, ăsta pare blestemul ei, are nevoie să fie minţită.

— Dacă e frumoasă, deşteaptă? Nu ştiu cum să-ţi spun. O cunosc de doi-trei ani şi m-am trezit susţinând păreri contradictorii şi-n acest punct. Lasă impresia că e şi una şi alta. Tot ce are e în slujba disimulării. Din acest tip îşi recrutează „oamenii” unele servicii secrete. Ce i-ar veni ca o mănuşă, ar fi oficiul de amfitrioană într-o mare casă deschisă. Pe scurt, ca să mă plasez într-o altă epocă, eu aşa-mi închipui hetairele Antichităţii. Văd că te-am făcut curios. Să sperăm că acum te va salva „tinereţea”; peste ani – după cum te intuiesc – ţi-ar putea fi însă fatală.

Ala-Bala, la care adăugasem, din rimele copiilor, „Portocala”, apăru curând, proaspătă şi firească. Lăsă un plic pentru mine, pe masă, „potrivit ordinului colonelului”, dar rămase în picioare, gata de plecare, „avea nişte treburi imediate”. Era încântată să-mi citească pe faţă nedumerirea.

— Ce, nu-ţi funcţionează „recepţia”? – mă ironiză făptura şerpilină cu candori de Primăvară botticelliană.

În sinea mea mă întrebam ce o fi ascunzând femeia asta sub ispita mulajului.

— Poate ne vedem altă dată, „fără himere” – şi mă ciocăni familiar pe frunte –, deşi mi se pare că pe undeva ne excludem. N-o ştiu din „fişele informative” – pe care le deţinem din aceeaşi sursă –, dar aşa… deşi nici eu nu-s astăzi „prea receptivă”. Cine ştie, poate tocmai incompatibilitatea de structură ne-ar lega. În fond, suntem amândoi nefericiţi.

— Dar tu cum eşti? – o întrebai copilăreşte pe grăbită.

— Sunt o drăgălaşă – se copilări şi ea.

Şi tocmai când mă trezeam, gândind că drăgălăşia ar putea fi „Arsenalul” ei, Ala reluă fără prefăcătorie:

— Le-am încercat pe toate, dar nu se prinde nimic de mine.

— Şi ce vei face mai departe?

— Vreau să cumpăr un rus!

Spusa ei neaşteptată mă izbi ca o perversiune în văzul lumii.

Cu un „Pa!” apăsat cu degetul pe buze, dispăru. De afară, prin fereastra deschisă îmi strigă: „Voi reveni!”

Mă apăsa casa şi, ca să uit, am plecat să-mi continui

programul bucureştean. Pe Calea Văcăreşti am sunat la profesorul Stoenescu, fostul adjutant din Crimeea. Îmi deschise o doamnă în negru cu părul alb, cu chipul bun, din care umbra tristeţii fugi când îmi auzi numele, ca atunci când în odăiţa copilăriei se făcea lampa mare, ca apoi să revină, ţinută însă mai departe prin colţuri. În casă mai era o fată tânără în alb, tot tristă. Îl aşteptau de-o oră – „Avem vizită”, înclină mama capul, cu un surâs ca un fluture alb, spre tânăra tăcută.

— Îl sun din nou, e la un bătrân evreu, aici, la un pas.

Intră ca o furtună, zgomotos, strigând, râzând, oprindu-se scurt: „Copilul nebun, mamă!”, făcu el într-o pauză spre mama încurcată, ca o prezentare, şi apoi, în altă pauză, repeta formula pentru fata în alb, duios, parcă i-ar fi întins o floare. Bucurat brusc de o „idee mare”, aduse dintr-o încăpere alăturată un acordeon de concert pe care încercă, spre spaima celor două doamne, o avalanşă de acorduri wagneriene, minunându-se copilăreşte de propria-i iscusinţă. Într-un târziu, doamna-mamă ne invită la masă.

— Asta nu! Noi mâncăm în oraş. El n-a venit „de-acolo” ca să cineze în societatea unor doamne triste!

Încercai să-i rezist, pretextând că-mi era tare foame, dar mă înhăţă de braţ cu: „sublocotenent, ascultă comanda la mine”, purtându-mă apoi prin Bucureştiul fără lumini, care sub perdeaua camuflajului îşi începea viaţa febril, cu toate localurile pline.

— De fapt, nici nu mai ştiu unde te-aş putea duce – se opri el din mers. Pretutindeni e ceea ce ai văzut; invazia îmbogăţiţilor de război, de nu găseşti un loc: nemţimea, căreia deşi îi fuge pământul de sub picioare, se comportă ca într-un dominion; aerele de „*Noblesse d’épée*”[63]ale ştabilor noştri, şi de fapt de un *strip-tease* flămând, luminat strident „*avant la debacle*”[64] …

Şi râse metalic de perspectiva „judecăţii din urmă”.

— Hai să ascultăm un lăutar! – îl rugai eu.

Dar nici de Grigoraş Dinicu n-avusei parte. *Continentalul* era tot aşa de ticsit, iar la masa ober-chelnerului cu care tratase Stoenescu, lângă perdeaua cea grea de la intrare, mă aşezai cu

---

63 *Noblesse d’épée* (fr.): nobleţe de spadă, cei ce şi-au cucerit titlul de nobleţe cu arma în mână.

64 *Avant la debacle* (fr.): înainte de dezastru.

spatele spre local, ca să pot să-l ascult atent. Victor Medrea, picat ca din senin, băut şi ca totdeauna în mare vervă, impecabil în civil, cu distincţiile de război în miniatură la butonieră – nu ştiu cum ne descoperise – încercă zadarnic să întrerupă spovedania, oferindu-ne un loc central în acel *Hexensabbat*[65].

— Uite-l şi p-ăsta – lichidă Stoenescu breşa întreruperilor –, face tirade la ospăţul sardanapalic, în timp ce ai lui, fugiţi după rebeliunea din ’41 în Germania[66], sunt închişi de hitlerişti la Buchenwald, rezervându-li-se, pentru a ieşi din istorie, vreo apariţie hilară de guvern fantomă! Celor care au rămas în ţara asta şi au umplut puşcăriile, li se face cinstea de a lupta în batalioanele de reabilitare formate la Sărata…

A doua zi de dimineaţă, în lumina de miere a toamnei, băteam de ceasuri întregi, mereu în doi, străduţa Rovine, de la un cap la altul, urmărindu-mi partenerul prin labirintul şi hrubele unei vieţi surpate, în care pătrundeau uneori gătelile molcome ale toamnei din grădina cu linişte şi tufănici a unei case cu parter înalt şi etaj de la sfârşitul secolului trecut, spre care privea câteodată, cu încordare, interlocutorul meu.

— Nu uita că te-am ales judecător şi atunci când, la începerea concediilor după Sevastopol, „mi-ai dat voie” să rămân în ţară, şi acum, când nu-mi mai găsesc locul în ea! Se opri brusc.

— Uite – mi-arătă el, tresărind, cu degetul, ca un copil, o făptură puţintică, ce da să iasă din casă spre grădină –, acea „măicuţă bătrână” îl caută pe Victor. Du-te! Du-te singur… Iartă-mă, eu nu pot!…

Şi plecă grăbit.

O doamnă tânără, cernită, mă conduse într-o încăpere cu storurile lăsate în care, sub autoportretul lui Victor Voinescu, mare şi luminos cât o oglindă, pâlpâia o candelă. Prietenul meu venea prin oglindă să se mire de candela cu puţină lumină şi de textul bocitoarei – cumnate, sau de doi oameni tineri care plângeau. Dacă ar fi apărut şi măicuţa bătrână… pe toţi întrebând… cine mi-a văzut?… Victor Voinescu, aşa cum îl ştia inima mea, n-ar fi plâns cu noi? Mai ales că el visase, dar nu mai apucase să sape în lemn sau în piatră, făpturile basmelor de

---

65 *Hexensabbat* (germ.): sabatul vrăjitoarelor.

66 Aluzie la legionarii fugiţi în Germania după conflictul violent din 21–23 ianuarie 1941 cu mareşalul Ion Antonescu. În această împrejurare Adolf Hitler l-a susţinut pe Ion Antonescu împotriva legionarilor.

totdeauna…

* * *

Ziarele anunţau începutul retragerii pe etape din capul de pod Kuban. Trecusem pentru câteva ceasuri pe acasă… la Muscel. Tata, venit pentru câteva zile de la brutăria lui, era în stupină. Ca totdeauna, umbla fără mănuşi sau mască în cei douăzeci de Dadant şi Layens[67] făcuţi cu mâna lui.

— Dacă îndeplineşti tot ce ai de făcut, fără grabă, cu linişte, înăuntru albinele nu te înţeapă, măre! („Măre!” era cuvântul pe care îl presăra cu bucurie oriunde.)

Şi totuşi amână controlul, ca să „tainim”, plimbându-ne prin grădina cu pometul toamnei. Apăru mama, necrezându-şi ochilor.

Se uită cu sfială cum călcam.

— Nici nu se cunoaşte că nu-i al tău! (Umblase vorba că-mi amputaseră piciorul.) Adevărat? – rosti ea ca şi când vorbeam „doar aşa…” şi se ghemui repede, lipindu-şi fruntea de genunchiul stâng.

— Femeie, tu te-ai copilărit! – se miră tata, şi plecă să-şi vadă de stupi.

Când îi anunţai că plec cu primul tren să-mi iau uniforma de la Sinaia, mama nu găsi altceva ce să spună decât că nu mâncasem nimic, iar tata – forţat de faptul că tocmai etalase, foaie după foaie, tot ce se scrisese despre întâmplările din război şi scrisorile pentru Victor Voinescu, despre care eu nu ştiam atunci totul, pledă că trebuia să îmbrac iar bluza de vânt a Vânătorilor de munte. Că doar n-o să umblu cu cravată ca toţi „învârtiţii” mobilizaţi pentru lucru, dintre care unii nici nu ştiau unde e gura minei de cărbune! Inima lor simţitoare nu ştia c-or să treacă poate doisprezece ani până ne-om mai vedea.

Trecusem pe la „partea sedentară” a batalionului din Sinaia şi-n ziua următoare nu-mi rămânea altă soluţie decât să încerc, fără aprobare de audienţă, să pătrund în Statul Major ca să obţin un bilet pentru avionul curier Bucureşti-Simferopol, riscând altfel să ratez capitolul „retragere”, pe care într-un război cu atâtea retrageri „pe linii dinainte stabilite” încă nu-l trăisem. Drumul obişnuit spre front al permisionarilor şi al împrospătărilor se făcea prin Odessa, pe cale maritimă sau aeriană şi dura, din

---

67 Tipuri de stupi.

informaţii, o săptămână, ceea ce nu-mi convenea deloc. Perspectiva de a rămâne, după sfârşitul concediului medical la pregătirea eşalonului de război în Sinaia, o exclusesem, spre nedumerirea celor din garnizoană. Se părea însă că-mi surâdea norocul. Un domn înalt, în civil, îmbrăcat corect, cu aerul de rigiditate pe care-l au militarii de carieră la pensie şi cu care călătoream alături în tramvaiul spre Cişmigiu, începu, cu familiaritatea cazonă a acestor oameni de treabă în relaţiile cu ofiţerii tineri, discuţia care-mi trebuia.

— Aşa eram şi eu tânăr sublocotenent în primul război mondial... – clătină el duios din cap, gata să mă poarte, în ciuda războiului de atunci, prin cine ştie ce paradis pierdut.

— Domnule colonel, am onoarea să vă raportez...

Şi în două cuvinte i-am spus ce mă doare – acum când ştiam că el mergea zilnic la colonelul Zălaru, şeful serviciului Transporturi al Marelui Stat Major.

— Dar de ce spui „colonel”?

— Sunteţi prea tânăr ca să fiţi general – îl „manevrai” eu „pe linii interioare”.

Subofiţerul milităros de la intrarea importantului edificiu îmi bară calea, salutându-l corect pe „domnul general”. Protectorul meu, convins de sfinţenia mecanismului, îl rugă totuşi să cheme ofiţerul de serviciu. Căpitanul, fără braţul stâng, cu „cucul” de stat-majorist şi cruciuliţa albastră de crin stilizat a cavalerilor Ordinului Mihai Viteazul, îmi trezi din nou speranţele, prin simpla-i apariţie. Mă prezentai spunându-i dintr-o răsuflare despre graba mea şi că eram prietenul lui Radu Liliescu (cel cu înjurătura din Crimeea), care lucra acum aici. „Hai să-l sun pe Radu, atunci!” şi trecurăm pe lângă cerberul neînduplecat la biroul ofiţerului de gardă. Prietenul meu călăreţ veni îndată, ca şi când n-ar fi avut nimic de lucru şi, după ce-mi făcu cartea de vizită pentru camaradul fără braţ, mă purtă apoi pe sălile cu plantoane spre serviciul 4. Mă lăsă apoi, pentru a-i duce vestea maiorului Evolceanu, să aştept până ce îşi va face timp pentru mine colonelul rotofei, tuns scurt, fără haină, cu mânecile suflecate, care rezolva, vorbind, râzând şi semnând, hârtiile ofiţerilor eleganţi din jur.

În contul colonelului care hotăra expeditiv, între două salve de râs, problemele spinoase ale transportului unei armate aflate de doi ani pe picior de război, erau trecute multe şotii. El, cică, la

salutul „Heil Hitler!” al adjutantului misiunii Hansen a trupelor germane din ţară, sălta sprinten de pe scaun, pocnindu-şi călcâiele, leit oaspetele, şi, ridicând scurt braţul în salutul roman, tuna: „Hopa Mitică!”. Protocolul repetat îl făcu pe ofiţerul german să se intereseze de istoricitatea corespondentului Führerului din salutul aliat, fiindcă în cazul primului termen, care începea cu acelaşi H – *heil* şi hopa – identitatea părea evidentă. Colonelul îi potoli competent setea de cunoaştere, dovedind convingător că ceea ce era pentru poporul german „Acela” pentru noi era, mutatis mutandis, Mitică, „Acesta”, aşadar „chintesenţa rasei”. În cadrul unei recepţii la palat – Regele şi Conducătorul primeau felicitările de Anul Nou – adjutantul, care-l însoţea pe generalul Hansen, găsi tocmai atunci ocazia fericită de a-şi exprima simpatia pentru aliaţi, rostind cu convingere: „Hopa, Mitika!”, versiunea românească a salutului cu care obişnuia pe atunci să înceapă orice prezentare. Prin spate mustăciră măşti, se înveseliră ochi.

Şi colonelul Zălaru fusese sublocotenent tânăr ca mine, în primul război… dar unul din cele două bilete rezervate pentru curierii Marelui Stat Major pe care mi-l înmână, era abia pentru a treia zi.

Regretele cunoscuţilor mei din Statul Major, maiorul Evolceanu şi căpitanul Liliescu, care conduseseră Divizia de munte din Crimeea, sunau a condoleanţe: „Toţi se pierd de-acum fără rost acolo”. Mie mi se părea că nu-i totuna dacă, într-o cauză pierdută „chiar”, în loc de o mie cad o mie unu. Întrebaţi despre ce va urma, ridicară din umeri: „Statul Major român, pe post de cronicar, înregistrează doar ce hotărăsc alţii”.

A doua zi, oprii la timp un cunoscut, „un cap bine organizat”, care, după ce mă puse în temă cu ce se petrecea în culisele politice, cu consfătuirile de la Snagov ale partidelor democrate interzise, încercă să mă iniţieze în lucruri şi mai importante. Bietul de mine eram mulţumit de formularea cu care îl concediasem: nu închei contracte faustice, nu aspir la regia istoriei. Mă întorc la oamenii care scriu agramat scrisori din inimă şi scâncesc neajutoraţi în somn.

Timpul rămas îl petrecui în liniştea bibliotecii din casa celor doi fraţi macedoneni cărturari. Neîncrezători poate în ispita ei asupra unui barbar, programară să ieşim în ultima seară undeva în lume. „Carul cu bere” presupus a nu fi asaltat de snobii

îmbogăţiţi oferea însă, după o sistematică examinare printre coloanele vechi, aceeaşi imagine.

— Dacă căutaţi un loc, sunteţi bine venit la masa aceasta – mi se adresă spre uluirea mea, ridicându-se, un domn monumental cu părul alb.

— Nu sunt încă sigur – îi mulţumii eu, căutându-i din ochi pe cei doi.

— Tot camarazi de front?…

Şi, după câteva amănunte, invitaţia ne cuprinse pe toţi.

Se lămureau nedumeriri şi apăreau altele.

Amfitrionului lângă care *ober*-ul aştepta ca un valet personal i se rezerva „de o jumătate de secol” aceeaşi masă la care se aşeza cândva cu Ion Luca Caragiale, Vlahuţă, Delavrancea. Împletind vrăjitoreşte multiple paranteze, fermecătorul bătrân ne aduse lângă paharele noastre oameni vii şi vremuri de altă dată. Intruşii dispăruseră. Evocarea magicianului atingea cu o aripă războiul independenţei, de când păstra, cu prospeţimea unui băieţaş de zece ani, amintirea unui ţar grandoman, poposind lângă Ploieşti la conacul părinţilor săi, iar cu cealaltă aripă războiul din răsărit, cunoscut de luptători din spuse oficiale, dar plătit cu viaţa proprie.

Popasurile pe la buchiniştii de pe malul Senei sau prim *slum*-urile londoneze le făceau convivii mei în trei, lăsându-mă să-mi spun, ca tânărul Piccolomini[68] din războiul de 30 de ani, că eu străbătusem doar ţărmurile pustii ale vieţii. Poate că tocmai faptul că-mi intuia zbaterea şi steaua nefavorabilă îl făcu pe amfitrionul nostru ca şi-n zori, la despărţire, să-mi ceară asigurarea că-l voi căuta oricând pe bătrânul Ştefănescu, pentru orice mi-ar trebui în viaţă. Cu două zile înainte i-aş fi cerut să-mi procure contra cost un bilet de avion Bucureşti-Kerci. Acum n-aveam nevoie de nimic.

Despre el am auzit – dar câte n-am auzit! – că ar fi avut mai multă putere în Ţara Românească decât Carol al II-lea, sau c-ar fi fost reprezentantul atotputernic al nu ştiu cărei oculte şi că, la urmă de tot, ar fi sfârşit demn în beciul unui organ de anchetă.

---

68 Personaj istoric, Ottavio Piccolomini, duce de Amalfi (1599–1656), a avut o impresionantă carieră militară. A trecut în literatură ca personaj în trilogia lui Friedrich Schiller, *Wallenstein*, la care se face aluzie aici.

CAPITOLUL OPT
OPERNBALL[69]

Debarcaderul de la Kerci clocotea în înserare ca un cazan încins, gata să dea peste margini. Marea din jur avea un ritm, viaţa încă niciunul. În farurile vehiculelor, aprinse în ciuda interdicţiei, forfota de căruţe, maşini, cai, oameni se zbătea pentru câteva clipe într-un fantastic coşmaresc. Agenţii de circulaţie gesticulau, ţipau copleşiţi de vacarmul încâlcit de claxoane, înjurături, nechezaturi.

Luptele aeriene încinse pe cerul pal al peninsulei Kerci între formaţiile sovietice şi puţinii vânători germani n-aveau spectatori, oamenii încleştându-se între ei să iasă din iad la larg. Treptat, treptat, noaptea punea surdină furiei şi, când din nou se auziră „bondarii” inamici, pensule mari de lumină începură să pipăie cu degete lungi cutele nopţii. Antiaeriana tăcu ca la o apăsare de buton. Avioanele prinse scânteiau în încrucişări de reflectoare, încercând zadarnic să scape din strânsoarea tentaculelor lăptoase.

Peste capetele noastre zbură, luând înălţime, un singur vânător de noapte. Din întuneric, ca din spate, scuipă bulburuci ucigători de trasoare, iar bondarul hipnotizat de ochii de lumină şi lovit mişeleşte căzu la pământ urmărit de toate fasciculele de lumină albă. Şi mâinile spoite se ridicară iară şi iară, până puricară blana întunecată şi noaptea se găti de culcare cu stele limpezi.

Cineva mi-l arătă, până la urmă, pe comandantul debarcaderului. Era răvăşit ca un pacient de ospiciu după o criză violentă. Auzindu-mi cererea de a trece în Kuban, gesticulă dezarticulat. Dacă ar mai fi avut grai, ar fi înjurat. Un locotenent de rezervă subaltern, cu siguranţă apatic din naştere, mă lămuri, liniştit după o asemenea zi, că dincolo nu mai trecea nimeni, că retragerea mergea ceas şi că în câteva zile ultimii apărători ai peninsulei Taman vor fi transbordaţi. Din însemnările lui reieşea că batalionul de la Sinaia trecuse de 3 zile şi se afla în marş spre Karasubazar. Îi luai urma, apoi i-o pierdui… Unităţile evitau arterele aglomerate.

Mă ciocnii întâmplător spre ziuă cu sublocotenentul Irimescu,

---

69 *Opernball* (germ.): Balul Operei.

bucovinean iute şi aprig la mânie, student tomnatic la Cernăuţi, chipeş cum sunt adesea bărbaţii din „Ţara Fagilor”. Era bun luptător, nu şi norocos însă. „Parcă se ţinea cineva de capul lui”, cum spuneau soldaţii. Poate impetuozitatea cu care se angaja „în serpentine”, sau poate amestecul străin de traiectorii în viaţa proprie făcea ca totul să iasă anapoda. Interesul pentru sociologie îl împinsese la studii universitare, deşi nu-şi neglijase datoria de învăţător. În ajunul licenţei fusese însă arestat. Îndrăgostit, îşi răpise mireasa dintr-o casă parohială, dar rămase văduv la prima ei naştere. Se împăcase cu socrii – copilul trebuia crescut! – însă veni cedarea Bucovinei şi refugiul.

Ajuns într-un spital din ţară, după Capela, nesuportând în continuare „atmosfera bolnavă şi lamentaţiile corului antic”, se întorcea acum pe front:

— Ajuns aici, să mori de râs: nu-mi găsesc de 3 zile batalionul! Acum, sunt liniştit, cu norocul tău, se rezolvă pe loc şi asta, dar mă întreb ce-o să-mi strice până la urmă „pasienţa”. Sau poate am intrat în faza când soarta nu mai operează prin destine individuale, ci „cu toptanul”, *di granda, en masse*?... A, a? Taci din neştiinţă, au din prudenţă, au din meşteşug? – se jucă el cu marea întrebare.

— Uite batalionul! – arătai eu spre o livadă cu vânători.

— Uite-l pe locotenentul Mircea Criveanu, comandantul Cercetării!

În dimineaţa următoare, după o noapte lunară, Tatrele diviziei ne purtau peste Ialta, Livadia, Oreanda, Alupka, un şirag de minuni, unde muntele se îngemăna cu marea într-o primăvară continuă. Dincolo de stânca albă de la Kokosi, sub care golful rotund îşi schimba paleta de gală la fiecare ceas, ţărmul, lipsit de vegetaţia mediteraneană, se asprea spre Baiadari, ca să devină abrupt şi războinic la întoarcerea spre Sevastopol.

Frumuseţea împrejurimilor Alupkăi era prea atotcuprinzătoare şi suveran dominantă ca să fie ştirbită prin cele câteva puncte de sprijin din sistemul de apărare al ţărmului.

Compania de cercetare intră în cantonament într-un sanatoriu nelocuit, străjuit de un pâlc de rodieri din care rodiile sângerii fugiseră în josul panglicii de asfalt, întinsă jucăuş de-a lungul litoralului. Comandantul companiei luase deja măsuri ca depozitul „propriu” pe care şi-l formase în secret şi cu iscusinţă din bazele de aprovizionare destinate distrugerii în cele câteva

săptămâni de retragere, să fie mutat din Peninsula Kerci la Alupka. Când relaţiile, vorbele bune sau luatul cu japca nu ajungeau, Mircea Criveanu semna procese-verbale de primire fără să-şi facă procese de conştiinţă din creşterea datoriilor faţă de Germania, hapsânii administratori ai bunătăţilor visate de „leat" preferând să dinamiteze sau să ardă totul, decât să dea o conservă sau un baton de ciocolată unui trecător. Locotenentul Criveanu era tocmai ceea ce nu fusese excelentul său înaintaş: bun gospodar şi ofiţer de gardă.

Abia sosiţi, el fixă îndată obiectivele imediate: acces la pivniţele Massandra[70] de deasupra Ialtei, unde binecuvântatul Tokay, cultivat pe pantele însorite, avea dulceaţa de Malaga. Acolo era şi o căsuţă giuvaier, străjuită de un palmier, sub fereastra căreia marea îşi număra clipele. Fusese destinată nu ştiu cărei mărimi a Reich-ului. Cum însă îmbuibatul, atunci când frontul se mişca departe în Răsărit, nu jinduise după frumuseţe, acum, când Crimeea era ameninţată să fie închisă fiindcă frontul central se apropia cu aripa sudică de Pericop, n-ar fi venit aici – vorba lui Mircea – nici din ordinul Führerului.

Cum Mircea Criveanu nu se amesteca în luptă, lăsa subalternilor (pe atunci trăia sculptorul Victor Voinescu) deplina iniţiativă, el secundând numai; însă în domeniul în care el excela, secundau subalternii, ascultându-l. Îl însoţisem în vizita protocolară la *Ortskommandatur*[71], unde uimirea ofiţerilor germani, cinstită din belşug cu Massandra „pentru care plăteam 80 de mărci butelia", dovedea că noi doi eram singurii ofiţeri români cărora le trecuse prin minte o asemenea curtoazie. Mircea i-ar fi câştigat şi cu mai puţină germană decât aceea pe care şi-o mai reamintea: avea o fire plăcută, te bine dispunea de la prima vedere, iar fetele se dădeau în vânt după el. Plin de antren, se integra cu uşurinţă oriunde făcându-i pe cei din jur să se simtă în largul lor. Cu tact, fără grabă, îi invită pe germani la o masă românească şi petrecerea se termină „conform planului". Încăperea cu fereastra cuprinzătoare dinspre mare o găti cu crizanteme, pe masa rotundă aşezând un chilim înflorat cu tente ruginii. Adânciţi în fotolii în faţa căminului, cu sufletele în palmă, închinam, în vecinătatea celor ce nu mai sunt, din

---

70 Celebru vin de Crimeea.

71 Comandamentul german local.

cupele de cristal pe care boierul craiovean le primise de acasă pentru osebite cinstiri. Iar când clinchetul limpezimii de cristal al unei cupe îşi sfârşea zborul în ultima izbire sonoră, totul se săvârşea cultic. Era semnul unei mari însingurări în faţa mării vieţii, iar lacrimile nu întârziau. Plecam de pe pervazul lat al ferestrei pe punţile de lumină pe care ni le întindea luna spre ţărmurile stranii, la care încă n-ajungeam. Vor fi ancorat acolo tinerii noştri fârtaţi, plecaţi aşa de timpuriu. Râvnitele chei ale pivniţelor de Massandra ajunseseră, deşi numai pentru câteva zile, în posesia lui Mircea. Vikokrim, organizaţia care gospodărise nemţeşte Crimeea, primise ordin să se evacueze cât mai era timp. Închiderea Pericopului, provocată de rapida înaintare sovietică, îi obligă însă să se întoarcă şi să constate risipa succesorului.

Crimeea rămânea în spatele frontului în mişcare spre Vest. Încercările sovietice de a forţa intrarea la Pericop şi de a-şi lărgi capul de pod de la Kerci vor rămâne infructuoase până în primăvara viitoare, când frontul se va stabiliza în spaţiul Varşoviei şi la Iaşi. Strâmtimea celor două intrări va favoriza apărarea noastră, ca să oprească, prin lupte grele cu forţe numeric mici, armatele mareşalilor Tolbuhin şi Malinovski. Crimeea trebuia păstrată – teoretizau unii – pentru a se asigura cel puţin neutralitatea Turciei, pe care von Papen – diplomatul german de la Ankara – nu reuşise s-o clatine. Optimiştii aşteptau o pană de blindate germane pornind din podişul Poloniei spre Pericop, realizând marea încercuire din Răsărit. Populaţia Crimeei, temându-se de ziua când va fi chemată la judecată şi întrebată despre ce făcuse în timpul războiului sfânt de apărare a patriei, sporea numărul partizanilor, încercând să îndrepte ce mai era de îndreptat. Partizanii deveniseră o forţă numerică (circa cincisprezece mii) şi erau în continuă expansiune teritorială, ocupând sate din marginea masivului muntos.

Grijile soldaţilor noştri erau cele ale zilei şi bucuriile – cele ale locului. Mările însorite făcuseră fiice frumoase. Era destinderea meritată după încordarea din Caucaz, legănată de iluzia singurei ieşiri din orice strâmtoare, reeditând, de va fi nevoie, retragerea din Kuban. Generalul Jenecke, conducătorul ei, ştia lecţia, iar noi – lucru dovedit – nu ne pierdeam cu firea.

Hoinăream în ceasurile de răgaz pe ţărm, ascultam marea, oamenii; mă ridicam spre cascada de deasupra lailei, cu

trâmbele înalte de apă străjuite de curcubeie; treceam pe la bătrânul cărturar rus, cu barba pravoslavică şi cu cămaşa încinsă peste pantaloni, custodele castelului maur al prinţilor Voronţov de la Livadia, care mă surprindea de fiecare dată cu o carte nouă, cu un tablou sau cu cine ştie ce miniatură ascunsă prin tainiţele castelului. Dacă el avea de lucru, coboram treptele monumentale cu perechile de lei de Carrara spre ţărm, mă reîntorceam sub baldachinul înalt al sălii festive, ca să privesc apoi din nou de pe ţărm dantelăria crenelelor maure, deasupra cărora se contura sub cer, aproape, creasta munţilor. Spre nord continua lunecarea ca un zbor de pescăruş albastru spre promontoriul cretos cu castelul Rândunicii, vedenie albă, cu silueta de castel medieval, fugită din cărţile de şcoală de la marină.

Alteori, dintr-o fereastră deschisă spre uliţele care urcau într-un ceas din vegetaţia sudică spre brădetul de sub munte, eram strigat de vreo fiică necunoscută a mării, semn sigur că cineva dintre ostaşii cunoscuţi venea în casă, potrivit obiceiului, ca să adauge la frugalele smochine şi măsline murate tot ce se mai putea aduce.

Când nu puteam trece doar cu bineţe pe lângă casa-vagon de sub cantonamentul companiei, unde locatarele şi prietenele lor îşi invitau la dans cunoscuţii care le asigurau hrana, însemna că băieţii îşi consumaseră şi meniul şi suplimentul de Caucaz. Acum, din casa primitoare se auzeau aplauze. Şura, de la numărul 1, singura care locuia cu mama ei, nu mai puţin plăcută decât ea, se întreţinea la intrare cu un artelnic, din categoria mult disputată. Cei cu aprovizionarea erau mană cerească pentru femeile simţitoare. Rainovici era un om de treabă, la 40 de ani, mic de stat, vioi ca un viezure, o binefacere şi pentru cei din afara competiţiei: bătrânii sau copiii nimănui. Ochi siguri pentru oameni şi marfă, negustor bucureştean cu vad, găsea soluţii să se mişte cu largheţe chiar şi printre piesele maşinii germane de aprovizionare şi distribuţie. De la el luau ofiţerii sute de mărci, pe care le achitau apoi lunar în lei familiei sale la Bucureşti. Rainovici voia să mă aibă ginere, numai ca s-o mai facă şi pe Şura să roşească. Ropotul de aplauze răsună din nou, stârnindu-mă să mă înghesui printre ostaşi şi fetele din fundul culoarului, în dreptul ultimei uşi deschise. Dansatoarea îşi termină reprezentaţia între pereţii unei camere obişnuite,

schiţând alunecări languroase, paşi dubli, izbucniri de cazacioc şi tot ce i s-ar fi cerut, şi găsea în colecţia de discuri acoperire muzicală. O văzusem în zilele acelea umblând singuratică pe ţărm. Purta aceeaşi rochiţă ţinută cu două bentiţe peste umerii ascuţiţi, ftizici. În „dans ţigan”, pe care, ca o bună gazdă, îl oferi ultimului oaspete, trupu-i uscăţiv vibra ca o vioară mult cântată. Laudele de circumstanţă, traduse de cei din jur, o deschiseră în aşa măsură încât Şura, sau altcineva, încercă să mă avertizeze. Dansatoarea primi aprecierea şoptită răsucindu-se în apărare ca o felină, pentru ca apoi să se dezlănţuie.

— Nu-s „fată bună”? Dar cum „fac” alte fete bune? Cum vin fetele bune pe lume? Prin ce portiţă? Şi cine i-a pus lacăt?

Începu monologul – grindină. Dar care femeie ascultă ca la tribunal rechizitoriul? Piesa cu tot „pitorescul” de lexic nu putea fi unicat.

— Nu vă schimbaţi toate prietenii, odată cu schimbarea unităţilor?

— Dar tu-i schimbi în fiecare zi!

— A, aici era buba! Iar voi nu o faceţi din virtute? Ipocritelor neputincioase, saltele bătătorite, consumatoare de seminţe…

Nina Prioti îmi găsi urma mai târziu. Avea fetiţa bolnavă. Nu mi-o închipuisem mamă pe această femeie, atât de căutată pentru „vocaţia” ei şi despre care toată lumea ştia prea multe. Se gândea la copil: „Mama mea e o sfântă, ea îl creşte”. Mama ei era rusoaică şi bătea, când o apuca dorul, drumurile muntelui pentru ca să-şi vadă băiatul care, de ziua revoluţiei, arborase steagul roşu deasupra uzinei electrice din Ialta, fugind apoi la partizani. Mai târziu, după sfârşitul „balului Operei”, când Crimeea, veche de istorie, fu deşertată ca un buzunar de atotputernicul epocii şi risipită prin tundre, întâmplarea făcu ca Nina Prioti să mă descopere în spatele gratiilor vagoanelor cu prinşii de război; nesuportând priveliştea, îşi acoperi ochii, prăbuşindu-se.

Ceata mironosiţelor, a sfintelor femei care însoţesc pătimirea muritorilor şi nemuritorilor, s-o primească pe femeia aceasta, care s-a risipit iubind, în plânsetul lor!

Căpitanul Lupu, de la comanda grupului, şeful unei promoţii de stat-majorişti, instructor al regelui Mihai, care în primele lagăre din prizonierat va da schiţele tuturor operaţiilor de război „apărat de 4 milioane de baionete roşii”, îmi adusese în zilele

următoare, într-o motocicletă cu ataş, ordinul de a schimba escadronul de călăreţi din creasta lailei şi de a păstra „cu orice preţ” punctul de sprijin din Ai-Petri din imediata apropiere a regiunii de partizani. Numai pe acolo se puteau scurge forţele de pe litoral spre Baccisarai.

La sosirea noastră viscolea în trecătorea înnoptată. Călăreţii ne primiseră ca pe mântuitori. Scăpau de coşmarul unei iernări pe creastă, când zăpada ar fi troienit serpentinele, izolând punctul de sprijin de litoral. Astfel ar fi rămas la discreţia partizanilor, care le dădeau deja târcoale.

Spre interiorul Crimeei panta era accesibilă, dar drumul într-acolo mărginea spre nord zona de partizani. Oricum, Foti Sala, noua reşedinţă a batalionului, pe drumul spre Baccisarai, se afla la câteva ore de marş. În zori mă despărţii de locotenentul Arnăuţoiu, comandantul escadronului care cobora de pe creasta bântuită de rafalele viscolului spre ţărmul însorit. Ne împrospătasem împreună amintirile despre Câmpulung. El era, în primele mele clase, pe buzele tuturor. Salvase în timpul pustiitorului incendiu trei călugări speriaţi de flăcări şi fum din turnul mănăstirii Negru Vodă. Regele Carol îl decorase ca pe un viteaz. Ani de zile după aceea, familia învăţătorului de la Nucşoara fusese luminată de vitejia celui mai mare dintre cei trei fraţi. La câteva săptămâni însă după despărţirea noastră, pe o potecă de munte, peste care trecuseră cai şi oameni, chipeşul călăreţ călcă pe o mină. Douăzeci de ani mai târziu, închisorile din ţară vuiau că ceilalţi doi băieţi ai învăţătorului, ridicaţi împotriva puterii populare, fuseseră prinşi. Dar cu ei căzură toţi acei ce-i văzuseră şi ajutaseră de-a lungul anilor, şi multă suferinţă se răspândi în satele de sub munte, până departe de Nucşoara Arnăuţoilor[72].

Locurile cu întâmplările anilor scurşi se stratifică în om altfel decât în pământ, sau în imaginile de pe zidurile bisericilor vechi. Sufletul, prin sevele lui de taină, are o putere osmotică

---

72 Este vorba despre cei doi fraţi Toma şi Petre Arnăuţoiu. Toma Arnăuţoiu a organizat, împreună cu colonelul Arsenescu, un grup de luptători anticomunişti (grupul de la Nucşoara) care, în munţi, a rezistat urmăririi şi atacurilor Securităţii timp de 9 ani. Au fost trădaţi, prinşi şi, în 1959, executaţi. cf. Ioana Raluca Voicu-Arnăuţoiu, *Luptătorii din munţi. Toma Arnăuţoiu. Grupul de la Nucşoara. Documente ale anchetei, procesului, detenţiei,* Editura Vremea, Bucureşti, 1997.

unificatoare, doar memoria păstrând unele imagini ca într-un vraf de fotografii ordonate cronologic.

Uneori, sub panta abruptă dinspre litoral se adunau nori albi ca-n cer, continuând vălătucit brâul crestei lat de un kilometru, de-a lungul şoselei de trecere, peste ţărm şi mare. Cel mai potrivit loc de staţie pentru această privelişte era cuibul de vultur, stânca a cărei faţă dinspre mare cădea patruzeci de metri după firul de plumb. Grilajul de protecţie se mai păstra încă. Scăldat în soare, cu marea de nori sub picioare, îţi venea, vorba lui George Fonea, „să tragi în lumea asta cu săgeata”.

Alteori, peste creastă măturau viforniţe, făcând să scârţâie vegetaţia alpină la numai patru kilometri de pâlcurile de măslini. Printre rafalele de viscol, litoralul îşi aduna localităţile ca pe nişte jucării, pe lângă golfurile însorite.

Pentru a crea climatul păstrării „cu orice preţ” a punctului de sprijin, ne agăţam pistoalele-mitralieră la umăr, schiurile la picioare (Mircea Criveanu obţinuse 60 de perechi de schiuri de la armata a 17-a) şi într-un du-te-vino împânzeam pe câţiva kilometri creasta. Aveam schiori cu nume printre noi, iar ceilalţi, când nu reuşeam telemark-ul, puneam frâna românească „pe fund”, ca să nu zburăm în prăpastie. Ne ispitea să continuăm jocul şi pe ceaţă, pentru senzaţia de a te cufunda înfiorat în gol. Dezgropasem holde de cartofi pe lângă satele încorporate teritoriului partizanilor, pregătisem gospodăreşte lemne de foc pentru cabana din trecătoare, eram gata şi pentru asediu, deşi noi ne mişcam neastâmpărat ofensiv. Înainte de a se înzăpezi serpentina dantelată pe douăzeci şi cinci de kilometri în pantă abruptă, comandantul de companie ne dărui, pentru sărbători, cel mai pântecos poloboc din colecţia sa. La botezul punctului de sprijin venise şi noul subaltern al Cercetării, un ofiţer de gardă din batalionul mareşalului, un tânăr brunet, cu părul sârmos numai inele, milităros însă de se încruntau vechii luptători. Sublocotenentul Arion comanda punctul de sprijin unde se mutase şi compania, la jumătatea distanţei dintre trecătoare şi ţărm. Viaţa avea să i se împletească însă cu a noastră pentru decenii, ascultând, poate, de legea sorţii globale presupusă de Irimescu. Numele de „Floarea Reginei”, dat punctului de sprijin de sus, plăcuse tuturor. Numai telefonistul, sâcâit de toate variaţiile posibile sub care întrebau de noi cei de pe firul telefonic: regina florii, regina cu flori, floricica dintre

regine etc. voia pentru a exclude orice echivoc, rămânând totuşi în domeniul floral, ca punctul de sprijin să poarte denumirea plastică a unei flori „vesele”, violacee, pe care o poartă ţigăncile sub cingătoare.

Într-o dimineaţă cu viscol, posturile de pândă se treziră în faţa reţelelor cu o ceată „buimacă” pe care fusei chemat s-o văd, fiindcă nu se lăsa descrisă. Rebegiţii erau o formaţie de voluntari caucazieni – schiori sub comanda unui *Sturmbannführer*[73] – care orbecăiseră toată noaptea pe viscol pe creasta Iailei, nimerind îngheţaţi în reţelele noastre. Le acordarăm asistenţa şi îngrijirea necesară, lăsându-i apoi să doarmă. După-amiază se limpezi cerul şi vizibilitatea adânci depărtările. Oaspeţii, omeniţi şi învioraţi, voiau să şteargă impresia jalnică din zori, cu un regal de schi.

O duzină din ei evoluau deja ca într-un balet, probând în interiorul punctului de sprijin, pe panta opusă cuibului de vultur, toate rafinamentele tehnicii lor.

Băieţii voiau şi ei să se arate. Hotărâi ca, în afară de Ciobanu, nimeni să nu-şi pună schiurile. Oaspeţii, văzând că noi nu participăm la demonstraţie, ne provocau cu îngâmfare la o întrecere. Pretextai o acţiune programată pentru dimineaţa următoare: Ciobanu însă, accentuând neajunsurile înfăţişării – părea un „mototol”, care n-avea ce căuta pe o pistă cu pretenţii –, se apropia de noi. Îl certai de ochii lumii, în timp ce oaspeţii, înveseliţi de singurul contracandidat, mă rugară în toate limbile să-l las între ei. Campionul naţional fondist din ’38 îşi juca cu şiretenie rolul. Privea aproape cu gura căscată de admiraţie din vârful pantei, unde se proptise, virtuozitatea etalată, nelăsându-se însă, parcă de frică, ademenit să încerce. Doi dintre caucazienii mai împăunaţi decât ceilalţi complotau cu *Obersturmbannführer*-ul şi, înveseliţi, întrebară dacă, părându-i-se pârtia prea uşoară, nu l-ar ispiti să încerce panta dinspre mare. Schiorii râseră cu hohot. Ciobanu îi provocă prin intermediul rusei:

— Hai, încercaţi întâi voi, dacă vă ţin curelele!

În comentariile care se răreau, Ciobanu săltă uşor pe schi şi, făcându-şi brusc vânt cu ambele bastoane deodată, porni săgeată, sub ochii care se rotunjeau, mărindu-se, spre intrarea

---

73 Grad paramilitar în partidul nazist (Partidul Muncitoresc Naţional-SocialistGerman).

ultimei serpentine între sârmele ghimpate. Abia înregistrau retinele trecerea neverosimilă peste serpentina troienită, şi săgeata dispăru ca suptă în golul ameţitor. Toţi grăbirăm prin spărtura sârmei ghimpate să privim deznodământul. Coada cometei de zăpadă spulberată luneca cu chiotele ciobanului din Bucegi spre pădurea care – curând chiuind şi ea, îl înghiţi de tot. Oaspeţii mei nu mai aşteptară întoarcerea lui Ciobanu care urca către Cuibul de Vultur pe poteca priporoasă pe care aduceam alimentele în rucsacuri.

În preajma sărbătorilor începură marile acţiuni de lichidare a grupărilor de partizani, cu participarea masivă a artileriei şi a forţelor de aviaţie. Încercuirile se făceau potrivit planului; inamicul era strâns pe zone mai mici, scăpând însă fără pierderi hotărâtoare prin vreun ochi al plasei. Partizanii nu erau legaţi de teren şi nu primeau lupta decât când erau constrânşi. Miile de prizonieri capturaţi proveneau din umplutura urcată în ultimele luni în munte. De fapt, partizanii nu mai puteau fi lichidaţi. După ce ai susţinut partituri diferite ca solist, nu te mai aranjează să fii doar un număr în diverse formaţii. Dar războiul nu lasă nici iluzoria libertate de alegere, totul fiind aici cu scadenţe grăbite. Uneori mă întrebam ce-i susţinea pe oamenii condamnaţi la război să trăiască astfel, şi uneori chiar frenetic? Steagurile, cauzele sfinte? Dar ce mai rămânea din sfinţenia unei cauze, când în numele ei trebuia să ucizi?

Reversibilitatea sau egalitatea de şansă în raportul ucis-ucigaş anula oare faptul că unul din cei doi rămânea în această stranie întrecere întotdeauna la pământ? Era nevoia de spectacol, de a participa la teatrul vieţii, la marele mister, aşa de imperioasă că nu ne-ajungea postura de spectatori, lăsându-se distribuiţi în finalele tragediilor, cu speranţa c-am putea fi distribuiţi şi a doua oară?

Pe cei ce nu sperau că vor supravieţui, luându-şi libertatea de a ieşi singuri din joc la o anumită alternativă (captivitate – libertate, de pildă), să-i fi ţinut oare setea de cunoaştere?

Din răspântia atâtor şi atâtor întrebări, părăsisem la jumătatea lui martie ’44 punctul de sprijin pentru a ne grupa la Uzembaş, cu sentimentul că ne înscriem într-un spectacol final, cu *happy-end*... Din creasta înnoptată de-a lungul căreia ne mişcăm spre nord ni se deschise, odată cu limpezirea nopţii de ceaţă, priveliştea unei insule de luminiţe care se înmulţeau în

valea Uzembaşului. Pâlpâiau la început ca lumânările din noaptea prohodului, văzute de pe o înălţime. Pe măsură însă ce timpul trecea şi noi ne apropiam, se făceau din torţe vetre de incendiu, cuprinzând tot ce putea să ardă dintr-un sat întins de munte. Ne oprirăm înspăimântaţi de tălăzuirea stihinică a trombelor de flăcări, urmate de prăbuşiri, răbufnind în spulbere de scântei. De pe uliţele înfricoşător de strâmte, tătari în uniformă germană alergau să pună foc şi celor câtorva case care mai rămăseseră sub pădure. Incendiile repetate, întrerupte şi iarăşi reluate cu toată dementa proporţiilor subliniate de noapte, aveau să mai apară, în desfăşurarea ansamblului, doar ca repetiţii parţiale ale spectacolului ultim, la care vor participa aglomerări de oameni, pământul, cerul şi marea.

La puţin timp după noi sosi batalionul cu noul comandant. Colonelul Marinov, „domnul prefect”, un bărbat blond cu prestanţă, fără insistenţe, pisălogeală şi căprării (atribute legate fatal de micii şi mai marii comandanţi), convenise tuturor în garnizoană, la Foti-Sala. Un adevărat „domn” – poate cam comod, fără niciuna dintre apucăturile speriatului înaintaş, un stat majorist care, după ce-l schimbase pe „Naşu”, îşi ţinea noaptea subalternii la discuţii, muzică sau joc de cărţi. Voia să-i ajute cu orice preţ să treacă peste nopţile de spaimă. Omul, ce-i drept, le scăpase temuţilor duşmani din mână numai printr-o minune. Rămânea ca domnul prefect să se arate şi în luptă. Şi s-a arătat. A doua zi, deşi se prevedea că nu vom intra în acţiune, era ordin să nu părăsim unitatea. Stroescu, lovit şi el de pierderea sculptorului Voinescu, îmi propuse să lăsăm totul baltă şi să plecăm în zori spre satul Gavro, fostul lui punct de sprijin. Fane Negulescu, încheietorul meu, singurul care ştia de escapada noastră, nu trebuia să mă găsească până spre seară. La întoarcere, Stroescu intrase să-şi mai ia ceva uitat, când limuzina domnului prefect, venind dinspre Foti-Sala, se opri lângă mine. Colonelul era bucuros că putem schimba câteva cuvinte, mai ales că împrejurările nu fuseseră deloc favorabile, iar despre viitor – cine ştie… Nicio aluzie, niciun ton din partea domnului prefect, la prezenţa mea departe de unitate, iar eu, mai rigid cu cele militare, tăcui chitic, lăsându-l pe Fane Stroescu să se descurce singur. În ziua următoare, cu hărţile în mână, aveam de stabilit, din depărtare, înălţimea Basman spre care ne îndreptam pentru a verifica dacă era inclusă în apărarea

inamică a Munţilor Negri, zona dificilă în care partizanii urmau să fie constrânşi să dea bătălia hotărâtoare. Toţi, în afară de colonel, opinam pentru una din cele două înălţimi gemene, el singur pentru cealaltă. Luminatul strident al soarelui ne împiedica să le vedem de departe în ambianţa lor. Imposibilitatea de a stabili precis locul de staţie făcea ca unghiul de marş să fie citat ca argument de ambele tabere. Ofiţerul observator de artilerie care ne însoţea ceru bateriei de control, cu care era legat prin radio, să tragă câteva proiectile fumigene pe Basman. Colonelul avu câştig de cauză. Ajunşi sub primul din şirul de obiective, plutonul de alpini al Cercetării primi misiunea să ajungă pe creastă şi s-o păstreze, devenind „ţâţâna uşii – formată de mişcarea în desfăşurare a batalionului – care se va închide şi deschide spre Munţii Negri". Marginea liberă a „uşii" fu însă prinsă în focul luptei şi colonelul mă chemă să încerc o manevră prin stânga — manevra încercată cu o companie de dreapta fusese blocată – pentru a cădea în spatele partizanilor. Inamicul stăpânea creasta înălţimii vecine împădurite, greu accesibilă şi ninsă din plin. De acolo deschisese foc de branduri şi automate asupra flancului care pendula în explorarea Basmanului. Fane Stroescu, încercând să urce, fu oprit sub creastă de pistolari. George Fonea încercă cu o companie să-l ajute, dar intră sub acelaşi foc.

— Cazi cât mai repede – pe unde crezi – în spatele lor, fiindcă ne toacă mărunt!

Din multe părţi erau strigaţi sanitarii.

Ne cufundarăm în grabă în zăpada jilavă din vale, până la brâu, ieşind apoi pe flancul stâng al înălţimii. Faţa dinspre Munţii Negri era descoperită, mâncată de ape, iar celălalt flanc se lega printr-o şa înaltă şi împădurită cu alte nervuri de munte şi cu panta coborândă de tufişuri, dincolo de văioaga din spatele teatrului de luptă.

Expunând spatele înălţimii cu inamic, urcarăm în grabă prin boschete spre şaua împădurită, ca să le tăiem retragerea. Focul de pe creastă încetă atunci ca la comandă. Inamicul descoperindu-ne, rupse grăbit lupta; câţiva fugari ne scăpară de sub nas. Din creasta fierbinte cu câteva minute în urmă, se aprindeau rachetele de recunoaştere. Ne întorceam prin hăţiş de-a lungul culmii joase, când din senin plesni o năvală de pârâituri. În clipa în care totul se surpa peste mine, scăpându-mi

de sub control, apăsai pe trăgaciul pistolului mitralieră. Aproape de mine se prăbuşi atunci o ciută cât o juncă. Şi trebuia să fete! Cufundaţi în pregătirea vânatului, furăm şi noi surprinşi de atacul partizanilor care, forţaţi să întrerupă lupta, se treziseră iar neurmăriţi. Riposta promptă îi făcu însă să renunţe. Asigurând ariergarda coloanei, cu câţiva morţi legaţi pe samarele de muniţii ale căluţilor de munte, coboram odată cu seara jilavă la râul Alma, umflat de începutul dezgheţului. Şi, cu de la noi putere, poposirăm. Cei cu prieteni în Compania de cercetare se pofteau la o bucată de căprioară părpălită la flacără şi fum. Pâine nu mai era. Dar carnea fragedă, zemoasă, era bună şi fără. Spre malul celălalt al râului Alma apăru atunci, coborând, un călăreţ.

— Batalion! Ascultă comanda la mine! – se anunţă heraldic căpitanul Fonea, forţându-şi murgul să intre în apă. Vă ordon — parafrază el, aproape în glumă, formula de începere a războiului – să treceţi… Alma!

— Călări? – strigai eu din ăst mal.

— Nu! – precizã întrebatul, sărind în apă şi speriindu-şi calul nedumerit.

Gheaţa se spărsese şi ostaşii intrară ca-n joacă în valuri, ridicându-şi tot ceea ce puteau deasupra capului, precum ţărăncile poalele. Cei ajunşi pe mal, scuturându-se ca zăvozii şi uzi leoarcă, îşi apostrofau fârtăţii: „Hai, băieţi, că v-aşteaptă nevestele cu albituri curate şi calde! Calcă pe vârfuri, părinte, că ţi se udă Evanghelia!” Ne grupasem apoi, nu oricum, în jurul postului de comandă-batalion – compania cercetare îşi făcu treburile ei. Se aprinseră focuri (ca şi cum ar fi fost voie), dar lapoviţa, curgând din noaptea ce înfăşură Munţii Negri, uda la loc ceea ce uscam pe bucăţi la foc. „Grijă la scule, fraţilor, c-altfel am pus-o de mămăligă! Că draci morţi n-am văzut!”. Şi armamentul era şters, uns şi iarăşi şters. Noaptea trecu, ca şi altele. Ne apropiasem la o zi distanţă de Ciornîie Gora[74].

Dădurăm în drum peste partizanii hăituiţi de concentrarea forţelor noastre, ascunşi prin grămezile de vreascuri dintr-un luminiş. Ne ciocnirăm cu alţii care veneau spre noi, trăgând din mers şi sperând, probabil, că o vom rupe la fugă. Un bărbat cu barbă, în palton ca de stradă, surprins în mers de apropierea

---

74 *Ciornîie Gora* (rus.): Munţii Negri.

noastră, ducea des semiautomata la ochi – pe cine o fi împuşcat?! Schimbând încărcătorul numai la douăzeci de metri de cei ce voiau să-l prindă viu, trase în tânăra care-l însoţea şi care uitase să mai umble la pistolul mitralieră. În ultima clipă se împuşcă apoi şi el. La apusul soarelui ne adunam pe o creastă lungă, despărţiţi doar de o vale strâmtă, sub temutul munte care ne împuşca din tainiţele împădurite cu foc de artilerie şi branduri. Pe jilţul de piatră al Ceatârdacului, aşezat pe culmile Iailei, dominând totul, se căţărau ca nişte copii vânătorii de munte ai altui batalion. În zori urma să urcăm Muntele Negru. Noaptea fu albă. Numai în faţa lucrurilor care nu s-au întâmplat niciodată m-am frământat atât. Convins că voi cădea în luptă, amânasem tot timpul, în faţa evidenţei, deznodământul pentru altă zi, cea următoare. Dând anticipat tot, îmi revenea chiar totul. „Tot” înseamnă limpezime, detaşare, libertatea de a încerca să înfăptuiesc ceea ce visam – în măsura în care această „nebunie” era posibilă la o fire cu o acuitate emotivă, care friza, poate, patologicul. Nu ştiu dacă, încercând de a îngemăna luciditatea cu sensibilitatea, nu le-am ratat însă pe amândouă. În faţa Muntelui Negru însă, nu mai eram gata să mor. Doream să trec cumva „bolmojit” peste această încercare hotar. Semne de oboseală, îmi ziceam. De altfel, la Uzembaş mă chemase „domnul prefect” să-mi înnoiesc, potrivit unor dispoziţii superioare, cererea de voluntarist. Formula: „Încerc să-mi respect angajamentul luat”, singura pe care eram gata s-o semnez acum, nu convenea însă propagandei, care-mi repugna.

Ziua următoare trecu foarte repede. Mă temeam, din cauza amânării ordinului de acţiune, că vom ataca noaptea şi plăsmuiam desfăşurarea filmului în beznă, cu singurătăţi interioare înspăimântătoare într-o forfotă de iad, spartă de fulgerele exploziilor. Ordinul de deplasare imediată, cu măsuri de asigurare a spatelui, nu ne lăsa însă timp să gândim îndeajuns schimbarea fundamentală produsă. Unităţi din stânga se retrăgeau în noapte din faţa inamicului, încercuit în Munţii Negri cu ciulini de trasoare în trenă. După câteva ceasuri de coborâş ni se deschise priveliştea unor focuri înalte în deschizătura largă a unei văi. Ardeau cu pălălaie coşurile de muniţie ale artileriei, ca focurile de scaieţi de la Sâmiedru — „unde a mâncat lupul iedul” – din toamnele copilăriei. În zarva unităţilor se confirmau ştirile ultime despre ruperea frontului de

la intrarea în Crimeea şi Kerci, despre imposibilitatea – din lipsă de efective – de-a constitui măcar o linie de apărare care să întârzie cele două mari grupări sovietice care inundau rombul peninsulei. Frontul era la Varşovia şi Iaşi, iar mândria luptătorilor din Crimeea de a le fi încurcat planurile sovieticilor din octombrie trecut până în prima decadă a lui aprilie ’44 era deplin justificată. Şi apoi, chiar şi-n apărarea Sevastopolului pe care o preluau unii dintre cuceritorii de acum doi ani, „patru divizii româno-germane, deşi greu încercate, vor putea să se apere chiar împotriva a treizeci şi nouă de divizii inamice”, se consolau ei. Îmbarcarea şi transportul auto al forţelor de infanterie în capul de pod se continuau febril, dar în ordine. Drumurile albe peste care treceam în faptul zilei fără străluciri spre undeva, în începutul de taină al primăverii, pudrau şi tâmplele celor ce nu vor albi niciodată. Am debarcat sub înălţimile Bielbekului, unde fumegau bucătăriile de campanie cu serviciile de la Foti-Sala, sosite deja acolo. Povesteau despre necazurile altora, atacaţi şi capturaţi de partizani. Ceata „văduvelor neconsolate”, lângă singura căsuţă cu tufişuri, aştepta plânsă amicii şi despărţirea. După ultima masă ostăşească în bivuac, trenurile regimentare ne părăsiră, pentru a se îmbarca din Sevastopol spre Constanţa. Eşalonul de luptă însă se deplasă spre platoul de deasupra văii Bielbekului, în vederea recunoaşterii şi pregătirii poziţiilor în care urma să ne aşteptăm adversarul în mişcare, spre capul de pod Sevastopol. Apăram aripa de nord şi cotul spre sectorul Capela-Balaclava, ocupat de nemţi acum, amplasaţi pe fostele linii sovietice din 1942, cu flancul stâng format din unităţi de cavalerie, sprijinit pe mare. Sistemul de cazemate, din lipsă de efective şi armament, nu intra în prevederile noastre.

— Vom apăra infanteristic bastioanele cucerite de noi altă dată, din şanţurile deja pregătite de pe înălţimile sudice ale văii Bielbekului. Includem şi Dealul Rău – să-l numim aşa fiindcă deluşorul cu boschete, aşezat în flancul stâng al cercetării, ne va sta în ochi, împiedicându-ne să vedem valea. Ne sprijinim flancul drept pe trapez, bastion geometric natural, închizând însă şi văioaga din bifurcarea căreia se profilează, către spatele trapezului „Muntele Venus”. Batalionul III, vecinul din dreapta, va apăra masivul împădurit, ieşit puţin în faţa aliniamentului nostru. Aşa ar suna, după ce ne familiarizasem cu cadrul,

„primul ordin din noua misiune” – încheie colonelul, după ce fixă şi dispozitivul, lăsându-ne să privim din punctul de staţie inamic, de pe platoul din faţa trapezului, linia de luptă.

Toate sectoarele purtau nume de voievozi şi domnitori. Domnul prefect se ascundea sub Alexandru cel Bun, Dealul Rău cu Arion era Vlad Ţepeş, iar peste Trapez, hotărârâ ei, actualizând Decretul Regal de decorare apărut la sfârşitul lui martie, să vegheze umbra lui Mihai Viteazul. Îl atacasem în zilele următoare pe George Fonea, protejat de aura lui Neagoe Basarab, pentru nefericita inspiraţie de a fi umplut cu păduchii adăposturilor, la care cine ştie ce bieţi civili lucraseră, hieraticile nume. Se apără şoptind sibilinic: „La balul de gală te văd în mantia albă a ordinului[75]”.

Şanţul Trapezului şerpuia în treimea inferioară, urcând spre dreapta până sub jumătatea pantei. Porţiunea de deasupra prezenta accidentări stâncoase înscrise într-un plan mai abrupt decât cea din josul şanţului, îndoită la baza trapezului ca să se îmbuce cu panta şi mai lină, dar neregulată (cu acoperiri), care urca pe trei sute de metri din vale. Cu efectivul plutonului, repartizat uniform pe şanţ, nu am fi putut să apărăm Trapezul. Pentru a flanca fâşia din faţa şanţului, dislocai din efectivul, şi aşa insuficient, două cuiburi de puşcă-mitralieră, aşezând una în stânga, în flancul Dealului Rău, iar pe cealaltă în dreapta, sub botul împădurit ocupat de vecinii din Braşov. La firul apei, sub Muntele Venus, ascunsei o puşcă-mitralieră rusească, ce putea să cureţe văioaga pe cel mult patruzeci de metri, adică numai de forţele inamicului care s-ar fi infiltrat, protejat de pantele abrupte ale văioagei, în spatele liniei frontului. Deasupra acestei văioage, pe linia de apărare, amplasai un post dublu care prin grenade rostogolite în vale trebuia să regleze porţia căreia îi puteau veni de hac cei ascunşi sub triunghiul lui Venus. Două branduri mici de mână, capturate de la partizani, cu muniţie suficientă din rezerva batalionului, plus grupa mea de şoc sub comanda aceluiaşi Manta de pe Krähnest, era tot ceea ce gândisem pentru zilele care aveau să vină.

Fane Stroescu, scos iarăşi de sub şefia lui „moş Ion Roată” devenit, prin avansare, căpitanul Georgescu, comanda plutonul

---

75 Unul dintre însemnele Ordinului Mihai Viteazul, între ai cărui Cavaleri avea să se numere şi Aurel State, era o mantie albă împodobită cu crucea treflată specifică acestui ordin.

de intervenţie, rezervă pentru sectorul Batalionului. Mânat de presimţirea că nu vom mai fi mult timp împreună, îşi petrecea ceasurile libere la Trapez, frământat de ce va fi, de ce va face fiecare dintre miile de destine adunate aici din cele patru vânturi ale lumii în vederea aceluiaşi final. Amintindu-mi de întrebarea lui Irimescu dacă nu cumva intrăm în faza când soarta nu mai operează prin destine individuale, ci cu toptanul, îi răspunsesem echivoc că fiecare îşi va juca rolul său.

— Dar cum să joc un rol pe care nu-l cunosc?

— Nu te nelinişti! Ţi se va da atunci ce trebuie să faci şi să spui — parafrazai eu un vestit paragraf din Evanghelii.

— Dar eu vreau să ştiu! – se bosumflă, ca un copil încăpăţânat, prietenul meu.

— Uite, în Răsărit – îi arătai de pe terasa Trapezului un jilţ de piatră aşezat pe creasta munţilor Iaila. În el se va aşeza, la al treilea gong, singurul spectator pentru care vom juca. În poală îşi va aşeza deschis caietul de regie a spectacolului, pentru ca să facă marginalii. Sunt convins că, dacă te vei ridica cu sfială pe vârfuri să-ţi citeşti rolul, bunul Dumnezeu nu te va împiedica.

— Dar tu de ce nu te duci pe Ceatârdac?

— Pentru că sunt „şchiop”! Mi-a rămas numai un dor spălăcit de credinţă.

— Atunci de ce-mi spui toate astea?

— Fiindcă ştiu că fiecare Sevastopol are un Ceatârdac.

— Domnule sublocotenent! Alarmă! – gâfâi Manta, urcând pentru ultima dată, fără să fie ţintit, panta Trapezului. S-a comunicat telefonic că inamicul urcă spre platoul Bielbek. Deschiderea focului, potrivit consemnului, doar în ultima clipă.

— În sfârşit! – se înfrigură Fane Stroescu. Greu se mai mişcă!

De două zile ard coloanele de carburanţi bombardate de *Stukas*. Jilţul tău e încă gol – zâmbi el, arătând spre răsărit. Diseară avem ce să-i povestim! Nu uita – se întoarse Fane Stroescu din drum – ce te-am rugat la celălalt Sevastopol: când ai să vezi sălile pline de concert... sau aleile pustii, să-ţi aduci aminte de cât dor de viaţă a îngropat războiul!

— În caietul de regie nu poate figura drept final o replică sentimentală. Deci mai ai de îndurat. Du-te!

— Nu fumaţi prea mult, c-o să-i apuce tuşea pe musafiri! – încercă Chelu să glumească.

Pe şanţ mişcarea încetase. Doar Fane Negulescu se agita: „De

ce vorbiţi încet? Ei să aibă emoţii, că la noi totul e pregătit!”

Observatorul de pe Trapez anunţă că pe terasa din faţă apar primele elemente inamice. Peste câteva minute îi vedeam cu toţii, scrutând din marginea terasei versantul nostru.

Anunţurile telefonice ne informau de sosirea camioanelor cu trupă… cinci… opt… douăsprezece… tunuri antitanc… artilerie de câmp… iarăşi trupe purtate… Pe fâşia din terasă văzută din şanţul nostru se făceau şi se desfăceau grupuri, se împingeau tunuri, se trăgeau cărucioare cu mitraliere. Tensiunea se ascuţi în faza următoare prin rostogolirea pe pantele iuţi a aglomerării ce se vărsa peste margini, mereu împinse de clocotul din spate. Cei ajunşi în vale urcau panta cu tufişuri spre Trapez, în timp ce povârnişul se întuneca de curgerea continuă. Clipele începeau să taie ascuţit, arzând. Privirile noastre alergau peste chipurile celor care veneau, culegându-le ca pe nişte imagini care trebuie privite în tihnă mai târziu. Când peste Trapez treceau şuierând salvele artileriei noastre, planul de foc infanteristic se aşternu fără să mai poată aştepta sub grindina care spăla totul. Peste o jumătate de oră intram, după măsura marcată dirijoral a deschiderii, în complicaţia de motive obişnuită a războiului.

Începând de a doua zi ne apăsa crescânda superioritate a inamicului. Escadrele de asalt dominau spaţiul aerian, mitraliindu-ne liniile şi spatele. Abia la întoarcere erau urmărite de vânătorii noştri, care doborau spectaculos, în primele zile, şi câte două, trei duzini. Bateriile antiaeriene sovietice de peste podul metalic al Bielbek-ului dezlănţuiau asemenea baraje, încât viaţa noastră recula ca de un zid în faţa tampoanelor „de vată” ale exploziilor care îndopau pătrate de cer. După zece zile vor mai zbura numai 6, apoi 4 Messerschmidt-uri, ca în ultimele zile să se şteargă cu totul de pe cerul fierbinte. Raidurile formaţiilor Stukas deveniseră eveniment, şi apoi amintire. Asemenea anumitor inşi, Trapezul atrăgea furia adversarului numai prin înfăţişare. Dar poate că încercarea de a-i frânge impertinenţa afişată se baza pe documentaţia întăriturilor proprii din ’42. Cui i-ar fi trecut prin minte că pe terasa Trapezului, în cazematele în care ar fi putut intra câte o companie, nu exista nici un singur luptător? Oricum, o observare mai atentă ar fi trebuit să ducă la concluzia că spărturile în stâncile de deasupra şanţului nu pot fi creneluri de cazemate.

După scăpărările îndesite puteam însă vedea că se înmulţeau

bateriile antitanc inamice, deşi şanţul nostru era mult sub nivelul terasei. Planul uşor înclinat al platoului inamic, chiar dacă făcea dificilă localizarea precisă, nu lăsa niciun dubiu asupra creşterii bazei de foc. Trapezul, prin faptul că se ridica deschis ca un panou din poligonul de tragere, nu putea în mod normal genera erori în tabăra inamică. Adversarul ştia precis când veneau alimentele.

De ce nu ne-au numărat niciodată? Ori refuzau să creadă că era apărat doar de patruzeci de luptători?

Semnele cifrice referitoare la oameni ascund combustii nucleare sau aglomerări de deşeuri. Un om poate fi pentru o perioadă de timp egal cu un multiplu cosmic sau cu un cât de ocară.

După o săptămână de luptă nu se înregistraseră schimbări de poziţie, fiecare zi de apărare devenind însă tot mai grea. Ordinul lui Hitler de a se menţine capul de pod Sevastopol fu primit de o grupă germană care pregătea o incursiune sub protecţia Dealului Rău, cu *Scheisse!*[76]. Avalanşa de artilerie ne măcina nervii. Fizic, ne salvam în faţa ei în „vizuinile de vulpe”, adăposturi de un singur om, scobite sub nivelul fundului de şanţ, în peretele din spate.

Doar pândarii o înfruntau direct, pentru a anunţa atacul infanteriei. Într-o după-amiază ne trezirăm iarăşi „omagiaţi” în mod special. Toate bateriile antitanc băteau Trapezul.

— Vor să te surpe! Ce-au cu tine? – mă întrebă Arion.

Când începură exploziile fumigene, de se înnoptase la apusul soarelui, mă despărţii de vecinul meu cu: „O să am mare nevoie de tine”. Bateriile continuau să bată cu atâta furie, că ne umpluseră şanţul cu rupturi rostogolite de stâncă. Când pânza de foc fu ridicată ca printr-o smucitură de umăr pe fâşia de sus a Trapezului, inamicul se ridică de la douăzeci-treizeci de metri pentru asalt. Îl primirăm cu grenade, dar alţii veneau mereu din fum. Brâiele de trasoare din stânga şi dreapta se încrucişau în faţa Trapezului, semn că şi vecinii ne sprijineau din răsputeri. Lupta pentru şanţ se încinsese pe toată lungimea. Apărătorii aprinşi de luptă se expuneau aruncând grenade şi mitraliind fără niciun fel de precauţie. Manta îl trase pe caporalul Ioniţă de fundul pantalonilor înapoi în şanţ. Chelu, aruncat ca un vrej pe

---

76 *Scheisse.* (germ.): exclamaţie vulgară, scatologică, echivalentă ca sens cu rom. „La naiba!”

un fund de şanţ, împuşca peste umăr, cu furie, cerul. Mereu însă alţii se ridicau pentru asalt. Sublocotenentul Arion cârpea cu ai lui legătura din stânga. Văioaga din dreapta vuia înăbuşit printre explozii. Brandurile mici, îndopate pe întrecute, consumau toată rezerva de muniţie. Deodată se porni un vuiet nemaitrăit, de se zbăteau hainele pe noi; pica tot ce era agăţat şi totul se vărsa ca o cascadă într-o explozie de parcă plesneau tăriile înalte. Peste încremenirea din mine se surpă atunci o imagine uitată… catapeteasma lumii… Aşa se termină atacul Trapezului. *Stuka zu Fuss*[77]1, cu bombe ca de aviaţie împuşcate electric din nişte margini metalice ca liniile de cretă ale paralelipipedului de pe tabla din clasă, l-a terminat.

Următorul „omagiu” fu adus pe înălţimea din dreapta, unde subalternii căpitanului Anescu: Arsene, Teodoru şi Radu, toţi ofiţeri de rezervă cunoscuţi, îşi apărau sectoarele. Pădurea, care se întindea în dreapta Trapezului cât vedeai cu ochii, ne ascunsese imaginea.

Natura îşi menajează pădurile. Grindina ei te smereşte şi păstrează un fior de poezie. Cu ce face, sau poate să facă, omul în turbare, e altceva. Arsene povestea că, după ce terminase cu armele şi cu ştiinţa războiului, se bătuseră ca chiorii prin labirinturile şi şanţurile acoperite de sub tulpini, folosind lopeţile Linemann şi pumnii… Şi numai după ce i-au zvârlit din şanţuri au revenit la „eticheta militară”.

În flancul stâng, spre mare, începu însă să ni se năruie construcţia. O zi, două, primirăm foc din flanc şi chiar dinspre spate. Poziţia restabilită acolo cedă însă la vecinul din stânga. George Fonea, avid de fapte mari, îndrăzni să atace din flanc inamicul şi reuşi. În faţa Trapezului şi Dealului Rău, alternând noapte de noapte cu Arion, sondam panta spre valea din faţă pentru a nu lăsa inamicul să prindă rădăcină. Uneori treceam unii pe lângă alţii, simţindu-ne prezenţa fantomatic, evitând să deschidem foc. Ei, nu ştiu de ce, iar noi, temându-ne să nu fim seceraţi de tragerile proprii din stânga şi, mai ales, din dreapta Trapezului, când vreun pândar somnoros, speriat de focurile din ţara nimănui, putea dezlănţui, contaminând, întregul plan de foc.

Fane Negulescu, viteazul şi neastâmpăratul meu încheietor,

---

77 Lansator de rachete folosit de germani în al doilea război mondial.

scăpase ca prin minune, uşor rănit, dintr-o asemenea nesăbuinţă dezlănţuită. Îl ajunsese uzura. Nu te mai puteai bizui pe el, trebuia ţinut din scurt. Pripindu-se, dădea totul peste cap. Domnul prefect şi doctorul erau de acord cu întocmirea fişei de rănit, pentru a fi trimis în ţară. Cei doi fraţi ai lui, voluntari, căzuseră la Don. Am auzit după aceea că, abia ajuns la Constanţa, fu ucis într-un bombardament oarecare.

Într-o după-amiază de relativă linişte pe Trapez, explodă o grenadă la postul fix de deasupra viroagei. Era punctul păzit de la început de Satmari şi Pătru, „specialistul în plăcintă tătărească". Îi sacrificasem – dormeau cu rândul – fără prea multă alegere, fiindcă se completau, Satmari fiind un ardelean aprig, deschis, mândru, cu sânge unguresc. Ne ciocnisem cândva la programul de instrucţie de pe litoral. Plutonul se mişcase atunci fără vlagă, din obligaţie. Îi aruncasem, la o idee năstruşnică, aşa cum erau, într-un bazin de înot. Am râs cu toţii. Se treziseră. Satmari, îmbufnat. Întrebat de ce i se înecaseră corăbiile, raportă că vrea să se întoarcă la compania din care se ceruse să vină în plutonul meu.

— Aprobat! Dar de ce?

— Fiindcă azi v-aţi bătut joc de noi, aruncându-ne în apă.

— Ce să fac, ca să nu te mai simţi batjocorit? Dacă sar şi eu, îţi trece?

— Îi trece, îi trece! – săriră toţi cu gura.

— Comandă-mi!…

Şi comandară cu toţii.

Satmari ceru să rămână mai departe în pluton. Aprobarăm (cu plutonul), deşi ezitasem o clipă.

Satmari raportă acum de pe Trapez că fusese trezit din somn de o explozie. Pătru era rănit la picior. Nu ştia cum de făcuse o grenadă explozie… cineva o aruncase… Eu ştiam. Automutilarea era deferită Curţii Marţiale.

— Şi acum, cine mă schimbă? – întrebă Pătru, ca să mai zică ceva, fiindcă înţelesese că eu şi prietenul lui, caporalul Ioniţă, comandantul grupei, nu aveam niciun dubiu despre rănirea lui.

— Caporalul Ioniţă o să stea zi şi noapte, fără schimb, în locul tău. Când ai venit, mai puteai roşi pentru plăcinta vecinului. Acum nu te mai interesează nici viaţa fraţilor tăi. Du-te acasă, că e păcat să se piardă o asemenea podoabă!

Îi întorsei spatele, trimiţând sanitarul să-l ducă la postul de

prim-ajutor.

În seara zilei de 7 mai 1944, comandanţii de pluton fură chemaţi la căpitanul Vorbălungă, succesorul lui Mircea Criveanu de la comanda Cercetării. De când intrasem în luptă, se făcuse ca un miel. Încercase, după prima ciocnire pe Trapez, „să inspecteze sectorul”. Era cu cască, mască şi speriat de-ţi făcea milă. Îmi prinsese mâna recunoscător când îi pledai că n-are rost să rişte şi că-şi putea considera inspecţia făcută. Făcuse mare greşeală – să căia el amar – că plecase de pe graniţă, unde era linişte şi aveau de toate. „Era bine văzut”. Ce-i trebuia lui stagiul de front! Să-l facă maior „postmortem”? Şi-mi mărturisi, făcând din numele meu un diminutiv cu care nu mă răsfăţase încă nimeni, că nu poate să doarmă de frică.

Pe Arion îl evita. Acesta, plătindu-i sec o şicană mai veche, îi spuse tăios să se îngrijească de muniţie şi hrană şi să nu ne încurce lucrurile. Ne chemase acum să ne comunice ordinul batalionului. La ora 24 plutoanele urmau să părăsească sectorul de luptă, lăsând o grupă care să întreţină iluzia continuităţii până la ora 3 dimineaţa, când, regrupate sub conducerea comandanţilor de companie şi apoi de batalion, trebuiau să se îndrepte spre Chersones, spre a se îmbarca cu unitatea pentru Constanţa. Caporalul Ioniţă ceru, după ce se sfătui cu grupa lui, să rămână în ariergardă. Adăugase, citindu-mi dezacordul din ochi:

— Mă certaţi pentru aceasta după ce ne vom întoarce în ţară.

Începusem itinerarul nocturn ca înaripaţi. La început întorceam capul şi ascultam o clipă. Noaptea de război îşi păstra ritmul. Nimic nu trăda că inamicul ar fi simţit desprinderea. Rachetele, seriile de trasoare care oboseau urcând, ricoşetele capricioase ne legau privirile de o linie din viaţa noastră, care mâine va fi numai amintire. Nu eram veseli, ci doar grăbiţi şi poate goi, de eram aşa de uşori. Ne strecurasem pe lângă coloane, ocolisem îmbulzelile şi-n ceasurile dimineţii trecusem peste serpentinele Inkermann. Adunam veşti, imagini despre cele două linii succesive care vor păstra, programat, ceea ce mai rămânea după întreruperea rezistenţei de aproape o lună a liniei întâi. Tunarii noştri cedau, din ordin, bateriile artileriştilor germani. Către Sevastopol funcţiona un centru de instrucţie „fulger”, cu ofiţeri şi gradaţi români care instruiau trupe germane fără armament în cunoaşterea materialelor noastre de

război. (Războiul începuse cu centre de instrucţie germane, care iniţiau armata noastră într-o altă tehnică de război decât cea tradiţională.) Acum se refăceau unităţi care abia scăpaseră dinspre Kerci şi Pericop, hărţuite de blindatele inamicului.

Cu fiecare ceas creştea urgia de-a lungul orizontului de luptă.

Aviaţia inamică bombarda coloane în retragere. Dar toată larma şi zarva păliseră ca nişte jocuri de copii în comparaţie cu tunetele aruncării în aer a străvechilor tuneluri ale Inkermann-ului. Depozitele de exploziv dinamitate spulberară stânci, catapultând pe kilometri blocuri de piatră, revărsându-se ca urgia unui vulcan în erupţie peste cei ce grăbeau spre casă. Se cutremurase pământul, se întunecase soarele înfăşurat cu norii de păcură. Ştiri eronate despre apropierea inamicului îi împinseseră pe pionierii germani, nesocotind apropierea grupelor în retragere, să declanşeze dement dărâmături, ca jucăriile dintr-o casă surpată de cutremur.

Retortele şi alchimia noastră interioară încetaseră, sau funcţionau anapoda. Oamenii primeau, asemenea unor vase, tot ce se turna peste ei. Duiumul de impresii eterogene se anulau reciproc, sau dădeau peste margini neprelucrate. Vasele îşi mai păstrau încă forma, trepidaţia cadrului făcându-le să sune însă dogit, gata să se desfacă în noi grămezi de hârburi.

— Hai la ulcele… ulcele! Cumpăraţi, oameni buni, ulcele! Le dăm ieftin… ulcele de lut, smălţuite, indigene şi străine, de meşteri mari şi în serie, pentru toată punga. Ia, domniţă, urcior înalt, să-ţi astâmperi setea pe arşiţă!…

Dar cui îi mai ardea de ulcele, când peste târgul de oale bătea grindina mare ca oul.

— Iertaţi-mă, caut plaja R.6.

— Pentru? – întrebai la rându-mi, încă nedesprins limpede de soarta ulcelelor.

— Plaja R.6 pentru îmbarcare.

Secundele scurse restabiliră apoi legăturile şi, pricepând ce căuta ofiţerul bărbos, îi arătai, pornit spre o glumă proastă, pe Arion, care dormea incomod, sprijinit pe genunchii mei.

— Întrebaţi-l pe el!

Acesta, auzind de plaja de îmbarcare, se ridică repede, uitându-se confuz în jur.

— Ce? Au venit vasele? – şi se uită şi el peste marea goală, mulţumindu-se dezamăgit să întrebe dacă sosise ariergarda.

— Colonelul dumneavoastră a venit cu noi. A rămas lângă şanţurile de la intrarea istmului. Era să zic „limbului”… – se corectă el meditativ.

— Se gândeşte la locul drepţilor din infern – îl suspectai eu, privindu-l mai atent, sâcâit de impresia instalată de la început că-l ştiam de undeva… apoi acel „colonelul dumneavoastră”.

— Arsene! Ce faci, frate? – mă trezii eu sărindu-i de gât. Cu barba asta zburlită, să nu te mai recunosc! Era noapte când vorbisem ultima dată. Noroc că nu ne cresc şi ochii… Spune-mi repede tot ce ştii!

La el totul se rânduia în sistem, incluzând şi viitorul, iar datele-i erau eliptice şi colţuroase.

— Ţara-i pe brânci. Guzganii ăi mari încearcă să se salveze fiecare de unul singur, iar Mareşalul aşteaptă la Constanţa să-i vină vânătorii pe care niciodată nu i-a înghiţit, cu tot îndemnul de ultimă oră: „Să fiţi toţi ca vânătorii de munte!” O să se termine prost. Nu face parte din figurile jalnice, dar asta n-ajunge ca să conduci o ţară. N-a ştiut să-şi aleagă colaboratorii, deşi, din ’40, nimeni şi nimic nu ne mai putea salva. Scadenţa era prea aproape, iar noi, ca de obicei, nesolvabili.

— Lasă asta, dar despre aici ce zici?

— Despre aici – făcu el cu părere de rău că-l întrerupsesem (se vedea că nu mai vorbise demult) –, nemţii încetează să mai fie „cei mai buni soldaţi ai Europei”. Din armata germană, de care tremurase cândva lumea, mai sunt puţini, şi până la urmă o să rămână doar Führerul cu nebunia lui. Norocul nostru a fost că în capul de pod am mai avut două divizii de elită, vecinii din dreapta. În rest, de nemţimea asta din jur, ţi-e silă… *Stuka zu Fuss*, alte arme miraculoase? Cine ştie dacă vor mai avea timp să le dezlănţuie! Mă-ntreb cine va susţine finalul. Finalul cerut de întreaga poveste…

— Ce final mai frumos vreţi decât întoarcerea acasă, îmbarcarea din seara sau noaptea asta! – se înfipse Arion în desfăşurarea care promitea aripi profetice.

— Mă iertaţi, domnule sublocotenent, dar *happy-end*-ul nu se lipeşte aici, nu e organic. Viaţa nu e un film american de la care să te-ntorci mulţumit acasă. Ştiţi dumneavoastră că soldaţii îmbarcaţi pe platformele plutitoare care trebuiau să-i ducă la 20 de kilometri în larg, unde-i aştepta marina noastră, au silit echipajele acestor coji de scânduri să-i întoarcă iarăşi aici,

fiindcă aviaţia sovietică îi mitralia nestânjenit tot timpul? Că asemenea ambarcaţii s-au dus la fund arzând? Că cele câteva vapoare pe care le vedeţi au fost scoase nu demult din funcţie?

Arion se ridică vânt la faţă. Era semnul-limită de mânie.

— Să mergem la ai noştri! Nu suport cobele. Şi nici „literaturizarea". Iar pe dumneavoastră – i se adresă lui Arsene, biruind mânia — v-aş trimite, dacă aş putea, cu o vedetă rapidă la Constanţa, ca să vă împăcaţi şi cu un asemenea final.

Colonelul ne primi bucuros, ridicându-se.

— Nu e înţelept să lauzi ziua înainte de apus, dar se pare că vă port noroc. Lăsaţi ostaşii să se odihnească. S-ar putea ca răul de mare să ne facă şicane, sau...

Totul a început printr-o nedumerire. Peste fâşia ţărmului care se prelungea în mare cu puntea Chersonesului, începură să cadă ici şi colo proiectile ale artileriei de câmp. Ne ridicarăm, întrebându-ne şi binoclând zarea, ce se întâmplase cu cele două linii succesive, de ne ajungea artileria uşoară inamică? Sub cer, linia care închidea orizontul ardea în explozii şi fum. Gora Sapun şi înălţimile de deasupra Sevastopolului erau marginile craterului peste care da să se reverse lavă fierbinte. Vuietul se rostogolea surd şi continuu, ca grohotişul, spre un gol de prăpastie. Pune, Doamne, stavilă rostogolirii, să nu se şteargă drumul spre casă! — se rugau sute de răniţi neevacuaţi, în fortul Maxim Gorki din capul cel mai vestic al ţărmului de piatră crimeean.

În neliniştea care se isca asemenea unui vânt, opri scurt un automobil de campanie, cu un general german fără un braţ. Şi-l ridică pe celălalt strigând: *Die Russen sind durchgebrochen. Sofort în HKL!* [78]. Şi goni mai departe spre port, la postul de comandă al diviziilor de munte. Ceasul se făcu temut. Hotărârea, neverosimilă: şase Batalioane de Vânători de Munte români să oprească puhoiul, spre a înlesni evacuarea. Patru din unităţile alese din Diviziile I şi a III-a – două rămâneau în rezervă – se mişcau, sub exploziile ce se îndeseau, să ocupe şanţuri pe undeva, nu departe, la piciorul pantelor coborând din Gora Sapun. Se constituia, prin aceasta, scena triunghiulară în flancurile căreia bătea marea, a unui grandios amfiteatru cu

---

78 *Die Russen sind durchgebrochen. Sofort în HKL!* (germ.): Ruşii au străpuns linia! Imediat în HKL!; HKL, *Hauptkampflinie*: linie principală de luptă, tip de dispozitiv militar utilizat de armata germană.

adâncimea maximă de un kilometru şi jumătate spre fortul cu răniţi. Batalionul I Sinaia, cu flancul drept sprijinit pe ţărmul abrupt, se lega prin cercetare de fortul central de pământ ocupat de Batalionul III Braşov, cu compania învăţătorului Anescu, vecinii de pe Trapez, de astă dată în stânga. Linia de apărare se constituia în grabă, ca să realizeze imposibilul. Doamne, ce intrase oare în oameni, de totul se făcea ca de la sine, fără dispoziţii, îmbărbătări, control?! N-aveam ce comanda. Devenisem cel mult unul dintre cei o mie şi câteva sute de apărători, care, în faţa proporţiilor dezastrului ce începuse să se rostogolească peste cei 2–3 kilometri de pantă, se ridicaseră să oprească cu braţele întinse avalanşa slobozită nebun de-a dura. Cocoloaşe de oameni încăieraţi ca nişte ciulini aprinşi cu fum şi scântei se uneau şi se desfăceau, se depăşeau sau se opreau după rezultanta unui joc de forţe neştiute, care înlocuiau înclinarea pantei şi cantitatea masei din alunecarea corpurilor. Asistam muţi la apropierea tăvălugului, împiedicat ici şi colo de grupe care se apărau cu disperare, dar peste care până la urmă trecea, copleşitoare, masa valurilor din spate. Numai în dreapta, sub creastă, în vecinătatea cimitirului englez, o unitate de altfel de apărători decât cei care cedaseră două linii consecutive în mai puţin de o zi, nu era de clintit. Încercarea unor unităţi de a se retrage organizat se amesteca în fuga celor cuprinşi de panică, seceraţi de pistolarii care goneau pe urmele lor, prăvălindu-i.

Din panorama răscolitului furnicar care curgea filmic spre rândurile straniilor spectatori, trecură peste şanţuri primii oameni, descompuşi de frica animalică, pe care probabil numai marea sau moartea avea s-o stingă. Simultan cu imaginile acute ale tensiunii crescânde, undeva, în mine, se desfăşura, ca într-o cameră alăturată, pelicula de coşmar a unei debandade (... văzută, povestită, visată?). Fugea soldăţimea înapoi spre o apă cu mlaştini. Departe de gloata oamenilor, pe-o potecă, alerga în acelaşi sens, cu gâturile întinse, legănându-se şchiop, un cârd de boboci de gâscă. De ei mi-era milă, iar oamenilor le dădeam cu „Huoo!” Cineva mă mişcă, crezând că adormisem, să mă trezesc. Mă linişteam însă, văzând cum soldaţii culegeau, ca pe ciulini, atent, foc cu foc, inamicul în urmărire. Alte armate ar fi aşternut în faţa poziţiei baraje de oprire, sacrificându-i pe ai lor, încâlciţi în torentul inamic. Cei care-şi îngăduiau în ceas de

primejdie migala „trecerii prin sită” erau oameni pe care nu-i cunoşteau îndeajuns. Să ai grijă, mi-am zis, să meriţi respectul celor care cu un ceas-două în urmă, în deplasare spre poziţie, ascultându-ţi comanda, s-au ridicat sub foc în poziţie de „drepţi”. Descoperisem întâmplător că-n drum spre casă, ca să se mişte mai uşor, îşi descompletaseră unitatea de foc. Şi ce cuvinte a trebuit să audă, înainte de a se face „muniţie”!

Inamicul, ameţit de succes, nu voia să creadă că se mai poate împiedica, la spartul târgului, de-un ciot, şi moartea îi oprea pe neconvinşi. Dar cine învaţă prea mult din moartea altora? Treptat-treptat, în faţa stăvilarului creştea ameninţarea valurilor. Mulţimile care coborau oricum pantele amfiteatrului păreau că vin să audă mai de-aproape scena şi pe cei ce cutezau să dea un spectacol.

Dacă s-ar fi ridicat un crainic atotştiutor şi ar fi anunţat că reprezentaţia nu va fi consumată în câteva ceasuri, ca în distribuţia din Sevastopol ’42, ci se va prelungi fierbinte trei zile şi trei nopţi, cei care populau marele amfiteatru s-ar fi scuturat de râs, asemenea cazacilor de la Zaporoje din pânza lui Repin. S-ar fi dumerit şi modesta trupă care nu de dragul spectacolului intrase în scenă. Doar bunul Dumnezeu ar fi zâmbit părinteşte în jilţul Ceatrâdacului, întristat că nu-i ajunge dumnezeirea să mai schimbe, în ceasul acela, mersul lumii.

Înainte de începerea atacului sosi ordinul de a păstra poziţia până în seara următoare, când, la parola *Opernball*, aveam să încetăm lupta, deplasându-ne apoi, cale de un kilometru, până la plajele de pe Chersones, de unde ambarcaţii urmau să ne ducă în larg. Acolo aştepta flota protejată de aviaţie, în timp ce trei sute de baterii de *Stuka zu Fuss* aveau să-i încremenească pe spectatori, marcând sfârşitul balului de la Operă.

„Dacă ţinem poziţia, ne evacuăm; dacă nu, suntem pierduţi. Ne aruncă-n mare”. Şi, de mare le era frică; de oameni, nu! De cum se ridicară mulţimile inamice la atac, se şi deschisese foc asupra lor, risipindu-se muniţia cu nemiluita. Depozitul descoperit în momentul de acută criză, înainte de a ocupa poziţia, era alături de altul de alimente, ambele fără stăpân, la două-trei sute de metri dincolo de şanţul antitanc din spatele poziţiei. Niciodată nu cunoscusem atâta belşug ca acum, când nu ne mai trebuia nimic. Cu ciocolata, ţigările şi prafurile de limonadă efervescentă dintr-un sac de merinde, puteam să

trăim până acasă. Asfinţea soarele când se porni al doilea val de atac, mai puternic şi mai organizat, dar nici acesta nu străpunse nicăieri şanţul de apărare. Cei rămaşi pe o adâncime de un kilometru aşteptau noaptea ca să se poată mişca. Începea să se organizeze mulţimea de duşmani, împânzind panta. Din creastă coborau noi unităţi. Baterii de artilerie tractate, mânate sau ţinute de oameni, se amplasau sub ochii noştri. Servanţii rămâneau în jurul lor ca în pauzele de instrucţie, fără să se sinchisească de puţinele explozii care înfloreau în înserare. Odată cu apropierea infanteriei şi lăsarea nopţii reîncepu activitatea artileriei inamice. Pregăteau acţiunea de noapte, acoperindu-ne întregul spate cu explozii. Peste strigătele atacului dezlănţuit trecu încă o dată, stingându-l ca atunci pe Trapez, înfricoşătorul fâlfâit al bateriilor de *Stuka zu Fuss*. Ne ajutase să trecem prima noapte.

9 mai a stat sub semnul ameninţării blindatelor. Totul se făcea, ca în teatrul modern, în văzul lumii. Din sectorul plutonului număram optsprezece baterii de artilerie. Maşini şi căruţe aduceau muniţie; se descărca şi stivuia, înainte de a ne fi trimisă, în văzul nostru. Tragerile nu se făceau după hărţi, erau directe. Se juca cu cărţile pe masă. Noi îi vedeam, ei ne vedeau. Noi aşteptam îmbarcarea pentru Constanţa, ei pe frontul de la Iaşi. Dar noi voiam să ajungem să ne batem cu ei acolo, iar ei, să ne termine aici. Tancurile se înşiraseră dintr-o obişnuinţă vetustă de-a lungul unei văioage, deschisă totuşi ca linia vieţii din palmă. Şi lor le-au mai adus muniţii. Au încercat motoarele, au trebăluit intrând şi ieşind din turele. Au stat lungiţi, au mâncat de prânz, iar au încercat motoarele. În poziţia noastră sosise un locotenent german cu ordinul batalionului să ne întărească poziţia. Îi văzusem soldaţii, înainte de a ne oferi ajutorul. Zăceau pe fundul şanţului antitanc, nepăsători la tot ce era în jur, surpaţi în ei ca nişte grămezi de moloz. Am raportat colonelului că nu aveam nevoie de acest balast amorf, care ar putea, într-un ceas de extenuare, să dilueze capacitatea de luptă a vânătorilor. Au rămas să zacă mai departe pe fundul şanţului din spate. Ofiţerul lor s-a învârtit toată ziua pe lângă noi. Ai lui n-aveau nevoie de el, n-aveau nevoie de nimeni.

Erau sfârşiţi. Mai rău decât morţii. Tânărului ofiţer din Ratibor, încercat de suferinţele războiului, îi era însă ruşine de chipul compatrioţilor şi, fiindcă nu se putea smulge din ce le era

comun, suferea cumplit. Te miri cum cei ce-au închipuit chinurile iadului n-au pus şi o asemenea caznă?

— Vin tancurile! – se înfioră poziţia.

Vânătorii de munte avuseseră mai puţin de furcă cu blindatele. Gropile individuale antitanc te apărau, dar şanţurile puteau fi surpate prin jocul perfid al şenilelor. Se făcu totuşi linişte, ca să nu se piardă nimic din partitura de solo. Douăzeci şi cinci de namile se desfăcură în evantai cu cochetării desuete, scuturându-şi masa metalică şi lansându-se spre avanscenă. Cuta de teren din faţa cercetării se umplu de duduitul motoarelor. În faţa reţelelor ghimpate crescu botul primului, care, accelerând, trecu obstacolul ca peste o sârmă de covrigi. Timofte, un grănicer nou venit, se smulse din locul lui şi alergă la mine peste cei zece metri de câmp, în şanţul care unea cele două laturi ale singurului ascuţiş al poziţiei. Nu ştiu dacă mieii tremură sub cuţit, dar bietul om tremura ca varga. Tancul se îndreptă cu o smucitură spre Arion. Un *Acht-ach*[79]i german fulgeră scurt din spate şi flăcări albastre jucară, lingând masa metalică. Încremenirea se sparse în urale. Din turelă încercă să se salveze cineva, devenind ţinta fără rost a ricoşetelor de trasoare. Vânătorii de munte se schimbaseră brusc în vânători de tancuri, împuşcând din *Ofenrohren* şi *Faustpatronen*[80] toată expediţia blindată ce pătrunsese în flancul drept al batalionului. Înainte de a se fi consumat numărătoarea inversă, evacuarea ultimei poziţii se amână cu alte 24 de ore.

Ziua de 10 mai inamicul şi-o alesese ca să demonstreze, din noapte până-n noapte, copleşitoarea-i superioritate. Ceea ce îşi propuseseră atacatorii Sevastopolului din 1942 încercau şi ei să realizeze acum: să scufunde acest colţ de uscat în mare. Pământul fu pisat de avalanşe furibunde de ciocane de foc. Cantităţi de armament automat propriu se transformau în fier vechi; efectivele rărite se înjumătăţeau. Seara, demonstraţia se mută în cer. De pe toată lungimea orizontului de pământ ţâşneau iezere de lumini, cascade de culoare, jerbe de trasoare, evantaiuri de artificii – şi cerul, mai puţin tenace decât pământul, fugi înmărmurind de ceea ce putea înscrie omul pe

---

79 Tun german antitanc de 8,8 cm (de aici numirea de *Acht-acht*: opt-opt)

80 *Ofenrohr* (germ.): burlan de sobă, poreclă dată unui lansator de rachete antitanc. *Faustpatrone* (germ.): aruncător portativ de grenade antitanc.

coala-i goală. Biruitorii îşi serbau cucerirea oraşului Sevastopol şi eliberarea Crimeei. A treia amânare a întoarcerii acasă marca în subsol prezenţa noastră în promisiunea nevalidată încă a *Opernball*-ului. Începuse numărătoarea inversă, irevocabil ultima. Lupta cu timpul era dusă numai cu un sfert de efectiv. Dar aici numărul luptătorilor nu juca niciun rol. Singurul aliat împotriva capricioasei elasticităţi a orelor era inamicul care nu ne lăsa să ne tragem sufletul. Scala luptei era însă străbătută şi se împlinea de la sine, fără să tremurăm de noutatea ei. Cu timpul era însă altceva. El putea să schimbe în fiece clipă faţa şi sensul lucrurilor, şi mai ales în el, aproape, la o lungime de braţ, era întoarcerea acasă, libertatea, cerul sub care voiam să punem tot.

Se surpase însă, prin amânarea îmbarcării, capătul tunelului. Blocul prăvălit nu putea fi mai mare, dar sub dălţile noastre simţeam cum duritatea îi creşte clipă de clipă, ca şi când un diamant ne închidea drumul. Obsesia trecerii zilei se materializă în asigurarea firului telefonic, crestat şi el de timp ca un răboj. Dacă Fane Stroescu, rănit la braţ în retragere, cu fişa de evacuare în buzunar, mi-ar fi spus, convingându-mă, nu numai mie, ci tuturor: „De aici nu mai e scăpare; am venit să ne vedem pentru ultima oară”, am fi aşteptat fără grabă sfârşitul. Odată cu întunericul, aşteptarea devenise de nesuportat: dacă au plecat toţi şi ne-au lăsat aici? Se şi făcuse un fel de linişte.

Parola *Opernball* căzu în sufletul ultimilor apărători ca un ban de aur în palma simţitoare a unui cerşetor orb. Din ceata celor doisprezece luptători rămaşi lipsea Ioniţă, rănit mortal în pântec de o grenadă cu explozie instantanee căzută din firidă şi ciocnită de bocancul său în şanţul acoperit. Cu câteva minute înainte îi comunicaserăm dispoziţia de scoatere a armamentului greu din funcţie. Arion trecuse şi el cu o duzină de fantome pe lângă noi, zorindu-ne. Am plecat, apăsat de vina de a nu mă fi dus să mă conving de starea rănitului. Intrase în foc de atâtea ori pentru mine. În spatele meu, spre mare, se încinsese un foc automat. O incursiune se agăţa poate de spatele celor care tocmai părăseau poziţia. În jur, în noapte, se simţea şi graba altor grupe dirijându-se spre acelaşi Chersones straniu luminat de facle, ca şi când balul operei ne-ar fi aşteptat. Acolo, la intrarea în istm, batalionul îşi visa plecarea spre Constanţa. Colonelul ordonă celor două duzini de cercetare să asigure

siguranţa imediată a îmbarcării, la câteva sute de metri de pantă. Dar îmbarcarea, în ciuda miraculoasei linişti – condensare parcă a atâtor dorinţi – întârzia. Mii de ochi flămânzi, înfipţi în priveliştea nopţii fantastice, aşteptau vasele promise. Flacăra torţelor – ambarcaţiuni incendiate –, alimentată parcă submarin, pâlpâia umbre peste puntea Chersonesului, unde foia mulţimea călătorilor, aşteptând. Zbuciumata mare îşi mâna valurile cu spinări lucioase de monştri, înghesuindu-se, colcăind să bea vorace jarul incendiilor. Ceasul de linişte îngăduit, parcă, de hainul vrăjmaş pentru plecarea în marea călătorie, se consumase. Două vijelii năprasnice de foc porniră, întrepătrunzându-se – una din largul mării, cealaltă din ultima poziţie –, să măture scena ultimului spectacol, într-o noapte neverosimilă.

Fulgerele exploziilor căzute în mare înălţau vulcani de apă aprinsă. Cele căzute pe uscat muşcau ca nişte căpcăuni pământul, mestecând şi grăunţele de oameni. Şi cele două mături de foc nu cunoscură astâmpăr toată noaptea, stârnind pământ şi mare. Oamenii, ciudatele făpturi, mâncaţi de zvonuri şi speranţe, alergau dintr-o parte în alta a punţii Chersonesului, ca s-apuce un loc în vasele despre care li se năzărea c-au tras la ţărm acolo unde nu erau ei, alunecând ca nişte fărâmituri prin vâltoarea elementelor.

Urmăriţi de aproape, erau şi mai stranii. Maşini-amfibii, ca nişte cărăbuşi înnoptaţi, treceau pe coridorul de piatră. Românaşi chinuiţi ca şi-altădată, pe drumurile fără sfârşit, îi opreau: „Ia-mă, Fritz, lua-te-ar tata, că împreună ne-am mâncat zilele pe-aici!”. Şi nemţii îi pofteau înveseliţi să zboare împreună, în viteză peste peretele abrupt, în mare. Într-un bunkăr, 12 ofiţeri germani cântaseră marşuri eroice, după terminarea repertoriului urmând tragerea la sorţi. Cel ales îi salutase pe rând, pe fiecare, înainte de a-i trimite glontele în cap.

Sublocotenentul Irimescu socoti, spre ziuă, că soarta omului se cade să stea în mâna lui şi-şi zbură creierii. Fiindcă nu mai puteam comanda pe nimeni, îi dezlegai, cu Arion, pe supravieţuitorii fostei companii de cercetare a unui batalion de munte, de toate îndatoririle şi, cu formula din război „Pentru trecerea barajului de foc, fiecare pe socoteala lui, salt...”, ne despărţirăm.

Batalionul părăsise plaja aciuindu-se pe sub peretele stâncos al ţărmului. Câteva tunuri de asalt, parcate cine ştie unde de rămăseseră miraculos intacte în bombardamentul care rupsese toate firele celor 300 de baterii *Stuka zu Fuss*, încărcate ciorchine cu luptători, porniră cântând să dea bineţe pe inima goală biruitorilor. Câţiva tunari de la antiaeriana germană, parcă din alt neam şi loc decât unităţile de fugari şi servicii care lânceziseră tembelizaţi prin spatele poziţiei noastre fierbinţi, consumau cu zel muniţia neexplodată.

Într-un şanţ surpat, o adunătură de aliaţi, doar cu puşti, încercau să recruteze adepţi pentru apărarea Chersonesului. Îi privii preţ de-o ţigară, se răspândiră apoi şi ei şi plecară.

George Fonea, prietenul şi poetul George Fonea, refuză în această „noapte de pomină" invitaţia maiorului Zigler, luptător cu faimă al armatei germane, de a se salva împreună cu el în vedeta rapidă pusă la dispoziţie din ordinul Marelui Cartier al Führerului. „E adevărat că nu pot mântui pe nimeni – îşi zise el, alegând între viaţă şi moarte –, dar ce vor gândi aceşti nefericiţi *tot restul vieţii*, amintindu-şi că, în ceasul de cumpănă, eu i-am părăsit?!". Cavalerul Crucii de Fier, făcătorul de miracole, căruia numai transformarea ciurucurilor într-o divizie luptătoare nu-i reuşise, ajunsese poate la Constanţa, în ceasurile când prietenul lui de trei zile, George Fonea, încerca, cu câţiva foşti luptători, să oprească cu puşca atacul rusesc.

Îl mobilizase un căpitan neamţ rănit, strigând din ţărmul înalt: „Camarazi, nu aruncaţi armele!" La primele cartuşe, infanteria inamică se opri, făcând loc blindatelor să parcheze pe ultima punte de uscat, în timp ce el, George Fonea, se întoarse la cei pe care nu putea să-i mântuie „ca să primească semnul, neobârşit din tata/ pe care-l port sub frunte cu mândrie/ de cruciat ce-şi dete jertfei plata": o schijă dintr-un proiectil antitanc, care îi rupsese măruntaiele căpitanului Georgescu, îi stinse lumina ochiului stâng. Cu obrazul umezit ca de-un şiroi de ploaie, George, aiurit, îşi căută pistolul la centură. Bunul „moş Ion Roată", care nu avusese loc în Ţara Românească, îi apucă însă la timp braţul, dezarmându-l.

Încercase apoi să-i scoată tresele şi Crucea de Fier, când, smuls brusc de pe Chersones, pleca şi el în neştiuta şi marea călătorie.

În fortul Maxim Gorki, pe fundalul gemetelor sutelor de răniţi

neevacuaţi, staţia de radio încerca să reia legătura cu ţara. De la ora 23 punct, când, concomitent cu *Opernball*, flota primise radiograma să părăsească apele Sevastopolului şi să se întoarcă la Constanţa, „misiunea fiind îndeplinită”, cei febril căutaţi amuţiseră. Vor fi ieşit în oraş să se distreze, sau se vor fi culcat. Ţara dormea în noaptea aceea. Poate ceea ce auzeam noi pe Chersones era ecoul sforăiturilor somnului general, amplificate de o sensibilitate bolnavă, care refuza să audă acordurile ample ale balului Operei, unde George mă vedea în pelerina albă a Ordinului. Căpitanul stat-majorist Lupu lansă, înainte de a-şi fi repezit cizma în măruntaiele sofisticate ale radiofoniei moderne, ultimul mesaj: „Înecat” stop „ţigan” stop „mal” stop…

Staţi, oameni buni, nu plecaţi la culcare, precum cei de la Constanţa şi Bucureşti! Aceia, din calcule politice îşi părăsiseră luptătorii şi-i sacrificaseră, turnând gaz pe foc, pentru a putea stârni şi mai mult indignarea mulţimii împotriva aliaţilor germani şi a stăpânirii şi pentru a o canaliza apoi în lupta pentru putere.

Îmi vuieşte capul, nu aud bine ce spuneţi… Nu voi i-aţi trimis, pe acel ţărm străin, la sute de kilometri de ţară? Vreţi să vă spălaţi mâinile, ca Ponţiu Pilat? Nici curiozitatea nu vă mână să aflaţi cum unii, puţini la număr, nedându-se bătuţi, încercau să facă drumul marin pe cont propriu? Din câteva bidoane şi capete de scânduri culese de pe ţărmul în care totul devenea brac improvizau ambarcaţii. Ce şanse puteau avea?

Nu-i întreba nimeni, fiecare fiindu-şi sieşi prea mult, dar trebăluiau febril, să nu-i prindă ziua pe Chersones. Alţii plecaseră deja mai din noapte. Erau şi cei care socoteau că omul e mai tare singur. Aceia porneau simplu de la ţărm, ca la o cursă de înot, lăsând în urmă, după câteva sute de metri, petecuţele de ambarcaţii, fără cârmă şi vâsle.

Povestea spune că o ambarcaţie cu câţiva vânători ar fi fost pescuită a doua zi, în larg, de un vas de patrulare românesc, şi că vânătorii au fost duşi acasă.

Cu hidrofobii, situaţia se complica şi mai mult, şi ei erau şi cei mai mulţi. Dar din cer venea moartea. Trebuia găsit altceva.

Şi ochii căutau în cenuşiul dimineţii, peste întinsul nepăsător al mării – cum au putut oamenii să vadă în natură cutia de rezonanţă a sufletului uman? -, dar iată desluşindu-se departe, apropiindu-se în linie, vedete rapide. Efectul descoperirii crescu emoţionant, devenind general. Din ţărmul abrupt în care

încercau să supravieţuiască, oamenii chemau frenetic vedetele. Un rănit cu un pansament de mântuială peste umărul drept – nu ştiu ce în afară de faşă îi mai ţinea braţul în articulaţie – apucă cu stânga binoclul din mâna unui ofiţer străin şi, scuturat de frisoane, cu buzele cretoase, dar răvăşit de-o mare bucurie, agitându-se grotesc ca un suporter sportiv exaltat, ţipa înecându-se: „Vin vedetele, vin vedetele!” Punctele aliniate căpătau, cu lumina zorilor, evidenţă; se mişcau în ritmul valurilor, fiind însă limpede, cu trecerea clipelor, că nu se apropiau, ci se spoiau doar cu lumina crepusculară crescândă. Erau caii împuşcaţi şi aruncaţi în mare, ca să nu cadă în mâna inamicului. Valurile îi aliniaseră, ritmându-i ca într-un straniu cântec.

Fiindcă în ziua de 12 mai 1944 nu mai rămăsese loc pentru speranţă, aceasta din urmă fu programată pentru noaptea următoare: vedete rapide vor veni să-i culeagă de-a lungul falezei pe ultimii apărători ai Sevastopolului, în vederea primirii triumfale pe care le-o pregăteşte Patria.

Se luminase de ziuă. Ţărmurile abrupte erau bătute de artileria antiaeriană în cadenţe infernale. Aviaţia dădea ocol acestui ultim colţ de uscat. Pregăteau şi ei date pentru un ultim reportaj, destinat altei instanţe decât cea în faţa căreia urma să mă înfăţişez curând, foarte curând. Întârziasem atât ca să consemnez reacţii felurite ale deosebitelor chipuri de oameni, împinşi pe traiectorii diferite spre aceeaşi situaţie-limită. Îmi închipuiam că „dincolo” setea de cunoaştere a omului, chiar sub forma reportajului primitiv, ar putea fi răsplătită altcumva decât cu un veşnic Chersones. De ce sunt oamenii interesaţi de veşnicie – nu ştiam a răspunde. Stăteam confuz sub foc în faţa acelui „neştiut” căruia din obişnuinţă îi spuneam şi eu viaţa de dincolo... Parcă departe, peste valurile mişcătoare dinspre răsărit, credinţa era ca o icoană veche de lemn afumat ce ieşea la iveală din amintirea în care mi se năzărea casa copilăriei: ar fi putut fi Maica Domnului cu Iisus...

Îmi alesesem piatra de pe care să trec „dincolo” – era mai departe de ţărm –, dar un om străin pentru mine, însă bun şi credincios cum nu ştiu să fi întâlnit, mama, parcă, îmi repeta şi acum ceva, auzit la ea de multe ori: că viaţa noastră e fum, dar veşnicia e „dincolo”; că Domnul îi iartă omului toate rătăcirile de care se căieşte cu condiţia ca viaţa, pe care n-a făcut-o el, să nu

şi-o ia singur.

Arion, aruncându-mi samavolnic pistolul în apă, mă cheamă la colonelul nostru, pe care-l descoperise prin apropiere, ca să aud acolo justificarea teoretică a unui alt mod de existenţă decât cel al libertăţii:

— Am împlinit toate misiunile, chiar şi pe cele neverosimile. Prin ordin, am părăsit ultima poziţie. Prin ordin, am distrus armamentul şi muniţia şi am venit numai cu ce aveam pe noi, pentru a fi îmbarcaţi în vederea altor misiuni. Totul mi se poate contesta, dar nu şi faptul că sunt un om de onoare. Oricât de amară e trecerea pe sub furcile caudine şi oricum va fi existenţa mai departe, voi încerca să rămân om, nu un om care înţelege circumstanţele atenuante (care scuză totul), ci un om de care să nu-mi fie ruşine, să zicem mâine, dacă va exista un mâine peste ceea ce ne înghite în aceste minute. Vă cer favoarea, în numele acestui sfârşit, să mă urmaţi, cât s-o putea.

Pe scara de lemn dulgherită grosolan şi trainic, care urca de la vaporul naufragiat, înfipt în ţărmul stâncos pe puntea Chersonesului, ţipa un sortiment de oameni de provenienţă euroasiatică, dominând gălăgia de târg de vite a zilei, un cuvânt nerăzboinic, străin: *Uhr! Uhr!*[81]. Braţele încărcate până sub umăr cu ceasuri de tot felul, ca şi traista agăţată de gât în care zvârleau obolul de trecere a Styxului, parcă trezeau un soi de speranţă, dar cum s-o porţi printre împuşcături, urlete, tancuri, căruţe şi încâlcirea neverosimilă de scene dezgolite fără cruţare de soarele orbitor?

Oamenii se jucau ciudat în diferite feluri. Nu le lipseau decât spectatorii care să-i aplaude, şi spaţiul de desfăşurare. Pe o întindere cât un joc de şotron făceau câţiva paşi către mare o linie de învinşi – ca oricare joc, erau două tabere – şi în spatele lor se mişcau învingătorii dintr-un alt joc, ţintindu-i ca dintr-un puşcoci de soc în ceafă. Lângă ei erau cruci dintr-un cimitir – nu mai erau multe –, dar pământ era şi învinşii erau aşezaţi cuminţi, ca-n groapă. După aceea, într-o clipă nu mai erau buni de joacă; tabăra învingătorilor îşi alegea noi parteneri.

Alţii, din cei ce iubeau lozincile – în secolul XX patima aceasta fusese generală – întâi îi îngenuncheau pe învinşi şi le cereau să

---

81 *Uhr* (germ.): ceas. Este cunoscută şi descrisă de mulţi martori oculari atracţia pe care soldaţii sovietici o aveau pentru ceasuri, pe care le jefuiau cu predilecţie.

scandeze: Hitler, *kaputt*. Unii învinşi, cu iniţiativă, o făceau înainte de a li se cere, cu speranţa tainică să manevreze legea jocului.

Dacă înfăţişarea colonelului-prefect n-ar fi strâns în jurul nostru un grup de ofiţeri sovietici, am mai fi avut multe de „văzut”şi de „trăit”. Îl luau drept general, iar unii îl numeau Mociulski. Mâini dibace îi deschiseră dintr-o alunecare mantaua, netezindu-i buzunarul de ceas. Descoperii atunci că fostul nostru şef n-avea destul umor, când cureluşa ceasului nu se desprinsese de la sine şi îi fu smulsă; nu mai semăna deloc cu domnul prefect. N-avea de unde şti el că, pe alături, colonelul Vasilescu fusese liniştit cu un cartuş în burtă, ca să i se scoată cizmele. Apariţia unui general spătos, fără gât, ras pe capul zdravăn de măcelar, dar cu o panoplie de decoraţii pe faţa vestonului dintre centură şi guler, duse la îmbarcarea noastră într-o maşină de campanie care încerca să-şi facă loc prin forfota de iarmaroc de care deborda scena de „atădată”. Ofiţerii se agăţară ciorchine, cu iscusinţa copiilor, de maşina care, culmea, ţinea. Dar ce nu ţinea la ei? Mă temeam că-mi pierd minţile. Dorinţa de a avea în buzunar o grenadă pe care s-o dezamorsez pe tăcute era aşa de mare, încât cred că de aceea se întoarse generalul către locul din spate, azvârlindu-ne câte o înjurătură, în larg, dincolo de limbul Chersones.

Veneau căruţe, mulţimi ca la târg, lălăind, împuşcând, privind de la câţiva paşi cu binoclul capturat, grupele mici de prizonieri escortaţi de pistolari. Arion, nu ştiu de când desculţ şi fără tunică, mă împinse la sfârşitul unei coloane, ca să scăpăm de urgia liniei a doua, pornită pe eroisme. Gheare dintr-o subunitate de femei, spoite gros cu unsori cosmetice capturate, altele cu Schoka-Kola, reuşeau cu toată împotrivirea ceasovoilor-convoieri, să smulgă ici şi colo câte un nefericit, din care zburau apoi fâşiile ca penele orătăniilor peste care tabără păsările de pradă.

Din turela deschisă a unui tanc, un pistolar trimitea rafale scurte asupra celor ce atingeau intersecţia a doua drumeaguri.

Mormanul de victime opri apoi şi coloana noastră. Convoierii ne îmbrânceau însă brutal cu patul puştii peste obstacol. Seriile scurte luau tributul cu precizii de automat. Pe drumul care urca spre capul Fiolet, unde se încheiase în ’42 misiunea vânătorilor de la Sinaia, trei grupe de învingători practicau, înarmaţi cu pari

lungi, alt joc. Alegeau din coloanele care se îndreptau spre Balaclava 2–3 inşi, împingându-i apoi unul câte unul, cu acele arme de lemn, în prăpastie. Când victimele prelungeau prea mult scena – eschivându-se de împuşcăturile din spate – erau ameţite cu lovituri şi împinse ca o legătură de boarfe în golul înalt. Speram fierbinte să fiu ales, dar un maior dintre cei ce animau „competiţia” preferase un spectacol exclusiv cu nemţi. Primul ales, un subofiţer blond, înalt, descoperit, cu un pansament peste frunte, porni brusc, ca la suta de metri, şi cu un salt spectaculos ca la trambulină se înălţă un moment biruitor peste toate, scăpând în clipa următoare sub linia orizontului nostru. Al doilea, bondoc, cu o vioiciune de nevăstuică desfăşură o incredibilă suită de fente şi eschive, scăpând pentru a doua oară din marginea prăpastiei, în urletele de turbare ale celor care veneau peste câmp la spectacol. „Îngerii noştri păzitori” ne împinseră apoi mai departe, temându-se poate să nu ne piardă pe toţi pe drum. Nu departe, în contrapanta domoală, zăceau sub pază câteva sute de supravieţuitori, înghesuiţi şi fără legătură între ei, ca hârburi bune de aruncat. Un ofiţer sovietic, din silă, din milă, din omenie sau din nevoie de ordine, ne strigă prin translator: „Sunteţi soldaţi. Cum puteţi să arătaţi ca neoamenii? Nicio existenţă nu se începe în halul acesta. Adunaţi-vă! Oamenii pot renaşte. Ne-aţi făcut destul rău. Noi vă dăm viaţa. Un ofiţer să ia comanda!” Căpitanul Crin, rănit la cap, se ridică: „Detaşament, ascultă comanda la mine. Încolonarea! Înainte, marş!” Cei care nu mai puteau merge şi rămâneau în urma coloanei erau împuşcaţi. George Fonea, cu legătura însângerată peste ochiul stâng şi, total absent, stârni mila unui convoier mai vârsnic, care de trei ori îl scoase din coloană, convingându-l cu bunătate: „Te termin repede, nici n-ai să simţi”. Soldaţii cunoscuţi îl opriră însă de fiecare dată, strigând: „Nu-l împuşca, nacealnic, a fost om bun! Lasă-l, că poate scapă cu viaţă!”. Arion nu mă slăbea, ca nu cumva să rămân de cârd. Coloana opri apoi pe un loc viran, între casele bombardate din marginea Balaclavei. Un colonel sovietic ne primi: „N-am aşteptat oaspeţi! Nu veţi primi deocamdată mâncare. Postiţi şi meditaţi la viaţa pe care aţi dus-o! Noi vă vom ajuta să găsiţi drumul bun”.

Prin amintire îmi trecea, pierzându-se ca un zbor, un vers al lui George Fonea: „Trec în salturi limpezi vânători, cum îi ştia

inima de ieri”. Prin viaţă trecuse o zi care-mi pângărise tinereţea vânturată prin ţara nimănui.

Noaptea cădea ca o prelată surpată peste capetele învinşilor. Undeva se stingeau împuşcături. Poate prin amintire. Cortul vieţii mele se prăbuşise, acoperindu-mă. Pricepeam prea târziu că nu setea de cunoaştere îl ţinuse înalt. Pentru ea s-ar fi deschis o altă lume care, oricum ar fi arătat, era cu oameni şi merita osteneala explorării. Dar eu nu voiam să cunosc această lume şi ştiam doar că, fără opţiune, viaţa e iad. Ce ştiam, sau ce mi se părea că ştiu, nu mai avea acum nicio importanţă. Pentru singurătatea şi bezna din jur trebuia înălţat un cer şi trebuiau neapărat puse şi stele pe el.

CAPITOLUL NOUĂ
FATA MORGANA

Coşmarul zilei de 12 mai 1944 a continuat grotesc şi-n somnul care m-a prăvălit spre dimineaţa celei de-a doua zile de prizonierat. Căderea din libertate în captivitate se produsese cu o bruscheţe atât de explozivă, încât nicio trecere, chiar coborâtoare, nu mai putea lega cele două tărâmuri.

Ştirea căderii pătrunsese fulgerător în insondabilul suflet. La niciun nivel nu mai era loc de dubiu, trecere, uitare. Graniţele subconştientului şi inconştientului fuseseră trecute mai necruţător decât poziţiile succesive care ne spulberaseră răgazul îmbarcării spre ţară. Subsolul afund pe care continuam să existăm avea aceeaşi componenţă plastică, aceleaşi mecanisme ca şi tărâmul din care ne prăbuşiserăm. Chiar aceleaşi nume: Balaclava, Baidari… Şi noi purtam aceleaşi etichete, deşi lujerele frânte erau ţinute doar de nişte ţesuturi exterioare şi seve obscure, care te miri cum se mai prelingeau. Totul semăna cu ce fusese înainte, cum semănau roadele de aromă ale livezii cu imitaţiile lor din ghips sau plastic, dibaci făcute. Sensurile însă se descărnau şi-şi ascuţeau tăişuri de bisturiu pentru o îndelungă vivisecţie.

Căderea era ca un păcat originar, irecuperabil, şi nu ştiam nicio divinitate care să-şi trimită fiul să o răscumpere. Chiar dacă pistolarul-paznic trage, nu scap prin moarte de stigmatul intrării în această existenţă. Îngheţam descoperind această monstruoasă virginitate a sufletului. Ce ne rezervau hrubele, labirintele, catacombele geologiei noastre sufleteşti pe care eram desemnaţi să le prospectăm? Vom trudi crâncen în subsolul sterp, ca în zbenguiala înaripată din ţara nimănui, cea de sub soare? Sigur că similitudinea celor două tărâmuri impune în „subteran” adversităţi mai crase decât în lumea cu fracuri, titluri şi străluciri convenţionale, în calea devenirii şi împlinirii simple de om. Dar dacă huruitura uriaşului concasor din somnul dinspre dimineaţa de captiv nu va fi brusc oprită?

Acela era conectat la un soare de plastic şi era mare cât istoria omenirii, iar pământul se deosebea de al nostru prin lipsa de frumuseţe şi de activitate a oamenilor, fiindcă aceştia, asemenea prinşilor de război, zăceau perpelindu-se, doar – doar vor uita în somn soarta maşteră. Drumurile erau bătute de

furnici roşii, care cărau cu sârg trupurile celor prăvăliţi, opintindu-se să le împingă în măselele şi gâtlejurile ce scrâşneau scremut la rezistenţa de diamant a coloanelor vertebrale şi a oaselor. Continuitatea macabrului măcinat al rezistenţelor era uşurată de jeturi de lichid, gargarisind în scuturatul maşinii. Înfricoşător era că oamenii sensibili şi la zumzetul bormaşinei cabinetului dentar, auzind straşnicul scrâşnet, nu se ridicau să sară în mare de pe stâncile Fiolet, aflate numai la un pas.

Prima imagine a tuturor după coşmar pare să fi fost aceeaşi: ceasovoiul-pistolar, cu budionca înstelată proiectându-se pe cer, de pe turnuleţul de pază improvizat. (Peste ani, într-un lagăr din nord, un prizonier de război nebun potenţase această primă imagine comună, schiţându-mi pe nisip, printr-un cerc, globul pământesc. Cu bucuria jucată a unei idei atunci venite, aşează în Polul Nord ghereta de pază a marelui ceasovoi al acelei perioade[82], împrumutând pentru recunoaşterea omului schiţat doar mustăţile atotputernicului. Găti verbal budionca acestuia cu steaua polară şi după ce-şi frecă vesel mâinile, ca să mă facă curios asupra poantei, încinse globul la înălţimea ecuatorului cu un brâu de sârmă ghimpată.)

Primul eveniment petrecut în zori pe locul viran dintre ruine, unde înnoptaserăm, a fost separarea trupei de ofiţeri.

— Nu vrei să te trezeşti la noua realitate? – mă certă Arion, pe la prânz. Te-am zgâlţâit ca pe un trup inert. Au venit supravieţuitorii cunoscuţi, necrezându-mi spuselor că eşti prizonier, să te pipăie, să se convingă. Şi bravii de ieri plângeau amar, de m-au podidit şi pe mine lacrimile. Vor fi scoşi de sub influenţa nefastă a ofiţerilor şi moşierilor, ca să înceapă o viaţă nouă cinstită, de muncă şi reconstrucţie, sau cam aşa ceva. Parc-ai picat din lună! Nu pricepi noul limbaj! Au şi venit printre noi noii dascăli, ofiţeri care vorbesc moale, „moldoveneşte”. Preferă să vorbească de la om la om. Se bagă-n vorbă şi, dacă zâmbeşti încurcat, te iau deoparte, bineînţeles, în perimetrul marcat de sentinele. Uite-i pretutindeni! Văzuţi de departe, parcă-s perechi de prieteni. Mă duc să mai aflu câte ceva. Tu stai cuminte, că vin eu să-ţi spun!

Revenea şi iarăşi pleca. Seara, după ce trecuserăm pe la o

---

82 Aluzie la Stalin.

etuvă de campanie, Arion reluă, sintetizând:

— Deparatizarea este o acţiune complexă, de durată mai mare decât viaţa omului, dacă i-am înţeles eu bine. Azi a fost doar cea fizică.

— De păduchii tranşeelor am scăpat, dar de vizitele ăstora, n-avem şansă! – se amestecă un prizonier necunoscut, dar fu îndată întrerupt de un altul:

— Cine i-a trimis pentru treaba asta putea s-aleagă oameni culţi, mai ageri la minte.

Vor trece ani până când aerul de superioritate al multor prizonieri faţă de interlocutorul-stăpân se va risipi.

Codler, politrucul lagărului de ofiţeri Oranki-Mănăstârca, unde aveam să ajung peste un an, nedumerindu-se că un „reacţionar” declarat nu-i înţelegea insistenţa de a-l duce cu orice preţ la un miting, i-a explicat deschis că, dacă intri într-o moară, chiar fără niciun interes, în ciuda precauţiilor de a nu atinge nimic şi oricât te-ai scutura, la ieşire tot ai luat nişte făină pe haine. Problema e ca sistemul să funcţioneze fără întrerupere şi să-şi alieze şi alte „elemente convingătoare”.

Ca să întrerupă discuţia ce se lăţea, Arion, coborând vocea, îmi vorbi despre faptul că George Fonea, Marinov şi alţi câţiva ofiţeri necunoscuţi nouă au fost ridicaţi. În toate, Arion mă trata ca pe un bolnav. M-am ruşinat. Fiecare îşi era povară sieşi îndeajuns, deşi ştiam că ajutându-ţi semenul, te ajuţi pe tine. Lupta dinăuntru trebuia purtată personal, altminteri, ca-n toate cele din afară, ponderea contextului creşte până la imprevizibil. Oricum, în lumea interioară era mai mult de făcut şi mai greu, mai ales că totul se surpase, luptătorii anulaţi ca sub narcoză, steagurile în bernă.

Au început marşurile. Cu frunţile în praf, treceam prin peisajul sudic, cândva cunoscut. Lumina nu mai împodobea, liniştea din popasuri nu mai cânta. Zările erau de scamă. Corespondenţele cu natura se rupseseră. Înregistram fără ecou cum translatorul coloanei, Boris Rudenko, trecuse, mutat disciplinar, prin unitatea noastră, încărcat ca un samar cu muniţia şi pistoalele mitralieră ale câtorva convoieri; râdea, fuma, mesteca. Pe platoul golaş, deasupra Baidariului, ca pe o plită încinsă, se cocea lagărul de prizonieri, noua formă de comunitate. Inşii mişunau dens, cuprinşi în brâiele de sârmă ghimpată ca o colonie captivă de insecte. Am aşteptat în soare, până la asfinţit. Veneau şi plecau

brigăzi de lucru sub pază. Oameni cenuşii, supţi, mototoliţi. Am rămas o noapte în lagăr, între zidurile unei construcţii în lucru. Un fel de carantină, despărţită de rest improvizat printr-o reţea improvizată. Cu lăsarea întunericului – numai zona de pază era luminată – a început un du-te-vino al soldaţilor care descoperiseră sau întrebau de cunoscuţi printre noi. Pretutindeni grupuleţe care-şi căutau loc să-şi spună cât adunaseră în acest abia înfiripat început sau să se întrebe, între ai lor, înainte de despărţire, ce mai poate veni.

Bietele „gazde" nu veniseră cu mâinile goale, ci în tot soiul de cutii, blide, gamele, aduseseră un fel de uruială fiartă, „caşa", cina lor, jurându-se toţi că au mâncat pe săturate şi au mai obţinut şi un supliment. Apoi pledau ca să păstrăm şi „vesela", că ei găsesc „câtă vrei" când îi duce la deminarea zonelor de război. Ici şi colo ofereau şi câte un sac pentru merinde, „ca să ai unde să-ţi pui câte ceva, o lingură, că noi n-avem cizme, s-o înfigem ca unii la carâmb... O poţi purta şi-n buzunar, ca pe stilou, pentru a o avea mereu la îndemână, dar dacă n-ai nimic în sac, poţi păstra lingura acolo". Manta, camaradul meu de luptă din „vremuri bune", mă silea să îmbrac puloverul de schi pe care i-l dăruisem pe Trapez. Că darul făcut nu se poate lua înapoi, înţelegea foarte bine Stanciu, un ins plăpând care fusese cu noi în munţi, dar să-i refuz mantaua, numai în bluză fiind, înseamnă a-l jigni pentru toată viaţa. L-am potolit cumva, acceptându-i *passe-montagne*-ul[83].

În haltele zilelor următoare de marş către lagărul din Simferopol, se repovesteau cele aflate. Punctul senzaţional pe care se brodaseră deja variante îl constituia descoperirea de la Inkermann. În ajunul lichidării Sevastopolului, în '42, un grup de luptători sovietici a ales, pentru a evita prizonieratul, o soluţie neobişnuită: s-a zidit într-o grotă a tunelului străvechi, aerisită printr-o fisură a stâncilor, cu tot ce a socotit necesar pentru a supravieţui „liber" ocupaţiei inamice, aşteptând reîntoarcerea eliberatoare a tovarăşilor lor. Au întărit prin jurământ şi mai târziu prin putere armată respectarea legilor unei astfel de convieţuiri. Cum a arătat de fapt aşteptarea de doi ani fără trei luni, nimeni dintre naratori nu ştia şi fiecare fabula. Explozia depozitelor de dinamită dezlănţuită de pionierii germani în 8 mai

---

83 *Passe-montagne* (franţuzism): căciulă care acoperă ceafa şi urechile.

1944, un înfricoşător cataclism pentru cei ce l-au trăit afară, a avut, poate, pentru „cei zidiţi de vii”, şi înţelesul încetării puterii vrăjmaşe. Surparea tunelului însă a complicat, tocmai în ceasul dramatic aşteptat al eliberării, ieşirea fizică la lumină. Prizonierii folosiţi la curăţirea tunelului au auzit, în întâmpinarea efortului lor, lovituri de târnăcop. Curând a devenit limpede că se aud reciproc, ceea ce a accelerat zelul şi a acordat direcţia. Când a căzut ultima piedică, primul dintre cei zidiţi s-a năpustit în lumină, dar a căzut după câteva clipe, ca fulgerat, la pământ. Autorităţile sovietice, prezente la strania descoperire, au împiedicat ieşirea imediată a celorlalţi. Prima întrebare ar fi fost: „În ce an suntem?”, iar următoarea: „Cine a câştigat războiul?”

Epilogul, închipuit în versiunile felurite ale comentatorilor, nu oglindea poziţia prizonierilor faţă de faptul în sine, ci presupunerile lor despre reacţia oficialităţii care mergea de la decorarea până la condamnarea lor: „Nu în mormânt, aşteptând învierea, ci atacând cu partizanii duşmanul din spate, se apără patria!” perorau unii, în locul imaginarului procuror. Refuzul acelora de a accepta prizonieratul ca variantă de viaţă sporea focul meu mistuitor, introspectiv. Descopeream însă şi elemente opuse, care se potenţau activ spre spargerea încremenirii care se instalase odată cu căderea. Mă interesa nemărturisit ştirea că localnicele îşi căutau îndrăzneţ prietenii ajunşi prizonieri şi eu, înclinat mai mult spre gratuităţi decât spre practic, m-am surprins închipuind utilitar această disponibilitate. Să sparg cercul magic prin acţiune, evadând. Să găsesc pe cineva din cercul fostelor cunoştinţe, care să mă ascundă până mă pregătesc pentru drum. Nu însemna asta incapacitatea de a duce adâncirea în mine până la consecinţe ultime, până la o altă fundamentare a vieţii, până la o nouă convertire, imună la fluctuaţiile lumii din afară în care naufragiasem o dată? Când să mai ajung la fund, la temelii, dacă şi acum ratez, întrerupând căderea? De ce să opresc forajul, când poate „regăsirea” nu-i prea departe? Şi oricât ar fi de departe, de neajuns chiar, nu e această explorare mai de preţ decât îngrămădirea de fapte în afară, fapte care pot deveni cel mult un „zgârie-nori” cantitativ?

Grădinile Baccisaraiului erau înţesate până sub coroanele pomilor cu lăzi de muniţie. Drumul pe care începusem, cu doi ani în urmă, „primăvara în ţara nimănui”, vuia acum de corul soldaţilor care cereau pârtie liberă spre Bucureşti, Varşovia,

Berlin, Paris... Toate oraşele lumii cuprinse în repertoriul geografic soldăţesc (inclusiv cele aliate) erau strigate să-i primească pe vajnicii eliberatori. Galaxiile încă nenumite ratau prilejul de a se înscrie în orbita celei mai strălucitoare comete. Cuvintele care arcuiau nestăvilita traiectorie erau simple (*Daite n-am dorog... / Frankfurtskaia uliţa*[84] — pe acest loc, la fiecare repetare a simplei, obsedantei melodii, se înşira alt nume al colierului lumii).

Nu priveam munţii Iailei, cu jilţul Ceatârdacului, ca să nu sângerez imaginea lor din mine.

Trecerea jalnicei coloane captive stârnea lumea în drum. Sudalmele aruncate nemţilor curgeau grindină. Pâlcul românesc din coada prăfuitei adunături schimba registrul cu uimirea descoperirii: „Aa! Rumânieşte! *Jinkă nada?*" (Nevestică trebuie?). Iar cetele de copii cântau de vuiau uliţele: „Mămăliga, *moloko, Rumânia daleko...*". Pe un fir melodic, tălălăind la marginea muzicii populare pe care ţara îşi psalmodiase neinspirat tristeţile războiului cu: „Unde-s mormintele multe?/Ăia-s vânători de munte,/trala, la, la la", rusoaicele brodaseră o peltea de strofe fără capăt, ilustrând şi hangul spre nesfârşitul cantitativ al acestui popor, strofe care, cu toată lipsa de calitate poetică, abundau de amănunte grăitoare despre firea bărbaţilor unui popor şi a femeilor altui popor pe care viaţa de campanie îi înghesuise între aceiaşi pereţi. Memoria copiilor (martori vruţi sau nevruţi ai vieţii celor maturi), amintirea fără cenzură şi înţelegere deplină revelau convieţuirea unor oameni pe care războiul i-a despărţit, pentru ca din nou, printr-un capriciu, când ei n-o mai voiau, să-i pună iarăşi faţă în faţă. Nu lipseau din depănarea strigată prin copii a amintirilor nici versuri despre neînţelegerea voită a unui închipuit „tarif": „Antonescu-a ordonat/ zece mărci pentr-un culcat. / Fetele s-au dăruit/ pentr-o marcă, înzecit! / Trala, la, la", precum nici alte strofe şi mai buclucaşe. „Cele de altă dată" priveau adunate în sine din umbra pridvoarelor, în trecutul cântat de odraslele ingrate pe uliţi. Doar vârstnicele, care nu apucaseră să se înfrupte atunci, se oţărau, aruncându-ne măscări. Alte popoare îi vor privi altfel pe inamicii captivi. Poveştile spun de mahalagismul fustelor vânturate cu subtext condimentat al franţuzoaicelor, care

---

84 *Daite n-am dorog... / Frankfurtskaia uliţa* (rus.): Indicaţi-ne direcţia... / Calea Frankfurt.

fuseseră totuşi în timpul ocupaţiei un eficient dizolvant al spiritului războinic german, dar ceva mai nimicitor ca ignorarea totală de către publicul englez a trecerii pe străzile oraşelor a prizonierilor nemţi, e greu de închipuit. Un singur bărbat cherchelit s-a oprit din mers şi, clătinând alene capul, fredona: *Ah, du lieber Augustin... alles ist hin!*[85]

Coloana se mişca cu fiece zi mai greu, mai spectral. Arătări livide, ţepoase, murdare, cu ochi holbaţi-febril sau tâmp-absenţi, îmbrăcaţi cerşetoreşte; purtătorii de cizme erau acum desculţi sau cu picioarele înfăşurate în cârpe.

Mizeria fiziologică, singura direcţie pe care oamenii nu cunosc oprire, progresa urâcios. Foamea vorace, care cerea orice, şi mai ales setea astâmpărată nestăpânit din fiece băltoacă, urâţea scabros suferinţa. Trupurile huiduite în drum erau chinuite de o pântecariţă mai iute decât încuviinţarea capricioasă a ceasovoiului pentru cei câţiva paşi până la şanţul şoselei. Rezistenţa românilor la aceste suferinţe nedumerea pe toţi. „Mai învăţaţi cu lipsurile, mai căliţi”, explicau unii; „Buruiană a dracului”, hotărî un convoier. „Dar care face flori frumoase”, săriră cei care ştiau ruseşte. Era şi printre noi un maior, Pogor, care ar fi mâncat şi iarbă. Făcea zâmbre când mestecau stăpânii şi zâmbea milog, muindu-şi buzele, cu ochii la gura lor.

— Ăsta a fost ţambalagiu. Scrie pe el, nu vezi? – se ridicară voci. L-au luat sub tutelă.

Ce-i drept, adunatul chiştoacelor va fi curând tolerat şi chiar admis, de când cineva a citat aproximativ replica acelui *ramasseur de megots*, din *Nach Damaskus*, a lui Strindberg[86], după care practica cu pricina n-ar fi mai greţoasă decât a debita părerile altora.

Ajunse la poarta lagărului de sus, din marginea Simferopolului, umbrele de oameni s-au mai înviorat. Aşteptau măcar o parte din binefacerile lagărului ideal cu care ne împuiaseră capul cei mai omenoşi ori cei mai mincinoşi dintre stăpâni, justificând neajunsurile situaţiei de tranzit. Utopia acelei colonii înzestrate cu ateliere, laboratoare, biblioteci, în care

---

85 *Ah, du lieber Augustin... alles ist hin* (germ.): Ah, dragă Augustin... totul s-a sfârşit (cântec austriac foarte popular).

86 Dramaturg suedez (1849 – 1912), autor al piesei *Drumul către Damasc*, la care se face aluzie aici.

fiecare, după înclinaţii şi preferinţe, îşi va petrece creator timpul până la repatriere, nălucea ca mirajul oazelor din deserturile fierbinţi. Creduli şi jalnici, ca bolnavii fără scăpare, apărau cu febră plăsmuirea şi se supărau şi îi duşmăneau pe cei ce încercau s-o spulbere.

— De ce să nu fie şi câţiva stupi? – se nedumerea un colonel, apucat subit de nostalgia unei prisăci. Sunt mai puţin costisitori decât piscinele de înot sau decât laboratoarele.

Bogăţia paletei dorinţelor e un bun al tuturor. Cei ce refuzau credit lagărului ideal îşi investeau speranţa în visul evadării, mai eroic, mai captivant, a cărui împlinire însă se amâna, cu justificări suficiente, pentru momentul următor.

Lagărul era încins de o zonă de sârmă ghimpată pe cinci şiruri înalte de reţea deasă, barată şi-n diagonală, cuprinzând culoare mărunt săpate şi greblate, cu turnuri de pază şi reflectoare. De-a lungul laturilor exterioare alunecau pe lanţ câini-lupi. Dificultatea trecerii acestui prim obstacol dintr-un şir lung şi imprevizibil de primejdii mă determină să încerc să ajung într-un spital, împreună cu bolnavii separaţi de coloană. Arion, care mă urmărea atent, pricepuse dintr-o aluzie unde mă bătea gândul şi bucuros că îmi reveneam, mă urmă cu succes. Spitalul, la capătul unui marş de două ore, ne descurajă dintru început. Înghesuiţi într-o curte interioară unde urma să dormim, fără de nici unele, unde cei mai norocoşi se aciuaseră pe lângă un foc, sub un gang cu fum, aşteptam dimineaţa pentru a scăpa de aici. Dintr-un grajd de piatră folosit pentru răniţi, apăru ca o vedenie George Fonea, cu o legătură peste ochiul stâng pierdut. Cu un debit verbal febril, rupt, uitându-se des spre intrarea întunecată din care veneau gemetele şi chemările celor care se mai ajutau între ei, fratele nostru George se plângea de un punct negru care-i stăruia după operaţie în faţa ochiului teafăr, dar amintindu-şi ceva, uită de propriile necazuri şi mă prinse de braţ:

— Te-a căutat Caplun, una dintre căpeteniile brigăzilor de partizani. A intrat pe un cal alb cu 12 ortaci călări în lagărul de la Inkermann, în timpul apelului de seară al celor unsprezece mii de prizonieri care reconstruiesc Sevastopolul. Te-a strigat să ieşi în faţă. Nu ştiu ce mi-a venit şi am ieşit eu. Toţi încremeniseră. M-a privit o clipă încruntat: „Nu e el. Luaţi nebunul ăsta de-aici!” Au plecat apoi, dar de atunci parcă mi-e mai uşor.

— Kapitan Fonea! – strigă repetat cineva din grajdul cu răniţii întinşi pe paie.

Căpitanul era singurul dintre ei care mai avea mâinile şi picioarele tefere, încât, mai ales noaptea, când erau lăsaţi în plata Domnului, îl chemau des ca să-i încredinţeze o ultimă dorinţă despre acasă sau ca să-i ceară să-i întoarcă pe altă parte.

— Mi se pare că şi eu mă strig în somn... Cred că şi pe mormântul meu tot căpitan Fonea o să stea scris.

Avea să fie adevărat, dar până atunci mai era de îndurat, de sperat, de luat de la început şi mai ales de visat...

După un răstimp, George Fonea se întoarse cu alt chip. Era copleşit de bucurie, parcă delira:

— Contraofensiva noastră pe frontul Moldovei!

Ne arătă un petecuţ de ziar rusesc, găsit nu ştiu unde, din care ne citi febril: „Puternice contraatacuri inamice la nord de Iaşi”, şi şi-l ascunse apoi cu grijă undeva adânc, parcă în carnea lui.

— Aţi văzut spatele armatelor lor! Oricât le-ar aţâţa setea de jaf, nu pot ajunge în mijlocul Europei.

Şi, darnic, ne oferi la despărţire singura lui avuţie: un comprimat de supă.

În cursul dimineţii, toţi care înnoptaserăm în curtea spitalului de răniţi am fost mutaţi la secţia de bolnavi, pe aceeaşi stradă. În curtea înconjurată cu zid se ridicau o casă dărăpănată cu etaj şi o privată improvizată, de scânduri. Între ele fumegau de dimineaţa până seara două cazane-bucătărie. Între aceste trei puncte-forţă curgea spastic forfota de furnicar a câtorva sute de prizonieri, cu tubul digestiv dereglat. Desfăşurarea mecanică a reflexelor era însă cenzurată, în porţiunea dintre casă şi cazane, cu bâta şi tăierea raţiei de pâine de către comandantul de lagăr, Pădureanu, fost dezertor din armata română care pretindea în timpul distribuţiei ordine germană. Cum fiertura tulbure nu putea fi primită în pumni, cei care nu aveau un vas sau o tinichea încercaseră, fără să reuşească, să-şi confecţioneze dintr-o ruginitură de tablă de acoperiş ceva care să suplinească funcţional blidul.

În momentul deşertării polonicului, mâinile avide jucau încordate, în luptă cu arsura, dar scurgerea neprevăzută a vasului meşterit răsturna tumbe de panică pe chipurile livide,

însufleţite de tensiune. Încercaserăm să pătrundem prin încăperile ticsite, rău mirositoare, dar scările erau cuprinse de convulsiile viscerale ale întregii clădiri. Nu ne rămânea altă ieşire decât întoarcerea în lagăr sau fuga după lăsarea întunericului. Sprijiniţi de soclul temeliei din spatele casei se putea ajunge uşor pe culmea zidului, iar de-acolo, când soldatul care patrula pe stradă de-a lungul spitalului întorcea spatele, puteam să lunecăm în stradă... Simţeam ezitarea crescândă a lui Arion, în ciuda condiţiilor favorabile, odată cu lăsarea serii. Socoteam că cel puţin în doi trebuia întreprinsă evadarea. Mă angajai, sub ochii lui, într-o repetiţie. De pe zid, pândii patrularea paznicului. Se depărta până la 20 de metri de punctul fierbinte ales de noi.

— Hai! Nu ne mai întâlnim niciodată cu asemenea ocazie – îi şoptii lui Arion, după demonstraţie.

— M-am hotărât. Nu merg!

În zilele următoare am venit în lagărul de sus, de unde între timp evadaseră trei ofiţeri nemţi. Prinşi curând pe lângă istmul Pericopului, fuseseră desfiguraţi în bătăi şi aruncaţi în carcerele lagărului de lângă gară de care depindeam şi noi.

Lumea din afara reţelelor, către care tindeam ca orice vietate captivă, ne durea, la atingere, ca o rană. Între sârme, în ciuda densităţii pe metru pătrat, fiecare era singur şi purta un gol în inimă. Boleam după viaţa de altă dată, deşi pe aceea o visasem altfel. Nu ne puteam bucura simplu de lumină, peisaj, amintire.

Nu ştiam ce să începem cu noi. Împotriva dezolantei sărăcii a existenţei înţelească fizic, factic, dependentă de lipsa de mişcare în spaţiu, captivii începuseră stângaci să întreprindă câte ceva, trebăluind ca să le treacă timpul, ca să uite de foame. Era iunie şi de dormit se putea dormi oricum. Cei mai mulţi îşi doreau, pentru a-şi cruţa substanţa nervoasă şi puţinătatea resurselor fizice, un somn fără vise, o hibernare până la ceasul repatrierii; ceilalţi, „pentru a nu le creşte buruieni în cap”, cum spunea Arsene, încercau să folosească timpul „sechestrat” frecventând, în lipsă de cărţi, ocazionalele conferinţe şi câte un curs de limbă străină (engleza, de preferinţă) care se puteau improviza cu forţe proprii. Această activitate împlinea mai curând un rol de umplutură decât de zidire.

Pe primitivismul vieţii de lagăr se grefa o acţiune iniţiată discret de stăpâni cu nevinovatele discuţii din primele zile de

captivitate, dar continuată neîntrerupt cu interogatorii; absenţa de zile întregi a unora dintre noi, tăcerea lor după întoarcere, frământările lor interioare nu scăpau celor din jur. Se recrutau elemente pentru un viitor apropiat; se flutura perspectiva eliberării din captivitate care trebuia să ducă la eliberarea ţării. Se schiţa problematica în jurul căreia se va mişca, complicându-se, existenţa de captiv.

„Cine nu-i cu noi e împotriva noastră” se materializa deja pe un caz dintre noi. Lui Marius Guran, care primise sabia de ofiţer din mâna Regelui, i s-a dat, după ample discuţii, să aleagă între a deveni adjutant regal sau criminal de război. Tânărul ofiţer, care în cunoştinţă de cauză refuzase în sine postul de la palat, nu-şi crezu auzului:

— Un adjutant regal criminal de război? Şi ambele destinaţii din aceeaşi sursă?

— Vei fi condamnat la moarte pentru luptele de partizani din Ialta.

— Partizanii ne-au atacat postul de comandă-batalion, iar eu l-am apărat după legile luptei drepte, pe care ei le-au încălcat.

— Pe această recunoaştere, pe care o consemnez acum, se va baza sentinţa de condamnare. De ce eşti nedumerit?

— Aşteptam, în acest caz, o ripostă ca a Apostolului Pavel, în problema harului: „Ce drept ai tu, vas de lut, să ceri socoteală olarului dacă-ţi dă o destinaţie de cinste sau una de ocară?”

— Noi suntem mai drepţi decât Dumnezeul vostru. Noi îi lăsăm pe oameni să aleagă între „cinste” şi „ocară”.

Debarcarea anglo-americană în nordul Franţei, anunţată prizonierilor după ora stingerii, dezlănţui în rândurile greu încercaţilor oameni sovietici explozii de bucurie în lanţ. Comandantul de lagăr, ameţit de comunicatul special ca de-o beţie rusească, ne trezise din somn ca pe-ai lui:

— Băieţi, sculaţi, au debarcat aliaţii!... Mama lor de fascişti! Până acum le-a fost!

Şi învârtea în aer, ca un copil care ţipa, piciorul scurtat de război.

— Au de ce să se bucure – comentau „băieţii”. Iar au noroc. Au debarcat la timp negustorii. Cu toate conservele şi armamentul primit, erau cu sufletul la gură. Dar ultima carte încă nu-i jucată.

Ascultând zarva petrecerii de dincolo de reţele, continuată şi-

n zilele următoare, încercam să ne închipuim încleştarea acelei zile. Arion stătea nedumerit lângă mine, pornit pe şagă, vrând să-şi reprezinte şi din perspectiva insului complexitatea unei asemenea bătălii.

Dacă două flote aeriene umpluseră – după câte am auzit – cerul Sevastopolului, unde vor fi încăput acolo unsprezece mii de avioane?

— Asaltezi sau aperi „valul atlantic”? – îl iscodii eu.

— Sunt prizonier de război replică el prompt. Dreptul de opţiune e numai al omului liber – completă, după un răstimp, gândindu-se nu la bătălia din Franţa, ci la una în devenire şi între noi.

— E datoria noastră să facem un scurt proces trecutului şi să pregătim viitorul – declară, câteva zile mai târziu, într-o dispută, colonelul Berchea, interlocutorul agreat al politrucilor-gazde... Alternativa e fără echivoc: fascism sau antifascism.

— De unde au apărut iluminarea şi brusca maturizare politică? Nu demult, în problemele grave ale politicii româneşti, dumneavoastră vă acopereaţi responsabilitatea de executant al măsurilor oficiale, deşi guvernele se schimbau des, prin cunoscuta formulă „Armata, marea mută, nu face politică” – îl întrebă un subaltern, ofiţer de rezervă.

— Poziţia dumitale e reacţionară şi vei plăti pentru ea! – ameninţă colonelul antifascist.

— Din ce democratism decurge libertatea dumneavoastră de a eticheta ca reacţionară opinia cuiva care a acţionat până ieri la fel ca dumneavoastră şi pe care nici azi nu-l socotiţi simbriaşul cuiva?

— Încetează cu propaganda profascistă!

— Prefer să aud aceleaşi vorbe de la stăpâni şi nu de la unul dintre noi, căruia nu-i mai place mâncarea de lagăr!

Certurile pe teme lansate de străini nu făceau decât să ne abată de la noi înşine, chiar şi acum când, izolaţi de cursul obişnuit al vieţii, am fi avut distanţarea necesară unor revizuiri. Stârnindu-ne firea, ne vom încăiera, în timp ce regizorii, care n-o fac doar experimental, deschid între firesc şi artificial făgaşe în care forţează viaţa oamenilor, aşa cum le trebuie lor pentru ca s-o poată controla.

— Credeţi că viaţa se poate duce de căpăstru, ca un căluţ? Cine-i nesocoteşte pe-ai ei e zvârlit din şa; chiar şi cei temerari,

darămite cum...

— Cred că există o fâşie marginală pe care o putere înarmată cu arsenalul violenţei filtrate poate mâna viaţa, cel puţin un răstimp. *Der Wille zur Macht*[87] inoculează toate cuceririle spiritului uman şi le face instrumente ale sălbaticei sale voinţe de putere. (Vă pot arăta, după ani de cercetare asiduă, cum de-a lungul istoriei umane s-a acumulat şi transmis ştiinţa de a regiza istoria.)

— Mă îndoiesc că în acest domeniu iscusinţa oamenilor mari poate fi îndeajuns de cuprinzătoare – opri Arsene pe mai vârstnicul său partener de discuţie. Istoria de care vorbiţi cuprinde mai ales reacţia oamenilor de rând, pentru care esoterismul regiei a fost supărător de transparent.

Cei doi interlocutori erau adesea împreună, deşi Arsene se simţea între camarazii lui de război ca într-o familie. Era singura unitate care rezista încă şi în captivitate.

Uneori, când eram singur, cei doi se refugiau în colţul barăcii. Se lăsau asiguraţi formal că nu mă deranjează şi vrând-nevrând aflai câte ceva din viaţa profesorului Tiberiu Mitan. Era din Banatul sârbesc, dintr-o familie de cărturari. Venise să studieze la Bucureşti, fascinat şi intimidat de problematica şi ritmul vieţii studenţeşti din anii ’30:

— Eram încet şi-n exprimare şi buchiseam toată ziua. Colegii scăpărau, clocoteau, luptau. Noaptea lucrau la canalizarea oraşului, pentru a-şi asigura un minimum de existenţă, iar ziua însufleţeau amfiteatrele, strada, taberele de muncă. Am stat deoparte când studenţimea devenise putere de stat, trezise şi întinerise satele, dăduse un steag muncitorimii oropsite. Cânta ţara. Formaţiile tinere răpăiau ca o ploaie de vară, care purifică mănos tot peisajul. Cântau şi zideau. Nu lipseau bătrânii înţelepţi, oştenii, cărturarii. Mai-marii zilei şi străinătatea s-au speriat şi au dezlănţuit prigoana. Fără cruţare, sălbatic. Cei mai buni au fost ucişi. Toţi. Câteva sute. Tot ce poate da izbucnirea unei generaţii. Sub rafalele de mitralieră au căzut cântând. Căpetenia mişcării a fost sugrumată, împuşcată şi îngropată sub o lespede grea. Se temeau că va învia. Când s-au ridicat pedepsitor echipele morţii, represaliile au înmărmurit ţara. În toate centrele au fost împuşcaţi simpatizanţi şi aruncaţi ca nişte

---

87 *Der Wille zur Macht* (germ.): voinţa de putere, concept central al filosofiei lui Friedrich Nietzsche.

câini în şanţurile drumurilor, sub înscrisul: „Aşa mor trădătorii de ţară!”

— Iertaţi-mă – îl întrerupse Arsene. Admit dreptul la existenţă al oricărei credinţe pentru care cei ce o poartă sunt gata să moară. Personal n-am urmat drumul fratelui meu, căzut şi el, cu toată admiraţia pe care i-am purtat-o, pentru că mă înstrăinează fanatismul. Urăsc pistolul pe care şi l-au agăţat, chiar dacă se chemau poliţie... Refuz orice stimă epigonilor care împing o mişcare decapitată în aventura colaborării cu conducătorul statului din ’40[88]. Un lucru însă nu pricep: de ce aţi stat deoparte dumneavoastră, care-mi vorbiţi despre această lume?

— Din neputinţa de a fi ceea ce visau ei să devină omul. Mă bucur că această neputinţă nu m-a făcut să-i discreditez, pentru a-mi justifica slăbiciunile. Raportarea la cei pe care i-am cunoscut m-a ajutat să fiu mai puţin bicisnic. M-a obligat să îndrăznesc mai mult, fără a deveni însă un luptător... Odată, în plină prigoană – eram mobilizat ca ofiţer de rezervă la un regiment din Transilvania –, am fost trimis la Arsenalul Armatei pentru a ridica materialele necesare unităţii. Ajuns în Bucureşti-Nord, zăresc printre cei ce aşteptau trenul un comandant al Mişcării, căutat cu turbare de Siguranţa Statului. Am încremenit. Mi se tăiaseră picioarele. Fuseserăm colegi, amici chiar. Apropierea de el însemna moartea. Aş fi vrut să nu mă fi recunoscut. Să trec, uitându-mă în altă parte, mai departe. Dar el îmi prinsese privirea şi, după un semn discret să-l urmez, s-a îndreptat spre ieşirea din peronul liniei. La intrarea în holul central al gării erau înfipţi jandarmi care scrutau orice mişcare şi figură. Încetinisem pasul să mă distanţez de iminenta catastrofă. El, al cărui chip îl ştiau toţi, a trecut firesc pe lângă ochii şi mâinile lor şi doar la câteva sute de metri în Dinicu Golescu, a întors capul, înainte de a intra într-o casă. Am intrat şi eu.

— Tibi, acest geamantan trebuie să fie astă-seară la Braşov! – şi a adăugat cine, cum şi când o să-l preia acolo.

Cu geamantanul – mi se părea de plumb –, lăsându-mi toate ale mele baltă, m-am întors la gară. Am ochit un hamal, căruia i-am dat bani pentru un bilet la primul tren de Braşov în care să mă aştepte, păstrându-mi locul. Am umblat buimac un ceas în

---

88 Vorbitorul se referă la mareşalul Ion Antonescu.

jurul gării, închipuindu-mi toate nenorocirile care se puteau întâmpla, de la denunţul hamalului, până la arestarea lui. Am apărut pe peron când se anunţa plecarea trenului. Hamalul meu se frământa neliniştit la fereastra vagonului. Mi-a fluturat din mână uşurat, zărindu-mă. L-am mai răsplătit încă o dată pentru osteneală şi am rămas tot timpul pe culoarul vagonului, trăgând cu ochiul, în trecere, la geamantanul din compartiment. Controlul bagajelor în timpul călătoriei era pe atunci un lucru obişnuit. Dar totul s-a terminat cu bine... Am mai trecut o dată, tot în ’39, printr-o spaimă mare. Soţia mea aştepta cu nelinişte de pe o zi pe alta prima naştere. Nu mă slăbea o clipă din ochi. Doar prezenţa mea o îmbărbăta. Din senin apare un funcţionar al prefecturii cu invitaţia de a mă prezenta imediat la prefectul judeţului. Era perioada prefecţilor militari. Colonelul mi-a înmânat ceremonios o foaie de drum clasa I şi ordinul de a fi prezent a doua zi la ora 10 dimineaţa în sala de festivităţi a Ministerului Justiţiei, asigurându-mă, pe cuvântul lui de onoare, că nu mă aşteaptă niciun necaz, ci că, dimpotrivă, sunt onorat cu o înaltă şi augustă încredere. A două zi, câteva zeci de invitaţi din toată ţara aşteptau în sala festivă apariţia ministrului, care la ora 10 punct şi-a început vorbirea cu „Domnilor, Regele nu trebuie să cadă”. A fost întrerupt. S-au pus din sală condiţii: încetarea prigoanei, eliberarea celor din închisori, desfiinţarea lagărelor... Am aflat pe urmă că nu demult se efectuaseră arestări în centrul studenţesc timişorean. Echipele de anchetă sosite special de la Bucureşti foloseau tot arsenalul de torturi: manşetele mobile, scufia de lemn cu şuruburi şi alte dichisuri asiatice, de care veţi fi auzit. Unul dintre anchetaţi declară după primele interogatorii celor din celulă că nu mai poate suporta încă o şedinţă. Camarazii lui îl priviră întunecaţi. Asemenea slăbiciuni erau socotite de ei trădare. Scos la anchetă, acesta declară tot. Era curier şi avea ce spune. Pe lângă tot ce dovedise sec, cu date, cu nume, adăugă că ştia despre intenţia asasinării regelui Carol că e generalizată pe ţară, fără a se precupeţi sacrificiile. Asasinarea din toamnă, în plină stradă, a ministrului de Interne[89] care se angajase să extermine Mişcarea, dispariţia ucigaşilor de la locul faptei, pătrunderea lor în Radiodifuziune, de unde anunţaseră

89 Armand Călinescu, ucis la Bucureşti, în 21 septembrie 1939, de către o echipă de legionari (aşa-numiţii „Răzbunători”).

pedepsirea călăului, precum şi descoperirea mereu a altor echipe, neliniştiseră până la paroxism stăpânirea. Lista cu nume necunoscute încă Siguranţei, proporţia acţiunii intenţionate, reînnoirea ei cu toate eşuările şi represaliile suferite au dus la tratative şi acceptarea condiţiilor. Mai departe ştiţi ce-a urmat, continuă profesorul Mitan: arestarea într-un punct de frontieră a Comandantului[90], numirea lui şi a altor doi ca miniştri, dispariţia acestuia după ce-şi obligase adversarul, cu care nu putea colabora, să recunoască existenţa Mişcării... Şi apoi ceea ce nu trebuia să se întâmple niciodată: participarea la conducere, după abdicarea Regelui.

Arsene se ridică brusc şi-şi părăsi neceremonios interlocutorul. Pregătirea transportului de prizonieri spre nord – despre care auziserăm după mutarea în lagărul gării din Simferopol – a dus la îmbarcarea în vagoanele de marfă, preschimbate de meseriaşii lagărului în dube de deţinuţi cu gratii, reflectoare şi platforme pentru sentinele la fiecare vagon. Înghesuiţi până la sufocare pe scândurile cu goluri între ele care slujeau de paturi, plănuiam în trei evadarea după ce trenul avea să iasă din Crimeea. Camarazii captivi fredonau pe firul trist al romanţei „Vânt de seară” versurile improvizate de George Fonea, apărut printre noi cu o bandă neagră, care-l înnobila ca un blazon, peste ochiul pierdut în ultimul ceas de război. „Vânt de stepă... / De căinţă şi amar, / Du-ne către biruinţă, / Că ne creşte-n suflet iar!”

Printre zăbrele unduiau mătăsos lanurile de aur, purtându-ne dorul departe, unde albastrul de cicoare se pleca peste şesuri.

În afară de Arion, Marius Guran, visând să ajungă acasă fără postul de adjutant regal, se asociase planului cu condiţia ca eu să sar primul după ce voi deschide uşa rulantă, fixată să rămână întredeschisă de un lat de palmă printr-un dispozitiv de închidere prevăzut cu un şurub lung cu piuliţă. Deschiderea asigura scurgerea în afară a jgheabului de murdării.

A doua seară, târziu, după ce încetară drumurile spre jgheab, încercai, lipit de întredeschizătura uşii, să deşurubez piuliţa. Îngustimea deschiderii îmi stânjenea dureros mişcarea mâinilor.

Adunasem în degetele lungi şi subţiri, peste care mă lovea cândva cu arcuşul colericul meu profesor de vioară, tot ce putea

---

90 Horia Sima

fi transmis până în ultimele falange din fiinţa mea. Toată energia se scurgea într-acolo, ca electricitatea prin capătul firelor, dar zadarnic. Nedumerirea câtorva despre ce se petrecea acolo, lălăită somnoros, vociferările care se limpezeau în protest şi ameninţare, cu spaime că vor fi împuşcaţi, răsturnate în mine într-o insuportabilă spaimă de ridicol, rupseră rezistenţa strânsurii şurubului, dar în câteva clipe piuliţa răsucită febril scapă degetelor tremurânde în afară. Nu mai era nicio clipă de pierdut. Îmi chemai şoptit ortacii. Trăsei pilonul şi mă opintii să trag uşa. Parcă era turnată. Cei doi se prinseră în acelaşi efort, dar uşa era de neclintit. Trenul scârţâi cu o zdruncinătură din toate încheieturile, încetinindu-şi mersul până la oprire. Se crăpa de ziuă. Strecurai din nou pilonul în dispozitivul de închidere. Peste spaima noastră şi îngrijorarea întregului vagon bubuiau ciocanele de lemn cu coadă lungi cu care garda, călcând peste vagoane, verifica integritatea pereţilor. Dar trecură mai departe, fără să fi observat ceva. A treia zi de drum, trenul opri într-o haltă, pentru controlul interioarelor. Halul în care arătau prizonierii îl determină pe şeful convoiului să ne lase afară până la pornirea trenului. Folosind neatenţia sentinelei, ne strecurăm pe sub tren ca să vedem ce împiedicase uşa opusă să se deschidă. Un drug de fier sudat grosolan între două toarte aplicate pe vagon! Constatarea imposibilităţii de a evada mă linişti şi mă eliberă din tăcerea penibilă în care mă zăvorâsem.

Treceau pe lângă noi sau treceam pe lângă trenuri lungi cu populaţia deportată din Crimeea. Aproape numai femei. Bărbaţii fuseseră trimişi să-şi spele prin sânge vina de a fi convieţuit cu ocupanţii. După război, cei care vor fi supravieţuit, vor fi împinşi în „deportare voluntară”, în zonele marginale ale întinderilor locuibile. În regiunea Tuia, eşalonul nostru se opri la două lungimi de braţ de vagoanele de marfă cu deportaţi. Erau doar cu ce putuseră înghesui într-un geamantan, dar fără sentinele. Întâmplarea a făcut ca una dintre femeile vagonului de vizavi să-l descopere pe Marius în dosul gratiilor. O cunoscusem şi eu în trecere prin satul tătar lipit de pereţii Iailei lângă care primisem vizita regală, după Sevastopol ’42. Balerina din Baccisarai poposise la colegele ei din satul lui Zeinab. Ea mă descoperi în timpul discuţiei dincolo de umărul lui Marius. Tăcusem tot timpul. Prin Marius, întrebă dacă o recunoşteam. Dădu să plece ca s-o aducă pe Zeinab să mă vadă. Speriat de

posibila întâlnire, mă amestecai în înghesuiala captivilor.

A doua zi, însă, mă lipisem de dimineaţă de gratii, anunţat de Boris Rudenko din grupa de aprovizionare a eşalonului să pândesc trecerea Ninei Prioti, acea „târfă de vocaţie” din Alupka, care-l întrebase, descoperindu-l în timpul distribuţiei pesmeţilor, despre mine. Pentru durerea care-i scutura trupul scos până-n cingătoare prin fereastră, căutându-mă în defilarea gratiilor cu febra morţii, şi pentru spaima cu care şi-a acoperit vederea, surpându-se ca o izbită de un talaz de mare după ce ochii ne-au scăpărat, o voi păstra alături de sfintele femei ale sufletului meu, ca să-mi păzească inima de împietrire în anii lungi care mă aşteptau. Capacitatea ei de suferinţă, pe care arşiţele trupului nu i-o stinseseră, lumina asemenea mestecenilor liniştea duminicală a pădurilor din jurul Moscovei.

Dincolo de Iaroslav, spre Vologda, paleta peisajului ondulat molcom căpăta prospeţimea tonurilor saturate după ploaie. Verdele pădurilor devenea aerian. Cerul, care acolo nu trebuia nimănui, darul cel mai de preţ al întinsului rusesc, vestea magia aurorelor boreale. Cineva tâlcui tare atâta miracol:

— Pe aici n-a fi fost război.

Dar populaţia oraşului Greazovăţ pe străzile căruia se târau spre lagărul de destinaţie prinşii de război fierbea convulsionată de furii omucide. Convoierii schimbaţi în apărători stăviliră greu, cu salve de pistol, turbarea dezlănţuită de apariţia „paraziţilor”.

— Iertaţi-i, fraţilor, ciolovecii vin de la şedinţa de agitaţie patriotică! – înjură Boris Rudenko, răzbit de-o piatră.

— Lămureşte-mă şi pe mine, care sunt fraţii tăi? – îl înghesui Arion.

Pe aici nu trecuse războiul. În penultima zi de drum fuseseră prinşi doi ofiţeri germani care evadaseră cu sprijinul celorlalţi. Visând să ajungă în Finlanda, desfăcuseră duşumeaua vagonului şi lunecaseră între linii, în timpul mersului. Descoperirea absenţei lor, la apelul de dimineaţă, ridicase populaţia din împrejurimi în ajutorul unităţilor militare ca să scotocească pădurile. Avioane de recunoaştere zburaseră deasupra teatrului de operaţii până când prinşii, două arătări desfigurate, fură îmbrânciţi de-a lungul trenului, încremenit acolo. Cei doi încăpuţi în mâinile unor mulţimi de oameni se mai mişcau doar proiectaţi de lovituri de ciomege şi pietre. Prăbuşindu-se la fiecare pas, erau smulşi şi aruncaţi mai departe de hăitaşi. Primul, care nu

mai putu fi împins pe picioare, fu călcat de inşii încâlciţi să-l izbească. Celălalt, pe care mai spânzurau câteva zdrenţe sângerii sub cingătoare, se mişca somnambulic şi dezarticulat, urmărit de femei-furii care, purtând gâfâit pietroaie cât capul, cu ambele mâini ridicate în dreptul feţelor convulsionate, se îmbrânceau, disputându-şi lovitura de graţie. Izbit în cap din spate, se prăbuşi în urletul prinşilor de război agăţaţi de gratiile dubei. Trupurile celor doi evadaţi din captivitate fură încărcate în eşalon, pentru a fi predate la număr în lagăr. Trenul se urni sub bombardamentul de pietre, lăsând lângă drumul de fier, în marginea peisajului paradiziac, două pete de vieţi omeneşti…

Abia ajunşi la barăcile aglomerate dintre reţele, comandantul de lagăr, vorbăreţ şi străveziu de amical, ne propuse să ne clădim o vilă specific românească, aşa cum văzuse el în Ţara Fagilor, în timpul ocupaţiei. Un arhitect de-al nostru se şi grăbi să-i schiţeze planul, amplificându-l pe măsură ce progresa nebunia care-l prăbuşi înainte de realizare. Pădurea era aproape. Braţe şi umeri pentru transport şi cioplit s-or găsi într-un neam de pădurari şi de ciobani! Serviciul de ordine în lagăr, ciudată simbioză de directive sovietice şi execuţie germană, părea asigurat doar de Cavaleri ai Crucii de Fier. Le era încă permis portul gradelor şi însemnelor de război. Sutele de ofiţeri germani care se mişcau exact în mecanismul vieţii de lagăr, vrând parcă să-i dea conţinut, participaseră după prăbuşirea frontului german de la Vitebsk la „parada victoriei” din Moscova. În urma coloanelor de prizonieri trecând în ordine germană pe magistralele capitalei, zeci de maşini de stropit spălau caldarâmul de murdăria fascistă.

De cealaltă parte a sârmei ghimpate, în clădirea de bârne de la intrare, trăiau meditând câţiva refugiaţi politici germani, albiţi în ilegalitate şi aşteptare. De la începutul războiului pregăteau în rândurile prizonierilor o Germanie paşnică, antifascistă, inspirată de Moscova. Convertirea în rândul ofiţerilor se făcea fără problematică şi dramatism, favorizată de adversitatea mai veche dintre Wehrmacht şi SS şi de un spirit apolitic de turmă. Soldaţii, mai puţini în lagăr, mai guralivi şi mai greu de convins despre o viaţă mai bună a muncitorilor, arătau concret fotografii cu grădini în care lucrau după ce se întorceau de la fabrică, cu

interioare ale locuinţelor – „*keine Kasernewohnung*”[91] – cu scene familiale, în jurul mesei sau în excursiile tăcute cu maşina personală de tip popular.

— Scene de viaţă fiziologică, fără Rilke şi Nietzsche – hotărî George Fonea, depărtându-le pieziş de ochiul rămas teafăr, pentru a le privi.

El îşi revenea încet din prăbuşire şi încă nu se prevesteau fazele de mântuire şi cultură în care se va închide cu exclusivitate, interesându-l pe rând, pe perioade, numai Biblia, Rilke, Shakespeare, Dostoievski... în ciuda dezarmantelor dificultăţi cu care în primii ani se putea obţine o carte.

La prima baie, George apăruse cu ligheanul de apă încropită, neajutorat ca un copil care nu ştia ce are de făcut. Privea deconcertat altarul bisericii vechi, înecat în aburi şi lături, unde se îmbăiau ceilalţi.

— Nu vă neliniştiţi, domnule căpitan! – îl trezi cineva. Bisericile transformate în cluburi, cinematografe, depozite şi dependinţe vor fi restaurate în cincinalele de după război şi redate turismului!

Gruparea pe naţionalităţi, în vederea unor hotărâtoare acţiuni politice, a dus la îmbarcarea grupului de români pentru o altă destinaţie. În atmosfera lâncedă a vagonului-dubă, în jurul căpitanului artilerist Bucur, un grup de tineri încerca, cu un aer de şagă jucată, să consemneze impresiile din ultimul lagăr, contabilizându-le:

— Deci, primul cubuleţ de unt din raţia de ofiţer prizonier. Altceva? Haideţi, fraţilor, că doar aţi trăit două săptămâni într-un cadru nou! – căuta să-i stârnească căpitanul albit prematur, el însuşi fără vlagă.

— Unt refuzat de stomacul dezvăţat – bombăni unul.

Majoritatea prizonierilor zăceau apatic, fără să lege vocile cunoscute de nume, având nevoie doar de un obstacol sonor uman în calea propriei nelinişti amorfe.

— Primele 200 de grame de pâine albă, după pesmeţii pământii de toate zilele, şi, prin aceasta, prima monedă de schimb pentru procurarea de mahorcă.

— Adăugaţi la capitolul hrană – fiindcă în afară de peştii şerpi, uscaţi la soare ca să le piară mirosul de ţâri, şi de supele de

---

91 *Keine Kasernewohnung* (germ.): fără locuinţe de tip cazarmă.

nicevo[92], nu ne-au mai oferit nimic – şi aerul festiv cu care cavalerii nemţi anunţau sub cortul „sală de mese” pe cei ce-şi serbau ziua de naştere şi primeau în dar un polonic de mâncare. La rubrica „diverse”, fundalul de voci s-a mai înviorat.

— Treceţi frumoasa ie cu cusături româneşti purtată prin lagăr de ovreicuţa cu picioare prea subţiri pentru atâtea priviri, când însoţea pe ofiţerul politic ca translatoare de română şi germană.

— Şi pipa englezească a acestui snob cu pretenţii de profesor universitar de istorie la Cernăuţi – se grăbi altcineva.

(În cadrul unei discuţii neacademice despre drepturile sovietice asupra Bucovinei şi Basarabiei, politrucul declarase că, odată cu pământurile cuvenite, au preluat şi povara a trei milioane de sărăntoci analfabeţi.)

Bilanţul sărac actualiza în alt chip pentru fiecare dintre călători lâncezeala existenţei ultimelor luni, deşi mai toţi erau tineri şi dornici de viaţă ca întinsurile secetoase de o răpăială de ploaie care să împingă elanurile moleşite spre o trăire rodnică.

Arhitectul Stratulat, mediu sensibil al neliniştii generale, îşi desfăşura public crizele de retorism:

— Fiecare zi se deschide ca o pagină nescrisă. Depinde, oare, doar de captiv s-o umple cu slavă sau s-o arunce mototolită la gunoi? Spuneţi, oameni, călători ai vagonului-fantomă, aţi aflat leacul vieţii noastre care s-a surpat? Nu fiţi mâniaţi pe mine că v-am încurcat cu construcţia din lagăr!... Dar ea n-avea loc în peisajul lor!...

Şi logoreea alunecă spre tema imposibilităţii deplinei realizări de sine într-un cadru străin. Când peroraţia se diluă până la insuportabil, unii dintre călătorii obosiţi de golul din ei, aşteptând de la alţii să le alunge urâtul, aţâţară morişca speculativă a arhitectului, propunându-i un alt aspect al temei, exportul de inteligenţă, pe care acesta îl preluă cu furia meliţei, fără a ajunge la fuiorul moale, bun de tors.

În asemenea impasuri, Vlad Gebmăneanu, un basarabean tăcut şi bun, tras la chip ca sfinţii din icoane, spontan sau la rugămintea celorlalţi, cânta nostalgic şi liniştitor, ca pentru convalescenţi.

---

92 *Nicevo* (rus.): din te miri ce.

CAPITOLUL ZECE
ASEDIUL CETĂŢII FÂRĂ TURNURI

Lagărul Mânăstârca semăna, văzut din drumul în pantă ce venea dinspre gara Şonica, cu un cimitir sistematizat, închis dreptunghiular, însă cu zona regulamentară de sârmă ghimpată pe 5 rânduri.

— Coşciugele aliniate aşteaptă să fie încărcate – presupuneau, întunecaţi, unii.

— Cavouri uniforme, supraaglomerate – precizau alţii.

— Uite casa voastră! – ne preveni căscând şeful convoiului, care ne preluase din drumul Nijni-Novgorodului.

Golul şes din jur depărta lagărul de pădurea dinspre nord, din fund, cu peste un kilometru. Pe celelalte laturi, câteva grupuri mici de copaci se apropiau de sârma ghimpată. Relieful se ridica deluros spre răsărit, unde trona o zidire cu turle romanice. Apropierea transportului sporea agitaţia dintre reţele.

— Românaşii n-au astâmpăr, nu-s ca nemţimea înţepenită de la Grezovăţ – se înviorau şi cei ce veneau.

Animaţia îi contamină şi pe soldaţii garnizoanei din bordeiele aliniate la intrare, împroşcându-ne, după stereotipul „De ce-aţi luptat?”, cu înjurăturile amorfe ce formează baza vocabularului lor. Totul amuţi dincoace de sârme la apariţia unui colonel deşirat, cu cascheta verde grănicerească lipită drept deasupra unui chip pergamentos, bilios, cu ochi de ură. Ofiţerii din suită se grăbiră prin uşa gheretei să potolească bâlciul care răzbea prin sârme.

La deschiderea porţilor de lemn înalte, pe aleea principală golită, administraţia lagărului îndiguia de o parte şi de alta masa prizonierilor ce forfotea în spaţiul strâmt din faţa bordeielor. Peste coloana îmbrâncită spre carantină, dinspre capul aleii, fluturau strigăte încâlcit toate numele geografiei naţionale, căutându-şi odraslele. Ajungeai în bordei prin două intrări aşezate în diagonală la capete. O uşă, o pânză de duşumea, patru trepte şi uşa dinăuntru. Interiorul căptuşit cu scânduri semăna cu încăperile de sub puntea vapoarelor în care se înghesuiau călătorii săraci în trecerea peste ocean. Pe stâlpii care susţineau tavanul în două ape erau montate perechi tăbliile paturilor suprapuse, formând prin culoarul îngust blocuri de câte opt locuri. Ca orice încăpere din captivitate, trebuia la nevoie să

cuprindă şi dublul efectivului planificat. Se umpleau intervalele cu o scândură şi aşezau pe întinderea plană, în parelalelism perfect, şirul înclinat al spinărilor, îmbucăturile în serie ale şezuturilor, scobiturile genunchilor strânşi în acelaşi unghi şi se reglementa întoarcerea de pe o parte pe alta, la comandă.

Două sobe simetrice în boxele din capetele barăcii şi una în mijloc completau iarna resursele individuale de încălzire. Ferestrele late cât o cuprindere de braţe se deschideau la nivelul curţii. Văzute din afară, se lărgeau sub acoperişul de brazde cu iarbă al adăpostului, ca nişte crenele.

Cei o mie de ofiţeri români – în majoritate supravieţuitori ai dezastrului din iarna lui ’42 de la Don şi Stalingrad şi mai ales ai celor aproape doi ani de captivitate când din peste o sută de mii de prizonieri nu rămăseseră, la formarea diviziei antifasciste, nici douăzeci de mii în viaţă – umpleau după întoarcerea de la lucru aleile în cruce şi cele de-a lungul zonei, încetinind pasul în dreptul carantinei, avizi să descopere cunoscuţi de la care să afle ştiri despre timpul în care ei lipsiseră din viaţa din afară. Febra de nou era temperată de experienţa convieţuirii în lagăr, unde nu te poţi încredinţa oricui.

Promenada celor care, înhămaţi la căruţe, căraseră lemne din pădure toată dimineaţa, avea, pe lângă tristeţea care o învăluia imperceptibilă ca aerul, o notă de solemnă concentrare. Treceau în saboţii înalţi de lemn ca pe coturni, în veşminte de tot felul, decolorate şi reparate, dar spălate şi corect încheiate, ca în uniforme. Se salutau ceremonios, ca după o îndelungă absenţă. Cele câteva tunici cu grijă păstrate cu petliţe şi insigne păreau în masa sobră frivole, iar apariţia costumelor din stofă cu o croială liberă sau a cizmelor elegante trezea suspiciuni. Era semnul puterii în lagăr sau arătau pe cartoforul a cărui şansă la bacara îl făcea pentru un scurt răstimp posesorul acestor bunuri pasagere ca hainele împrumutate pentru festivităţi.

Seara, după stingerea bătută la toaca de metal, se şoptea în grupuleţe lângă reţeaua ghimpată a carantinei despre viaţa zăludă care înşelase credinţe şi elanuri tinere şi-şi chinuia cu cruzime victimele, lăsându-se aşteptată.

Sublocotenentul Mateianu, instructorul din şcoala militară al lui Arion şi Marius, incisiv, dar controlat, de o urâţenie expresivă, cu vocaţie de acuzator public, descria ruptura între supravieţuitorii tifosului şi cei ai înfometării.

— Eram în lagărul de sus – şi arată spre răsărit –, la trei kilometri de aici, în fosta mănăstire Oranki. În mai ’43 au început să sosească alimente: făină albă, praf de ouă, conserve americane, veselă, chiar şi feţe de masă. Se depozitau în biserica în stil romanic zugrăvită cu sfinţi atletici de un îndoielnic gust *Spät-Renaissance*[93]. Deasupra catepetesmei însă, continuă el digresiunea, lumina o imagine bizantină în nuanţe de alb de o frumuseţe care smerea. Era scena învierii… cu un Iisus împuşcat în frunte de un ceasovoi. Să pândiţi – ne sfătui el – dacă ajungeţi acolo când vin camioanele cu saci, şi s-o priviţi! Miruieşte sufletul! Aşadar, sosea hrană substanţială într-un lagăr în care mii de oameni crăpaseră de foame. Venise ordin, cică, să nu mai moară prizonierii. În iarnă zăcuseră morţii stivuiţi ca lemnele. Nu mai pridideau să-i transporte. În câteva zile muriseră cinci mii de italieni. Cum veneau de pe drum, schelete îngheţate, intrau în baie şi se muiau ca gelatina, aşteptându-şi hainele de la etuvă. Erau trimişi deparazitaţi pe lumea ailaltă. Dintre ai noştri, cei mai rezistenţi din neamurile încercate aici, au murit în aceşti ani la vreo 13.000. Groapa comună e dincolo de podeţ, în stânga, unde începe urcuşul spre Oranki. Vedeţi cum ne abrutizăm? Îi expediem într-un număr. Dar fiecare cifră înseamnă o viaţă ca a noastră. Şi pe fiecare continuă să-l aştepte cineva dincolo! Ei n-au murit în război. Au fost ucişi fără apărare, sub lozinci despre binele şi viitorul omenirii! Începuse – reluă el după o îndelungă încruntare – descongestionarea Corpului 7, fosta capelă a mănăstirii, unde dormeam, până sub tavan, o mie cinci sute de oameni, etajaţi pe cinci nivele – „crăci”, în limbajul de lagăr. Închipuiţi-vă bocănitul saboţilor care nu înceta zi şi noapte ai celor ce, slăbiţi, grăbeau spre closet. Pe priciurile de sus zăceau morţii neanunţaţi zile în şir, pentru ca vecinii să le poată mânca şi cele 200 de grame de pâine, raţia lor. Pâinea era şi mai cir decât acum. Numai coaja o ţinea să nu se verse. Oamenii plângeau că-şi uitaseră adresa de acasă, numele alor lor. Cei trimişi după ciorbă — un soi de lături, şi asta o dată pe zi – erau atacaţi şi prădaţi de alţii mai în putere şi se întorceau plângând ridicând neputincioşi din braţe. Deci, după descongestionarea Corpului 7 – încheie paranteza Mateianu, oftând – unii au ajuns în Corpul 9, fosta morgă, iar

---

93 *Spät-Renaissance* (germ.): Renaştere târzie.

alţii, printre care şi cei din regimentul nostru, în Corpul 14, fostul grajd al mănăstirii. Singura activitate intelectuală era alcătuirea reţetelor culinare şi a meniurilor. Cei care mai povesteau despre călătoriile lor prin ţară sau străinătate erau opriţi de ascultători să descrie cu amănunte ce au mâncat. Foamea pervertise şi sufletul, accentuă povestitorul, parcă muşcând. Abia după schimbarea de regim începu perioada limbilor străine. De fapt, regimul anunţat nu s-a instalat niciodată. S-au produs îmbunătăţiri temporare, însă recidivarea n-a mai atins grav subsolul biologic, ci a complicat altfel viaţa de lagăr. Şi acum sunt sute de oameni care nu mai văd seara, au orbul găinilor. Toţi suntem flămânzi cronic, dar nu se mai moare de foame. Vesela şi bunătăţile au fost trimise atunci în altă parte. În locul huzurului trâmbiţat au sosit mesagerii lui Stalin ca să recruteze soldaţi şi ofiţeri pentru Divizia „Tudor Vladimirescu”. Nu ştiu cum va fi privit mai târziu acest început, fiindcă e doar începutul unei bătăii în care noi nu aveam decât sufletul, iar cealaltă parte ne asalta mai copleşitor ca pe Don, cu tot arsenalul forţei, violenţei şi, mai ales, dinamitându-ne încrederea în noi, care ne trăiserăm solidar suferinţa. Dar acel început a împărţit victimele în două tabere duşmane şi de atunci se vinde curent sânge de frate pe un blid de terci. Să treci de partea duşmanului care ţi-a ucis pe-ai tăi şi continuă să te chinuiască folosindu-te împotriva ta şi a lor, nu pentru splendorile vane ale lumii pe care le flutura ispititorul din pustie, ci doar ca să fii lăsat să înghesui pe alţii la troaca cu tărâţe fierte, înseamnă să condamni existenţa omenească la un coşmar care se petrece la lumina zilei şi a minţii, şi pe care, deşi omul îl refuză ca posibilitate teoretică, trebuie să-l admită ca fapt obişnuit de viaţă. Cei care au făcut-o strigau noaptea în somn că nu se înscriu, iar înainte de a se muta în baraca voluntarilor se dezlănţuiau în rechizitorii furibunde împotriva stăpânilor, nesocotind orice prudenţă, semn pentru cei din jur că-şi încheiaseră lupta ultimă cu sine. Despre această prăbuşire a omului prin om veţi mai auzi. Fiecare a trăit-o în chipul său. Dar cine o mai poate reconstitui, când cei care au străbătut-o deplin tac pentru totdeauna sub pământ, iar la ceilalţi, uituci şi tociţi, ca sub narcoză, suferinţa a rămas ca un coşmar pe care greu îl mai poţi povesti! Cel care va supravieţui şi viitorului neştiut şi se va întoarce acasă, să spună oricum, chiar gângav, ceea ce pământul tace! E mesajul lor, oricât de

spălăcit şi trunchiat ar fi mijlocit!

Mateianu se întrerupse, scrutând prin noaptea alburie lagărul pustiu. Aşezat pe coasta stângă, avea deschisă perspectiva spre poartă.

— Hormolaiev, serviciul de noapte, trece pe lângă comisariat. E viclean ca un vulpoi. Noroc că e leneş, n-arată prea mult zel, deşi pe toţi îi iuţeşte spaima de Hrisciuk, cap de mort. L-aţi văzut azi la poartă. Rondul trece pe la bucătărie unde îl aşteaptă, ca pe toţi, cu masa pusă. Salariaţii lagărului nu pot mânca de la bucătăria unităţii de pază şi se înfruptă din ce-i mai bun aici. Trăiesc greu, totuşi nu ca localnicii, care ne invidiază chiar şi pe noi. Eu venisem, ca toţi cei vechi, ca să mai aflu noutăţi, să mai primenim viaţa stătută. Le lăsăm pe altă dată. V-am spus câte ceva, ca să vă pun în temă. Loturile care vin peste cei vechi sunt din ce în ce mai disponibile la manevrele politice.

— Nu plecaţi până ce nu ne spuneţi cum i-aţi primit pe oamenii Moscovei – insistă Arion.

— Miting în curtea mănăstirii... Mesajul de eliberare... sarcină patriotică... moment istoric. Tăcerea ostilă a masei i-a aţâţat, deşi unii ofiţeri superiori se învârtiseră în zilele de pregătire în jurul Anei Pauker, capul de afiş al manifestaţiei, cu ploconeli de fanţi şi cu „înaltă Doamnă!” Au trecut la atac. Din nou rechizitorii ale trecutului, unele în cunoştinţă de cauză; vivisecţii sociale făcute de cunoscători, ofiţeri prizonieri care au făcut agitaţie în lagărele de trupe. O asemenea abordare are sens când e făcută între noi, fără regie străină. A vorbit apoi ea, dezlănţuită. Ne-a făcut trădători. Ne-a ameninţat că vom putrezi în Siberia. S-a ridicat un căpitan: „Cu ce drept tu, străină de neam, acuzi de trădare pe cei în suferinţă şi dai lecţii de simţire românească acelora pe care patronii tăi i-au ţinut în iad şi care nu vor să folosească, în ciuda ameninţărilor cu moartea, şansa ce le-o daţi de a ieşi de-aici, cum au făcut nefericiţii care te urmează? Mie, celui lovit şi batjocorit, nu mi-a trecut prin minte să-ţi etichetez crezul şi lupta ta, dar tu o faci sălbatic şi neruşinat...”. „Ajunge, bandit fascist!”, l-a întrerupt urlând un colonel sovietic. Căpitanul Tudor Popescu din Târgovişte a fost ridicat şi nu s-a mai aflat nimic despre el. Divizia s-a format cu uniforme şi grade ruseşti. Au fost instruiţi la Riazan şi se află acum în zona frontului de la Iaşi. Iar nu demult colonelul meu, comandant de regiment, un om căruia până atunci nu am avut

nimic să-i reproşăm, cu care am stat în Corpul 14, a format eşalonul de împrospătare al acestei divizii, fără ca subalternii lui să-l urmeze. Despre asta, mâine!

Ne-am despărţit mai luminaţi, ca şi cum inimile celor căzuţi înfloriseră în noi ca dumnezeiescul cer înstelat de deasupra.

A doua zi, Mateianu, pedepsit cu alţi trei prizonieri vechi pentru propagandă profascistă, nu mai reveni sub sârma ghimpată a carantinei. Firea noastră guralivă şi scotocitoare va vehicula prin canale proprii, de ambele părţi ale carantinei, chiar şi când aceasta va înceta, tot ce interesa cele două grupuri cărora experienţa de viaţă complet diferită le dăduse altă tentă. Cei noi, mai liber-cugetători, mai superficiali, dar şi mai sceptici, eram psihologic interesaţi să-i descoperim pe cei vechi, mai gravi, mai problematici, cu un sentiment al tragicului mai acut, adolescentin de avizi de fapte de arme şi existenţial interesaţi de eroic.

Cioponea şi Tumurug, învăţători, prizonieri de la Don, diferiţi ca fire, dar întregindu-se printr-o veche prietenie, spuneau într-o seară, lângă graniţa carantinei:

— Parcă am fi spanioli şi italieni de la Oranki. Deşi noi, „spaniolii”, evadăm adesea din înţepenirea stampelor şi facem pozne chiar cu moartea-n cârcă. Trebuie să-l cunoşti pe Ionică Hângu, ca să afli şi versiunea hazlie a aceluiaşi infern. Te trezeşti râzând, când oamenii mor. Dar valenţa eroică nesatisfăcută în război, necesitatea de a compensa umilinţa continuă a vieţii de lagăr ne face să căutăm luptătorul cu palmares ca pe-o iarbă de leac, iar fiecare dintre noi îl consideră versiunea sa eroică, convinşi că tot aşa ne-am fi realizat şi noi dacă nu ne-ar fi lovit dintru început soarta, în stepele Donului – şi cei doi „dioscuri”, Fănică Tumurug şi Fănică Cioponea, povesteau căderea în prizonierat întregindu-se, continuând, alternând ca şi când ar fi fost unul singur, deşi proveneau din regimente şi sectoare diferite: despre aceeaşi ceaţă în care se putea pierde oricine, despre aceleaşi tancuri care, dezorganizând spatele, roiau pretutindeni, călcând sub şenile aceleaşi ineficace tunuri antitanc. Două săptămâni de ceaţă în care nu s-a ridicat niciunul din bombardierele germane pregătite pentru a riposta la uriaşa masare de blindate inamice din zăvoaiele Volgăi.

— O fatalitate concentrată – sintetiza Tumurug –, sau o

incapacitate organizată – traducea Cioponea – ne-au împins din încercuire în încercuire, fără hrană şi muniţie încă din prima zi, fără echipamentul de iarnă, uitat de comandamentele noastre în depozitele din Rostov, în coloanele de prizonieri, ca să ne înghesuie, apoi, în trenurile fantomă, tot fără hrană, fără apă. Lingeam de sete buloanele metalice şi sârma ghimpată din fereastra vagoanelor acoperite cu chiciura din respiraţia noastră. Lângă jgheabul de murdărie, din lipsă de loc, se întinsese unul pe-o foaie de cort, care se mulase în umezeala îngheţată ca un tipar al trupului. De acolo urmărea atent, stoic, zvârcoleala celorlalţi, agăţându-se de viaţă, organizându-se să treacă prin rotaţie prin subsolul îngheţat al vagonului.

— Sigur a fost Mihai Răducanu – se grăbi Tumurug.

— Cine e acest om? Trăieşte? – mă amestecai şi eu.

— Da, e aici, dar… e greu de descifrat… în orice caz, un om.

Se zice că a făcut ziaristică de stânga…

— Ştii – reluă celălalt –, l-am întrebat odată, fiind sigur că e vorba de el, aşa, într-o doară. Mi-a răspuns sibilinic, cum obişnuieşte adesea: „De unde să ştiu, când nici tu însuţi nu te poţi şti pe tine?”

— Ah, setea sălbatică care ne ardea măruntaiele în stepa de pe care vântul măturase zăpada! Nu mai ştiu… am trăit… mi s-a părut? Coloana de prizonieri se târa pe un dâmb. Cuiva i s-a năzărit că-n viroaga din faţă e apă. A ţipat şi toţi s-au năpustit înnebuniţi într-acolo. Ceasovoiul – ce-o fi fost în mintea lui! – a deschis foc.

Nimeni nu s-a oprit. A tras tot încărcătorul şi apoi şi-a trântit pistolul-mitralieră de pământ…

— Într-unul din trenurile fantomă, cu morţii depuşi pe platforme pentru a putea fi număraţi când avea să se facă socoteala în lagăr, murise poetul Emil Gulian, traducătorul lui Edgar Allan Poe, dar corbul lui rămăsese să psalmodieze pentru alte destine *Nevermore*, pe drumul pe care treceau, pe nebăgate de seamă, dincolo. Noi am oprit la Oranki. În faţa porţilor, am spus celor din jur că e o mănăstire pe care o cunosc şi le-am descris amănunţit cum sunt aşezate clădirile de peste ziduri. O visasem. Nimeni n-a crezut. Nu-mi mai rămânea decât să nu cred nici eu. Dar tifosul cu halucinaţii l-am avut mai târziu.

— De ce n-aţi plecat cu divizia[94]? – îi iscodii eu.

— Eu am crescut la Iaşi, în altă credinţă.

Glasul lui Tumurug se înăspri.

— N-am putut – ridică din umeri celălalt. M-a rugat plângând un prieten bun: „Hai să scăpăm de-aici, zice, c-apoi om găsi o ieşire!”. Eu, ca oltean, mi-am făcut socoteala: „E mai uşor să mori!”

Şi râseră amândoi.

* * *

Trăsnetul lovi pe neaşteptate. Tocmai sunase deşteptarea. Prizonierii încă zăceau pe scândurile carantinei. N-aveau la ce să se grăbească. Patul era făcut. De îmbrăcat, eram îmbrăcaţi. Apa de spălat venea mai târziu. George Fonea, nemulţumit de o strofă, o tot cânta, lângă mine, dialogând singur: „Cerşim la Tine pâinea mângâierii, / Pe când Satana, cu hilara-i scufă, / Ne-arată ieftin preţul învierii./ Şi sufletul atârnă ca o rufă/ Pe sârma ruginită a durerii”.

Arsene mă atinse uşor. Era alb la faţă:

— În lagăr e nelinişte – şopti el. Se întâmplă ceva teribil. Prizonierii aleargă de la un bordei la altul. Se pregăteşte un miting-fulger. S-a aflat de la comisariat că România... a capitulat.

Şi amuţi. George uită de poezie. Arsene nu ne privi, dădu să iasă în curte, dar nimeri în boxă. Căuta, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva, prin buzunare. Dar n-aveam niciunul tutun. George începu să se foiască. Mă uitam la el, ca să uit de mine. Se frământa ca şi cum s-ar fi trezit brusc într-o cuşcă.

— Ce-o să fie acum? – mă întrebă el, văzându-mă că-l priveam.

— Nimic. Doar mai greu.

Mă întinsei să văd ce-i cu golul din mine. Mă surprinsei liniştit şi mi se păru că este indecent. În baracă pătrunsese noutatea încălcind mişcările, vocile. Strânsei ochii, silindu-mă să urmăresc crâmpeie din filmul trecerii biruitorilor peste ţară. Încâlceala de imagini se anula reciproc, suprapunându-se, blocându-se. Nicio

---

94 Divizia „Tudor Vladimirescu”, alcătuită, la iniţiativa lui Stalin, ca structură a NKVD, din prizonieri de război români care au ales – aceasta este problema de conştiinţă pe care o evocă aici autorul –, în locul detenţiei în lagărele sovietice, întoarcerea în ţară alături de armata sovietică, participarea la război alături de URSS şi, implicit, participarea la comunizarea României.

impresie unitară. Doar aparatul funcţiona independent de continuitatea peliculei. Brusc, dorii să fac ceva neobişnuit, în văzul tuturor. Dar ce?

Aşteptam mesagerii (după sfârşitul mitingului din careul dintre infirmerie şi comisariat, din jumătatea nesimetric sistematizată a lagărului) să repete spectacolul în faţa carantinei. Îi vedeam pentru întâia dată jubilând. Erau toţi cei mari şi cei mici. Bucuria nu le stătea bine. Tonul ţipat însă nu obosea anunţând şirul incredibil de strâns al noutăţilor: arestarea Conducătorului statului în Palatul Regal[95], proclamaţia Regelui, formarea guvernului, ieşirea din război, întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste, participarea ca aliat până la victoria finală a „lagărului democrat”.

Un comisar se întreba agramat în finalul reprezentaţiei ce subterfugii vor mai găsi reacţionarii înrăiţi ca să-şi menţină atitudinea trădătoare, atunci când Ţara cu Regele şi reprezentanţii partidelor istorice sunt alături de adevăratele forţe democrate ale poporului şi de armata roşie eliberatoare. În lagăr, prizonierii plângeau neajutoraţi, fără să se privească între ei.

* * *

Risipiţi, după sfârşitul carantinei, în masa prizonierilor vechi, încercam să ne adaptăm, când acest lucru se impunea, să schimbăm unde izbuteam, dar mai adesea să trecem pe lângă toate – chiar pe lângă noi înşine – observând doar, obsedaţi de povara propriei vieţi sub care oftam singuri, înghesuiţi de desimea oamenilor din jur care ne obligau să le facem loc.

Cunoştinţele pe care le cultivam dincolo de corsetul coexistenţei vecinilor erau pauze, evadări nimbate cu iluzii de exotism. Acolo, distanţat de apăsarea fizică din eternul pătrat de „acasă”, chiar dacă îţi adunai genunchii la gură pe patul celui vizitat, erai altundeva, prins în altă existenţă ca într-o carte în care propriul desiş se lumina. Se deschideau zări, deşi zona sârmelor ghimpate le sângera de parcă ar fi avut trup, iar plafonul captivităţii le apăsa ca un tavan scund.

Lagărul înghesuia în câteva hectare ţara de departe: fără peisaj, cu oameni de toate orientările şi condiţiile sociale, dar fără aura titlurilor, a rolurilor, a veşmintelor şi a convenţiilor

---

95 Arestarea mareşalului Ion Antonescu, la 23 august 1944.

sociale. Erau dezbrăcaţi ca la baie şi îmbrânciţi unii în alţii să se confrunte fără recuzita scenică cu problemele proprii şi ale ţării care, oricât de cenzurat şi spălăcit cunoscute, se ridicau între aceiaşi poli: noi, învinşii, şi ei, biruitorii.

Ei, biruitorii, erau acolo şi aliaţi, aici – doar asupritori. Acolo bătea Vîşinski cu pumnul în masa regelui. Aici izbea Hrisciuk cu cizma în faţa ofiţerilor învinşi şi puşi la jug. Acolo regele primea – pentru a fi scurtat durata războiului cu cel puţin o jumătate de an, prin ieşirea ţării din luptă – Ordinul Victoria cu platină şi briliante[96]. Aici, cei din brigada „Ciuş!" şi cei mai zeloşi dintre voluntari căpătau un supliment de caşă de tărâţe. Alte măşti, aceeaşi farsă! Eu prefer însă să-mi joc neputinţa în distribuţia din această biată filială. Cei din metropolă, cu toate numele lor sonore, cu stemele şi insignele lor de club, îmi provoacă silă. Sunt prea crispat, din păcate, ca să mai pot râde de aerul istoric cu care îşi drapează găunoşenia. Personal, n-am fost destul de tare. În loc să-mi fi pierdut viaţa, ca alţii*, mi-am pierdut humorul, şi asta e, în timpurile noastre, cel mai cumplit blestem.*

— Nu m-am gândit îndeajuns la acest suport, dar dumneavoastră cine sunteţi şi cum aţi intrat în gândurile mele?

— O mască, cum vedeţi.

Şi masca îşi scoase ochelarii gros înrămaţi ca să-i şteargă de poala bluzei. Ochii miopi şi buni contrastau cu severitatea lividă a obrazului uscat. Nu mă dumiream privindu-i fruntea înaltă, linia acvilină a nasului, buzele decolorate, de unde se degaja aerul anarhic, incendiar, al acestei făpturi.

— Mihai Răducanu! – ghicii eu.

— Ei şi? Cel mult o etichetă pe ceva pe care nu-l ştiu!

— Întrebaţi în jur şi veţi afla pe cine ascundeţi sub ochelari!

— Iată, te întreb! – trecu ghimposul la un ton familiar, bucuros ca un copil căruia eşti gata să-i oferi un spectacol.

Auzisem că odată, când umbrele de oameni au fost puse să planteze puieţi de brad pe lângă schitul Mănăstirii Oranki, Radu Mărculescu[97], unul dintre puţinii apropiaţi ai lui Răducanu, iritat

---

96 La 20 iulie 1945, Regele Mihai a fost decorat, din ordinul lui Stalin, cu Ordinul Victoria cu diamante, cea mai înaltă decoraţie militară a URSS.

97 Viitorul autor al celebrului memorial *Pătimiri şi iluminări din captivitatea sovietică*, Ed. Albatros, Bucureşti, 2000, reed, la Ed. Humanitas, Bucureşti, 2010. După război, s-a ilustrat ca pictor bisericesc şi autor dramatic (cf. Radu Mărculescu, *Teatru: Meşterid-Fără-Nume. Magog*, Ed. Vitruviu, Bucureşti,

de acurateţea cu care ursuzul său prieten lucra, plantă sub nasul lui un brăduţ cu rădăcinile în sus. Mihai Răducanu avu una din rarele, dar temutele izbucniri, care-i asigurau în orice înghesuială o zonă de securitate:

— Dacă i-ai fi făcut asta ceasovoiului, nu mi-ar fi păsat! – adăugase el, pentru a fi exact înţeles.

Mai ştiam că Mihai nu se hotărâse să scrie acasă prima carte poştală din acei ani de prizonierat, fiindcă nu era sigur dacă o făcea din dor sau din dorinţa de a fi sătul. În copilăria lui, taică-său, rămas văduv cu o casă de copii, îşi propunea an de an să-l bucure, pentru succesele lui şcolare, cu bicicleta visată de mic copil. Din leafa lui de muncitor necăjit nu reuşise să-i facă surpriza decât după ce Mihai şi-a luat bacalaureatul.

— Acum încalecă tu pe ea! – îşi ului el, dur, tatăl.

Din seria de incertitudini care-l încercau, folosii pentru portretul pe care i-l schiţam două. Prima: aflat în drum spre India, spre descoperirea căreia pornise cu mâinile goale, renunţă la călătorie după ce primise viza de continuare a călătoriei de la o legaţie română din Orientul Apropiat, aflând despre posibilitatea izbucnirii războiului cu Uniunea Sovietică, pentru prietenia căreia militase fără să-i fi văzut faţa cu ochii lui, şi asta îi înghimpa probitatea. A doua incertitudine i se cuibărise în suflet după începutul războiului, înainte de plecarea pe front ca ofiţer de artilerie. Fratele cel mare, adversarul lui politic, dăduse într-o porumbişte peste doi prizonieri ruşi evadaţi şi tocmai el, anticomunistul, îi pregăti în câteva săptămâni cu tot ceea ce trebuia pentru a ajunge acasă.

Tăcui chitic presupunerii care ar fi putut să-i frâneze elanuri necesare vieţii obşteşti de lagăr, deşi el avea cuminţenia să le împingă pe făgaşul bun şi să se retragă la timp, lăsând altora bucuria roadelor şi aplauzelor.

— Dacă n-ai fi contaminat de donquijotism, ai fi periculos – conchise el la despărţire.

Dar găseam în continuare pe pat un semn: un fir de iarbă, o foiţă de coajă de mesteacăn folosită în lagăr pentru scris, puse cu grijă numai în absenţa mea.

În lagăr apărea o publicaţie clandestină de mărimea unei cărţi poştale îndoite, scrisă în creion, cu caractere de tipar. Se intitula *Hidra*, semn că oricâte capete i-ar cădea, nu poate fi stârpită şi

---

2001).

ignora pe stăpâni ca şi când n-ar fi fost, şi asta parcă schimba faţa lumii. Lumina combativ ca un reflector feţele sufletului captiv. Nu propovăduia, nu filosofa, nu amuza, ci făcea curat într-o cămară. Deretica harnic ca o gospodină tânără şi aprigă casa străbună, ca să primească cum se cuvine mirele şi moartea, soarele şi noaptea. Nimeni nu ştia unde, când şi cu ce tiraj apare. Toate acestea păreau de nerezolvat în condiţiile vieţii de lagăr, unde o bucată de hârtie sau un vârf de creion aduse prin contrabandă din afară se plăteau la preţ de speculă cu pâine, cu sânge. Unde puteau fi scrise cel puţin o duzină de exemplare, când informatorii mobilizaţi pândeau fiece metru pătrat? Benea, un bâlbâit care dormea la capul meu, văzându-mă odată adunat asupra unui petec de hârtie dăruit de cei doi Fănici, îşi vârî capul puhav între nasul meu şi hârtia albă, de plesni ca o coardă. Duiosul basarabean Vlad Gebmăneanu, martor al scenei, îi strigă:

— Să-mi fi făcut mie figura asta, secătură! Îţi zdrobeam capul ca la şarpe, codoş ordinar!

Cine o difuza, când *Hidra* apărea sub o pernă, într-un buzunar, în lada cu pâine, la fântâna de unde brigada „Ciuş!” căra apa la bucătărie?

— *Hidra* poate să apară în somn sau la lumina zilei, iar anchetatorii atât aşteaptă ca să te acuze de complicitate! – se înspăimântau cei cuminţi.

Comisariatului i se făcea favoarea de a primi ultimul număr, fără întârziere, la domiciliu, sub uşă, în fereastră. Odată, cică, chiar în buzunarul lui Tepleski, „Carevasăzîcă” mânuitorul agramat al „Roţii istoriei” destinate să zdrobească pe legionarii fascişti. Existau şi apariţii apocrife ale *Hidrei*, ceea ce încâlcea descoperirea autorului, în pofida tuturor interogatoriilor, a zilelor de carceră şi a percheziţiilor. Chiar şi când suspecţii – printre ei şi Fonea, şi Arion, însoţiţi de „umbrele” respective – vor primi bilete de odihnă pentru o lună în celulele cunoscutei *Maison Rouge* din Gorki, *Hidra* va continua să neliniştească conştiinţele, până când enigmaticul ei scrib va trudi la defrişarea altei pârtii, cu alte mijloace. Fierberea de la birourile de anchetă şi Comisariat creştea, deoarece victoria asupra României şi noua alianţă complica atmosfera, în loc să o simplifice. Carcera de sub prepeleacul din colţul lagărului continua să fie aprovizionată din colecta în taină a flămânzilor cronici, bolnavii să fie ajutaţi,

antifasciştii care întreceau măsura să fie puşi la punct.

Împotriva setei de cunoaştere se îndesiră percheziţiile cu confiscarea a tot ce descopereau scris, spre durerea celor ce-şi rupeau de la gură pentru hârtia unui sac de ciment, pentru o pastilă de cerneală, pentru un vârf de peniţă. Mintea neastâmpărată a prinşilor de război găsea mereu alte soluţii pentru a procura materialul de scris. Din foiţele străvezii ale cojii de mesteacăn se vor lega mai târziu caiete, albume, pe care condeieri iscusiţi vor caligrafia cu harul diacilor înaintaşi cărţi pentru tot soiul de nevoi.

Deocamdată, oamenii pe care războiul îi asaltase cu frenezia dementă a distrugerii redeveneau învăţăcei gravi, fără fantezia şi neastâmpărul copiilor, „puţin stupizi", cum concedeau „dioscurii" cu care buchiseau texte latineşti pe care un cărturar tânăr încerca să le refacă din memorie. Oamenii învăţau cu sârg orice. Important era, fiindcă nu le mai rămăsese nimic de făcut, să aibă o lecţie de învăţat şi, dat fiindcă uitau uşor, să aibă notiţe la îndemână.

— Lumea nu poate fi schimbată decât din postura de şcolar.

— Şcoala – cele făcute în copilărie s-au surpat odată cu ea – trebuia să premeargă oricărui început – alternau zeflemisind sentinţele celor doi „colegi de bancă", încurcaţi în hăţişul juridic al temei de acasă. „Tatăl şi fiul au căzut în aceeaşi luptă. Deoarece fiul a supravieţuit tatălui, urmaşii lui vor moşteni averea".

Numai lipsa de cadre şi solicitările celor mai neajutoraţi i-au convins pe unii mai altruişti să-şi sistematizeze ceea ce ştiau şi să devină dascăli, păstrându-şi însă domenii în care să trudească şcolăreşte.

Existau şi dascăli înnăscuţi, dar aceştia erau aici intoleranţi magiştri, nesuportând abateri de la litera legii pe care o întruchipau ei înşişi, sancţionând deocamdată verbal pe cei ce slujeau fără evlavia cuvenită. Erau sacerdoţi recrutaţi dintre ofiţeri superiori şi stat-majorişti şi se mişcau cultic, ajungând la cei mulţi numai prin supunerea militară pe care aceştia le-o datorau. Ei nu puteau fi decât câţiva pentru întreaga comunitate. *Pontifex maximus* era colonelul Rujan, un omuleţ uscat, tenace ca un nod, fost comandant al unei şcoli militare întrerupt în ascensiunea sa de o serie de adversităţi dintre care prizonieratul punea sub semn de întrebare orice perspectivă a

veleităţilor de mărire. Disperat că nu-i mai rămânea nimic, se visa mentorul acestei perioade de răscruce. Ţinuta din lagăr îi putea asigura baza visului grandoman. Doi ofiţeri de stat major, bine pregătiţi, dar ambiţioşi, mai inteligenţi decât el, maiorii Stavru şi Murgu, îl secondau exaltându-l. Primul, fin, cu alură aristocratică, afişând o condescendentă amiciţie faţă de subalterni, îşi voala discret stofa de intrigant. Celălalt, invalid, ca un trunchi viguros din pădure fulgerat în furtuna ultimă, impetuos şi discret, tuna în perioada de intensă tensiune, după capitulare, împotriva voluntarilor antifascişti. Când poziţia oficială a ţării submină rezistenţa din lagăr, el reuşi într-un miting, printr-o vorbire memorabilă, să întârzie o alunecare a majorităţii spre o poziţie de loialitate faţă de politica de la Bucureşti.

Curând însă, într-o discuţie în bordei, el ceru linişte pentru a comunica o situaţie grea din tabăra înfierată de oficialitate:

— Există între noi un grup perfid, format din agenţi provocatori ai inamicului, care contaminează inexplicabil tineri dintre cei mai valoroşi, fărâmiţând unitatea naţională. Activitatea subversivă în şedinţe ingenios mascate ale grupului „mocirla” trebuie nimicită şi partizanii ei trebuie demascaţi, fiindcă sunt împotriva Ţării şi a Regelui.

Un val de indignare generală îl plesni ca un talaz marin, descumpănindu-l.

Avocatul Popa, camaradul de divizion din Crimeea al lui Ion Ionică, pe care Murgu îl ura cu turbare, se ridică şi ceru îngăduinţa de a fi ascultat. Calitatea de om moderat, amabil în orice împrejurare, a vorbitorului denumit „democratul” pentru convingerile centriste din ţară, de care nu făcea caz, îi asigură liniştea cerută.

— Dacă ruptura între cele două grupe, antifascistă şi cealaltă, nu putea fi evitată, deşi doare mai adânc decât o rană de război, încercarea de a relua într-un chip mai primejdios obişnuitul atac de la pupitrul roşu împotriva majorităţii captive care se abţine de la opţiune politică, fiindcă politica e o activitate care nu poate fi impusă oamenilor lipsiţi de libertate, dacă, spun, se produc în mijlocul nostru asemenea incalificabile şi intolerante luări de poziţie, mă văd silit să întreb pe antevorbitor cum califică denunţarea acelor nume pe care informatorii prezenţi le vor transmite imediat comisariatului? Îşi va pune dânsul numele

sub lista pe care comisarul i-o va supune pentru a întări că cei numiţi sunt elemente fasciste? El, incriminat în repetate rânduri de oficialitate ca agent provocator fascist?

A doua zi, comisarul chemă pe Murgu la anchetă şi-l somă să dea numele anunţate în ajun. Maiorul Murgu refuză şi fu încarcerat.

* * *

Sosirea a o mie de ofiţeri de pe frontul Moldovei, după capitulare, modifică iarăşi raportul de forţe. Viaţa de lagăr în continuă fierbere se tulbură ca un lichid, prin dublarea cantităţii şi eterogenitatea adausului. Uriaşa carantină din mijlocul lagărului, cu toate sârmele şi paza din jur, dădea peste margini, schimbând stări de spirit şi orientări. Alternativa dură, impusă de oficialitate – „cu noi sau împotriva noastră” –, pe care nevoit se axase existenţa captivă, fu înfundată de o altă mentalitate pentru care dilema menţionată nu exista.

— Am venit să ne organizăm pentru continuarea războiului împotriva Germaniei fasciste – spuneau cu toţii.

— Dar aici e lagăr cu morţi şi supravieţuitori; cu reacţionari şi antifascişti, cum spun stăpânii; cu sârme ghimpate, cu foame şi ploşniţe, fără scrisori de acasă. Munca la pădure, de unde aducem înjugaţi lemne, se face sub paza armelor automate şi a câinilor-lup – ripostau cei vechi, încercând să-i trezească.

— De asta ne-au adus, să ne organizăm.

— Dar eraţi cu regimentele şi diviziile voastre alături de sovietici în drum spre Bucureşti. De ce aţi făcut, după citirea proclamaţiei regale, în prezenţa ofiţerilor voştri şi a eliberatorilor, armele piramidă, ca după încetarea programului de instrucţie? De ce v-au mânat cu mâinile goale spre Iaşi?

— Da, dar alte unităţi le-au încadrat în dispozitivul lor şi au plecat împreună să termine războiul!

— Şi de ce v-au îmbarcat sub escortă în bou-vagon şi v-au dat jos tocmai la Gorki?

— Am venit să ne organizăm – reveneau aceiaşi şi alţii la punctul de plecare al discuţiei.

— Am îmbătrânit degeaba pe lumea asta! – se plângea bădia Cucoş de sub Rarău, un învăţător cât bradul, cu vorbirea neaoşă şi sfătoasă. Trecea an de an prin bordeie cu pluguşorul şi colindele străbune şi când spunea: „Neamul nostru”, vedeai parcă Rarăul cu piscul în soare. Acum se uita mâhnit în jur:

— Nu-mi mai cunosc neamul! N-ajunge că fără voia noastră am căzut din lac în puţ cu alianţele ăstea blestemate. Când s-a schimbat faţa acestor fii, de au ochi şi nu văd? Ei nu vorbesc despre lupta pierdută pentru apărarea gliei. Parcă ar fi dintre necazurile de care nu vrei să-ţi aduci aminte. Cei vechi de-aici s-au bătut departe de ţară şi au mereu de povestit. Ăştia abia picară dintr-un război pe care nu l-au vrut şi li se năzare că pot pleca iară la război. La care război, feţii mei? Pentru Luceafărul neamului nostru, pentru bădiţa Mihai Eminescu, o alianţă cu vecinii din Răsărit însemna sinucidere. Ei nu şi-au schimbat de-atunci decât lozincile şi steagul. Mi-e teamă că Dumnezeu ne-a luat minţile ca să ne urgisească!

Din datele culese de unii şi alţii, se contura impresia că ultima bătălie din Moldova semăna cu demolarea treptată a unui zăgaz, după un plan tăcut, dar care-şi avea făptaşi pe toată scara ierarhică. Efective înjumătăţite prin concedii. Schimbări în comandament. Schimbări de unităţi în dispozitivul de apărare în ajunul atacului inamic, astfel ca nimeni să nu-şi cunoască poziţia sa şi nici pe a vecinilor. Rezerve trimise departe în spate. Unităţi din linia întâi care se repliau potrivit unor ordine necontrolabile, în timp ce vecinii erau lăsaţi la voia întâmplării cu flancurile descoperite. Pregătirea şi proporţia atacului au năruit fără dificultate ceea ce se subminase în săptămâni, cufundând toată Moldova într-o confuzie dezastruoasă.

Descoperisem printre cei sosiţi pe căpitanul Căbarta, consătean de-al meu. Ne minunasem, copii fiind, când îl vedeam în uniforma liceului militar cu pompon oranj, ne minunasem de schiurile, cum nu mai văzusem, cu care luneca în vacanţa de Crăciun pe uliţele copilăriei noastre. Tatăl lui, Culaie al lui Ţică, primise peste toate muscelele vestea despre ce minuni ştia să scoată fiu-său din clarinet şi povestea, mai târziu, celor care mergeau la şcolile din târg, despre răspunsurile înţelepte pe care mândreţea de Ionel le dăduse la bacalaureat şi apoi la examenul de ofiţer, la întrebări de viaţă şi moarte, ca acelea din basmele noastre, la care erau puşi să răspundă peţitorii fiicei împăratului hapsân. Leicuţa Maria, maica lui, ieşea de sărbători la biserică şi la horă cu şiruri scânteietoare de sălbi de aur cu atâtea mahmudele, că se încurcau muierile, gătite şi ele tot împărăteşte, la numărat. Îi găsiseră mireasă, după obiceiul locului, din sat, dintr-un neam de preoţi, cu avere şi nume bun. Îl

întâlnisem, întâmplător, în toamna lui ’42, după Sevastopol. Rănit uşor la Odessa, scăpase de război mutat într-o divizie de gardă, ca adjutant. Se vorbea că ar fi pierdut o avere la cărţi, dar ai lui aveau destul bănet, şi încă de aur.

Ne deschiseserăm, după lăsarea nopţii, într-un colţ al carantinei, sufletele.

— Sângele apă nu se face – mă asigura el. M-ar durea dacă ai pune sub semn de întrebare poziţia mea faţă de cotitura din august. Ar fi bine dacă am rămâne împreună. Suferinţa ne-ar lega mai mult. Am liniştit pe părinţii tăi, care apăreau îndată ce aflau că m-am abătut pe acasă. Nu ştiau nimic despre soarta ta, dar credeau într-o minune.

Hoinărise, într-o permisie, cu puţin înainte de prizonierat, pe coclaurile noastre. Îmi evocă sensibil miresmele fâneţelor dinainte de coasă. Aşteptase pe cineva la înserat lângă ştiubeie, făptură pe care o gătise apoi, ca în copilărie, cu cercei de sângele voinicului şi garofiţe. Uitasem de prezent, dar dor mi-era nu de anume locuri sau oameni, ci de o lume fără nacealnici, în care nu trebuia să-ţi pregăteşti ceea ce trebuie spus celor din jur.

Morişca politică îşi accelera în lunile următoare cursul. Cea de-a doua divizie antifascistă în pregătire grupa majoritatea celor nou veniţi, iar dintre cei vechi, pe cei care fugeau de etichetarea „fascism”, preferând-o pe cea sovietică de antifascism, ale cărui obiective imediate reclamau demascarea şi distrugerea reacţionarilor din lagăr. Înnoirea atitudinii se cerea dovedită pe pielea tovarăşilor de suferinţă, învolburând cu patimi şi orbire neajutorată existenţă de lagăr.

Apropierea iernii întuneca mai mult viaţa din bordeie. Vremea rea îi mâna pe toţi în adăpost. Nu era loc pentru uscatul hainelor ude. Se infiltra apa prin acoperiş. Prizonierii aşezaţi pe saltele făcute sul, sub grinzile de care spânzurau boarfele şi încălţările ude, încercau să facă haz de aspectul de călători prin dezolantul cenuşiu.

— Trecem Styxul?

— Nu, străinilor. Lipsa colacilor de grâu şi a băncuţei de argint cu care ai noştri trec apa ne arată că suntem încă în cea mai bună lume posibilă.

— Şi unde coborâţi, trişti pelerini?

— La mormântul lui Stalin!

— Băgaţi de seamă să nu confundaţi staţia şi să coborâţi sub prepeleac (la carceră)!

— Nenorocirea n-ar fi decât pe jumătate. Acolo nu tragem la jug.

Nici ploşniţele nu s-au încuibat încă şi cică e singurul loc unde poţi mânca pe săturate, dar nu prin grija administraţiei!

Noaptea bezna era întreruptă în unele bordeie doar de opaiţul sau gazorniţa *starşoiului*[98] de baracă. Zelul studioşilor era greu încercat. Dar în plină iarnă s-a distribuit, după o absenţă de luni, raţia zilnică de 20 grame, numită oficial „combijir”, un soi de seu care păta cu reflexe tulburi-albăstrii ambalajul.

— Acum să vezi trai pe vătrai! – se autoironizau fraţii. Dacă ne dau şi cele 20 grame de zahăr, facem tort ca la onomastica lui Bebe Accearliu. Postim o săptămână, dar suntem domni. Este, domnule doctor Sari?

Tânărul cu fruntea mărită de chelie şi cu buza inferioară grea de cădea, auzindu-şi numele, dar nu şi contextul despre tort, flutură zâmbind braţul. El reuşise printr-o cură de foame să facă din raţia pe o săptămână pesmetul şi crema primului tort pentru ziua prietenului său. Sari, care fără să vrea adusese o adevărată pacoste contaminând cu o irezistibilă ispită mulţimea înfometată, era mereu gata să facă orice pentru un confrate căzut în nenorocire. Deosebitul său fler de diagnostician, devotamentul de soră, voioşia cu scuturatul berbecesc din cap când râdea, făcuseră din studentul din anul cinci de la medicină un apreciat colaborator al doctorilor cu experienţă. Cei doi Fănici – cronicarii tuturor performanţelor sale medicale printre care câteva cazuri-limită când vindecarea sau autopsia confirmaseră diagnosticul său, opus opiniei consiliului medical al specialiştilor noştri şi străini – se înseninau reflex la auzul numelui său. Toţi trei aveau în comun, cu tot timbrul specific, vibraţia umană a instrumentelor de coarde.

Cu lăsarea serii, în bordeiele întunecate începură să răsară stele: candele şi opaiţe. Numărul celor ce-şi schimbau hrana în lumină creştea firav, ca lujerele din locurile întunecoase. Fiecare visa să-şi înalţe steaua lui. Minunea trebuia cucerită în fiecare zi prin sacrificiu. Gemăneanu şi alţi câţiva aşezară opaiţul pe grindă şi rămaseră nemişcaţi, privindu-l până când luminiţa cu

---

98 *Starşoi* (rus.): superior, responsabil.

existenţă normată în raţia unei zile muri. Arsene, Epuran şi Bucur lucrau fiecare pe patul lui, adunaţi în jurul unei măsuţe cât un taburet, şi foloseau avar lumina, desprinşi total de cadru. Fascicule de cărţi cu orar strict deveneau în ceasurile de întuneric accesibile celor ce aveau lumină proprie. Nemţii cunoscuţi, cărora le trecuse în câteva luni tulburarea împotriva „trădării noastre", mai ales că ungurii, ajunşi şi ei la aman, nu-i mai aţâţau, deşi bucuraţi în primele clipe de priveliştea luminiţelor, conchideau până la urmă, practic:

— E nebunie! Ardeţi sângele vostru!

Cioponea şi Tumurug aduceau pentru un ceas, către seară, *Memorialele* lui Pârvan. Cuibăriţi la câte o fereastră, uitam de frig, avântaţi de *Laus Vitae* sau *Laus Dedali*. Contaminaţi la unison, deveneam câmpuri tălăzuite de efluvii electrice, până când într-o seară, uitând de precauţiile necesare, am fost surprinşi de „Mucea", comandantul secund al lagărului, un om mai cumsecade decât alţii, care deprinsese din contactul cu prizonierii din conducerea lagărului portul mănuşilor şi oarecare grijă pentru ţinută. Folosirea batistei îi păruse mai dificilă, de unde şi porecla. Simpatia lagărului îi asigura totuşi locul doi în clasamentul omeniei, deşi la mare distanţă de sora Paulina, „fund de fier", o comoară de vietate, numai de-o şchioapă. Adaosul în titulatură se datora, după unii, performanţei de a fi avut patru bărbaţi legitimi, iar după alţii scutului care, legănat în joacă, îi apăra din spate inima rară, despre care vorbeau cei trecuţi prin spitalul lagărului. Omenia lui Mucea era eclipsată, din toamnă, de necazuri profesionale şi conjugale. Intrase chiorâş, ca un boulean cu cornul, în politrucul lagărului, la căpiţa de lângă pârâu, dincolo de sârme, de unde nevastă-sa, o scândură pistruiată, fugise sub ochii prizonierilor, ameninţându-l. După tainul obişnuit de carceră, ni s-a interzis să părăsim zona – ni se atribuiseră intenţii de evadare ceea ce ne scăpă de căratul lemnelor din pădure şi de numărătoarea interminabilă de la plecarea şi intrarea în lagăr.

Ceremonialul numărătorii angaja toată comanda lagărului.

— *Stanovites po piat*.[99]

Şi, deşi şirul de cinci se prindea şi de braţ, distanţându-se de celelalte, numărătoarea devenea o aventură imprevizibilă

---

99 *Stanovites po piat* (rus.): Câte cinci!

pentru fiecare oficial. Erau adesea nedumeriţi că ultimul rând nu era totdeauna format din cinci. Un singur plutonier, venit de la direcţia închisorilor, număra o singură dată, folosind un secret pe care nimeni nu i l-a pătruns. Trecea fără să privească fiecare şir şi doar după un ritm interior număra parcă din cinci în cinci. Doar el consemna expeditiv pe tabla de placaj efectivul bordeielor la apelul de seară, fără să mai consulte pe „starşii" de baracă. La plecarea spre pădure se mai adăuga avertismentul şefului de convoi, ţipat fără pauză:

— Un pas făcut spre stânga sau spre dreapta coloanei şi garda deschide fără somaţie foc. Iasno?[100] – tuna acesta în final.

Era singurul lucru clar din viaţa captivilor minaţi strâns de strigătele *Bigom! Bigom!*[101] ale convoierilor cu automate şi de lătratul câinilor-lupi care-şi târau înălţaţi pe picioarele dinapoi însoţitorii către convoiul de căruţe, aţâţaţi şi de lătratul neostoit al crescătoriei de câini pe lângă care treceam şi care sfâşia liniştea din jur, răzbătând până la somnul cu spaime din bordeie.

Lemnele se încărcau din parchetele[102] pădurii din fund pentru transportul feroviar sau pentru brigăzile de cherestea formate, până la capitularea Finlandei, din ofiţeri finlandezi, singurii învinşi pe care ţara lor îi pretinsese şi-i obţinuse, odată cu încetarea ostilităţilor. Ei nu cunoscuseră amărăciunea dezbinării. Erau continuu termenul de comparaţie în blestemul (cel mai crunt din toate) care măcina neamul nostru. Dezbinarea încercase obligatoriu toate naţionalităţile captive, dar în comparaţie cu virulenţa celei dintre noi, a nemţilor părea apatică, iar a ungurilor mai curând un aranjament între ei. Faptul că japonezii începeau ziua cu purtarea steagului roşu prin lagărele lor, însemna un act formal de curtoazie pentru gazde. Ei nu ieşeau la lucru până când cel mai mare în grad dintre ei nu ordona în fiecare dimineaţă plecarea. Aplicau pedepse corporale pentru indisciplină şi printre noi circula povestea unui caz dintr-un lagăr siberian: doi dintre ei s-ar fi prezentat la poartă dând să înţeleagă prin gesturi şi zâmbete că vor să înmâneze

---

100 *Iasno?* (rus.): E clar?

101 *Bigom!* (rus.): Fuga (marş)! – comandă militară.

102 Parchet: fiecare dintre suprafeţele în care este împărţită o pădure în vederea exploatării ei raţionale; *p. ext.*, suprafaţă de teren pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure. (DEX)

comandantului un pachet. La câteva minute după încredinţarea mesajului, lagărul fu adunat pentru ca administraţia să recunoască pe aducătorii pachetului, care conţinea capetele a doi japonezi trecuţi de partea stăpânirii. Două mii de zâmbete stereotipe – nediferenţiate pentru ochiul european nespecializat – dincolo de care nicio anchetă nu putu face lumină, duse la clasarea cazului-enigmă.

Duzina de ofiţeri spanioli falangişti de la Oranki, care 6 luni nu a schimbat un cuvânt cu cel mai tânăr dintre ei, fiindcă acesta, cedând rugăminţii unei surâzătoare translatoare cu şolduri pline, îi promisese să-i dea el lecţii de spaniolă, în loc s-o trimită la Franco s-o înveţe – cum erau de părere camarazii lui –, nu îngăduie generalizări. Varianta democratică spaniolă, o duzină de luptători antifranchişti refugiaţi după înfrângere în URSS şi ajunşi mai târziu ca indezirabili în lagărul Mînăstârca, în afară de arborarea pe bordeie a steagului roşu de 1 Mai nu făceau decât să scoată din când în când cuţitele pentru cucerirea celor câtorva femei internaţionaliste, în continuă rotaţie în viaţa lor.

* * *

Captivii ieşeau din iarnă vlăguiţi şi împuţinaţi ca dintr-o bătălie pierdută. Pe hărţile teatrului de operaţii afişate de comisariat se apropiau continuu steguleţele celor două fronturi. Aliaţii reuşiseră să excludă de la hegemonia lumii un concurent primejdios pe care-l sugrumau complice în primăvara anului ’45 în ruinele fâşiei din centrul Germaniei, cu fiecare zi, mai îngustă. Existau speranţe vagi că biruitorii se vor încăiera când îşi vor vedea faţa, dar zvonurile despre împărţirea Europei pe 25 de ani erau persistente.

Experienţa de viaţă îi avertiza pe prizonieri că doar perspectivele sumbre se realizează.

Lumea o să se elibereze mai greu de sovietici decât de nemţi, socoteau cei mai mulţi. Ion Ionică, sugându-şi mereu pipa goală, împingea parcă premeditat discuţiile pe făgaşe fără iluzii, citând spusele lui Liddell Hart[103] despre războiul care începuse în confuzie şi se va termina în haos.

— Dacă-i văd pe lorzii şi negustorii vestici înhămaţi alături de mine la căratul lemnelor, declar că nu voi mai refuza niciodată jugul! – se înverşună Ciutu, unul dintre obişnuiţii carcerei.

---

103 Sir Basil Henry Liddell Hart (1895 – 1970), istoric militar englez.

— Ăia intră în grupa antifascistă şi se fac *baciocari*[?] la sala de mese! – îl necăjeau alţii din jur, ca să-şi mai uite propria tristeţe.

— Încă 25 de ani la cheremul altora e… e… – se îneca mut ca peştii, îmbucând aer, unul tăcut şi slăbănog, care tot timpul trebăluia prin baracă, făcând în locul altora de serviciu.

Primăvara răscoli nemulţumirea de a te mişca în ritmul unei lumi pe care o refuzi şi fiindcă interdicţia de a ieşi în afara zonei încetă cu începutul muncilor de primăvară – trebuiau săpate pământurile agricole ale lagărului – îmi îngădui o singură ieşire dincolo de sârme. Pământul reavăn pe care-l răsturnam cu sârg alături de sutele de confraţi scăpaţi câteva zile de căratul lemnelor şi de apăsarea bordeielor îmbâcsite precum şi zările largi care micşorau omniprezenţa stăpânirii clătinară hotărârea de a refuza imediat lucrul. Imputarea mută a celor ce prin carceră protestau împotriva umilinţei de a trage în jug mă împinse însă la întoarcerea în lagăr să depun la comandantul-prizonier al lagărului declaraţie de refuz.

Maiorul Popescu, impozant, voluminos, autoritar şi tranşant, era temut pentru siguranţa sa până şi de personalul subaltern rus. Trecea cu calm suveran privind atent, cu linişte, în jur, dar devenea abrupt când deschidea gura:

— Domnule colonel, te iau de turul pantalonilor şi te azvârl de nu te vezi dacă te mai speli în apropierea fântânii! – îl repezea el pe câte unul dintre practicanţii asidui ai nu ştiu cărei proceduri de folosire a apei reci pentru păstrarea virilităţii, neavertizat ca de obicei de cei din jur de apropierea starşelui de zonă.

Doar în timpul exploziei îşi scotea din colţul-gurii, cutat arogant, neîntrerupt fumegânda pipă, fără de care era greu să-ţi reprezinţi monumentalitatea de bulibaşă a noului comandant. Norii de fum care-l învăluiau ar fi îndestulat o duzină din cei ce-ţi cerşeau mut un fum în perioadele de criză endemică de mahorcă. Prizonier de la începutul războiului, supravieţuise foametei şi tifosului îndurând supus soarta comună fără să încerce să se salveze politic până când, printr-o întâmplare, colonelul Hrisciuk recunoscu în el pe grănicerul comandant de sector de pe Nistru pe care-l avusese timp îndelungat în faţă şi cu care se întreţinuse protocolar în întâlnirile comisiei mixte de frontieră. Devenit, graţie amintirilor de pe graniţă, mai marele jalnicei cete – de aici şi porecla de bulibaşă — grănicerul de altă

dată rămase însă în afara mişcării antifasciste până când protectorul său îl somă că e ultimul moment când mai poate fi repatriat, dacă se încadrează între voluntari. Între timp, „Bulibaşa” îşi tencui în grabă câteva zeci de kilograme pe carcasa scheletică de altă dată, ceea ce îi accentuă prestanţa. Locuia într-o jumătate de bordei aproape de poartă. Spaţiul era împărţit prin foi de placaj în birou şi dormitor pentru personalul de conducere.

Comandantul mă invită amabil, firesc ca în viaţa dinainte – şi aceasta era cu totul neobişnuit acum – pe un scaun cu spătar, un lucru obişnuit devenit şi el neobişnuit. Mihai Răducanu, încarcerat cu alţii în ultima vreme la Oranki, mă asigurase cândva că maiorul Popescu nu e numai simplu bulibaşă.

— Renunţă – îmi propuse el, după ce am vorbit deschis despre tot – la declaraţie şi acceptă soluţia mea pentru timpul cât, necontrolat de ruşi, voi reuşi să te acopăr. Mă anunţi de câte ori n-ai chef cu o oră înainte de ieşirea brigăzilor la lucru şi în rest mă priveşte. Câştigăm astfel timp. Carcera şi ce se mai leagă de ea ruinează sănătatea şubredă a prizonierilor subalimentaţi. Ruşii strivesc pe răzvrătiţi fără scrupule. E păcat să se întoarcă în ţară numai gunoiul. Ştii că politrucii, sătui să tot schimbe lotul fix al celor ce plecau cu Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan”, au închis simplu birourile, ca să oprească torentul denunţurilor împotriva celor care dincolo de sârmă aşteptau plecarea la gară? Iar ceilalţi — meditä el mâhnit – ieşiţi în faţă ca să fiţi loviţi.

Câteva zile mai târziu, după interogatoriile de rigoare, ofiţerul de serviciu îi scoase din carceră pe doi dintre cei trei pedepsiţi pentru refuz de lucru şi ne încredinţă, sub ochii lagărului adunat pentru apelul de seară, escortei de cinci pistolari, care ne sâcâiră dintru început în drum spre Oranki, căutându-ne nod în papură.

Beciul fostei mănăstiri, împărţit prin ziduri mai noi în patru carcere, era plin de confraţi izolaţi din Mânăstârca, spre a nu contamina masa. Ei ne-au întrebat dezamăgiţi:

— Ce fac ceilalţi? Continuă jugul?

Căpitanul Bucur, artileristul tânăr cu tâmplele albite, împreună cu care fusesem înghesuit peste alţii în prima celulă, le explica celor de aici pasivitatea masei:

— Mulţi dintre cei de treabă, pe care îndrăznesc să-i judec,

socotesc refuzul de lucru ca o ostentaţie, ba chiar ca o provocare: „Cum, se indignează ei, după ce ai depus armele şi ai acceptat robia, că doar ştiam, fără iluzii, pe mâna cui ne încredinţăm viaţa, ne apucă subit, pe inima goală, eroismul? Declarăm război învingătorilor noştri şi ai ţării şi ai lumii şi – culmea! (se mira Bucur cu emfază în rolul celor prezentaţi) – vrem să-i constrângem la ei acasă să plece steagul în faţa mâinilor noastre goale!”. „Bine, dar e vorba de încălcarea condiţiei de om!” (Acum Bucur juca cu naturaleţe rolul celor atacaţi.) „Tragem în jug – improviza el mai departe – când, potrivit înţelegerilor internaţionale, la care stăpânii au aderat şi în numele cărora atacă fascismul şi pe toţi deţinătorii de sclavi, ei sunt obligaţi să ne asigure scrisori de acasă, hrană şi locuinţă corespunzătoare convenţiilor semnate. Nu le pretindem solda gradului sau ordonanţă...!”. Discuţiile se încing – comentă Bucur, renunţând la dialog – şi dumneavoastră, donquijotiştii de la începutul polemicii, prindeţi conturul unor agenţi provocatori care atentaţi la repatrierea generală!

Comentariile despre starea de spirit a camarazilor din Mânăstârca, transmise şi celorlalte celule, încetară brusc la scrâşnetul cheii în uşa metalică de la intrare, alarmând la timp şi prevenindu-ne. Culoarul strâmt în care se deschideau uşile carcerelor se umplu de zgomot de paşi şi de scârţâitul cizmelor celor ce ne vizitau. La ultima celulă, cu care începură, se strigă celor încarceraţi să se ridice.

— Smirnă!

— E colonelul Vaţurin, şeful politic, şopti avocatul Lunaru, peste care mă înghesuise la intrare. Îl ştiam doar din spusele celor ce asistau în bordeiele de jos la desfăşurarea dezbaterilor-spectacol pe teme propuse anterior de public şi pregătite de juriştii constituiţi în complete de judecată. Doi dintre apreciaţii avocaţi se aflau în prima celulă: Lunaru şi prietenul lui, Cojoc. Primul – distins, livresc, cu vorbire armonioasă cu uşor iz onctuos; Cojoc – arătos ca un haiduc, exploziv, spectaculos.

Pe măsură ce stăpânii se apropiau, cu tot amestecul de voci care se încâlceau româneşte şi ruseşte, reieşea că încarceraţii auzeau: spaţiu îngust, supraaglomerarea, lipsa de aer, putoarea tinetelor, încălcarea legilor internaţionale, tratamentul dur...

Colonelul ameninţa, ţipând. Când apăru în dreptul uşii noastre deschise, mic de stat, spilcuit, cu faţa bucălată şi pistruiată, cu

ochii mici şi ageri. I se raportă:

— După o zi de zăcut pe lespedea goală, n-am primit încă priciul.

— Nici nu-l primiţi! – îi tăie el scurt raportul lui Ion Ionică.

Acesta se îndârji, continuând ruseşte:

— Fiindcă v-aţi propus să ne distrugeţi, o să vă ajutăm s-o faceţi mai repede.

În câteva zile, cele două lagăre ştiau că 40 de ofiţeri români încarceraţi pentru refuz de lucru se află în greva foamei şi a setei. Prietenii lor consultau îngrijoraţi doctorii despre consecinţele unei asemenea acţiuni. Sari nu pricepea cum amicul lui, medicul veterinar Grigorescu, aflat printre grevişti, nu convinsese pe ceilalţi că greva setei, prin rapiditatea instalării efectelor dezastruoase, nu poate fi armă de luptă. Profesorul Iliuţ, dus din carceră în spital din cauza unui atac de inimă, dădu veşti proaspete despre starea celor închişi. Lipsa de spaţiu nu îngăduise tuturor să zacă întinşi pe piatră, torturând cu fiecare zi mai greu pe cei istoviţi. Cei ce încercau prin rotaţie să stea în picioare erau obligaţi de linia pereţilor, care se înscriau în boltă, să se chinuiască aplecaţi. Moralul era încă tare, dovadă că a treia zi preotul Mărgărit exemplificase prin cântări cele şapte glasuri bisericeşti. Vocea lui cu inflexiuni bizantine, cunoscută de la slujbele religioase, se dematerializase devenind serafică, cum rar va fi sunat chiar între zidurile acelei lavre slavone un glas pământean. El, Iliuţ, încercase în seara zilei să cânte la celălalt capăt al carcerei, din celula 4, câteva arii italiene, dar din neobişnuitul concert se trezise în spital.

Stăpânirea voia să lase impresia că n-o interesa refuzul de hrană şi apă, deşi tot ce se adusese zăcea neatins pe culoarul carcerei. Se presupunea că a patra zi va interveni, încercând cu hrănirea artificială. Trebuia zădărnicită această intenţie, forţând-o să cedeze. 40 de minţi gândiră variantele imaginabile, iar pentru neprevăzut ne rămânea oricum disponibilitatea de a sfârşi seria de umilinţe pe care, acceptându-le în numele speranţei, ne provocasem greaţă de noi înşine.

A patra zi după-amiază apăru Vaţurin, somându-ne să spargem greva şi să intrăm în legalitate. Altfel vom fi hrăniţi cu forţa şi ţinuţi în carceră până când ne vom supune regulamentului.

— Intraţi dumneavoastră în legalitate şi nimeni nu va refuza

hrana, ci doar vă vor cere să le-o daţi îndeajuns ca să-şi astâmpere foamea. N-aştept să răspundeţi vreodată despre ce faceţi cu prizonierii de război, dar sătul până la scârbă de samavolnicia conducerii, sunt hotărât să protestez până la sfârşit, adică încă câteva zile, cât îmi mai rămâne de trăit!

— Traduceţi-i, fraţilor – se adresă Cojoc celorlalţi, umezindu-şi buzele uscate –, ca să priceapă că, dacă n-am fost în stare să mor pentru cauze mari, o voi face pentru una mai mică!

— Şi eu!... şi eu!... – se anunţară, simplu, înviorându-se, şi ceilalţi.

Colonelul plecă fără să mai aştepte sfârşitul discuţiei. N-avea aer. Mirosul exalat de respiraţia celor ce nu mâncaseră şi nu puseseră picătură de apă în gură îi dăduse o paloare puhavă. Ofiţerul de serviciu, apărut la câteva minute, luă după o listă trei încarceraţi. În liniştea ce se făcu după zăvorârea celulelor, se auzi scârţâitul scărilor care conduceau la etaj.

— Banchetul are loc deasupra. Ah, de-am reuşi să-l lungim într-atât încât să le iasă din cap că ne pot hrăni zilnic sau chiar la două zile, întrerupse liniştea Lunaru, care arăta îngrijorător de slăbit!

Dar scena de sus dură mai mult decât ar fi putut cineva aştepta de la trupurile surpate de neputinţă, înghesuite jos ca peştii care au încetat să se zbată pe un fund de barcă. Trecuse poate un ceas până când fură trase din nou zăvoarele. Alţi trei – dar fusese adus numai unul dintre primii luaţi. Era din celula din fund şi cu toată liniştea şi încordarea generală nu-l puteam auzi decât prin mijlocirea celorlalţi. Fusese o luptă fără perspectivă. Personalul medical al lagărului, ajutat de câţiva sanitari nemţi, tăbăra pe rând pe fiecare grevist, căruia, împotrivindu-se cât putea, nu-i rămânea până la urmă decât să-şi strângă fălcile pentru ca să-l împiedice pe chirurgul neamţ, obligat să execute această ruşinoasă practică, să introducă tubul de cauciuc. Apăsând însă brutal pe punctul de deschidere a maxilarelor, încleştarea îndârjită a victimei ceda şi i se vâra un căluş de lemn care să-i ţină gura deschisă. Împotrivirea victimei conştiincioase făcea dificilă alunecarea tubului. Icniturile de vomă ale stomacului violentat îl aruncau înainte ca bulionul să ajungă la destinaţie, turnat şi pe alături de pâlnia ataşată tubului. După zbaterea cu primul, participanţii erau solidar bălăciţi porceşte. Deja la încercarea cu al doilea, doctoriţa Vasilievna ieşise din

încăpere vomând. Ion Ionică, considerat de Vaţurin instigator, fu reţinut să asiste la spectacol, scontându-se în necunoştinţă de subiect pe demoralizarea lui; or, acesta, care acţiona în genere ca unul ce nu mai are nimic de pierdut, acuzase în ruseşte, până când Vaţurin, venit pentru un răstimp, îl lovise cu turbare. Cârligel, aviatorul, rămăsese întins pe podea. Seria a doua fu mai bătăioasă şi câştigă mai mult timp. Până la stingere fură hrăniţi doar nouă grevişti.

— Stăpânii arătau mai distruşi decât noi şi sunt sigur că, de câte ori şi-or aminti de banchet, o să li se urce stomacul la gură. Iertaţi-mă, domnilor, dar m-am simţit pentru prima dată solidar cu ei, întru vomă! – încheie Ciuru relatarea.

Ascultătorii încercau să zâmbească străin, din solidaritate numai, la izbucnirea acestei naturi noduroase, peste care ravagiile luptei nu se arătau încă. Şi Mihai Răducanu se ţinea mai bine decât alţii, deşi paloarea ascetică era îngroşată, dar cu o rezistenţă înnobilată, nu din rădăcină, ci de undeva de Sus şi decantată de voinţă.

În zăpuşeala soioasă, la care răcoarea nopţii nu ajungea, trupurile captive, găsindu-şi incredibil loc în încâlceala înţesată, vegetau amorţite în aşteptarea altei zile. În dimineaţa următoare, în loc să se continue hrănirea forţată apăru căpitanul Kobalski, un spânatic nematurizat, cunoscut de unii prizonieri din Crimeea, unde acesta, sub înfăţişarea unui chefliu paşnic, făcea de toate pentru a câştiga amiciţia ocupanţilor. Căuta cu o mătuşă a sa şi cu cercul ei de prietene să mai uite de mizeriile războiului. Doi dintre amicii lui de altă dată, antifascişti notorii în lagăr, erau anchetaţi acum de Kobalski, apărut ca judecător de instrucţie la Oranki, în legătură cu luptele de partizani din catacombele de la Kerci şi pregătiţi cu tot dichisul la condamnarea pentru aşa-zisa „crimă de război”.

Kobalski se arătă nemulţumit de metodele de şcoală veche ale lui Vaţurin şi, cumpărându-ne şi vânzându-ne din ochi, ronţăia plictisit vitamine. Întinse, în treacăt, cornetul cu pilule lui Lunaru, ironizând dinainte un eventual refuz:

— Cred că nu sunteţi atât de habotnic să consideraţi că o vitamină v-ar scoate din rândul greviştilor!

— Cei ce riscă tot au şi cea mai mare libertate de acţiune – replică Lunaru, servindu-se din cornetul întins, nesocotind „nu”-ul şoptit de Cojoc.

— Cât de uşor poţi afla cine dă tonul într-o răzmeriţă! – zâmbi Kobalski, încântat de propria-i inteligenţă.

— Dacă vă face plăcere să aveţi dreptate, n-aveţi decât să începeţi tratativele cu mine – i-o întoarse Cojoc. Reputaţia de care vă bucuraţi la conducere socotesc că v-a dat depline puteri pentru a media într-un conflict, înainte de apariţia celor de la Gorki şi Moscova, mai ales că soluţia dură folosită n-a făcut decât să complice situaţia. Să presupunem că nu ne subestimăm adversarul, folosind manevre dubioase. Personal nu sunt împotriva muncii, dar nu voi lucra forţat, din ordin. Potrivit convenţiilor internaţionale, ofiţerii prizonieri nu sunt obligaţi să lucreze. Dacă respectaţi convenţiile, încetez greva.

Ceilalţi, întrebaţi despre punctul lor de vedere, acceptau numai munca de autodeservire în sens restrâns, iar în afara zonei vor ieşi numai după ce îşi vor exprima expres dorinţa. După promisiunile de rigoare, Kobalski trimise după mâncare la bucătărie, considerând conflictul tranşat. Prizonierii, îmbâcsiţi de putoare şi murdărie, voiau să mănânce după baie, la sala de mese. Dar împuternicitul conducerii voia un succes formal şi se împotrivi, pretextând că am contamina lagărul, aşa că fraţii au admis zâmbind să guste din hrană înainte de a se spăla.

* * *

Grupul celor 40 repartizat în Corpul 7 începu o lungă convalescenţă. În câteva zile de grevă se înrăutăţise starea, şi aşa precară, a sănătăţii multora. După plecarea brigăzilor la lucru, foştii grevişti îşi reluară îndeletnicirile mai vechi şcolăreşti, dar fără spor. Îi copleşea oboseala. Zăceau străini de primăvara cerească care plutea peste turle, goliţi şi uscaţi ca nişte ulcele uitate la soare. Mihai Răducanu, imun la sfârşeala generală, copia partituri, se interesa de compoziţie şi contrapunct. Îl suspectam de excentrism, până când, într-o seară, o lună mai târziu, mă prinse de mânecă şi mă împinse pe scara întunecată care urca la club, despre care auzisem că ocupa tot etajul clădirii din mijlocul lagărului. Un prizonier-planton îl introduse pe Mihai în sală, barându-mi calea:

— Nu intră nimeni!

Se auzeau efluvii de muzică instrumentală în surdină, întrerupte, reluate. Mihai apăru cu cineva îmbrăcat în trubadur, cu spadă la şold, dar descoperit. Semăna cu un mare actor aprins şi stăpânit totuşi, între două apariţii scenice.

— El e Radu Mărculescu – îmi şopti Mihai, apoi mă introduse într-o sală în penumbră, fără public.

În avanscenă o orchestră, ca-n sălile de departe, în frac şi albul de gală al plastroanelor, repeta.

— Tot ceea ce te uimeşte în recuzită – mă informă Mihai, văzându-mi faţa – e făcut din reforma depozitului de îmbrăcăminte, vopsită eu te miri ce. Întreabă şi ai să te cruceşti de acest hocus-pocus!

Atmosfera în care se revărsa din prosceniumul sclipind festiv uvertura *Bazarului iluziilor* cu motive ale repertoriului clasic de operă părea un vis răscumpărător al vieţii de captiv. Teama că magia s-ar destrăma, proiectându-ne iarăşi în subsolul zilnic, se ţinea scai de visarea care însoţea trei trubaduri inspiraţi, poposiţi într-un burg cu ceţuri nordice ca să vândă în viaţă, ca într-un bazar, iluzii. Tihna casei avute a cârnăţarului, gazdă a celor trei neguţători de vise, în care stăpânul buimac nu mai găsea ascultarea nevestei şi a celor două odrasle, se destrămase ca fumul. Maestrul Dobrescu, în postura spadasinului, dadăcea un zgâmboi care urca duelând hilar dificultăţile unei arii cu „Numai peste trupul meu veţi trece”.

Alături, dar în altă lume, cârnăţăreasa repeta melodramatic un final de tragedie, căutându-şi cu pumnalul inima.

— Domnule Căpitan – i se adresa Radu Mărculescu interpretei, trecând din rolul magistrului de dicţiune în acela de regizor al spectacolului –, nu îngroşaţi caricaturizarea, toţi visăm să evadăm!

Johannes Enciclopedeus, interpretat de Iliuţ, călăuzea, câţiva paşi mai departe, sub cerul înstelat, visul unei Gretchen spre ţărmuri din sud, acolo unde în ţara lui Mignon înfloreau portocalii. Sfiala şi puritatea lui Gretchen era ca deschiderea mugurilor. Sandu Cumpătat mijlocea cu har incredibil făptura de reverie. Copleşit de realizare, zgrunţurosul Mihai, care trudea de mult la traducerea părţii întâi din Faust, îmi şopti:

— La început a fost visul. De când băiatul ăsta adânceşte rolul, s-a schimbat în ceva care pâlpâie la marginea realului, legându-l de frumos. Numai să-l lase viaţa să iasă în larg! Sandu are ceva de spus – ridică Mihai arătătorul, profetic.

Într-una dintre pauzele repetiţiei, Ionică Hângu, interpretul lui Hans, copilul teribil al cârnăţarului, le povestea celor ce se odihneau care pe-unde în jur, o întâmplare din copilărie legată

de primul bătut la uşă. Capul expresiv şi inteligent-ironic al povestitorului, purtat de trupul pipernicit ca de soclu aducea a Voltaire. Povestea, jucând rolul tuturor participanţilor, comentându-se, persiflând, îngroşând adesea de dragul succesului, tenta hilară.

Aflase în primele zile de şcoală de la învăţătorul său dintr-un sat vrâncean că nu se intră buzna într-o casă, ci se bate cuminte la uşă şi împieliţatul, adus de taică-său la şcoală într-un sac, din cauza unui amestec neclar de sfială şi îndărătnicie, se oprise în faţa uşii părinteşti şi bătuse pentru prima dată tacticos, important şi curios.

— Popa! – dăduse tatăl înăuntru semnalul de alarmă.

În povestirea lui Hângu se auzea zburând prin fereastră tot ce se putea evacua forţat, monologul pigmentat cu sudalme al lui nea Hângu, în paralel cu al mamei şi al unei mătuşi, grăbiţi în restabilirea ordinii, precum şi prezentarea succintă a lor şi totul se realiza filmic cu o artă neobişnuită a simultaneităţii orale. Urmase invitaţia mieroasă a tatălui: „Poftiţi, cinstite părinte!”. Dar şcolarul repetase ciocănitul şi provocă alt soi de nedumerire şi mai apoi de panică reală, nevăzută în pauza din club. Tatăl îşi dădu cu părerea că ar fi jandarmul. Mai putea fi, după alt ciocănit, nu ştiu cine, mereu, cu altă reacţie, până când, înnebunit de ciocănitul care se instala din nou, urmare poftirea neaoşă a stăpânului:

„Intră, intrare-ai în…!”

Radu Mărculescu întrerupse povestea, care putea dura cât prizonieratul, şi-şi chemă interpreţii iarăşi la drama inspirată a *Bazarului iluziilor.*

Spectacolul ademenise după premieră, seară de seară, lume străină de lagăr. Cârduri de notabilităţi sovietice de până departe de Oranki veneau invitate de colonelul Hrisciuk să vadă ceva ce numai Moscova poate oferi. Sutele de ofiţeri germani, printre care 25 de generali, deveniră în bloc, prin acest spectacol, prietenoşi faţă de grupul românesc. Românii din Oranki umpleau până la refuz sala, înghesuindu-se pe interval şi de-a lungul pereţilor, cu toată raţionalizarea şi controlul sever al biletelor de intrare. Bebe Preda, un tânăr ofiţer activ, falsifica fără greş bilete şi noi părăseam în fiecare seară sala, picurând de muzică aidoma unei ciuturi.

Însă înainte ca acest dar să bucure şi pe cei din Mânăstârca,

un oarecare profesor Cambrino, din grupa antifascistă, reuşi până la urmă, ros de invidie sau sedus, cum credea Papacostea, armonizatorul şi dirijorul spectacolului, de puterea lui de a face din alb negru, să convingă comisariatul că interpreţii sunt cu toţii reacţionari, iar opereta o abilă ţesătură decadent-fascistă, instigând la antisovietism. Elogiul nelimitat al prizonierilor germani, care după înfrângere nu mai aveau dreptul să poarte grade şi semne de luptă, era un argument al cazuistului că tot ce place fasciştilor criminali e criminal fascist.

Sporea cercul cunoscuţilor nemţi – prilej de apropiere, dar şi de exersare a cunoştinţelor de limbă. Camarazii germani ne făceau bucuria să înveţe şi ei câteva vorbe, de obicei dintre cele buclucaşe, plus înjurăturile de care germana ducea lipsă mai ales în timpuri de oprelişte şi pe care ei le preluau la persoana a II-a singular. Trebuia să arăţi umor când erai înjurat de mamă în contul stăpânului. Veneau după ce se întorceau de la lucru în corpul 10, fiecare în cercul său de cunoscuţi români. Descoperindu-se între ei, începeau peste capetele noastre o conversaţie în româneşte, în care lipeau copilăreşte tot ce ştiau.

— Ah, domn Klaus, ce mai face? – întreba amicul nostru Wanner Amadeus Wolfgang, posesor a încă patru prenume, numit de camarazii lui „Siegfried” pentru tipul germanic pe care-l încorpora, dar fără ameţelile rasiale ale acelora ce teoretizaseră canoanele tipului arian.

— Foarte bine, mulţumesc! – răspunse din alt grup, încântat de românească lui, părintele Klaus, un om puţinel, cu ochi vioi, apăsaţi de ochelari de campanie care nu-i săriseră de pe urechi nici la un interogatoriu furtunos.

— Ce-ai căutat, banditule, pe pământul sovietic? – îl asaltase anchetatorul.

— Să-ngrop pe fascişti!

—?!...

— Da, sunt preot militar. Ştiţi, m-am ocupat cu cimitirele...

— Da, dar ce mâncai? – căuta să-l prindă undeva judecătorul de instrucţie.

Din încâlceala întrebărilor şi răspunsurilor reieşea că părintele Klaus nu mâncase niciodată pe pământul sovietic fructe, fiindcă nu erau; carne de pui, că-i provoca urticarie; pâine proaspătă, deoarece îl balona; iar laptele, alimentul de bază al regimului pe care-l ţinea, de consumul căruia îşi legase până la urmă

speranţele anchetatorul, şi-l procura numai sub formă de praf, prin aprovizionarea germană.

— Dar de ce să nu-l consumi proaspăt, când era aşa de uşor de găsit oriunde?

— Nici cu forţa nu l-aş fi gustat! Ce, să devin criminal de război pentru o strachină de lapte? – se indignase părintele Klaus.

După un asemenea răspuns, urma proba de rezistenţă a ochelarilor de campanie.

Aşadar, oaspeţii nemţi risipiţi printre gazde pe priciurile înghesuite şi încărcate ca un depozit de vechituri, se anunţau ca pitpalacii cu ştiinţa lor: ... poftă bună!... pasul mai mic!... hai să trăieşti!... nocte buna!... până când, după atâtea amabilităţi, urmau înjurăturile învăţate repede şi spuse cu aplomb, cu încântarea unei biruinţe copilăreşti.

Generalul Heine, figura cea mai populară a oaspeţilor, rămânea zilnic câteva ceasuri în cercul nostru şi avea bucuria de a împărţi, în timpuri de criză, din punga lui cu ciucuri, mahorcă pentru o ţigară cunoscuţilor şi necunoscuţilor. Raţia de general primită cu oarecare regularitate constituia moneda forte pentru o asemenea achiziţie. Îmbrăcat curat într-o uniformă simplă germană, din stocul captură, fostul general de cavalerie, mic de stat, tăifăsuia cu noi sau povestea din primul război mondial când luptase ca tânăr sublocotenent împotriva prinţului „Cantacuzen”. Îşi amintea cu duioşie de dragostea de pe valea Trotuşului. Fredona, mutat în îndepărtata tinereţe, cuvintele româneşti, tocite de timp ca nişte monede: „Colea-n grădiniţă, sub frunza de viţă...”. Cineva îl întrebă odată de luptele de la Mărăşeşti şi oaspetele, pufăind din pipa scurtă, începu ascultător să povestească despre poziţia pe care o apăra lângă ruinele unei fabrici de zahăr şi, parcă privind un peisaj, îşi îngustase privirea să ni-l zugrăvească:

— În dreapta sectorului companiei... un turnuleţ bombardat...

— Cu o plută ruptă la jumătate de artilerie – completă unul dintre ascultători.

— Da, îndoită ca un deget apăsând pe trăgaci – urmă povestitorul adâncit în amintiri – în direcţia inamicului.

Zâmbi, după un răstimp, dându-şi seama că era vorba de părinţii multora dintre prietenii lui de acum.

— Limita din stânga – reluă generalul – era heleşteul secat, cu

arbuşti ca nişte degete boante retezate de război.

— Cu un drum bolovănos, cu hârtoape, de-a lungul căruia am urcat eu cu compania în atac – se încălzi colonelul Hagiopol, care îl mai completase, şi nu ştiu cum cei doi adversari, ridicaţi în picioare, lăcrimau îmbrăţişaţi, departe de zilele şi simţămintele fierbinţi de adversitate ale istoriei şi tinereţii lor.

Se umeziră – cine ştie de ce-şi ochii multor ascultători aspriţi de viaţă.

* * *

Generalul Schmidt, şeful de Stat Major al Armatei a 6-a, a feldmareşalului Paulus, armată asupra căreia se năpustiseră fronturile ofensivei sovietice în cumplita bătălie pentru Stalingrad, era privit ca numele cel mai de vază din lagăr. Retras, rezervat, răspundea politicos la salut în timpul plimbării de unul singur prin lagăr. Rareori se aşeza pe una dintre băncile din spatele ambulatorului cu generalul von Rodenburg, leit generalilor prusaci din cărţile de şcoală, milităros, cu monoclu, dar într-o uniformă uzată, sărăcită de găteli. Rodenburg, Heine şi Schmidt erau dintre puţinii generali neîncadraţi în mişcarea antifascistă. Alături de von Rodenburg, Schmidt părea un intelectual civil, un profesor mobilizat, îmbrăcat în uniformă de campanie cu pantalon pe pantofi. Wanner, maiorul Herold, un uriaş, cunoscut distrugător de tancuri în lupta apropiată şi colonelul Wolfmeier, un sportiv austriac, cunoscuţii cei mai apropiaţi ai cercului nostru, se considerau un soi de suită a generalului Schmidt. Aveam nedumeriri legate de războiul care ne despicase viaţa, nedumeriri pe care el ar putea să mi le lămurească, dar mă sfiam să-mi şi exprim dorinţa. Wanner, care lucra în atelierul din lagăr, abătându-se pe la noi de câte ori putea, mă luă într-o dimineaţă de braţ şi mă opri în faţa generalului.

— S-ar putea – glumi vestitul general – să fim vecini după prizonierat, în calitate de fermieri în loturile Ordinului Mihai Viteazul, cu care am fost cinstit şi eu la Harkov, şi am socotit cuminte să-mi cultiv din vreme această apropiere.

Tracul întâlnirilor cu un om deosebit care îşi apăra opiniile în faţa agresivităţii mele sporite de timiditate cu sisteme de argumente numerotate, făcând trimiteri ca în scris (vezi 2a sau, aşa cum am văzut, 3b, 4c etc.), spori din ziua în care interlocutorul meu, aflând că iau lecţii de germană, îmi propuse

să renunţăm la franceză, înghesuindu-mă în postura incomodă a şcolarului chinuit de dificultăţile de exprimare. Răbufnelile provocate, încordarea formulării erau mai colţoase. Acuzam pe germanii aliaţi că nu ştiau despre noi decât că avem petrol şi grâne, ceea ce făcu pe generalul Schmidt, recunoscându-şi neştiinţa, să-şi exprime dorinţa de a asculta comunicări despre istoria şi geografia României. De aici rezultă că îmi programam singur şedinţele de tortură, oferindu-mă să fac comunicări în „limba germană”. Atacam comportarea ca într-o feudă germană a grupării Hansen, lipsa de simţ politic, însuşirea de a se face urâţi pretutindeni, politica dură care a făcut ca antisovietismului ucrainenilor şi celui al balticilor să li se adauge ura împotriva Germaniei, încercarea de a transforma mişcările naţionale anticomuniste în filiale ale partidului naţional-socialist. Francheţea partenerului străin părea, din spusele austriacului Wolfmeier, că-l odihneşte pe general, obligat să suporte, din cauza profesiei şi a războiului, ca viaţa şi propriile frământări să fie trase prin daracul mecanismului rigid al Wehrmachtului.

— Führerul voia să ne elibereze de problemele de conştiinţă prin supunerea acceptată la voinţa lui – îmi explica Wolfmeier. Or, Schmidt nu era nazist, dar ca militar participa la idealul îndrăzneţ al hegemoniei germane, fără să se poată identifica cu graba şi excesele lui!

Nu e uşor să păstrezi măsura când e vorba de mărirea ţării tale, mai ales în război, când adversitatea inamicului îţi impune, oricum, să iei poziţie. Dar oamenii se vor măcina interior totdeauna într-un sistem totalitar, mărturisi mai departe Wolfmeier, deşi şi democraţia i se părea o convalescenţă deprimant de confuză.

În discuţii puneam stângaci întrebări generalului, pentru a privi în sufletul unui mare comandant care hotărăşte în momentele de răscruce pentru mulţimi de oameni.

— De fapt, în ultimă instanţă, hotăra Führerul. El ne zdruncinase încrederea în soluţiile noastre de tehnicieni ai războiului. În câteva rânduri, soluţia lui reuşise în ciuda rezervelor noastre. Paulus şi cu mine nu cunoşteam toate raţiunile de ordin politic — de exemplu poziţia Turciei – pentru care Armata a 6-a, uzată de o grea ofensivă, trebuia să păstreze într-o conjunctură catastrofală Stalingradul. Presupuneam că nu pentru prestigiu suntem destinaţi pieirii. Ştiam că această

bătălie va fi studiată în viitor în academiile militare, iar responsabilitatea actelor noastre de comandament va fi judecată şi supusă unui verdict imparţial. Cu luni înainte de evidenţa catastrofei, în două consfătuiri cu Hitler, ne propuseserăm să-i arătăm perspectivele. Paulus nu avea, cum spuneaţi dumneavoastră, destulă coloană vertebrală. Dacă Führerul refuza mânios o soluţie în care Paulus credea, el n-o mai apăra. În rest, era un militar bine pregătit, instruit şi un plăcut om de societate, care a avut şansa unui cămin de invidiat. Soţia lui era o româncă. De la ea ştiu câte ceva nescris despre România. Punctul de vedere al Führerului era că meritul Armatei a şasea va fi cu atât mai deplin, cu cât condiţiile erau mai vitrege. Deci, să apărăm Stalingradul cu ce aveam, iar în primăvară forţe proaspete, aduse din Franţa, să continue ofensiva.

— Dar atunci când contraofensiva lui Manstein pentru a vă despresura a eşuat şi catastrofa a sute de mii de soldaţi era iminentă — fiindcă *Stukas*-urile pregătite pentru a lovi blindatele sovietice nu au putut, din cauza ceţii de săptămâni, decola –, de ce nu aţi hotărât o repliere, în ciuda ordinului Führerului, mai ales că aveaţi, după cum spuneţi, resursele de a o face?

— O asemenea ieşire, asupra căreia am meditat cu durere, era imposibilă din cauza funcţionarilor de partid care se aflau cu noi şi care erau în permanentă legătură cu marele cartier. Imediat ce am fi transmis ordinul degajării, am fi fost suiţi într-un avion şi trimişi să răspundem pentru neexecutare de ordin. Nu ne rămânea decât ca, prin rezistenţa noastră, să întârziem pentru luni desfăşurarea în evantai a acţiunii fronturilor armatelor sovietice concentrate la Stalingrad.

Într-o zi, locotenentul de marină Chirilă, adus în lagăr cu alţi camarazi ai lui după capitulare, îmi făcu semn să vin lângă el, sub megafonul din curtea lagărului, ca să ascultăm o piesă de teatru transmisă de Moscova, ale cărei personaje se grupau războinic în troica: Stalin, Vasilevski, Jukov, cealaltă parte fiind reprezentată prin: Hitler, Paulus, Schmidt. Îl oprii pe general, care tocmai îşi făcea plimbarea prin lagăr, şi, în trei, singurii interesaţi de piesa laureată, ascultam, prin mijlocirea marinarului, textul. Îl priveam pe împricinat cum urmărea atent replica atribuită lui de sovietici asupra unei probleme de umanitate: „Când luptătorul german nu mai poate primi decât

câteva zeci de grame de pâine, nu mai putem da niciun gram prizonierilor sovietici”.

— Sunt replici neistorice pe care le-aş putea semna, în ciuda schematismului şi alternativei alb-negru folosite – comenta generalul mai târziu –, dar e fără gust şi primitiv să prezinţi o asemenea încleştare omenească ca pe o oală de găluşte, în care separi tot ce a clocotit la acelaşi foc, strecurând zeama de gros…

— Ce credeţi despre vârfurile celor două tabere? Vreau să zic, de cele două sisteme – mă corectai eu, stângaci.

— Seamănă prea mult, în ciuda sincerităţii cinice a unora şi a umanismului minţit al celorlalţi!

Timpul trecea ca o grapă peste câmpurile din noi, însetate de viaţă, fără să se vadă vreun semn că suferinţa semănată fără anotimp va rodi.

Nălucile vieţii refuzate se iscau ca umbra îndată ce se depărtau solicitările brutale ale captivităţii. Prin artă sau visare, nălucile dădeau buzna ca printr-o poartă forţată. Dintre ele, cele ale dragostei veneau adesea fără aromele albe, pregătite mucenicește, şi curgeau incendiind prin trup, chinuind ca furiile. Ne-am fi dat căţelelor să ne sfâşie! Captivii aşteptau somnul să-i îndestuleze, să-i lase măcar în vis să se înfrupte din ceea ce a risipit viaţa pentru trup, din care nu ajungeau la ei nici firimiturile.

Gabriel Constant[104], venit cu cei de la Iaşi în captivitate şi grăbit să plece cu primul lot, îi povestea în şoaptă într-o dimineaţă vecinului din partea cealaltă de ghinionul din vis.

— Fugeam cu sufletul la gură, dar ajuns la casa ei nu aveam pe unde să intru. Casa era fără intrare, ca un ou. Alergam în jurul ei ca apucat. Am descoperit, după un timp, un loc de pătrundere, un fel de fereastră întredeschisă. Încercai să mă prind, sărind din ce în ce mai sus, de rama ei. Când, în sfârşit, am apucat-o, s-a rupt zăgazul încordării. M-am trezit, amărât că

---

104 Aici memoria l-a înşelat pe Aurel State. Gabriel Constantinescu (1921–2010), fiul scriitorului sibian Paul Constant, a fost ofiţer de cavalerie şi, căzut prizonier, a refuzat să se înscrie în diviziile „Tudor Vladimirescu” şi „Horia Cloşca şi Crişan” (deci nu putea fi „grăbit să plece cu primul lot”). A fost prizonier în Uniunea Sovietică, iar apoi, în ţară, a făcut închisoare politică şi a avut domiciliu obligatoriu în Bărăgan. Din 1991 (până în 2010) a editat la Sibiu publicaţia lunară de dreapta *Puncte cardinale*.

interdicţia îşi spune cuvântul şi în subconştient.

— Toţi se chinuie – replică vecinul. Ar fi interesant de consemnat ce înfăţişare iau mecanismele cele mai fireşti refuzate pe durată. Când viaţa e scoasă din firesc, ca acum, îţi vine să spui că e bine ce e rău. Altfel, cine ştie ce porcărie ar fi în ţarc. Donquijotismul – pentru cine îl are în structură – e o şansă: ne abate spre altceva...

În climatul cu legi nescrise, tot ce privea arşiţele trupului constituia un tabu. Dar serialul fierbinte al maiorului Vârligu, cu 2002 reprezentaţii, avea totuşi fideli auditori. Între timp, în decurs de trei luni ruşii ne aduseră, în problema lucrului, de unde porniserăm înainte de grevă. După două luni, un maior armean în halat alb ne pipăise la vizita medicală ca pe vite la iarmaroc. Apucând şi întinzând de puţina carne a coapselor. Pe cei mai mulţi îi clasă inapţi. Cei buni de muncă încercaseră să-i convingă pe ceilalţi că n-are sens să ne angajăm cu toţii iarăşi în cercul vicios, mai ales că Lunaru formase o brigadă de alabastru cu un astfel de regim că ispitea şi pe alţii să lucreze. Efortul era mic. Căutau alabastru. Întâlneau civili cu care puteau negustori raţia de pâine sau o haină. Aduceau verdeţuri şi, o dată, chiar câteva ouă. Ne gândeam că numai sporind numărul putem risca o nouă grevă. Când se împlini suta, refuzarăm în bloc să ieşim pe poartă. Ruşii se făceau că ignoră provocarea afişată de cei o sută cu satisfacţie ostentativă.

Sosirea unui grup de câteva sute de ofiţeri maghiari printre care George Fonea, Arion şi alţi români îşi făcuseră bune relaţii în închisoare şi lagărele din Gorki, determină grupul românesc de la Oranki la o acţiune de apropiere, printr-o mai bună cunoaştere. Comunicări despre viaţa şi aspiraţiile celor două popoare, discuţii asupra străvechilor litigii, şezători, relaţii personale, dar mai ales adversitatea stăpânilor obligau la revizuirea atitudinii.

După alegerile din ’46, Hrisciuk ne declarase cinic:

— Avem 400 de deputaţi în Marea Adunare Naţională românească! N-o să ne împiedicăm de un grup de trădători!

Într-o după-amiază din decembrie, ne surprinsese ofiţerul de serviciu cu o listă de şaizeci de ofiţeri dintre cei ce refuzau lucrul, somându-ne în grabă să ne pregătim pentru transport. În drum spre Mânăstârca, fiindcă într-acolo ne mânau, constatam că pe mulţi nu-i ştiam decât vag, după nume. Viscolea.

— Gerul ne îngheaţă şi satisfacţiile vane de a-i fi constrâns câteva luni pe stăpâni să ne admită ca „liber cugetători” – îmi vorbi încruntat Gil Cerbu, vecinul spătos de rând.

— Ai observat – reluă Gil mai târziu – că niciunul dintre „înţelepţii Sionului” nu-i în coloană!

Era vorba de cei ce se întâlneau la Ion Ionică pe prici, loc numit „Cafeneaua la Omar Khayyam”: Iliuţ, Mihai Răducanu, George Fonea, unde în afară de mahorcă şi poezie nu se putea consuma nimic. Ei au fost opriţi la Oranki.

Sandu Cumpătat, interpretul lui Gretchen din *Bazarul iluziilor*, desenase pe un petec de hârtie pe aceşti înţelepţi în Sinedriu şi, uluit de ce se prinsese în vârful creionului său, îmi arătă scena. Ea trecu, privită ca un semn de Sus, din mână în mână, şi ei îmi porunciră să-i cer lui Cornel Corcoţoiu, editorul primelor cărţi din lagăr, hârtie şi creion pentru ca Sandu să lucreze. Vântul din priveliştea dezolantă de afară se furişa printr-o ferestruică parcă uitată întredeschisă în interior, răvăşind imagini din primul caiet *Ieri şi azi* al noului ucenic, amestecându-le cu fulgii cu chipuri de oameni, cu depărtarea, cu nimic. Eroii desenelor erau din jur, dar cu un trecut certat cu ipostaza de mucenic, erou, apostol sau visător, în care se drapaseră cei ce nu mai aveau cum să-şi trăiască viaţa obişnuit. Urmase indignarea, protestul celor demitizaţi. Ofiţerii superiori chemaseră la ordin pe tânărul ofiţer activ, iar Sandu răspunsese cu „Coşmarul”. El, un copil, cum de fapt va rămâne, se trezise în mijlocul celei mai mari coli de hârtie – procurate de Cornel Corcoţoiu – de calitatea şi mărimea celor de pe mesele unei cârciumi, înspăimântat de apocalipsul din jur. Eroii lui preschimbaţi în jivine şi orătănii, potrivit unei corespondenţe sugestive între om şi consangvinii săi întru animalitate, zburau, se târau sau se rostogoleau spre copilul alb, neajutorat. Numai un dar ceresc îl mai putea salva. George era în vedenia de spaimă cocoş, Mihai, şarpe cu ochelari, Crin, cameleon, eu, gloabă, iar alţii nenumiţi până acum, monştri ca în viziunea lui Bosch. Pe locul ctitorului devotat în colţul imaginii îngenunchea Cornel Corcoţoiu, un spiriduş cu găteli de paiaţă. Cornel alesese între două titluri posibile ale istorisirii vieţii de lagăr: *Cununa de spini* şi *Ridi Pagliaccio*, pe ultimul dantelându-l pe complexitatea lui. Improviza, cânta, râdea de câte ori era nevoie să preschimbe o zi de lagăr într-o sărbătoare a numelui, a naşterii…

— Zile grele pentru un măscărici... aceste aniversări triste! – monologa Mihai, privindu-l.

Îmi făcu milă într-o seară când l-am surprins într-o criză de deznădejde. După vorbe inutile, se întinse în pat să adoarmă, să uite. În drum spre bordei, întârziasem pe la cei doi Fănici, să le mai ascult colindul. Duetul baritonal înfăşa sufletul în visare, ca-n scutece: „Brazii ard în umbra vechiului cătun, / Noi cântăm colindul unui nou Crăciun. / Mamă, mamă! cad nămeţii şi pierim, / Fără ţară! Flori de gheaţă! Velerim!”

La intrarea în bordeiul meu, mă izbi veselia dezlănţuită. Gândeam că i-a apucat din disperare.

— Da’ de unde! – mă lămuri un colocatar grăbit să iasă. Cornel Corcoţoiu e în mare formă. A fost chemat de ziua lui Andrei Mihale. Au făcut rost, nu ştiu cum, de câteva verze crude şi punte pe petrecere! Vin şi eu imediat... Drumurile astea mă... Îmi vine s-o tai!

Şi Cornel avea aceeaşi intenţie sângeroasă, dar pe pielea lui Moş Crăciun. Dacă nu se duce acasă nici în anul ce vine... „şi-o s-o dăm la ceasovoi”.

Ciudată făptură, Cornel Corcoţoiu! Îmi vine în minte o seară de la Oranki. Mihai Răducanu şi Ion Ionică, cei mai zdrenţuros îmbrăcaţi, erau gătiţi cu ceremonial, ca la curtea Regelui Soare, în haine nou-nouţe, obţinute de la nacealnicul magaziei de îmbrăcăminte în schimbul unei tabachere iscusit sculptate de Mitu Grama. Frezaţi, pieptănaţi, neteziţi de ceilalţi într-un joc care devenea crud, cei doi zâmbeau încurcaţi ca nişte copii ameţiţi de admiraţia jucată a vârstnicilor. Apăru Cornel, expeditiv, grăbit ca totdeauna. Îi privi atent, ca la un târg. Îşi făcea o socoteală în minte. Mulţumit de soluţie, se adresă celor doi:

— Cu costumele voastre am rezolvat problema hârtiei şi pentru o ediţie de lux a lui Gösta Berling. Dezbrăcaţi-vă, împachetaţi-le frumos şi aduceţi-mi-le! Mă duc să vorbesc cu doi băieţi din brigada de alabastru să le scoată mâine din zonă. Civilii sunt amatori de stofă nemţească. O vopsesc şi să vedeţi ce scot din ea pentru fundul unei Marusii!

— Nici acum n-aţi avut noroc! – glumeau cei din jur, în timp ce „teribilii” se dezbrăcau supuşi.

Coloana celor şaizeci se apropia pe înnoptate de poarta Mănăstârcăi. Lagărul era tăcut ca un cimitir sub viscol. Gil Cerbu

bombănise tot timpul versuri din Fonea. Le învăţase şi le repeta pentru a le salva cândva. Ici şi colo desluşisem versuri cunoscute: „Ninge peste Volga. Ninge iară/ Peste tristul Nijni-Novgorod. / Sufletu-mi, năvod fără hotară, / Pleacă pe întinsuri, în exod... / Pluguşor din patruzeci şi şasă, / Să-mi duci craii legendari acasă, / Să brăzdeze ţării un destin/ Până-n vecii vecilor! Amin!”

— Ce tot latri? – îl repezi un ceasovoi.

— Versuri.

Rusul înjură mirat.

„Lerui, Doamne, Lerui-Ler! / Sufletul mi-l urcă-n cer, / S-aud glasuri îngereşti, / Din pridvoare româneşti!”...

* * *

Corpul 7, bordeiul din colţul lagărului de pe latura porţii, împrejmuit cu sârmă ghimpată şi vegheat de două plantoane, ne aştepta.

Locotenentul Mucea descuie lacătul de la intrarea dinspre turnul sentinelei şi ne făcu semn să intrăm în încăperea goală şi rece, cufundată în întunericul lăptos dat de luminatul electric al zonei filtrat prin geamurile căptuşite de chiciură.

Priciurile goale, lipsa lemnelor de foc dezlănţuiră pe loc vociferări, proteste.

— Lemne vă aduceţi mâine, dacă vă trebuie. Saltele şi pături nu avem. Tinetele se află în boxa de la intrare. Cealaltă uşă e interzisă! – ne lămuri comandantul, restabilind liniştea.

— Declarăm greva foamei! – se grăbiră voci.

— Vă priveşte!

Şi ceata stăpânilor părăsi bordeiul, încuind uşa.

— Ne-au surprins! Ce e de făcut? Aşa nu putem dormi – se frământau cu toţii, mişcându-se pe spaţiul dintre priciurile goale şi ferestre.

Niki Daru, prietenul lui Gil, un blond slăbănog şi flegmatic, cunoscut apropiat al celor din Crimeea, după ce vorbise cu câţiva, propuse ca cinci-şase „feciori” traşi prin inel (ca să poată aluneca cu sprijinul celorlalţi prin ochiul de aerisire al ferestrei) să părăsească „frigiderul” şi să aducă din lagăr, de la cunoscuţi, „boarfe” cu care să ne facem un culcuş.

— Dar plantoanele, sigur „antifascişti”, vor da alarma – se amestecară câteva voci.

— De unul mă ocup eu – îi linişti Daru.

— Eu de celălalt – se anunţă Ciutu.

— Încercaţi cu binele, ca să nu se alarmeze sentinela din colţ – interveni iarăşi maiorul Stavru.

Alunecarea prin *oberlicht* cu care începu incursiunea se dovedi momentul cel mai dificil. Ramele care ţineau ochiurile de geam erau fragile, dar, până la urmă, cei destinaţi ajunseră ca umbrele prin bordeiele cunoscuţilor. Pe tăcute, punând în temă pe cine trebuia, apărură din ascunzătorile de sub duşumele haine vechi de vată şi ajutaţi de însoţitori prieteni duseră la bun sfârşit misiunea.

— Plantoanele au anunţat sigur poarta – se temeau inutil cei din jurul lui Stavru, fiindcă lupta oricum începuse.

În zilele următoare, soseau la orele mesei hârdaiele cu mâncare sub supravegherea ofiţerului de serviciu şi se ridica neatinsă masa anterioară. Nu se consuma decât apa fiartă. Refuzul celor închişi de a transporta tinetele la privată îl înfurie pe comandant.

— Cine ne ţine sub cheie, să le ducă! – mârâi Ciuta.

Se recurse la spaţiul cu trepte dintre cele două uşi spre lagăr, scoţându-se o scândură pentru closet, spre necazul celor ce vor locui după dezgheţ bordeiul. A treia zi ne surprinse invazia unui grup condus de însuşi Hrisciuk care ne evacuă cu urlete – *Von, Von*[105]! – în ţarcul din jurul bordeiului. „Antifascişti” aduşi special pentru curăţenie făcură ordine, golind, deşertând şi spălând pretutindeni. Reacţia de turmă a grupului de grevişti dădea de gândit. Ne mânase afară, ne mânase după curăţenie înăuntru. Ne puteau oricând pulveriza şi îngenunchea pe rând. Câteva ore mai târziu, un ofiţer sovietic veni cu o listă de 12, pe care îi conduse undeva în lagăr.

— Parcă am fi lemne – înjură Gil Cerbu… Poate că e totuşi mai bine că l-au luat pe Stavru – îmi şopti el. Se vrea mentor, dar nu e bun pentru baricade. E o figură de culise. Şi propuse cu voce tare să organizăm un serviciu de pândă şi alarmă. Să nu ne mai lăsăm fărâmiţaţi. Altfel ne chinuim zadarnic cu foamea şi frigul.

Pândarii destinaţi să supravegheze aleea de-a lungul sârmei ghimpate până la poartă dădură curând alarma:

— Fraţilor, cei 12, înhămaţi la sănii, sunt mânaţi de ceasovoi cu câini spre pădure. Başbuzucii din bordeiele garnizoanei – care

---

105 *Von, Von*! (rus.): Afară! Afară!

se aflau vis-à-vis peste reţea – se distrează privindu-i!

Toţi zgâriau febril cu degetele chiciura geamurilor ca să-i vadă.

— Au fost bătuţi! Arsene nici nu ştie unde calcă. Cel de la sania a doua.

— Cum îl cheamă? – mă întrebă alarmat tăcutul meu camarad de arme, Mircea Lemnaru. E plin de sânge. Uite, îşi şterge mereu faţa!

— Dar sunt numai 11! – se nelinişti Sandu Cumpătat. Cine lipseşte?

Dar convoiul trecuse, ieşind din raza câmpului nostru de vedere. Priveliştea mişcase în noi o undă necunoscută. Uitând de noi, amestecam tandreţe, durere şi neputinţă, cum poate că fac mamele când, neputincioase, privesc suferinţa odraslelor. Creştea în noi o îndărătnică împotrivire. Hotărârăm să refuzăm să ieşim, indiferent cine şi unde ne-ar chema. Ghearele crispate ale foamei cedară cu totul a patra zi, făcându-ne uşori, puţin obosiţi, dar, vorba lui Mircea, buni de împărtăşanie. Dar concentrarea de ceasovoi la bordeiele garnizoanei anunţa luptă. În pâslari, cojoc trei sferturi, bâte la fel. Noi, în a patra zi de greva foamei, gata doar să primim, fiindcă se hotărî, după o scurtă deliberare, să ne împotrivim să fim evacuaţi, dar să nu ripostăm la lovituri prin lovituri.

— Să ne baricadăm în cele două boxe opuse intrării! Să ne facem ghem, cuprinzându-ne unii pe alţii! Să dea fiecare cât poate pentru cauza comună! – hotărau, întretăindu-se, glasurile luptătoare.

Cam 60 de ceasovoi se grupau spre poartă.

— Pe locuri, în dispozitiv! – comanda fiecare celorlalţi.

Sandu Cumpătat mă opri lângă Cerbu:

— Ca să nu cedeze prea repede, hai să facem în trei un avanpost, în partea cealaltă, ca la intrare să se izbească întâi de noi.

— Mergem – încuviinţă Gil.

Şi-i anunţă bătăios pe ceilalţi:

— Baricada are şi avanpost!

Prin dreptul ferestrelor treceau picioarele elefantine ale unei jivine miriapode moderne.

— Cuprindeţi stâlpul şi eu pe voi! – ne îmbulzi Cerbu într-un stâlp, al treilea de la intrare. (Pe el se sprijineau cele două caturi

de priciuri.)

O larmă infernală izbucni la uşă. Sări ca dinamitată. Îmbulzeala de ciomăgari se împingea compact, lovind cu bâtele pereţi, tavan, priciuri. Sperând o pradă uşoară, s-au înfipt în avanpost, izbind orbeşte şi urlând. Înjurau incomodaţi de priciul de sus, care împiedica mişcările şi traiectoria loviturilor. În boxe se învălmăşeau urlete, huiduieli. Pârâiau scândurile, se ascuţeau ţipetele celor de sub grindină. Abia după câteva minute, o pereche de brute târau de picioare pe lângă avanpost pe primul smuls. Alţi doi ceasovoi îi mânau capul cu faţa în jos, lovindu-l cu pâslarii ca pe-o minge. Avanpostul le stătea în gât. Loveau, smulgeau, buşeau.

O brută se încleştă în capul lui Sandu, trăgând până ce acesta îşi desprinse mâinile. Gil, încercând să-l ajute, era să fie luat de alţii, îmi veni rândul mie. Locotenentul tanchist numit de prizonieri Matahală, pentru proporţiile trupului, cu expresie grosolană, dar înţelegător când era singur, încercă pentru a doua oară să mă smulgă. Mârâia ca ursul furios, împiedicat să ia stupul cu faguri râvnit. După o nouă opinteală mă descleştă de stâlp, rămânând eu agăţat numai cu palmele. Ars de o lovitură neaşteptată, mi le desprinsei reflex. Namila mă trase pe coridor şi mă azvârli ca pe un sac, peste umăr.

— Domnule locotenent, merg singur – îl rugai eu.

Şi credulul bogatâr mă puse pe picioare. O rupsei la fugă, căţărându-mă pe priciul de sus, dar vânzoleala nu se prelungi mult, fiindcă încolţit, înşfăcat şi legat de picioare, mă trezii, ameţit de loviturile în cap, târât pe aleea de-a lungul zonei. Îmi trecu prin minte cu satisfacţie vană că avanpostul era părăsit şi că părăsisem ultimul locul de luptă şi aceasta mă învioră, determinându-mă să încerc să-i împiedic mai departe. Printr-o smucitură a trupului mă apropiai de şirul de sănii parcate strâns pe marginea aleii, încleştându-mi mâinile în popicii tălpicelor. Împiedicaţi în târşitul spre poartă, ceasovoii mă cuminţiră, lovindu-mă în cap. Ca prin ceaţă văzui o pată de lume mare cât o mlaştină. Sute de prizonieri priveau mut trupurile lovite şi târâte spre poartă, unde Hrisciuk şi suita sa tăbărau pe fiecare ajuns la capătul cursei. D-ar fi vuit acea mulţime! Să fi umplut planeta cu singurul glas cuvenit stăpânirii care făcea lozinci despre om. Dar cei 48 trecură târâţi ca butucii pe drumul îngheţat, sub miile de priviri îngrozite. Dincolo de poartă, câinii

asmuţiţi îi obligau pe rebeli să se ridice, iar ceasovoii cu baionetele îi împingeau să completeze atelajul săniilor pregătite. Mărimile lagărului, congestionate de furia cu care călcaseră pe cei trecuţi prin vama ultimă, se deplasară în spatele grupelor de soldaţi în linie. Hrisciuk făcu un semn scurt şi comandantul garnizoanei ordonă:

— În cumpănire, încărcaţi arm!

Feţele ostaşilor erau roşii şi tâmpe.

Comandantul garnizoanei ne avertiză:

— Dacă la comanda marş nu porniţi, garnizoana a primit ordin să deschidă foc împotriva rebelilor!

Un glas liniştit al nu ştiu cui dintre noi se auzi în pauză:

— Mergem, fraţilor!... Steaua mamei lor!...

Cedarea, încordarea prelungă, slăbiciunea fizică prăbuşiră în drum spre pădure jumătate din efectiv. Îi duceau ceilalţi pe sănii.

Spre seară reveneam iarăşi în jug, înfrânţi şi ruşinaţi.

Dar parcă spre a da dreptate credinţei că nicio jertfă nu e degeaba, la o lună se schimbă întreaga conducere a lagărului, începând cu Hrisciuk, mutat la conducerea unei mari întreprinderi din Gorki. Austriacul Wolfmeier trimisese fratelui său, cunoscut ziarist din Vest, un reportaj de la faţa locului, pe care un invalid austriac repatriat cu un lot de inapţi de muncă îl ascunsese în proteză. Abia mai târziu, când un funcţionar al Internelor a venit de la Moscova ca să identifice legătura lui Wolfmeier cu Vestul, se făcu lumină în cazul „căderii în dizgraţie" a lui Hrisciuk. Emisarul moscovit socotea că rufele trebuie spălate în familie şi lăsă la secţia de anchetă locală un plic în care Wolfmeier să-i trimită ulterioarele plângeri. Noul comandant, care-şi pierduse piciorul în război, ne asigură că un soldat înţelege soldaţii, chiar inamici, dar legea vieţii de ostaş e disciplina, deci intram iarăşi în vechiul cerc vicios.

* * *

Boleau captivii de dor de viaţă.

— E în noi o zăpuşeală prăfoasă şi umblăm capii ca vitele în timp de secetă după umbră, deşi zarea e goală. Mai suportă-mă un scurt răstimp – se scuza Marius Guran –, curând mă vor lua de aici spre o vamă mai rea. Interogatoriile la care sunt supus sunt numai acoperirea birocratică a intenţiei lor de a mă face criminal de război. Pentru că m-am apărat împotriva partizanilor

când ne-au atacat postul de comandă din Ialta. Mi-o plătesc că n-am acceptat să lucrez pentru ei. Numai în asemenea cazuri se ţin de cuvânt... Adjutant regal sau criminal de război? Alege!

Marius vorbea mult. Monologa formulând ceea ce trecea prin mintea descumpănită a tuturor:

— Prizonieratul prelungit macină tăcut fiinţa chinuită de aşteptare. Ocupaţiile impuse sau alese nu-s decât încercări străvezii de a ucide timpul. Puţinul timp dat omului! Cei mai puternici caută să facă din prizonierat, ca din orice rău, şcoala fără de care ei n-ar fi putut deveni ceea ce sunt. Niciunul însă n-ar întârzia voluntar nici măcar o zi, pentru a-şi spori acele biruinţe interioare. Abia cu reîntoarcerea reîncepe viaţa. Mişcarea spre eliberare e în trupul şi în fiinţa noastră ca fototropismul-plantelor. Tânjim incurabil spre libertate, ca o pădure de braţe spre lumină, cu toate că ştim că, o dată ajunşi, nu vom face din ipostaza ei fizică sau politică treapta primă a devenirii noastre, cum s-ar cuveni. Suntem, din păcate, pe post de experţi contabili ai unei întreprinderi falite. Constatăm lipsa de vocaţie a întreprinzătorului şi atât. Nu te nelinişti! dialoga el cu tăcerea sau uneori cu absenţa mea. Doar concluzia despre incapacitatea noastră umană e sceptică. În rădăcina fiinţei noastre e însă ghesul nestăvilit spre acţiune. Pe acest drum ocolit putem ajunge undeva, dacă nu ni se zădărniceşte aspiraţia spre libertate.

Ce-mi rămâne mie acum de făcut, decât să mă reped cu capul în zidul insurmontabil ridicat în calea mea?

Câteva luni mai târziu, procurorul sovietic Lebedev îl acuza pe Marius, adus pe brancardă, în a douăzeci şi treia zi de grevă a foamei, în faţa tribunalului militar din Gorki, că a deschis foc, în loc să trimită „parlamentari” care să trateze cu partizanii.

— Ei au deschis foc întâi, atacând. Noi eram în legitimă apărare!

— Eraţi bandiţi ocupanţi şi aţi silit populaţia paşnică să intre în legitimă apărare!

Condamnat la moarte, şi apoi, prin preschimbarea sentinţei, la 25 de ani de lagăr de muncă şi corecţie, Marius îşi luase un an de aşteptare, propunându-şi ca apoi să sfârşească desfăşurarea silnică a vieţii.

— Va găsi peste un an o altă justificare. Viaţa de compromisuri pe care o ducem ne-a făcut apţi să fabricăm

minciunile necesare – comentă Arion biletul adus lui George Fonea de un prizonier german, vecin de celulă cu Marius.

* * *

Cârligel, aviatorul, propune un *brain trust*[106] care să patenteze acţiuni şi procedee pentru trecerea zilelor în care ne înnămoleam.

Mobilele vieţii de lagăr de până acum au încremenit ca armele unei panoplii glorioase. Ce mai puteam face, când conflictul celor două tabere încetase, nu atât prin sistematica acţiune de convingere asupra celor ce trecuseră de partea stăpânirii, cât prin faptul că târgul făcut nu rentase? Devenise o afacere falită. Multora „tributul de sânge” nu le adusese repatrierea şi, înşelaţi amar, colaboraţioniştii se retrăgeau, în ciuda grindinei de pedepse, din mişcarea voluntară. Puţini, printre ei şi căpitanul Crin, refuzau să se retragă, pentru ca să nu uite nici ei şi nici alţii ce şi cum au târguit. Semnul că adversitatea celor două tabere slăbise se produsese deja în ’47, când coriştii şi instrumentiştii cei mai buni pregătiseră sub bagheta lui Papacostea un concert, răspuns la spectacolul unui nou grup maghiar capturat de sovietici, târziu, după încetarea ostilităţilor, din publicul unor manifestări sportive. Sala clubului cuprinsese la premieră numai invitaţi maghiari şi germani. Românii ascultaseră sub cupola înstelată, strânşi ca nişte roiuri uriaşe în ferestrele clubului-bordei, oratoriul pentru cei căzuţi şi Poemul Iancului.

— În acea noapte albastră – vor repovesti mulţi –, a fulgerat din senin şi multe lucruri minunate s-au petrecut. S-au adunat ori s-au trezit în sufletele toropite de lâncezeală miezuri stelare pe care nu le mai bănuiau. Între dirijor şi interpreţi s-au stabilit explozii în lanţ contaminându-se reciproc până la transfigurare. După tunetele acordurilor finale, dirijorul, înţepenit brusc în încremenire cataleptică, a fost dus pe sus în patul din bordei. Doctorii s-au ostenit toată noaptea să-l readucă în simţiri. Dacă cineva ar fi strigat în noaptea clocotind de suflet „salt înainte”, arătând poarta, ar fi încetat atunci asediul cetăţii fără turnuri.

— Nu e nevoie de acest ton pentru a spune că în oameni există scântei de miracol – întâmpinau alţii. Gândiţi-vă la părintele aviatorului nostru care vede în clipa morţii, peste timp

---

106 *Brain trust* (engl.): grup de consilieri, oficiali sau neoficiali, care se ocupă de strategia de desfăşurare a anumitor acţiuni, programe etc.

şi spaţiu, locul în care e închisă odrasla!

Între scrisorile care începuseră să vină din ţară la sfârşitul anului ’47 era şi a surorii lui Cârligel, doctoriţă tânără care împreună cu mama lor îl vizitase în ajunul căderii în prizonierat la aeroportul de campanie din Bărăgan. Se bucuraseră camarazii de zbor de prezenţa unei tinere la popotă. Dansul şi antrenul fură întrerupte doar la sosirea ordinului pentru misiunea de bombardament din zorii zilei următoare. Lui Cârligel, şeful formaţiei de Savoia-Marchetti, îi venise rândul ca în încheierea acţiunii de bombardament a obiectivului – un pod de vase peste Nistru – să fotografieze efectul misiunii. Aparatul lui mai trecu o dată pe deasupra ţintelor, distanţându-se prin aceasta de restul formaţiei. Interceptat de vânătorii sovietici, fu doborât fără ca să fi putut cineva spune exact ce se petrecuse. Cele două femei deveniră solii nenorocirii. Familia încercă prin relaţii influente să obţină prin Turcia, Elveţia, Suedia date despre soarta avionului doborât. URSS nu răspundea la asemenea demersuri. Tatăl căzu la pat şi, după 2 ani de suferinţă provocată de absenţa copilului preferat, intră în comă. Apropiaţii aşteptau într-o încăpere alăturată sfârşitul iminent. De la căpătâiul muribundului alergă chemându-i Margareta, cea care formulase în stil uscat medical conţinutul scrisorii: „... s-a ridicat în aşternut, fără să privească înjur şi a strigat răspicat: Cârligel, lagărul 74”. Cei de faţă socotiră că aiurează. Dar un repatriat din toamna lui ’46, constănţean, cunoscut al familiei, confirmă adresa celui dispărut.

* * *

Brusc, mi se bară şi mie drumul reîntoarcerii. Kobalski, judecător de instrucţie, asistat de translatoarea Tamara, tânăra poreclită pentru trupul îmbuibat „ploşniţa”, mă aşteptau în comisariat. Din imprimatul oficial pregătit pentru interogatoriu pricepui că se încerca legalizarea acţiunii de a fi nimicit. Deprins ca în situaţiile fără ieşire să mă lupt ca şi cum aş spera totul, hotărâi să le fac misiunea cât mai dificilă, refuzându-le concursul. Crima s-o facă cu mâinile lor!

— Suntem informaţi că aţi fost un ostaş foarte brav, distins cu cele mai înalte ordine pe care şi le poate cineva visa pe câmpul de luptă, citat...

— E adevărat – răspunsei simplu, întrerupându-l.

— Atunci ne puteţi împărtăşi şi nouă itinerariul şi acţiunile la

care aţi participat, mai ales că nu aveţi nimic de care să vă ruşinaţi.

— Nu am nimic de ascuns, dar o asemenea dare de seamă o datorez numai superiorilor mei direcţi. Refuz să discut cu dumneavoastră despre război.

— Sunteţi obligat să răspundeţi organelor de anchetă sovietice!

— Numai dacă mi-ar imputa încălcări ale legilor războiului.

— Puteţi fi constrâns…

— Dacă sunt într-adevăr ostaşul de care vorbeaţi, arsenalul dumneavoastră e neputincios!

Surprins şi iritat, Kobalski încercă să facă atmosferă pentru a mă scoate din făgaşul meu, dar fiindcă manevra nu ducea la nimic, îmi ceru să scriu o declaraţie de refuz.

— Mecanismul birocratic nu mă interesează.

— Înţelegeţi-mi obligaţia faţă de superiorii mei de a arăta de ce nu am continuat protocolul…

— V-ar putea acuza că aţi refuzat să mă anchetaţi?

— Atunci semnaţi sub datele identităţii! – mă somă el când nu mai era nimic de sperat.

— Are sens să semnez că eu, X, sunt X?

Furia anchetatorului nu-mi schimbă poziţia iniţială, dar nici aceasta nu schimbă destinaţia spre care mă îndreptau stăpânii, cu dreptul sălbatic al celor ce au putere, dar nu şi tăria de a spune simplu: aşa vrem noi! Trebuia minţit pentru ochii lumii, ţinând legea în mână. Justiţia, ca toate creaţiile omului, intrase în lupanarul puterii.

Câteva luni mai târziu, organe de anchetă centrale se deplasară pentru a afla cauzele refuzului de a răspunde la interogatoriu. Translatorul pistruiat era de o agresivitate aparent greu de strunit de către superiorii săi.

— Aţi primit ordin să nu vorbiţi? – încercă şeful anchetator o serie de supoziţii uşor de înlăturat.

— Cei ce puteau să-mi ordone au fost anchetaţi şi au răspuns la anchetă.

— Vreţi să ascundeţi trecutul?

— Trecutul cunoscut din declaraţiile celorlalţi?

— Vă e frică?

— Nu văd cum frica m-ar putea ajuta să mă apăr. Voi vorbi când voi avea de ce să mă apăr.

— Locul dumneavoastră e la ospiciul de nebuni!

— Mă sfătuiţi să cer internarea?

Ştiam însă că nu era decât vana încercare de a încheia frumos jocul. Până ce el se va consuma, trebuia trăită fiece zi cu grijile ei mici sau mari, oricum străine de destinul personal, dar interesând soarta celorlalţi confraţi.

* * *

Scrisorile din ţară întrebau obsedant când venim şi noi acasă.

— Ei, cei liberi, ne întreabă pe noi, captivii! – se mâniau pe ai lor prizonierii. Să-şi întrebe guvernul lor popular, aliat al celor ce ne ţin captivi, după ani de la victoria comună!

Dintre prizonierii germani erau repatriaţi cei bolnavi şi inapţi de muncă, dar spre România nu plecaseră decât loturile politice, iar din ’46 nimeni. În presa sovietică apăruse ştirea că prizonierii germani vor pleca până la 1 decembrie 1948. Nimic despre români. Părinţii mei se plângeau în scrisoarea primită că sunt bătrâni şi nu mai pot aştepta. Tata se manifesta copilăreşte. Scria versuri care descriau primăvara şi toamna tristeţea lui. Mamei îi obosiseră ochii aşteptând să mă vadă coborând poteca gării. Îi îndureraseră spusele căpitanului Căbarta că nu vreau să mă reîntorc, că m-am înhăitat cu agenţii provocatori ai marelui nostru aliat.

Chipeşul meu consătean îşi schimbase optica, în absenţa mea de la Mânăstârca. La reîntoarcerea din Oranki mă îmbrăţişase, prezent cu tot lagărul la poartă. Îmi păstrase loc în bordeiul 10, unde era staroste. Spre bordei aflai de la cunoscuţi de schimbarea lui la faţă. Băgase oameni la carceră pentru fumat, devenise „antifascist notoriu”, comandantul batalionului de prizonieri. Îi luai din mână, fără explicaţii, legăturica cu nimicurile mele şi ocupai loc în alt bordei. Ciuda mi-era mai mare decât atunci când ofiţerii superiori ceruseră să li se dea lor, ca să nu se strice degeaba, hrana refuzată de greviştii din Corpul 7. Comanda lagărului o dădu însă unui lot de soldaţi germani distrofici, sosiţi din lagărele de muncă de la Gorki, pentru a se reface fără cheltuieli suplimentare, în contul miilor de prizonieri de la Mânăstârca. Dar se ridicase unul dintre ei şi o refuză, adresându-se celorlalţi:

— Nu vă atingeţi de ea! Nu e bună! E sângele unor camarazi! Dacă vreunul vrea să mănânce, să ia porţia mea!

Ciuda mă măcina fiindcă consăteanul meu plecase din

copilăria luminoasă a amândurora şi intrând în lumea nouă, cu comisariate şi politruci, îi lovea pe ai lui. Îmi făcui rost de o ţigară groasă de mahorcă şi, de câte ori izbucnea scandal pentru fumat înăuntru, mi-o aprindeam, pufăind provocator. Dar nefericitul trecea pe lângă mine, fără să scoată o vorbă sau să-mi arunce o privire. Ce se va petrece cu el întâlnind locurile acelei copilării?

Mereu alte scrisori întrebau când venim, psalmodiind: „Adu, Doamne, înapoi pe prinşii noştri de război, ca pe apele de amiazăzi...!”. În minţile noastre chinuite şi răzvrătite scânteia ispita de a onora cu un răspuns întrebarea atâtor neajutoraţi. Se făcu tot ce era de făcut pentru a putea fi siguri că putem să-i constrângem pe stăpâni să joace cu cărţile pe masă şi, după ce ne pipăirăm posibilităţile, se hotărî să ne jucăm de-a războiul nervilor cu conducerea lagărului, neliniştită de datele primite despre activităţi de la om la om şi de proporţiile unor acţiuni care depăşeau tabăra „reacţionară”. Apăreau tot mai des printre noi ofiţeri, comisii care ne ispiteau cu întrebări despre ce aveam de gând. Se răspundea cu siguranţă de sine, nesocotind prudenţa şi discreţia din alte acţiuni:

— Veţi vedea curând!

— Grevă?

— Da, şi grevă!

— Când? De ce? Curând?

— La momentul oportun. Veţi fi primii care veţi afla.

Fiindcă greva întârzia, întrebau într-una:

— Când?

— Curând! – răspundeau prizonierii cu acelaşi cuvânt cu care ei ne răspundeau despre termenul de fond al repatrierii.

Din datele iniţiaţilor, trei sute de ofiţeri erau gata să meargă până în pânzele albe; două sute participau condiţionat; alte două sute se declarau siguri pentru patru zile de grevă a foamei. Ora „H” lăsată în seama „marelui necunoscut” începu până la urmă să neliniştească pe nerăbdători. Adesea, discuţiile dintre cei ce se onorau cu încredere reciprocă se terminau cu:

— Spuneţi ca să ajungă unde trebuie că ne măcinăm aşteptând, că războiul nervilor se îndreaptă de un timp împotriva noastră.

În februarie ’48, odată cu sosirea delegaţiei guvernamentale române la Moscova, se dădu semnalul de începere. Spre

nemulţumirea celor desemnaţi, unii trebuiau să înceapă abia a doua zi. Greva fiind considerată de noi ca un act individual, greviştii se minunau râzând că, întâmplător, 800 de ofiţeri refuzau în aceeaşi dimineaţă hrana. Problema repatrierii fiind a tuturor, s-au solidarizat şi „antifascişti”. Toate rapoartele cereau cel mai cuminte şi mai firesc lucru: data repatrierii. Conducerea ştia, datorită informatorilor, că românii nu se joacă cu greva foamei, o dată declarată. Se continuară anchetele, interogatoriile. Câteva zeci, socotiţi căpetenii, fură transportaţi şi încarceraţi la Oranki. Printre ei, George Fonea şi comandantul batalionului nostru, „domnul prefect”. Cu fiecare zi se împuţina mişcarea în lagăr. Greviştii se puseră pe zăcut. În a treia zi, mulţi cardiaci fură internaţi în spital, în a patra, capacitatea spitalului nu mai putea adăposti urgenţele.

Tocmai atunci sosi cu o mare suită generalul Vladimirov, atotputernicul întinsei regiuni Gorki. Torentul de brancarde care curgea dintre toate bordeiele spre spitalul supraaglomerat grăbi pe marele nacealnic să înceapă imediat tratativele. În gara Şonika sosi un tren sanitar care să asigure hrănirea artificială, deziderat practic imposibil, în cazul rezistenţei scontate. Era probabil numai o acoperire administrativă a dificultăţii problemei. Generalul Vladimirov apăru cu mai marii din suită în bordeiul nostru considerat de conducerea lagărului ca unul dintre „viesparele reacţiunii”.

Trupeş, dominându-i – ca un adevărat nacealnic rus – cu un cap pe vlăjganii ce-l înconjurau, luxos în mantaua cu revere sângerii şi epoleţi mari de aur, forţându-şi peste faţa plină, proaspăt rasă ca un şorici fraged, o mască prietenoasă. Colonelul Vaţurin, şeful politic al districtului, care după mazilirea colonelului Hrisciuk nu mai apăruse în lagăr, încerca, agitându-se, să-i oblige pe prizonieri să dea onorul generalului. Greviştii continuau să zacă, arborând o mină apatică, deşi erau avizi să nu scape nimic. Gesticularea acestui şef servil îl făcu pe Buşilă, un muntean cu chip de brigand, să sară de parcă l-ar fi surprins în curtea lui:

— După ce-ai jucat cu picioarele pe trupurile noastre şi mi-ai rupt dinţii – îşi arăta acesta gura ştirbă, dar nu de la acea încăierare –, mai îndrăzneşti să apari în lagăr?!

Generalul, căruia i se traducea tot ce puteau surprinde translatorii, ţipă spre Vaţurin: „Afară!”, şi acesta dispăru ca un

câine alungat pe lângă suita care se înghesuia în spaţiul dintre paturi şi pereţi, încercând „prietenos” să intre în vorbă cu grevi ştii ascunşi după nepăsarea afişată.

— Ce s-a întâmplat? De ce nu mâncaţi?

— Citiţi rapoartele! Veţi afla tot ce vă interesează! – aruncară neglijent câteva glasuri.

— Le vom studia, dar prefer să vorbim direct despre doleanţele dumneavoastră – ridică glasul generalul. De ce vă ruinaţi sănătatea, acum când e nevoie de forţele dumneavoastră pentru a crea o viaţă nouă în ţara prietenă, ai cărei conducători sunt oaspeţii noştri, plini de recunoştinţă pentru sângele eliberatorilor sovietici.

Vorbiţi, delegaţi un reprezentant!

— Fiecare se reprezintă pe sine. Nu încredinţez mandatul vieţii mele nimănui! – preciză Niki Daru.

— Bine, dar ce vreţi?

— Mă repet... După 4 ani de prizonierat, vreau să aflu data repatrierii.

— Dar e prevăzută în tratatul de pace. Veţi pleca cât se poate de repede. Deci curând.

— Nu sunt diplomat şi-mi scapă asemenea formulări subtile, care există numai în tratatele de alianţă de tip nou, între prieteni.

Spuneţi-mi în limbajul calendaristic data de fund a formulei „prizonierii români vor fi repatriaţi”, *kak mojno skorei!*[107]

— „Cât se poate mai repede” nu mai are nevoie de nicio precizare calendaristică.

— Nu înţeleg! De ce în cazul repatrierii nemţilor s-a dat o dată?

— Să nu ne stricăm dispoziţia amintindu-ne de ei, autorii atâtor fărădelegi! Ce vreţi mai limpede decât precizarea că plecaţi înaintea lor, adică cât se poate de repede?

— Dacă nici de la dumneavoastră nu aflu mai mult decât de la un ceasovoi sau politruc, discuţia devine fără sens. Cel mult o probă de cazuistică.

— Nu pricep de ce nu mâncaţi! Spuneţi-mi concret! – reluă Vladimirov.

— Vrem data, dacă există; iar dacă nu, lăsaţi-ne în pace! – se

---

107 *Kak mojno skorei!* (rus.): Cât se poate de rapid!

ridicară de pe priciuri câteva glasuri şi se făcu tăcere.

— Sigur că există, dar veţi fi repatriaţi înainte de ea.

— Care e data?

— Dacă guvernul sovietic nu a dat-o publicităţii, fiindcă repatrierea se va produce mult mai devreme, aceasta nu poate fi citată!

— Nici greva nu poate fi oprită! Filosofia lui *budit*[108] vă e prea specifică ca să ne-o însuşim!

— *Dosfidanie, nacealnik!*[109] – rânjeau greviştii, arătând fără etichetă uşa.

După o oră, generalul Vladimirov se întoarse radios în bordei:

— Sunt împuternicit, după discuţia telefonică cu Moscova, să vă comunic data repatrierii: 1 iunie 1948. Şi acum: poftă bună!

Tăcerea generală, de parcă ar fi fost regizată, îl nedumeri.

— Ce se întâmplă? – întrebă el în stânga şi în dreapta.

— Nu credem! – i se strigă din toate părţile.

— E declaraţia unui general MVD[110], conducătorul regiunii Gorki…

— Ha! Ha! Ha! – se porni un râs forţat, neputincios şi rău.

— …Deputat al Sovietului Suprem – adăugă el, apăsând titulatura, dar râsul exersat deveni mai sigur, mai general, acoperind ilustra carte de vizită.

Generalul schimba feţe-feţe. Ne-ar fi strivit ca să oprească vârtejul sub care pârâiau platoşele importanţei domniei sale, dar se stăpâni cu o voinţă, crâncenă, accentuând:

— Pe cuvântul meu de onoare… de om… de ostaş… de cetăţean sovietic… de membru al Comitetului Central al…

Greviştii se ridicaseră în aşternut şi râdeau hâd, ca într-o isterie colectivă, aţâţându-se unii pe alţii. Înţelegeam, justificam chiar o asemenea reacţie, acest plătit-sec al umilinţelor îndurate, dar mi-erau străini aceşti oameni, chiar dacă mai târziu aş fi povestit scena ca pe o ispravă. Hohotele de râs căzeau grindină peste uluirea, ciuda, furia importantului personaj. Tip satrapic, obişnuit numai cu duritățile sau batjocura mai-marilor săi, de care se răzbuna crunt pe spinările aplecate

---

108 *Budit* (rus.): O să fie (urmeze).

109 *Dosfidanie, nacealnik!* (rus.): La revedere, şefule!

110 MVD, *Ministerstvo Vnutrennikh Del* (rus.): Ministerul Afacerilor Interne al URSS.

inferioare cinului şi dregătoriei sale, generalul continuă să-şi controleze ura:

— Domnilor, v-am declarat în numele Sovietului Suprem data repatrierii dumneavoastră, garantându-v-o cu cuvântul meu de onoare. Ce mai vreţi?

Mânia cu greu reţinută aţâţa mulţimea.

— Scrie! Scrie! – se generalizează strigătul celor îndelung umiliţi, obligaţi de nacealnicii lor să-şi respecte cu acelaşi imperativ angajamentul smuls verbal.

Declaraţia solemnă, pregătită de suită, fu semnată, dar nici greutatea iscăliturii nu se arătă de ajuns.

— Să se oblige – curgeau formulările din toate părţile – că nu vor răstălmăci mobilul grevei, dezlănţuind represalii!

— Să ne consemneze expres că greva s-a născut din aspiraţia firească spre eliberare!

Dar abia când se garantă întoarcerea în răstimp de cel mult două zile a celor încarceraţi la Oranki, prizonierii încetară greva.

Dintr-o sursă de multe ori verificată, se află că generalul ar fi scrâşnit la ieşirea din bordei:

— Veţi plăti cumplit, fii de căţele!

Ludmila Ignatievna, care chema prizonierii la verificarea cartotecii, o femeie cultă, poliglotă, roşind când era salutată, devenise (din compasiune pentru tinereţea pierdută a atâtora sau mai curând din dragostea ei stângaci ascunsă pentru unul) spiritul bun al comunităţii. Ştia cui să-şi deschidă sufletul chinuit de a sluji uriaşului mecanism de nimicire. Datele oferite după dispariţia ei de cocheta sa prietenă, pentru care unul dintre austrieci era dispus să rămână în Uniunea Sovietică, erau privite mai critic, femeia fiind suspectată, pentru cuminţenia pe care ne-o recomanda, că juca un rol abil.

Generalul Cobulov, mai marele puzderiei de lagăre din uriaşul lagăr sovietic în care se înscriau, sosi în grabă de la Moscova, dar, aflând că situaţia s-a normalizat, nu mai intră în lagăr, spre regretul multora:

— Tartorul ăsta trebuia încolţit!

În seara acelei zile, mă căută Arion. Era întunecat.

— Conducătorii noştri invizibili, ameţiţi de ziua de azi, şi-au pierdut simţul realităţii. Cineva mi-a transmis ordinul să iau legătura cu încarceraţii de la Oranki, ca să înceteze şi ei astăzi greva foamei. Dar cum? Să evadez din Mânăstârca, să intru în

lagărul de sus, de acolo în carceră şi retur?

— Eşti amărât de excelenta opinie despre tine sau de faptul că trebuie să dai o probă? – îl tachinai eu, după o reţetă cunoscută. Ei te ştiu descurcăreţ, cu succes la salariatele lagărului şi scontează că vei găsi pe cineva de încredere care să transmită mesajul!

Paulina „fund de fier” era bolnavă. Altă pestriţă care se topea după Arion era de gardă. Se înnoptase şi, pe când băteam în doi aleea de la intrarea în lagăr, sosi un camion de la Oranki. La volan, Hans Magnus, singurul prizonier ofiţer (în afară de cei doi şoferi nemţi cu *Schokoladewagen*[111] vehiculul greu controlabil al vidanjării) care străbătea liber cei câţiva kilometri între Oranki şi Mânăstârca. Austriacul, în afară de pasiunea pentru responsabila culturală, o avea şi pe aceea pentru fotbal, iar Arion era pentru el un soi de idol. În meciul cu selecţionată maghiară, una dintre rarele distracţii ale unei scurte perioade care însemnase pe plan naţional un redutabil tur de forţă pentru alimentarea şi asigurarea condiţiei fizice a unei echipe, Arion fusese cel mai bun de pe teren.

Hans Magnus se obligă, cu disponibilitate copilărească, nesocotindu-şi obligaţiile faţă de comisariat, să transmită mesajul în chipul sugerat de Arion. Şi se ţinu de cuvânt, aşa că în ziua următoare conducerea lagărului îşi aminti iarăşi de posibila existenţă a postului de emisie-recepţie care asigura unitatea de concepţie şi acţiune a duşmanului dislocat.

* * *

Odată cu dezgheţul, începură pregătirile unui mare transport spre ţară. O comisie moscovită tria dosarele a o mie de ofiţeri destinaţi transportului. Ce criterii vor fi stat la baza alegerii, nu putea nimeni spune. Important era că cei mai buni erau incluşi în lot.

George Fonea credea că cei ce deţineau puterea să hotărască cine să se întoarcă în viaţă şi cine nu, având conştiinţa teribilei puteri, dublată însă de dezinteres şi lene, hotărârâ în timpul minim în care se poate hotărî viaţa cuiva, lunecând degetul capricios, fără să citească, peste şirurile de nume şi completând suma ca într-o joacă de copii sau ca în insondabilul mister al sorţii.

---

111 *Schokoladewagen* (germ.): maşina cu ciocolată.

Două sute de ofiţeri români fură dintru început scoşi din joc şi luară drumul Orankiului. Spre nedumerirea generală, majoritatea dintre ei făcuseră servicii oficialităţii, acţionând ca „antifascişti” zeloşi. O cumplită deznădejde îi cuprinse subit! Cunoscuţi de victimele lor, fură zvârliţi în ziua răsplăţii la gunoi, de către stăpânii care-i storseseră fără cruţare.

Arion nu menaja pe nimeni care-i ieşea în cale:

— Oferta voastră nu mă mai interesează. V-aţi vândut fraţi şi părinţi. V-aţi terminat. E bine că ţara scapă de atâta gunoi! E păcat de oamenii de treabă, care se duc la fund cu molozul istoriei!

— Lasă-i în plata Domnului! – încerca să-l potolească George Fonea. N-au făcut-o uşor. S-au luptat cu ei, dar n-au avut destul „praf de prăfelniţă”. Să mulţumim măicuţelor noastre că ne-au dat ce-a trebuit pentru ceasul de cumpănă. N-am putut să ne abatem de la legea din noi. N-avem niciun merit. Nefericiţii ăştia s-au luptat, dar n-au avut suflu.

— Atâta înţelegere e deplasată – îl întrerupse colonelul nostru. Cel puţin din punctul de staţie la care am ajuns, ei sunt de condamnat. Poate mai târziu viaţa sau sfârşitul ei ne-or învăţa să-i înţelegem c-au făcut-o de foame, de frig, de boală; că vina o poartă cei ce i-au pus în condiţii de cumplită animalitate, când insului ameninţat de nimicire i se întunecă mintea!

— Doamne, cum complicaţi lucrurile cele mai simple! – se amestecă Arion cu imputare. Cei ce pleacă spre ţară îşi vând tot ce-au primit pentru drum, chiar cămaşa de pe ei, ca să ne trimită câteva zeci de ruble, să ne bucurăm şi noi de sărbători, deşi ştiu ce-i aşteaptă în ţară; iar cei rămaşi, pentru care cereţi înţelegere, ne vând la kilogram de câte ori stăpânirea le-o cere!

Şoferii de la *Schokoladewagen*, devotaţi generalului Heine, duceau şi aduceau corespondenţa dintre noi.

Mihai Răducanu descria autodafeurile care mistuiau cărţile chinuit scoase la lumină. Ediţiile de lux, a căror hârtie fusese cumpărată cu pâinea de la gură a captivilor flămânzi şi pentru care trudiseră zi şi noapte visători şi caligrafi meşteri, se schimbau în scrum sub privirea ironică a lui Cornel Corcoţoiu, straniul nostru editor. Sandu Cumpătat îşi adusese sub braţ, şi întârzia să arunce în flăcări, singurul număr al revistei Florile Dalbe, caligrafiată şi ilustrată cu prima dragoste a vieţii lui.

— Încearcă-i preţul prin foc, prietene! – îl ispiti Cornel. Dacă e

cât Don Quijote, renaşte din cenuşă; dacă nu, şi-a împlinit rostul!

Iminenta plecare stârnise sălbatic dorul de viaţă. Scrisorile erau aşteptate ca epistolele de dragoste, cu care aveau în comun sfâşierea despărţirii unor oameni pe care viaţa de luptă îi legase mai strâns decât legăturile de sânge şi mai durabil decât dragostea.

— Scrisorile noastre sunt în primejdie, totuşi, să devină melodramatice – se plângea George Fonea. Azi am pus drept motto, contaminat de Jack London: *Wir fahren auf den Totenschiff*[112]*.* Nu găsesc tonul despărţirii dintre fârtaţi pe care-i aşteaptă agresiv necunoscutul. Celor care pleacă socot că le revine greul, dar greul vieţii. E mai aproape de firesc ceea ce îi aşteaptă, deşi nu vor avea decât libertatea de a deveni vulnerabili. Noi vom fi mânaţi în turma necuvântătoare, spre caznă. „O răstignire fără cruci şi fără schele, / O Golgotă şeasă, fără altare” [113], cum spune poetul care, fără să treacă pe aici, a găsit cuvinte potrivite.

Drumul spre ţară începu de Paşte, a treia zi după scripturi. O duzină fu coborâtă din vagoane şi înapoiată în lagăr, pentru a întreţine starea de perpetuă nesiguranţă. Ultimii prizonieri români sunt în drum spre ţară, declarase, în numele comisiei Guvernamentale, ministrul de Război, fostul nostru comandant de divizie care ne primise cu fraze eroice în primăvara dulce a anului ’42. El reprezenta acum noua ordine revoluţionară, în numele căreia unii dintre subalternii de altă dată, pentru care libera atunci locul de cinste din dreapta lui, erau sacrificaţi. Marius Guran ne povestise cum, înainte de a fi fost ridicat dintre noi, la un pahar cu vin, măsliniul general se întrebase de ce ar conduce în definitiv mareşalul ţara şi nu altcineva – de pildă, el. Numai că de astă dată ambiţioşii mărunţi deveniră piese abile ale unui mecanism complicat al mai marii ambiţii de a conduce pentru totdeauna lumea. Generalul obţinuse la Moscova ca nepotul său, care nu se înregimentase în diviziile antifasciste, să fie trimis cu avionul, în timp ce camarazii lui de arme erau lăsaţi la discreţia samavolnică a puterii centrale.

---

112 *Wir fahren auf den Totenschiff* (germ.): Călătorim pe corabia morţilor.

113 Versuri ale poeziei „Galere” de Tudor Arghezi, din volumul *Flori de mucigai*, care evocă tot o experienţă carcerală.

Se hotărî să serbăm Paştele cu cei apropiaţi. Arion, custodele nostru, hotărî ca darurile prietenilor plecaţi să fie consumate în întregime atunci, ca inima să nu rămână subjugată pungii. Îl speriase cazul unui flămând care, în loc să-şi înfulece pe loc porţia de pâine pe-o zi, o tăia cu acurateţe în cuburi, repartizând-o pe careurile unei table de şah, supuse unui calcul complex de consum:

— Decât să mă dedau unei astfel de perversităţi de înfometat, prefer să-l mănânc din ochi pe Firicel, artelnicul, cu cazan cu tot, împărţind – după ce a dat cu polonicul zeama chioară, dar caldă — cu linguriţa uruiala de pe fund, conform tabelei riguros ţinute.

În noaptea Învierii, în colţul nostru apăru plutonierul de la carceră. Îşi făcea rondul de supraveghere. Privi îndelung cele două torturi din penumbră. Zâmbi încurcat, amintindu-şi de copilăria sa, înghiţi fără să vrea în sec şi dădu să plece. Arion îl opri scurt, dar cu familiaritate, ca pe un cunoscut – de altfel cu o săptămână înainte ispăşisem în doi zece zile de carceră – şi-l invită să guste şi să aprecieze dacă e un bun cofetar.

Spaima din ochii paznicului că ar putea fi văzut de vreun „antifa” sau surprins de-ai lui fu dibaci potolită de Arion, care mască cu o haină locul şi plecă să vadă ce e pe afară. Reveni doar să-l îmbie la o nouă porţie, pe care rusul, mişcat, se grăbi s-o pună în siguranţă. Ne povesti apoi, pentru a nu ne rămâne dator, cum în 1924 au fost puşi la zid ultimii călugări ai Mânăstirii Oranki, care refuzaseră să părăsească lăcaşul…

— …S-au îngrămădit lângă zid, ca voi la Mânăstârca, de frică să nu-i scoată cu forţa prin poarta deschisă. Politrucii au deschis foc. Călugării băteau mătănii. S-a tras până când nu s-a mai ridicat niciunul. Eh, fraţilor, voi care suferiţi de ani, ştiţi ce e viaţa! Nu sunt om învăţat, dar socot, din cât am aflat despre lume, că niciun popor n-a suferit atât de mult ca al nostru…

Paznicul oftă, dădu să mai spună ceva, dar se opri încurcat. O clipă mi se păru că Arion se temea că rusul îl va îmbrăţişa şi fiindcă iubea situaţiile clare, îi propuse să continue discuţia fără martori la prima pedeapsă cu carceră.

Curând ne onoră cu vizita generalul Schmidt, şi Arion, uitând înţelepciunea „să nu ştie stânga ce face dreapta”, îi povesti despre primul oaspete pascal. Până spre ziuă se perindară ceilalţi prieteni din jurul generalului Heine: Wolfmeier, Herold, Wanner, Corini. La un pahar de ceai, vorbeam despre prietenii

ce vor înfrunta în curând, risipiţi într-o lume străină, viaţa. Aici eram încă pentru un scurt răstimp, înainte de a fi trimişi în necunoscut, la adăpostul prieteniei, „darul cel mai de seamă al vieţii”.

Curând după repatrierea cunoscuţilor sosiră scrisorile lor şi ale celor contaminaţi de spusele lor. Până atunci, scrisoarea lunară cu răspuns, ca toate drepturile captivilor de război, fusese o iluzie.

Peste o sută de scrisori primite în vară mă ameţiră, amenințându-mă cu destrămarea. Ceea ce nu reuşiseră să nimicească războiul şi prizonieratul, amenințau s-o facă ecourile care răzbăteau prin ele, din viaţă.

— Unii sunt mai slabi la ispitele vieţii decât la asaltul morţii – filosofa George, aluziv.

— Dar tu? – căuta să-l astâmpere fostul comandant.

Cum obişnuia când era înghesuit, George se replia, pentru liniştirea spiritelor, după citate din poeţii preferaţi: „Cui mai pot să-i ies în drum, / Cu sufletul meu de-acum?”[114].

Părinţii mei, iniţiaţi acum din altă sursă despre prizonierat, îmi scriau împăcaţi că mă aşteptau să revin, aşa cum mă ştiau. Direct sau printre rânduri, primeam ştirea că oficialitatea românească avertizase pe cei sosiţi că nu-şi pot permite nimic din ceea ce au încercat în URSS. Lagăre şi închisori noi sunt pregătite pentru duşmanii poporului. Că nu glumeau, dovedea cazul câtorva duzini, pentru care repatrierea însemnase numai schimbarea paznicilor.

„Ne angajăm într-o construcţie măreaţă, la care vom pune temelie cel puţin trei generaţii succesive”, scria cu patos revoluţionar Mihale Andrei. Şi pentru cenzură şi pentru adevăr, el termina epistola cu: „Ochii Tovarăşilor – şi-i numea pe mai marii timpului — văd pretutindeni”.

George, rămas pe gânduri, după ce citi şi răsciti cele câteva scrisori, profetiză:

— Va veni ziua, şi chiar a venit, când tot ceea ce am trăit în lagăr până în toamna lui ’48 va fi numit de noi perioada romantică a prizonieratului!

---

114 Tudor Arghezi, „Transfigurare”.

DRUMUL CRUCII

PARTEA A II-A

CAPITOLUL UNU
ÎN LUMEA CELOR FĂRĂ DE LEGE

Prizonierii rămaşi în Oranki au fost trimişi la locul faptei, pe fostele teatre de război, unde urma stabilirea crimei pentru care erau condamnaţi.

Se desfrunzea în aur toamna în împrejurimile mănăstirii. Locul de exil al suavei domniţe Cantemir, pe care gelozia ţarinei o alungase de la curtea lui Petru I, unde luminase prin frumuseţe, aşa cum tatăl ei, cărturarul, luminase prin geniu, înceta să închidă tinereţea îndepărtaţilor ei urmaşi, luminându-le cu apusul drumul fără de noroc.

Unul dintre convoierii cetei noastre de 20 de foşti luptători din Crimeea, înalt, cu mers dezarticulat, nu-l slăbea pe Arion, nădăjduind să pună mâna pe centura de ofiţer a acestuia. N-avea cu ce să i-o cumpere; de altfel, prizonierului nici nu-i trecea prin minte s-o înstrăineze. Vlăjganul se temea că, dacă i-o ia simplu, cu forţa, păgubaşul colţos se va plânge când grupul va fi predat altui convoi. Nu-i mai rămânea decât să-l convingă să i-o dea de bunăvoie, spunându-i:

— Ţie nu-ţi mai trebuie.

— Cum aşa? – se nedumeri Arion iniţial.

— Nu numai centura, dar absolut nimic nu-ţi mai trebuie de-acum. Dă-mi-o mie! O să am grijă de ea. Ţie, oricum nu-ţi mai trebuie – relua celovecul acelaşi vocabular, sărac pentru prea plinul dorinţei lui. Oricum, până atunci ţi-o ia altul. Te mai şi bate. Eu ţi-o iau degeaba, simplu, ca un om căruia îi trebuie. Înţelege că totul s-a terminat.

— Cum s-a terminat? Că doar nu suntem condamnaţi la moarte!

— Mai rău! – apăsă el cu înţeles, văzând îngândurarea prizonierului şi reluând zadarnic atacul.

Noaptea, în Gorki – gară vastă, cu necăjiţi ca pe vremea războiului –, urmă îmbarcarea în vagonul Stolîpin[115], care pe afară arăta ca orice vagon de persoane, cu deosebirea că nimeni nu se înghesuia într-acolo, văzând în uşă soldaţii de pază. Înăuntru văzurăm, prin gratiile împletite ale peretelui,

[115] Vagon special adaptat pentru transportul deţinuţilor în Gulagul sovietic, fără ferestre şi cu compartimentele interioare separate de coridor prin gratii.

compartimentele dinspre coridor, rafturile aburinde, înţesate cu tigvele deţinuţilor tunse chilug. Ochi sticloşi, figuri înghesuite, agitându-se asemenea băşicilor în colcăitul unei oale la foc scăzut, dar în miasmele unei spălătorii sordide. Compartimentul, eliberat pentru prizonieri, primi încărcătura dublă, situaţie privilegiată în comparaţie cu a puşcăriaşilor. Când se depărta paznicul, vecinele noastre din dreapta zgâriau peretele ca mâţele pofticioase. În noua existenţă, necesităţile cele mai fireşti deveneau probleme capitale, erau programate din afară şi trebuiau rezolvate într-un timp record, sub ochii gardianului din uşa toaletei, ca şi cum oamenii şi le-ar putea comanda mecanic, ca pe nişte robinete şi supape. Era începutul unui drum în care înjosirea omului nu avea limite. Compartimentul din stânga, surprins jucând cărţi, fu golit şi percheziţionat pe coridor, fără a se găsi corpul delict. În timp ce se controlau toate cutele îmbrăcăminţii şi ascunzişurile trupului, două cuţite fioroase dispărură în pâinile încă netăiate. Centura lui Arion, singurul lucru de preţ din avutul nostru, se pare, deveni iarăşi obiect de târguială.

— Te scot la W.C. odată cu ultima fată de alături – îi oferi şeful convoiului contravaloarea, dar ştii, repede: unu, doi!...

— La întoarcerea în acest vagon ai să pierzi mai mult decât centura – ameninţă paznicul, nemulţumit de refuz. După atâţia ani, tot bandit ai rămas!

Debarcaţi în Simferopol, străbăturăm cele câteva sute de metri până la lagărul gării, printre soldaţii postaţi pe marginea străzii.

— Fruntea sus, copii! – glumi moş Zamfir. Iată în jur dovada că nu suntem fitecine!

Chipul rezervistului era de luptător. Vorbirea de temut („Să urle şapte veacuri de răzbunare!”). Inima însă îi era de soră sau de cocă, după cum îl necăjeau cei din jur, când îşi rostogolea tiradele vehemente.

— Taci, moşule, că, dacă te-ai auzi, ai fugi de dumneata! Mai spune o dată, e adevărat că purtai tocul de pistol gol?

— Ce era să fac cu el, dacă eram ofiţer cu gazele la grupul de munte?

Lagărul gării, din care începusem captivitatea, era vopsit cu lozinci în germană despre om, despre pace şi mai ales despre modelul, izvorul şi constructorii societăţii viitoare. Unitatea

deservea o şcoală antifascistă. Două sute de tineri prizonieri germani, cu un regim special de hrană şi cazare, cu salarii de fruntaşi în producţie fără să lucreze, erau iniţiaţi în *singura concepţie ştiinţifică despre lume şi viaţă* de către camarazii lor de război mai vârsnici, şcoliţi în prealabil la Moscova. Cei o mie de nemţi muncitori, conduşi de brigadieri antifascişti cu bâte înalte până la piept, în uniforme, lucrau în construcţii, stricând normele ruşilor şi autodepăşindu-se.

Un soldat t.r. din batalionul nostru, internat în spitalul lagărului, descoperindu-ne, ne chemă şi ne puse în temă. În lagărul de sus erau anchetaţi câţiva vânători. Sandu Simionescu, încheietorul plutonului meu de luptă împotriva partizanilor, fusese judecat şi condamnat nu demult. Declarase cu emfază că el condusese în luptă acel pluton. Curând am primit, prin bolnavii nou internaţi, un bilet de la Podlesnik, basarabean de origine, fost telefonist în grupul de comandă al cercetării. Fusese reţinut din transportul spre ţară şi încarcerat. I se cerea să declare împotriva mea. N-o va face niciodată, mă asigura el, fiindcă aş fi făcut nu ştiu ce lucruri deosebite pentru viaţa lui. Nu ştiam cât de departe vor merge represaliile ruşilor pentru acţiunile de luptă cu partizanii, socotite de ei criminale. Dar, sub nicio formă, nu trebuia să fiu folosit împotriva ostaşilor pe care-i condusesem, chiar dacă ei declarau că luptaseră în munţi. Nefăcându-ne vinovaţi de nicio încălcare a legilor războiului, trebuia negat orice adevăr formal prin care puteam fi loviţi pe nedrept. Lupta pentru adevăr devenise, în această lume desfigurată, încercarea de a împiedica pe orice cale tribunalul să comită, în numele justiţiei, repetatele-i fărădelegi.

În discuţia de principiu cu George Fonea susţinuserăm că, în faţa unei sentinţe nedrepte, nu putem să vorbim doar despre responsabilitatea judecătorului (pentru care problema de conştiinţă nici nu exista, ea fiind înlocuită cu apartenenţa partinică sau ideologică); că suntem datori să-i refuzăm orice, chiar acele fragmente de adevăr pe care el le poate folosi împotriva adevărului de fapt. Noi nu aşteptăm un judecător mai drept care să revizuiască sentinţa, ci voim să-l împiedicăm pe cel în funcţie, pe orice cale (mai puţin crima), să dea sentinţa nedreaptă.

Suntem singuri în faţa teribilei puteri. Nu ştim cât va restabili timpul din adevăr şi nici cui va folosi adevărul postum.

— Dacă, în cazul meu – spunea George –, a-ţi pierde ochiul în război e considerat de judecătorul care-ţi ia mărturia drept crimă şi nu-ţi lasă nici măcar portiţa unui „nu ştiu”, ci îţi cere să spui, sub jurământ, unde mi-am pierdut ochiul, ce răpunzi?

— În cârciumă sau oriunde, numai în război nu.

Desfăşurarea interogatoriilor stârnea în fiecare zi, la semnalarea intrării anchetatorilor în lagăr, emoţii violente, deşi fiecare îşi făcuse socotelile lui. Spiritele se linişteau îndată când acei chemaţi se îndreptau spre birourile improvizate. Toţi treceau mai întâi printr-o fază de voioşie, pentru ca apoi treptat-treptat, fiecare să se izoleze şi să-şi gândească din nou toate ipotezele.

Echipa de anchetă încercase să ne uluiască, apărând, după primul incident petrecut între grupul românesc şi conducerea lagărului, în chip de „comisie”. Inspecţiile erau temute ca apropierea unui ciclon sau a altui eveniment cosmic. Conducerea, ştiindu-şi golurile, încerca să le ascundă. Se mătura, se freca şi se spăla totul. Apăreau halate albe, se folosea cântarul la bucătărie, se muştruluiau plantoanele, se regizau răspunsurile.

Comisia, o troică în haine de piele scorţoasă, cu şepci muncitoreşti, bine hrănită, cu importanţă afişată, se îndreptă de la poartă direct spre baraca noastră.

Primi raportul, cu obişnuita înţepenire a salutului sovietic, cel mai vârsnic, un pişicher trecut prin ciur şi dârmon care hotăra din ochi ce e de luat sau de dat. În încheierea raportului se miră, în româneşte, de ce nu-i răspundem la salut cu „Să trăiţi!” Asculta explicaţia încântat de stupoarea provocată de intervenţia sa, ca apoi, întorcându-se spre George, să-l întrebe ca între cunoscuţi:

— Cum mai e, Fonea?

Era ziua mirărilor în serie, fiindcă, deşi tactica era străvezie, realizarea ei gradată şoca:

— Potoleşte-ţi amicul! – mi se adresă el. Riscă să fie judecat şi condamnat pentru insultarea corpului ofiţeresc sovietic.

Apoi le explică celorlalţi:

— El e prieten cu Arion.

Reprezentantul ilustrului corp era ofiţerul politic local, un polonez spilcuit şi îngâmfat, care susţinea că nu se încălcase nicio dispoziţie guvernamentală prin trimiterea ofiţerilor

prizonieri la muncă şi că noi minţeam susţinând contrariul.

— Sau nu vă cunoaşteţi dispoziţiile, sau nu spuneţi adevărul! – i-a replicat Arion.

— Deci un ofiţer sovietic minte?!

— N-ar fi prea grav, dacă ar minţi numai unul... – continuase camaradul nostru. Acest incident servise ca pretext pentru înscenarea inspecţiei.

„Comisia" avea de-a face cu dosarele noastre. Mi se păru atunci că tăcerea mea ar putea fi tâlcuită de ei drept spaimă sau răvăşeală şi, de aceea, în lipsă de altceva mai inspirat, îl întrebai, stăpânindu-mi inima:

— De când şi de unde ne cunoaştem?

— Din război! Din munţi! – replică el cu aplomb.

— Nu e posibil – tranşai eu –, sărind prea departe: nu ne-am fi întâlnit acum!

„Cunoscutul meu din munţi" mă aşteaptă a doua zi în biroul de anchetă şi se prezentă: Căpitanul Dumitrescu. Apoi, arătând spre un ins cu alură de luptător, preciză: „translatorul, tipograf ilegalist din România". Din ce povestea el reieşea că aşa-zisul translator lucrase pe lângă Teohari Georgescu, în Ministerul de Interne. Sigur era că avea amintiri amănunţite despre cârciumile Bucureştiului.

— Ancheta, pentru ambele părţi neplăcută, poate fi şi scurtată, chiar la o singură şedinţă. (Era de-ajuns pentru condamnarea fără peripeţii dacă recunoşteam participarea la luptele cu partizanii, despre care el avea date suficiente.)

— N-am luat niciodată parte la lupta împotriva partizanilor, deşi nimic nu mi-am dorit mai intens ca măsurarea forţelor cu cei mai temerari luptători ai cauzei sovietice. Mă înstrăina însă cruzimea care li se atribuia şi lipsa oricărui cavalerism, dar...

— Tu n-ai luptat? Nu te cheamă...? Nu te-a citat comandantul Crimeei pentru luptele...?

Îl întrerupsei tot aşa de neprotocolar cum procedase şi el şi negai încă o dată participarea, spre indignarea anchetatorului, care, înţelegând că nu eram dispus să-i fac jocul, începu să arunce în mine cu tot ce-i sta la îndemână: călimară, scaun, tabacheră. În interogatoriile următoare din lagăr, de la Interne, iar mai târziu din închisoarea Simferopol, judecătorul de instrucţie (anchetatorul) mă asigură că voi fi condamnat independent de poziţia mea şi de absenţa unei vini personale.

— Ai avut ghinionul să fii cuprins în lista celor care trebuie să răspundă pentru campania antisovietică în general şi pentru acţiunile împotriva partizanilor în special. Oricum te-ai fi comportat în luptă, sau faţă de populaţia civilă, nu mai contează. Negarea însă o să te coste. Dacă vrei să lungeşti ancheta, o lungeşti pe pielea ta. Putem determina pe oricine să recunoască tot ce trebuie! Îmi ceru, în repetate rânduri, componenţa (numele şi funcţiile) plutonului meu. Dar, şi sculat din somn, şi în interogatorii încrucişate cu mai mulţi anchetatori, cu avalanşe de întrebări, fără răstimp de gândire, repetam mereu aceleaşi nume. Erau ale celor căzuţi, spuse fără greş în ordine cronologică. Primii patru erau comandanţi de grupă. Speram că nu voi tulbura liniştea şi amintirea confraţilor mutaţi în veşnicie, incluzându-i în misiunile noastre actuale. Pomenirea lor în fiecare dimineaţă, în loc de rugăciune, mă aduna şi mă limpezea.

Aş fi putut pleca odată cu ei din acea tinereţe ameţitor de înaltă, dar dacă a fost să fie altfel, trebuia să-i păzesc pe cei ajunşi sub vitregia sorţii. Cei căzuţi şi cei vii rămâneau astfel solidari, în aceeaşi unitate de luptă. Cei plecaţi treceau, ca săgeţi cu şomoioage de veşnicie aprinse în vârf, peste negura timpului nostru nevolnic, arătându-ne drumul. Fiind mereu împreună, le puteam încredinţa misiunea de a forma un nou pluton, neexistent ca şi ei, în vederea unei bătălii. Ei erau deasupra lucrurilor şi nu se mirau, ca telefonistul Piolesnik, adus de anchetator la confruntare, auzindu-mă că neg participarea la lupta din munţi. Dar şi acesta încercă, fără să priceapă de ce, să-şi estompeze declaraţia anterioară.

— Am auzit că a luat parte, dar nu l-am văzut. Se spune că lupta ne-a provocat atâtea pierderi că n-au mai ajuns pansamentele. Dar nu ştiu sigur. Poate a luptat…

Şi încremeni palid, mărunt şi slăbit, cu ochii în pământ. Depoziţia i se împleticea, deşi vorbea ruseşte de copil, numai din teama de a nu înrăutăţi situaţia neînţeleasă.

Karamakov, celălalt martor al acuzării, ostaş din compania lui George, cunoscut în batalion prin troiţele de lemn ridicate prin locurile popasurilor din război, guraliv, zâmbitor, fraternizând cu anchetatorul, schiţă totuşi o imagine unicat, opusă clişeului propagandistic cu privire la ofiţerii ocupanţi.

— Ţi-ai făcut din banditul ăsta icoană! – îl ameninţă

judecătorul.

— Despre acţiunile cu partizanii nu ştiu nimic – se eschivă el, intuindu-mi poziţia –, dar un lucru pot spune sigur: unde era greu, era adus domnul sublocotenent.

Nici patronul de care depindea plecarea lui acasă nu trebuia mâniat – se scuză el pe tăcute, doar din ochi.

În schimb, George şi Crin nu-i făcură judecătorului de instrucţie niciun fel de concesie, cu toate promisiunile din anchetă că vor fi scoşi din cauză dacă mă demască.

Ştiam că închisoarea va deveni orizontul vieţii noastre, dar, în drum spre ea (cu George Fonea), speram că nu va începe chiar în acea dimineaţă de decembrie ’48, când formalităţile de la poartă – percheziţia şi inventarul – arătau nu o plecare la anchetă în oraş, ci una definitivă.

Mental, închisoarea începuse demult, ca o obişnuinţă cu viaţa de captiv, ca o variantă mai dură a lagărului, fără lume şi fără natură. Dar, în drum spre ea, nu luasem cu noi decât echipamentul afectiv. Faţa gândită a existenţei încremenise ca planşele pe pereţii sălilor de clasă. Trăiam pentru noi cu inima şi pentru alţii cu mintea, se plângea adesea moş Zamfir. Când din străzile vechi ale oraşului apăru, dominatoare, imensa clădire roşie din timpul ţarinei Ecaterina, în inima noastră începu lupta, neverosimil de copilărească, între speranţă şi deznădejde. Trecuserăm de-a lungul zidirii fără să intrăm şi speranţa că ne-am putea întoarce în lagăr, ca după un interogatoriu sau o confruntare, mai fâlfâi o dată, uriaşă, peste inimile noastre pitice.

— Ce-ar fi să nu intrăm? – şopti înăbuşit George, întorcându-şi scurt capul.

Mergeam unul după altul, flancaţi de gardieni, printre oameni care, obişnuiţi cu prizonierii escortaţi, luau doar în treacăt notă de ultimul nostru drum prin forfota străzii.

Dar drumul nostru continuă, lipit de flancurile severei şi mutei clădiri, crescută peste capetele noastre, şi din latura scurtă (o stradă golită de trecători) alunecarăm fără întârziere, ca într-un gâtlej, printr-o poartă, apoi prin alta, până în măruntaiele închisorii.

Grupurile mici şi mari întâlnite în curţile interioare, mânate ca de pale de vânt în ceaţă, erau vărsate sau înghiţite de dubele negre.

Dosarele noastre, împinse printr-un ghişeu, intrară (după o rafală scurtă de întrebări mecanice privind identitatea) în circuitul nevăzut al hârtiilor ca să primească scurte adaosuri şi ştampile menite să înlocuiască şi să justifice absenţa oamenilor din existenţa de afară.

Urmă despărţirea de George, fără o clipă de răgaz şi fără un semn. Împins în grabă prin încăperi goale, fusei dezbrăcat, tuns şi ras peste tot, uns cu un lichid pişcător puturos şi percheziţionat.

Fără să înţeleg cuvintele, făcui mişcările şi genuflexiunile controlului corporal. Abia în încăperile sumbre cu duşuri se întrerupse mecanismul precipitat al mişcărilor.

— Hei, balerin! – repetă cineva până când, nedumerit, mă întorsei…

Umplând cadrul unui ghişeu, un cap obez, tuns băieţeşte, cu ochi îngustaţi de plăcere, mă învălui, chicotind, cu o avalanşă din care nu pricepui decât o întrebare oftată despre vârstă. Mă îmbie (ca să-mi dea totuşi ceva în acest subsol de viaţă) cu un pumn de cubuleţe de săpun.

Se adăugară astfel, la ceea ce a fost, noi gratii, cu noi temniceri: la intrarea principală, la coborârea în subsol, la capătul coridorului, până când uşile celulei se închiseră după mine. În încăperea scundă, strâmtă, cu pereţii întunecaţi, cu zăbrele spre o curte interioară, se ridică de pe patul comun un bătrânel uscăţiv cu ochi somnoroşi. Îmbrăcămintea, deşi uzată şi lustruită, revendica apartenenţa la corpul ofiţeresc german.

— Comandor de marină, inginer Schwartz – se prezentă el, înviorat că-i vorbisem nemţeşte. Mă scăpaţi de singurătate. O duc de doi ani! Mi-am gândit toate gândurile. Mi-am repovestit viaţa. De-o vreme picotesc doar aşteptând masa. Dar acum mi-e bine şi, dacă aş avea o pipă de tutun, nu mi-aş mai dori nimic.

Înspăimântat de-o asemenea renunţare, pusei pe masă tot tutunul pregătit în lagăr şi tot ce mai aveam, ca să vadă că nu ştia ce vorbeşte.

Nu-l interesau noutăţile de afară şi nici povestea altuia, decât ca pretext pentru trecerea timpului. În primele zile vorbi mult, fiindcă tăcuse mult.

— Nu-mi mai fac iluzii despre întoarcerea acasă. Cu doi ani în urmă speram şi am dat tot ce aveam: ştiinţa şi puterea de muncă pentru refacerea şi modernizarea unui port în Baltică.

După ce ruşii au stors tot, inclusiv ideile înregistrate la oficiul de patente ale Reich-ului, m-au aruncat în închisoare pentru activitatea mea de comandant tehnic al porturilor din Marea Neagră. Cei doi ani de prizonierat i-am petrecut în biroul de proiectări al şantierului naval, bucurându-mă – cu excepţia libertăţii care-mi era limitată – de tot ce li se putea oferi specialiştilor sovietici într-o asemenea perioadă. Nu, nu mi-am făcut proces de conştiinţă pentru că m-am pus la dispoziţia inamicului. Poate că aveaţi dreptate susţinând adineauri că noi, germanii, suntem mercenari ideali şi că ne vindem stăpânului tăria noastră: munca cu cap. Dar ce ne rămâne altceva de făcut? Chiar dumneavoastră susţineaţi că, în regie proprie, deşi soldaţi de elită ai Europei, nu ne realizăm. Când vom învăţa să facem şi politică nu vom mai trăi din simbria altora. Dar asta e grija şi problema celor de afară. Personal, nu-mi doresc decât să mănânc pe săturate şi să lucrez cum ştiu eu, adică tot pe săturate.

Bătrânul tăcu, învăluit în fumul pipei, ca şi cum ar fi degustat saţietatea visată.

— Dormiţi cu lumină? – reluă el, îndopându-şi iarăşi pipa. Becul puternic de deasupra uşii deranjează foarte, mai ales când ne obligă să stăm pe spate cu ochii în el şi mâinile peste velinţă. Noroc că nu-s toţi gardienii turbaţi şi ne mai lasă şi ziua să picotim. Am nervi buni şi somnul mi-e adânc.

Dar şi sforăitul îi era adânc şi continuu, chiar şi în semitrezie. Surprinzându-l cum mă învelea cu grijă noaptea, îmi propusei să nu mă supăr de acest neajuns şi, aşa cum altă dată reuşisem să nu mă mai deranjeze copiii care se jucau în timp ce mă odihneam, voiam să trec în surdină şi necazul acesta imediat.

Dimineaţa, în curtea interioară cu pereţii spitalului pătaţi de igrasie, apărea o ceată de copilandri pali, îmbătrâniţi sub supravegherea unei gardiene cu rotunjimi de jur-împrejur, abia ţinute în încordarea uniformei. Minorii condamnaţi, o colecţie de măşti crispate pe trupuri firave, fără sfieli şi zburdălnicii, alergau bezmetici ca nişte câini jigăriţi şi înrăiţi, căutând chiştoace şi un miracol nesperat. Schimbau sudalme neînţelese, aşa cum ar schimba arşice pe nasturi, şi-şi mutau curând paradisul lor jefuit de cealaltă parte a spitalului. Estompat, pătrundeau din coridor zgomotele paşilor celor ce făceau curăţenie. Dar deodată urcă

fluierat, abia sesizabil, firul melodic al cântului transilvan de jale[116]: „De ce m-aţi dus de lângă voi?”, întrerupt de pauzele impuse de activitatea spălatului pe jos şi reluat mereu de la capăt. Potolindu-mi inima, atunci când zgomotele se apropiară de uşa celulei noastre, îmi ţuguiai buzele şi, uşor tremurat, fluierai crâmpeiul de melodie al versului următor: „De ce m-aţi dus de-acasă?” Urmă, limpede, îndreptarea bruscă a trupului plecat şi apropierea de vizor. Cu siguranţă că plantonul deţinut se asigurase că paznicul continuă să rămână pe cealaltă latură a secţiei şi, din schimbul febril-şoptit de întrebări, aflai că Brătan fusese condamnat cu alţi trei soldaţi prizonieri ai unui lagăr din Sevastopol, la zece ani, pentru agitaţie şi grevă. Toţi lucrau în incinta închisorii şi, în celula lor de la etajul doi, fusese adus un căpitan cu un ochi pierdut în război.

— E George Fonea – mă bucurai regăsindu-l. Spune-i…

Reconfirmarea legăturii permanente dintre noi la acel ceas neobişnuit de seară în care temnicerii parcă fugiseră mă făcu apoi să renunţ să mă arunc ca într-o bulboană în încâlcirea de glasuri fierbinţi care se căutau cu ştiri, făcând curtea interioară să clocotească asemenea unui cazan satanic.

— Transmitem în direct din infern convorbirile damnaţilor – anunţa de fiecare dată comandorul de marină, preluând oficiul de crainic al haoticei emisiuni în care parcă zeci de staţii de emisie-recepţie, etajate în golul curţii interioare, ar fi început să transmită ştirile, bruindu-se reciproc.

Dar cum cifrul, interferenţa şi suprapunerea mesajelor depăşeau capacitatea comentatorului, acesta repeta, fără legătură, doar cuvintele care reveneau mereu: procuror… tribunal… muncă silnică… lagăr de corecţie şi numere, numere de ani de pedeapsă, care se îngrămădeau ca material de construcţie, ca să lărgească teribila viaţă-închisoare a planetei. Umbra strâmbei zidiri ce ni se destina cădea şi în vis. Într-o noapte se făcea că mulţimi de oameni cu facle se îndreptau spre palatul mai marelui cetăţii ca să-i ceară trupurile tuturor celor căzuţi, fiindcă nu toţi foştii luptători erau pregătiţi pentru cinstire. Trezit din somn de somaţia ameninţătoare, acesta ieşi în marele balcon să-i liniştească:

— Sunt toţi cei pe care i-am trimis în luptă pentru viaţa

---

116 Este vorba de poezia „Bătrâni” de Octavian Goga.

cetăţii. Priviţi-i! Nu lipsesc decât cei vii.

Mulţimea, aplecată din nou să lumineze feţele împietrite, fără să-i găsească pe cei căutaţi, se ridica scandând numele celor ce visau cetatea care se lepădase de ei.

O singură dată, un vis generos mă întoarse acasă. Fu simplu, dar, totuşi, ca o intrare în Ierusalim. Mulţimea nu era în imagine, ci de fiece dată tocmai dispărea după prima cotitură, după ce pardosise fragmentul de drum cu flori multe, cu toate florile pământului culese proaspăt. Vestirea nu era vorbită, ci de mireasmă, şi alerga odată cu aşternerea covorului smălţuit cu culori înrourate.

Într-una din zile, alt prizonier fu împins în celula 30. Tânărul înalt, blond, bucălat se aşează fără bineţe pe marginea patului şi cuprinzându-şi tâmplele plânse îndelung, tăcut.

Dorinţa comandorului de a-i aşeza capul pe umeri îi dezlegă, în sfârşit, limba. Era subofiţer din trupele „SS” şi recunoscuse deschis la anchetă că participase la nimicirea unui sat al teatrului de luptă. Plânsul lui se datora însă gândului la reacţia pe care ar fi avut-o mama sa văzându-şi odorul închis. Actualizarea prin cuvinte a acestei reprezentări îi reactiva plânsul ca şi cum, în enorma închisoare, ar fi fost singurul adus pe lume de o mamă. La prânz mâncă tot, fără firimituri.

— În lagăr mâncam la masa fruntaşilor din producţie. Primeam supliment.

Şi-şi aminti iarăşi, cu lacrimi, de maică-sa.

Celălalt „SS”-ist, adăugat efectivului în după-amiaza aceleiaşi zile, un *Volksdeutsche*[117] din Volkinia poloneză, se singulariză în alt chip.

— Voi ce faceţi aici? – se interesă el, uluindu-ne cu formularea.

Comandorul, deranjat de familiaritatea cazonă sau de stupizenia întrebării, îi răspunse agale:

— Facem ce vei face şi tu, până când vei albi ca mine, cu condiţia să supravieţuieşti tuturor accidentelor de muncă silnică.

---

117 *Volksdeutsche*, termen german apărut după primul război mondial, odată cu modificarea frontierelor şi crearea de noi state; prin acest termen erau desemnaţi cei care, având drept limbă maternă germana, locuiau în afara statelor cu populaţie majoritar germană şi posedau cetăţenia statelor pe al căror teritoriu trăiau, dar care asumau, etnic şi cultural, naţionalitatea germană.

— Asta e soarta voastră – se diferenţie plin de repulsie noul venit. Eu plec imediat în lagăr. Mi-a spus judecătorul de instrucţie. Ancheta mea s-a consumat într-o oră. Eu nu am luptat în URSS. Doar în Iugoslavia. Contra partizanilor. Anchetatorul m-a felicitat pentru că am participat la lupta contra banditului de Tito. Mi-a cerut o declaraţie scrisă de mâna mea şi gata!

— Asta te costă 25 de ani şi vei fi primul condamnat dintre noi. Anchetatorul tău va lua o primă specială pentru rapiditatea cu care te-a aranjat – îl avertiză comandorul.

— Dacă ţi-ai pierdut minţile, moşule, ţine-ţi gura! – se enervează cel vizat. Nu cobi! Eu am de trăit.

Atmosfera se făcu beligerantă. A doua zi nu s-a produs eliberarea aşteptată şi Kurt s-a zbătut ca un animal tânăr închis în cuşcă. Bătuse de două ori la uşă, dar temnicerul, după ce l-a ascultat prima dată apatic, i-a închis uşa în nas. Deranjat a doua oară, se zbârli:

— Hei, Fritz, dacă nu te linişteşti, te încalec! Îţi scot eu gărgăunii din cap! Aici ţi-e locul! Dacă mai baţi la uşă, îţi dau eu libertate!

Cei doi consângeni râseră neprietenos când Kurt trecu din nou pe ruseşte, din cauza neputinţei limbii germane de a-i cuprinde nemulţumirea. Pe dată însă vocabularul rusesc îl făcu pe blondul Eckhart să-l apostrofeze:

— Ţine-ţi pliscul, polonez nespălat!

— Eu polonez?! – îl măsură, abia stăpânindu-se, cel insultat. Eu sunt mai neamţ decât tine, împuţitule! Vezi că-ţi masez pe loc mutra aia de găgăuţă!

— Tu, mie?!

După două-trei replici ca biciul, cei doi fraţi de arme continuară diferendul cu pumnii, înghesuindu-se unul în altul.

— Nu ştiu să se bată – mi-i arătă comandorul, cu detaşare neutrală. El îi dispreţuia pe amândoi tinerii şi, pentru a marca apartenenţa sa la o altă formaţie spirituală, folosea un stil elevat, iar explicaţiile date erau voit savante, inaccesibile.

Poporul care părea un monolit în coloană şi în formaţiile de luptă nu-şi găsise încă, după dezastru, valenţele fireşti ale coeziunii. Moş Zamfir – întemniţat cu Crin în celulele vecine şi, printr-o greşeală a temnicerilor, înghesuit pentru câteva ceasuri peste noi din cauza unei reparaţii –, deşi nu ştia nici o boabă

nemţeşte, se plângea că nemţii sunt camarazi numai din ordin.

Odată cu trecerea zilelor a continuat şi funcţionarea mecanismelor judiciare, întreruptă de numeroase incidente, cum a fost refuzul semnării de luare la cunoştinţă din cauza lecturii superficiale a dosarului – sau a comodităţii translatorului de a-mi traduce piesele necunoscute, adăugate vrafului de hârtii – care nici la încheierea instrucţiei nu era legat. Nu înţelegeam de ce foloseau atâtea tertipuri şi josnicii. Ei se întrebau de ce mă mai luptam, dată fiind condamnarea inevitabilă. Judecătorul de instrucţie mă întrebase de câteva ori cum aş fi procedat eu cu el într-un context asemănător sau, mai ales, cum aş reacţiona întâlnindu-l mai târziu, să zicem pe stradă, în Bucureşti sau… altundeva, unde ne-am trezi faţă în faţă, simplu, ca oameni fără sisteme, fără misiuni speciale. La interogatoriul din noaptea anului nou rămăsesem spre ziuă singur cu el. Perevodcicul pleca prin birourile vecine şi revenea de fiecare dată mai nesigur pe picioare şi la intervale mai mari. Căpitanul, albit în luptele de guerilă, se plângea altora: „El m-a albit în câteva ore şi-acum îl am în mână şi nu-l ucid!” M-a privit lung, tăcut, fără cheful de a mai continua pregătirea hârtiilor care duceau la condamnarea mea la moarte. A-mpins cu silă totul de-o parte şi-a început să-mi vorbească omeneşte, încercând să se facă înţeles într-o limbă din care nu înţelegeam mare lucru, afară de asigurarea că-i părea rău de mine, despre care ştia tot. Nu înţelegeam de ce folosea cuvântul „frate” şi de ce îmi întinse, la capătul unei perioade rostite cu efuziune, mâna, cu dorinţa să i-o strâng în semn de înţelegere. Ca răspuns, schiţasem pe o hârtie de pe masă un eşafod pe care călăul îi întindea mâna victimei care aştepta, cu ştreangul în jurul gâtului, să-i zboare scaunul de sub picioare. Spânzurătoarea era pedeapsa destinată criminalilor de război şi până în 1948 ea însemnase cerul localităţilor teatrului de război.

— N-ai inimă! – se înfurie el, înjurând şi alergând, ca mânat de streche, prin birou şi pe coridor.

— Dumneavoastră aveţi? – mă nedumerii eu.

— Da. Eu am! Şi încă una mare… mare.

Din dulapul metalic smulse apoi cu duşmănie o sticlă de votcă şi deşertă pe gâtlej cele două-trei degete de lichid rămase.

Procesul fu memorabil prin depoziţia lui George Fonea. Mai târziu, în închisoare, când eram scoşi la aer sub escortă, unul

dintre ostaşii din turnul de pază, care la procesul din 12 februarie ’49 fusese împlântat lângă boxa acuzării, îl arăta tovarăşilor săi din curte:

— Ăla, chiorul, e Fonea!

Tribunalul militar, iritat de incidentele în serie ridicate de cei trei foşti ofiţeri ai fostei Armate Regale române din fostul Batalion I Vânători de Munte, declarase, după sfârşitul unei zile furtunoase de dezbateri, că „aceste gunoaie” provocaseră mai multă zarvă şi bătaie de cap decât procesul-spectacol intentat generalului Zänecke, fost comandant al Crimeei. Ne ridicasem împotriva instituirii, apoi a competenţei tribunalului, împotriva incapacităţii traducătorului, care nu stăpânea nici româna şi nici rusa. Atacasem desfăşurarea instrucţiei, refuzam apărătorii din oficiu. Crin şi apoi eu reluasem, pe cont propriu, ceea ce George, iniţiat şi inspirat, arunca în luptă, folosind şi ce-şi pregătise sistematic fiecare pentru ultima războire verbală. Faptul că, nici în principiu, nici în practică, dintre milioanele de luptători ai frontului sovieto-americano-franco-anglo… etc., nu s-a pus problema să fie condamnat cineva pentru încălcarea legilor războiului dovedea că instituirea crimei de război întruchipa dreptul celui tare, al învingătorului, împotriva învinsului. Noi trei nu eram judecaţi pentru fărădelegi, ci pentru participarea la război, la războiul numit de ei de apărare a patriei. Numai că „apărarea patriei” începuse prin ocuparea, cu un an înainte, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru care noi eram gata să mergem, alături de oricine, împotriva cotropitorilor.

Arion, citat ca martor, se mirase că un tribunal militar, care se pretinde informat, îmi dăduse loc în boxa acuzaţilor, plasând faptele în altă parte decât acolo unde s-au petrecut.

— Învinuitul e tot aşa de nevinovat ca mine, chemat să depun ca martor.

— Eşti tot aşa de bandit ca şi el – îl întrerupse preşedintele completului de judecată.

Dar cei 11 martori ai acuzării, civili, toţi cetăţeni sovietici, foşti sub ocupaţie, îi dădură dreptate lui Arion, citaţi parcă să dovedească orice altceva decât vinovăţia mea. De neînţeles cum acuzarea nu-şi pregătise spectacolul. Se mărginise să afişeze fotografiile ocupanţilor pe itinerariile unităţii de altă dată, somându-i pe cei care-i recunosc să depună, convinşi că vor acuza, cu indignare sfântă, pângărirea pământului patriei

pentru simplul fapt că învinuiţii se află acolo.

Altă dată, mai târziu, în ţara mea, se vor găsi martori mincinoşi printre cunoscuţii apropiaţi. Cum a fost posibil ca niciuna dintre depoziţiile unor străini, care au dus-o greu în timpul şi din cauza războiului, să nu conţină nicio umbră de acuzaţie, ci dimpotrivă?!

Oameni de care nu-mi aduceam aminte decât vag, cunoscuţi adesea numai din vedere, introduşi în sala de şedinţe pavoazată în risipă de roşu, călăuziţi de arătătorul acuzator al preşedintelui, erau somaţi să depună ce ştiau. Ca un făcut, după ce scrutau tristele figuri din boxă, se grăbeau să înceapă:

— Pe cel mai tânăr îl cunosc bine.

Cei mai mulţi ştiau şi numele, cu variantele lui fonetice inevitabile pentru străini.

— Îl iubeau şi soldaţii, şi civilii.

Preşedintele îl întrerupea, cerând fapte. Dar faptele băteau în altă parte decât îi trebuia tribunalului.

Un bătrân cu faţa suptă mucenicește susţinea că, după fiul său, căzut pentru apărarea patriei, rămăsese cu un băietan, acum sub arme, pe care l-aş fi îmbrăcat la croitoria companiei cu haine trainice de foaie de cort. Nepotul venea cu alţi copii, în fiecare zi, să primească porţia de la cazanul soldaţilor.

O franţuzoaică din Ortalan, distinsă şi sigură pe ea, în ciuda vârstei şi a sărăciei, fu întreruptă îndată ce mi se adresă:

— Regret că vă întâlnesc în aceste condiţii. Locul dumneavoastră nu e acolo.

— Fraternizarea cu ocupanţii e pedepsită de lege – ameninţă preşedintele.

— Soţul meu a căzut pentru instaurarea puterii sovietice. Fiul meu a luptat în rândul partizanilor…

— Ce a făcut învinuitul în timpul ocupaţiei fasciste, când, din cauza sălbaticei prigoane, atâţea oameni paşnici au fugit în munte?

— Mi-a adus, de Paşte, cozonac şi lichior.

Părăsise Parisul la începutul veacului, pentru a-şi urma alesul (un rus) în ţara lui. El deveni mai târziu grădinar pe ţărmul crimeean cu castele şi, la revoluţie, o lăsă singură, în plină tinereţe, într-o lume străină, cu fiul militant pentru credinţa tatălui. Fiica acestuia, împreună cu bunica, refugiate în acel sat tătar, duceau viaţa fără bucurii a ocupaţiei străine. Îmi venea în

minte încercarea bunicii de a-mi deschide ochii asupra zvăpăiatei nepoate care-mi aţinea calea, împrietenindu-se cu bătrânii tătari la care locuiam.

Mă uluise iscusinţa cu care înmuia prin şăgălnicii habotnicia gazdelor, pentru a arunca o privire în odăiţa lipită cu pământ pe jos şi cu nimic în ea în afara patului de campanie şi a unor tingiri de aramă pe perete. Dar ispitele regizate nu m-au prins nicicând.

— Da, îl cunosc bine – declară martorul, cu înfăţişarea unui acuzator public.

— În ce împrejurări l-ai cunoscut?

— Ne-a dat cai şi căruţă, şi mie, şi altora, pe degeaba, pentru munca pământului.

„Inexact, apreciai eu în sine-mi, pentru că nu dispuneam personal de inventar agricol, iar ajutorarea populaţiei era ordonată de Corpul de munte”.

— A intervenit ca să nu fie trimisă fiica mea cea mare la muncă în Germania. Eram văduv şi n-avea cine să-i îngrijească pe cei mici…

(Asta ar fi fost posibil numai dacă l-aş fi îmbătat pe căpitanul Beischlag cu vinul lui, jucând rolul chefliului cu meşteşugite sughiţuri: „*Beischlag!* Hâc!”, ceea ce sporea de obicei apetitul bahic şi generozitatea invalidului german.)

Fiecare mărturie mă proiecta pentru câteva clipe ca pe o minge de ping-pong trimisă şi returnată de paletele străine, din şi în boxă.

— Ştia că mă întâlnesc cu fiul meu, fugit la partizani, şi nu mi s-a întâmplat nimic.

(încercam să-mi aduc aminte: văzusem sau numai mi se povestise că pe uzina electrică din Ialta fluturase în dimineaţa de după 7 noiembrie steagul roşu? Mecanicii, însufleţiţi la un pahar de samagon, îl arboraseră pe întuneric şi a doua zi, speriaţi, urcaseră în munţi.)

Această maică semăna cu Maica Domnului din icoana din odăiţa copilăriei mele.

Camarazii mei de luptă şi de boxă a acuzării, mai puţin cunoscuţi personal, riscau uneori să intre în clişeul obligatoriu al ocupanţilor. O femeiuşcă din sovhozul „Bezbojnic” (în traducere: „fără Dumnezeu”), instalat în zidirea mănăstirii de lângă Starîi-Krim, susţinea că George o lovise cu cravaşa peste degete şi

căuta, la ambele mâini, urma care nu s-ar mai fi şters şi pe care voia s-o arate tribunalului. După spusele sale reieşea că nu voise să primească soldaţii din compania lui încartiruiţi la ea. Dar din glumele acestora se ştia că era „mai primitoare ca moartea şi îndurătoare ca pământul”.

Certificatul de bună purtare care mi se acorda era bun pentru un nepământean, dar complet neutilizabil pentru virtualul criminal de război. Dar atenţie! Ultimul cuvânt acordat încurcă tribunalul, care găsise răspuns la toate:

— Aceeaşi instanţă l-a condamnat anul trecut pe subofiţerul Simionescu Alexandru pentru că ar fi condus plutonul de vânători de bande în acţiunile de care sunt învinuit şi eu. Dacă el putea fi făcut ajutorul meu, eu, ca fost ofiţer, nu pot fi făcut încheietorul său.

Condamnarea ambilor pentru funcţia de comandant în aceeaşi perioadă şi în aceleaşi lupte păcătuieşte împotriva unui cunoscut principiu de drept. Osteniţi-vă, deci, să-mi căutaţi altă vină decât cea care a format obiectul anchetei!

Şedinţa fu întreruptă. Tribunalul se retrase pentru întâia dată pentru deliberare. Celelalte întâmpinări din partea noastră fuseseră rezolvate „în mers”, prin câteva şoapte încheiate prin respingerea unanimă a incidentelor. Căpitanul grefier, revenit în sală (înveselit) ca să-mi ceară încă o dată datele identităţii, stârni în boxă emoţie printr-o revărsare necontrolată:

— Tu ai scăpat! Să păstrezi focul sacru! Nu te-a părăsit puterea care te-a apărat tot timpul. Când te întorci în ţară, du-te... şi spune-le să nu-şi piardă curajul! Unde sunt oameni, se poate trăi.

George contaminase exaltat şi pe prea-treazul Crin, care mi-i încredinţa pe ai lui (pe amazoana cu nume şi chip exotic, pe care o ştiam din fotografii, şi pe ochioasa şcolăriţă Anca).

În mine, ca într-o încăpere cu ferestrele uitate deschise, se ridicase o învolburare care mâna, ca pe nişte foi, tot ce gândisem şi regândisem în ultimele zile. Preschimbarea pedepsei capitale în 25 de ani de lagăr, preschimbare pe care toţi candidaţii la moarte şi-o doreau, mă înspăimânta. Preferam execuţia, cu toată repulsia pe care o aveam faţă de streang. Pentru abjectul spectacol aveam destulă putere. Pe George nu-l întrebasem, dar mi se părea că şi el ar fi ales varianta violentă, dar scurtă. De unde forţă să te menţii ca om pe-o arie

necuprinsă, înecat de neputinţă şi umilinţe? El l-ar fi iertat poate pe Villon, care a fost condamnat pentru tâlhărie, meditând: „E urâtă imaginea omului oprit între cer şi pământ, dar de a omului-vierme mi-e greaţă”.

Trăisem, în ajun, în măsura în care se poate trăi în închipuire, drumul spre eşafod. Vuietul mulţimii aţâţate mă făcea statuie dreaptă. Orice s-ar fi întâmplat, îmi rămânea atâta înţelegere pentru ei încât să-i plâng pe bieţii mei fraţi spectatori. Clipa ultimă de răspântie, dincolo de care nu mai e nimic (sau poate e mai mult decât orice), nu mă durea: nu atât pentru degradanta privelişte a sluţirii chipului de om către care mă îndreptam, cât pentru dorul de dragoste pe care viaţa de acolo nu mi-l mai putea hărăzi.

Tribunalul reintră, aducând verdictul.

Solemna şi înfricoşata clipă când viaţa e abătută de oameni ca un pârâu spre canal se desfăşura grăbit, indiferent, mecanic.

În limba încifrată a hârtiilor, se spunea că învinuiţii, deşi nu recunoşteau învinuirile aduse, se încadrau în prevederile cazului din 1943.

Pe mine mă scoseseră de sub învinuirea de a fi participat la acţiunile de luptă, la care luasem de fapt parte, şi mă condamnau la moarte pentru o altă luptă, de care nu auzisem niciodată nimic, împreună cu ceilalţi doi, pedeapsă preschimbată ulterior în 25 de ani lagăr de muncă şi corecţie.

Grefierul ne înmână nişte fiţuici roz, de un lat de palmă, bătute la maşină, din care lipsea motivarea pedepsei, decupată şi păstrată, pentru a nu fi văzută şi atacată de nimeni, în seiful justiţiei sovietice.

Recursul la casaţie, depus a doua zi pentru noi trei şi pentru ceilalţi care se aflau în celula condamnaţilor, sosi după o lună cu formula stereotipă: „Nici o schimbare”. Făcea excepţie doar cazul unui soldat german, care a primit, în loc de 25, 15 ani. Declarase că arsese, cu aruncătorul de flăcări, 1500 de prizonieri! Cifra ucişilor era la fiecare întrebare alta! Cei din celulă îl socoteau nebun. Era, oricum.

— Am devenit marfă fără căutare, ficiori! – îşi începea moş Zamfir discursul de dimineaţă, de pe priciul nostru.

— Zăcem depozitaţi de săptămâni în pivniţele ţarului roşu. *Mane, tekel, fares* s-a rostit şi s-a împlinit. Nu mai pridideşte oare cu transportul şi experimentează încă marele Pliuşkin din

Kremlin cum să facă, din viaţă, materie[118]. N-a mai rămas din om decât gura flămândă, care muşcă în jur atunci când „fătuca”-gardian nu găseşte prin celulele deţinuţilor câte o coajă de pâine şi pentru „străini”.

(În răstimpul scurt până când criminalii de război au fost mutaţi la etajul I din pivniţa rezervată noilor candidaţi, o fătucă-gardian cu obrajii aprinşi ne aducea în poala mantăii pâine rămasă de la femeile condamnate care primeau ajutor săptămânal.)

Sâmbăta, când ieşeam pentru douăzeci de minute la aer, treceam pe lângă coşurile cu daruri (*peredaci*, în ruseşte) care cu toată sărăcia lor făceau să lase gura apă străinilor fără pachete şi fără scrisori.

— Din toată lumea, numai ea se gândeşte că suntem cei mai huliţi şi nedreptăţiţi şi cerşeşte pentru noi. O fată care se bucură când împarte pâine flămânzilor compensează ticăloşia unei societăţi. Aşa-i, ficiorule? – mă înghiontea moş Zamfir direct când, uitând de mine, priveam prin gratii faclele plopilor pregătindu-se de înviere. E şi nespus de frumoasă, nu? Hai vorbeşte!

— E, într-adevăr, nespus de frumoasă! – încuviinţam eu.

Odată a certat, cu lacrimi în ochi, pe doi dintre noi care, din teribilism, nu participau la împărţirea pâinii. George i-a răspuns pentru amândoi:

— Acum, când nu mai am nimic, mi-ajunge bucuria dumneavoastră.

Dar şi el, fără să aibă nimic, făcea daruri: „Să-ţi fie ziua numelui, lumina/ Ce-o scutură prin gratii, primăvara! / Firimitură albă de la cina/ Celei din urmă taine, ce-a fost ţara!”…

Când ne scotea ea la „program”, rămânea discret în faţa celulei; cei cu amintiri din munţii Iaila priveam din uşa closetului comun, prin zăbrele, arca luminoasă a Ceatîrdacului, jilţul de piatră din care Dumnezeu privise amurgul de sânge al trupelor de munte.

— Doamne, de unde am căzut! – ofta George, închizând şi ochiul care-i mai rămăsese. „Trec în salturi vânătorii, / cum îi ştia inima de ieri”…

* * *

---

118 Pliuşkin, personaj al romanului *Suflete moarte* de Gogol.

Prospera industrie penitenciară cerea spaţii noi de depozitare şi, cum cvartalul închisorii-matcă era ticsit, loturi de condamnaţi fură îmbarcate în tren şi mutate în închisorile filiale. Ne mişcăm încă în cadrul plin de amintiri al Crimeei, dar asemenea îngerilor căzuţi, coboram spre iad. În vremea aceea nu eram ascunşi, ci arătaţi lumii de afară, să vadă şi să se îngrozească. „Corbii negri" trăgeau lângă peron şi în urletele temnicerilor eram zvârliţi precum boarfele din uşa dubei şi lipiţi ca nişte scuipaţi de caldarâm. Mişcarea spre vagoane se făcea în rafale scurte şi iuţi, cu câini-lupi zbătându-se în zgărzile pistolarilor. Condamnaţii, prinşi unii de alţii ca un mărăciniş, erau minaţi fantomatic de ducă-se pe pustii. Spectatorii încremeneau ca în filmele de groază, apărându-şi cu braţele ridicate faţa. Scene de coşmar sub lumina sudică, altă dată de miere.

Închisoarea din Feodosia, contaminată de priveliştea miniaturală cu ziduri scurte şi olane răscopt colorate a oraşului tătar părea un pretext, în comparaţie cu apăsătoarea puşcărie din Simferopol a ţarinei. Doar guzganii graşi ca purceii îi speriau aici pe condamnaţii scoşi la program. Celulele strâmte păreau înalte ca nişte puţuri, fiindcă fereastra cu gratii spânzura tocmai sub linia tavanului. Şase români împărţiţi în două tabere şi un neamţ cuminte între noi ocupam prima celulă de la intrare. Ceilalţi trei nu-şi vorbeau decât strictul necesar şi încercau să se descarce încredinţându-se în şoaptă unuia dintre noi. Cei vizaţi simţeau, oftau şi aşteptau rândul să-şi spună partitura. Moş Zamfir şi Deliorman acuzau pe al treilea, maiorul Tofan, „o gloabă ajunsă în mizerie fiziologică", pentru că îi împinsese, prin incapacitatea sa, în prizonierat. Moşul, bun şi înţelegător îndeobşte (aproape cooptat în familia noastră), avea un soi de repulsie fizică pentru „lombrozianul de origine turcă, devenit mistic din cauza foamei". Deliorman socotea că noi nu primeam supliment din cauza vrajbei tăcute care ne dezbina în suferinţă. Ca să-l înduplece pe Dumnezeu, se spovedi public şi propuse împăcarea. Ceilalţi doi o acceptară, însă nu din inimă, fiindcă nu-şi mărturisiseră deschis păcatele. Totuşi, celula primi un castron de „comsomoli" (peştişori anemici şi săraţi ocnă). „Turcul" îi împărţi fără greş, dar nu oricum, ci oficiind cultic; pătruns de prezenţa divină (care putea să înmulţească peştii) îşi închipui (în transă) o rugăciune ocazională. Maiorul părea că nu participă, moşul se întunecase, iar George şi Crin, schimbând ocheade,

izbucneau în râs. Dumnezeu, văzând că nu ne îndreptăm în inima noastră, dădu supliment altora mai vrednici de mila Sa, spre ciuda şi foamea mocnită a ipocriţilor.

Triumviratul nostru hotărî, pentru salvarea sufletelor, să învăţăm ruseşte, fiindcă altă cale spre cărţi nu există.

Văzusem zilele trecute pe coridor, întorcându-ne de la aer, coşuri cu cărţi ruseşti care erau împărţite prin uşiţă deţinuţilor de două fete în alb. Aşteptasem zadarnic să deschidă şi la noi. Ne găsirăm vina că nu am răspuns la strigarea neînţeleasă pe care o auzeam uneori. „*Knighi*” sau ceva asemănător, putea să însemne cărţi. Ceea ce ştiam noi ruseşte din timpul campaniei era nimica toată. Nişte tinere rusoaice voiau să afle pe atunci ce cuvinte învăţasem mai întâi. Li se răspundea: pâine, dragoste, cantonament. Ele făceau remarci hazlii, caracterizări personale, şi ne descoseau mai departe. Ca să le întrerup testul, am întrebat pe cineva care ştia ruseşte, şi, când mi-a venit rândul, am răspuns, cu nevinovăţie: „Dezbracă-te”. Scontasem greşit efectul, dar zelul şi interesul lor nu-l foloseam pentru învăţatul limbii. Vocabularul însuşi în lagăr era de ocară sau cazon. Nu ştia niciunul dintre noi să citească, decât, eventual, ceea ce-i rămăsese în minte din câteva încercări ratate. Dar învăţasem în şcoală alfabetul chirilic şi... aveam păreri bune despre posibilităţile noastre intelectuale.

— Fraţilor!... Cărţi! – dădu alarma Crin, cel mai cu picioarele pe pământ din triumvirat, care bătu la uşă delicat, comentând: „Primul act de cultură”.

Uşiţa se deschise şi un cap de fată cu zulufi cânepii se miră, probabil, cu vorbe neînţelese, că doream cărţi ruseşti.

— Vrem! – încercam noi s-o convingem, făcând risipă de mimică şi gestică.

— Ce anume?

Arătam pe rând cu degetul în coşul spre care ne chioram prin clapa cât o carte. George alesese *Sonata Kreutzer* a lui Tolstoi. O citise în franţuzeşte şi-şi rezervă bucuria de *a o citi în original*. Crin ceruse cea mai voluminoasă carte din coş, un Korolenko, ca o Evanghelie. Eu – mai ipocrit – mă oprii asupra unei cărţulii cât o fascicolă, *Povestiri de Cehov*, şi învăţai primul cuvânt tipărit: „preţ” care era urmat de „60 de copeici”.

Trei învăţăcei, în trei colţuri de celulă, pozând a şagă în afară, dar cu nelinişti înăuntru, începeau ceva temerar. Ne spionam

reacţiile încurcaţi de potopul de dificultăţi. George trecea de la un capitol la altul, încercând un cap de pod. Crin, cu poza gravă a cărturarului, mima, privind pozele. Lăsând viaţa celulei să curgă pe lângă mine, mă încăpăţânai să străbat de câteva ori toate şirurile neînţelese ale celor câteva pagini. Alesesem cea mai scurtă poveste. Semnele necunoscute ale alfabetului rus începeau să se clarifice. Cuvinte izolate se punctau pe canavasul încâlcit al istorioarei. „Vrea să doarmă”. Existau „el”, „ea”, încă o dată „ea”; o poezioară cu sonoritate simplă de cântec de leagăn. Cine putea fi al doilea personaj feminin, care vrea să doarmă, dar nu reuşea să adoarmă copilul? Prin transfer, substituindu-mă faptelor lui Cehov, încercam poteci prin desiş. După o noapte în care adormeam pentru întâia dată cu gândul la altceva decât la viaţa mea, mă minunai, în dimineaţa deschisă odată cu cartea, că mă mişcam cu povestitorul care relata că o slujnicuţă, copil încă, obosită de trudă, neizbutind să adoarmă pruncul, răsturnă leagănul peste el ca să nu-l mai audă. Titlul mă ajutase, ca în descifrarea unei plastici moderne. Reconstituii amănuntele, optând pentru soluţii confirmate prin cuvinte cunoscute. Stilul concis al maestrului mă ferea de divagaţii. După nenumărate reluări, mă prezentai în faţa confraţilor mei mai mari şi, printr-o lectură grăbită, din care un cunoscător nu ar fi înţeles nimic, legai punctele probate, desfăşurând firul dramei. George, uimit de reconstituirea dată, deveni suspicios: nu improvizezi oare? Tradu-o încă o dată! Marcase mintal anumite pasaje, pentru a controla dacă urma aceeaşi traducere. Mă verifică apoi unde ştia.

— Fără greş! Te primim în rândul căpitanilor!

Nici mai târziu, după ce învăţasem limba destul de bine şi tradusesem din rusă, nu aş fi dat o variantă mai bună.

Experienţa de explorare a celor doi camarazi nu se rotunjea într-un succes de moment, ca a mea în cazul povestirii din Cehov, dar încerca să rezolve sistematic probleme cum e aceea a prefixelor, a regimului prepoziţiilor, domeniu care-l favoriza mai ales pe rigurosul Crin. George excela prin detectarea semnificaţiilor de lexic. Consultarea permanentă deveni metoda comună de lucru. Cu fiece zi deveneam mai îndrăzneţi în investigarea noii *terra incognita*, în ciuda mereu altor dificultăţi. Sporirea lexicului şi sesizarea ocazională a sensului au dus la nevoia fixării imediate, într-un soi de dicţionar, întreprindere

interzisă de regimul închisorii şi dificil de realizat din lipsa materialului de scris. Campania de pescuire a cartonaşelor de *papiroase* în drum spre baie, aer sau „program”, legată de felurite necazuri, îi oferi lui Crin filele unui dicţionar de buzunar, în care fură consemnate, în popasul din Feodosia, câteva sute de vorbe rebele.

George Fonea, un posedat în tot ce făcea, se lupta într-o dimineaţă cu o afirmaţie a autorului despre eroina sa. După ce se amuzase un răstimp, Crin, înduioşat, lansă S.O.S.-ul obişnuit în asemenea dificultăţi şi triumviratul încercă să mediteze cum putea fi acea femeie despre care Tolstoi afirma: *ona ţelomudraia*. Influenţat de mecanismul cuvintelor compuse în germană, căutam să găsesc ceva acceptabil, rezultat din alianţa dintre ţelâi (întreg) şi mudrâi (înţelept), care să se potrivească unei femei. Nimic din tot registrul de calităţi şi defecte nu convenea. Crin lansă ipoteza că primul termen ar putea fi înrudit cu corespondentul popular rusesc pentru „virgină”. Argumentaţia încercată mustea de picanterii.

— Dar era căsătorită! – se opunea, fără umor, George, pentru care atributul necunoscut al acestei femei devenise problemă capitală.

— Dacă de trăsătura asta a eroinei ar depinde fericirea neamului omenesc – încearcă moş Zamfir să ne potolească –, atunci aş înţelege zelul vostru.

— Poate depinde, dar care e… care poate fi! Eu bat la uşă şi-l întreb pe gardian – hotărî George.

Gardianul, indispus, tâmp, somnoros, sau cu altă justificare, ne trânti uşa în nas, cu o înjurătură mai complicată.

— Întrebăm ofiţerul de serviciu la apelul de seară! De unde să ştie analfabetul acesta de pe coridor?!

Pentru întâia oară în istoria puşcăriei, apelul a fost aşteptat cu nerăbdare, din motive de cunoaştere – sublinie Crin evenimentul, auzind deschiderea (şi zăvorârea) în serie a uşilor, care începuse în ordine inversă.

— Drepţi!

Ofiţerul de serviciu numără, balansând braţul de şapte ori, aruncă în grabă formula de încheiere: „Aveţi întrebări?” şi se opri încurcat când am răspuns toţi deodată că avem.

— Ce înseamnă, vă rugăm, *ţelomudraia?*. – răspunseră trei voci deodată, însoţite de trei variante ale expresiei faciale care

trebuiau să dispună favorabil rondul.

— Ce, ce, ce?! – se strâmbă chipul roşcovan, trecând de la surpriză la ameninţare. George şi Crin, care în acele clipe erau amabilitatea întruchipată, explicară cu cartea în mână, arătând cu degetul, că marele Tolstoi scrie că eroina lui e *ţelomudraia*.

— Iată aici: era *ţelomudraia*. Ce înseamnă *ţelomudraia*?

Întrebatul citi cu ochii, lipindu-şi meditativ buza superioară de nas, răsuci cartea, constată că e Tolstoi… tipărit în Editura de Stat… şi convins în sfârşit de nevinovăţia noastră, citi cu glas tare propoziţia, încruntându-se. Apoi începu să se congestioneze. Cel poreclit de puşcăriaşi „câinele roşcat” gândea. Neobişnuita lui încordare arăta că se afla la cel dintâi act de gândire. Tăcerea din jur îl readuse încă o dată deasupra textului. Roşindu-se iarăşi, ne explică rar şi apăsat:

— Asta înseamnă că ea e *ţelomudraia*. Înţelegeţi? *Ţelomudraia* înseamnă *ţelomudraia*, ne tălmăci el cuvântul, repetându-l pe silabe. Acum înţelegeţi?

— Da, nacialnic, dar ce înseamnă? – insistam noi, cu sadism.

Nacialnicul, încălzit, reluă actoriceşte, cu aplomb, textul, ajutându-se şi cu mâinile. La a treia explicaţie, ascuţindu-şi expresia feţei la ultimul: „Înţelegeţi?”, Crin exclamă cu uşurarea străvechiului *Evrika*:

— Aha! Acum vă înţeleg!

— Explicaţi-le şi ăstora! – îi ordonă el, şi zăvoarele pecetluiră definitiv situaţia.

— Spune, spune, nu ne chinui! – îl asaltară toţi pe isteţul care pusese capăt discuţiei.

— Iată cheia, fraţilor! Simplu: *ţelomudraia* înseamnă… *ţelomudraia* – repetă el explicaţia ofiţerului, cu variaţiile de accent ale acestuia devenite istorice. Dacă aţi fi văzut că stăpânul era în pragul unui acces apoplectic, iar voi aveaţi expresia îngrijorătoare a unor copii tâmpiţi, aţi fi priceput şi voi.

La vizita săptămânală a doctoriţei închisorii, o evreică saşie, flatată de atenţia cu care o priveau „intelectualii străini”, George o întrebă, fără protocol, dacă e *ţelomudraia*. S-a supărat şi ne-a părăsit fără replică.

— E de rău! – oftarăm cu toţii.

— Caută şi spune-mi, în sfârşit, ce înseamnă **ţelomudraia** – mă întrebă George, peste ani, când răsfoiam un dicţionar rus-german.

— *Keuschheit*, deci castitate!

— L-aş fi vrut intraductibil… de nedefinit… – replică el, rămas pe gânduri.

Plecarea din Feodosia întrerupsese zelul învăţăceilor şi era puţin probabil că în lagărul de pedeapsă va mai fi răgaz de studiu.

— Da, dar în schimb vom trăi ruseşte; şi asta, pentru voi, însetaţii de cunoaştere, e esenţial – ne persiflă moşul.

Transportul începea cu celula de tranzit.

Împinşi în ea cu legăturica sub braţ, am rămas o clipă deconcertaţi. Mijlocul încăperii era golit ca pentru o reprezentaţie.

Puşcăriaşi, chirciţi sau şezând, se îngrămădiseră de-a lungul a trei pereţi. Lumina săracă şi impresia, după o privire fugară, că cei dinăuntru aşteptau ceva, ca într-o figuraţie de vulg, acţionară ca o frână asupra celor intraţi. Doar George se opri tocmai în mijlocul golului, lăsă săculeţul să-i alunece de sub braţ şi, privindu-i cu ochiul teafăr pe toţi deodată, rosti cu o undă de blazare: „Noroc, băieţi!”, în timp ce Crin murmură apăsat: „Strângeţi rândurile! Tăiaţi-le-o de la început!”

Un tinerel sări sprinten din fundalul de voci şi de mutre.

— Ca în mahalaua Grand, odinioară!

— Mucosul acesta ne provoacă. Golanii sar să-l apere, adică să ia ce-i de luat. Drept cine ne ia gunoiul ăsta? – se înghesui moş Zamfir să întrebe.

— Cine sunteţi, nene? – ne chestionă îndrăzneţ brunetul cu ochi isteţi, nada complotului.

Răspunsul îl lumină cu o nejucată bucurie şi, necrezându-şi urechilor, izbucni:

— Adevărat? Români veritabili? Din Bucureşti?

Toţi se declarară bucureşteni (cei care nu înţelegeau ruseşte dădură aprobativ din cap) şi tânărul, întors spre figuraţia gata de acţiune, o dezarmă prin entuziasmul lui:

— Băieţi, extraordinar! Sunt români. Români din Bucureşti. Ce oameni! Artişti! Ai noştri nu le stau nici la degetul cel mic.

— Ăsta a crescut sub ocupaţia noastră din Transnistria – încercau să ghicească ai noştri izvorul simpatiei neobişnuite. Sau din Crimeea, cumva?

— Da’ de unde! Sunt caucazian.

— Aha, vânătorii de munte i-au dăruit vreun frăţior! Clar!

— În orăşelul meu a fost un lagăr de prizonieri. Lucrau la construcţii – ne explică el, înfrăţit cu noi. Mitică, bucureşteanul, Dumnezeul meu, artistul artiştilor, lucra la teatru.

— Era actor? – vru să afle moşul naiv.

— Avea degete ca lumina... Catifea!... Curvă să fiu, dacă mint!... – şi amintindu-şi idolul, îşi luneca tandru prin aer degetele suple, nervoase, bune pentru vioară. N-am eu stofa lui... şi nici mâna lui, pupa-i-o-aş! dar m-a învăţat treburi straşnice. Aveam 9 – 10 ani. Mă trimitea la bazar şi veneam... gras! Mi-a povestit cum e la Bucureşti: fete ca miresele, bani-gârlă şi lăutari! De le dai şi cămaşa... Gaşca? Toţi artişti ai poporului, unul mai vestit ca altul. Cuvântul de hoţ e cuvânt. Nu ca la borfaşii ăştia – arătă el cu silă spre ai lui. Dacă nu-i nesocoteam sfatul, nu mă sufocam aici... îmi spunea: Să nu pleci băut la pescuit! În meseria noastră porneşti curat, ca la doctor. Auzi? Da, te aud, sufletul meu! – dialogă el, amărât, cu amintirile.

* * *

În triajul gării din Simferopol şi apoi în Dnepropetrovsk, vagonul-dubă zăcuse câteva zile sub bombardamentul solar. Tabla şi carcasa metalică se încinseseră ca plita. Chiar şi noaptea aerul stătut din cuştile ticsite era leşietic. Ne coceam în zeama proprie. Priveliştea hainelor de vată şi a celor îmblănite provocau leşin şi greaţă.

— Decât arşiţa asta împuţită, mai bine ger polar. E cel puţin curat... alb.

— Să nu ne fie prea alb! – oftau două voci din boarfele, miasmele şi înghesuiala de la „etajul unu”.

Jos, „la parter”, trecându-şi trupul povară de pe un picior pe altul şi ţinându-şi palmele sub pântec, în faţă şi în spate, aşteptau zadarnic câţi aveau loc, cerând „afară”. Cum apărea un paznic, gurile uscate, de cretă, cerşeau apă. Nemţii toţi şi cei mai mulţi dintre români se năpustiră de la început asupra hranei reci pentru transport: scrumbie sărată şi pesmeţi pământii. Paza vagonului, trândavă şi înrăită de exercitarea meseriei, distribuise porţia de apă în batjocură, vărsând-o pe lângă cănile împrumutate pe rând în compartimente. Capetele înghesuite sub şuviţele şi picăturile irosite se împingeau să le prindă în gură, în pumni, pe ochi. George, cu măruntaiele aprinse de peştele căruia nu-i rezista niciodată, se uita cu jind de pe banda

de sus la cei de la subsol.

— M-aş înghesui ca un purcel cu ei dacă n-aş fi pierdut ochiul în război.

Prima zi de transport fusese iad şi pentru Crin. Se ruga încontinuu să-l scoată la „program”.

— Deseară – hotărî satrapul. De două ori pe zi e „program”.

— Da, dar dimineaţa nu m-aţi lăsat…

Alergasem, din uşa întredeschisă pentru fiecare, cu mâinile la spate, de-a lungul coridorului. Şeful convoiului care asista la „Program” lovea cu cizma în şale sau unde nimerea, ca să accelereze mişcarea.

— Numai nevoia mică! Întinde-o! – urla cel împlântat în uşa deschisă a toaletei, smulgându-l pe cel neautomatizat şi proiectându-l pe calea întoarsă.

— Ascultă, ficiorule! – mă strânse moşul de picior. Tu ai voinţă! Cât om mai fi pe drum, să nu mă laşi să mai pun ceva pe gură. Cel mult un gât de apă… Să-ţi aduni toată energia de care mai eşti în stare şi să-ţi ţii udul! Mi-a fost milă de Crin… Mândreţea asta de bărbat… L-ai văzut odinioară la balurile garnizoanei? De unde să ştii tu, când n-ai văzut decât război şi prizonierat! Pe Crin l-a apucat plânsul când, după atâtea ore, n-a mai putut. I-am împins bocancul meu… Ah, dacă mai scap, Doamne, gândeam în zilele ăstea de transport, să mai ajung acasă!… De fapt, nu acasă, ci în grădină. Am un nuc, ficiorule, rotat cât o împărăţie, cu umbră răcoroasă şi-n miez de vară… umbră amăruie… s-o bei! Acolo nu-s „înstelaţi” d-ăştia să te grăbească. Să mă duc sub nuc, sau în vie, mai în fundul grădinii… Să-i dau drumul, ca un boulean, în tihnă, fuior la tors, mult, mult până simţi cum s-aşază liniştea în trup.

— De unde aţi scos voi că nemţii sunt problematici – reluă moşul discuţia după evocarea atmosferei bucolice. Ei nu plâng de neputinţă sau de mândrie rănită. Îi dau drumul şi gata! Le-a plăcut soluţia cu bocancul şi, practici, au adoptat-o.

— Lasă asta, spune, moşule, de ce ai desfiinţat premiile la şcoala dumitale?… Sau altceva: de pildă, cum ai făcut de nu te-ai căsătorit…?

Înainte de a ne dumiri ce se întâmplă şi unde eram, condamnaţii fură descărcaţi ca nişte saci şi înghesuiţi în maşinile-dubă.

Peste criminalii de război îndesară pe cei de drept comun,

printre care şi femei. Mirosul greu de benzină al motoarelor pornite îmbâcsi încăperea întunecată şi încinsă de arşiţa de afară. Icnituri de vomă în jur, bubuituri de pumni în pereţii de tablă, vacarm de voci spre uşa dubei.

— Las-o, lepădătură, în pace! Ar putea să-ţi fie mamă. Nu vezi că leşină? Nu sunt eu mai lângă tine…!

Dar ameninţarea de o drastică vulgaritate a aprigei apărătoare stârni o aţâţare nebănuită în atmosfera epuizantă. Omenia supravieţuia în bloc, deşi pasiv, doar în colţul amuţit al *criminalilor de război*. Ei nu atentau la trupul sau avutul altui chinuit şi, fără să gândească limpede acest lucru, se simţeau europeni în bezna cuştii cu fiare.

* * *

Pivniţa închisorii-fortăreţe din Harkov gemea de condamnaţi în tranzit. Prin uşile de gratii de pe ambele laturi ale coridorului se vedeau mulţimi de oameni ca în băile de aburi. Locul pentru un nou lot se hotăra simplu, prin deschiderea oricărei uşi. Încăperile cu pereţi vopsiţi în culoarea păcurii erau saci fără fund.

Intrarea în mulţime fu marcată de hârdăul de murdărie la care se aştepta la coadă, cum se aşteaptă afară la pâine. Priciul pe trei niveluri în continuă mişcare visceralã suia până sub tavanul negru, în spaţiul dintre el şi pereţi se înghesuiau cei fără pat, „cei fără partid”. Ca şi afară, suflarea omenească era la cheremul celor de la putere. Grupul „străinilor” nu avea de ales, aşa că se târî în bloc sub priciul scund.

— Aici e ca în groapă – ne anunţă un neamţ.

— Dar nu tot aşa de sigur – ne alarmă altcineva din margine, unde se amestecau cuvinte ruseşti şi nemţeşti: cele ruseşti, mieroase şi cu înjurături; cele nemţeşti, cazone, nesociabile.

Trimişii să investigheze ce ar reprezenta interes pentru mai marii lor deveniră nesiguri, părându-li-se că eram solidari. Pe deasupra, trecutul nostru de luptători îi tempera.

— Dacă n-am fi săraci, ar încerca să ne pună cu botul pe labe şi ar face din jefuirea noastră o datorie patriotică. Nu-i stârnim, dar nici cârdăşie cu ei nu facem. (Crin se gândea la toate şi era ascultat de toţi.)

Neliniştitul George însă, dornic să afle şi să cunoască lumea, revenea „la şerpărie” doar ca să doarmă sau ca să ne anunţe evenimentele:

— A sosit un „pachet” ucrainean de o sută de partizani de-ai lui Bandera. Au luat „puterea” şi au ocupat etajul unu. Mişcarea de translaţie se desfăşoară acum pe tot blocul. Foştii coboară fără împotrivire cu o treaptă mai jos, voi nu mai aveţi unde coborî şi nici cu ce cumpăra un loc mai sus. Vă las cu bine!

O dată instalaţi, naţionaliştii ucraineni marcară ritual sosirea, spunând în cor o rugăciune şi apoi cântând. În închisoare amuţi totul. Ritmul de marş, amplu desfăşurat, clocotea înfricoşător: *Pusti Moskva nas sajaiul*... „Poate să ne-nchidă Moscova, ceasul nimicirii ei e-aproape...”

Nimic nu tulbura neobişnuitul concert de care vuiau zidurile fortăreţei, dar totul rămase ca mai înainte şi noii veniţi, în luptă cu timpul mai puternic decât toate, cerură, ca să-i scape de sub povară, un povestitor:

— Romanist[119]! Ieşi în faţă şi spune!...

Un evreu pe care nu-l vlăguise încă închisoarea se anunţă cu aplomb să le ofere, ca într-un iarmaroc, ceva pentru inima lor. Înaintaşul lui, tot evreu, povestise pentru vechiul regim *Cei trei muşchetari*. În populaţia penitenciară, cu tot vechiul antisemitism rusesc, evreii apăruseră nu demult.

— Afară – agitatori, activişti de partid sau magazioneri; în puşcărie – povestitori. Ştiu să aleagă! mai descurcăreţi decât oltenii tăi, Fonea, ce zici? – încercă moş Zamfir să spună ceva din bezna de sub pat.

Dar George era în mijlocul forfotei. „Romanistul” fixă acţiunea pe malul Prutului, unde flăcăi ucraineni, aleşi parcă pe sprânceană, aşteptau să vină noaptea ca să se apropie de moldovencele ochioase care-i puseseră pe foc. Arsenalul de superstiţii cu care povestitorul înarmă pe temerarii ucraineni pentru a-i alunga pe soţii frumuseţilor moldave avea colorit folcloric, dar scenele de dragoste furată, cu tentă grasă şi vulgară, sunau a concesie făcută gustului comun. Ascultătorii, furaţi de tertipurile „romanistului”, tăbărâră la sfârşit, satisfăcuţi de isprăvile cu care se identificaseră, asupra lui George, reprezentantul fizic al taberei înşelate:

— Hei, chiorule, ţi-a plăcut?

— Cum să nu-mi placă. Romanistul vostru a ales pentru voi o carte mare; cu îngăduinţa voastră şi a celui în cauză, îl provoc la

---

119 Adică, în limbajul deţinuţilor, povestitor de romane.

o discuţie deschisă, pentru a vedea cum stau, de fapt, lucrurile în această carte, scrisă de concetăţeanul vostru de geniu, Gogol, pe care el nu l-a numit. Spune, povestitorule, ai plecat sau nu în această meşteşugită poveste de la *Serile în cătunul de lângă Dikanka*?

Evreul încolţit de George încuviinţă uluit. Anchetat din aproape în aproape, cu linişte şi cu pricepere, el concedă că, de fapt, ascultătorii se desfătaseră, fără să ştie, de propria lor înfăţişare, zugrăvită cu har de unul de-al lor, de cel mai mare, dar redată şi adaptată la nivelul oamenilor şi al locului dat. „Chiorul”, înghesuit cu puţin înainte de zeflemiselile publicului, deveni în mod spectaculos „cel mai deştept locatar al încăperii”.

Contrar aşteptărilor, George nu apăru îndată după victorie, ci mult mai târziu, însoţit de cineva.

— Aduc un frăţior de-al nostru, foarte tânăr. Să facă lumină, ca Alioşa Karamazov, în subsolurile bolnave de slavism. Aici te primesc şase ofiţeri români – i se adresă George. Spune-le, Bogdane, cine eşti şi de unde vii!

Ascultător, noul venit îşi făcu loc atent, se culcuşi între noi şi, sprijinit pe braţ, povesti cu glas tânăr, îmbulzit de întrebările celor din jur, câte ceva din trecutul lui cât o viaţă.

— Nu vă văd la faţă, nu ştiu cum să vă zic – începu el nesigur –, dar primiţi-mă să stăm împreună până ne-or despărţi.

Grăbit, parcă aducându-şi aminte de ceva, cu glas de rugăminte, se întrerupse:

— Nu am nimic. M-au luat de pe drum. Dar am ascuns în cusătură cinci ruble. Eu nu fumez. Mă duc iute să cumpăr de la străinii de sus ţigări.

Dispăru, cu toată împotrivirea noastră, care era gata să-l facă să plângă, şi se reîntoarse biruitor.

— Ai mei? Toată casa a fost deportată la sfârşitul războiului… Părinţii? Profesori la liceul de băieţi din Chişinău… Se vorbeşte că i-au dus în Siberia, departe, în regiunea Krasnoiarsk; pe mine m-au despărţit de surioara mea mai mare la Sverdlovsk şi m-am pomenit în Kazakhstan. De acolo am fugit. Mi-era tare dor de acasă… Sigur, eram amândoi la liceu; eu într-a doua, ea într-a cincea… Nu ne-am găsit bunicii. Îi deportaseră şi pe ei. Sora tatii murise în arest. Aşa spuneau cunoscuţii. Nu ştiu de ce. Însă unchiul meu le-a scăpat, se bucură el povestind. S-a alăturat lui Boghiu. Poate aţi auzit. Haiduc adevărat. Apare, ţine judecată şi

dispare, ca-n poveste. L-am căutat şi eu la întâmplare. Nu ştiam rostul. El însă ştie totul. Cred că nu m-a luat în seamă. Poate îl găsesc când oi fugi din nou. Voi fi şi mai mare şi m-or primi. Îl rog frumos!

— Copilul ăsta neîntinat de promiscuitatea din jur ne-a unit mai mult decât duşmănia străinilor şi înţelepciunea noastră.

Dacă nu ni-l aduceai tu, Fonea (aşa-i spunea moşul), ne înrăiam şi mai rău.

* * *

— Vino să cunoşti un erou al Uniunii Sovietice! – mă invită George la etapa următoare din uriaşa închisoare moscovită Lubianka.

— Neobositule Virgiliu, călăuză a celor destinaţi infernului, adu mai degrabă pe eroul înstelat în bolgia învinşilor. Te asigurăm, cu toată umilirea noastră, că îl vom cinsti mai mult decât au făcut-o ai lui care l-au pus între cei fără de lege – îl rugă Crin pe George, cu obişnuita seriozitate jucată, etalată de câte ori ne era cuţitul la os.

Sosirea unui nou grup încurcă programul.

— Uite la tânărul descoperit! – încercă moş Zamfir să mă facă atent. Ăla în haine deschise, caraghios de mici... Ce aer de exaltat! E poet, nebun?

Acela nu se opri pentru a întreba sau a se lăsa întrebat cum făceau toţi, ci după ce privi suveran şi inspirat forfota, zâmbi spre noi, sesizându-ne interesul şi deschiderea.

— Sunteţi străini, fraţii mei? – se apropie el, încredinţat că va fi confirmat. Toţi suntem străini în această lume, dar, dacă nu ne vom iubi, vom rămâne străini şi în faţa Domnului.

Aflând că eram români, ne informă că, în timpul războiului, confraţii lui de credinţă de la noi primiseră, pentru refuzul de a ucide, pedepse mai mari decât în păgânul stat rusesc.

Era predicator al sectei evangheliştilor, şi, după ce isprăvise condamnarea de 5 ani pentru că refuza să poarte armă, se dedicase exclusiv misionarismului în Moscova. Urmărit şi împiedicat în apostolatul său, se refugiase la Melitopol de unde călăuzea prin epistole pe cei părăsiţi, predicând neobosit – până când a fost arestat — porunca iubirii, singura mântuitoare. Întrebat despre pedeapsă, ne arătă 5–6 foi: copia după sentinţa de condamnare la 20 de ani. Existenţa unui asemenea act la purtător, emis de tainica instanţă, ne păru neobişnuită.

— Ba chiar indiscretă şi, de ce nu, şi indecentă – spuse Crin, fără zâmbet. De aceea susţin eu că, după un popas mai lung în Uniune, devii incapabil de a mai trăi pe deplin liber. Privarea de libertate îmbracă aici un caracter atât de sacrosanct încât, deşi victimă, te indignează încercarea statului de a se justifica. E ca şi când Divinitatea şi-ar cere scuze că ţi-a făcut ochi albaştri. Poftiţi dovada! – arătă el foile. Acuzatorul public citează din corespondenţa acuzatului cu Moscova: „Noul Vavilon, oraşul curvei gătite în stacojiu, Sodoma şi Gomora”. Sau aici – arătă Crin în alt loc: „Învinuitul a smuls din activitatea productiv-socială inovatori, fruntaşi în producţie. A paralizat chiar zelul unor membri de partid şi a căutat să zdruncine convingerile tineretului bolşevic”. Parcă o văd pe Sofia Neodolinaia – comentă Crin – cum îşi desprinde poza de pe panoul de onoare, renunţând să mai participe la şedinţe, la club, refuzând chiar, pe patul de spital, să fie operată de ocluzie intestinală!

Crin, lansat în rolul de translator, încă dificil pentru nivelul cunoştinţelor noastre, şi încântat de reuşita interpretării lui, îl privi cu detaşare şi curiozitate pe cel ce reuşise să-şi convingă adepţii să prefere moartea unei intervenţii chirurgicale, interzisă, pare-se, de învăţătura sectantului.

— Nu căuta explicaţia – îl scutură moş Zamfir de braţ – în forţa de convingere a unui om sau a unei secte, ci în nevoia de credinţă a poporului, căruia ateismul de stat i-a închis calea spre orice altă învăţătură. Aşa îmi explic eu creşterea explozivă a sectarismului religios în URSS şi furia de condamnări a tribunalelor. În numele nonviolenţei şi al refuzului de a purta arme, mieluşeii convingerilor sectare devin luptători acerbi, fanatici şi antisovietici.

Predicatorul se interesă nerăbdător de intervenţia moşului şi, pricepând repede opoziţia, se aruncă frenetic în polemică:

— Nevoia de dragoste e izvorul şi tăria noastră, se aprinse el. Iubiţi-vă între voi, iubiţi-vă duşmanii, luptaţi pentru mântuirea sufletelor rătăcite!

— L-ai binecuvântat pe cel ce ţi-a smuls hainele?

— E un frate rătăcit care trebuie salvat.

— Cum?

— Dar pe procurorul şi judecătorii care ţi-au luat libertatea? – întrebau cei din jur.

— Sunt mai necesar între aceşti oameni decât în libertate. Aici

ura e densă. Dacă nu o vom sparge cu dragoste, ne sufocăm. Iubiţi-vă, fraţilor, şi toată lumea violenţei şi a minciunii se va risipi ca fumul. Verbul predicatorului se înaripa, alungind tot mai spre marginea încăperii larma pestriţei mulţimi.

Numărătoarea de seară le întrerupse zelul.

Plutonierul de serviciu, nemulţumit de disciplina deţinuţilor, găsi un ţap ispăşitor în deţinutul îmbrăcat în vestigiile unei uniforme militare, insultându-l scabros. Neobişnuit de sensibil, nesuportând insulta unui inferior, victima îşi anunţă gradul: locotenent-colonel.

— Tu…? un fund împuţit! – îi rânji rondul în faţă.

— Sunt locotenent-colonel Voroviev, erou al Uniunii Sovietice.

— Vrei să-ţi spun eu ce eşti? – îl măsură subofiţerul, neclătinat în siguranţa autorităţii lui, trecând pe cealaltă parte a izvorului lexicului său. Asta eşti tu şi asta ai fost totdeauna. Erou al Uniunii Sovietice sunt eu şi oricare te ţine sub cheie.

George se întoarse spre nefericitul luptător, încercând să-l liniştească. Ambii erau indignaţi, dar în chip deosebit. Confratele nostru, principial şi tragic, trăia evenimentul politic: puterea de stat batjocorea josnic pe cel care o slujise, după propria-i estimare, eroic. Pentru rus, lovitura primită nu se lega cu un sens esenţial, ci rămânea un incident între doi inşi, deşi părţile în conflict se declarau exponenţii aceeaşi autorităţi. Colonelul, în ciuda mândriei rănite, nu se gândea să pună sub semnul întrebării valoarea puterii de stat, ci îşi făcea un plan practic de ieşire din situaţia în care i se puteau întâmpla asemenea necazuri.

„După sfârşitul războiului – gândea el –, când devenisem directorul fabricii de aparataj electric din Odessa, o asemenea ieşire era inimaginabilă. Condamnat pentru proastă gospodărire a întreprinderii la 10 ani de lagăr, am un singur lucru de făcut: să scurtez, prin muncă de fruntaş în producţie, la mai puţin de jumătate, perioada în care pot fi lovit. Ca inginer care şi-a fructificat pregătirea şi în timp de pace şi de război, nu va fi greu”.

— Aţi gospodărit într-adevăr necorespunzător fabrica? – voia să se convingă George.

— Am făcut tot ce am putut mai bine. Nu s-au înstrăinat bunuri. Am ţinut, ca militar, totul strâns.

— Dar atunci cum?

— Organele de partid şi de stat au socotit că neatingerea parametrilor de plan într-un sector important a prejudiciat economia.

De fapt, problema e să devin ce-am fost. Dar sănătos, cu cei 42 de ani cât voi avea la eliberare, se pot face încă multe. Va fi mai greu să-mi recapăt carnetul de partid.

George auzise mai mult decât trebuia ca să-l mai intereseze acest tip de şcolar spălăcit şi mândru, dar, ca să nu plece cu mâinile goale de la o asemenea întâlnire, îl rugă să povestească din război.

— Îmi pare rău că nu vă pot povesti despre o mare bătălie cu trupele române – începu el, cu o superioritate rău disimulată –, dar armatele frontului mareşalului Rokossovski, cu care am participat la victorie, s-au mişcat pe axul Stalingrad-Varşovia Berlin.

— Aţi luptat numai în ofensivă? – se miră Crin.

— Să zicem că da, deşi am făcut şi Harkovul, în '42, cu altă divizie. Dacă vreţi fapte de arme, ascultaţi-mă despre bătălia Varşoviei. Divizia noastră a fost adusă acolo din spaţiul Cracoviei. Abia sosiţi, împreună cu divizionarul şi comandantul regimentului, sunt chemat la Rokossovski. Mareşalul, un bărbat frumos, înfipt, începuse cariera războinică la comanda unei divizii formate din deţinuţi. El însuşi fusese condamnat; aşa e la noi, cine n-a fost închis, va fi. Avea cap şi îi ieşea bine tot ce îndrăznea.

Apoi mi se adresă direct:

— Batalionul tău de pionieri trece cu orice preţ apa, ia legătura cu grupul polonez (tocmai izbucnise răscoala) şi formează un cap de pod. Mi s-a dat ca ajutor un comandant politic, bărbat mai vârstnic, cu care să mă sfătuiesc şi „să-l ascult”, fiindcă, subliniase mareşalul, „ştie bine ce are de făcut şi e bărbat încercat, trecut prin multe”. Am înţeles că eu eram braţul şi el capul – accentuă mulţumit povestitorul, ca şi când ar fi fost invers.

Transbordarea s-a făcut prin improvizaţii. Până la miezul nopţii, când începea acţiunea, nu sosiseră ambarcaţiunile speciale decât în parte. Am recurs la bărci pescăreşti, butoaie, albii.

Răsculaţii începuseră atacul pentru a pune stăpânire pe porţiunea de ţărm stabilită de comandamentele respective. Ne-

am aruncat în apă, ca-n război, cu „ce-o ieşi!” Malurile Vistulei erau de foc. Se scuipau reciproc. Apa fierbea. Unii se duceau la fund. Alţii încercau să atingă ţărmul înot. În sfârşit, am pus piciorul… Polonezii ne îmbrăţişau şi strigau: „Hai pe Friţi, mama lor!”… Când să organizăm apărarea comună, cereau sector separat. Noi trebuia să-i intercalăm pe ostaşii noştri în dispozitivul lor. Nici nu voiau să audă de amestec. Guvernul din exil, de la Londra, interzicea combinaţia. Erau în legătură permanentă prin radio şi pentru orice nimic le cereau avizul. Politrucul meu gândise soluţia şi, folosind încercarea inamicului de a ne ataca tocmai când subunităţile sovietice se aprovizionau cu muniţii, dirijă, prin oamenii cu care venise, grupele noastre în dispozitivul polonez, ca act legitim de apărare comună, imediată. După respingerea atacului, separarea pe sectoare era şi mai nerealizabilă decât iniţial. Soldaţii noştri cultivau bunele relaţii, îi căutau printre polonezi pe procomunişti. A doua zi seara, suntem convocaţi la postul de comandă polonez. Nemţii anunţaseră că trimit parlamentari. Statul lor major ne-a primit ca pe diplomaţi. Ofiţerii lor erau domni culţi, subţiri, ca în filme. Hei! Mama voastră! gândii eu. Staţi că şi noi putem fi ambasadori. Am salutat, ne-am înclinat în toate părţile şi ne-am umflat pieptul de parcă eram în uniformă de gală în Sala Armelor din Moscova.

Generalul lor, elegant şi cu dichis ca un capitalist, m-a întrebat prin translator, dacă intenţiile comandamentului sovietic erau să participe la eliberarea Varşoviei numai simbolic, printr-un batalion. Mă pregăteam să-i spun, cu înţeles, că puterea sovietică se gândeşte la toate, nu în joacă, ci pentru un viitor mare, când… apărură, însoţiţi, cei doi parlamentari. Li s-au dezlegat ochii. Să mă ia dracul! dramatiză povestitorul scena de atunci, agitând braţele fără efort. Am văzut roşu! Fasciştii, după care alergasem prin fumul exploziilor tot războiul, erau în carne şi oase la doi paşi, zâmbind trufaş. Întindeau pe rând mâna ofiţerilor din statul major polonez. Politrucul îmi şopti: „Nu le da mâna bandiţilor!” I-am privit de sus cum aşteptau cu mâna întinsă. S-au răsucit pe călcâie elastic şi milităros şi au comunicat că sunt gata să accepte capitularea răsculaţilor, asigurându-le viaţa „conform uzanţelor internaţionale”.

Tovarăşul meu făcu doar un semn din ochi spre intrarea buncărului, către adjutantul meu, care aştepta. 40 de pistolari

sovietici, pregătiţi din timp, năvăliră în comandament strigând: „Sus mâinile!” Straşnici băieţi! Pe cinstea mea, să-i pui în ramă! Polonezii, uluiţi, încearcă să explice că parlamentarii nu pot fi făcuţi prizonieri, că legile internaţionale interzic... „Asta e legea: cine nu se supune, e împuşcat pe loc, mama voastră! Linişte!”, strigai eu ca la şcoală şi, întors către generalul lor, comunicai că Uniunea Sovietică le oferă aliaţilor polonezi posibilitatea să treacă în refacere pe celălalt mal al Vistulei. Armata Roşie preia lupta de eliberare a Varşoviei şi a Poloniei-surori. „Poftiţi la îmbarcare! Vă însoţesc soldaţii noştri. Executarea!”

Pistolarii i-au împins cu piepturile lor pe nehotărâţi, golind comandamentul. M-am văzut în oglinda mare, strigând: „Înainte, pentru prietenia veşnică sovieto-poloneză!”

Am ieşit repede după convoiul mânat în trap. Era liniştea unui armistiţiu care nu mai putea dura. Bărcile pregătite fură încărcate în grabă şi lunecară peste scena de apă. S-a tras cortina şi gata! Am rămas să vedem ce mai putem face cu nemţii. Ne-au atacat spre ziuă furioşi şi ne-au zvârlit în apă. Rănit, m-aş fi dus la fund fără sanitara batalionului, cu care mă căsătorisem după o petrecere în Ucraina eliberată. Nu ştiu cum m-a dus la ţărm după ceasuri întregi de plutire în josul apei şi nici ce s-a mai întâmplat până să ajungem într-un spital de campanie. Rana a fost uşoară, dar ce folos. M-au arestat şi m-au dus într-o fortăreaţă din Lemberg, unde mi-am întâlnit divizionarul şi comandantul de regiment care susţineau că din cauza nebuniei mele de a-i fi arestat pe capii răscoalei varşoviene vom fi condamnaţi la moarte. Într-adevăr, am fost condamnaţi toţi trei la moarte ca să se dea satisfacţie aliaţilor vestici puşi în mişcare de guvernul polonez refugiat în Londra şi care acuza Uniunea Sovietică de a fi decapitat mişcarea de rezistenţă din Varşovia.

Mi-am zis: „Aşa-ţi trebuie, dacă te amesteci în marea politică fără să te pricepi! Plăteşte acum cu capul!”. Execuţia întârzia, dar aşteptarea morţii inevitabile e o grea pedeapsă. Până la urmă, cei mari vor fi gândit că de moarte tot nu scăpăm şi, ca să aducem şi un folos patriei, ne-au trimis în unităţi de luptă. Am încercat să mă dau la fund, schimbând la orice ocazie regimentul. Deşi pândit continuu de moarte, n-am uitat de temuta sentinţă capitală. A venit ziua victoriei şi perioada de ocupaţie. Începusem să sper, dar un ordin laconic m-a pus pe

drum. Purtat ca un colet militar, din etapă în etapă, mereu spre est, cu avionul sau maşina, am fost depus într-o dimineaţă pe un câmp cu trupe, la marginea unui oraş de dărâmături. Se monta o tribună metalică. Soseau fanfare militare. Gândeam: „Ai aşteptat atât, dar nu fitecine e executat cu asemenea alai”.

Brusc, vacarmul câmpului cu soldăţime fu sfâşiat de trompete, ca la sosirea generalului comandant. Trupele încremenite în formaţii au tunat a salut. Fanfarele au intonat un imn necunoscut. Apoi, într-o limbă străină din care am înţeles doar Polonia, s-a transmis prin megafoane un ordin şi apoi nume. Primele trei, dintre care şi al meu, mi-au părut în prima clipă doar cunoscute, în momentul următor m-am trezit alături de ceilalţi doi cunoscuţi condamnaţi la moarte şi înainte de a se opera în clar succesiunea de mutaţii, eram decorat cu cel mai înalt ordin militar polonez, pentru eliberarea Varşoviei. La intrarea în comandamentul armatei am fost felicitat pentru titlul de erou al Uniunii Sovietice care m-a făcut să cresc şi în ochii mei şi în ai altora. Necazul cu condamnarea va trece, ca şi altele. Oricum, ştiu ce am de făcut mai departe – încheie eroul, sigur de sine.

Moş Zamfir, iniţiat ca traducător doar în ediţia prescurtată a întâmplării, se interesă de soarta personajului feminin care făcuse posibilă supravieţuirea eroului.

— Ne-am despărţit. Nu mai corespundea… În timp de pace cerinţele sunt mai mari. M-am căsătorit cu o ingineră tânără…

Povestea interesase, dar eroul nu plăcuse.

— Sovieticii puteau distribui un alt pretendent în rolul de erou — se comenta în şoaptă, după stingere.

— Textul ar fi fost acelaşi.

Pe scena sovietică oamenilor nu le rămânea decât să fie interpreţi… roluri.

* * *

Etapa următoare se încheie la Kirov. Dubele ne transportară de la vagoanele Stolîpin în lagărul de tranzit. Gemea de oameni. Transporturile veneau şi plecau. O uriaşă staţie de pompe care împingea sânge omenesc pentru lagărele din Cercul Polar. Cei norocoşi erau trimişi pentru munci de pădure în sudul republicii Komi, la Peciora, câteva sute de kilometri la nord de Kirov. Se schimbau noutăţi. Veştile treceau peste cei înghesuiţi, ca umbrele unor păsări fantastice. Oamenii se apărau de ele

comentându-le:

— Ne auresc cuştile: intrarea închisorii din Gorki seamănă cu holul unui hotel de lux pentru turişti. Temnicerul stă într-o cabană de cristal... (În cincinalul următor: sârme ghimpate din aur.)

— Se deschide o nouă arteră de tranzit peste Kotlas, străbătând Uralul spre Kamciatka, de-a lungul zonei subpolare siberiene. (Salba luminilor din zonele interzise ale şiragului de lagăre va fi reflectarea pământească a aurorelor boreale.)

— În închisoarea de tranzit din Vologda, a fost ales noul rege al blatnoilor[120]. Trei pretendenţi revendicau titlul. Lupta pentru putere a durat două zile. Printr-o hotărâre a celor trei s-a stabilit că ieşirea în scenă a celor în plus să se facă la un joc de cărţi: cine pierde, îşi pierde viaţa. Forma de execuţie: tentativă de evadare, în plină zi, în timp ce ieşeau la aer, pentru ca şi supuşii să aibă o distracţie. După prima partidă, sentinelele au tras în cel ce s-a năpustit în zona interzisă. A doua zi, înainte de a se începe partida ultimă, unul dintre jucătorii rămaşi a renunţat la luptă, depunând jurământ de supunere. Kneaz e numele noului rege al blatnoilor. (Ce condamnare are regele?)

Pentru neiniţiaţii în straturile şi curentele „sectare” ale închisorilor, se găsea oriunde un ghid care să explice că blatnoii erau condamnaţi din lumea pestriţă a hoţilor, care nu atentau la raţia zilnică (*balanda*). Dintre legile lor nescrise: nu lucrau, nu se puneau în slujba administraţiei asemenea *sukilor* (căţelelor) cu care erau în permanent război.

Neostoita şi densa frământare făcea ca oamenii să se piardă în masă de parcă ar fi fost văzuţi de la distanţă. Ne oprirăm lipiţi de peretele unei barăci lângă un bătrân catorjan [?] descărnat şi stafidit, care privea lumea ce-l înghesuia.

— Ăsta e combustibilul progresului sovietic. O dată împins în sistemul de conducte, nu mai există ieşire decât întâmplător, pe la vreo îmbucare sau bifurcare. Se deschid periodic ventilele de siguranţă doar pentru produsele de drept comun. De-alde noi, cei cu număr (el purta pe fruntea căciulii, pe spate şi deasupra genunchiului drept numărul M.894 şi fusese închis odată cu instaurarea puterii sovietice), suntem folosiţi până la completa ardere. Pedeapsa se înnoieşte de obicei automat: mai primeşti

120 *Blatnoi* (rus.): infractori de drept comun, adeseori criminali, organizaţi ierarhic în cadrul Gulagului sovietic.

zece sau douăzeci de anişori. Dar sunt puţini cei care mai apucă ziua aia.

— Sunt sigur că dumneavoastră, cu această soartă şi rezistenţă de excepţie, veţi avea parte de eliberare – îl îmbună George.

— Uneori, când nu pot dormi, îmi trece şi mie prin minte aşa ceva. Îmi fac spaime degeaba, deşi ştiu că nu se poate întâmpla... Aşa sunt bătrânii. Le e teamă să nu fie lăsaţi pe drumuri!

— Cum? De ce vă e teamă?

— De libertate, copii, de ea mi-e teamă! Doamne fereşte! Asta mi-ar mai trebui, după atâta chin, după o viaţă!... Când nu mai am pe nimeni!... Unde să mă duc? Ce să fac?... Am uitat tot. M-au uitat toţi. Aici sunt registrator medical. Am un pat, mâncare, o carte.

— Ce-aţi fost înainte, când eraţi liber?

— Inginer, ca pregătire, dar am luptat până la revoluţie pe frontul românesc. Eram adjutantul unui corp, tânăr, de vârsta dumneavoastră.

— Şi aţi uitat de libertate? E posibil aşa ceva?

— M-am mirat şi eu, cu ani în urmă, când am văzut un deţinut tânăr plângând de ţi se rupea inima. Terminase pedeapsa: 15 ani. Intrase de copil. Nu ştia decât ceea ce vedeţi. Ştiţi cum îl încurajau prietenii lui? „Costea, opreşte-te, nu mai plânge! Vii iar. Dai în cap unuia. Bagi mâna în buzunarul cuiva şi te aduc înapoi”... Vedeţi că se poate să uiţi de libertate? – îşi reluă bătrânul propriul necaz. Şi-apoi, ce e viaţa de afară? Pentru cei tineri mai e o femeie... sau vreo jucărie, ca pentru copii.

— Totuşi, mai credeţi în ceva; în viaţa de dincolo, de pildă...

— În ce mai poţi crede, când într-o viaţă n-ai văzut decât ce e în jur? Când nu se arată nicio schimbare?

* * *

Dincolo de auzul omului obişnuit se transmiteau şi altfel de date, dar accesibilitatea la asemenea reţele era o problemă de iniţiere ocultă. Oamenii, în ciuda primitivismului şi a vieţii silnice impuse oficial care-i reduceau pe cei mai mulţi dintre ei la nevoile primare, mai căutau să scape prin plasa deasă şi rigidă spre visul lor de om. Detectarea profilului uman era îngreunată şi de tactica disimulatorie a autoapărării, de compromisurile făcute pentru a supravieţui, de sechelele mutaţiilor din plan

formal.

La Inta, pe lungul drum de fier spre Vorkuta, unde fiecare traversă era aşezată – cum relatau veteranii – pe inimi omeneşti, în compartimentul nostru fu introdus un deţinut masiv, cu înfăţişare de rusnac tembel.

Tocmai le povesteam în şoaptă, lui George şi Crin, peripeţiile unui gradat român însărcinat de biroul de informaţii să pătrundă într-o brigadă de partizani. Întreprinderea aceasta fusese inspirată de zelul cu care o rusoaică stătea de capul lui, spre a-l convinge să dezerteze. Atenţia cu care cei doi confraţi ascultau neobişnuita întâmplare părea că se transmisese şi rusului, care-şi făcuse loc pe bancă lângă ei, în faţa mea. Surprinzându-l prins în poveste, mă adresai direct:

— Înţelegi româneşte?

Se apără încurcat, bâiguind o scuză în ruseşte. După ce eroul povestirii mele, trecut prin probe dure care să-i verifice loialitatea, reuşise să-şi informeze şeful despre proxima acţiune a brigăzii de partizani, încordarea cu care noul venit urmărea firul desprindea, din relieful puhav al „capului de caşă”, o curiozitate cu spaime de copil care-şi uitase gura deschisă.

Asaltat după sfârşitul povestirii, în româneşte şi apoi în ruseşte, el recunoscu că înţelegea, dar nu mai putea vorbi limba română.

— Ai fost în timpul războiului în România? Sigur că şi la Bucureşti – am conchis noi. Ai bătut localuri. Spune-ne de care îţi mai aminteşti! De toate? Dar de Tănase? De teatrul Cărăbuş?

După cascada de întrebări, răspunsurile atestau că ştie uluitor de multe nume, amănunte caracteristice şi note de colorit local pentru a fi fost bucureştean numai în trecere. Înghesuit iarăşi de întrebări, recunoscu că a copilărit şi chiar s-a născut în Bucureşti.

— Bine, dar atunci ai urmat şcoala românească!

— Da!…

— Unde? Dar în familie vorbeşti numai ruseşte, de nu mai poţi lega două propoziţii? Ambii părinţi erau ruşi?

— Părinţii mei sunt români!

— Păi cum de eşti rus, atunci?

— Nu sunt rus.

— Dar atunci ce eşti?

— Român, răspunse el mai departe în ruseşte.

— Ce fel de român, dacă nu vorbeşti limba!

— Am uitat-o. N-am vorbit cu nimeni, de 5 ani, niciun cuvânt.

Mirarea noastră se întoarse în indignare. Să-ţi uiţi limba în cinci ani! În ce limbă ai grăit, ai visat? Namila stătea tâmp în faţa noastră, ca la o înfricoşată judecată la care nu mai putea ascunde nimic… Cum, ofiţer activ? În armata română? Simţindu-se vinovat de nefericita uitare, încerca să spună româneşte, dar nesigur, ca pe gheaţă, după câteva clătinări plonja în ruseşte – în limbajul puşcăriilor şi al lagărelor – de te apuca disperarea gândindu-te la ce i se poate întâmpla unui om slab, ajuns sub necruţătorul blestem. Ne povesti ruseşte, că după 23 august ’44, unitatea lui – era sublocotenent – lupta alături de Armata Roşie în Transilvania, într-o seară fu chemat în ajutor de un soldat: un ofiţer sovietic, cu pistolul în mână, voia să-i ia calul de la căruţa aprovizionării. Aliatul nu cedă şi deschise focul, dar sublocotenentul ţinti mai bine. Interveni o patrulă sovietică şi, fără apărare, fu condamnat de un tribunal rusesc la 5 ani pentru omor. Strivit de străinătate, în lagăr îşi ascunsese obârşia, trecuse drept „moldovean” şi tot ferindu-se, se desfiinţase, abrutizându-se, părăginindu-se ca o coşmelie uitată. Supravieţuise cumva, îngrijindu-se numai de namila de hoit. Mai târziu îndrăzni să se mărturisească: în ultimii doi ani, având pedeapsă mică, fusese recrutat în autopaza lagărelor şi a şantierelor de muncă. Îi păzea cu puşca pe tovarăşii lui de suferinţă. I se termina pedeapsa şi fusese adus la centru, pentru a i se hotărî soarta. Confruntat întâmplător cu ai lui, începea să-i fie ruşine şi se mărturisea pentru a se uşura: mă mai pot elibera de ceea ce mi s-a băgat cu forţa în mine, de acest chip de „rusnac tembel cu cap de caşă”, cum a zis careva când m-au băgat peste dumneavoastră?… Uite, am început să-mi aduc aminte: tata zicea că, dacă nu încerci, rişti să cazi mai jos… Dar aici nu se poate încerca nimic…

— Ba da, poţi încerca lucrul cel mai greu din toate: să rămâi şi aici un om de care să nu-ţi fie silă. Asta o ştiu de la unul mai tânăr decât mine – încheie George Fonea, dus pe gânduri.

CAPITOLUL DOI
CÂRTIŢE SUB AURORA BOREALA

Lagărul de tranzit din Vorkuta era aşezat, deşi nu urcasem nicăieri, pe un platou boltit, sărac şi urâţit de existenţa captivă a oamenilor. Pe undeva pe sub marginile lui se ascundea restul lumii. Spre nord, pe aproape, Poarta Hoţilor se deschidea spre Oceanul îngheţat. Dar spre răsărit străjuia alb ca o vedenie lanţul Uralilor. Tentele de umbră albastră, sculptate iscusit ca în ivoriu, se îngemănau cu zăpada mată într-o puritate-limită, nepământeană. Deţinuţii celor două zone, despărţiţi simplu, printr-un gard de sârmă ghimpată, ignorau priveliştea albă. Căutările lor de-a lungul zilei polare nu urcau mai sus de pântec. Viaţa flămândă, stătută, ar fi frământat şoldurile de sub îmbrăcămintea soioasă de vată. Fustele de doc, purtate ca semn distinctiv peste mulajele rusoaicelor râvnite, aţâţau pervers şi primitiv, ca roşul din arenele cu tauri, febre grele de nămol. Perechile, despărţite de sârmele ghimpate pe care şi le-ar fi înfundat în carne dacă nu ar fi fost paznicii, se chemau bolnav. Martori nepoftiţi se amestecau neruşinat în târguială.

— Ieşi după chipiatoc! (Apă fiartă în loc de ceai, care se primea în zona bărbaţilor, în spatele bucătăriei.) Îţi aduc ceva scump – presa înfocat cel de dincolo.

— N-are rost. Am mai încercat. Sunt ca şi moartă. M-am strâns. Ultima dată când am pus mâna pe şoldul unuia parcă era al meu: nimic!

— Te aprind eu! – îi garanta el.

— Nu, scumpule. Am probat şi între noi. Degeaba. Dar ce voiai să-mi dai? M-ai făcut curioasă…

Şi în baraca prizonierilor se discuta pe aceeaşi temă.

— Ameţeala rutului a scos din minţi şi pe o fetişcană cu pistrui, slăbuţă. Cine ştie cum ieşise din zona lor. A oprit pe… cineva (povestitorul se reţinu să spună numele) cu care veneam de la privată, unde e un du-te-vino continuu. „E cineva acolo? Haidem!”, i s-a adresat ea nemţeşte, palidă ca moartea. Nu ştiu ce i-a spus tânărul nostru prieten. Mi s-a părut că amândoi erau gata să izbucnească în plâns. Noroc că tocmai ieşea din zona deţinutelor brigada artistică. Pleca la teatrul din oraş pentru spectacol. S-a strecurat pe lângă balerine şi a dispărut. Mai bine să-şi bocească viaţa decât să ajungă ca aia care a intrat în

baraca de alături, ca o căţea în călduri, cu o haită după ea.

— Se ştie că printre artistele deţinute sunt nume cunoscute publicului leningrădean şi moscovit. Oricum, exteriorul şi îmbrăcămintea lor le dau complexe sălbaticilor ăstora.

— Nu crede, moşule, aşa ceva. Protipendada lagărului, fanţii cu mănuşi-muschetar de blană şi şalvari din dos de saltea trec toată dimineaţa cu pacheţele de chifle, unt şi pişcoturi spre baraca vedetelor. Pe cine crezi că se duce tot ce jefuiesc de la turma asta nefericită? Prizonierilor le-au luat din îmbrăcăminte tot ce aveau de blană pentru iarna polară. Şi asta în complicitate cu administraţia. Mi-e ruşine că, după atâta suferinţă, oamenii ar vrea să facă din viaţa lor doar o staţie de montă.

După câteva zile, prizonierii condamnaţi formau un lot de o mie, gata de producţie. Nu se mai numeau criminali de război, nici mari criminali de război, ci NFZ (*nemeț*ki-fasciski-zlodei) – bestii germano-fasciste. Cele câteva zeci de români protestară. Rezultatul: bestii româno-fasciste. Schimbarea denumirii se făcea mecanic şi global.

— Mai rău n-au cum să ne zică sau să ne fie! – se consolau unii.

— Pentru mai rău e totdeauna loc! – rectificau cei mulţi.

Şi era. Olpul[121] 27, lagăr aşezat în pantă domoală, era în paragină. Pentru adăpostirea noii mâini de lucru, proptiră pereţii barăcilor, proiectară să-i retencuiască şi repartizară câte două sute de inşi de baracă. Comandantul de lagăr, un sergent, îşi spori puterea executivă: eram daţi pe mâna unor cete de condamnaţi ruşi care, la deşteptare, intrau cu bâte peste cei ce dormeau (claie peste grămadă, fără saltele şi pături, pe podeaua reparată ici şi colo cu ce s-a găsit) şi evacuau încăperea. Ciomăgarii asigurau apoi scurgerea celor înghesuiţi, în şirul de la bucătărie, în încăperea cu noroi pe jos, prin faţa celor două ghişee scunde unde se distribuia, pe brigăzi, cu pocnetul pistoalelor automate: un polonic mare de supă de varză de Carelia (o cunoşteam după nisip), un polonic mic de caşă de grăunţe (din lipsa veselei, în acelaşi castron de aluminiu), înainte de a ieşi spre mesele de sub cerul liber, dacă erai destul de iute de mână, se adăuga amestecului raţia de

---

121 Subsecţie a unui lagăr (*otdel'nyy lagpunkt*, OLP)

pâine şi cea de peşte (o căpăţână sau o coadă). Oprit pe lângă mese, sorbeai conţinutul cald, fără să laşi pâinea din mână. Mişunau în jur, ca nişte câini flămânzi, ruşii care n-ajunseseră la putere. Tot Toader Gaba, un basarabean catorjan [?], ne învăţă cum să ne păzim căciulile:

— Înnoadă-ţi-o sub bărbie, ca să nu ţi-o smulgă de pe cap, la closet! Pân' să te ridici s-a dus!

Hingherii mânau apoi brigăzile la poartă. Numărătoare şi iar numărătoare, până le ieşea. Apoi marşul sub baionete, până la şantierul minei. Pe zidurile cu schele, lozinci roşii şi angajamente de dare în exploatare până la 7 noiembrie. Doi kilometri de mers istovitor. Fiecare pas se afunda sub stratul elastic de muşchi al tundrei, prin care mustea apa. Vara polară înmuia o jumătate de metru din sloiul îngheţat. Coloana, încălzită şi obosită de drum, era împărţită la sosire între câteva zeci de brigadieri ruşi condamnaţi, care lucrau în acord. Eram puşi la târnăcop, la descărcatul vagoanelor de linie îngustă cu piatră, saci de ciment, fiare, sau la transportul materialelor de construcţie. *Ciornaia rabota* (muncă necalificată). Constructorii ruşi, interesaţi în îndeplinirea obligaţiilor, zoreau, întreţinând ritmul: douăsprezece, paisprezece, şaisprezece ore, atât cât se putea stoarce de la străinii care, după opt-zece ore se mişcau somnambulic. Brigadierii mai înţelegători scoteau uneori un pumn de mahorcă pentru şefii de brigadă prizonieri, sau promiteau ca, după terminarea lucrului stabilit, să-i lase să se odihnească, dar apăreau alţi nacialnici şi-i luau de odihniţi pentru restanţele lor. Adormeau lucrând. Îi trezeau fără ripostă şi risc, cu lovituri. Blajinul moş Zamfir, îmbrâncit o dată, dădu să pună mâna pe o rangă. De atunci el avea, din ordinul brigadierului respectiv, grija focurilor în încăperile proaspăt tencuite. Uneori, la întoarcere, nu le ieşea numărătoarea. Trebuia descoperit cel adormit. Îl aduceau în brânci şi coloana se târa fără spor spre lagăr, cufundându-se ritmic până acolo unde covorul ca de cauciuc întins peste apă oprea, la limită, destrămarea. Înotai şi nu ajungeai, ca-n coşmar. Somnul încleia mişcările. Masa râvnită toată ziua aceea lungă era înghiţită în grabă şi toţi cădeau pe duşumea, pe unde apucau, fără să-şi descheie un nasture. Trupurile prăvălite unele peste altele erau dezolant de neajutorate. Nu se urnea nimeni. Cel trezit de nevoia acută de a ieşi afară, descurajat de dificultatea acestei

întreprinderi, o mai amâna, cufundându-se în somn, şi vezica apăsa pe vise, cum spunea moşul.

Deşteptarea dădea primul brânci pe drumul din ajun. La două-trei săptămâni, brigăzile făceau baie la întoarcerea de la lucru. Etuva era obligatorie. Hainele de vată ieşeau scorţoase şi prăjite. Apa caldă se împărţea cu cana de băut, aşa că unul sau doi din brigadă puteau risca. Spălatul zilnic era aşa de ieşit din uz, că moş Zamfir făcea caz:

— Suntem singurii care ne spălăm, cu o cană de apă, ce-i drept, iar eu doar torn. Oricum serviciul sanitar are activitate: zece generali germani golesc closetele cu hârdaiele, câte zece ore zilnic. Murdăria se răstoarnă la marginea dinspre vale a lagărului.

Alţi şase generali zăceau însă la adăpost în staţionar. Mai avuseseră cu ce cumpăra, pentru o perioadă necunoscută, un pat. Cizmele şi hainele de piele trecură în lada „de zestre" a felcerului catorjan [?], şeful serviciului medical local, Ivan Petrovici, un rus care nu intenţiona să mântuie toată lumea. Era la 40 de ani, rotund ca băgat într-un sac, dar cu inima simţitoare. Mâna lui dreaptă, un polonez tânăr, pledase la rugămintea lui George pentru internarea mea în staţionar, stabilind din ochi diagnosticul: TBC pulmonar, ceea ce felcerul confirmă după controlul clinic. Staţionarul, o baracă asemenea celorlalte, urma să aibă cândva priciuri, dar locatarii nu ieşeau la lucru şi aceasta era mai important decât orice. Camera de 12 paturi din capătul barăcii era pentru muribunzi şi generali. După internare am poposit acolo două săptămâni, între viaţă şi moarte. Generalii, toţi oameni bătrâni, tăceau mult sau vorbeau doar în şoaptă, temându-se să nu fie alungaţi de la căldură. Scăpat de criză, începui să pândesc, cu o treanţă de pătură pe umeri, aurorele boreale.

— Moşule, le-ai văzut?

— Nu, ficiorule; când ridicam capul, mi se închideau ochii.

— Dar tu?

— Am văzut, moşule!

— Spune!

— Una, arhitecturală: cerul era încins cu brâie paralele de lumină, micşorându-se la intervale regulate spre zenit, de semăna universul cu cupola unui dom. Din toate luminile de pe pământ ale zonei interzise şi ale şantierului minei se ridicau

stâlpi de lumină să ţină acea viziune de geometru, înalt deasupra ochilor orbi. Alta, picturală: peste tot câmpul de miazănoapte al cerului pâlpâiau, ca din aripi, roiuri fără număr de fluturi, culori cu fiecare clipă altele, mai necunoscute decât cele dinainte. Am socotit că aşa se purifică patimile amăgitoare ale lumii.

În a treia lună de muncă nenormată, din lotul de o mie mai rămăseseră pe picioare câteva zeci. Îi mutase alături de şantierul mare, la clădirea unei şcoli. Se pregăteau colonii pentru viitorii exploratori ai regiunii polare. Înaintaşii lor, în plină iarnă polară, încă nu primiseră fiecare câte o pătură, iar priciurile cu saltele erau obiective ale anilor ’50. De 7 noiembrie, bucătăria era sub control străin, venit de la centru, de parcă s-ar fi pregătit friptură şi cozonaci. Caşa festivă urma să fie nu din crupe cerealiere, ci din fidea. Spre sfârşitul anului, loturile celor ieşiţi din producţie erau dirijate spre lagărele din regiune spre a le scoate din starea avansată de distrofie.

În ziua plecării ultimilor – ne despărţeam de moş Zamfir şi de maiorul Tofan – maiorul doar că nu plângea: rămăsese fără buşlatul de vată. I se furase când se îmbrăca pentru drum. Toader Gaba, basarabeanul nostru, lucra cu brigada în zonă şi trecu să-şi ia rămas bun. Aflând de necazul maiorului, îşi scoase simplu haina lui şi i-o dădu. Acesta se apăra de formă, necrezându-şi ochilor.

— Cum să pleci dezbrăcat la Cercul Polar… Eu m-oi descurca.

Cu Peter Schwining, partenerul lui George la paza de noapte, cu Lemaire, prietenul bătrânului, şi cu alte câteva zeci de distrofici furăm depuşi în poarta unui lagăr mai arătos, cu denumirea neobişnuită de orăşel sanitar (*sangorodok*). Înainte de a vedea ce se ascunde sub firmă, umpleam – după un simulacru de baie care ne opărise şi după predarea hainelor – un staţionar cu paturi etajate. Soba din mijlocul încăperii era încinsă cu o aură de lumină, întunericul din jur era rece. Secţia distrofici era teoretic luminată electric. Dar energia deservea producţia şi în baracă ajungea doar ca să marcheze filamentul înroşit al şirului de becuri: de o parte şi de alta se zgribuleau umbrele peste care nu mai apăsa coşmarul muncii: cu păturile pe spate, în două, în trei sau în câte se putea, oameni avizi să asculte orice, dar, mai ales, cum pocnea baraca de bârne în strânsoarea gerului polar sau a purgalei, temutul viscol de

zăpadă la apropierea căruia oamenii se retrăgeau prudent în adăposturi. Lemaire şi Schwining aveau paturile aşezate central (pentru căldură, dar mai ales pentru repertoriul de teatru oferit de Pater Extaticus) şi ne petreceam toată ziua (care, de fapt, nu exista decât prin cele trei mese) pe paturile lor, înfăşuraţi în păturile curate de bumbac, ca într-o ţinută de gală pentru neobişnuitele premiere. Ei se împrieteniseră cu George şi se obişnuiau încet şi cu mine. Max Schwining uluia prin curgerea de apă mare a memoriei sale. Se întrecuse cu un general, cunoscător al lui Faust. Recitaseră acte întregi, ambii pretinzând că îl ştiau în întregime pe de rost. Compuse el însuşi un mister în versuri, în cinci acte, care, scrise, ar fi umplut paginile dintr-o margine în alta.

Bătrânul, clădit disproporţionat, pe picioare prea scurte pentru un echilibru stabil, cu un cap mare şi chel după care te întorceai nedumerit să-i urmăreşti expresia atent închisă a feţei, avea un suflet de copil însetat de minuni şi o uluitoare capacitate de transfer. Deşi om de afaceri în domeniul negoţului internaţional de sticlă armată, citise şi mai ales văzuse mult teatru. Strindberg şi Ibsen erau autorii lui preferaţi pe care-i văzuse în numeroase regii în Scandinavia şi în sud. Ştia roluri, acte, piese întregi pe dinafară, iar redarea spectacolului se făcea în specificul atmosferei originale, cum nimeni dintre ascultători nu întâlnise. Ceea ce ne dăruia Max Schwining zi de zi erau tomuri de teatru prezentate parcă în lectura şi comentariul unui mare regizor (de predilecţie, Max Reinhardt).

Când crizele de isterie ale starostelui de staţionar (un catorjan [?] ucrainean, pe nume tot Ivan Petrovici) atingeau paroxismul făcându-l să se agite pe sub linia filamentelor înroşite şi să încerce puterea de expresivitate a limbii ucrainene până-şi pierdea dicţiunea, Pater Max nu pricepea multă vreme unde se afla şi ce catastrofă demolase tensiunea amplu construită a spectacolelor clasice de sub aurora boreală. Era ca un copil neajutorat, alungat dintr-un vis paradiziac în subsolul de spaime al nordului.

Ernest Lemaire – amicul bătrânului Pater –, prizărit la înfăţişare, având, poate, ceva sânge evreiesc undeva în ascendenţa franceză împământenită în Germania odată cu fuga hughenoţilor, era tipul studios pe care nici experienţa polară nu-l rupsese de carte. Limpezimea franţuzească şi temeinicia şi

sârguinţa germană făcuseră din el un intelectual european de tip universitar. Reconstituia, cu virtuozitate, ca exerciţiu zilnic, în sărăcia spirituală din noaptea polară, stiluri de cultură, bijuterii în serie, conştient însă de lipsa harului creator. Gafe şi greşeli grave din prizonierat, despre care nu vorbea niciodată, dar care, chiar în lipsa probelor, strâmbă şi crestează viaţa, avertizau şi despre unele şubrezenii pe dinăuntru.

— A aţâţat, prin ziarul antifascist de perete, la demascarea criminalilor de război prin lagăre şi zelul trezit l-a atins şi pe el. E în stare – îmi spunea un arhitect austriac – să vândă şi să înşele oamenii, nu pentru pântec sau confort, cum se întâmplă de obicei, ci pentru accesul la cultură, ceea ce mie mi se pare şi mai grav. Prietenul lui nu-i decât o carte voluminoasă pe care o poate consulta fără efort, aflată pe un raft la îndemână.

Bătrânul Max (se pregăti arhitectul să-l aranjeze şi pe el în treacăt) e mai bun, are fantezie, dar trupeşte e neamţul clasic, mâncău şi egoist. Când vă prinde masa la spectacol, compatriotul dumitale, căpitanul, îi oferă castronul lui cu mâncare şi bătrânul îl înfulecă pe loc. Nu se gândeşte că domnul Fonea e străveziu de slab.

— George mi-a adus un poem de Pablo Neruda, în ruseşte. Hai să-l lucrăm împreună, când va da soarele! – îmi propusese Lemaire.

George nu avea răbdare, deci Lemaire nu-l putea prefera ca partener.

Începusem să pândim apariţia soarelui. Undeva la miazăzi se forma un cocoloş tulbure de lumină, prevestitor, până când într-o dimineaţă şi-a marcat cu o dungă de foc prezenţa. Dar o dată pus piciorul, soarele, luptător ca în psalmii lui David, va reveni crescând şi grăbindu-se să dea bătălia luminii.

În sfârşit, li se arătă, din marginea de sud, celor ce-l aşteptau cu cartea în mână, stângaci rotunjit, roşietic, mai mult lună decât soare; nesigur încă pe sine, ca un viţel abia fătat, căzu sub marginea îndepărtată. Imaginea următoare se rostogoli câteva clipe pe linia orizontului, ca o dură[122], iar în zilele celelalte se desprinse, zvâcnit, să înalţe un arc; se rostogoli însă, nu departe, alături, ca un bostan.

— Spre deosebire de ale oamenilor, creşterile şi izbânzile

---

122 Dură: rotiţă metalică.

soarelui sunt implacabile, fără cedări, reculuri sau strategii de doi paşi înainte şi unul înapoi, depărtând răsăritul de apus concomitent cu înălţarea arcului. Se expansionează nu precum seminţele, sau gândul, sau viaţa, ci crescându-şi toate componentele simultan, ca într-un proiect tehnic… – comenta Lemaire neinspirat, cu variaţii pe temă, întâlnirea cu soarele.

Ne ridicam, întrerupând lectura abia începută, pentru răsăritul următor. În Kremlinul înnoptat era o singură fereastră luminată.

Acolo veghea El. Poetul-cetăţean cânta gâdele ca pe un mântuitor.

— Spune, George, ştia Pablo Neruda pe cine cântă?

— Cred că era orb. Din cauza propriilor năluci, poeţii nu văd adesea realitatea, pe care, de fapt, nu merită s-o cânţi niciodată nepedepsit.

George citea carte după carte în chilia despărţită în colţul barăcii pentru medicul staţionarului, un catorjan [?] tăcut, trupeş, cu ochelari de bunicuţă pe nas, care, ori de câte ori participa la golirea unei sticle de vodcă introduse prin contrabandă, urla fără text, cu capul răsturnat pe spate şi cu braţele încordat întinse pe lângă corp, ca într-un afiş propagandistic cu titlul: protest mut. Nu ne întrebase niciodată nimic, lăsând pe staroste, ajutat de George, să însemne temperatura sau să împartă medicaţia prescrisă de superiorul lui, medicul polonez care făcea ieşirile pentru lucru.

Trimiterile în lagărele vecine şi la muncile de pădure din sud le făcea doctorul necondamnat, alegând cu degetul sub becurile chioare 20–30 dintre prizonierii ridicaţi în aşternut. Aşa plecaseră şi cei doi amici. Unde? Speram că într-un lagăr filială. Rămaşi în doi, George era mai atent şi chiar dădu curs rugăminţii mele de a însemna cuvintele traduse. Terminase tocmai Martin Eden de Jack London şi, într-un acces de generozitate, îmi oferi cartea pentru lectură împreună cu o coală de sac de ciment pe care scrisese mărunt ce-l rugasem. Problema era să găsesc, pe întinderea scrisă, locul unde începuse şi linia pe care înregistrase progresiv cuvintele.

— Rogu-te, frate, dă-mi un fir pentru labirintul tău! Direcţiile în care s-a scris vreodată nu au aplicare aici.

Prietenul meu, iritat de pretenţiile mele, puse tăios problema mult mai târziu, în primăvară, după lichidarea staţionarului.

— Fă-ţi singur rost de cărţi! Nu le pot împrumuta pe termen

dublu.

— Bestiile fasciste nu au acces la bibliotecă, iar... eu nu am cunoscuţi.

— Nici eu nu am venit cu ei de altundeva. Fă-ţi-i! Nu poţi să stai şi pe soclu – cum vrei tu – şi să te şi bucuri de avantajele rezultate din relaţiile cu această lume. Accept orice poziţie, cu condiţia să-ţi rezolvi singur problemele. Perspectivei de a obţine comod hrană, cărţi şi linişte i-ai dat cu piciorul!

— Ai fi vrut să devin ordonanţa celor doi neisprăviţi aflaţi pe post de pompieri ai lagărului. Să le aduc, să le duc ţucalul, să le dau bineţe şi să le fiu recunoscător pentru ceea ce îmi lasă în blidele lor. Şi asta voluntar! De ce nu ai primit tu propunerea? Spune-mi, sub ce justificare m-aş sustrage sorţii comune, aranjându-mi un locşor fără foame şi fără muncă? Nu te mai înţeleg, mă încălzeam eu din ce în ce mai mult. Voiai să scrii o carte adevărată; spuneai că viaţa ne-a servit un context semnificativ, decantat, vrednic de o carte mare. Suporţi ca unul dintre protagoniştii cărţii tale să termine halucinanta cursă ca valet al unor jalnice nulităţi, care ajunse la putere n-au ştiut să aleagă din ceea ce le putea oferi ocazia, decât să aibă o slugă? Ţi-ai putea descrie eroul făcându-şi de lucru, ascultându-le discuţiile, zâmbindu-le, spunându-le da şi nu, în timp ce camarazii lui sunt hăituiţi ca nişte câini? Ştii doar cum îşi potolesc nefericiţii foamea. Se duc, după o zi de corvoadă, abia ţinându-se pe picioare, să lucreze toată noaptea la bucătărie pentru trântorii care deţin posturile şi se înfruptă cu prietenii lor din tot ce au pe mână. Iar la plecare, dimineaţa, tâlharii le dau, în loc de caşă, supă cu găleata, ca să se amuze văzând cât pot turna în ele animalele astea paşnice, muncitoare, dar hămesite de foame. De-asta le ies carcaselor ăstora scheletice burţile umflate cimpoi de sub stern, ca nişte rafturi pe care poţi să pui ceva. Când pleacă la munca de noapte îşi desfac şireturile de la încălţări fiindcă, vorba lui Kurt, „cu 12 litri de supă la jgheab nu mai poţi ajunge la bocanci”. Faptul că noi nu participăm la bătălia pentru mâncare — ei, nemţii, au introdus şi aici liste, ordine – le impune respect. De asta, şi pentru nimic altceva, numai nouă ni se mai adresează cu *Herr*. Spune-mi tu dacă pentru asemenea respect nu se face chiar să încremeneşti pe soclu! – încercai s-o întorc în glumă, simţindu-mă ridicol cu atâta vorbărie.

A doua zi după cearta noastră – şi nu era prima, bineînţeles, dar nu ni se mai întâmplase să nu ne vorbim mai mult de un ceas — simţii că prietenul meu se tot pregătea să spună sau să facă ceva, dar tăcerea mea îl încurca.

— Dă-i drumul! – rupsei eu vadul, neprietenos.

— Astăzi e Învierea, şi noi ne-am supărat. Nu se cade. Praznic împărătesc, iar noi, camarazi de luptă şi destin, ne facem viaţa şi mai grea aici, între duşmani, la marginea lumii! Ce-ar zice prietenii noştri dacă ne-ar vedea acum?

— De ce nu te-ai gândit ieri la toate astea – îl înfruntai eu, colţos.

— Hai, gata, pipa păcii!

— Dar de unde?

— Uite!

Şi din buzunarul pufoaicei scoase, cu voită încetineală, trei pachete de mahorcă.

— Iar ai vândut pâinea! Şi încă pe trei zile. Ţi-am mai spus că îmi rămâne în gât dacă îţi fumez raţia ta. Nu te pot opri s-o vinzi, dar nu-mi cere complicitate.

— Dar pipa păcii!

Şi iarăşi suci vorbele până încuviinţai. Apoi scoase hârtie şi mă îmbie, desfăcând pachetul.

— Dar ce e asta? – pipăii eu... Mirosii. Nu e mahorcă. E rumeguş!

Verifică şi el atent...

— Da, e rumeguş.

Luă pachetul următor şi se grăbi să-l desfacă. La fel, rumeguş sută la sută. Înveselit, îl probă şi pe ultimul. Mi se strânse inima: trei zile de post şi, poftim, rumeguş! El râdea ca de-o glumă. Mă enerva.

— Mai şi râzi. Du-te mai bine înapoi şi spune-le: mi-am luat de la gură. N-aveţi inimă?

— Nu e de râs? Un tembel de blatnoi să-l păcălească pe-un oltean get-beget!

— Încearcă să vorbeşti... Cine e fiara?... – insistai eu fără rost.

— Treceam pe lângă venzonă[123]. Voiam să-i spun: „Hristos a înviat!” lui Iuju. Întâlnesc pe Vaska. Fuma. Dă-mi, prietene, nişte

---

123 *Venzona* (rus.): zona venerică (cuvânt compus).

mahorcă! Uite banii! El: am avut samosad[124]. Nu mai am decât ţigara asta, şi-mi întinse chiştocul. Dar stai, se făcu el că se gândeşte: mă duc să-l rog pe Colea. Poate mai are el mahorcă de la cantină.

Şi uite isprava! De-abia acum înţeleg de ce şi-a cumpărat pe loc papiroase de la Iarioc.

A doua zi, în drum spre masă, îi văzui prietenii. Îl aşteptau, râzând cu gura până la urechi.

— Hei, chiorule, ce zici de mahorcă? Straşnică, nu?

George se opri, râzând şi el, şi-i felicită că reuşiseră să păcălească un oltean.

— Dar ce înseamnă „oltean”?

George rămase să le spună despre olteni. Îi auzeam râzând în spatele meu. Supărat, mă dusei singur la masă. George veni cu buzunarele pline de mahorcă de grădină. Cunoştea o limbă de care eu habar n-aveam. Îi lua pe oameni aşa cum sunt, căutând să-i înţeleagă. Arareori îi judeca pe cei din jur. Doar încălzit de polemică sau teoretic, la modul general, rostea sentinţe. Îndată ce se afla în faţa omului, capul trecea pe planul ultim. Iuju, cel din zona venerică a „orăşelului sanitar”, cel pe care-l căutase de Paşte, îl interesase încă din perioada staţionarului, când îl întâlnise întâmplător, în tinda îngheţată a barăcii, căutându-l pe Ivan.

Uitase de frig, ascultându-l ceasuri de-a rândul. Noi, neştiind unde plecase, ne făcurăm tot felul de gânduri prăpăstioase. Mai dispărea câte unul fără urmă. Târziu, îmi vorbise despre întâlnire, mai mult aţâţându-mi curiozitatea.

— Nu-ţi povestesc eu, ai să afli de la el tot, când părăseşte patul. Lasă, să-ţi faci singur impresiile, dar admite că e totuşi „extraordinar” – George folosea cuvântul şi ca pe un mijloc formal de a sparge monotonia – să se întâlnească la Cercul Polar, în captivitate sovietică, polii orientărilor politice româneşti!

— Mi se pare mai curând tipic decât extraordinar ca puterea respectivă să-şi închidă ochii – începeam eu manevra de a afla povestea, nu atât de dragul poveştii, cât de dragul jocului.

— Dar numai faptul brut de viaţă – concedea, în sfârşit, George: tatăl polonez, mama ucraineană. El copilăreşte în

---

124 *Samosad* (rus.): plantaţie proprie de tutun.

amestecul poliglot al periferiei Cernăuţiului. Idiş, ucraineană, germană, poloneză, română, amestecate în jocul de nasturi. O adiere de nou peste o lume veche şi pestriţă şi iată-l pe Iuju, calfă pe un ştiu unde, receptiv la internaţionalismul proletar. Mai apoi, ilegalist în rândurile comuniştilor români. El vorbeşte de misiuni şi servicii importante aduse greviştilor în ’33 şi se pretinde cunoscut al fruntaşilor partidului. În viaţa particulară a fost un capitalist prosper. Un magazin de mezeluri şi un restaurant la Ploieşti. Maşină la scară. Casă mare, vilă la Sinaia. S-a căsătorit dintr-o mare pasiune, cu o unguroaică.

— Origine polono-ucraineană, comunist român, căsătorit cu o unguroaică, afaceri prospere în Regat, da, într-adevăr extraordinar! – persiflai eu, după reţeta probată.

— Stai că abia începe povestea. A aşteptat Armata Roşie eliberatoare şi ea a venit cu onoruri şi profituri pentru ilegalist. Deveni şeful punctului de frontieră prin care se scurgeau datoriile de război faţă de URSS. Trebuie să-l asculţi pe el povestind despre chefurile „caravanei vesele” prin diferite oraşe ale ţării, cot la cot cu prietenii din Răsărit. Altă faţă a acestei perioade. Dar, după o mahmureală coclită, se repede acasă să se împrospăteze. Găseşte locul de lângă aleasa lui ocupat de virtualul său asociat, un oltenaş-spirt. Turbat, scoate pistolul şi-l ucide.

— Doar pe el?

— Pe ea o iubea! Se amestecă justiţia. Reacţiunea, cum se plângea el, era încă sigură în magistratură. Iuju alergă la Lucreţiu Pătrăşcanu. Ministrul l-a asigurat că va obţine de la rege graţierea. Tovarăşul Mârza să-i pregătească dosarul şi să i-l prezinte! Mârza a rătăcit dosarul, iar portăreii, după sentinţă, erau pe urmele lui. S-a refugiat, în ultimă instanţă, la vizaviul lui sovietic, pe celălalt mal al Prutului. Era din caravană. Spre ghinionul lui, apare un organ superior de control: „Dumneavoastră cine puteţi fi?”. „Un tovarăş comunist român, şeful punctului de frontieră pentru livrarea datoriilor de război”. „Dar ce căutaţi pe teritoriul sovietic?” „Sunt urmărit”… „În numele Uniunii Sovietice, sunteţi arestat!”

La Chişinău, în închisoare, judecătorul de instrucţie puse problema mai categoric: cine şi ce caută pe teritoriul sovietic? Spionii! Restul: basme! Deci articolul 58. În aşteptarea condamnării, intră în celula lui procurorul, în tura sa periodică.

Iuju îşi spune necazul. Nacialnicul notează şi, culmea, cere referinţe din România. Partidul trimite foaia calificativă a lui Iuju cu *foarte bine*. L-au condamnat pentru simplă trecere de frontieră şi iată-ne împreună. Sigur că nu-i prieşte aici. Din cauza unei stări febrile n-are voie să părăsească patul. Cei din jur îl privesc strâmb. S-a declarat comunist convins. Nici n-are, vorba lui, ce să facă altceva. Ce, s-o ia de la cap ca reacţionar?!

— Eu sunt Iuju – se prezintă într-o zi un ins mărunţel, cam la 40 de ani, bătrânicios la faţă, cu ochi mari de viţel uşor injectaţi.

Întrebase nemţeşte de căpitanul Fonea şi fusese îndreptat spre colţul unde mă aflam eu. Purta haine noi de vată, care urâţesc pe oricine.

— Vă uitaţi la hainele mele: drum înseamnă – tâlcui el zâmbind.

Termin zilele astea pedeapsa.

— Încotro vă trimit? Ce credeţi?

— Acasă, cu siguranţă! N-au niciun motiv să se îndoiască de mine.

— Dar dacă oficialitatea estimează experienţa polară mai decisivă pentru optica insului decât carnetul roşu din trecut?

— Sper că veţi avea un semn de la mine imediat ce ajung în ţară.

— Scrisori nu vin de-acolo.

— Vorbesc cu Ana Pauker despre dumneavoastră doi. Puteţi fi aduşi peste noapte.

— Nu vă cunoaşteţi tovarăşii! Sunteţi înduioşător de naiv!

Dar dacă ştie pe ce lume se află şi-mi spune nişte vorbe de clacă? Mă adâncii în expresia feţei lui. Obrajii căzuţi, buzele adunate îmi provocară altă nedumerire:

— N-aţi făcut parte din *Lumpenproletariat* ca să daţi absenţa danturii pe seama mizeriei. A fost popasul în ţara prietenă o nucă prea tare pentru măselele dumneavoastră?

— Domnul căpitan Fonea e mai bun decât dumneavoastră. Vă răspund totuşi deschis, deşi e o amintire de care fug. Cu câteva zile înainte de arestarea mea, am avut o masă la Focşani, cu mai mulţi prieteni. S-a întrecut măsura şi nici nu mai ştiu cum s-a terminat. M-am trezit undeva în necunoscut, fără să-mi dau seama ce se petrecea cu mine. Ca într-un vis rău, eram pe mâna unor necunoscuţi care făceau ceva teribil. Mă răstigniseră, ca la potcovar, într-un şanţ. Îmi apăsau, cu genunchiul, capul.

Mă ţineau ca-n cleşte şi mă fulgera prin creier. Înăbuşit, încercam să rag ca o vită la tăiere. Îmi smulgeau dantura de aur cu mânerul baionetei… O patrulă… într-un şanţ…

— Ce fel de patrulă! De ce ocoliţi?

— Ştiţi doar despre cine e vorba.

— Nu ştiu nimic!

— Da, o patrulă sovietică! O să-mi spuneţi: cei pe care i-ai aşteptat. Dar n-aveţi dreptate. Nu e niciun sens în asta şi nicio lecţie pentru nimeni.

* * *

Orăşelul sanitar participase şi câştigase întrecerea pentru cel mai organizat lagăr. Conducerea, interesată în menţinerea steagului de organizaţie fruntaşă, investea şi risipea mai departe o enormă forţă de muncă şi vagoane întregi de material lemnos adus din sud, de la sute de kilometri, ca să facă trotuare de scândură între barăci şi spre sala de mese în faţa căreia suprafaţa podită tindea să semene cu o piaţetă. Gustul arhitectonic al câtorva responsabili cu munca toca fondurile puse la dispoziţie pentru îmbunătăţirea vieţii de lagăr, schimbând doar decorul. Nu se mergea la rădăcina răului, ci, menţinând munca silnică, încercau s-o facă mai productivă. Mişcarea de dirijare spre Novaia Zemlia a elementelor criminale, a celor care ucideau fără scrupule fălindu-se chiar cu palmaresul lor – nodurile şnurului purtat la gât arătau numărul morţilor – era în plină desfăşurare.

Pentru cei ce lucrau în subteran, se introdusese cazanul de mină, spre a-i menţine apţi de muncă.

— Voi, prizonierii, n-aveţi nicio şansă să mai ajungeţi în mină – pronostica Toader Gaba, apărut la începutul verii printre noi. Distrofia v-a surpat pentru mult timp. Nici n-aţi pierdut prea mult. Viaţa minerilor, uitaţi-vă la catorjani [?], e ca a vitelor hrănite ca să tragă: hrană, odihnă, lucru. Abrutizaţi, îşi aduc aminte de libertate numai de dorul femeii. Ascultaţi amintirile lor porcoase despre familiile care se zbat să păstreze legătura cu ei. Să-l auziţi pe brigadierul meu, mângâind fotografia fiică-sii pe care o lăsase în clasa întâi. Ţi-e greaţă! Au devenit deţinuţi politici numai fiindcă au trăit sub ocupaţie sau au fost prizonieri la nemţi.

— Nu eşti prea aspru, bădie Toader? – îl opri George.

— Balticii, mai ales estonienii, da! Altă stofă: solidari, ţinută.

Impun. Şi alt nivel. Parcă-s toţi intelectuali. Gândesc despre viitor, deşi sunt doar o mână de oameni. Pe ruşi, sovietismul i-a trezit, dar i-a ţinut prea strâns, în pas forţat, i-a sărăcit şi i-a stricat pe dinăuntru, i-a îmbătrânit: au trecut din somnolenţă în nervozitate cu ticuri. I-a pripit. Dumneata, căpitane, nu-i cunoşti. Vii din cărţi, îi iubeşti din poezii. Ştiu de la ai noştri că a fost un blestem să te afli în marginea împărăţiei lor. Dar acum, după încorporare, moartea e pe noi. Poate găsim timp să vă spun ce-am trăit şi ce am văzut eu după ocuparea Basarabiei... Mă uitam, ca fugar, prin fereastră, să-mi văd copiii. Copiii erau întrebaţi despre ce se întâmplă în casă. D-aia nu mă arătam... şi acum aştept... Ce? S-or mai întoarce din exil? Când? Câţi?...

Ziua polară ţinea necruţător sub ochi, neschimbată, realitatea. Soarele se pleca după-amiază sub orizont, dar adunându-şi forţele se ridica să-şi împlinească mecanic crugul. Dincolo de sârme, în tundră, se înfiripa un verde fragil. Fire de iarbă fără vigoare boleau prin mărăcinişul scund.

Doar păsări albe chemau convalescent speranţa. Spre ce? Spre tăcerea albă a vedeniei, încremenită dincolo de marginea tundrei?

Când începu să se topească zăpada, foştii prizonieri fură chemaţi să predea pâslarii ca să primească altceva pentru vară.

Aşteptam pe un coridor lung, obosiţi, în timp ce alţi condamnaţi treceau pe lângă şirul nostru, înghesuindu-se în faţa ghişeului depozitului de îmbrăcăminte. Camarazii germani suportau fără nicio reacţie neîntreruptul du-te-vino. Mi l-aş fi luat pe George Fonea aliat împotriva batjocurii fără perdea, dar el se bucura ca un copil, sub şiroaiele streşinii, bălăcindu-se fără reţinere prin salba de băltoace. Cânta: *Es geht alles vorüber / es geht alles vorbei*, iar – în locul versurilor: „Şi după decembrie/ vine iar un mai", George anunţa: *Sechs Jahre în Russland, und nichts ponimai*[125].

— George, vino!

Dar el cânta: „De şase ani în Rusia şi nu pricep nimic..."

Mă postai în faţa ghişeului, simţind că explodez, şi bătui scurt.

Uşiţa se deschise prevăzător, ca o fereastră, şi o figură de evreu ca dintr-o caricatură antisemită mă privi pe deasupra

---

125 *Es geht alles vorüber/ es geht alles vorbei [...]/ Sechs Jahre în Russland, und nichts...* (germ.): Toate trec, toate se duc [...]/ şase ani în Rusia şi nimic [nu înţeleg]...; *ponimai* (rus.): înţeleg, pricep.

ochelarilor, estimându-mă, apoi dispăru în spatele oblonului. Reapăru, după câteva momente, împingându-mi nişte lucruri neobişnuite, ca să dispară iarăşi în fortăreaţă. Prima reacţie la vederea încălţărilor elefantine a fost de haz; erau două ambarcaţii caraghioase, folosite probabil într-o scenetă. Gândul că mi-au fost destinate să-mi fie încălţăminte pentru vara polară alungă veselia şi bătui iarăşi. Când se crăpă îndeajuns deschiderea, proiectai de sus, zvâcnit, obiectele primite, astfel încât primul ateriză sub bărbia magazionerului. Celălalt dispăru, rostogolindu-se din zborul retezat, odată cu figura înspăimântată.

Se făcu linişte pe coridor. Dinăuntru, cineva deschise brusc uşa mare, iar din fundul magaziei, dinspre grămezile de boarfe, se apropia, parcă revărsându-se mătăhălos, o arătare-namilă, urangutanică. Garda personală a nacialnicului, desigur. Ceasul se făcu înfricoşat. Provocasem spectacolul, urma să cad în luptă. Matadorul se apropia, sigur de victorie. Mă adunasem pentru singura lovitură pe care aveam şansa s-o administrez, sperând că ştiinţa mea de odinioară într-ale boxului mă va ajuta să-l trimit la podea sau măcar să-l clatin înainte de a mă zdrobi.

Nu-mi fu dat să-l fulger fiindcă, la doi paşi de virtuala ciocnire, se petrecu ceva neprevăzut, care încremeni părţile beligerante şi amuţi spectatorii. George ateriză, cu un salt spectaculos, în ceafa colosului pe care descoperirea solidarităţii îl paraliză. În loc să se scuture (aliatul meu ar fi căzut ca o haină aruncată de pe umeri) huiduma începu, laş, retragerea. George, desprins la timp, rămase în faţa mea, în poza gravă a învingătorului lui Goliat. Se lăsă felicitat, izbucnind în reconfortatul lui râs, dar mă împinse grăbit spre ieşire:

— Să ne grăbim, să nu stricăm efectul. Restul altă dată.

A doua zi apăru în bur [?] căpcăunul.

— Hei, spurcăciuni nemţeşti, unde-i mutra de român? – mormăi el, neagresiv, căutându-ne din ochi.

Îl înghiontii pe George:

— Viteazule David, hai, răpune-l definitiv, ca să intrăm în istorie!

Sprijinit şi de priciul de vizavi, alunecai în faţa vizitatorului.

Mă aştepta, cu mâna întinsă ca o cazma. Pe faţa grosolan mulată mijise, a bunătate, un zâmbet.

— Noroc, prietene! Chiorul unde e? Bună, român! – îi scutură

el mâna şi confratelui, lipit între timp de umărul meu.

— Să stăm! – ne invită ca la el. Friţi! Loc! Aveţi de fumat? Staţi că v-am adus eu… Să fim prieteni… Îmi place de voi, să mă ia dracu' dacă nu! Ştii, curvă – mi se adresă el amical –, după mutră te-am socotit SS-ist. Băieţii mi-au spus: da de unde! Sunt sule ca şi noi. Sule româneşti…

La plecare ne strecură grijuliu:

— Copilaşi, să veniţi să vă îmbrac!

Şi se ţinu de cuvânt.

* * *

— George, te-a căutat „domnişorul" ăla moscovit. După răbdarea cu care te-a aşteptat, cu un caiet în mână, am înţeles că voia să-ţi citească ceva. Poate versuri de dragoste. Doar poeţii îndrăgostiţi sunt gata să se deschidă. Cunoscutul tău nu m-a onorat cu încrederea. Mi-a vorbit, în schimb, de calificarea sa din lagăr, ca felcer, care i-a uşurat existenţa aici. Curios amestec: practic, până la lipsa de scrupule, elanuri lirice, muţenie cu privire la război. A fost căpitan, după câte am înţeles. De ce a fost condamnat?

— Aş fi vrut să ţi se deschidă şi ţie. În doi, ne-ar fi fost mai uşor să înţelegem ce se întâmplă acolo sus, unde el, prin familie, prin meserie, a avut acces. Tatăl său, un savant cu nume, e un tehnician necesar conducerii din Moscova. Fiul s-a bucurat de toate atuurile. La vârsta când noi comandam o sută de oameni, el dispunea de puterea monstruoasă a unui subşef al serviciului special pe lângă frontul de armate al mareşalului Malinovski. În afară de Moscova, nu avea de răspuns decât în faţa unui singur om, un maior, şeful său direct. Ceea ce am desprins eu din referinţele lui nu e o noutate. Comunismul şi puterea de stat, mimând internaţionalismul proletar şi umanismul, sunt puse în slujba hegemoniei ruse.

— Dar cum s-au înhămat neruşii la acelaşi car?

— Aici au găsit puterea şi instrumentele ei. Ei îi slujesc puterii, căutând să şi-o aservească prin coeziunea clicii.

— Deci marii preoţi nu cred în divinitatea pe care o slujesc?

— Le e teamă de ea, dar vor să şi-o facă metreasă.

— Spune-mi mai bine despre partea lui la război.

— Despre trecerea frontului prin România n-am aflat nimic, în afara zelului clasic al localnicilor de a-l sluji pe noul stăpân. Supralicitare de informatori, fugarii denunţaţi în mod curent.

Ungurii, în schimb, şi-au propus să facă din el un agent. N-o recunoaşte el, ci deduc eu. El mi-a povestit cum a întâlnit, întâmplător, la un conac din pustă, o tânără contesă. A reuşit să salveze o fotografie a ei cât un timbru. Un chip frumos, avântat, schillerian. Din povestiri: o femeie îndrăcită, care ştia să umble cu câini şi cai, capricioasă, despotică. Pe el l-a înrobit integral dintru început, devastându-l. Închipuieşte-ţi variantele textului deselor întâlniri ale celor doi, pornind din poziţiile lor iniţiale: „Unde ţi-i ura neîmpăcată împotriva aristocraţiei?”. „Dragostea nu ştie decât de adorare”, bâiguia el anost. „Ce ai făcut cu conştiinţa hâdă a luptei de clasă, proletar obscur?” „Sufletul meu este dincolo de teorii”, continua el să se târască jalnic.

În societatea înaltă, pe lângă care războiul trecuse ca un vis urât, dar fără s-o năruiască încă, se găsea permanent cineva care să-i deschidă uşa, iar el şi i-ar fi făcut pe toţi aliaţi ca să-şi apropie iubita. Nobilimea maghiară nu întârzie să-i prezinte ca unui atotputernic liste cu prizonieri maghiari pe care el putea să-i ceară, în interes de serviciu, de oriunde de pe teritoriul maghiar. Cine poate urmări firul ascuns al acestor concesii? Cert e că el obţinu actele necesare unui cetăţean maghiar şi se apucă sârguincios să înveţe limba iubitei. Ea îl purta în joacă şi în serios prin rai şi prin iad. Iată un joc: „Aici sunt veşmintele înaintaşelor mele”, arăta provocator femeia către zidul de dulapuri cu uşi glisante. „Învie aceste splendori, îmbrăcându-le”, o implora el. „Închide ochii şi aşteaptă să-ţi spun eu: gata!”, condiţiona ea.

Tremura, biciuit de foşnetul mătăsurilor şi de alunecarea atlaselor. Ea trecea prin faţa ochilor lui uluiţi, prin apa oglinzilor, în crinoline, în somptuoasele rochii cu trenă, cu umerii goi sau în volănaşe, zâmbind fericită. Parada strălucirii femeii a fost cel mai fastuos vis pe care-l trăise căpitanul serviciului special al unui front de armate. Odată, la semnalul ei (el jură că-l auzise), deschise ochii şi, în mijlocul toaletelor risipite în jur, Eva lumina mai orbitor decât toate variantele ei istorice. Pornise ameţit cu braţele ridicate, dar furia ei, răsucită ca un comutator, îl lovi peste ochi alungându-l din casă. După câteva zile de penitenţă îl primi cu o mină îngrijorată. Ca s-o îmbuneze făcu drumul spre un orăşel austriac din apropierea graniţei maghiare. Războiul trecuse peste Ungaria, dar trecuseră şi câteva săptămâni în care el îşi uitase obligaţiile militare. La volan, adâncit în reverie pe

autostrada Balaton-Viena, îi păru că, în trecere, un chip cunoscut îl fixase o clipă. Frământările de conştiinţă îl făcură să creadă că era şeful său. Alungă obsesia dar, în primul orăşel din drum, câteva maşini îi închiseră drumul. Maiorul lui îi aruncă un rânjet: „Bun găsit, tovarăşe Lomaiev!” La care el, vorbind ungureşte, prezentă neconvingător legitimaţia. Relaţiile l-au ajutat să-şi primească pedeapsa doar pentru simplă dezertare. În curând se va întoarce la Moscova.

* * *

Captivitatea este o imensă cameră cu lucruri care nu se mai poartă, deşi nu-s întotdeauna vechituri. Fiecare veşmânt are povestea lui: a fost netezit de mâini iubitoare sau sfâşiat în turbare. Cel mai adesea însă a fost tocit, fără glorie, timp îndelungat. Vine un stăpân sau o toană a aceluiaşi stăpân şi face ordine şi nimeni nu mai ştie ce inimi au bătut dedesubt. Cine ştie sub ce justificare unele sunt puse deoparte pentru a fi scoase din nou la lumină.

— Ce tot fabulezi, George? N-ai băut cumva ceai de *zek*-i[126] ca să te îmbeţi?

— Te pregătesc pentru plecare. După un an părăsim Cercul Polar pe care l-am socotit amândoi staţia ultimă. Dar s-a prelungit ruta… încotro, nu ştim.

— Nu mai am răbdare. Spune, când plecăm? Mi-e ca pe Krähnest, în război, când, rănit a patra oară, mă grăbeam să mă întorc la viaţă, fără să mă mai gândesc ce se întâmplă cu cei rămaşi.

— Nariadcicul[127] cu mustaţa inelată, căruia îi recitam versuri de Esenin, mi-a spus că trenuleţul care aduce vagonul cu apă adună toţi foştii prizonieri de război din lagărele vecine şi-i duce după-amiază la Vorkuta, în vederea unui mare transport.

Într-adevăr, în lagărul de tranzit se pregătea transportul rapid a o mie de prizonieri condamnaţi. Optimiştii vorbeau despre lagărul de repatriere de la Mojaisk. George, care îl descususe pe fotograful beat al lagărului, susţinea că plecarea nu e spre casă, ci doar spre sud, în Donbas. Lemaire şi Schwining, reîntâlniţi, considerau că vorbele unui beţiv nu spun nimic. George,

---

126 *Zek* (rus.): în jargonul lagărelor din Gulag, prescurtarea avea semnificaţia de „deţinut”.

127 *Nariadcik* (rus.): persoană care dă cuiva de lucru.

dimpotrivă, că spun tot. Fiindcă poetul pierduse versiunea germană a ultimelor sale creaţii şi se simţea prin aceasta şters fără de urmă din univers, Pater Schwining, care colaborase decisiv la transpunerea lor, se obligă să refacă placheta din memorie. Ne împărţeam timpul între noile cunoştinţe şi traducere.

Sosiră trei proaspăt condamnaţi din Berlin: două fete şi un jurnalist elveţian de origine germană. Grupau în jurul lor sute de curioşi care voiau să audă ce se întâmplase acasă în absenţa lor. Blonda pală, slăbită de închisoare, condamnată pentru spionaj (concret, pentru vizitele logodnicului ei din Vest, acuzat de trupele de ocupaţie că era agent imperialist), o asculta, cu un zâmbet uitat, pe mai tânăra ei colegă de expediţie, studentă la Medicină care, tot din cauza logodnicului ei, fusese amestecată într-un proces de spionaj. Chiar în ultima şedinţă de judecată, când acesta, disperat de perspectiva despărţirii, ceruse (în speranţa vană că vor rămâne împreună) să se consemneze o nouă declaraţie despre complicitatea logodnicei sale, prezentă în public. Fragedă încă, avea obrajii aprinşi de prezenţa sutelor de chipuri tăcute care o urmăreau. Se va maturiza curând, între priveliştea albă din zare şi zona sordidă a condamnatelor la muncă silnică.

Jurnalistul, păstrând încă vanitatea profesională, schiţa, ca un intervievat, o imagine şocantă a vestului, perorând despre cea mai citită carte a anului: „Cum să-i fac de petrecanie soacră-mii fără să intru la apă”; despre forurile de cultură ale vestului: cinematograful şi barul; despre Nietzsche şi Dostoievski ca temelii ale spiritualităţii Europei libere; despre prizonierii repatriaţi, singurii revanşarzi („Ceilalţi germani psalmodiază: Lăsaţi-ne, pentru Dumnezeu, să gustăm şi noi viaţa, întrebaţi-ne mai târziu despre viitor!”). În fine, despre relaţia învingător-învins (în Vest, fraternizare şi căsătoria pe capete cu nemţoaice, spre disperarea fetelor de peste ocean; în Est, ruşii, închişi în cazărmi, nu apar pe stradă decât în coloană); despre emisiunile postului de radio RIAS[128] privind cele 60 de lagăre-mină din Vorkuta şi despre alte situaţii neverosimile, care abia acum, la faţa locului, deveneau credibile.

* * *

128 RIAS (*Rundfunk im amerikanischer Sektor*), staţie de radio a sectorului american din Berlin, înfiinţată în 1946.

Gelu Iasinski, un alt frate basarabean, venea să-i caute pe prizonierii români ca să facă ceva pentru ei, să le aducă cel puţin un pachet de mahorcă sau să le spună câte ceva despre cei trecuţi pe aici (Iuju, cel lăsat fără dantură de aur de aliaţii lui, rămăsese ca propagandist al lagărelor din Vorkuta.)

Gelu îşi terminase cu două luni în urmă condamnarea de 5 ani şi primise domiciliu obligatoriu în oraşul polar. Avea 30 de ani.

— Să nu-ţi fie de deochi, ficiorule, dar fain te ţii! – se minuna moş Zamfir, alăturat şi el, spre bucuria noastră, grupului, răsucindu-l şi măsurându-l pe chipeşul basarabean. Cum şi unde trăieşti?

— De trăit, trăiesc în ciuda duşmanilor. Cât despre locuinţă, iată, mi-am înjghebat o bojdeucă dincolo de aeroport. Şi ne arătă peste câmpul gol de lângă sârme, pe care staţiona un avion hâd de transport, spre un mărăciniş. Împrumut zilnic un junc al lagărului şi car cărbuni pentru locuitorii oraşului. Pe Prian-boulean l-am moştenit de la bădiţa Muntean, prizonier de-al dumneavoastră, condamnat cu Cojoc şi Lunaru – poate-i ştiţi – pentru o grevă din lagărul de ofiţeri de la Gorki. Având condamnarea cea mai mică el fusese reţinut în lagărul-spital de alături şi ducea cărbuni salariaţilor.

— Unde e acum? – sărirăm noi, nerăbdători.

— A plecat spre sud săptămâna trecută, cu alţi prizonieri. A stat mult în spital şi era să se prăpădească de inimă rea.

— Cum? Avea mare stăpânire de sine. Ce i s-a întâmplat?

Mi-aminteam cum, în preajma repatrierii celor o mie de ofiţeri, cosea noapte de noapte la lumina unei lămpi pe care şi-o făcuse singur din fâşii de geam. Îl întrebasem, nedumerit de îndelunga migală, ce tot cosea de nu mai termină.

— Mi-am cusut pantalonii şi haina din fosta uniformă, dar le-am desfăcut ca să am ce lucra când nu pot dormi. Dacă lucrez, gândurile pot fi gândite.

— În spital, alături de el – reluă Gelu – s-au nimerit nişte condamnaţi ruşi care luptaseră în România şi unul îşi povestea amintirile din lungul popas la Ploieşti, unde staţionase comandamentul lui. Seară de seară petreceau în casă cu gazda, femeie primitoare, bun comun al întregii cete de cheflii. Îi ştia strada, numărul şi o descria amănunţit. Mihăiţă, băiat de şcoală. Era trimis de prietenii maică-sii, din pat, dimineaţa, să le

cumpere ţigări şi gustări. Bădiţa nu i-a spus nimic rivalului, şi-a făcut doar ieşirea din spital. De atunci, omul ăsta sobru, dar săritor, a trăit în iad. Îl durea mai ales mutilarea lui Mihăiţă. Nu ştiu cât o va duce. Câinoasă soartă! Tocmai lui – n-ar fi făcut nici celui mai ticălos duşman o nedreptate! – să i se întâmple o asemenea năpastă şi s-o afle unde?... şi de la cine?...

* * *

De-a lungul pregătirii transportului, se ţinuse scai de mine un ins scund, spătos, crunt, cu maxilarul inferior împins dârz înainte, un necunoscut de care pe drum te izolezi, iar spre seară te închizi în casă. Se implânta în faţa mea, pe aproape, când vorbeam cu alţii sau mă aşezam undeva. Asculta şi privea. Intrigat, îl întrebai ruseşte ce are pe inimă. Se eschiva, mai încurcat decât te-ai fi aşteptat de la acel chip, faţă de care elementele periculoase din lagăr păreau spălăcite. În ziua plecării, necunoscutul mi se adresă cu cea mai prietenoasă expresie pe care i-o îngăduia masca încruntată, cerându-mi ruseşte, dar fără protocol, să-i dau ceva să mănânce. Întâmplător nu mâncasem toată raţia de pâine. (Mă căutase jurnalistul care nu crezuse emisiunile postului de radio ce-i ataca în numele umanităţii şi pe sovietici, şi pe vestici.) La George găsisem ceva peşte sărat. Necunoscutul, după ce gustă, aruncă totul, înjurând.

— Dă-mi să fumez!

Alergai după o ţigară de mahorcă, pe care o aruncă după două fumuri. Ca şi pâinea azvârlită, ţigara fu ridicată de primul prizonier care o ajunse. Mă luă de braţ şi intrai, pentru prima dată, în barioc (dugheana lagărului). Comandă ce era mai scump: chifle, unt, *prianiki* (pesmeţi ruseşti condimentaţi), ţigări „Nord”.

— Hai să mâncăm! – mă pofti el, după ce mi le puse în braţe.

Am pretextat că-mi stric pofta de masă. Nu se formaliză:

— Nu am unde să le ţiu, nu port traistă. Păstraţi-le! Mă tem să nu le fure cineva...

— Ei şi?! Atâta pagubă. Le ia, le mănâncă. Bine că are de unde... Tuturor ni s-au furat ani, tinereţe.

Îl privii surprins. Eu nu aveam detaşarea lui.

— Dacă le-ar fi trebuit anii – reluă el gândul – ca să-i trăiască ei, aş înţelege. Tâlharul cel mare nu se poate face nemuritor cu ajutorul lor. N-aş tremura de l-aş avea în faţă. L-aş judeca după

legea mea, legea hoţilor.

Era primul om care spunea cu glas tare ceea ce alţii nu îndrăzneau nici să gândească.

La gruparea alfabetică pe vagoane, după numele meu, urmă Staroste Nicu, de care nu auzisem. Ofiţerul rus repetă numele şi din mulţimea repartizată se desprinse străinul, completând: 1918.

Anul naşterii lui. Sosind lângă mine, îmi şopti româneşte, râzând:

— Nu-ţi cunoşti neamul, domnule!

— Cine sunteţi?

— Cândva o să-ţi spun o poveste adevărată.

Sosise ceasul nesperat al plecării. Fusesem aduşi la Cercul Polar pentru a rămâne sub tundră, cu tot ce aflasem despre imensa şi nefericita Rusie captivă, de care fusesem ţinuţi îndelung, cu străşnicie, departe. Prizonierii condamnaţi, uluiţi de întorsătura sorţii colective, smulşi morţii polare, se temeau să se bucure.

— Am îngheţat înainte de moarte, ficiorule! Spune, Fonea, de ce-ai amuţit? – nu-l slăbea moş Zamfir.

— Nu ştiu, moşule, dar scăpat de măselele polare, despre care eram convins că mă vor zdrobi, ca şi cum mi-ar fi fost dat să-mi ştiu soarta, nu-mi mai rămâne decât să-mi închipui, culmea ironiei (printr-o mutaţie din grandios în banal a aceluiaşi sfârşit), că am să mor de gripă când voi ajunge acasă.

— Fără aurore boreale, profetule! – îl zeflemisi neştiutor moşul.

— Poate că în noaptea morţii vor fi aurore şi mai peste închipuirea noastră decât cele de-aici. Oricum, eu socot că tot ce ne cade sub simţuri e o parabolă pentru tărâmurile necunoscute care urcă transfigurând fiecare treaptă premergătoare, până la Dumnezeu, Aurora Aurorelor.

CAPITOLUL TREI
SONNENSCHEIN[129]1

Transportul polar opri, până la urmă – după ce primele garnituri feroviare cu cărbuni, întâlnite în a treia şi a patra zi, spulberaseră speranţele grăbite de repatriere – în peisajul minier al gării Brianka. Benzi rulante deşertau cărbune în pântecul vagoanelor de transport străjuite de mormanele de steril (piramide ale muncii moderne). Cerul sudic încerca generos să împodobească forfota hâdă a tehnicii. Atenţia celor încă închişi în vagoane fu atrasă de vastul şantier de construcţii din marginea triajului. De pe schelele clădirii de şase etaje, aflate în lucru, constructorii, luând notă de sosirea transportului, încercau să afle sau să comunice ceva.

— Sunt specialişti germani! – presupuneau la rândul lor deţinuţii. Nu pot fi prizonieri, sunt bine hrăniţi, bronzaţi, poartă părul lung. Nu-i mână nimeni la lucru.

— Ne întreabă dacă avem bani – descifră cineva semnele unora de pe schele.

— Dacă ne-ar putea vedea mai bine, n-ar mai avea asemenea curiozităţi. Se vor lămuri îndată.

Se deschideau vagoanele. O mie de inşi jalnici, în haine de vată, se revărsau de-a lungul eşalonului, mototoliţi, cu bărbi ţepoase, grupându-se cu mişcări înţepenite. Mulţimea semăna, orbită de soare, cu colcăiala de insecte care se arată la ridicarea unei lespezi.

Tonul ofiţerilor care preluau transportul era neobişnuit.

— Bolnavii în faţă! Avem puţin de mers. Sprijiniţi-i pe cei slăbiţi!

Peisajul era şi mai îmbucurător. Coloana înaintă în voie, pe o stradă cu castani pe margini, ca în amintirile de acasă.

Trecătorii priveau nestânjeniţi de pe trotuare, iar printre case şi peste grădini se ridicau dealuri molcome cu pomet. În balcoanele unei clădiri lungi, cu două etaje, apărură la apropierea coloanei bărbaţi blonzi, îmbrăcaţi de vară.

— E, sigur, colonia constructorilor! – ne holbam noi ca băştinaşii neliberi, privind locuinţele şi huzurul celor veniţi din metropolă.

---

129 *Sonnenschein* (germ.): lumina soarelui.

Dar chiar peste drum, în faţa balcoanelor, coloana intră într-o îngrădire cu bordeie şi clădiri nearătoase.

— De-am rămâne aici! – spera care cum ajungea, aşezându-se pe iarbă, la soare.

De peste drum, apărură câteva halate albe.

— Bolnavii, adunarea, pentru internarea în spital!

George mă căuta.

— Mie mi-e bine aici. Nu merg!

— Nu te mai recunosc. Dar în spital e mai bine.

— Dacă te ispiteşte mai binele, du-te!

Şi se duse.

Dar, după ce ceata bolnavilor trecu drumul, se încolonă şi mulţimea, pentru a intra, prin porţile deschise, în „colonie”. Pe linia porţii mă auzii strigat. Mă trezii în faţa câtorva ofiţeri germani de la Oranki. Maiorul Herold începu seria îmbrăţişărilor, lucru neobişnuit la ei.

— Doamne, Doamne, prin ce-aţi trecut! – mă căinau ei, conducându-mă spre băncile din jurul unei fântâni arteziene.

— E fosta colonie a specialiştilor germani care au deschis Donbasul – îmi arătară ei, larg, caierul de clădiri. Noi am avut noroc. După plecarea dumneavoastră spre locul de judecată, ne-au pornit şi pe noi, în loturi succesive, spre închisoarea din Gorki. Ne-am primit norma simplă, fără multă tevatură. Înaintaşi de-ai noştri au primit şi alţi douăzeci şi cinci de ani pentru spionaj. Toţi cei deja condamnaţi până la 1 ianuarie 1949 au fost repatriaţi, iar cei aflaţi în anchetă, condamnaţi şi aduşi în Donbas. Ruşii au aderat la o convenţie internaţională prin care se obligă ca străinii să fie ţinuţi într-un climat asemănător ţării lor. Când vin de la lucru brigăzile, îi veţi întâlni pe cei din Oranki. Suntem şaizeci. Formăm o brigadă sub conducerea lui Bemlinger, *obersturmbahführer* SS, nu-l ştiţi? Brunetul care a preluat brutăria şi pe doctoriţa pentru care şi-a rupt gâtul ungurul antifascist. Aici ne-am descurcat bine. Arhitecta şantierului se topeşte după el. Necazul e că ni s-au blocat banii depuşi, circa 1500 ruble de fiecare, fiindcă s-a depăşit, ca de obicei, fondul repartizat pentru construcţie.

— Hai, îmbucaţi ceva acum, apoi aruncaţi boarfele astea! Frizer, baie… – făcu Herold imediat programul.

În timpul gustării, apăru unul dintre cei trei soldaţi SS-işti din Oranki, ciungi de braţul drept. Amputarea se făcuse în prima

lună de prizonierat, într-un lagăr sovietic din Polonia, tuturor celor o mie de tineri din SS aflaţi acolo, după un vaccin, despre care se susţinea că era alterat. Tânărul ciung, agent la sala de mese în Brianka, îmi adusese o tocăniţă din partea şefului bucătar de la spital, tot din grupa Oranki. Nu-mi prii mâncarea, fiindcă doi tovarăşi de transport, aşezaţi la câţiva paşi de noi, îmi urmăreau fiecare dumicat.

— Lasă-i să se uite! Aici vor găsi de mâncare – simplificară cunoscuţii mei cazul concetăţenilor lor. Bucătăria găteşte un singur meniu pentru toţi, deşi raţia majoritară e a ofiţerilor.

— Raţia ofiţerilor! – îl întrerupsei surprins.

— Da. Primim raţia din prizonierat... ţigări... în Brianka, administraţia se comportă altfel decât în trecut. Nu vorbim de serviciul medical, care e condus de o fată minunată, numită de toţi Sonnenschein. Noi, nemţii, numim simplu o femeie, aici: „bruna, blonda”, dacă nu de-a dreptul „batoza” sau „vrăjitoarea”, după chip şi fire. Ea, însă, „e lumina soarelui”. Întreabă: „cine mai vrea să fie azi scutit de lucru?” Noi vrem să câştigăm nişte bani şi ne place să creştem metodic ceea ce am început pe şantier, aşa că nu ne îmbulzim. O să vă cruciţi, ca şi noi la început, când o să apară camionul cu butoaie de bere. Le dă cep aici lângă fântână. Ofiţerii ruşi îşi beau, printre prizonieri, halba. Vor să ne facă să uităm coşmarul.

Câteva zile mai târziu, comandantul de lagăr ne spunea:

— Vrem să vă simţiţi bine şi să munciţi şi mai bine, ca oamenii între oameni!

— Care oameni, între care oameni? – se amestecă fostul maior Mitru, grănicer de-al lui George, care după ce scăpase de Cercul Polar, reîncepuse să-şi lipească iar monoclul în rama gravă a ochiului.

Despre trecut el avea numai amintiri frumoase, cu prezentul însă se mai războia alegând, parcă, pleava de bobul curat, destinat amintirii. Nu asistam la discuţiile lui din cauza notei ceremonioase în care împacheta tot, dar mă interesa rusul.

— Încep cu „noi” oamenii, fiindcă pe dumneavoastră, deşi faceţi parte din „voi”, vă văd pentru prima oară – începu Mitru stufos şi preţios, aşezându-şi monoclul. Noi suntem, sau mai eram acum o săptămână, potrivit titulaturii oficiale, „bestii germano-fasciste”. Ne-am pierdut, ca să vorbesc cu expresiile oficialităţii, chipul uman.

— Mă uimiţi! – îl întrerupse comandantul, grăbit. De unde asemenea grozăvii? Sunteţi prizonieri de război!

— Am fost, dar ne-aţi condamnat în procesele memorabile la moarte, preschimbată în 25 de ani.

— Visaţi, cu siguranţă, altfel aş spune că proferaţi insulte şi clevetiri la adresa gazdelor. Aţi fost ofiţer, nu? Ştiţi, deci, că prin condamnare se pierd drepturile. Or, dumneavoastră le primiţi… deci nu aţi fost condamnaţi – conchise comandantul, logic.

— A fost un vis urât, spuneţi dumneavoastră. Am visat! Dar dumneavoastră visaţi acum, ca să nu-i zic altfel dezinvolturii cu care faceţi din alb negru şi din negru alb… De ce n-aţi zis nimic? — ni se adresă maiorul, după ce comandantul, chemat la poartă, se îndepărtă cu neobişnuitul: „Scuzaţi!”

— Când ne-or face iarăşi bandiţi, o să zicem şi noi ce e de zis. Deocamdată îmi place că rusul face pe niznaiul, şi nu de dragul nostru – mormăi morocănosul Bratu, care-şi propusese să facă iarăşi viori, ca să se usuce pâinea în ladă şi la românaşii lui.

Sărăcia era proprie tuturor celor din nord, fără ca asta să-i deranjeze pe vechii locatari, dintre care trei sute, simpli prizonieri — fără interogatorii şi cazier judiciar, foşti specialişti în industria aviatică din Urali – încercau după întoarcerea de la lucru să facă din centrul lagărului un Corso, provocând unora dintre spectatori o adâncă tristeţe. Şi revizuirea motocicletelor care nu aveau unde evolua mai mult mâhnea decât deranja. Primul furt de cămăşi – care la sosirea transportului se uscau pe sfoară, fără pază — îi nelinişti foarte pe cei avuţi şi nu numai pe ei. Mă îndreptai, cu inima strânsă, spre cămăruţa din clădirea nouă care închidea careul… Nicu Staroste ţinea tocmai un soi de lecţie de morală, avertizând pe cei care şi-aşa n-ar fi pus mâna, să nu se facă de râs între atâţia străini.

— De va fi nevoie, fur eu pentru toţi, cu deosebirea că-mi cunosc meseria. Nu vă lăsaţi ispitiţi! Deocamdată, cât mai am bani, vă asigur eu pâine şi margarină.

Toţi, mai cu seamă cei doi ofiţeri, Mitru şi moş Zamfir, erau încântaţi de predica hoţului.

Vizita medicală, amânată câteva zile ca să ne venim în fire, avu loc pentru cei o mie în baia lagărului. Treceau goi, din camera unde-şi lăsară hainele, prin încăperea duşurilor, în camera de îmbrăcat, unde comisia medicală se pronunţa, după impresia generală, asupra capacităţii de muncă a fiecăruia. Cei

ce acuzau suferinţe mai puţin vizibile urmau să fie examinaţi ulterior. Ceata de doctori germani înconjura, deferent, ca într-un protocol, un chip tânăr de fată, pe care o aprobau şoptind, înclinându-se. O altă femeie, cu părul argintiu, cu expresie fină-europeană, se încadra perfect în suită, părând mai curând însoţitoarea tinerei domniţe decât medic subaltern. Discreta politeţe cu care frumoasa suverană activa şi răspundea preţuirii colegiului medical acorda insuliţei albe pe lângă care trecea impudica defilare a atâtor bărbaţi, un aer neverosimil de spectacol având drept protagonistă o şcolăriţă.

Ajuns la câţiva paşi de locul unde fiecare suporta, fără apărare, privirile scrutătoare ale specialiştilor, mă tulbură privirea lui Sonnenschein, ridicată întâmplător din listele de pe masă. Tresărise şi întârziase, luminată ca de o recunoaştere, privindu-mă. Încercai grăbit să găsesc în trecut, ca într-un vraf de imagini, justificarea privirii care se ridica, după fiecare însemnare asupra celor ce se perindau, învăluindu-mă fără ascunziş. Mă asemuia cuiva apropiat, hotărâi în timp ce ea, fără a mă pierde din ochi, şoptea ceva doctoriţei argintii... poate povestea reîntâlnirii... sau a asemănării.

Dar nu! Şefa serviciului medical făcea consideraţii despre tipul atletico-astenic... Grăbii spre locul de echipare, fără să ştiu ceva de clasarea medicală. În adânc se mişca o undă ca un început de primăvară, dar eu mă împotriveam crunt de teamă că, topindu-se gheaţa, se va surpa totul. Primăvara reînvie ierburile, copacii, gâzele, dar oamenilor fără libertate le întinde doar cununi de spini. În preajma somnului sau mai apoi în vis, din orice lectură se lăsau punţi, ademenind la evadarea din propria-mi fortăreaţă, zidită îndelung şi apărată straşnic. Ispitele care mă bântuiseră în trecutul captiv nu erau legate de cineva anume, din imediata apropiere, ci doar năluciri ale foamei fireşti, şi ele au fost respinse cu un arsenal dur, de la tăvălitul în troienele care îngheţau şi mintea, până la situarea trează în problematica şi conflictele inerente ale lipsei de libertate.

Adversitatea aspră care ne asalta mătura orice jind spre catifelare şi şoapte mici, dar acum, din lumea duşmană, se ridicase o făptură al cărei nume însenina; o fată vie, proaspătă, pe care o vedeam la fiecare cinci zile, potrivit dispoziţiilor medicale care priveau grupa convalescenţilor cu regim special de hrană şi scutire de lucru.

Teama de ridicol mă ajută un răstimp. Părea un hybris să-ţi închipui că ai fi fost ales de o femeie care însorea nefericita rezervaţie, din aproape trei mii de bărbaţi dintre care mai mult de două treimi erau tineri. Lemaire, în aceeaşi situaţie medicală şi mai departe partener de studiu, îmi uşură trecerea timpului impunându-mi programul lui. Chinuit de dorinţa de a recupera anii pierduţi şi stârnit de bogăţia bibliotecii, mă atrase într-o muncă în care somnul era programat cu zgârcenie. Activitatea – îi citeam împreună pe ruşi – începea după obişnuitul duş rece din zori şi ne cufunda către prânz într-o criză paralizantă de oboseală pe care o depăşeam printr-un somn scurt, potrivit unei teorii fabricate de noi, că decisivă este declanşarea deconectării prin somn şi nu durata acestuia.

— După ce observi că am adormit, mă laşi doar 15 minute şi apoi mă trezeşti cu orice preţ! – îmi repeta de fiecare dată asociatul meu întru lectura din Dostoievski, atunci când nici duşul reînnoit şi nici gimnastica de înviorare nu-l mai salvau de somnul care-l dobora.

Într-o dimineaţă, refugiat pe scara care ducea din holul serviciului medical la spital, aşteptam rândul la dentist. Mă bucuram, adâncit în *Dichtung und Wahreit* a lui Goethe, că bunul Dumnezeu nu lasă copacii să crească până la cer. Nu-mi ridicai ochii din carte, dar simţii într-un timp că încerca să se ridice un zumzet în jurul oazei mele de linişte, ca apoi să ştiu sigur că ochii cuiva mă pândeau dintr-un ascunziş. Puterea acestora creştea până la porunca de a-i căuta. Sonnenschein, lipită în colţul de umbră al vestibulului, aştepta cu încordare să fie descoperită. Partitura mea începu, cu acea zi, să devină şi mai greu de susţinut. Nu-mi ieşisem din matcă, presupunând că interesul ei era doar părelnic. Mă învinuisem pentru infatuare, exersându-mi elocvenţa. Cine ştie cum suntem făcuţi? Poate că o vorbă opreşte proaspăta încolţire! De-acum nici regimul de muncă nu mă mai putea mântui. Devenise formă goală. Vibrau ferestrele încăperii închise de vuietul stârnit, dar nu mă dădeam învins, deşi ea îmi şubrezea cu mână sigură poziţia. Îşi făcuse un joc din a mă descoase despre dragoste: cum arăta… ce se întâmpla… Treceam din germană în rusă, în funcţie de cei ce o căutau în cabinet. Începui să scurtez întâlnirile, să mă ascund când îmi descoperea refugiul, să mă pierd pe drum când mă chema prin agenţi, dar, subminată din lăuntru, fortăreaţa era

condamnată.

— Sunt de gardă. Vă aştept astă-seară în cabinetul spitalului.

Ştiam cum se poate sfârşi o poveste de lagăr: mutare disciplinară sau proces. Pentru un lucru de toate zilele…?

Trecând cu duşmănie peste arşiţele din mine, regândii totul, îmi actualizai câmpurile de bătălie cu cei căzuţi, sârmele ghimpate şi gratiile, suferinţele mulţimii cenuşii, fără viitor. Trupului nostru, care nu poate să zboare, nu se cade să i se sacrifice totul…

Dar cei ce în mijlocul vieţii ignoră darurile acestui „templu al templelor” pentru asceză, pentru biruinţa albă, mai greu de obţinut decât în faţa morţii? Începui bătălia pentru a mă distanţa de foamea trupului, şi mai jalnică între sârme, pentru a scăpa de strânsoarea acestui straşnic temnicer.

Nu ştiu cât voi fi urcat, dar bucuria pură a primei zăpezi care veni şi peste Brianka răsplăti un tânăr care se elibera. Pentru cât? Renunţând la cine?

Sonnenschein rămăsese Sonnenschein, făcând pentru mine tot ce se putea în lumea de lagăr. Ataşă la fişa medicală analize cu reacţii complicate, făcute în laboratorul spitalului de personalul german, contând pe efectul lor asupra neiniţiaţilor ei colegi.

Străbătusem răgazul maxim acordat convalescenţilor pentru refacere. Din grupul iniţial, doar Lemaire, întreţinându-şi slăbiciunea fizică pentru a avea timp de citit, beneficiase de cele trei luni, după care urma obligatoriu producţia sau invaliditatea.

Sonnenschein pleca în concediu. Un maior medic o înlocuia. Liniştit de absenţa ei, mă îndopam ca şi Lemaire pentru viitorul apropiat, când, obosiţi de lucru, vom adormi la primele pagini. Regimul pe care numai contrastul îl făcea să pară mai bun redevenea, în faţa sarcinilor de plan niciodată îndeplinite, precar. Brigăzile nu mai câştigau bani. Cei vechi mai aveau cheag dinainte. Puteau scoate câte o sută de ruble lunar de la CEC.

— Oricum, am câştigat trei luni – se felicita Lemaire.

Ceilalţi, până şi bietul George, cu tot programul redus obţinut, le făcuseră pe timp de toamnă, la lucru în ploaie, noroi şi frig.

Vizita medicală pentru cei ce nu erau în producţie avu loc în ambulatoriul invalizilor. Când am intrat, în spatele maiorului îmi zâmbi Sonnenschein. Era cu basc şi în pelerină bleumarin, ca o

şcolăriţă. Nu se dezbrăcase, nu se aşezase. Ce-i va fi şoptit colegului ei nu ştiu, dar acesta, fumând rece pipa englezească, mă întrebă despre profesie, îmi ceru să-i arăt mâinile, mă sfătui să învăţ ceva potrivit pentru anii de captivitate, că şi el se calificase la 30 de ani pentru o nouă meserie, şi insistă să-mi fac controlul pulmonar, ca şi când aceasta ar fi depins de mine. Sonnenschein mă examinase, dar nu mă trimisese la controlul radioscopic, lăsând semnul de întrebare să influenţeze rămânerea mea în interior. Străinul mă clasă invalid pe trei luni şi mă expedie amabil. George, din ce în ce mai intrigat de situaţia mea medicală, scutură din cap „nu pricep” şi pleacă. Nu-i spusesem nimic şi îl rugasem şi pe moş Zamfir (după o scurtă scenă din sala de aşteptare la care asistase) să nu cumva să scape o vorbă. Sonnenschein, în trecere printre cei de acolo, mă descoperise şi se îndreptă spre mine firesc, căutându-mi pulsul.

— Să veniţi să văd cum mai staţi cu inima!

Rămaşi singuri, moşul îmi şopti:

— Acum înţeleg: Sonnenschein e îndrăgostită. Şi ai tăcut tot timpul, afurisitule! Ne ştia apropiaţi, şi de aceea m-au răsfăţat şi ea, şi doctoriţa Neumann, cât am stat în spital. Cred că nici Sonnenschein nu-i rusoaică, nu?

— Ce te tot uiţi? Nu ştiu nimic despre ea şi nici despre mine nu mai ştiu.

Tot ceea ce chinuit zideam de-a lungul unei zilei se năruia într-o clipă la întâlnirile pe care Sonnenschein le provoca iscusit.

După o pauză de câteva zile, un invalid mă rugă să-l însoţesc în ambulatoriu. Nu era oră de consultaţie. Sonnenschein mă aştepta singură, plimbându-se prin încăpere. Salutai tăcut. Ea alergă la cuier şi se apropie ca un copil, ţinând ceva în pumnul strâns. Îmi trecu cocoloşul de hârtii sub haină cu un gest tandru, dar se retrase nesigură în spatele biroului.

— Vedeţi că mi-e frică? – râse ea.

Pipăii hârtiile mototolite. Erau bancnote de 25 de ruble. Cocoloşul zbură proiectat impulsiv peste birou şi se opri în pieptul celei ce tocmai se aşeza. Uşa se deschise şi doctorul neamţ, un bătrân tăcut, intră. Mă înclinai şi părăsii încăperea. Făcusem un lucru necuvenit, dar obligatoriu. Viscolea în lagăr şi, fără să caut poteca, pornii la întâmplare. Din urmă mă prinse, alergând, doctorul.

— N-o supăraţi pe Sonnenschein! Primiţi-i, vă rog eu; îi datorez postul de medic! Faceţi-o pentru mine, un om care a văzut şi trăit multe. Vă rog! – şi-mi întinse banii tot cocoloşiţi.

— De unde mă ştiţi? Ştiţi ce-mi cereţi?

Îl părăsii, copleşit în nefericirea lui.

Sosi Crăciunul. Lângă fântâna arteziană încremenită în hibernare se înălţa un brad întreg, ca în pădure, cumpărat de cei avuţi. Nu purta nicio găteală decât a chiciurii. Lagărul se cufundă, la un semnal, în noapte. Iluminarea părelnică învăpăia semnul sărbătorii cu o impresionantă sobrietate. Toată suflarea înălţă, la unison, ca o rugă *O, Tannenbaum*. Ruga se înaripa răscolitor în *Heimat, deine Sterne* până sub stelele tuturor oamenilor. Ce blestem va fi împietrit auzul pământenilor de nu s-au schimbat toţi în acea noapte!

A doua zi, pe poteca ce venea de la sala de mese, mă prinse din urmă Sonnenschein. Proaspătă şi luminoasă ca zăpada ce cădea molcom.

— Plecaţi în câteva zile... Nu ştiu unde! Haideţi! Cel puţin acum – şi se ridicase spre ochii mei.

— Ce putem pune într-un ceas, fără libertate? Să lăsăm pentru vremurile când vom fi atât de departe că nici nu vom şti dacă mai suntem.

Într-o seară, după stingere, George intră pe vârfuri în camera în care dormeam cu cinci „von”-i. În amintirea zilelor din închisoare, comandorul Schwartz îmi făcuse atmosferă din prima zi printre cunoscuţii lui şi mi se propusese să ocup locul vacant din încăperea lor. Îl urmai pe George în casa scării:

— Plecăm mâine! – mă anunţă şoptit. Am trecut cu Bemlinger pe la „îmbrăcăminte”. Făceau listele pentru cei care pleacă: toţi cei şase români, restul maghiari. Bemlinger a fost în mare formă. E dat dracului. Tu crezi povestea că la condamnarea la moarte a tatălui său, a generalului, el, aşezat în primele rânduri ale întrunirii antifasciste, s-ar fi ridicat în picioare, aplaudând?

A doua zi, înainte de prânz, echipaţi cu haine bune, dar nu noi (deci nu spre casă porneam), furăm supuşi unui control formal, în faţa porţii.

Din fereastra de la etaj a spitalului, de unde îmi făcea cu mâna, flutura ca un zbor alb Sonnenschein, până când prima cotitură a drumului în necunoscut a ascuns-o. Dacă închid ochii, o văd peste depărtări şi ani, fluturând alb.

CAPITOLUL PATRU
LA APA VAVILONULUI

— Aţi nimerit rău, fraţilor! – ne întâmpină, în loc de salut, avocatul Cojoc, intrat prin sârme, seara, în carantină. Vreţi o schiţă-portret a lagărului? – continuă el, după ce schimbarăm noutăţi despre fiecare. Hm! E un lagăr fără chip... amorf. O înghesuială cenuşie, în care insul dispare. La Cercul Polar, ameninţarea morţii era sălbatică. Oamenii i-au făcut faţă reflex, cel puţin un timp, descoperind resurse pe care şi le ignorau. Dacă s-ar fi prelungit cu încă un an aşa cum începuse, fără oprire, sigur că ne-ar fi lichidat. Aici nu este nicio privelişte distinctă, de viaţă şi de moarte; nu e nici cald, nici rece; e cum e mai nepotrivit pentru a supravieţui. Organismele au ieşit din starea de asediu; nu le mai stârneşte nimic la luptă; nu mai au coajă tare, e un fel de decalcifiere generală şi cad cu duiumul. La pol au murit suspect de puţini. Aici au dat de un relativ mai bine şi nu au mai fost în gardă.

După o pauză, haiducul de altă dată, şi el parcă mai spălăcit, continuă:

— Grupul românesc a pierdut în ultima grevă a foamei – pentru repatrierea celor condamnaţi în chestiuni de lagăr – pe locotenentul timişorean Râmneamţu. La hrănirea forţată i-au turnat bulionul în plămâni, asfixiindu-l. Avocatul Munteanu, întors cu noi din Vorkuta, a continuat greva, cerând pedepsirea vinovaţilor... Ţi-ai găsit! După 60 de zile, cu hrănire forţată, a fost ridicat.

Se crede că a fost repatriat. Pe noi, cei cu greva, n-au decât să ne condamne încă o dată, dacă vor să ne ţină în continuare! ... Mă duc înainte de a trece rondul. Mă cunoaşte. E frate bun cu Hormolaev de la Mânăstîrka – vi-l amintiţi? – cel care, tot pescuind colierele cu cartofii furaţi, puşi la copt în hornurile de pe bordeie, găsea adesea un cartonaş scris... Un cuvânt de ocară. Numai că ăla înjura şi râdea.

A doua zi, comandantul lagărului, „un tovarăş” cu epoleţi de ofiţer superior, vrând să facă impresie (după război nacialnicii se şcolarizau pe capete), ne vorbi încâlcit despre multe, din care traducătorul, un român rotofei cu ochelari fumurii, ştirbit parcă pe undeva, compilă o optimistă declaraţie de repatriere, fără acoperire.

Tot Cojoc, întrebat în seara următoare despre fantezistul traducător, ne lămuri:

— E un caz ciudat acest maior Retezat. Are un cartuş în cap. Dar staţi s-o iau în ordine. A comandat un batalion de asalt în asediul Odessei din ’41. Cunoscător de limbă rusă (a copilărit în Basarabia), a fost cooptat de contrainformaţii şi se găsea, în ’44, în încercuirea de la Chişinău. Când dezastrul din August deveni evident, maiorul îşi dezlegă subalternii – pe care cu mână de fier îi ţinuse până în ultima clipă prezenţi în apropierea frontului – de obligaţiile de serviciu şi se împuşcă. Ruşii îl căutau ca pe iarba fiarelor şi, probabil cu ajutorul unui subaltern, îl descoperiră printre cadavre. Retezat se trezi într-un spital sovietic. Cartuşul tras în tâmpla dreaptă a ajuns sub urechea opusă, orbindu-i ochiul stâng.

Din ’44 până acum cartuşul a urcat cu patru centimetri, provocându-i violente accese epileptiforme şi astm. Nu mai putea să vorbească şi a reînvăţat şi româneşte, şi ruseşte. Se exprimă cu efort încă, gândeşte cu greutate, dar a rămas un om. Deci, trezindu-se în mâna inamicului, în spital, încercă disperat să-şi taie venele cu primul cuţit care-i căzu în mână. I-am văzut cicatricea barbară. Nici greva foamei nu putea, evident să-i aducă scăparea, aşa că Retezat hotărî să se supună poruncii de a trăi, dar nu oricum. I se cerea reţeaua de agenţi rămaşi pe teritoriul sovietic – la care inamicul e, după cum se ştie, hipersensibil. L-au dus la Moscova, l-a interogat Abakumov – *das grosse Tier*[130] – şeful Smerci-ului[131] şi ministrul Securităţii, lichidat mai apoi de Stalin, care scurta, grijuliu, capetele colaboratorilor săi în ascensiune.

Se pare că nici cu binele nici cu răul n-au obţinut mare lucru. Şi hai cu el la Cercul Polar, să lucreze în mină! El povesteşte – spun unii – că, la Vologda, regele blatnoilor l-a luat sub aripa sa. Aşa că, după tranzitul din Vorkuta, blatnoii din lagărul-mină în care a ajuns – avizaţi prin reţeaua proprie – i-au fost credincioşi

---

130 *Das grosse Tier* (germ.): Fiara cea mare.

131 Departament de contraspionaj al URSS care a funcţionat între 1943 şi 1946, condus de Victor Semionovici Abakumov şi plasat sub imeditata autoritate a lui Stalin. Numele său rusesc, СМЕРШ, pronunţat SMERCI, este acronimul sintagmei care se traduce prin „Moarte spionilor!”, „spionii” fiind de regulă, conform „uzanţelor” staliniste, opozanţii regimului sau cei care deveneau indezirabili pentru Stalin.

scutieri, împotriva destinaţiei oficiale. De necrezut, dar a supravieţuit, deşi poate sfârşi sufocat la fiecare criză de astm. Se albăstreşte până când stăpânii catadicsesc să-i aprobe injecţia de efedrină. Era cât pe-aci să-l opereze un vestit chirurg rus, aflat în detenţie pentru scurt timp în Vorkuta, dar când profesorul trecu înainte de operaţie să-şi vadă pacientul, Retezat, văzându-l că abia se ţinea pe picioare, refuză intervenţia. Azi regretă, mai ales că toţi l-au asigurat că, în clipa în care apuca bisturiul, siguranţa mişcărilor lui, cică, făcea minuni. Ceea ce văd eu zilnic însă e tăria cu care Retezat luptă cu accesele. Nu se plânge niciodată. Zâmbeşte ca un copil şi zice: „a trecut” de parcă ar fi fost o amintire. Şi e bun de ţi-e ruşine de propriile „nevricale”.

* * *

Ungurii şi românii, cu excepţia celor cu pedepse de lagăr, plecau din nou la drum, prilej ca unii dintre ei să creadă cu disperare că drumul poate duce acasă. Dar şi scepticii doreau în tăcere ca eşalonul captiv să le infirme logica şi să se îndrepte, din vastul triaj al Dnepropetrovskului, spre soare-apune.

— Aşteptăm să se decidă – pândea moş Zamfir, din fereastra cu gratii a vagonului-marfă.

— E deja hotărât, bătrâne – îl sâcâia Crin, reintrat în formaţie după despărţirea de la Cercul Polar, pe vechiul său post de ghimpe. Doar neştiinţa noastră lăsă loc pentru o răspântie. Mă tem că numai în conştiinţa subiectivă se pune problema opţiunii, şi prin aceasta şi a responsabilităţii. Dintr-un punct de staţie superior, totul apare legic şi prestabilit pentru intervalul următor.

— Dar dacă lumea e o hală de maşini cu funcţionare legică – se continuă discuţia, după ce acarul dădu cale deschisă spre est –, lămureşte-mă, ereticule, de unde vine nepipăita şi jucăuşa viaţă, ori şi ea e pentru tine doar o maşină mai subtilă, cu legităţi endocrine şi hormonale?

— Te pomeneşti că destinul tău – reluă moşul tema de altundeva – e aranjat de ceasovoiul din Kremlin? Dar al lui pe mâna cui a încăput, de-l răsfaţă?... Şi de ce, dacă e aşa, tu, şurub ajuns la conştiinţa de sine, nu împiedici funcţionarea abatorului universal?

— Mi-e frică de ciocan, moşule, de postura de rebut... Că mă vor retopi şi returna... Dar, chiar presupunând că aş deveni un

şurub eroic, tot n-aş reuşi mare ispravă. Aş provoca, în cel mai bun caz, un incident de funcţionare... Dar, lasă asta, uite golul din jur! Ne suge ca un aspirator cosmic!

* * *

Câţiva prinşi de război, supravieţuitori a zece ani pe pământ sovietic (memoria halucinantă a stepelor de iarnă), umpleau din nou, adânciţi în sine, ca într-o obsesie de nebun, vastul cadru îngheţat, cu ceţuri, explozii, dezastre, prin care se târau coloanele captive minate spre est.

...Morţii tineri, mâniaţi că li s-a smuls de timpuriu viaţa, vor fi trecând, în nopţi de iarnă, în cavalcade, peste zările închise, amici şi inamici împreună, grăbiţi să nu-i mai surprindă ţipătul cocoşului care să-i pună, ca în 42, faţă în faţă, să se ucidă...

Doar amintirile povestite ale maiorului Mitru mai ştiau despre comandantul unei şcoli militare ruseşti care saluta în prizonierii unui sector pe apărătorii din ajun de la Raspopinskaia, unde-şi pierduse cadeţii fierbinţi.

— Încetaţi cu minciunile dumneavoastră frumoase! – îl opri impulsiv sublocotenentul Nicuşor Moroşanu pe maior. Ori aţi uitat amănuntul că aceşti cavaleri au împins în groapa comună de la Beketovka 80.000 de prizonieri, îndată după cădere?!

În Beketovka, sub Stalingrad, se opri călătoria grupului maghiaro-român. Un şir de bordeie şi câteva barăci se forţară să ne cuprindă. Revendicarea pe loc a statutului de prizonieri, cu drepturile de ofiţeri, fu primită cu un rânjet de conducerea lagărului:

— Sunteţi banditi şi, dacă nu veţi plăti pâinea pe care o mâncaţi, o să ne cunoaşteţi. Vă plângeţi că lagărul e de nelocuit. O să vă faceţi altul la Elşanka, începând de mâine chiar. În costul pâinii era socotită şi pâinea întregului aparat de conducere şi pază, îmbrăcămintea, asistenţa medicală, transporturile. Încălzirea se făcea cu coji de copaci şi rumeguş care zăcuseră sub cerul liber, lângă o fabrică de cherestea din apropiere. Alimentaţia precară îi împingea pe oameni să câştige bani de pâine cu orice preţ. Numai ceea ce depăşea acoperirea întreţinerii întregului efectiv, inclusiv invalizii şi bolnavii, revenea lucrătorilor. Crin, Apostol şi alţi câţiva buni organizatori şi cunoscători ai limbii ruse, fură solicitaţi să ţină socotelile brigăzilor în lupta cu conducătorii şantierelor. Majoritatea brigăzilor lucrau la magistrala Stalingrad-Moscova. La

întoarcerea în lagăr flămânzii ascundeau sub cămaşă târnăcoapele scoase din cozi, ascuţite de ei, iar noaptea şi le puneau sub saltea, ca să aibă a doua zi cu ce depăşi norma de muncitori necalificaţi. Şase luni în şir fură amânaţi cu începutul plăţilor. Pentru a primi maximum de numerar, 200 de ruble, trebuia să efectueze muncă de 1.000 de ruble, aşa că, în zilele decisive, indiferent de boală sau temperatură, ieşeau la lucru ca nişte posedaţi.

Lupta pentru posturile cheie în lagăr aprinse din nou vechea animozitate dintre cele două popoare. Nicuşor Moroşanu, care inaugurase carcera la prima întâlnire cu conducerea lagărului, încerca fără succes să-i convingă pe români să renunţe la lupta pentru putere fiindcă reprezentanţilor noştri nu le-ar rămâne decât să devină mănuşa cu care ne gâtuia administraţia.

— Pentru Negru vreţi să luptaţi? Vasiliev nici n-ar admite pe altcineva în fruntea noastră. V-aţi pierdut minţile! Nu mai e nicio scăpare!

Negru deveni reprezentantul nostru, şeful producţiei pe lagăr şi, împreună cu Kapusta, comandantul prizonier al zonei, perechea conducătoare din fruntea turmei puţin cuvântătoare.

Comunitatea maghiară, superioară numericeşte, cuprindea câţiva generali şi mulţi ofiţeri cultivaţi şi de ţinută. Kapusta, împins de ei în faţă, era un subofiţer scund, bine legat, care ducea mâna la capelă îndată ce primea o dispoziţie şi alerga ca un căprar pentru a marca activitatea. Colegul lui român, cunoscător şi al maghiarei în afară de rusă şi de germană, îi era superior în toate, afară de omenie. Negru, construcţie impozantă ameninţată de o suspectă obezitate, nu avea trecut; se da drept ofiţer de aviaţie, era înfipt, de spirit şi avea priză la mulţime pe care reuşea s-o ducă pe degete.

— E în stare uneori să facă şi lucruri bune, din posturi cheie, fără sacrificii personale, dar de ticăloşii e capabil din orice poziţie şi împotriva oricui! – susţinea Moroşanu deschis, intuindu-l.

Negru, informat cu privire la ceea ce se gândea despre el, se purta cu adversarii prevenitor, încercând să-i dezarmeze prin avantaje, apărându-i de pedepse evidente. Curând, îi erau obligaţi cei din administraţie, prin servicii şi băutură oferită cu prilejul inspectării şantierelor. Mai târziu îi avea la mână şi se temeau de el, fiindcă Negru ştia să vadă, să audă, să afle

dedesubturi. Numai întunecatul şi durul Vasiliev, maiorul securist, nu era abordabil şi-l neliniştea.

Translatoarea lui însă, o tânără evreică, tot trecând prin faţa lagărului adunat pentru apelul de seară, spre a fi devorată de sute de ochi flămânzi – ceea ce îi provoca tainice delicii, aprinzându-i ca o flacără obrazul exotic –, căzu în mâna sigură a lui Negru, care stârni în ea o dragoste de sclavă.

Vasiliev, păianjenul din umbră, folosind serviciile lui Kapusta, aşteptă într-o seară după orele de program în cabina de la poartă şi o percheziţionară pe adjutanta sa, care tocmai îşi ducea acasă sandalele lucrate, din porunca lui Negru, de meşterii cizmari români şi maghiari, bucuroşi să mai gătească şi ei o gleznă de fată. Negru deveni, la arestarea tinerei, martorul acuzării, semnând tot ce-i trebuia NKVD-istului Vasiliev pentru a pedepsi dragostea, după legea sovietică.

Translatoarea a fost acuzată că a divulgat secrete de serviciu şi a primit nouă ani de lagăr. Negru i-a reprodus lui George, cu vădită mândrie, ultimul cuvânt al acuzatei:

— Adevărat e numai că l-am iubit. Nu-l condamn pentru depoziţiile făcute. Chiar dacă ar trebui să plătesc cu viaţa, nu m-aş lipsi de dragostea lui.

* * *

Sărbătoarea Paştelui adunase o mulţime de pelerini veniţi de la mari depărtări să ia parte la slujba din noaptea sfântă.

Lanurile de luminiţe de sub bolta de întuneric se întindeau până departe de zidurile bisericii din Beketovka. Nici zvonul cântărilor bisericeşti, nici cântecele comsomolului revoluţionar care opuneau acelei mulţimi necredinţa, nu ajungeau până în lagăr, dar prizonierii suiţi pe bordeie, la miezul nopţii, îi priveau tulburaţi pe cei ce aşteptau învierea.

— Parcă-s holde coapte – se şopti lângă mine.

Voiam să văd faţa celui ce vorbise. Vecinul meu, tăcut, parcă plângea.

— Dacă nu vom învia într-adevăr, degeaba au fost toate câte au fost şi vor mai fi – auzii acelaşi glas.

Luând, peste sârmele ghimpate, doar cu ochii, fără mâini şi lumânare, „lumină din lumină”, prizonierii se întâmpinau din acea clipă cu „Hristos a înviat!”. În dimineaţa de Paşte se grăbeau, cu acelaşi salut, spre adunarea brigăzilor mobilizate la muncă voluntară pentru a face drumuri prin balta de noroi a

noului lagăr în care urma să ne mutăm în zilele următoare.

Terminasem de tradus, folosind incapacitatea de muncă în producţie stabilită de Sonnenschein, *Povestiri* de Puşkin şi comedia *Zi de odihnă* a lui Kataev, pe care o şi ilustrasem. George îmi procurase hârtie şi cele pentru scris (mă tem că prin Negru). Le încredinţai lui Ionică Hângu, interpretul poznaş din *Bazarul Iluziilor* de la Oranki. Ionică le citea seara cu har, întrerupând amintirile necazurilor lui, care de vreo zece ani erau şi ale altora, ale ascultătorilor. Repovestite cu o mască de clovn înnăscut, provocau atâta râs cu lacrimi cât nu cursese de când încăpuseră cu toţii pe mâna unor tirani fără humor.

Ascultătorii propuseseră ca, la şedinţele de peste două, patru şi şase ore din programul duminical, să fie asistaţi de un medic care să nu înţeleagă româneşte, plătit din contribuţia lor, pentru a da ajutor imediat celor flămânzi de râs.

* * *

Ca noul lagăr să se depăşească în producţie şi ordine interioară, cercul agenţilor prosovietici, inspirat de fostul maior prizonier Moşimski, ceru administraţiei îndepărtarea după prima lună de funcţionare a câtorva, în frunte cu George Fonea. Acceptasem în acea lună compromisul de a ieşi la lucru cu o brigadă căreia refuzasem să-i ţin contabilitatea. Mi se părea că trebuie luptat nu să se câştige bani, ci dimpotrivă.

— Oamenii râd de pornirea dumneavoastră împotriva banilor, nu fiindcă ei ar fi totdeauna buni, dar acum abia ajung pentru pâine. Dacă ar fi mulţi, aşa cum sunt ruşii, i-am dispreţui şi noi – îmi explica familiar Nistor, brigadierul, un sergent tulcean, oacheş, curăţel şi spătos, din cândva vestitul regiment de la gurile Dunării.

Era familiaritatea discretă a ţăranului care-ţi întinde mâna ca să te scoată de la ananghie. Dar, pornit „să-mi rezolv singur problemele”, mă deranja să fiu ţinut de braţ.

— Oamenii insistă să ieşiţi cu noi, iar acolo să staţi de vorbă cu inginerul rus. Ingineria i-o face marinarul nostru, dar el nu seamănă cu sovieticii ăştilalţi.

— Când oamenii tăi dorm cu fiarele sub cap, cer socoteală unor ofiţeri că nu-şi fac norma şi sunt duşi în spate de brigadă?

În privinţa fiarelor, el ridică neputincios din umeri: „Pâinea… ce să facem! Iar cu ofiţerii… Sunt ofiţeri şi ofiţeri. Haideţi cu noi! Îi ştiţi pe băieţi. Nu-i jigniţi! N-aţi avea dreptul”, mă avertiză

întunecat Nistor.

Încercasem, ieşit la lucru, să pun mâna pe targă, pe lopată. Era muncă de pământ: mii şi mii de metri cubi de mutat. Se aşeza pe fundul văioagei un şir de inele de beton de înălţimea omului. Mi le luau din mână, care cum se nimereau, ca înţeleşi, şi mă trimiteau râzând să stau de vorbă cu copiii infiltraţi prin lanţul sentinelelor care-i împiedicau pe civilii curioşi să se apropie. Cu cei mici legasem prietenie. Veneau cuminţi să ne salute. Îmi spuneau ce învăţaseră la şcoală, recitau poezioare, cântau totdeauna frumos. Pentru ei eram aviator. Căpitan aviator. Poate din cauza capelei pe care o purtam, deşi ei spuneau că se vede deodată ce-am fost. Unul dintre băieţii mai răsăriţi voia să se facă şi el aviator. Se aprindea la faţă când vorbea despre zbor. Într-o zi mi-a adus un pachet de ţigări.

— L-am luat cu banii mei. Primiţi-l! – insistă cu lacrimi în ochi. Voi fi şi eu aviator. Ei, chiar când sunt duşmani, se stimează. Dar acum suntem aliaţi cu românii, iar noi doi suntem prieteni vechi.

Ştia de la şcoală că ofiţerii români sunt fii de moşieri, iar soldaţii erau ordonanţele lor. Când află că niciunul din ofiţerii de faţă nu avusese moşie, întrebă chinuit: „De ce nu ne spun adevărul?” Fetele erau şi mai curioase. Apăreau cum terminau şcoala. Mai inventive decât băieţii, îşi dădeau drumul pe pantele versantelor sau îşi trimiteau frăţiorii mai mici înainte, ca să justifice pătrunderea. Prizonierii îi răsfăţau. Le aminteau de acasă. Copilăriţi, îi purtau pe tărgile goale sau în roabe, claxonând cât îi ţinea gura.

Până să se facă o breşă, şcolarii cântau cu toţii: „Căpitan, căpitan, hai zâmbeşte!” din filmul *Copiii căpitanului Grant*. Într-o zi, Svetlana, fetiţa unui colonel din Ministerul de Interne, care era cea mai zvăpăiată, rămase pe înălţime, pregătind cu ciudă bulgări de pământ.

— Pe cine vrei să loveşti, furioaso? – o tachinau ei.

— Vreau să vă distrug pe toţi! – ţipă ea războinic, fără urmă de glumă.

— Şi pe mine?

— Pe dumneavoastră nu, dar pe toţi ceilalţi.

— Dar de ce?

— Fiindcă aţi ars copiii în război! Criminali ce sunteţi! Meritaţi să fiţi omorâţi!

Niciodată condamnarea cuiva nu mă găsise mai fără apărare. Şcoala şi părinţii îşi pregăteau astfel copiii pentru viitor.

* * *

Lagărul I din Stalingrad unde, pentru liniştea celor din Elşanka, îl însoţii pe George, funcţiona nemţeşte, ca un mecanism (40 de brigăzi de constructori).

— Construim acum portul fluvial. Transformăm ţărmul, fierăstruit de văi abrupte pe câţiva kilometri, într-un parc cu scară monumentală, cu pauze largi, străjuită jos de obeliscuri, sus de o construcţie arhitectonică inspirată parcă de *Brandenburgertor* [132].

Pe panta verde, încinsă cu alei, se înălţa, ca un templu antic, un loc de agrement. Simetric, spre sud, o rotondă.

— Nu-s mult prea felurite lucruri la un loc? – încercă să-l tempereze George pe primul interlocutor dornic să ne pună în temă.

— Concepţia e sovietică, noi lucrăm numai. La Planetarium am construit însă cum ştim noi. Când prima delegaţie mixtă de jurnalişti germani din Est şi Vest a vizitat Stalingradul, unul a întrebat cine sunt constructorii, fiindcă acest procedeu de zidire e german. Însoţitorul sovietic i-a dat dreptate şi a precizat că zidarii sunt ruşi, foşti prizonieri în Germania. Ştiţi că sovieticii au declarat că nu mai au prizonieri germani şi ca să ne ascundă de ochii delegaţiilor străine ne transportă în camioane cu prelată. Iar zonele de sârmă din afara lagărului, ca şi turnurile de pază înălţate peste linia gardului, au dispărut, le-au lipit pe interior.

— Însă cei din lagărul gării le-au făcut-o! – sări un bătrânel vioi. Acolo calea ferată trece în rambleu înalt pe lângă lagăr, de se vede, ca în palmă, curtea. În ziua vizitei unei delegaţii, prizonierii au fost închişi în barăci, cu pază în antreu. În schimb, câteva formaţii de pionieri au împânzit tot spaţiul cu joc şi cântec. La trecerea trenului au fluturat copilăreşte cu mânuţele. Dar nu salutul lor i-a adus pe străini la ferestrele vagonului. De pe acoperişul bucătăriei, se ridicase un panou pe care scria: „S.O.S. Aici se găsesc *4.000 de prizonieri de război germani*”. Se ştia, din ziare, că delegaţia era programată să viziteze în acea zi oraşul-erou şi autorii (din personalul bucătăriei) pregătiseră

---

132 *Brandenburgertor* (germ.), Poarta Brandenburg, monumentul emblematic al Berlinului. Urma să fie parte a Zidului Berlinului după construcţia acestuia, începută în 1961.

anunţul şi un dispozitiv cu sfori care să-l ridice pentru a fi citit. Abia a trecut trenul cu oaspeţi că Securitatea a şi năvălit în lagăr şi dă-i... anchete... arestări şi aşa mai departe.

* * *

— Cum îi găseşti pe „copiii blonzi ai Nordului?" – îmi întrebai confratele de „exil", după câteva săptămâni în noul lagăr.

— Învioraţi. Începe să li se osifice coloana vertebrală. Simt spatele asigurat. Sprijinul tot mai substanţial de la lună la lună, prin pachete, îi pune pe picioare în toate privinţele, deşi vor construi mai departe socialismul, dar de astă dată cu mâncare de-acasă. Încolo, aceiaşi individualişti de treabă din care, dacă are cine striga tare, se pot face colective redutabile şi de pace şi de război. Priveşte în jur: alei cu prundiş înstelat multicolor prin flori de piatră, cu fâşiile marginale din tot soiul de plante din seminţe şi tuberculi din pachete, pe care harnicii gădinari în şorţ – generalii de ieri – le îngrijesc cu o înduioşătoare vocaţie paşnică. Într-o jumătate de oră brigăzile care, uite! vin prăfuite şi obosite de pe şantiere, trec pe sub duş, şi lagărul, plin de costume de trening şi bluze multicolore, o să semene mai curând cu o colonie vestică de lucru din care, inexplicabil, lipsesc femeile şi copiii, decât cu un colţ necăjit de pe-aici. Mă întreb ce-o fi în capul unora din Vest de au trimis şi costume de călărie, şi echipament de tenis! Au fost seduşi, probabil, de cererea prizonierilor de echipament de fotbal... Ştii că Arion, până la venirea noastră, a fost vedeta favorită a clubului Wackerer sau Eintracht?

— E curios că – reveni George după o îndelungă pauză – poporul ăsta cu atâţia gânditori nu e bântuit de tristeţi metafizice!

În clădirea din centrul lagărului, mai întâi săptămânal, dar nu peste mult – zilnic, o echipă sovietică aflată sub controlul Securităţii distribuia pachetele sosite. Lucrurile nepermise găsite întâmplător sau de care se aflase prin informatori au dus la o serie de modalităţi incomode de înmânare a conţinutului cutiilor de conserve (depozitate în rafturile personale ale depozitului sub cheie) în veselă de lagăr. Echipele cu supra-ore de serviciu erau iritate mai ales de chinul de a le trece prin mână bunătăţi de un rafinament culinar de care nici nu ştiau că există. Era ca şi când firmele vestice îşi propuseseră să câştige războiul rece prin reclamă la bunurile de consum. Funcţionarii lagărului aşezau la

loc de vază în locuinţele lor ambalaje şi cutii, uneori mai costisitoare decât conţinutul purtat. De pildă, cutiile de fructe uscate, gătite cu imagini ale unor monumente arhitectonice, bătute în metal. Interesul pentru asemenea achiziţii cuprinse tot târgul.

Copiii se ţineau scai de coloana prizonierilor, la munci, în jurul lagărului, scandând în cor: *Diadia, daite corobucicuv* [133](Cutii pe care ei le negustoreau în bazar, la preţuri de speculă.) Tăieturi din ziare vestice, iscusit ascunse în tuburile de pastă între pereţii dubli ai ambalajelor, dovedeau şi declarau că ţara nu-şi uitase soldaţii învinşi, ameninţaţi de îndelunga captivitate. Publicaţiile unor instituţii medicale destinate cercetării urmărilor prizonieratului în URSS ofereau cifre îngrijorătoare de nerecuperabili, clasând în procentaje categoriile stigmatizaţilor psihofizici. Se mobiliza opinia publică prin momente de reculegere marcate de stagnarea circulaţiei şi semnale de sirene pentru salvarea celor ce supravieţuiseră.

Pe străzi, afişele pe care scria „Aminteşte-ţi de prizonierii de război!” se amestecau cu cele ce vesteau spectacolele. Imagini cu siluete sub viscol sau cu lumânări, pe care se consemna pomelnicul anilor dintre sârme, chemau prin cuvintele psalmistului: „Adu, Doamne, înapoi pe prinşii noştri de război, ca pe apele de miazăzi”. Gravul memento cădea ritmic în caruselul vieţii pestriţe a Europei nesovietizate. Dar până ce vor fi primiţi de cetele fecioarelor în alb, întinzându-le veşmintele peste care să calce ca într-o nouă intrare în Ierusalim, patria lor din Vest (nu şi cea din Est) ridicată miraculos din molozul războiului se îngrijea de existenţa lor fizică.

Din spicuirile din presa Germaniei federale reieşea că donatorii, din neştiinţă, nu trimiseseră totdeauna ce era mai necesar şi li se imputa adresanţilor că dăduseră darurilor o destinaţie exclusiv personală, în loc să le împartă acolo cu cei necunoscuţi. Era în Vest o acţiune vastă de cuprindere şi asistenţă a tuturor prizonierilor! Graţie corespondenţei cifrate a camarazilor germani, fură luaţi în evidenţă şi români şi unguri, uitaţi de ţările lor. Până una-alta, George ieşea însă când şi când în locul unui lucrător în producţie, în schimbul unei conserve.

Regimul lagărului continua să fie silnic, mai ales în arşiţa verii,

---

133 *Diadia, daite corobucicu*! (rus.): Nene, dă-ne o cutiuţă!

pentru cel ce trebuia să ţină pasul cu prizonierii germani care, în mod obişnuit, nu-şi puneau problema ce şi pentru cine lucrează.

Brigada de nespecialişti în care fusesem încadrat sorta metal vechi şi încărca zilnic vagoane de fier destinat retopirii, în enormul depozit al uzinelor Octombrie Roşu. Brigadă de intelectuali vârsnici şi invalizi, ea reuşise, înlocuind lucrători liberi ruşi, rezultate nescontate, asigurându-şi maximum de câştig posibil. Noroc că Markward, tovarăşul meu de echipă, care-şi recăpătase, de când cu sosirea pachetelor, un roşu de acuarelă în obrajii bavarezi, nu se necăjea pentru lipsa mea de convingere arătată în zăpuşeala din cimitirul fierului, când metalul încins ardea şi prin mănuşa de lucru, iar apa cu gheaţă, trimisă ca recompensă de întreprindere, devenea leşietică, până când îţi venea rândul să-ţi speli gâtlejul prăfuit de rugina răscolită. Divizia lui, ajunsă la Stalingrad, se măcinase împotriva rezistenţei roşii din Fabrica de tractoare şi căzuse în prizonierat sub comanda lui Paulus şi Schmidt. Markward era încântat ca de un merit personal de faptul că supravieţuise şi considera o poantă demnă de povestit faptul că lucrase an de an la reconstrucţia oraşului sub dărâmăturile căruia îşi încheiase cariera de luptător.

— Priviţi plăcile de fum brun, cerul de metal al Stalingradului! – ne spunea el. Pe zeci de kilometri din ţărmul Volgii se ţin lanţ: Octombrie Roşu, Uzina de Tractoare, Baricade, forja uriaşă a arsenalului sovietic. Stepa din jur e fără verdeaţă, arsă parcă de vecinătatea cuptoarelor ascunse care pregătesc apocalipsa. Nu-mi mai rămâne decât să mă anunţ, ca specialist, pentru lagărele înşirate de-a lungul canalelor Volga-Don, ca să sudez la statuia colos de 52 de metri a lui Stalin care se montează acum. Îmi povestea Willi Lang, întors bolnav de acolo, că în torsul atotputernicului, cu epoleţii de generalisim lungi de doi metri, fac amor condamnaţii sovietici care pun mâna pe câte o deţinută ce se „fâţâie” pe acolo ca să se mai răcorească.

Întâmplarea a făcut să verific spusele colonelului bavarez despre „forja de pe Volga”. Brigada Zubriţki a fost scoasă într-o duminică, în afară de program, la Baricade, unde specialişti germani construiau o hală care continua o alta, existentă demult. Cum acoperişul celei în construcţie se lipea de cel vechi, trebuia marcată zona interzisă, pentru ca prizonierii constructori să nu se apropie de luminatoriul halei vechi. Brigadierul polonez

care se prezentase drept profesor universitar, fără ca eu să fi avut ceva de obiectat, arăta înţelegere pentru al doilea străin al brigăzii şi pentru că nu-mi găsea de lucru la descărcarea materialelor, „adevărată rupere de oase” cum motivă el ca să-mi arate simpatia, mă însărcină ca, la dispoziţia sentinelei de pază, să marchez linia de graniţă printr-un gard de scânduri. Îmi alesei ca ajutor un profesor de matematică tăcut pe care-l socoteam apt să bată un cui drept şi, cu un braţ de ştacheţi şi cu un pumn de cuie, ne instalarăm şantierul de lucru, pentru o zi, pe acoperişul cu sentinelă. După rezolvarea simplă şi funcţională a misiunii, scrutam de la înălţime împrejurimile. Cenuşiul Stalingrad, alungit subţire pe 60 de kilometri, era înviorat doar de dunga zăvoaielor de pe ţărmul estic care era scund. Copleşit de leşia solară, nu reuşeam să gândesc până la capăt ceva cu sens despre acea linie inegal îngroşată a oraşului care devenise, cu zece ani în urmă, cumpăna apelor în învolburarea a milioane de destine. Înciudat de golul din mine, hotărâi să întrerup într-un fel tremurul apei morţilor care apăsa peisajul şi clipele. Sentinela tocmai întorsese spatele primului luminator, cedându-mi-l parcă să operez cu el în momentul critic. Alunecai într-o clipă şi mă lipii de geamul cu apă groasă a luminatorului. Dedesubt se deschidea, cât un stadion, o pardoseală ca de faguri. Fără să-mi fi spus cineva, ştiam că pavajul hexagonal era alcătuit din bucăţi de lemn pentru ca să nu se spargă piesele de precizie din mecanismele de tragere ale tunurilor cu ţeavă lungă, care se montau în şase ateliere, simetric distribuite pe fagurele de jos. Bătaia inimii îmi împâcli ochii şi mintea şi mă întorsei grăbit lângă profesorul înspăimântat.

— Pentru Dumnezeu! Puteţi fi împuşcat pe loc. Aici se fac tunuri – şopti el fierbinte.

— De unde ştiţi?

— Am văzut vagoanele de tren cu încărcătura sub huse, când s-a deschis poarta în curtea de alături.

— Ce calibru or fi? – îl întrebai.

— Lasă-mă în pace! De unde vrei să ştiu eu lucruri care costă capul! – se indignă tăcutul meu confrate.

— Mă duc să văd!

La precizia de ordin pictural a primei imagini nu putui adăuga niciun amănunt tehnic. Presupusei doar că vor fi tunuri navale

cu ţeava de grosimea pulpei. Nicio altă unitate de măsură nu răspundea operativ dezideratului singularei clipe.

* * *

George era cu totul absorbit de noii cunoscuţi. Frecventa cercurile celor mai de seamă, din care eu nu cunoscusem decât pe colonelul von Wangenheim, fost ataşat militar la Londra, renumit campion olimpic. Interesul meu pentru hipism dădu o primă bază discuţiilor noastre, prilejuindu-i amintiri despre temuţii lui adversari români de la Berlin şi din concursurile de la Aachen. Călăreţii Iepure, Rang, Chirculescu, Ţopescu erau cunoştinţe personale ale călăreţului german care, accidentat, continuase concursul şi câştigase marele premiu, performanţă cunoscută publicului, din filmul *Călăresc pentru Germania*. Simplu, firesc, prevenitor şi camarad cum rareori întâlnisem printre cei mai proeminenţi dintre ei, von Wangenheim îşi folosea farmecul fizic şi preţuirea cu care era ca nimeni altul întâmpinat pentru a aplana vechiul conflict dintre Wehrmarcht şi SS. Supărarea lui George pentru o gafă pe care aş fi comis-o în cadrul unei invitaţii în cercul apropiaţilor fostului călăreţ mă făcu să-mi văd de necazurile proprii, prezentând scuze plauzibile ori de câte ori eram căutat.

— L-ai monopolizat, polemizând cu el în jurul personalităţii lui Churchill, aşa încât celorlalţi nu ne-a rămas altceva de făcut decât să ascultăm toată seara teoriile tale despre „groparul Europei”.

Spre sfârşitul verii, George îmi cenzură iarăşi conduita:

— Nu răspunzi la salutul colonelului – mă învinuia el, tocmai când se apropia, descoperindu-ne întâmplător, von Wangenheim.

— Am venit să vă cer satisfacţie – glumi el cu amabilitate, pentru că m-aţi ignorat ostentativ astă-seară. V-am zărit în şirul celor ce aşteptau cina. V-am salutat, v-aţi întors, dar nu aţi răspuns. Intrigat m-am aşezat după ce mi-am primit gamela în faţa dumneavoastră, la ultima masă, unde vă refugiaseţi. V-am vorbit de două ori. M-aţi privit ciudat, cu ochii goi şi v-aţi ridicat fără un cuvânt.

Despre scena din sala de mese nu ştiam nimic. Suna îngrijorător. Dar şi eu făcusem eforturi să nu mă plâng lui George că von Wangenheim nu-mi răspunde la bineţe…

— Pentru a preîntâmpina asemenea reacţii de mimoze, vă

propun să intrăm mai fără protocol unii în viaţa altora – ni se adresă el, prinzându-ne mâinile. Am învăţat... cu anii... că fraţii mei nu sunt obligatoriu cei de acelaşi sânge cu mine.

Dar în aceeaşi seară von Wangenheim cu alţi zece cunoscuţi fură chemaţi la poartă, puşi în lanţuri şi transportaţi undeva. Abia mai târziu, ajuns în spital, aflai că fuseseră încarceraţi mai multe săptămâni, cu un regim aspru de anchetă, în lagărul 4.

* * *

Spitalul prizonierilor din Stalingrad era numit, neoficial, *lagărul 5*, aşa cum cimitirul va fi considerat *lagărul 6*. Peste spital, nacialnic era un evreu polonez, Schönleben, mereu în uniformă de căpitan, prosper la trup, tipic la chip, cu pielea fină, trandafirie. Ca să marcheze distanţa faţă de germani, Schönleben destinase ca şef al zonei un jandarm român pe care, de dragul popularităţii, îl numea „primar”.

— Cosma – îl striga nacialnicul pe inginerul român nebun, care alerga cu opriri bruşte prin curtea spitalului –, îl cunoşti pe primar, nu? Eu stau aici şi tu-l cauţi şi mi-l aduci imediat! Ai înţeles?

— Deştept jidan! – râdea Cosma de fiecare dată, adăugând şi înjurătura rusă de rigoare. El are nevoie de primar, dar mă trimite pe mine după el. Facem altfel: eu stau aici şi tu te duci după primar. Ai înţeles?

Cosma, întrebat despre funcţia lui din război, răspundea întotdeauna ruseşte: *kogegar na samaliot* (fochist pe avion). Nu mergea niciodată la pas, ci alerga cu paşi mici, se oprea des, suflând ca o locomotivă sub presiune, privea ca o pasăre de pradă în jur, scuipa de câte ori întâlnea figuri antipatice, le striga pe celelalte cu porecla pe care-o aveau.

— Hei, şase motoare! – se agăţă el de corpolenta evreică, medic-şef, care-l întreba de sănătate. Fă-ţi rost de-o cârmă, c-ai să ajungi singură în şanţ!

Furios, înjura sentinelele aşa că o ţinea lanţ cu carcera. Chipul lui fusese frumos, dar masca pa care o purta îi urâţise mai ales ochii holbaţi, acum tulburi. Juca uneori şah şi se purta prietenos cu oamenii de ispravă. Iarna umbla oricum, vara însă îmbrăca mantaua şi stătea numai sub soarele torid. Prompt şi de spirit, era considerat de mulţi simulant. Împreună cu Karl şi Lajos, un ofiţer blond maghiar, erau ţinuţi de obicei sub cheie într-o căsuţă de lângă morga spitalului. Fiindcă nu-i tolerau pe alţi

alienaţi, rămăseseră mereu în trei, dar îngrijitorii, recrutaţi dintre bolnavi, se temeau de compania şi crizele lor şi după ce le lăsau mâncarea în antreu, o rupeau la fugă preferând să se întoarcă nerestabiliţi în lagărul de muncă, decât să fie sanitari la casa de nebuni.

În timpul îmbăierii, la internarea în spital, troica de la „casa albă”, scăpată cine ştie cum, năvăli peste mine:

— Servus!

— Servus!

— Te ajutăm?

— Nu!

— Ba da! – şi fără să se ferească de duşul sub presiune, mă săpuniră şi mă masară, ca la baia publică.

În bordeiul secţiei medicale, unde mă repartizară, mă pomenii cu ei încercând să mă ia la „casa albă”. Eram bolnav, suspect de ulcer, şi venisem în spital pentru tratament şi nu pentru experienţe.

— Dacă nu vii să dormi cu noi, dormim noi sub patul tău – hotărâră tustrei în nemţeşte, însuşindu-şi raţionamentul lui Cosma.

Bolnavii, surorile, şefa de secţie (o tătăroaică fadă, slabă, poreclită „Lebăda muribundă”) şi medicul curant (o stalingrădeancă impulsivă, „Tractorul”, pudrată, cu gura subţire, căreia îi tremuraseră pleoapele şi transpirase la consult) insistară să preiau grija lor promiţându-mi ajutor la pregătirea lemnelor de foc şi la curăţenie. Presat şi de compatrioţii mei TBC-işti care-i simpatizau pe Cosma şi pe confraţii lui, acceptai şi în câteva zile „casa de nebuni” cu pereţii afumaţi şi mânjiţi cu mâncare deveni „farmacie”. Duşumelele fuseseră frecate noaptea de pacienţii mei, cu cărămida, după ce mă asigurasem că nimeni nu ne observa. De altfel, toate treburile erau rezolvate de ei într-o complicitate tainică. Nu-mi rămânea decât să frânez sau să stopez elanurile dezlănţuite. Lemnele erau procurate din stiva bucătăriei în timpul nopţii. Incursiune palpitantă, cu participare totală la aventură, ca a copiilor. Hotărârea de a dormi cu ei provocă însă îngrijorare.

— Să nu te sugrume noaptea – se temea pentru mine maiorul Retezat, internat din Beketovka în spital, ca şi când glontele din cutia craniană nu-l împiedica să se gândească şi la viaţa altora.

Schimbarea de la „casa albă” atrase glumele cunoscuţilor din

lagăr care mă felicitau că mi-am găsit locul. Îi asigurai că le rezerv paturi până la extinderea planificată a secţiei care urma să cuprindă toată omenirea. Cei din jur observau că nebunii nu mai sfâşie albiturile. (Obţinusem de la sora gospodină numai rufe noi.) Sau că participă gravi la plimbări peripatetice. Că, de fapt, nebunii nu mai sunt nebuni. Ei erau oricum mai normali, cu excepţia unor ciudăţenii jucate sau nu, decât cei mulţi care-şi impuseseră jalnic să se acomodeze într-o lume desfigurată, fără libertate.

Cosma, spiritul rector al grupei, inspira toate şotiile clovnereşti. Lajos, o natură generoasă, dar şi problematică, îl urma din prietenie. Karl, *der dumme Bauer*[134] apatic şi opac, era constrâns. Era spălat şi frecat de cei doi ca o duşumea şi, fără o intervenţie din afară, cine ştie cum s-ar fi terminat ceremonialul. Când tăceam sau citeam, îl obligau pe Karl să meargă pe vârfuri, iar discuţia celor doi prieteni trecea într-o maghiară supărătoare intonată în şoaptă. (Cosma era un adevărat poliglot.) De închideam ochii, Lajos venea să se convingă dacă dorm. Dacă-i răspundeam, începea nesfârşitul dialog despre originea răului şi justificarea suferinţei.

— De ce e nevoie de imensa suferinţă? – întreba el, întristat de moarte.

Începeam preţios:

— Tendinţa de a fi, împinsă în existenţă, configurându-se, preia obligat cazna veşmântului, a formei care o limitează, dar fără de care nu poate exista. Iar forma, ca orice există, vrea veşnicie. Perenitatea vasului pimejduieşte însă mişcarea viului. De aici necesitatea morţii, cu alaiul suferinţei, al înnoirii…

— *Warum, mein Freud, warum*[135]? – îmi întrerupea nesatisfăcut pledoaria.

Încercam puţin în alt fel:

— Se produce, prin existenţă, o alterare, o împâclire a esenţelor, a cărei puritate trebuie recucerită, cel puţin într-o măsură compatibilă cu existenţa. Neputinţa oamenilor de a da tributul purificator, de a se mântui singuri, a dus la venirea lui Mesia, care să deschidă drumul salvării pe Golgota.

Dar nici justificările teologice nu-l împăcau cu suferinţa

---

134 *Der dumme Bauer* (germ.): ţăranul prost.

135 *Warum, mein Freud, warum?* (germ.): De ce, prietene, de ce?

întâlnită.

— Suferim pentru că nu am fost în stare să biruim duşmanul — mutam atunci explicaţia pe alt plan.

Dar nepotolitul *de ce, de ce*? netezea orice construcţii existenţialiste, escatologice sau istorice. Între revenirile cadenţate ale necruţătorului leit-motiv *de ce*? străfulgerau imaginile de coşmar din casa de nebuni de la Gorki, unde el ajunsese – nu dintr-odată, ci după ce mânjise, în lagărul de prizonieri, chipul hâd cât un perete al unui străin ce pusese stăpânire pe ţara sa biruită în război. Scenele se rostogoleau intransmisibil, halucinant, întrerupte de întrebarea gâfâită la început, schiţată apoi mut de tremurul gurii. Din cauza tensiunii le retrăia epileptic, simplificator, însoţindu-le de zbaterea emotivă a întregit lui fiinţe.

— ...Nebuni... nebuni... duium... pe săli, pe ferestre... Urlete... Săli fără paturi... doar unul... cazon... un marinar fără mâini... fără picioare... un trunchi. Nebunii pe podele... muşcau... loveau... Nici un gardian... nimeni. Unul are o idee... toţi se ridică... rostogolesc pe marinar... pe podele... râd... îi aşază piciorul patului pe tâmplă şi se aruncă pe pat claie peste grămadă... Am ţipat... am fugit desculţ pe coridoarele înecate de murdăria closetelor înfundate...

Alte imagini sfârtecate, îmbulzite în mintea fratelui chinuit, îngenuncheat lângă patul meu îi înecau comunicarea.

Nebunele secţiei măturaseră paznicii şi invadau casa. Furiile descărnate ţipau isteric, victorioase, învâltorând sordida existenţă.

În mintea mea, nu ştiu de cine chemate, treceau, ca pe o peliculă de jurnal, şedinţe solemne din Palatul naţiunilor sau din congresele ambasadorilor umanităţii unde se discuta în frac despre om, în timp ce Lajos căuta scăparea lângă o cruce zgâriată cu unghia în fundul coridorului bântuit de furii.

Cosma, trezit din somn după ce tânguitul *Warum*? – pe care un Lajos, brusc furios, îl schimbase cu unul neînduplecat, rechizitorial, cerând socoteală lumii şi lui Dumnezeu – Cosma trezit, după ce înjură colorat ungureşte, sfârşi cu întrebarea:

— De ce nu dăm de fund... în pornografie?

Descumpănit, Lajos se puse pe plâns. Ca să fac şi eu ceva, fără rost, dar în atmosferă, îmi certai compatriotul, învinuindu-l de intenţia de a mă face să-mi iau câmpii, după ce el îşi alesese

un rol dificil, neinspirat, de nebun.

— Poţi să-mi citezi un rol mai uşor şi inspirat de nebun? – mă întrerupse el atent.

Îi povestii că un oarecare Joachim din lagărul 1 înnebunise subit. Cei ce se trezeau noaptea îl surprinseseră preocupat să măsoare cu şchioapa orice îi era la îndemână, dar comparând rezultatul cu un etalon numai de el ştiut, conchidea, de fiece dată, nesatisfăcut: *Es passt nicht*.[136] Ieşea la lucru, se ducea unde se duceau şi ceilalţi, dar existenţa lui nu mai era altceva decât căutarea exclusivă a acelui model care să se potrivească. La formarea unui lot de repatriere, conducerea lagărului l-a inclus şi pe ciudatul pacient, care, după sosirea acasă, expedie o scrisoare cu laconicul conţinut: „Acum se potriveşte!” Reacţia lui Cosma? Râzând, părăsi casa! Noroc că mă ridicai imediat în urma lui. Era pe punctul de a intra în zona sârmelor ghimpate, intens luminată. Urmă o ceartă aprinsă. Cosma se declară în plinătatea facultăţilor mintale, respingând orice asistenţă tutelară. Alegerea unui astfel de joc îmi părea însă suspectă. Climatul vieţii ulterioare îl obligă, pentru asigurarea libertăţii de nebun, la permanenta lui practicare, până când alienarea se instală indiscutabil.

Fie că ameninţarea că voi părăsi „casa albă” cloci în mintea colocatarilor, fie că ea intra în arsenalul lui Cosma, sigur e că în zori mă trezii în timp ce mi se trecea un cearşaf peste piept, care fu înnodat, după indicaţiile lui, de barele orizontale ale patului metalic. Era prea târziu ca să le mai scap. Cosma mă înştiinţă că sunt doar măsuri pentru a preveni dislocarea familiei.

Aşteptând plimbarea matinală a celor cinci-şase conaţionali TBC-işti care aruncau o privire şi în căsuţa noastră, îmi petrecui timpul încercând să-i conving pe cei doi acoliţi ai lui să mă dezlege, probând argumentele ca pe nişte chei. Cosma îi reţinea însă în ultimul moment, ameninţându-i. În sfârşit, colonia română se întruni, şi un colonel de artilerie cu părul încă negru, dar cu mintea albită şi uitucă, dădu, la indicaţiile *ginerilor săi*, ordinul de eliberare. Colonelul avea o fată de măritat şi cei mai tineri dintre cei din jur se băgaseră, pe rând, în glumă, pe sub pielea tatălui, ca să-i obţină consimţământul. Iar el, bun şi senil,

---

136 *Es passt nicht* (germ.): Nu se potriveşte.

şi-l dădu. La venirea mea, ceilalţi porniră ofensiva împotriva ginerilor colonelului şi-l convinseră să-şi încredinţeze odrasla unuia mai vrednic, care era mai mare la „casa albă”. Cine ştie ce ecou mai putea trezi Casa Albă în mintea nefericitului părinte, dar el îmi încredinţă, cu ochii măslinii în lacrimi, mireasa necunoscută, fără să remarce jena mea. Altuia n-o va mai putea da, întrucât colonelul, al cărui nume, deşi obişnuit, nu mi-l amintesc nicicum, se mută în *lagărul 6*, în acelaşi transport cu un german şi cu un evreu rătăcit printre prizonieri, în căruciorul pe două roţi. Se duceau goi, cum veniseră pe lume, albăstriţi de ger, cu taina vieţii înţepenită neajutorat la fiecare în altă mască, dar la toţi neverosimilă.

Ce puteam să-i spun prin scris fiicei lui (când va întreba mai târziu de ultimele zile ale tatălui ei, colonelul de artilerie cu numele uitat, căzut la Stalingrad) încât să fie potrivit şi pentru copilul ce-şi căuta părintele şi pentru tânăra femeie făgăduită de el atâtor gineri care aşteptaseră viaţa ca pe o mireasă, lângă lagărul 6. Dar, mai ales, să fie potrivit şi cu cruntul adevăr al despărţirii, despre care cei ce treceau poarta tăceau, iar cei ce tremurau în cămaşă în faţa bordeielor, privind în urma lor, ziceau într-o doară că, într-acolo unde ducea drumul, n-or mai fi nacialnici şi ceasovoi!

Existau şi oameni cu ştiinţă tainică a locului unde plecau şi chiar cu argumente pentru neiniţiaţi, ca de pildă tânărul Kuhlmann care într-o dimineaţă îi spuse prietenului său nedespărţit: „Azi ne despărţim! Scoateţi-mă cu brancarda sub cerul liber, ca să-mi iau rămas bun!”

Se despărţi de cei din jur ca şi când ar fi plecat la aeroport, dorindu-le celor rămaşi să ajungă acasă. Îşi iniţie prietenul în mânuirea hârţoagelor de referinţă, alcătuite cu trudă din domeniul limbilor străine, iar când acesta izbucni în plâns, tânărul călător îl opri, spunându-i:

— Acolo unde cei mai buni dintre noi au plecat cântând, e într-adevăr minunat!

Alteori însă, plecările se petreceau greu, legând pe cei rămaşi de morţi, până se va face lumină.

Câteva zile spitalul se întrebă uluit: cine va fi fost omul cu faţa tumefiată, descărcat la morgă?

Presupunerea că ar fi fost von Wangenheim, campionul olimpic, ducea la altă nedumerire: ce a putut provoca naufragiul

unei naturi luptătoare, dar echilibrate? Găurile de rangă din occipital spuneau unii că nu puteau fi decât asigurarea că nu va ieşi prin poarta lagărului un mort aparent. Primii bolnavi sosiţi din Elşanka au confirmat însă că von Wangenheim fusese găsit spânzurat de o grindă, în podul clădirii, de către un prizonier care îşi urmărea pisoiul refugiat prin oblonul rămas deschis. Se ştia că fusese sub anchetă şi carceră. Era lăsat uneori câte o zi în lagăr: îşi primea pachetele, mai vorbea cu un cunoscut, însă agenţii îl înghesuiau fără cruţare, iar el era prea politicos pentru a-i repezi.

— Nu i-a dat prin minte să-i fi dat unui român o conservă, să-i mai tempereze pe urmăritori – regretă un ascultător.

Ultima dată trecuse cu un pachet pe la cei doi generali unguri pe care îi cunoştea. I-a rugat să pregătească ei ceaiul şi gustarea, că va întârzia; „avea ceva important de rezolvat”. Asta s-a întâmplat în ziua în care a fost găsit mort.

* * *

Spre primăvară, la a doua reinternare în spital, mă căuta un neamţ cu care mă salutam fără să mai ştiu de unde ne cunoşteam. Avea ceva să-mi comunice. Îl amânai pentru a-mi lua răgazul să mă informez cine e. Primii asigurarea că era un om de nădejde din Divizia *Grossdeutschland*.

— E vorba de von Wangenheim – începu el convorbirea. Securitatea plănuia să facă din el căpetenia rezistenţei revanşarde, responsabil de sabotaje, de înlăturarea unor agenţi din lagăre etc. În desfăşurarea anchetei finale, von Wangenheim, izolat în Elşanka, a avut dovada că depoziţiile acuzatorii proveneau de la cel mai bun prieten al său, Günther von Ahnenstein, cu care aţi fost în carceră în lagărul 1. Nu se ştie de când Günther a devenit agent. Se pare că în ultima vreme sovieticii s-au convins că-şi pot recruta oamenii din cu totul altă categorie de prizonieri decât altă dată, Günther este sub observaţie de mult timp. Nu trebuie s-o afle, dar dumneavoastră s-o ştiţi, fiindcă ancheta caută şi printre români ţapi ispăşitori.

Nu era uşor de acceptat că bătăiosul von Ahnenstein – un tip atletic, blond, cu linia ochilor piezişă, temerar luptător în război, deşi fără multe scrupule, arogant, cu prea puţină deschidere spre spiritualitate – era capabil de vânzare. Se presupunea mai degrabă că un apropiat al lui, un ins impenetrabil, ar fi ştiut de

la Günther despre toate discuţiile acestuia. Von Wangenheim, singurul în măsură să facă lumină în acest caz, confruntat cu datele anchetei, a spus mâhnit cuiva: „Viaţa nu mai merită să fie dusă când cel mai bun prieten trece de partea duşmanului, distrugându-ţi astfel încrederea în oameni”. El nu a vrut să fie silit să depună împotriva cunoscuţilor săi şi a hotărât să iasă din scenă înainte de a fi prea târziu. Astfel, cel mai bun dintre noi a căzut prin vânzare.

Aproape imediat după aceea, un alt german, unanim apreciat pentru calităţile de chirurg şi pentru omenie, doctorul Kohler, fu primejduit de desfăşurarea anchetei pentru că în spital ajunsese un cunoscut turnător pe nume Ritz, gata să susţină orice i s-ar fi cerut, împotriva oricui. Începuse în spital prin a reînvia ziarul antifascist de perete, descoperind stâlpii reacţiunii. Încurajat de sprijinul administraţiei, fantele în costum negru de călărie provoca pretutindeni, iar pe doctorul Kohler, care i se ferea din drum, îl ameninţă că în curând o să-l pună bine. „Românaşii ofticaţi” sau „berbecuţii cu gălbează”, cum îi alinta Cosma, care-l salutau pe doctor zgomotos de departe, mai ales după ce acesta dăruise „cu mână bună” primul PAS[137], sosit pe adresa lui pentru tratamentul antituberculos al unuia dintre ei, erau de părere ca, „imparţiali”, să-l scarmene un pic pe Ritz şi să-l lase fără pantaloni. Altă dată el ar fi rămas nepedepsit de ai lui. Acum însă, după ce se schimbase cadrul, s-a tras la sorţi între câţiva pretendenţi şi alegerea căzu pe Hans Backer să-l înlăture. Hans Backer deschisese ochii în război, în trupele SS. În lagăr frecventase cercurile unde se putea învăţa ceva. Citea mult. Harnic, cu toate crizele lui de ulcer, îi ajuta pe sanitarii secţiei la frecatul zilnic al duşumelei. De când cu ieşirea masivă, făcută multor bolnavi în vederea campaniei pentru 1 Mai, fusese numit sanitar la morgă, ca ajutor al doctorului Kohler.

Şi Backer, şi Ritz aveau o încordare rece a feţei. Backer, după crizele dureroase, Ritz, permanent. Cei doi se ştiau, se măsurau cu ură, aşteptându-se.

Într-o seară, după stingere, Hans Backer se prezentă la poartă, unde veghea plutonierul tătar scund, cu picioarele cabrate, care ciupea câte ceva din pachetele bolnavilor oferind în schimb amintiri despre tot personalul medical feminin al

137 PAS: formă abreviată din terminologia medicală pentru acidul paraaminosalicilic, un antibiotic folosit în tratamentul tuberculozei.

spitalului.

— Ce-i, Hans – îl întrebă tătarul –, n-ai foc?

Ceea ce însemna că vrea o ţigară de foi capitalistă.

— Închide-mă în carceră, du-te şi luaţi-l pe Ritz, ucis în bordeiul TBC!

Tătarul se înspăimântă. Nimeni nu ştia de omor. „Tractorul”, însoţită de dr. Bachmann, trecuse în rondul de seară, după stingerea luminilor, pe la patul bolnavilor. Observase poziţia ciudată în care înţepenise Ritz, aşezat în pat cu mâinile ţinând cămaşa întinse, ca pentru gimnastica abdominală; constatase moartea şi, fără să piardă timp, repetase dispoziţiile ca să fie anunţată morga să-l ia. Backer îl înjunghiase când se dezbrăcau, din spate, în inimă, şi lăsând bisturiul în rana fără sânge, dispăruse, neobservat, să-şi anunţe fapta. Alarma schimbă moartea obişnuită în omor. Hans Backer dispăru. Lumea respirase uşurată a doua zi că scăpase de Ritz şi socotea că Backer ar fi făcut bine să nu se autodenunţe; nimeni n-ar fi ştiut adevărul, afară dacă dr. Kohler... Ai noştri îl căinau pe Hans, care învăţase de la ei să înjure româneşte. „Păcat de sufletul lui! Şi-a luat în cârcă un cadavru”.

* * *

— Maiorul Retezat a fost chemat iarăşi la interogatoriu – mă informă alarmat Mihai Codruţ, un fost subaltern al lui din informaţii, pe cât de chipeş şi isteţ pe atât de prăpăstios.

— L-a chemat anchetatorul vostru special, de te agiţi aşa?

— Nu, Volkov. Dar mai ştii... Am visat nuntă mare... stepă... şi zăpadă proaspătă.

— Deci murim! Şi aflăm veşti de la cei rămaşi! – şarjai eu tâlcuirea visului.

— Râzi, dar mi-e teamă că ajung iar în MGB[138].

Codruţ fusese hărţuit îndelung prin beciurile Securităţii şi nu-i dădeau pace nici acum. Polivalent, poliglot, vedea şi auzea în trecere ceea ce scăpa multor profesionişti. Cu mare mobilitate intelectuală, dar fricos şi agitat cum nu-i îngăduia meseria, deşi reflexele nu-l trădaseră niciodată, Codruţ continua să intereseze pe cei ce voiau să-l recruteze ca agent pentru America, unde trăiau părinţii lui. Cântărea continuu toate perspectivele, dar

---

138 MGB, acronim pentru *Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopasnosti,* Ministerul Securităţii Statului din URSS, denumirea serviciilor secrete de la acea dată.

continua să refuze. Mobilurile erau strict individuale. Nu credea în nimic. Nu avea nimic de apărat decât integritatea lui somatică, pe care visa s-o depună la picioarele Klarei, soţia lui. O nemţoaică ştearsă, dar care era ţara şi Dumnezeul lui, sau tot ce au alţi oameni mai de preţ. Aveam dovezi despre repetat asaltata lui fidelitate. Codruţ plăcuse şi plăcea, pe lângă fizicul atrăgător, printr-o năvalnică impetuozitate interioară, pe care agitaţia şi spaimele obişnuite nu i-o degradau total, ci o împâcleau fără să-i anuleze spiritul de orientare şi reacţiile de salvare. Ieşea din toate încercările ca un alpinist din viscol. Emotivitatea în care intra ca într-o apă agitată nu-i bloca reflexele, dar complica, potenţând trăirea, creându-i însă încurcături, făcând din el un caz unde alţii treceau neobservaţi. Aşa s-a întâmplat în închisoarea de tranzit în care înfăţişarea, volubilitatea şi mânuirea limbii ruse au făcut masa de condamnaţi să vadă în el un procuror căzut din scaun. Cum furia plebei în fluxul de condamnări crescuse până la turbare, i s-a aşezat în jurul grumazului un prosop subţire, să fie sugrumat. Codruţ, care încercase toată scala mijloacelor de apărare, se salvă în ultima clipă, scoţând de la inimă scrisoarea pentru prizonierii de război scrisă de Klara.

În aşteptarea lui Retezat, mă apropiai de sculptorul Waldschmidt, un bătrân micuţ şi vioi, cu înfăţişarea unui ţăran iluminat, care, înfăşurat în halatul de spital, încerca binevoitor să se bucure de soarele primăverii timpurii.

— Ca de obicei, prietenul meu balcanic tulbură meditaţia unui bătrân! – se plânse el formal.

— Balcanii se întind până la Dunăre. Vă repet, fără şansa de a învăţa pe un vestic geografia Europei de Răsărit!... Lămuriţi-mă însă cum e posibil ca degetele unui sculptor tratat în lexicoanele de artă engleze să vegheze de ani de zile şi să se laude cel mult cu strofe despre incendii universale ca în Muspilli[139].

Cel atacat mă privi înălţându-şi capul – care, când se semeţea, aducea cu expresia de chinuit răzvrătit a lui Gorki – şi intră grăbit în bordei. Reveni cu mâinile tăinuind ceva la spate, sub halat, cu ochii micşoraţi ca ai unui pişicher care pare a spune: „Acum te dau gata!”. Scoţându-şi stânga cu avânt, îmi ţinu sub ochi un elefant de lemn, cât pumnul, ca o găteală. Îl

139 Text în dialectul vechi german de sus (*Althochdeutsch*), datând, probabil, din secolul IX, meditaţie asupra sfârşitului lumii prin foc.

prinsei, murmurând ceva despre tratarea miniaturală a colosului.

— Ai nimerit. Acesta e miniatural, dar acesta – aici făcu o pauză de efect – e monumental. De aceeaşi mărime, dar monumental.

— Efectul provenea – încercai eu ca un şcolar, ajutat de profesor, să explic, în glumă, impresia…

Dar artistul mă întrerupse abătut:

— Se duce puterea mea. Ochii, tăria de altă dată, şi-au pierdut acuitatea.

Îl pusei la probă, ca să-l înviorez, întrebându-l ce vede peste înălţimea gardului de scânduri cu sârmă ghimpată prin balcoanele de la etaje ale locuinţelor în comun din jur. Cu cei 50 de ani pe care-i număra în plus, distingea nuanţe imperceptibile mie. Tot el descoperi, pe drumul dinspre poartă, pe cel aşteptat:

— Vine compatriotul dumitale: un domn adevărat rămâne domn şi în suferinţă.

Maiorul Retezat era aprins la faţă, respira greu, dar mulţumit.

— I-am pus la punct. Am început eu, acuzându-i de lipsă de umanitate. La fiecare criză, şicanându-mă, mi se administrează injecţia cu întârziere, adesea când mi s-au sleit toate forţele. Prefer să-mi cumpăr eu medicamentul care să fie depozitat la secţie.

— Din banii din colecta publică? – rânji anchetatorul. (Retezat repeta schimbul de replici.)

— Da! Îşi iau de la gură pentru camarazii lor în suferinţă. Mai există pe lume şi un alt ajutor decât cel roşu…

— Care a fost obiectul anchetei? – îl întrerupsei eu, deja iritat de vulnerabilitatea unei asemenea poziţii.

— Prietenia mea cu voi, cu George Fonea şi legăturile mele cu românii din celelalte lagăre.

— Ce-aţi declarat?

— Că am legături verbale şi în scris…

— Ştiţi că un bileţel cu salutări, găsit la control, aduce cel puţin zece zile de carceră cu regim sever. Acesta e chipul în care mulţumiţi dumneavoastră celor ce-şi iau riscul de a vă face un serviciu? Dar asta este floare la ureche pe lângă tot ce pot face ei cu această depoziţie eroică: organizaţie, capi, ajutor legionar… Felicitări pentru atitudinea unui fost şef de centru de informaţii şi contrainformaţii care-şi cunoaşte adversarul!

Conştient de suferinţa în care-l împingeam reprobându-i atitudinea deschisă, adăugai cu cruzime:

— Nu uitaţi că noi nu avem decât relaţii de bună ziua!

Era a doua oară când călcam brutal duioşia de frate, ce-i drept neajutorat, cu care mă înconjura. Prima oară şi mai nejustificat.

Primise primul pachet din Vest şi mă invitase la un ceai, aşa cum făceau între ei camarazii germani. Spectacolul acestui fals huzur mă irita. Mă înşurubam într-o suită de lucruri neplăcute, legate pe parcurs de pachete. Mai vedeam pe încă unul dintre primii destinatari ai ajutorului din Vest: un ins scund, între două vârste, cu ochelari, subţiat de cazanul lagărului, dar din categoria celor care dormeau noaptea bine şi întârziau cu plăcere la masă. Instalat singur la masa lungă dintre cele două blocuri de paturi etajate, cu toţi colocatarii ca public spectator, el – numai încântare – monologa, ordonând, apreciind şi degustând cu buzele ţuguiate şi botişorul împins înainte ca la rozătoare, bunătăţi îndelung visate. *Schmeckt wunderbar*[140], gradat cu inflexiuni uitate, era tributul adresat publicului interesat de palpitantul spectacol. Când pregătirile găsiră folosinţa pentru toată colecţia ustensilelor prevăzător pregătite, el se aşeză şi mâncă îndelung, fără grabă, cu distincţie. Oficia.

Altă imagine era din timpul pregătirilor pentru Crăciun, din lagărul 1. Regizorul Benno von Arendt schimbase sala de mese, gătind-o cu un brâu de stele în opt colţuri, din care luminau monumente de artă. În fundul sălii, în planul doi, printre brădet se deschidea valea înnoptată în reverie a Neckarului cu Heidelbergul, ca un Bethleem al patriei lor, sub strălucirea unei cruci înstelate din care lumina irupea, proaspăt, cristalin, ca un izvor de munte.

În numele pregătirilor bucătăriei pentru praznic se cerea muncă voluntară, iar şeful activităţilor din interior insista să mă oblig şi eu. Enervat de folosirea formulei muncă voluntară, în maniera oficială, dar mai ales de insinuare: „Ar putea să vă pară rău, că de, noi am planificat să ajutăm, după tradiţie, pe cei care nu primesc pachete!”, refuzai şi munca, şi darul, care, la ziua sărbătorită apăru totuşi pe patul meu. Drumurile penibile prin lagăr pentru a mă descotorosi de acel dar şi-au dat şi ele

---

140 *Schmeckt wunderbar* (germ.): Minunat de gustos.

aportul, pe lângă alte nimicuri, la instalarea idiosincraziei din pricina căreia refuzai invitaţia la ceai a maiorului.

Era zi de viscol, iar el, astmatic, nu se cădea să se aventureze, înfăşurat în pătură, până la „casa albă”. Apăru, dereglat, încărcat cu de toate. Confraţii nebuni, după o noapte de zavistie, dormeau duşi, iar eu citeam în ruseşte, din cele patru cicluri ale lui Gulliver. Fără să-l invit, după ce mi-a zâmbit blând, oaspetele s-a aşezat pe pat la picioarele mele, etalând pe un şervet bunătăţile pregătite cu acurateţe nemţească, aşa cum obişnuiau ei. Continuai să citesc ca să nu mai repete invitaţia.

— Te rog, fă-mi bucuria!

— Nu cred că bucuria dumneavoastră este să fac ceva care mă indispune! Lăsaţi-mă pe mine…! Luaţi şi mâncaţi…!

Iar el se supuse şi mâncă încet, chinuit, ca şi cum ar fi executat o pedeapsă.

Iar acum, în primăvară, după satisfacţia de a-şi fi sfidat adversarul, îmi dădu dreptate smerit, fără o urmă de iritare, de inerţie firească. El, cel temut şi acum de Codruţ pentru duritatea sa.

Într-una din dimineţile acelei primăveri timpurii, în loc de bineţe se strigă între cei ce se spălau pe lângă bordeie formula neceremonioasă faţă de orice mort (Willi, Fritz sau simplu Du[141]): *Der grosse Hund ist krepiert!*[142]

— Sigur? – întrebară primii.

— Ca moartea de sigur!

Era în martie ’53. Difuzorul de la intrarea în spital transmitea solemn, baritonal, ştirea morţii lui Stalin.

— Doamne! Cel care urma să ne îngroape pe toţi! – se cruceau ca de-o minune prizonierii. Cel în moartea căruia oamenii uitaseră să mai nădăjduiască!

— Soarele de primăvară nu se întunecă? Aerul nu împietreşte fără suflarea „Atotputernicului”?

Personalul medical se oprea sub rostogolirea sonoră, îşi căuta cu acelaşi gest batista, o ducea la un ochi, apoi la celălalt, se uita scurt în jur şi-şi vedea de drum, ţinând capul plecat încă.

— Bietele fete! S-a dus „tătucul”! Au rămas orfane – comentau bolnavii în ruseşte, pentru a fi înţeleşi de surorile

---

141 *Du* (germ.): Tu.

142 *Der grosse Hund ist krepiert* (germ.): Câinele cel mare a crăpat!

cunoscute.

— Duceţi-vă naibii! – îşi apăsau ele batista pe gură, ca să nu chicotească.

— Aţi auzit? – mă întreabă Lajos, stând întins pe pat, îmbrăcat (era singur).

— Toată omenirea a auzit!

— De ce, când mor ucişi atâţia oameni buni, nimeni nu aude?

— Şi ce crezi că va fi? – îmi veni să-l întreb şi eu o dată.

— Aici e drumu' mare. Totdeauna în mâna tâlharilor. Înainte veneau din mă-sa. Acum vin dintr-o idee, dintr-un sistem straşnic care supravieţuieşte reprezentanţilor, asigurând succesiunea... Aici nu-i loc pentru speranţă, ci pentru plânsete sau nebunie...

Se opri, răsucindu-se cu faţa în jos. Continuai să-l întreb aşa, într-o doară.

— Nu te-ai îndoit niciodată de existenţa lui fizică?... Sigur, moartea a infirmat supoziţia că ar fi fost doar un nume, un mit lansat şi cultivat de o ocultă...

Cum tăcerea continua, încercai ceva nelegat, a îmbărbătare. Indiferent că e vorba de un căpcăun sau de un sistem de maxilare în care colţii rupţi sunt înlocuiţi sistematic cu noi plombe, oricum, insul, neajutoratul ins, deşi deocamdată nu poate opri sistemul distrugerii, are totuşi şi în cel mai deznădăjduit caz imaginabil — dacă încă nu a renunţat la sine însuşi – posibilitatea de a spune nu.

Nu ieşise destul de reconfortant. Făcui o uşoară corecţie:

— Tot ce face omul poate fi şi desfăcut de alt om. Viaţa e mai cuprinzătoare însă decât o asemenea dilemă; decât orice monolog al insului despre a fi sau a nu fi. Nimeni nu poate în numele lui s-o nesocotească sau să dispună nepedepsit de ea, peste anumite limite.

Mă oprii, ca şi când mi-ar fi strigat: dar „el", mortul de azi şi toţi asemenea lui, „roşii sau negri..."?

Reluai, rotunjind o încheiere:

— Corectura se va produce prin om, iar dacă, prin absurd, el va fi desfigurat să nu mai aibă visuri sau cel puţin amintiri, atunci viaţa se va salva prin orice altceva: printr-un fir de iarbă, un fulger sau un miel...

Interlocutorul meu n-asculta, plângea.

Apăru Codruţ, fără să bată, cu un plus de agitaţie. Ieşirăm

împreună.

— Plec!

Nu era necesar să-l mai întreb unde. Acţiona ca un aparat electronic cu program.

— Intuiţia încă nu mă înşală! Aud, de la magazia de îmbrăcăminte. Acolo ajuta ofiţerul de serviciu, strigând la planton: „Adu imediat pe medicul şef la telefon, dar imediat!” La un minut apăru, legănându-se grăbit, „Şase motoare”. M-am înarmat cu o mătură şi un făraş şi am intrat după ea. Gardianul, aşa cum scontasem, a crezut că sunt chemat pentru curăţenie. Telefonul aştepta deschis. M-am făcut că mătur pe lângă ea.

— Da, e la noi, internat pentru o deviere de coloană.

Auzisem şi vocea care întrebase de mine. Da, e transportabil, răspunse ea, dar, agitându-se pentru a-şi arăta bucuria de a vorbi cu înaltul tovarăş, dădu cu ochii de mine şi scăpă necontrolat: „Ah, e chiar aici, lângă mine!” într-o clipă zburam, cu înjurături în trenă, prin uşa care dă în lagăr.

— Uite plutonierul de la poartă! Trece cu lista ieşirilor din spital pe la secţii. Nacialnic, nacialnic! – îi alergă el întru întâmpinare.

— Cui dau hainele? – şi într-o clipă, glumind, citi lista celor ce părăseau în acea zi spitalul. Ciudat! – ridică din sprâncene, apropiindu-se. Nu sunt pe lista de azi, însă eşti tu printre cei şase.

— Ţi-a făcut-o Schönleben. Nu i-a băgat pe nebuni la carceră pentru cursa spectaculoasă făcută cu maşina lui prin curtea spitalului, dar nu ţi-a iertat-o c-ai fost prea colţos, învinuindu-l pe el că şi-a lăsat-o descuiată.

* * *

Mă întrebam, la intrarea în lagărul 1, ce-ar putea să-mi mai aducă ziua începută mai puţin banal. George Fonea nu mai era acolo. Ne despărţisem înainte de intrarea ultimă în spital. Apăruse emoţionat să-şi ia rămas bun.

— Spune-mi ceva care să ne ţină pentru cât vom fi singuri!

— Bine că ne despart ei. Noi n-am fi avut cuminţenia s-o facem, deşi era de mult necesar să trăim fără tutelă.

Aveam dreptate, dar George, surprins în ipostaza de oltean sentimental, primi lovitura în plin.

Prietenii mei, în loc să mă avânte, de teamă că mă pierd, mi-au tăiat aripile. Şi ei, sărmanii, se vor pierde rând pe rând,

lăsându-mă să supravieţuiesc cu amintirile. O confruntare cu cazul von Wangenheim?

Pe banca de la poartă, parcă aşteptând, sta la soare, spălăcit de lumina zilei, Günther von Ahnenstein. Înviorat de surpriză, mă conduse de braţ spre masa din colţul retras al lagărului, unde, în trecutul nu prea îndepărtat, discutasem cu cei apropiaţi. Îmi propuse, revenind cu ţigări şi ceai, să mă mut pe locul devenit vacant în baraca lui.

— Nu cred că rămânerea mea în lagărul 1 va fi de durată.

— Intenţionaţi să refuzaţi lucrul?

— Asta oricum. Se apropie ceasul unor răfuieli cu mine însumi.

Nu mă mai suport.

Günther nu-şi ascundea mirarea:

— Dacă este vorba de judecata de apoi cu sine-însuşi, cei din jur nu vă pot ajuta cu nimic – adăugă el înţelegător.

Mă surprindea că formulase asemenea gânduri, dar din liniştea întregii lui fiinţe nu trăda că şi el s-ar pregăti pentru o asemenea judecată.

— În general, noi prizonierii, asemenea celor înghesuiţi în coardele ringului, tragem de timp ca să supravieţuim maltratării, temându-ne că o angajare deschisă ne-ar pierde.

— Câţi se mai pot bucura, supravieţuind unei existenţe de târâtoare, presupunând că supravieţuirea s-ar datora numai ei? – mă nedumerii eu.

— Supravieţuirea îşi e de-ajuns sieşi. N-are nevoie de fundamentări axiologice, asemenea motivaţii sau criterii de referinţă sunt un lux superfluu pentru statutul vieţii de aici.

— Nu toţi au conştiinţa „robustă” a wikingilor, care, după ce-şi treceau prin foc şi sabie adversarii, îşi alegeau neveste dintre fiicele şi soţiile lor.

— Dar cum se vor aşeza în scaunul de judecată partizanii justiţiei imanente, după ce s-au târât aici în faţa învinuitului?

Postura de procuror îmi displăcea, iar răzbunarea mă înstrăinează. Însă, ca fost luptător, vreau să spun adversarului tot ce cred despre el, acum când, apărat de putere, calcă legea. Numai aşa mi-ar prii supravieţuirea.

— Spuneţi-mi – hotărâi eu să sparg apărarea impenetrabilă pentru a afla adevărul, văzând că toate ocolurile nu duc la nimic – cum aţi putut să-l împingeţi pe von Wangenheim să

naufragieze?

— Cine? – întreabă el intrigat.

— Dumneavoastră! – menţinui eu pluralul echivoc.

— Cine dumneavoastră?

— Dumneavoastră, toţi, lăsându-l sigur. N-aţi reacţionat nici înainte, nici după moarte! – deviai eu, obligatoriu.

Dar de atunci nu ne-am mai întâlnit niciodată. Nu mă vedea.

La câteva săptămâni după aceea, pe terenul de sport de lângă spitalul lagărului, se adunaseră câteva sute de condamnaţi germani destinaţi repatrierii. Printre ei şi Günther von Ahnenstein. Zeci şi zeci dintre ei, în majoritate necunoscuţi, trecuseră pe la patul meu de spital (eram după a doua încarcerare cu greva foamei) să-mi spună câteva vorbe bune. El nu o făcu. Transportul avea destinaţia Germania răsăriteană.

* * *

Nemulţumirea faţă de mine însumi era veche cât captivitatea. Tratamentul impus fusese o continuă violentare a condiţiei umane, chiar dacă nu prin toţi angajaţii administraţiei. Multora nici nu li se putea cere mai mult. Ura devenise şcoală, principiu scris pe frontispiciu. Aparatul represiv, abrutizat şi sătul, nu era lăsat să vegheze.

Chiar insensibili la principialitate, captivii simţeau totuşi batjocura personal, egoist, acut. Nu puteam fi purtătorii sau apărătorii unor valori, dar eram victimele nesocotirii lor şi, în această situaţie, noi, milioanele de prizonieri, de robi, ar fi fost firesc să ne ridicăm, hai! Nu pentru principii, nu pentru mai bine, ci pentru un minimum admis, fără „chartă”, şi vitelor. Dar lupta pentru zăgăzuirea încălcărilor însemna suferinţă, chiar riscul distrugerii, şi nefericiţii captivi îşi înfăşurară cenuşa existenţei în pâcla tot mai densă a laşităţii, care zădărnicea răbufnirile ca o cămaşă de forţă. Era greu să rămâi om.

Se adăugă şi înfierarea cruntă cu ocara crimei de război. Luptasem, expus morţii, ca şi adversarul – dovadă cele patru răni –, dar nu dădusem o palmă celor fără apărare, şi totuşi, în numele justiţiei unei mari puteri, eram trecut în rândul nelegiuiţilor. Aveam treizeci de ani de-acum. Nu mai credeam în eliberare, deşi mă ardea setea de viaţă: de dragoste şi de libertate. Era timpul să spun stăpânilor ce cred, să mă răfuiesc cu cei care-şi luaseră samavolnic dreptul să dispună de viaţa mea, comiţând în numele URSS crima de a mă condamna, fără

vină, la moarte preschimbată în muncă silnică. Aşa scrisesem în cele două proteste (ajunse la destinaţie) adresate Guvernului şi Comitetului Central al Uniunii Sovietice.

Tonul nu va fi fost cel al uzanţei diplomatice, recunosc! De altfel nimeni dintre apropiaţii mei, cunoscători de rusă, nu se încumetase să facă traducerea, aşa că o redactai după ştiinţa şi inima mea, fără protocol şi scriitură de cancelarie.

Refuzam munca silnică şi anunţam că pedeapsa cu carcera pentru acest refuz va fi însoţită de greva foamei.

Conducerea locală, căreia îi adresai ierarhic o copie pentru ca jocul să fie fair, turbă:

— Au reînviat Hitler şi Antonescu, de se foloseşte acest ton?

Moscova îmi răspundea, în acelaşi spirit, în Novocerkassk, unde mă trimitea în închisoare de regim pentru un an:

„*Pora otvîcatsia ot tacovo tona* (e timpul să se dezbare de asemenea ton), neavând motiv pentru protest”.

Cei din Stalingrad, ca şi cum nu ar fi avut la îndemână acelaşi nesfârşit al timpului şi al spaţiului ca şi cei din metropolă, s-au dovedit mult mai personali în reacţie. Toţi cei care se găseau într-un birou de comandament, deşi necunoscuţi, tăbărâră pe mine ca atinşi personal de această punere la punct şi mă loviră orbeşte, cu mâinile şi picioarele, pe unde nimereau.

Încercasem, privindu-i pe apucate, să înţeleg pricina orbirii şi turbării colective. Îmi ştergeam apoi faţa de sânge împins pe culoare, la etaj. Se deschideau uşi şi funcţionare tinere apăreau mirate să privească alaiul. Păşeam demn, ca după o competiţie câştigată.

Nu simţeam dureri, nu eram supărat pe nimeni, ci mai curând mulţumit că trăiam printre oameni. Cineva, într-o uniformă mai strălucitoare, strigă neinteligibil din fundul coridorului către locul unde se îndrepta ceremonia. Îndoindu-mi braţul drept peste umăr şi împingându-l pe stângul în susul spinării îmi prinseră mâinile în cătuşe americane. Jocul începu, trimiţându-mă în trombă pe scări în jos, catapultat de izbiturile şi îmbrâncirea lor.

— Blestemat de elastic! – înjurau regizorii demonstraţiei, după ce, zburând peste câteva trepte deodată, atingând rapid în tangenţă altele, aterizasem în peretele pauzei treptelor, fără să mă fărâm, ci cumva incredibil de norocos, amortizând izbirea.

După câteva reluări şi un drum scurt cu maşina, zăceam, pe betonul carcerei de la intrarea în lagăr, încântat ca de victoria

de a-i fi pălmuit pe toţi vitejii mei adversari. Curând îmi luară cătuşele. Era şi timpul: mă durea doar braţul drept, stângul se învineţise…

În zilele ultimei greve a foamei, mă ridicam, uşor ameţit, de pe fâşia bluzei împăturite în patru pe beton ca să primesc vizita nacialnicului de regim. Făcea parte din cei jigniţi personal de protestul meu şi-şi încerca violenţa lexicului, gradând-o nesatisfăcut, cu pauzele paroxistice necesare găsirii ocării: român… ţigan… bandit… fascist… legionar… erou… mucenic… sfânt… martir… Iisus Hristos!

CAPITOLUL CINCI
FAGURI DE CER SUDIC

În capitala fostei căzăcimi libere de pe Don[143], înălţată ca o cuşmă în cer, pândeşte jos, nu ştiu de când zidită de ţarismul moscovit, o puşcărie severă de cărămidă roşie, întunecată, în formă de T. Oamenii de afară, trebăluind pe măgura cu solar în vârf ridicată lângă curgerea Donului liniştit ca un gorgan plin de osemintele întregului trecut, o simt parcă agăţată de călcâiele lor, aşteptându-le alunecările sau visurile rostogolite. Cei dinăuntru, depuşi în celulele dinspre oraş, jinduiesc după fagurii de viaţă cu care priveliştea de miazăzi îndoapă gratiile.

Deţinuţilor le e strict interzis să se caţăre la zăbrelele cu cer. Dar atunci când zidurile apasă peste suflet încercând să-l strivească, pedepsitul, după ce a tras cu ochiul la „hoţoaică” nădăjduind că temnicerul nu-l pândeşte, se avântă pe măsuţa dintre cele două paturi ca să ia, printre drugii de fier, o gură de cer sau să-şi împrospăteze priveliştea marii stepe peste care apoi să-şi desfăşoare viaţa închipuită ca o evadare fierbinte, răscumpărătoare şi generoasă cu trupul neajutorat şi oropsit; sufletului, ciudatului, nu-i lipseşte decât întinderea fără margini în care să se caute pe sine, trecând ca şoimii însinguraţi care străbat albastrul sudic urmăriţi cu privirea de deţinuţii ieşiţi pentru scurt timp la aer, din coliviile de piatră.

* * *

Corpul special al închisorii de regim, coada T-ului, are celulele lipite de cei doi pereţi lungi, cu un gol între ei înalt de cinci etaje. Fiecare etaj e înrămat de o punte de scânduri cu grilaj, ca un trotuar îngust, pe care pândesc neauziţi, cu cizmele încălţate în pâslă, temnicerii. Pentru a zădărnici evadarea prin moarte, golul e etajat prin plase metalice. Celulele de la parter, fără lumină şi încălzire, sunt carcere.

După primele săptămâni de izolare în care, ca să nu încremenesc, închipuisem discuţii şi scrisori interminabile cu viii şi morţii, se întâmplă ceva neobişnuit. Cineva, ca un crainic, comunică în germană, repetând: „Camarazi! Locotenentul Kimbichel e maltratat de o echipă de gardieni care au năvălit în

---

143 Novocerkassk.

celula lui din corpul special. Noi nu admitem aşa ceva!” Formularea repetată, strigată declarativ, poate din fereastra celulei vecine cu incidentul, mă surprinse emoţionant de solidar cu necunoscuta victimă, cu necunoscutul crainic şi cu toate vocile germane care se aliniau, aşteptându-şi rândul să protesteze, din diferite puncte ale închisorii, în aceeaşi formulă, cu acelaşi ton şi acelaşi refren declarativ: *Wir lassen das nicht gefallen!*[144]

Peste chemările apropiate şi depărtate ca de pitpalace se prăbuşi ca din senin, uraganic, furtuna. Toată rusimea de care gemea închisoarea de regim, în exclusivitate deţinuţi politici, se îmbulzi să urle, reacţionând fulgerător la sonoritatea străină; uitând de antisovietism şi chemările războinice în care se amestecau tot mai des, direcţionând explozia stihinică: „La Berlin! Pe ei!... Moarte nemţilor!”. Ştiind ce vor de-acum, loveau cu turbare, ca berbecii, să iasă prin uşi. Cu ce bubuiau, când tot ce e în celulă, în afară de cârpa de şters, este fixat în beton?

Se deszăvorau şi se înzăvorau uşi. Echipele de intervenţie ale închisorii de regim în alarmă acţionară până noaptea târziu, sufocând, la parterul de carcere, stihia. În tăcerea iarăşi instalată, pierdui din nou şirul zilelor, umblând în mine ca într-o regiune necunoscută, deşi zona neexplorată se găsea imediat în spatele fâşiei itinerariilor străbătute istoriceşte. Era o lume de imagini, nu de înţelesuri, în care vedeam bine, dar nu auzeam. Nefirească era absenţa adversităţilor. Mă afundam în ea cum fac copiii răsfoind albume.

Într-o zi cu mişcare în corpul special, fusei condus în altă celulă, cu alt izolat. Împins peste el, în timp ce se zăvora uşa în spatele meu, înregistrai reacţia de surpriză a acestuia. Nu-şi credea ochilor că i se sfârşise izolarea. Ridicat în întâmpinare, se opri ţepos, cu părul blond zburlit; în ochii micşoraţi de emoţie era o bucurie ca un ţipăt. Încercă să se prezinte: Travinski. Dar nici vocea răguşită, parcă ruginită, şi nici limba germană nu-l ajutau satisfăcător.

— Până mă obişnuiesc... E aproape un an... Ce bine că nu sunteţi neamţ! – se bucura tânărul colocatar german.

Făcuse Medicina la Viena. Din relatările lui reieşea că mama sa fusese mai mult o femeie mondenă decât o cercetătoare

---

144 *Wir lassen das nicht gefallen!* (germ.): Noi nu admitem aşa ceva!

cunoscută în domeniul fizicii nucleare, cum afirma el. Grija pentru fiu, deja mare, o plictisise totdeauna şi Paul (pronunţat franţuzeşte, după tatăl stabilit în Franţa şi de care era despărţită) trăise în casele rudelor cu blazon, venite odată cu ai lui din ţările baltice, în perioada de nelinişte antebelică. Verişoarele lui, adolescente emancipate, făceau, între altele, călărie, cu alte motivaţii decât cele fireşti; el ştia amănunte şi despre viaţa lor ulterioară (de tinere soţii de înalţi funcţionari de partid şi de stat), nepotrivite pentru a fi povestite în închisoare. Germania, cu toată hemoragia războiului, îi apărea, cabalin, ca o staţie de montă, cu reclamă şi interes oficial pentru armăsarii de prăsilă cu palmares de război. Totul era îmbâcsit bizar cu obsesii freudiene, animalitate şi blazoane. Un mariaj de primitivism, decadentism şi ambiţii mesianice, rezumă el sentenţios (după o dispută) caracterizarea.

Experienţa lui de război (pentru care arătasem anticipat un mai mare interes) se rezuma la o serie de reportaje despre barbariile unor formaţii speciale germane pe care povestea că le văzuse într-o dimineaţă ceţoasă de iarnă, lângă Kiev.

— Pe marginea unui şanţ antitanc erau împuşcaţi evrei. Gestapo-ul şi SD[145]-ul lucraseră toată noaptea. Şanţul era plin. Buldozerele împingeau peste victime un strat subţire de pământ, care se învălurea ca faţa unui lac negru, blestemat. Când am plecat încă mai mişcau. Am fotografiat…

Mereu fotografia. Pentru cine?

Ascultându-l, mi se confirma – în ciuda disimulărilor presărate discret, dar sistematic – intuiţia, vagă iniţial, că Paul era în slujba unei puteri antinaziste. A Franţei, poate… Aşa că riscai o dată, ca şi cum mi-ar fi mărturisit deschis apartenenţa, să mă mir cu glas tare, cum de reuşise să le scape copoilor Gestapoului pe o perioadă atât de lungă…

— Nu cred că aţi putea folosi cândva şi undeva impresiile dumneavoastră, pentru simplul motiv că nu vom supravieţui acestei etape; iar dacă pesimismul meu va fi infirmat, ele pot avea doar o importanţă de arhivă sau psihologică. Dar dacă am ajuns la acest punct, ascultaţi şi un epilog, consemnat deja într-o arhivă:

În faza de lichidare a rezistenţei germane din Prusia Orientală,

---

145 SD: *Sicherheitsdienst*, serviciul de informaţii al SS, în traducere literală – „serviciu de siguranţă”.

un amic din Gestapo m-a înştiinţat de emiterea ordinului de arest. Am dispărut la timp, ca să evit moartea, dar şi riscurile căderii în prizonierat sau în mâna partizanilor antisovietici, despre care ştiam îndeajuns de mult. M-am afundat în spaţiul baltic şi m-am predat la un lagăr deja organizat. Poziţia de doctor speram să atenueze neajunsurile muncii şi ale hranei. Nu era decât în parte aşa: se murea pe capete. Am folosit primul prilej să încerc o altă variantă. Ştiam ruseşte; mă descurcam în limbile baltice. Comandantul lagărului care mă ştia de mamoş (îi văzusem nevasta gravidă) mă luă în momentul critic de mână şi mă conduse afară din lagăr, la el acasă. Acestor cinci degete le datorez enorm şi mă vor ajuta în orice situaţie, se mândri el, privindu-le deschise şi răsucindu-le în evantai. Nimic nu le e mai necesar femeilor decât o mână sigură, gata să le scoată din încurcătură. În timpul petrecerii în cinstea nou-născutului, mi-alesei din hainele invitaţilor ceea ce mi se potrivea şi, cu puţinii bănuţi pe care-i aveam la îndemână, îmi începui escapada. Dar drumurile se închideau. De unde acte, bani, relaţii? Mă amestecai, folosind estona, în discuţia a doua doamne tinere, care, din teamă de paraziţi, căutau un cupeu liber în trenul cu care mă depărtam spre nord.

— Cei de care fugiţi ar putea să vă fie soţi, fraţi!

— Unde mergeţi? – se interesă, şocată de intervenţia mea, cea mai în vârstă (ipostază uşor decolorată a celeilalte, şi totuşi mamă şi fiică, deşi crezusem că erau surori).

Am ridicat din umeri, înălţând ochii spre cer. După ce s-au privit, cele două fiinţe au preluat mesajul de sus şi am coborât împreună la Vilna. Bineînţeles, nu am intrat în casă decât după ce am lepădat, pentru deparazitare, tot ce avusesem pe mine. Doamnele mele încercau să mă trateze fratern, ceea ce nu le reuşea deplin, întâi fiindcă eram toţi tineri, iar eu le şubrezeam alternativ, ca un diavol, poziţiile caste. Acest joc de interior era dublat de altul mai concret în afară, unde pionii erau femei destinate să plătească tribut pentru micile şi nesăţioasele lor bucurii; ele ştiau să-şi folosească şi soţii influenţi, şi alte relaţii pentru a se mai izbăvi o dată de necazul clasic.

Cel care putea aduce două-trei mărturii care să ateste că a fost într-un lagăr nazist îşi deschidea drumul spre actele de identitate provizorii: paşaportul şi foaia de evidenţă militară. Câteva luni mai târziu eram în posesia lor, dar soarta îmi

deschise alt drum. O tânără farmacistă din Riga bătu la uşa gazdelor mele, imediat după plecarea lor la slujbă. În mod obişnuit nu deschideam, dar atunci călcâi consemnul. Vizitatoarea, după un joc verbal de-a v-aţi ascunselea, îmi declară că nu-şi va aştepta cunoştinţele până după-amiază, dar va reveni într-o oră să mă ia, dacă până atunci m-am hotărât s-o urmez.

Fără niciun semn de rămas-bun, am pornit pe un drum care urca netezit de cercurile influente în care se mişca ea: viitoarea mea soţie. În patru ani eram membru de partid, medic şef de raion (conduceam expertizele medicale ale Miliţiei şi Securităţii din Riga), în vizită cu toate mărimile, fără griji materiale sau de alt soi. Totul se aranja neverosimil de uşor, ca în vis. Lucrul cel mai anevoios de dovedit cu hârtii era tocmai cel mai evident: pregătirea mea medicală. Balticii şi-au făcut adesea studiile la universităţile germane. Războiul nimicise însă şi multe hârtii. Nu eram singurul cu o situaţie neclară pentru un control birocratic. Eram pe postul de medic şef, sub rezerva procurării unei dovezi de studii. În momentul în care am obţinut-o, temeliile erau sigure. Fusesem propus pe lista deputaţilor Sovietului Suprem. Călătoream cu avionul pretutindeni. Am revăzut locurile pe unde trecusem în război. Aş fi putut pleca în ţările scandinave. Se efectuau transbordările cu regii diferite, de care ştiam. (Partizanii antisovietici aveau mare priză între localnici.) Dar cine se ridică de la masă înainte de a-şi juca marea carte?

Ţesătura de situaţii sugerate cu zgârcite detalii plauzibile era plăsmuirea unui fantast sau schiţa unui *Schelmenroman*[146] contemporan? Împărăţia în care naufragiau legiuni de oameni deosebiţi nu deschidea ea, în acelaşi timp, şi calea multor aventurieri?

— Mă urmăriţi? – căută el să se asigure, văzându-mă îngândurat. Lovitura care a năruit o ascensiune „nu de duzină” se datorează unui german. Treceam într-o seară, în drum spre casă, să-mi iau soţia de la farmacia centrală, prin care se aproviziona o largă reţea. Un ins în vârstă, cu semnul de prizonier de război pe braţ, aştepta. Îl cunosc! Mi-am zis. Până să-i găsesc locul în raftul respectiv, intră şi soţia mea care, văzându-ne, i se adresă: „Domnule profesor, am bucuria să vi-l

---

146 *Schelmenroman* (germ.): roman picaresc.

prezint pe soţul meu”. Aceasta mă privi şi mă recunoscu. În clipa aceea ştiam şi eu că profesorul-doctor îmi fusese tovarăş de lazaret în lagărul din care dispărusem.

— Graţie amabilei dumneavoastră soţii, ne putem procura medicamentele necesare lagărului. Fără acest dar divin, cine ştie ce s-ar fi ales de noi!

Am grăbit plecarea şi l-am aşteptat la marginea oraşului, în drum spre lagărul de prizonieri. N-aveam de ales. Trebuia împuşcat! A fi desconvoiat, a se mişca liber, fie şi în interes de serviciu, însemna a se bucura de încredere. Era seară. Ploua. Loc pustiu… Dar n-a trecut! – oftă adânc povestitorul. Câteva săptămâni am stat în alarmă, iepureşte. Dar nu s-a întâmplat nimic. La un an de la întâlnire, Securitatea din Leningrad a dat buzna peste mine în casă. Odată cu arestarea mea, au dispărut şi alţi cunoscuţi ai mei cu funcţii importante. Leningradul nu acţionase prin ei. Denunţul data din acea seară.

* * *

Eram încă împreună când un colonel evreu de la Moscova intră în celula noastră, însoţit de comandantul închisorii şi de şeful politic.

— Cine sunteţi şi de ce vă găsiţi aici? – mă apostrofă el.

— Am protestat, la nivel înalt, împotriva condamnării mele nedrepte – răspunsei eu după prezentare.

— Toţi vă plângeţi de condamnări nedrepte. Mie spuneţi-mi dacă dosarul dumneavoastră conţine date relativ la comiterea unuia dintre elementele crimei de război: arestare, maltratare, viol, jaf, incendiere, execuţie. Nu dacă aţi recunoscut sau nu, ci dacă aţi fost învinuit.

— Nu!

— Dacă într-adevăr nu există asemenea învinuiri, veţi pleca acasă!…

— Când?

— Când se vor revizui dosarele.

Urmă Travinski, la care comandantul şopti în ruseşte la urechea colonelului: „La noi e trecut Travinskas”. Urmă şi altceva, care-mi scapă… şi apoi… „Era cât pe-aici să ajungă deputat al Sovietului Suprem”.

Curând, ispăşindu-şi anul, s-a întors, probabil la Azbest, în lagărul din Ural. Era şi timpul, fiindcă exploziile nervoase erau la el din ce în ce mai dese şi mai din senin. Agresivitatea sa

devenise îngrijorătoare. Îi serveam de paratrăsnet. Riscurile îi erau mai mici decât dacă s-ar fi ciocnit cu administraţia.

— Cum mă suportaţi? – izbucni pe inima goală, chiar în ziua plecării.

— Componenţa celulei e o treabă a administraţiei şi e nevoie de multă bătaie de cap ca s-o modifici. Am stat şi cu dracul. Ne-am suportat. A fost chiar interesant. Dacă partenerul m-ar sufoca până la desfiinţare, aş vedea ce-i de făcut… Dar de ce?

— Ştiţi că-n fiecare celulă e un informator. Dumneavoastră ştiţi că nu sunteţi, deci sunt eu atunci.

— Vă priveşte! Eu mi-am ars corăbiile ca Hagen în drum spre curtea lui Attila. E preţul unui fir de libertate renunţând la tot. Singurul lucru pe care-l vreau cu tot dinadinsul e să înţeleg. Păcat că nu-mi merge mintea îndeajuns…

După şase luni de corp special, cei ce nu suferiseră pedepse disciplinare fură mutaţi în celule mari de 20 de paturi, cu ferestrele nu cocoţate sub tavan, ca în celular, ci larg deschise; primăvara intra printre gratii amenințând ca-n versurile de odinioară ale lui George Fonea: „Ehei! Ce beţie de cer, camarazi!” Una dintre ferestre da în zidul roşu întunecat al corpului special, unde acesta se articula, printr-un culoar îngust, cu restul închisorii. În unele ceasuri ale dimineţii însorite zidul se îmbiba cu lumină ca un fruct, devenind pictural. În gratiile exterioare ale luminatorului îşi prinsese aripile, în căderea din cuib, un pui auriu de şoim. Captivii se emoţionară până pe înnoptat de încercările perechii de şoimi ce zbura în jur pentru a-şi salva puiul. Eliberarea se făcu nevăzut şi neştiut, noaptea, spre bucuria matinală a celor 20.

* * *

Atmosfera era camaraderească. Pachetele sosite, deşi cu întârziere, asigurau un vas cu grăsime pentru toţi, în afară de invitaţiile făcute de la om la om. Când se deschidea o cutie de ananas, aromea toată încăperea a cer exotic de sud. Cu „căluţul” – un şnur lăsat printre gratii – se trimitea de fumat sau de-ale gurii şi confraţilor întru suferinţă ruşi (de sub noi sau de deasupra), ceea ce făceau şi ei, cu largheţe, când primeau *peredaci*[147]. O dată ne-au trimis un pumn de cioburi de geam să fim bărbieriţi proaspăt, fiindcă maşina de tuns venea doar

---

147 *Peredaci* (rus.): pachet.

săptămânal. Cei ce ne încumetarăm să folosim experienţa lor o făcurăm, însă, numai o dată.

Viaţa celulei era suportabilă, dar fără colorit. Semăna cu mâncarea din lagăr. Nimic din atmosfera închisorii de tranzit, unde neliniştea rusească te făcea să crezi că arde pământul sub tine, că mari evenimente sunt în desfăşurare. Deşi nu venea nimic niciodată, tensiunea şi ameninţarea dăinuiau. Cei 20 păreau convalescenţi, deşi dominau tinerii şi gradele mici. Cel mai mare însă, un *Obersturmbahnführer* SS – care ţinea să precizeze că în ajunul căderii tocmai fusese înaintat general, dar ruşii nu ştiau – povestea despre performanţele sale de război:

— Am cucerit Luiza, la Sevastopol.

Era mândria lui cea mai de seamă.

— Dar de ce vă miraţi? – mă întrebă.

— Fiindcă am cucerit-o şi eu în noaptea de 16 iunie ’42.

— Sunteţi vânător de munte?… Eu v-am sprijinit, cu bateriile antitanc – ieşi el, fără ambiţii, din încurcătură.

Anturat de cei câţiva soldaţi din SS, părea şeful unei cete de copii. Ceata avea însă o mâhnire adâncă… ce concepţie…! Willy, cel mai tânăr dintre ei, care cu 10 ani înainte nu apucase să se îndrăgostească, fiindcă avea numai 16 când intrase în foc, ofta după o gardiană bălană; prinsă şi ea de minune, îşi petrecea tot schimbul la uşiţa celulei, făcându-şi de lucru sau tăind în felii subţiri 20 de raţii de pâine. Nemţii îl convinseseră pe comandantul închisorii, care era încântat de ordinea şi curăţenia din celulă, că pâinea nu se poate mânca decât tăiată, mai ales când ai ce unge pe ea. Regimul închisorii nu permitea însă obiecte tăioase în mâna deţinuţilor. Soluţia: să ne adresăm gardienilor. Dar aceştia erau prea leneşi şi prea scorţoşi ca să taie pâinea fasciştilor, aşa că făceau schimb cu fata din secţia vecină, care şi-ar fi tăiat şi degetele, numai să rămână ochi în ochi cu Willy.

Onorat cu încrederea grupului şi consultat ca observator străin, le expusei doct, ca un german (dintr-un punct de vedere „filosofic” modern), părerea mea că dragostea dintre unul de-al lor şi o fată slavă este o întâmplare minunată… Şi ei simţeau la fel… dar erau nişte dispoziţii categorice…

Într-o zi, când iarăşi se completă efectivul – pe măsură ce-şi ispăşeau anul de pedeapsă, deţinuţii plecau în lagăr –, apăru cu cei noi şi Gavrilă. Trei dintre ei, consideraţi *personae non gratae*,

fură avertizaţi să ceară altă celulă, ceea ce aceştia şi făcură. Era vorba de viaţa lor! În liniştea restabilită, Gavrilă îşi spuse simplu numele, adăugând: „Cioban acasă, soldat în război şi domn cu domnii. Mulţumesc că m-aţi primit. Altfel rămâneam pe drumuri”.

Dezgheţat şi curăţel, plăcut dintru început. Max, din efectivul vechi, se bucură de Gavrilă ca de frate-său; se ştiau din nu ştiu ce lagăr.

— Păcat că ai plecat, Max! (îşi vorbeau ruseşte, mimând neştiinţa, cu înjurături.) Au adus iar filmul cu dansatoarele alea care-şi azvârleau picioarele pân’la frunte. Am trecut, după sfatul tău, în cealaltă parte a sălii… se vedea tot…

— Vezi, şi atunci ai râs de mine – căzu Max iarăşi în cursă.

Cu cei care voiau s-o facă pe deştepţii el devenea arţăgos. În rest, era… ca în spargerea făcută într-un lagăr din nord, despre care ne spunea:

— Eu muream de foame, şi în cantină era pâine. Mi-am făcut şperaclu, m-am zăvorât pe dinăuntru şi punte pe mâncat! Cine ştie cum, ruşii m-au zărit printre crăpăturile oblonului şi au început să bată cu pumnii să le deschid. Ştiam că mă omoară. Dar am vrut să mor sătul. După ce au spart uşa, râdeau de mine că am mâncat pâine goală, dar eu nu fur!

Gavrilă nu arătase deloc că ne cunoaştem.

— De ce asta, Păcală? – îl iscodii eu.

— D-aia! Dar dacă vreţi motive, poftim: vreau să mă descurc singur. Să nu se mai spună că m-am luat după dumneavoastră.

— De către cine?

— De Securitate… de Negru! Da… şi mă descurc – adăugă el, văzându-mă că-i examinam îmbrăcămintea. Îmi primesc şi eu dreptul meu, pachetul de la Hamburg; doar împreună am făcut războiul!

Gavrilă intrase cu un an în urmă în conflict cu nemţii din brigadă. Nu numai că nu lucra, dar îi mai lua şi în pleaznă:

— Aţi plecat să-i bateţi pe ruşi – ne-aţi mai încurcat şi pe noi — şi-acum le construiţi voi comunismul, cu mâncarea de-acasă!

Nemţii fierbeau de ciudă, fiindcă Gavrilă le ţinea lecţii – stând pe lângă sobă când ei băteau la târnăcop de scăpăra –, bine îmbrăcat şi mâncând lucruri bune din pachete. Pe deasupra îl mânca din ochi şi rusoaica de la elevator.

— Ce-mi trebuie mie lucru, când trăiesc bine şi fără el.

Cumpăr de la nemţi îmbrăcăminte vestică şi o vând ruşilor. Vă spun asta — zicea el atunci – ca să nu mă mai refuzaţi, când vă poftesc la o gustare. Nu din sudoarea frunţii trăiesc…

Bietul George Fonea alergase pe la cunoscuţii din lagărul 1, să fie lăsat în pace Gavrilă: „N-are loc un român între câteva mii de nemţi? Să-l oblige ei să lucreze?!”

— Într-o zi – îmi povestea Gavrilă pe-atunci – s-au înfipt trei din SS să mă smulgă de lângă sobă. Atenţie, băieţi! Că vă întreceţi cu gluma! Dacă nu vă vedeţi de voi, vă pun pe toţi cu fundul pe plită!

Şi nu se lăuda. *Davai rabotu!*![148] – îl somară ei cu tot ce ştiau ruseşte.

— Când v-am trimis eu la muncă, să vă permiteţi asta? Dacă s-ar scula Hitler să vă vadă, v-ar lua capul, că degeaba îl purtaţi!

S-a considerat că insultase naţiunea germană şi, ajunşi în lagăr, l-au denunţat. Mă pomenii cu el într-o seară:

— Cereţi vecinului dumneavoastră buşlatul[149] în care spoieşte prin lagăr. Mă cheamă la anchetă!

Până să-i aduc ruptura, îşi netezi părul ţărăneşte, scoase neglijent cămaşa din pantaloni, îşi încheie nasturii greşit şi, privindu-se în oglindă, îşi luă o mină de pui de bogdaproste.

— Dacă nu-i duc, înfund carcera!

La întoarcere, ne dădu amănunte despre interogatoriu:

— Am bătut repetat, fără să intru. Enervaţi au deschis ei. Văzându-mă – băteam în aer, ca-n uşă – au izbucnit, cu Orlov în frunte, în râs.

— Ce-au nemţii cu tine?

— Cică din cauza noastră au pierdut războiul. (Au râs iarăşi.)

— Uite tâlharii de nemţi ce rupturi i-au dat, iar ei au primit toţi haine noi. Cum îşi bat joc de bietul om! (Mă scărpinau între coarne, ca să-i atac şi eu.)

— A fost şi un rând de haine vechi la brigadă. S-a tras la sorţi, cine să-l ia. Am avut eu ghinionul… (N-au mai râs.)

— Ce-ai fost acasă?

— Am păzit oile. (Jucam bine. Primejdia trecuse.)

M-au sfătuit să lucrez ca să câştig şi eu 200 de ruble, să am şi eu ceva mai bun de băgat în mine.

---

148 *Davai rabotu*! (rus.): La treabă!

149 *Buşlat* (rus.): surtuc marinăresc.

— Tata avea doi cai – mă aventurai eu: unul de corvoadă şi altul cu care ieşea în lume. Ăstuia îi da ovăz... şi mult, dar pe ascuns, când nu era ăl chinuit în grajd. Or, aici în lagăr, noi vedem cum trăiesc nemţii...

M-am oprit, văzând c-o greşisem cu morala. Dar mai târziu, la al doilea interogatoriu, n-a mai ţinut. Îşi băgase Negru coada.

— Dar tu te aveai bine cu el...

— Eram în relaţii diplomatice, cum spuneţi dumneavoastră, dar în timp ce vă găseaţi în ultima grevă, înainte de plecare, a venit un bilet din spital, de la domnul maior Retezat. L-am deschis. Vă scria că Negru, la un control pulmonar din spital, pusese mâna pe 200 de ruble, pe care-i trimiseseră băieţii din Elşanka, promiţând aducătorului că o să-i înmâneze el. Stai că te-nvăţ eu, mi-am zis! Şi hai la el: Negrule, drăguţule, dacă nu-i trimiţi banii domnului maior, te dau pe mâna celor din Elşanka!

— Te-ai luat după ăla din carceră?

— Ăla din carceră ţi-ar da pentru minciuna asta două palme. Iacă-le!

Şi i le-am dat cu pauze, ca pe scenă, cum i le-aţi fi dat dumneavoastră. Se uita toată baraca la noi, altfel l-aş fi băgat eu în bâză! A doua zi a trimis banii la spital şi s-a scuzat că era beat. Ştiţi că Negru conduce biroul muncii din „unu”. Mutarea din Beketovka s-a schimbat din pedeapsă în avansare... Nu vă iartă că nu i-aţi făcut hatârul să vă plimbaţi cu el prin lagărul 1. Voia să se afişeze, să-şi facă şi el credit printre nemţi...

— Lasă-l pe el... Tu!... Cum te împaci cu tine... cu lumea?

— Ce-mi puneţi mie întrebări d-astea!... În lagăr, voiam să ajung în închisoare ca să scap de silnicie; aici, vreau să mă întorc sub cerul liber ca să scap de gratii şi de ordinea de puşcărie. Când îi auzeam pe nemţii ăştia – reveni el la un alean mai vechi – că între o pâine şi o fată ar alege pâinea, îmi venea să-i scutur, ca să afle şi ei ce înseamnă viaţa. Hei – oftă el –, dumneavoastră staţi cu nasul în cărţi şi mai uitaţi de viaţa rătăcită prin oamenii vii...!

* * *

Într-o noapte mă trezii înecat de o vomă cu sânge. Accesele repetate îmi secătuiră până dimineaţa vioiciunea. Nu ştiam de unde vin. Nu mă mai durea nimic. Stăruia în mine, ca într-un vas deşertat, gustul amărui, greţos, de sânge. Nu mă ispitea să gust nimic din ceea ce camarazii alarmaţi îmi pregăteau. Poate apă,

dar de izvor, cea din celulă parcă era coclită. Asistenţa medicală întârzia. Celula refuză hrana. În sfârşit, o felceriţă neajutorată a explicat că radiologul e în concediu.

Ca să se aplaneze nemulţumirea, mă aşezară pe o brancardă şi mă suiră la etaj, în spital. Tot celulă, dar mai luminoasă, vopsită în ulei. Voiam să deschid ochii bine, să văd cum mă depărtez, cum scap de închisoare. Dar totul se decolorase, îşi pierduse însemnătatea, ca şi cum fusese doar închipuire, false probleme. Cei de acolo, în pijamale vărgate, ca falşii deţinuţi pe scenele de teatru, se speriau, nu ştiu de ce, şi iar mă urcară – era în aceeaşi zi? – într-o singurătate ca pe înserat.

Mă pierdeam şi iarăşi mă găseam, dar cumva întâmplător, fără să vreau. Ca într-o poveste depărtată se deschideau şi se închideau uşi grele, mă somau, neînţeles, dar plecau să nu-i apuce ceaţa, până când într-o dimineaţă în care păsările începură ca mai demult să ciripească, înţelesei că nu mă somau, ci întrebau din uşă.

— Hei, român! Ai crăpat?

— Nu.

— Te mutăm de-aici! (E celula muribunzilor, mi se lămuri deodată, şi încuviinţai cu grabă.)

— *Haraşó*! Trimit să-ţi aducă un ceai bun, *gruzinskii ceai*. *Umiraţi, vremia do huia*! (Pentru moarte e vreme berechet, voia el să-mi spună.)

Rămăsei încă vreo câteva zile în spital. Interdicţia de a te apropia de fereastră nu era strict păstrată; ca în restul închisorii şi aici ferestrele erau înalte. Mă ridicam când brigăzile de fete terminau lucrul la cuptoarele de cărămidă din lunca Donului, dincolo de zidul înalt al închisorii. Erau toate tinere şi le puteam urmări expresia chipului. Una, cu părul blond, tăiat băieţeşte, cu braţele goale, flutura curajoasă mâna. Odată, din cauza prezenţei personalului medical, nu putui să-i răspund. Făcu încă o dată drumul înapoi şi, regăsindu-mă la post, mă asigură mut şi tandru de bucuria ei. În fiecare zi, către asfinţit, când gratiile erau bine luminate, o femeie tânără, cu o fetiţă de mână, se posta dincolo de zid şi aştepta privind. Sentinelele din turnuri n-o alungau. Mă ridicasem întâmplător şi ea îşi ridică odrasla, arătând-o spre gratii ca pe un buchet. Era o confuzie şi mă aşezai. Dar ea, îndelung răbdătoare, aştepta. Fiecare ridicare o bucura şi numai după ce întârziam câteva minute în faţa

gratiilor pleca, întorcând repetat capul. Nu răspundeam prin niciun gest, dar fiindcă nu decisesem în sine-mi dacă nu-i fac mai rău luându-i iluzia, cât zăbovi în spital mă ridicam emoţionat de muta aşteptare.

Reîntors din scurta expediţie cu gust de moarte, dar şi de viaţă, fusei condus nu de unde plecasem, ci pe latura dinspre oraş a corpului special. Găsii acolo un neamţ care se dădu student la drept. Vorbea cu plăcere despre orice, cu un aer de autorizată competenţă. Socotii că m-ar putea interesa „dizertaţia" sa despre dificultăţile pe care limba germană le rezervă străinilor.

— Jucaţi cărţi? – îl întrebai.

— Da, dar de ce?

— Semănaţi cu actorul care trişa într-un film plicticos.

Dar el nu se dădu bătut şi-mi oferi criteriul sigur în mânuirea lui *der, die, das*: genul deţinătorului obiectelor sau organelor respective.

— Bine, dar *die Lippe*[150] e folosit în acest text şi pentru el, şi pentru ea – îi întinsei eu cursa.

— În cazul acesta, numărul lor covârşitor feminin pledează pentru *die*.

Dacă noua celulă nu-mi oferea prea mult în interior, ea deveni în schimb deosebit de generoasă prin ce vedeai afară. Carcera era preţul biletului pentru priveliştea strecurată printre gratii; dar prea nu plătisem de multe ori taxa pentru a mă formaliza. Era legea jocului. După ce apărea ceata fetelor vieneze (condamnate pentru spionaj în timpul ocupaţiei sovietice), conduse pentru o jumătate de oră în soarele dintre celular şi zidul închisorii, mi se părea că merită să faci zece zile de carceră pentru a vedea, chiar şi o singură dată, zece fete frumoase.

Îşi marcau zgomotos apariţia, îmblânzind, după ştiinţa lor, cerbicia temnicerilor. Aruncau rochiţele multicolore ca să se însorească de parcă erau la ştrand. Se plimbau în cerc de-a lungul zidurilor albe ale solarului unu, trimiţând bezele, zâmbete, gesturi mici de gingăşie spre gratiile celularului, de îndată ce întorceau spatele punţii aşezate pe zidul mediu al celor patru curţi. Nu mă puteam dărui contemplării lujerelor

---

150 *Die Lippe* (germ.): buza.

apărute în marginea deşertului străbătut, fiindcă fiecare îmi cerea prin semne să le scriu. Dar unde putea fi depusă scrisoarea? Pentru tratative se oferi o brună cu profil dalmatic şi părul adunat în coc; lipindu-se de zid – o colegă aşezată în colţul opus o informa discret ce face supraveghetorul – începu tratativele dificile; mesajul redus la gestică era mut. Mimica nu mă putea ajuta din cauza gratiilor. O vedeam în plin soare, gândind, căutând, absorbindu-mi cu ochii micşoraţi de concentrare toate mişcările. Trebuia găsit ceva sugestiv, ca să ne putem înţelege. Mă gândeam că singurul loc prin care treceam cu toţii era baia. Am început să mimez mişcările de sub duş. Nu înţelegea. Am recurs în cele din urmă la gestica dezbrăcatului, trimiţând din deget o săgeată spre baia închisorii. A urmat o scurtă deliberare cu cele ce-şi continuau mersul în cerc, dar prindeau şi semnele dintre gratii. Începură, râzând, să arunce, figurativ, şi puţinul pe care-l mai purtau. Încuviinţai.

Fereastra devenită ecran de transmisie, grilată de zăbrele, era lată cât o deschidere de braţe. Prima şedinţă se termină cu stabilirea băii ca post-restant. Apoi, în febră, crescândă, am conceput o scrisoare de dragoste pentru zece fete. Peste început apăsau, ca în *Pantera* lui Rainer Maria Rilke, mii de gratii dincolo de care nu mai era nicio lume, dar printr-o explozie de lumină, ele populaseră globul.

În timpul tratativelor, colegul de celulă masca hoţoaica, la un pas de uşă, pentru a-mi da răgazul să aterizez în caz că gardianul ar deschide. La a doua şedinţă interlocutoarea repetă cele stabilite: jucă scena dezbrăcatului la baie şi alergă să caute scrisoarea. Unde? Se gândise şi îmi arătă unde s-o ascund. Cu degetul mare şi arătătorul stângii făcu un cerc în care alunecă arătătorul dreptei (care semnifica scrisoarea). Nu ştiam unde putea fi acea ascunzătoare. Părea imposibil s-o fac să înţeleagă că trebuie să-mi indice locul acesteia în funcţie de uşă. Mă aşezai în profil şi ciocănii la o uşă imaginară. Degeaba. În sfârşit, după o nouă consultare cu celelalte, schiţă pe perete o uşă.

În ziua noastră de baie, gardianul scotocea cu cheia ascunzătoarea convenită (o ţeavă tăiată din încăperea cu duşuri). Căţărat pe umerii „juristului” legai scrisoarea împăturită ca o fâşie şi învelită în plastic, deasupra ţevii cu duşuri. Trebuia comunicată schimbarea, fiindcă la două zile, după corpul special, era rândul lor să se îmbăieze. Am sugerat cât am putut

mai clar cățărarea pe umeri pentru a se ajunge la mesaj.

În ziua în care *die Wienermädel*[151] apărură în alte rochiţe, ca să marcheze evenimentul, mesagera mi-a comunicat că nu a găsit scrisoarea. Împreunând mâinile a rugă, îmi cerea să scriu alta.

Scrisoarea fusese cifrată. Nimeni nu o putea citi, doar ele ştiau cheia. Dar nicio altă scrisoare nu mai putea fi închipuită pentru că am fost mutaţi în celula de 20 doar pentru a asista (anul se sfârşea) la oblonirea ferestrelor potrivit noilor dispoziţii centrale.

Se bara priveliştea cerului sudic – şi a oricărui cer.

---

151 *Die Wienermädel* (germ.): Fetiţele vieneze.

CAPITOLUL ŞASE
LUMINIŞ ÎN TAIGA

Lagărul-destinaţie zăcea pe pantele deluroase ale Uralilor, în regiunea Sverdlovsk. Prizonierii, împinşi din Rusia europeană să iasă din văzul străinilor, intrau în imensitatea Siberiei. Se simţea, din depărtare, prezenţa de ocean a taigalei, putere impunătoare ca a munţilor mari. Forţa ei radia în aer, în lumină, înţepând cu miresme tari viaţa lâncedă. Aglomerările omeneşti, înghesuite în coteţe hâde, nesocotind legea impetuoasei şi tainicei ei majestăţi, semănau cu pătrunderile pângăritoare ale mânuitorilor armelor de foc în edenul vechilor culturi.

Mânaţi silnic în tărâmul făcut pentru oameni tari şi liberi, prizonierii condamnaţi continuau să stea pe picioarele lor prin conştiinţa apartenenţei la alte izvoare, prin adversitatea – oricât de amorf arătată în afară – faţă de mecanismul de represiune, prin asistenţa substanţială de hrană, îmbrăcăminte şi medicaţie a ultimilor doi ani, asistenţă acordată de ţara din Vest care-i salvase de la prăbuşirea fizică.

La sosirea în acest lagăr predominant austriac, grupul românesc, lipsit de mâna ocrotitoare a patriei, mai neliniştit şi mai direct în manifestare decât masa germană, văzându-se mutat mereu mai spre răsărit, răbufni, ajuns în marginea taigalei, refuzând lucrul. Reacţia stăpânilor, a fost, ca totdeauna, represiunea. Au fost instalate mitraliere în turnurile de pază, în timp ce două companii de pistolari înconjurau baraca. Prin uşa de la intrare, armaţii slobozirăă câini-lupi aţâţaţi. Izbit în plin cu un taburet, primul câine dezlănţuit se prăbuşi buimac la pământ, dar cuprins de panică, se năpusti spre ieşire, oprindu-se în gâtul unui pistolar ceasovoi.

Mitralierele deschiseră foc, trăgând peste lagăr. Pistolarii somară pe cei 50–60 de asediaţi, împuşcând tavanul. Intră în acţiune eşalonul doi de bătăuşi, înarmaţi cu săculeţi de nisip şi ciomege scurte. Pârâiau scândurile de la paturi, scurtate în reteveie pentru lupta apropiată. 20 de minute dură fierbintea încăierare. Românaşii aprinşi, răcorindu-şi sufletele, înghesuiră până la urmă spre ieşire pe invadatori, dar rafalele şfichiuitoare trimise peste ei le frânseră brusc împotrivirea şi ieşiră mai împăcaţi la lucru.

Veştile despre răzvrătirea scurt înăbuşită ajunseseră până în Novocerkassk, unde mă găseam eu în timp ce prizonierii din Stalingrad erau mutaţi dincolo de Urali. Impresia că fusese o treabă soldăţească se confirmă odată ajuns la faţa locului. Puţinii ofiţeri erau vârsnici, iar cei câţiva tineri erau mai puţin făcuţi pentru o asemenea luptă.

În prima zi, repartizat în baraca conaţionalilor mei când aceştia erau încă la lucru, mă trezii (în timp ce mă adâncisem în recitirea finalului dramei *Rosmersholm* a lui Ibsen, găsită pe măsuţa de lângă patul primit) faţă în faţă cu Hans Backer. Faţa-i trează, voluntar controlată, marca o suferinţă eroică, o amărăciune de înfrânt.

Surpriza întâlnirii se ştersese de pe faţa sa. Tăcuse, privind doar, mi-am spus, încercând să refac ceea ce scăpasem din cauza lecturii.

— Căutam pe cineva şi dau peste altcineva… amator de investigaţii abisale. Eroina – reluă el cu voce voit tăioasă, arătând cu înălţarea capului spre carte – nu poate trece peste mormântul în care şi-a împins victima. E un spectacol să asişti la sfâşierile care se desfăşoară în aceste *carcere d'invenzione* – îşi plecă el capul, ciocănindu-l ca pe un obiect străin. Nu-l preferaţi pe Dostoievski, în variaţii pe aceeaşi temă? – întreabă apoi persiflând simplist.

— Amândoi ajung la aceeaşi concluzie: omul, piedică sau infecţie pentru ceilalţi, o dată ucis, devine prăpastie sau infecţie pentru făptaş. Să iei viaţa cuiva… sâmburele e prea tare. Încercând totuşi să-l spargi pentru alţii, îţi rupi măselele. Nu poţi ucide nepedepsit, în numele umanităţii. Încercând să facă (cei buni, bineînţeles) chirurgia societăţii, ei descoperă, coşmaresc, că rezecţia, ectomia, amputarea şi le-au făcut lor înşişi.

— Încetaţi cu vivisecţia! Recunoaşteţi că nu sunteţi în stare să o faceţi radical! Aveţi mai curând curaj de sinucigaş decât de ucigaş.

— Nu vreau să zgândăr rana, dar spune-mi tu, cu cuvintele tale, ce se întâmplă!

— L-am înlăturat pe Ritz din necesitate. Să nu mai distrugă oameni. Dar l-am mutat din afară în mine… Dacă dorm, mă trezesc la acea oră. L-aş ucide din nou; atât de convins sunt că trebuia stârpit, dar nu mai pot scăpa de el. Dacă o fi să mă mai întorc din prizonierat, mă voi preda unui tribunal. Să hotărască

instanţa ce am de ispăşit.

— Te vor achita.

— Atunci să-ţi spun gândul întreg. Înainte de toate, îmi cumpăr un pistol. Dacă mă condamnă, mă împuşc… sau voi ispăşi… Rămâne de văzut. Dacă nu, voi isprăvi imediat cu mine.

* * *

După patru ani îl revedeam pe Marius Guran. Trecuse şi el de treizeci de ani. Se asprise la înfăţişare, deşi îşi păstrase deschiderea spre glumă şi muzică. Râvna de şcolar curios i se accentuase. Adâncea metodic rusa şi germana, rezolvând, în puţinul timp disponibil, ca la matematică, exerciţii. Nu citea literatură, deşi lagărul avea o bibliotecă adusă din Germania în timpul războiului.

— Nu am timp şi nici interes decât pentru gimnastică: fizică şi intelectuală.

Se şi observa uscăciunea. După impresii fugare, îşi etala colecţia de glume: uriaşă, clasificată pe teme. Ştia şi să le spună.

— După Cercul Polar, unde era să înfig şi eu cornul, până la sosirea aici, am trăit de pe urma bancurilor. Directorul uzinei de azbest îmi cerea în fiecare zi – era norma mea – un banc nou.

— Fă un studiu asupra bancului ca ventil de siguranţă.

— Seara, obosit, mă culc devreme, iar duminica o petrec în întregime cu doctorul Talhammer, un chirurg excelent. Cu un felcer ca superior, bineînţeles că aici nu lucrează, dar toţi doctorii îl consultă. Admirabil camarad! I-am vorbit mult despre tine. O să-ţi placă.

La vizita medicală, avui prilejul, poate chiar norocul, să-l văd înainte de a mi-l prezenta el. Medicul ambulatoriului vorbea cu un bărbat brunet, bine legat, cu figura deschisă, îngrijit înrămată de un barbişon, despre un caz de spitalizare. Auzindu-mi numele participă, neinvitat, şi la consultul meu. Felcerul, un potcovar în halat alb, îşi dădu girul pentru invaliditate pe şase luni şi un consult radiologic la spital. Poate căderea stomacului, stabilită la consultul programat, fusese cauza crizei din închisoare, dar nu avui curiozitatea să ştiu. Esenţial era că ieşeam din cercul vicios: carceră – greva foamei.

Doctorul Talhammer avea şi el o poveste a cărei desfăşurare ne propusesem să ne-o imaginăm în trei. Variantele ei ne pasionau. Elaborarea lor devenea posibilă numai în ideea că

amicul nostru se va întoarce şi-şi va reîntâlni odraslele: două tinere în pragul absolvirii liceului, crescute în ignorarea supravieţuirii sale. Mama, o solistă de operă care bântuise, după prăbuşire, teritoriile germane ocupate, divorţase tainic. Copilele ştiau că tatăl lor căzuse în război şi că ea se recăsătorise, pentru a înfrunta viitorul nesigur, cu un cunoscut dirijor dintr-o generaţie mai vârstnică. Tatăl visa să-şi sprijine copiii *incognito*, evitând ruptura lor cu mama. Visam împreună. La căutările noastre erau în faţă fotografiile personajelor în cauză, trimise din Viena de mama doctorului, cronicara celeilalte părţi, care-i unea pe toţi în inima ei, păstrând faţă de nepoate tăcerea impusă. Neobişnuit era faptul că ne căzuse în mâini şi o imagine oficială a familiei, publicată pe prima pagină a ziarului *Tägliche Rundschau* din Germania răsăriteană. Era făcută înainte de decolarea avionului spre Addis-Abeba, unde cunoscuta soprană şi dirijorul septuagenar concertau câteva săptămâni în fiecare an. Cele două tinere însoţeau cuplul zâmbind senin şi neştiutor.

„Eroinele”, variante capricioase ale frumuseţii tatălui, ne priveau din fotografie proaspăt, cu un abia perceptibil aer de ironie care învăluia parcă îngândurarea mamei; păreau să se împotrivească astfel amestecului în soarta lor prin consiliile familiale ţinute departe, unde se căutau pentru ele miri şi pungi de bani ca în legendele cu Sankt Nicholaus.

Viaţa nu va alege niciuna dintre variantele înţelepte închipuite de noi pentru sfârşitul acestei poveşti. Curând, în pragul iernii, cu un lot de repatriaţi austrieci, a ajuns la Viena şi prietenul nostru. Încetase regimul de ocupaţie sovietică, aşa că ţara îşi primi, după inima ei, fiii, iar dintre aceştia cu osebită cinste pe dr. Talhammer.

Ziarele au dus ştirea şi la curtea imperială etiopiană, unde poposea din nou familia sa. Cele două tinere s-au arătat ca neînduplecaţi judecători înaintea mamei:

— Rămâi cu alesul tău, noi ne întoarcem pentru totdeauna la tata!

Scrisoarea, ascunsă într-un pachet, se încheia cu vestea sinuciderii ei.

* * *

Spre primăvară, într-o dimineaţă, pe inima goală, grupul de români fu îmbarcat în maşini-dube, care ne purtară în necunoscut, fără întrerupere, până după miezul nopţii. Lipsa de

ventilaţie, gazele carburanţilor primitivi, zdruncinăturile drumului cu hârtoape ne ridicară stomacul la gură după primele ore. Cât timp avu ceva în el, stârnit şi de voma colectivă care-i contaminase pe mulţi, stomacul, care se substituia deţinuţilor, provocase doar un coşmar scabros care pângărise până şi lacrimile; o dată golit şi de veninul icnit încă ceasuri întregi, coşuri de viscere, maţe, burţi scăpate din chingi se înghioldeau, întinse simultan înapoi de gheare, încercând să se verse într-un gâtlej intermitent şnuruit.

Absenţa unui remediu pentru zbaterea asta paroxistică de moluscă feroce a dat naştere unei alte înţelegeri a limitelor după care deveneai neom: dacă mi se cerea să fac încă o dată, în continuare, drumul, eram gata să dezertez, să cedez... În ultimul spasm de greaţă de sine, poate îţi vomai şi conştiinţa. Dar şi ea, trasă înapoi ca şi măruntaiele, oglindi un luat pe sus şi un aşezat pe un pat de campanie dintr-o încăpere de scânduri luminată cu o feştilă.

Se construia un nou lagăr. Gata era doar zona interzisă cu gardul înalt de scânduri noi şi cu şiruri de sârmă ghimpată şi în exterior şi în interior; poartă în poartă, la 100 de metri spre nord, un ţarc mult mai întins, tot cu turnuri de pază, cu gard de uluci şi cu brâie de sârmă ghimpată: şantierul uzinei de cupru pe care o mie de prizonieri români şi unguri, populaţie captivă, în general fără pachete, adunată din regiunea Sverdlovsk, urma s-o înalţe. Paralel cu înjghebarea băii, a bucătăriei şi a celor două barăci (majoritatea brigăzilor intraseră în corturi) începură lucrările la fundamentul unei întreprinderi destinate să înlocuiască topitoria din veacul trecut a unei firme britanice care, în clipa topirii, aprindea peste taigaua înnoptată spectacolul unei lumini mari, de parcă procesul incandescenţei s-ar fi desfăşurat sub cerul liber doar în câteva secunde. Spaţiul dintre cele două zone interzise era destinat pieţei noului oraş. Sub poala taigalei (în jurul luminişului satului cu izbe, dar şi cu câteva case cu etaj, tot din bârne) se întindeau coloniile de corturi ale muncitorilor mobilizaţi. Între pădure şi cele două ţarcuri – de zi şi de noapte – ale prizonierilor, o sută de femei cărau cu braţele, ca ursoaicele, bolovani pentru măselele concasoarelor. Ca să se învioreze, le strigau măscări captivilor care ridicau schelele, chemându-i în râsetele celorlalte, ca-n zi de târg, la marfă pe-ncercate.

După o zi de muncă de ocnaşi, îmbarcate în camioane – cine ştie pe unde înnoptau? –, femeile astea trupeşe, băgate în pufoaice, plesnite în obraji de vânt şi de ploile care de câteva săptămâni se ţineau lanţ, cântau pe mai multe voci tulburările şi limpezimile din ele, de rămâneau captivii pierduţi, până când oceanul de pădure le acoperea.

— Cântece de alean pentru câte le refuză viaţa – se scuturã moş Zamfir, mai albit şi mai pleşuv de când ne despărţisem. Fetele astea sunt tot ce are spaţiul rusesc mai viguros... Rădăcini de taiga... trup de muieri... visuri de stepe cu stele.

— A îmbătrânit moş Zamfir! Ia auziţi cum vorbeşte! – chicoti şi căscă îndată o voce.

— Ehei – continuă moş Zamfir monologul –, „de-aţi şti", oftau sistriţele spitalului din Stalingrad, „că după război, milioane de femei nu au dreptul la un bărbat care să fie al lor! Stau la ieşirea din cinematografe şi oferă – când le vine glasul – votcă şi zacuscă, iar dacă «el» trece indiferent, mai adaugă şi 25 de ruble"!

— Poate ne-or lua apele care şi-au croit cursul prin lagăr şi ne-or vărsa peste corturile lor! – se amestecă cineva din pânza de întuneric. (Lumină electrică avea deocamdată numai zona interzisă.)

— Voi nu vedeţi – se zburli fără rost altcineva – ce plasă de sârmă ghimpată întind ceasovoii pe amândouă părţile gardului? Că trece râul pe sub baracă, de ne gâlgâie şi-n vis, nu le pasă. Ar fi în stare să aducă de la Moscova şi aparate cu care să-l strecoare, să nu scape vreo fâţă!

Vocile săreau din paturile nevăzute, legând numai aparent, ca înainte de somn, temele discuţiei.

— Inundaţia e din cauză că au umplut văioaga dintre lagăr şi şantier, ca să facă în pripă, fără canalizare, piaţa pentru mitingul în cinstea deschiderii şantierului – explică moş Zamfir. A fost... nu ştiu cine mă-sa... de la Moscova...

— Treabă rusească! În toate şantierele pe care am lucrat, întâi au terminat clădirea şi apoi au făcut drumul de legătură la reţeaua comunicaţiilor; primăvara şi toamna zac înnămolite tot felul de vehicule în jurul şantierelor, de parcă se capitulează şi nu se construieşte aici... Cineva gemea în somn.

— Treziţi-l, fraţilor! N-auziţi cum scânceşte, sărmanul? Mărgărite!

Cel trezit din coşmar, se temea că-i arestaseră pe ai lui.

— Justiţie sovietică... Doamne iartă-mă! – se opri dintr-o înjurătură cumplită un vecin... Să faci criminal de război dintr-unul care n-a fost soldat!

Mărgărit nu luptase, într-adevăr, în război. Fusese evacuat cu vitele colhozului, din Basarabia, spre răsărit. Când, în iarna lui ’42, îl prinseseră din urmă luptele de pe Don, nu mai avea nimic de păzit; se găsea într-un cătun pe lângă care treceau sau poposeau coloane de prizonieri. Într-una dintre ele erau soldaţi români cu care intră în vorbă. Ăştia se mirară cum de nu-l încorporaseră sovieticii. Alţii încercau să-l convingă că autorităţile vor considera că s-a eschivat şi-l vor condamna ca duşman al poporului său; în cel mai fericit caz va trebui să plece pe front, instruit în pripă, până la sfârşitul războiului sau până va cădea în luptă. Bietul băiat, speriat de toate variantele, le ceru sfatul (de, erau fraţi de-ai lui!). Cei care nu ştiau încă ce înseamnă să-ţi pierzi libertatea şi nici pe mâna cui încăpuseră, îl sfătuiră să plece cu coloana lor; când îl vor înregistra în lagărul în care vor aştepta încheierea păcii şi repatrierea o să spună şi el un regiment...

— Dar nu ştiu ce regiment, ce divizie...

— Îţi spunem noi!...

Nu se înscrisese în diviziile antifasciste doar ca să nu intre în foc; dar se găsiră şi împotriva lui mărturii pentru crimă de război...

În anii de aşteptare – trecuseră deja unsprezece –, prin scrisori trimise neoficial, Mărgărit izbutise să ia legătura cu ai lui, deportaţi între timp în Krasnoiarski-Krai. Povestea lui, ştiută de toţi, deveni cunoscută şi M.D.V.-ului care-l anchetase şi-i verificase situaţia; mai ales că el ceruse, în ultimul timp, nemaisperând în repatriere, să schimbe lagărul de condamnare cu locul de exil al familiei. Dar autorităţile nu voiau să infirme justiţia care l-a condamnat pentru crimă şi mai apoi pentru grea crimă de război, când el nici nu fusese niciodată sub arme. Aşa că nu-i rămânea decât să împărtăşească până la capăt soarta celorlalţi.

* * *

După ce primăvara schimbase faţa pământului, înălţând fântâni arteziene de verdeaţă peste toată zarea, mă refugiam în podul clădirii neterminate din spatele băii şi, ferit de

supravegherea pazei, priveam spre gard. Nu mă mai săturam uitându-mă peste întinderea nepângărită de semnele captivităţii. Urmăream încordat şi activitatea de toată ziua a unei tinere gospodine care intra şi ieşea dintr-o casă mare de lemn aflată în poieniţa de dincolo de zonă. Îngrijea şi mulgea vaca bălţată, închidea şi deschidea coteţele seara şi dimineaţa, aducea apă de la fântână; toate făcute cu gesturi simple, uitate, dar schimbate brusc în icoane de fericire edenică. Nu-mi păsa cine va fi fost mărimea, stăpână peste o casă mare, căreia ea îi ducea şiştarul cu lapte înspumat sau ouăle proaspete, ci mă înduioşam de ritul străbun al vieţii.

Încărcat ca o albină cu micile daruri ale liniştii idilice, îl căutam apoi pe căpitanul Biceagă să i le dau. El nu putea urca spre acea gură de rai, din cauza unei paralizii progresive, care abia îi îngăduia să se descurce singur. Mândreţe de bărbat chiar şi acum, fostul şef al centrului universitar din Cernăuţi – un om bun de-i zburau păsărelele gureşe în jurul capului când le ducea hrană din porţia sa zilnică, pentru a le scoate din iarna siberiană – îşi menţinea echilibrul, nu ştiu prin ce minune, deşi vorbirea începuse să-i fie marcată…

Lucra ceasuri în şir ca să cureţe, să desăreze şi să pregătească un borcan de peşte cu un pic de oţet şi un fir de ceapă pe care-l obţinea (pentru sine nu cerea nimic) de la camarazii unguri din bucătărie, presupunând că peştele murat i-ar putea trezi unuia dintre noi pofta de mâncare.

Curtea lagărului, devastată de torentele primăverii de semăna cu surpăturile unui ţărm fără stăpân, chinuise tot efectivul de prizonieri până când hârtoapele fură umplute cu pietriş de la săpătura fundamentului, cărat cu basculantele şantierului. Ceasovoiul de la poartă, un pişicher fără pereche, se amesteca gălăgios în forfota muncii voluntare. Martin, un sas morocănos de la Weisskirch[152] din Transilvania, aprecia cu glas tare ieşirile acestuia, scandalizat de frecvenţa înjurăturilor:

— Poftim cultură… una-două… aia mă-tii…! – ceea ce nu-i scăpă rusului cenzurat.

— Hei, Fritz, tu roşcatule, ce nu-ţi convine de bombăni într-una?

— Măi, nacialnic! Cum deschizi gura, înjuri… „… – te nu ştiu

152 Weisskirch: numele german al localităţii actualmente numite Viscri, în apropiere de Sighişoara.

unde… – te altunde”… Asta e cultura voastră!

— Te înşeli, Fritz, foarte! La noi nivelul culturii creşte continuu; mai mult, îţi pot spune exact că în ultima vreme cultura noastră s-a ridicat cu un metru!

Martin, cu toată firea lui închisă, de astă dată râse în hohote, mulţumit că rusul îi dăduse apă la moară. Şi ceilalţi se amuzară de exacta măsură a ridicării nivelului culturii sovietice.

— Da, da, degeaba rânjiţi! Exact cu un metru – accentuă mucalitul, sigur de sine. Înainte auzeai!… „te…!” (destul de jos, ce-i drept), dar acum se spune pretutindeni: „te-n gât!”. Cu un metru mai sus, care va să zică.

Torentele primăverii răvăşiseră sufletele prizonierilor, continuând să-i tulbure şi după ce aceasta făcuse loc verii. Întorşi de la lucru întrebau, deşi veneau doar de la câteva sute de paşi:

— Nimic nou? Ce-o să se întâmple cu noi? Adenauer vine la Moscova să-şi scoată nemţii din captivitate.

Comandantul de lagăr, un fost profesor de matematică, îi anchetă personal pe colonelul Duţescu (un bătrân de care te puteai bucura), pe maiorul Mitru şi pe altcineva dintre ofiţerii tineri.

— Sunt informat că aţâţaţi spiritele.

Aceasta era acuza generală.

— Dumneata împarţi Uniunea Sovietică în republici independente. Dumneata – îi imputa celuilalt – faci propagandă pentru Basarabia.

Iar celui de al treilea:

— Nu te astâmperi, pregăteşti grevă de lucru şi revoltă în lagăr?

Şi iarăşi de la cap:

— Toată ziua vorbeşti, Duţescule, poţi să-mi spui despre ce?

— Despre femei!…

Dar când Adeanuer cu alaiul său de doctori începu tratativele, comandantul aduse în lagăr un aparat de radio, ca să ascultăm cu toţii meciul de fotbal dintre Germania Federală – proaspăt campioană a lumii – şi Uniunea Sovietică.

Crainicul sovietic al meciului izbucnea continuu cu ciudă: Ah, acest Fritz Walter, balşoi tactic! Nemţii jucau degajat, ca într-un joc amical, iar sovieticii tenace, pe viaţă şi pe moarte şi, spre durerea noastră, au câştigat cu doi la unu.

Continuau să sosească grupuri mici de români şi de unguri, fie prizonieri, fie civili. Ridicaţi de acasă şi trimişi de sovietici spre îndepărtatele ţinuturi siberiene din Karaganda, Kolîma sau Magadan, cei sosiţi, cu toată deosebirea de experienţă dobândită între timp, căutau – ca regăsiţi – să se lipească de foştii soldaţi, mai solidari, mai nealteraţi de înstrăinare şi chiar mai maturi, mai combativi, deşi erau oameni simpli, fără şcoli înalte, cariere politice sau avuţii.

— Păcat că n-ai fost de faţă! – mi se adresă Ion Ionică, veşnicul neastâmpărat din frământările de odinioară de la Oranki, sosit de curând din închisoarea Novocerkassk. Soldaţii noştri neştiutori de carte îl ascultau cu o condescendenţă disimulată în diplomaţie pe fostul deputat şi ministru Pan Halippa, bătrânelul îngrijit, cu barbă albă, decorativ şi anacronic nu numai prin pelerina sa etalată în peisajul de pufoaice şi haine spălăcite de doc, ci şi prin apostolatul naiv – tricolorist – printre fraţii din Basarabia, pentru alipirea căreia la patria-mumă luptase în timpul primului război mondial. Le spunea aforisme de tipul „din văpaie-vâlvătaie” publicate în ziarul de perete din lagăr sau le vorbea despre demersurile sale pe lângă puterea sovietică pentru acordarea unui tratament mai bun Bucovinei şi Basarabiei. „Predici inutile ţinute geambaşilor şi hingherilor”, cum îmi şoptise, ascultându-l, unul dintre băieţi.

I. V., cărturar de marcă, un cunoscut ebraist, era, cu toată ciroza care îl măcina, din alt aluat şi altă şcoală.

Nu împărtăşeam integral entuziasmul lui Ionică şi al celorlalţi, din motive mărunte şi cu totul subiective. Auzisem vorbindu-se de această capacitate – pe care toţi o numeau simplu I.V. – ca şi de prospeţimea şi zbenguiala juvenilă cu care îi entuziasma pe iluştrii cărturari nu numai în seminariile de specialitate, ci şi în recreaţii, când demonstra că poate trece în salt lateral peste biroul institutului teologic fără să-l atingă cu poala surtucului; prilej pentru venerabilele bărbi să urmărească înviorate performanţa viitorului lor coleg.

Citeam, ascuns în buruienile din spatele băii fără să particip la zarva care se făcuse la venirea noului grup. Brusc, lângă refugiul meu auzii glasul lui Biceagă: „Domnule profesor, el e!”. Mă ridicai şi, protejat de ochelarii de soare dăruiţi de Retezat, privii chipul vioi de o expresivă frumuseţe ţărănească, cu ochi pătrunzători care dominau, deşi trebuia să-i ridice spre mine.

Porunci scurt: „Scoate-ţi ochelarii!” Mă executai ca un copil, dar apoi, iritat de supunerea-mi necontrolată, trecui în gardă, pentru a nu se mai repeta o asemenea violentare din partea acestui om tare. Dominanta imperativă a expresiei se schimbă, după câteva clipe, într-o căutare duioasă: „Unde am văzut eu aceşti ochi? Îi ştiu. Stai!... În ’36, pe lângă Câmpulungul Muscelului, la o nuntă... la nunta unui prieten. Acum ştiu precis: la nunta părintelui Dumitrache. Ţi-aminteşti?”

Nu eram sigur dacă văzusem nunta doar din fotografii, dar era posibil, dată fiind rudenia apropiată, să fi fost de faţă.

În discuţiile în doi din acea zi, purtate până noaptea târziu, ne-am spus pe scurt tot ceea ce ne putea interesa pe amândoi.

Avid, după ani de detenţie în străinătate, să citească slovă românească, îmi ceru pentru o zi stihurile lui Tudor Arghezi, editate în ’38 de Fundaţiile Regale[153], singura carte pe care o mai aveam cu noi. După şase ore mi-o înapoie pentru a fi dată şi altora. Deosebiri de păreri, tâlcuri diferite date unor versuri gustate duseră la argumentaţii şi trimiteri la alte expresii ale aceluiaşi gând; interlocutorul meu mă ului dând citate, specificând în treacăt pagina, strofa, versul. Mă revoltai, uimit că un cărturar de talie încearcă să mă epateze prin date pregătite anume pentru efect. Izbucnirea lui într-un râs sănătos şi bun mă descumpăni. Pentru a îndepărta din mine orice suspiciune îi propusei, neceremonios, să se lase examinat. Admise – şi încremenii constatând că răspundea fără greş la întrebări şcolăreşti de felul: care e strofa a doua de la pagina 102?

Dispunerea în pagină a versurilor unui volum se afla parcă în fotocopie în rafturile memoriei sale!

— Nu te mira, prietene. Ediţia din ’38 am avut-o, pe atunci, adesea în mână. Asta nu înseamnă nimic deosebit pentru cineva care şi-a făcut meseria din a studia texte vechi în felurite caligrafii.

* * *

Sosirea lui George Fonea uşură întinderea de punţi şi apropierea membrilor acelui amestec heteroclit. Era, dintre cei adunaţi, cel mai bun catalizator al procesului de unificare. Îşi

---

153 Aurel State se referă, probabil, la volumul *Versuri*, publicat de Editura Fundaţiilor Regale în 1936, ca prim volum al colecţiei „Scriitori români contemporani. Ediţii definitive”.

făcea uşor cunoştinţe. Prin forţa sa interioară îi obliga pe cei din jur să trăiască prin ceea ce era bun în ei, aşa cum Negru reuşise contrariul, în faţa aceloraşi oameni. Popularitatea lui se datora vioiciunii şi deschiderii spre alţii precum şi naturaleţei cu care se destindea; cânta şi râdea când îi venea, fără mască şi cenzură. „Ce nu bate în afară, bate înăuntru”, cita el, încercând să mă abată de la gravitatea cu care priveam lucrurile, deşi în taină o aprecia. Dăruia celor din jur entuziasm. Găsea întotdeauna o stea spre care ridica ochii lui şi pe ai altora, iar când vorbea, nu spunea vorbe. Nu era pedant, nu cita decât în joacă. Susţinea numai ce devenise carnea şi sângele lui. Făcuse şi făcea gafe, dar putea să râdă zgomotos de slăbiciunile proprii.

Personal eram pasionat de ipostaza sa de halucinat în care intra după ce se consumau toate jocurile, oltenismele şi diplomaţiile; când juca tare, cu cărţile pe faţă, sau când ajungea să zică: „... şi acum, după ce le-am gustat pe toate, salt înainte!”

Parcă îmbrăca armura de cruciat; se transfigura, devenea hieratic, stampă. Semăna cu voievozii şi ctitorii.

Însă poetul, „halucinat şi mândru de zestrea lui superbă”, după ce le ţinea predici oamenilor şi asinilor, închipuia grotesc şi trepidant un iarmaroc al eroilor din răsărit şi din apus, pentru care viaţa – de nu ştiu cine dăruită, semn că nu e a noastră – nu-i va da răgaz.

— Să-l scoatem pe George de la serbarea populară din corturi! — mă îndemnă Biceagă în ziua sosirii. Şi-a aruncat lucrurile pe un pat şi, hai, să vadă băieţii! I-ajunge! Cântă ca la chef, acompaniat de un taraf improvizat: ... „Livorvel automat, / din ce locuri m-ai scăpat! / De la mândruţa din pat/ Şi din cerc din Stalingrad”... Apoi toarnă în melodie vrute şi nevrute, că s-ar putea să iasă bucluc. De ştiam, acceptam să facem o partidă de şah. Cum m-a văzut, mi-a propus-o, în loc de bineţe... Dar ştii ce? am o idee!

Biceagă se înviorase de venirea lui George pe dinăuntru, unde nu ajunsese încremenirea, că vorbirea nu-i mai putea ţine pasul. „Îi anunţ surpriza de a fi descoperit talentul tău pentru şah”, îmi spunea. Nelucrat îndeajuns, bineînţeles. El nu se îndoieşte niciodată de tine; aşa că, aşezat în spatele lui, eu am să-ţi arăt ce mişcări trebuie să faci. Dacă reuşim să-l batem, nu mai face nicio partidă. Pretextezi oboseală... citit... ştii tu!

După victorie, mă luă de-o parte: eşti mai bun actor decât mi-am închipuit; l-ai făcut pe bietul George astfel încât, văzându-l că şi-ar fi dat sufletul să-şi ia revanşa, îmi venea să-i spun adevărul. Am să încerc deocamdată să nu i-l spun. Un timp uită şi apoi nu apucă să i-l mai spună.

* * *

Cu unul dintre ultimele transporturi mici care continuaseră să sosească, veni în lagărul din taiga şi o fată. O tânără pe care puteai s-o vezi de aproape, să o atingi cu mâna, să-i vorbeşti aşa ca între oameni. O fiinţă plăcută, nu din cele visate, dar totuşi o fată adevărată, însă singură între o mie de bărbaţi.

Cum va fi ajuns ea (lipoveancă din Brăila, se pare) în Siberia? Cine, în afară de ea, putea şti exact? Poate că şi altele care-şi pierduseră logodnicul sau bărbatul luat prizonier şi-n căutarea căruia vor fi plecat la capătul pământului, ca în basme; amăgită de un rus – în locul spinului din poveste care-i promisese ajutor şi care, după ce-o ascunsese între soldaţi la graniţă, o lăsase să-l aştepte undeva în Moscova şi nu mai revenise. Fără acte, între străini, va avea timp să se trezească în detenţie dintr-o amăgire şi să cadă în alta.

— Pe oameni, ca şi pe fiare – va spune un *raisonneur* văzând fata –, nu se cade să-i aţâţi cu sânge sau cu altceva elementar. Să nu sfideze nimeni pe cei flămânzi, înfruptându-se în văzul lor. Nu stârniţi, deci, haitele nevăzute! Primiţi-o pretutindeni ca pe un oaspete. Faceţi-i zestre, voi croitori şi cizmari, că doar o fată avem. Iar tu, fată, să nu ridici coada! Nu alege deocamdată. Nici nu ai cum să alegi dintr-o mie, ci doar din câţiva; or, aici suntem o mie.

Scursura din celălalt grup, cel maghiar, vru să întindă gheara, să sară pe ea ca lupii. Tot nişte oameni cuminţi din ambele părţi salvară şi fata şi convieţuirea paşnică.

Comandantul de lagăr îl întrebă a doua zi pe George despre noaptea furtunoasă.

— Ei!... mai nimic, nacialnic. O variantă nesângeroasă a poveştii despre Romeo şi Julieta.

Dar rusul, ştiind ce ar putea să se întâmple pentru un picior de femeie, îi făcu program celei cu mărul discordiei să se retragă după stingere într-o încăpere a carcerei amenajată pentru ea.

Deosebit de grijuliu pentru bunele raporturi româno-maghiare

era şeful-prizonier al serviciului medical, un ungur.

Diplomat, inteligent şi plăcut, el era deosebit de prevenitor cu cei care-i păreau influenţi în tabăra românească. Spre sfârşitul verii, se oferi să-mi injecteze un început de varice cu un preparat elveţian, primit din Vest prin Crucea Roşie. Dar necazul abia după aceea începu. Venele se inflamară dureros, pierzându-şi elasticitatea, de parcă erau trase pe sârme înroşite.

— Umblaţi, umblaţi încontinuu; forţaţi la maximum! – mă povăţui el, îngrijorat. Tocmai în acele zile camarazii maghiari obţinură plasă şi minge de volei de la comandant, pentru un meci între cele două comunităţi.

Marius Guran, ştiind că eram jucător, mă rugă să particip pentru a face faţă onorabil. Poate uit de durere, mi-am zis, şi pe deasupra îndeplinesc şi prescripţia medicală de continuă mişcare. Meciul atrase tot lagărul. După prelungiri, adversarii noştri câştigară partida, care plăcu tuturor. Chirurgul german din lagăr ţinu să mă felicite. Nu din modestie mă apărai, arătându-i venele ca de foc.

— Tromboflebită! – rosti înspăimântat. Escrocul, impostorul! — îşi înjură el şeful, aflând cele petrecute. Face pe doctorul, dar nu ştie lucruri elementare despre izolarea zonei de injectat; orice mişcare înseamnă moarte, iar criminalul recomandă mişcare!

Sanitarii, chemaţi la faţa locului, mă transportară în infirmerie, condamnat la imobilitate totală pentru săptămâni întregi; tocmai în acele săptămâni când veni în viaţa noastră vestea cea mare, care mâna captivii dintr-o parte în alta prin ţarc ca frunzişul toamnei. Dar, înainte cu câteva zile de a ne zgâlţâi noua febră, se petrecuse ceva inutil, legat tot de nedreapta condamnare în care fusesem traşi ca vânatul în ţepuşi, ca să-şi facă mendrele, părpălindu-ne ani şi ani, la foc iute, căpcăunul cu ochiul înstelat în frunte.

Marius îmi arătase un număr al Pravdei din timpul tratativelor dintre Adenauer şi sovietici. Hruşciov şi Bulganin declarau că nu deţin prizonieri – care, chipurile, au fost repatriaţi –, ci inşi *catorîi păteriali celoveceski liţ.*[154]

— Uite cine declară că ne-am pierdut chipul omenesc! Îţi pierzi minţile de asemenea tupeu! Ce facem? – se frământa

---

154 *Catorâi păteriali celoveceski liţ* (rus.): care şi-au pierdut calitatea de persoană umană.

bietul de el.

Am scris din nou, formulând, de astă dată laconic, protestul meu faţă de declaraţia liderilor sovietici în problema prizonierilor, dovedind, cu dosarul propriu, condamnarea nedreaptă. Marius făcu la fel şi depuse proteste la poartă. În 3 septembrie ’55 veni ştirea care anunţa sfârşitul prizonieratului, încetarea detenţiei, repatrierea... O comisie comunică nominal, pentru jumătate din efectiv, amnistie. Eram – după spusele acesteia – victimele lui Beria, care ne condamnase pentru participarea la război, fără a fi vinovaţi personal de comiterea unor fapte care se încadrează juridic la crimele de război.

Ceilalţi camarazi urmau să fie predaţi guvernului pentru ispăşirea mai departe a pedepsei. Dar toţi se bucurau că scăpăm de tăcerea pământului care-l înghiţise cu două zile înainte pe duiosul Gherman, aflat pe lista eliberaţilor. Mormântul lui se găsea aproape, în marginea luminişului, între prohodul taigalei şi zarva noilor cetăţeni ai lumii. Troieneşte-l în veci, neasemuită taiga! Fraţii uituci sunt ameţiţi de perspectiva vieţii!

Plecării nemţilor, survenită imediat după tratativele celor doi iezuiţi, cum le spunea George (Hruşciov era iezuitul roşu), nu-i urmase decât spaima că noi, copiii nimănui, fuseserăm iarăşi uitaţi. Ştirea din septembrie despre eliberare ne smulse din încremenire biciuindu-ne în direcţia opusă. Dar întârzierea de zile care se făcură săptămâni şi apoi luni deveni o perfidă tortură asiatică. Fiecare era consultat de altcineva asupra deznodământului. Şesimea asta a lumii e în stare de orice, mă gândeam. Mâine ar putea să spună că înştiinţarea despre repatriere e o născocire duşmănoasă.

Oamenii încetară lucrul, dar prelungirea stării confuze puse iarăşi problema lui, în varianta ieşirii voluntare, pentru a onora obligaţiile de plan ale cauzei comune. Acum chiar se agita ideea de a împiedica ieşirea la lucru a câtorva, care susţineau că e preferabil să aibă ceva de făcut, decât să stea cu ochii la poarta cea mare. Reţeaua de informatori funcţiona în continuare şi comandantul de lagăr deveni ameninţător, deşi încerca să tempereze puseurile febrile prin vizionarea unui film la cinematograful din localitate, ba chiar şi prin bilete de voie pentru o oră, două, în grup. Lui George şi altora, deşi amnistiaţi, nu li se permise să iasă în luminişul de dincolo de sârme. Marius îmi comunică ameninţarea căpitanului rus că, imediat după

ieşirea mea din infirmerie, vom face carceră pentru protestul depus, până la plecarea acasă.

— Asta înseamnă că plecarea e încă o realitate – îmi încurajai eu confratele.

Aşteptarea vlăguia comunitatea ca o boală grea. Oamenii tăceau cu ochii în tavan sau ieşeau oftând în curte. Venea iarna, dar din toamna de aur a taigalei eu nu văzusem nimic, şi se pare că nici ceilalţi.

Totuşi, nimeni, în afară de Biceagă, nu ar fi preferat incertitudinii rămânerea sigură în taiga. El însă, împăcat cu teribilul sfârşit prin paralizie progresivă, se înspăimânta doar să-şi ducă trupul lovit de încremenire acasă, unde îl aştepta de doisprezece ani o suavă fată din ţara fagilor.

Soluţia de a fi predat guvernului pentru ispăşirea mai departe a pedepsei îl liniştise în parte:

— Mi se acordă favoarea de a vedea varianta românească a sovietismului cu care, dacă viaţa mă va răsfăţa lăsându-mi până în ultima clipă lumina – articulă el cu efort, în timp ce-şi ridica, în trepte, degetul spre frunte voi pleca din experienţa mea terestră ca să depun Domnului Dumnezeu mărturie despre cum am folosit noi, oamenii, libertatea de a ne orândui viaţa.

La celălalt pol al aşteptării străjuia holbat, înspăimântat că am putea pleca acasă fără el, moş Gheorghe din Mehedinţi. Hipertensiunea lui depăşea scala aparatelor. Fusese de luni de zile evacuat din spital ca să se folosească altcineva de un pat „blocat inutil”. O dată cu comunicarea oficială, dorinţa repatrierii se înfiripase despotic în trupul greoi mobilizând, spre uimirea specialiştilor, resurse necunoscute. În mod miraculos, construcţia ameninţată de prăbuşire găsise în întoarcerea acasă un suport invizibil care ţinea în şah moartea.

O întâmplare lumină un alt colţ din interiorul ascuns sub paragină. Fritz Teusch, un tânăr bolnav din Transilvania, găsi în incinta infirmeriei o pungă cusută stângaci cu şase sute de ruble, sumă mare, echivalând cu maximum de câştig pentru trei luni în producţie.

Medicul ungur, mai amabil şi mai dezinvolt de când trecuse primejdia tromboflebitei, propunea investirea banilor într-un ajutor alimentar pentru bolnavi, deoarece păgubaşul nu se anunţă decât în glumă şi înzecit ca număr.

Fritz, care fusese cu ani în urmă în brigadă cu moş Gheorghe,

îl ştia muncitor, dar şi econom foarte: lucra noaptea la bucătărie pentru a nu-şi cheltui banii câştigaţi chinuit. Bănuise de la început că el este păgubaşul, iar când văzuse că brâul lui era din acelaşi material cu punga pe care-o găsise nu mai avea nicio îndoială. Hai să vorbesc cu el! – mă oferii eu. Poate lămurim cazul. Să-l chemăm! Moşul nu era moş, ci doar un bolnav trecut de patruzeci de ani, plinuţ, dar puhav şi uşor saşiu. Neajunsurile bolii nu-l urâţiseră, dar mişcările îi erau încleiate, nediferenţiat-nătăvăloase. Aşezat, în sfârşit, cuminte în faţa mea, aştepta supus, dar impenetrabil. Întrebat de sănătate, griji, necazuri, răspunse ca şi când totul era la locul lui în lumea asta. Discuţia era ca şi terminată în ceea ce-l privea, dar eu încercai o stratagemă pentru a-l obliga să verifice ascunzătoarea, să plângă şi să revendice banii munciţi.

— Felcerul rus ne-a spus că a sosit la farmacia din localitate un leac neobişnuit de eficace împotriva tensiunii. Costă numai 25 de ruble şi ar fi păcat dacă s-ar scăpa o asemenea ocazie.

— N-am bani – răspunse el simplu, dejucându-mi planul.

— Te împrumut eu şi vezi dumneata cum mi-i înapoiezi.

— N-am de unde.

— Bine, dar dumneata ai avut bani – îl înghesuii eu, disperat.

— Nu!

— Ba da, ai avut, dar i-ai pierdut!

Negă laconic, de parcă îl obligam să recunoască o fărădelege.

— Arată-mi brâul! – poruncii eu.

Se execută încet, fără comentarii.

— Caută în ascunzătoare şi spune-mi: nu-ţi lipseşte nimic?

— Nu!

Nu pricepeam de ce se ascunde.

— A cui e punga asta?

Tăcu, fără spaimă, fără bucurie.

— Ea dumitale, da?

— Da.

— Câţi bani ai în ea?

— Şase sute!

— Câte bancnote?

— Şase!

Nu putui afla de ce nu se anunţase ca păgubaş. Asculta cu aceeaşi linişte, încuviinţând însă ideea ce i-o sugeram, să-l ajute pe Fritz, bolnav de TBC, cu 50–100 de ruble, ca să-şi cumpere

ceva de mâncare; apoi, când se îmbrăcă încet, îşi băgă punga la loc, fără să se lase impresionat de indignarea mea explozivă. Dar Fritz, care împreună cu medicul ungur fusese, după paravan, martor nevăzut, nu mai suportă.

— Nu pentru recompensă i-am dat. Nu primesc nimic!

* * *

La jumătatea lui noiembrie se anunţă plecarea camarazilor maghiari. George apăru către seară cu vestea.

— Compune un cuvânt de despărţire! Dă-l colonelului Ilieşu să-l traducă şi să-l citească, însoţit de o delegaţie de români (... căpitanul Matei şi mai vezi tu cine...) în fiecare încăpere a vecinilor...

Dar compune-o aşa, ca să izbucnească în urale!

— Şi tu?

— Eu?... Eu gândesc.

Şi plecă râzând.

Noroc că veni Ion Ionică şi mă ajută la redactarea unei pagini limpezi pe tema dată.

În zori, când ei ieşeau pe poartă eram acolo cu toţii, îmbrăcaţi în pripă, să-i salutăm. George Fonea veni cu şase foi în româneşte, ca entuziast răspuns de la cei plecaţi.

— Ce-ai scris – se minună el – de a răsunat ţarcul aseară îndelung de strigările lor vechi de victorie?

— Tot ce-ai poruncit tu!

— Spune-mi tu, Omar Khayyam, ce zice căposul ăsta că am poruncit!

Ion Ionică, plăcut surprins de amintirea cercului de altă dată din prizonieratul de la Oranki, „îi dădu câteva boabe”: „... comunitate de cadru geografic... comunitate de destin a doua entităţi de pregnantă originalitate, care dacă vor continua să se încaiere, vor fi înghiţite... adversitatea milenară franco-germană e pe cale de a fi rodnic depăşită, oferind un încurajator exemplu... dar mai ales...”

* * *

La o săptămână de la plecarea maghiarilor începu drumul nostru spre casă. Pentru fiecare dintre cei cinci sute care ieşeau în zorii tulburi pe poarta lagărului, cel puţin două sute de confraţi prizonieri muriseră visând această plecare. Însă candidaţii la supravieţuire, încordaţi precum copiii la începerea unui joc nou, nu gândeau niciun gând deplin. Doar comandantul

lagărului, delegat să ne însoţească până la graniţă, mai detaşat şi mai limpede decât ceata scoasă din ţarc, îi strecură lui George Fonea, cu care încheiam coloana, arătând înapoi: „Drăcească întreprindere!”

Grupul se schimbă, în drum spre gară, într-o mulţime, într-un număr de inşi nesiguri, care se ţineau aproape unul de altul din obişnuinţă. Comentariile care încheiau drumul făcut pe jos erau asemănătoare.

— Nu suntem bine reglaţi ca să receptăm lumea din jur… Deprinşi cu o viaţă imaginată, în mijlocul celorlalţi ne surprindem fără reacţii emoţionale… parcă am ieşit în zori, nedormiţi, pe un platou de filmare. Zace în jur un aer de artificialitate, de făcut. Sonorul s-a defectat…

Pipăiam libertatea ca orbii.

Nici în gara de îmbarcare nu puturăm intra în rolul călătorului obişnuit. Eşalonul consta din vagoane de marfă în care se improvizaseră paturi. Un singur vagon de pasageri pentru bolnavi şi însoţitori.

— Nu s-au învrednicit să ne dea cinci vagoane de călători! – bombăneau oamenii, deşi ar fi făcut drumul în orice condiţii.

Dar dispoziţia de aprovizionare a fiecărui vagon cu lemne şi cărbune îi mai înviora.

George cită iarăşi ironic: „Nicio întâmplare neprevăzută sau magică, / Niciun detaliu profan/ Nu face dragostea noastră patetică”…

În puţinele gări unde ne opream pentru distribuţia mesei, comandantul anunţa ora plecării pentru ca să preîntâmpine desprinderea de eşalon. Cei rămaşi totuşi în drum, dirijaţi de şefii de gări cu trenuri rapide, ne aşteptau pe itinerar, prin grija miliţiei. Deşi partea de umbră a realităţii sociale era cunoscută de foştii prizonieri, dezolanta sărăcie din republica başchiră îi şocă. În gări erau localnici care ofereau călătorilor o singură marfă: seminţe de floarea soarelui. Rublelor le era preferată pâinea.

— Daţi-le pâinea degeaba, ca să ştiţi că sunt alţii mai săraci decât voi!

Ei însă voiau să dea ceva în schimb. Mai departe, prin centre industriale, aveau căutare hainele şi rufele de lagăr. Rublele obţinute se duceau pe bere.

— Vindeţi pufoaicele că nu vă primeşte în restaurantul gării în

ţinută proletară, anunţau cei păţiţi.

În gările cu popas, garnitura se golea. Toţi coborau. Parcă fugeau de ei, încercând să umple cu zgomot încăperea golită care nu da niciunde. Pe George nu-l vedeam decât în timpul călătoriei. O dată pornii pe urmele lui. Cineva mă îndreptă spre un bufet din apropiere. Dugheana gemea de confraţii adunaţi la o halbă de bere. Biscup cânta cu aplomb arii italiene. O vânzătoare pătrată îl sorbea din ochi, uitând să-i mai servească pe ruşi.

— *Ne meşai, pojaluista! Sluşai evo!*[155]

Îl descoperii pe George pufăind papiroase în înghesuiala de consumatori.

— Nu mă deranja! Ascultă-l! – se scuză el, în maniera patroanei melomane… „Sunt ultimele ceasuri de libertate” – îmi spuse apoi — și reluând cântecul lui favorit de petrecere, improviză: „Vin din Rusia înapoi/ Criminalii de război/ Să ne scape de nevoi”.

La Balta, afluxul de moldoveni din sălile de aşteptare făcea să auzi pretutindeni vorbindu-se în româneşte. În Uniunea Sovietică suferinţa nu trezeşte vâlvă, spunea cineva. E ca apa fiartă pentru ceai, în gări, bezplatno[156]. Anii de închisoare, lipsurile, nedreptăţile sunt pe toate drumurile. Nici speranţa de mai bine n-o auzi mărturisită.

Cei întâlniţi erau atraşi de faptul că eram români, că făcusem războiul… Prilej de amintiri şi comparaţii. Moldovenii continuau să fie ceea ce sunt. Dar… ca plantele: altă rădăcină, altă mireasmă.

Fraţii basarabeni cu care vorbirăm în trecere noaptea ne întâmpinau crispaţi, ca apăsaţi de un blestem tragic. Crescuţi cu speranţe, în loc de „Cum a fost?”, întrebau: „Când veniţi?” Erau cu toţii chinuiţi şi mai ales neputincioşi. Adversitatea era întâi o problemă naţională, şi apoi socială.

Călătoria se apropia de sfârşit. Se vedeau turnuri de supraveghere pe înălţimi, zone greblate, sârme ghimpate, câini. Celălalt mal al Prutului nu purta asemenea semne. Nu se apăra. Zăcea umil de prietenos. Curând urcară grănicerii sovietici. Nu aveau ce controla: o carte, ceva de îmbrăcăminte. Banii se

---

155 *Ne meşai, pojaluista! Sluşai evo!* (rus.): Nu deranja! Ascultă-l!

156 *Bezplatno* (rus.): gratis.

cheltuiseră.

* * *

La Ungheni urma să fim primiţi de comisia guvernamentală românească. Se încheia capitolul şi oamenii continuau să aştepte ceva neobişnuit. Minunea întâlnirii cu ţara, cu care adormisem în gând în serile atâtor ani: unsprezece, doisprezece sau, pentru alţii, treisprezece la număr. George, palid, neliniştit, mă luă de-o parte. Bombănea:

— Extraordinar!... Extraordinar!... Au apărut! – se înecă el vorbind. Îmbrăcaţi ruseşte. Ca MVD-iştii... Uniforme noi, ţepeni. Le lipseşte ţambalul! Doi ţambalagii... unul cu ochelari de bufniţă, ovrei... şi al patrulea un ţângău, rusnac-gol, *perivodcik*[157]-ul, desigur. Doamne... Ţara! – bâiguia el, mai uluit şi mai neajutorat decât în ceasul greu când îşi pierduse ochiul.

Atunci călca absent, halucinat, în coloana învinşilor. Acum era jalnic, ca un copil care nu-şi găsea mama în uliţă şi-i era frică de câini.

Colonelul cu ochelari de bufniţă citea listele, încadrat de tovarăşii mai oacheşi. Nimeni nu-i privea pe cei strigaţi, care urcau cu întârziere, pe două scânduri, din nou în vagoane.

— Uite la ei! – îmi şopti chiar în ureche moş Zamfir. Parcă spun: „Noi nu verificăm URSS-ul, iertaţi, dar aşa e protocolul!”

Căpitanul rus, echipat ca de toată ziua, reprezenta însă, cu subliniată demnitate, cealaltă parte, întruchipând, prin arcuirea trupului şi suverana superioritate a expresiei, relaţiile de tip nou între ţările frăţeşti.

Se terminase citirea listelor, dar ultimii încă urcau. Mă grăbii spre fereastră să urmăresc încheierea ceremonialului predării făcute între cele două delegaţii. Ajunsei o clipă mai târziu, când rusul izbucnea spre ai săi:

— I-aţi văzut, băieţi?

Urmă o înjurătură mai lungă decât respiraţia căpitanului siberian. Cine-i va... pe prizonierii noştri din lagăr! Înălţând capul să-şi încarce plămânul pentru o nouă ocară, căpitanul dădu cu ochii de mine şi constată tare:

— Na! M-ai auzit... dar i-ai văzut şi tu!...

Trenul se desprinse şi ultimul comandant de lagăr pe care-l

---

157 *Perivodcik* (rus.): tălmaciul.

vedeam, rămas parcă singur, îmi strigă numele: *Proşceai*![158] Surprins că nu răspundeam, că nu ridic şi eu braţul, rusul rănit în mândria lui de om care se ştia şi ne ştia mă strigă tare, cu glas rugător şi disperat, necrezându-şi văzului şi auzului:

— Auzi?… Rămas-bun! M-auzi?…

Curbura drumului îl făcu să dispară.

Straşnicul inchizitor din mine, suspectându-mă că voi flutura mâna acestor oameni şi locuri din viaţa mea ca la plecarea dintr-o staţiune, se pregătea parcă să mă filmeze pentru a-şi alcătui noi probe împotriva mea. Nu deschidea pliscul doar când era primejdie de naufragiu. Îl suspectam, din pricina unor hipersensibilităţi şi despotisme, că într-un moment critic, văzând că nu poate mântui lumea, ar fi în stare să scufunde corabia.

Absorbit de aceste gânduri, era cât pe-aici să ratez clipa trecerii graniţei, clipă pe care oamenii plecaţi peste apele Prutului, înghesuiţi la ferestre, o aşteptau să se deschidă ca pentru o nouă intrare în Ierusalim: cu o lumină şi o bucurie mari cât dorinţa adunată în timp sau, cel puţin, cu o cutremurare. Dar mugurele magic nu se dezghioca. Plecaţi peste sine ca peste nişte fântâni părăsite, trezindu-se înşelaţi, cuprinşi de furie, oamenii începură (din neputinţă) să-şi arunce cu ciudă căciulile în apă.

Când se înnoptase ţărmul românesc? Eşalonul nu pătrunsese în triajul gării, ci, după nu ştiu ce pendulări, încremeni într-o margine. Şi cu oamenii se întâmplă la fel; se trezeau învinuindu-se că au fost prinşi de somn într-un ceas nepotrivit. George tresări speriat, îşi drese glasul, dar un timp tăcu apăsat.

— Am aţipit şi am visat că am ajuns la graniţă. Ţara era lipită de marginea de care ne izbisem. Dar întinderea ei nu era harta ţării ca la început, ci o masă gelatinoasă… o moluscă fără formă, înfricoşătoare. Tot ce-i atingea marginea era supt şi încorporat treptat-treptat în mişcările convulsie, de această stea de mare lăbărţată peste tot. Dar ce se întâmplă? – se întrerupse George agitat.

— Sunt ruşi! Uitaţi-vă la haine, la epoleţi, la stele! Da, ceasovari ruşi – se desluşeau glasurile celor înghesuiţi la ferestre. Mă celovecilor! Sunteţi muţi? Fraţii voştri din Uniune vorbesc! (De fapt, înjură, dar o fac articulat.)

---

158 *Proşceai* (rus.): adio.

Oamenii din vagoanele oprite se adresau unor pistolari, care apăruseră cine ştie când, sau poate luna răsărită îi demascase.

Alţi foşti prizonieri respingeau cu glas tare, să fie auziţi, părerea că ar fi simpli ceasovoi.

— Ăia ne-au lăsat vagoanele deschise tot drumul prin URSS ăştia, în schimb, ne-au încuiat vagoanele de cum am ajuns, pe ascuns. Ce mamă i-o fi alăptat?

Vociferările şi îndrăznelile şfichiuiau până departe. Apărură ofiţeri.

— Avem nevoie... afară. Ruşii au pregătit vagoanele pentru oameni liberi.

— Aveţi răbdare! – încercau să ne liniştească, măsurându-şi fiecare cuvânt, ofiţerii chemaţi.

Faptul că vagoanele fură zăvorâte odată cu sosirea în ţară îi scandaliză pe cei ce se trezeau din somn şi generaliză agresivitatea verbală a celor închişi, ascuţind-o.

Apariţia pe cealaltă parte a unui eşalon de vagoane-dubă răsturnă tensiunea ofensivă într-una de sens opus. Între cele două garnituri apropiate, pe culoarul de întuneric, se postară stâlpi de umbră, printre care se scurgeau din vagoanele ruseşti în dubele româneşti, unul câte unul, muţi, fantomatic, cei predaţi guvernului.

— Ionică! Biceagă!... Domnule maior Mitru!... – strigau, în gol, nume după nume, cei din vagonul nostru.

Nimeni nu răspundea. Nimeni nu întorcea capul. Urcau scările vagoanelor-dubă şi se stingeau în rama de întuneric.

— Ce le-a făcut de-au amuţit? – se nedumereau cei rămaşi. S-au luat de piept cu ruşii prin lagăre şi acum nici nu întorc capul!

Se deschiseră vagoanele. Dispărură pistolarii. Un CFR-ist anunţă, arătând direcţia, că la marginea triajului ne aşteaptă camioane. Ultimii 50 vor fi îmbarcaţi tot de acolo, într-o jumătate de oră.

Era către ziuă.

* * *

Bădiţa Codreanu, care era de prin împrejurimile Iaşului, ne explica drumul. Aici e Râpa Galbenă... Aici nu recunosc... Nu ne-o duce la domeniul prinţului Ghica? Ce-ar mai fi!

Strălucirea conacului Ghiculeştilor de sub fostul scaun domnesc apusese demult. Parcul devastat, aleile călcate de şenile, aripa unei porţi de fier forjat – ultimele mărturii ale altor

timpuri – nu mai ştiau de rădvanele, cupeurile sau limuzinele cu invitaţii balurilor sau recepţiilor fastuoase. Două din clădirile rămase în parc, spoite cazon, îi adăposteau pe cei sosiţi din prizonierat. Prin câteva încăperi, trântiţi pe paie, se odihneau cei din primul transport. Într-o sală cu podeaua goală se aciuaseră, zgribulindu-se, câteva zeci, lăsând loc pentru încă pe atâţia. Rezemat de perete, aşezat, treaz, cu ochii desperecheaţi, veghea cu chipul descompus moş Gheorghe. Crâncena voinţă de a se întoarce acasă îi va ajunge până-n Mehedinţi.

Dimineaţa de decembrie era, cu tot parcul şi cazărmile de peste locul viran, ca o încăpere părăsită, dezolant de neprimitor. Vestea că s-au întors ultimii prizonieri o însufleţi treptat, mânând spre conac oameni încălziţi de speranţă. Apărură sentinele să-i oprească. Măicuţele bătrâne îşi căutau de departe feciorii. Mai îndrăzneţe, femeile tinere şi fetele arătau fotografii, întrebând despre soţ, tată sau frate…

— Din ce regiment? – încercau cei întorşi să se lămurească.

— Nu ştiu. Era la infanterie… şi n-a mai venit… A spus cineva că l-a văzut, nu ştiu unde. Uitaţi cum arăta!

— Îi semeni, frumoaso! – spunea câte unul.

Şi ea roşea, cu lacrimi în ochi.

După ce li se puse stavilă celor ce-şi căutau morţii, atenţia foştilor prizonieri se îndreptă spre câmpul care se umplu cu soldaţi.

Recruţii deprindeau instrucţia rusească. Veteranii găseau multe de criticat, dar, în prima pauză, tinerii soldaţi se apropiară, curioşi şi îndrăzneţi. Bădiţa Codreanu întrebă de consăteni:

— Al cui eşti tu, Puţă? Aha!… Mă-ta tot ochioasă e? Dar moş Lixandru mai trăieşte? – începu confratele nostru să-l întrebe, pe departe, pe cel găsit.

Dar acesta, isteţ, i-o luă înainte:

— N-îi fi bădiţa Codreanu-stângaciu?

Prizonierii izbucniră în râs. Codreanu arătase la ce-i bună stânga lui în încăierarea din Urali.

— Stai, bădiţă, cu binişoru! Ionică al matale e recrut cu noi; e la bateria a doua şi e în cazarmă acum. În aceea…

Cei din jurul lui, bucuroşi, săriră cu gura:

— Să-l chemăm, bădiţă! Venim îndată.

Şi porniră într-acolo fără să mai întrebe pe cineva.

— Să te vedem, Codrene, dacă-ţi simţi sângele! – îl necăjiră prietenii.

— Cum, nu l-a văzut niciodată? – se îmbulziră intrigaţi alţii, care aflară abia atunci de cearta dintre soţi de dinainte de mobilizările din ’38.

Vestea se răspândi ca pârjolul şi în conac şi pe terenul de instrucţie. Gazdele noastre, ofiţerii de securitate, şi ei curioşi să vadă întâlnirea dintre un tată şi un fiu care nu s-au văzut niciodată, alergară ca să nu piardă spectacolul.

Dinspre cazarmă se apropiau soldaţii mesageri. Afluxul de grade îi ordonă, în şir, ca la preluarea gărzii.

— Acu-i acu, bădiţă! Să nu-ţi înfiezi un străin.

— Îl cunosc după firmă – se semeţi emoţionat Codreanu, arătându-şi faţa.

Un ochi atent, dintru început l-ar fi recunoscut pe Ionică: cel mai neliniştit din şir, cu boneta aşezată în grabă, neregulamentar, controlându-şi fără încetare: centura, copcile, cutele mantalei.

— E al treilea! – pronosticau unii ca la curse, neîntrebaţi.

Neliniştea cuprinse tot şirul.

— Normal e să fie primul din grupă…

— Ba tocmai ultimul! De emoţie, sărăcuţul, a trecut pe drum în spatele celorlalţi.

Bravii recruţi, frumoşi ca bujorii, se opriră, aproape în linie, în faţa celui mai important din adunare. Acesta, încurcat peste măsură, scoase de la inimă scrisoarea primită în prizonierat de la nevastă şi, fără rost, i-o întinse, ca să-şi legitimeze dreptul de a-l îmbrăţişa. Îşi căzură unul altuia în braţe, scuturaţi de plâns.

Spectatorii, simţind lacrimile urcând, se întoarseră încurcaţi.

Se actualizau semne de întrebare privind casă, privind ţara.

Fiecare repatriat, din teamă sau nesiguranţă, le amânase, luându-şi un răgaz, ca acum să asiste, pe o scenă mică, aflată între câmpul cu soldaţi şi conacul Securităţii, la acest spectacol al vieţii unuia dintre ei. Timpul nu mai îngăduia amânări. Îşi avea scadenţele lui (sau ale altcuiva). Trecutul nu rămăsese pe schelele pe care se căţăraseră prinşii de război, primejduindu-şi viaţa ca să aprindă stelele pe cer. Era purtat de fiecare în sine, ca o experienţă temerară, şi consemnat în dosarele MVD-ului, care ne însoţeau.

Mandatarii singurei stele uzurpaseră cerul şi viaţa oamenilor.

Din fosta capitală a Moldovei, în noaptea înstelată plecau în grupuri spre casă prinşii de război repatriaţi, însoţiţi până în regiunea de care aparţineau – sau până la vamă – de ofiţeri de securitate.

CAPITOLUL ŞAPTE
ULTIMA ÎNTOARCERE ACASĂ

Personalul de Iaşi, deviat pe parcurs într-un ocol neplanificat, sosi cu câteva ore întârziere în Bucureşti-Nord. Arion, anunţat de sosirea noastră, nu ne aştepta. Să i se fi întâmplat prietenului nostru ceva în acest an de după repatrierea sa? Pentru a-mi simplifica mişcarea într-o lume cu altă faţă şi în continuă schimbare aveam nevoie de experienţa unuia dintre ai noştri. Călătorii altă dată comunicativi şi îngrijit îmbrăcaţi dispăruseră în trecut, împreună cu voioşia gărilor. Sirenele locomotivelor mugeau sovietic. Lozincile de „dincolo" bălţau pretutindeni peisajul.

— E mai apăsător decât era în război, când gările miroseau a căşti şi a soldaţi – oftă George la despărţire. Frica laşă a omului de om e mai rea decât moartea. Iartă-mi tonul sentenţios... emoţia... impresiile. Uite ce-a rămas din neastâmpărul pestriţ şi gălăgios al peronului... fug de cei cu şepci şi pufoaice ruseşti. Pe drum căutau prizonierii ca să-şi spună necazurile (după ce se uitau cu grijă în jur), ca apoi, prevăzători, să încheie oftând cu toţii că o duc bine. Deşi mi-e teamă că o să ne fie uneori şi mai greu decât „dincolo", zic şi eu, cu „tovarăşul de la raion", singura autoritate citată aici: *Hereux qui comme Ulysse a fait un bon voyage...*[159]. Iar în ce ne priveşte pe noi doi – adăugă el, înainte de a se urca în trenul de Craiova –, orice am face, nu ne mai putem desface... Răspund de asta...

Şi încheie, mimând stilul corespondenţei militare: „El" (sus)

şi „Ei" (jos, în republică). Semnează: căpitan (în timp de război şi pace) ...

Ofiţerul de securitate însoţitor ne anunţă că vom pleca spre Piteşti abia la trei după miezul nopţii. Jumătate de duzină răspândită pe peron se înviora de câte ori curioşii, între două trenuri, se grupau în jurul nostru, ca apoi, traşi de-o parte unul câte unul, să povestească, fără excesivă prudenţă, întâmplări care nu erau de toată ziua. Mă gândeam, bătând pavajul gării,

---

159 *Hereux qui comme Ulysse a fait un bon voyage...* (fr.): „Fericit cel care, asemeni lui Ulise, şi-a încheiat cu bine călătoria...", versul iniţial al unui cunoscut sonet aparţinând poetului francez renascentist Joachim du Bellay (1522 – 1560).

câţi informatori vor da raportul, încă de la început, despre cei repatriaţi.

— Aţi sosit tot acum? – mi se adresă o tânără pe care o privisem, gândind la altceva, cum puncta sprinten lespezile spre ieşire.

Veneam „cu mâinile goale” dintr-o mică incursiune întreprinsă în imediata vecinătate a gării. Nu găsisem niciun element revelator pentru întrebările pe care mi le puneam. Totul zăcea închis între ziduri înalte. Ferestrele luminate păstrau secretele necomunicabile ale unei lumi străine, etalată doar arhitectonic în spaţiu. Pietonii se pierdeau în fâşiile de umbre ale străzilor ca sub stare de asediu.

— Nu se vede că aţi întârziat aproape 12 ani acolo – rosti nepoftită interlocutoarea mea, după ce-i răspunsesem evaziv la torentul de întrebări.

Constatarea ei suna acuzator. Nu părea un compliment gratuit.

— N-am avut regim de favoare în captivitate – precizai înţepat, scrutându-i chipul controlat de intelectuală, sprâncenat, înrămat de căciuliţa brumărie, şi gulerul de blană. (Statura, în sobrul palton de stofă bună, i-o ştiam.)

Cuvintele spuneau însă altceva.

— Stăm la o cafea. Vă conduc eu la tren. Nu stau departe… Atunci vă scriu numărul de telefon. Sunaţi-mă când veniţi la Bucureşti – reluă ea, tot impermeabil, după gestul meu de refuz.

Abia întors la „bază”, lângă biroul de informaţii, constatai indispus alte roiuri de curioşi în jurul celor veniţi.

Un tânăr, după ce-mi dădu târcoale, se apropie adresându-mi-se pe nume.

— Cunoscuţi, deci… – îl fixai eu, ca printr-un ac, în insectar.

— Vă ştiu din vitrina fotografului Munteanu din Câmpulung — îmi explică el, neintimidat. Până în ’46 v-a păstrat loc bătrânul ori de câte ori îşi înnoia expoziţia. În vremea războiului eraţi cu Crucea de Fier, mai târziu doar în bluză de vânt, cu însemn de rănit. Noi, elevii, ştiam că eraţi un luptător pentru altceva decât ce vedeam în jur. După ce s-a întors tata din lagăr, învăţătorul D. de lângă Stâlpeni, vi-l amintiţi poate, ne-a povestit cum v-au scos legat să trageţi la sănii… Când vine pe la tata, părintele Costică Popescu din podgorii spune mereu: „Îl pomenesc la fiecare liturghie”.

— În noaptea asta nu cred pe nimeni – mă încăpăţânai eu. Cu cât sună mai plauzibil, cu atât e mai suspect.

În sala de aşteptare, moş Zamfir dormea pe o bancă, aşa cum dormea şi „dincolo”, de câte ori putea. Se întorcea, nu în Transilvania unde slujise, ci în satul unde se născuse; „E singurul loc unde se pot întoarce fiii risipitori, chiar dacă nimeni nu va junghia viţelul cel gras întru primirea lor. La matcă, ficiorule, unde altundeva te mai poţi aduna, când totul a ieşit din ţâţâni?”, îmi spusese mâhnit, auzind că eu, neştiind să dau Securităţii altă adresă, mă duceam acolo unde copilărisem, doar pentru a-mi lua rămas-bun.

Ziua următoare nu lăsă loc pentru iluzii. În clădirea Securităţii din Piteşti eram aşteptaţi. Amprente, fotografii (din faţă şi profil), interogatorii. Deocamdată ancheta, preocupată de stabilirea poziţiei pe care ne aflam, consemna fără „ripostă” ceea ce declaram. Până după-amiază, cazierul, sporit cu piesele sovietice despre prizonierat, era întocmit. Lipsea doar vina: delict sau crimă.

— Ce porecle ai purtat la şcoală? De ce ţi se spunea în clasa a II-a „călugărul Hildebrand”? Mistic, fanatic? Ai făcut parte din „frăţia de cruce”? Nu? De ce ai luat parte la reconstrucţia liceului din Focşani după cutremurul din ’40? Cum se explică faptul că n-ai avut o funcţie sau un post de răspundere în timpul dictaturii fascisto-antonesciene, când îţi luaseşi diploma cu astfel de rezultate? Cum se explică faptul că ai obţinut ordinele cele mai mari de luptă? De ce n-ai venit cu diviziile antifasciste?

Plecam de la Securitatea regională cu obligaţia de a ne prezenta, în zilele următoare, la Miliţia raională pentru clarificarea situaţiei militare. Trenuleţul de Câmpulung era înţesat cu muscelence vorbăreţe care veneau de la piaţă, dar erau tot cu desagii plini cu bundiţe, cojocele, căciuli. Colindau târgurile de departe cu marfă bună, însă fără prea mult noroc.

— Nu-s bani! – oftară câteva, făcându-mi loc pe bancă, după ce mă urmăriseră din ochi de parcă abia aşteptau să înnoade o discuţie, să vadă ce hram purtam. Unde mergeţi? Chiar în oraş? Dar unde staţi? A, din Godeni? Ştiţi unde să coborâţi? La Pescăreasa nu mai opreşte trenul din timpul războiului! Trebuie să coborâţi la Schitu-Goleşti. O luaţi peste muscel. Ţi-am spus eu? – îi şopti vecinei sale cea care-mi făcuse loc.

Intrigat de felul în care se uitau la mine, de comentariile

făcute în şoaptă, încercai, fără succes, să aflu ce le aţâţa curiozitatea.

Hainele de lagăr le aveam într-o legătură; de vorbit, vorbeam ca şi ele. Ce le părea neobişnuit? Abia peste săptămâni aflai că şi cu alţi repatriaţi se întâmplase la fel. Localnicii ne priveau ca pe nişte străini.

— Se pare că ne uităm altfel în jur – îmi explica un cunoscut, bucureştean. Eu locuiesc la sora mea. După sosire, chiar a doua zi, bătu o vecină să-i spună că a adus carne la măcelărie. Sora-mea mă rugă să mă duc în locul ei; avea ceva de făcut şi nu putea întrerupe. „Nu mă pricep să aleg”, m-am scuzat eu. „N-ai de ales, îţi dă măcelarul de care are”, mi-a răspuns, „numai grăbeşte-te, că se termină cât ai bate din palme!” M-am aşezat şi eu la rând şi, încet-încet, am ajuns în faţa Măriei-Sale măcelarul. Arăta ca într-o caricatură din Figaro, din timpul ocupaţiei naziste. Chipul monarhului absolut: sătul, despotic! Am plătit, mi-am primit pachetul, dar, ajuns acasă, îmi aud surioara minunându-se. Am crezut că-şi bate joc de mine. M-am zburlit: „Ce mi-a dat, aia am luat!” Ea: „Aşa carne n-am mai cumpărat din timpurile bune!” Nu pricepeam nimic. Numai când un vecin a trecut a doua zi pe la noi, am făcut legătura. Povestea ce se întâmplase după ce-am ieşit din prăvălie cu pachetul de carne. „Abia aţi trecut pragul în stradă”, spunea el, „că au şi izbucnit cu toţii: l-aţi văzut? Vine de la ambasadă să cumpere carne de aici! Să spioneze cum trăieşte populaţia!” „A şi găsit pe cine să ducă! Eu văd prin ei”, se lăudă măcelarul. „Mi ţi-l miros de la o poştă. I-am ales o fleicuţă de nici la o măcelărie de lux din Londra n-o cumperi!”

* * *

Coborât singur pe peronul gării Schitu-Goleşti, încercai să mă orientez. Negura umedă a nopţii era ca un munte. Luminile, cocoloaşe dese de ceaţă lăptoasă, dezorientau. Triajul gării părea mult mărit. Peste el însă era cărarea care urca muscelul până la Grădişte şi de acolo aluneca spre casă. N-aveam decât să închid ochii şi-i vedeam firul subţire şerpuind însorit peste deal. Îmi reveneau în gând cununiţele de garofiţe împletite pentru serbările şcolare şi ploile de care ne adăposteam în spatele troiţei de sus, în care moartea cu coasă, desenată în cărbune, era străluminată de fulgerele repezi. Mai închideam o dată ochii, ajuns la cotul de sub troiţă al şoselei Câmpulung-

Curtea de Argeş care se modula ca din fluier în susul şi în josul muscelelor şi coboram poteca în trepte pe lângă fântâna Comanei, prin fâneţe şi prin pomet până la podeţul de peste albia râului pe care se trece spre mână. Poteca, în toate detaliile ei, era tot aşa de clar trasată în mintea mea şi prin peisajul de iarnă. O străbătusem adesea şi în ţinuturile polare şi în îndepărtata Siberie, sigur, ca în orice întoarcere a sufletului acasă. Să-i găsesc doar începutul şi, în mai puţin de un ceas, bat la uşa casei părinteşti, îmi spuneam. Tot căţărându-mă şi coborând prin vagoanele trenuleţelor cu cărbuni, auzeam gâlgâitul metalic al funicularului care însoţea poteca, pe mâna stângă, până la mina din Godeni, dar depărtându-se, de parcă ar fi alunecat între timp mai spre sud. Se slăbiseră prin ani legăturile care ţineau fiecare lucru la locul lui?

Încurcat de schimbarea peisajului industrial, dar mai ales de opacitatea vrăjmaşă a nopţii, ironia făcu ca, dacă nu m-am pierdut prin tundre şi taigale sau pe sub zările fatidice ale stepelor goale, să orbecăiesc căutând capul potecii care ducea către casă. Înnoitele căutări se consumară zadarnic. Întoarcerea prin amintirile din copilărie îmi era interzisă. Nu-mi rămânea decât reperul pozitiv al funicularului. Dar şi el mă făcea să mă-ntreb de ce porţiunile străbătute prezintă alte înclinări decât cele îndelung verificate, devenite puncte de referinţă?

Valea Râului-Târgului cu gara din care plecasem şi cu salba luminilor de altă dată dinspre uzina electrică dispăruseră cu totul.

Nu ştiam unde s-au ascuns, aşa că întoarcerea la Schitu-Goleşti, unde să aştept dimineaţa, nu era posibilă şi ruşinea de a fi pierdut drumul devenise un adevărat coşmar. Mă aşezai obosit să meditez pe legăturica în care purtam zestrea de lagăr. Operam doar logic, eliminând soluţiile greşite. Dacă simţul de a stabili punctele cardinale mi-ar fi stat, ca de obicei, la îndemână, aş fi ales direcţia bună. Trebuie să întâlnesc totuşi un element cunoscut, mi-am zis. Cel puţin relieful trebuie să fi fost mai stabil! Dar elementele cunoscute nu apăreau. Faptul că nici şoseaua judeţeană, pe care până la urmă o întâlnii, nu-şi mai semăna, îmi întări gândul că mă aflam într-un adevărat univers al rătăcirii.

O toropeală meditativă mă îndemnă să aştept. După un timp se desluşi un bâzâit de motor ambalat în urcuş, ca apoi o lumină

părelnică să spoiască un peisaj şters. Semn că se subţiase ceaţa. Mă ridicai, cu braţele întinse, când camionul înainta greoi spre mine.

Dădui bineţe şoferului între două vârste lângă care dormea cineva.

— Ştiţi încotro este comuna Godeni?

— Dar de unde sunteţi? – mă întrebă el, în loc să-mi răspundă. Cum din Godeni? Asta-i bună! Cam de cât timp n-aţi mai dat pe aici de-aţi uitat locul unde v-aţi născut?!... 12 ani? Nu sunteţi cumva... – îmi spuse el, necrezându-şi sieşi, numele şi prenumele... Nu! Nu sunt godean – îmi explică apoi –, dar am lucrat la autobaza Concordia cu băieţi din Godeni şi-am auzit povestea... Ce pleaşcă pe mine să vă duc după atâţia ani acasă. Suiţi! Dă-te, bă, boule, mai încolo! – îşi înghionti el ajutorul.

Dar când acesta se scutură buimac din somn, i se adresă ceremonios:

— Dragă Tache şi iubite prietene, avem cinstea să vă recomandăm pe Domnul... – rosti, apăsând festiv pe nume, de parcă l-ar fi prezentat pe mire nuntaşilor... Se reîntoarce după 13 ani – rotunji el suma – pe plaiurile noastre, din prizonieratul rusesc.

— Să trăiţi! Să trăiţi... şi la mai mare! – spuse celălalt, prostit de surpriză.

Funicularul ştiut de mine nu mai era, iar cel pe care-l auzeam lega mina din Berevoieşti cu gara. Aşa mă dezorientasem.

— Bine, dar luminile din Godeni erau pe versantul apusean.

— Câte s-au schimbat de atunci! Mina ca mina: a secat zăcământul, se mută; dar altele?!

Şoferul meu nu era de convins să-şi continue drumul.

— Să vă las să mergeţi pe jos, după ce veniţi de la zeci de mii de kilometri? M-ar bate Dumnezeu!

De la „Podu' ăl Mare", unde se bifurcă drumul Godenilor, apărură noi aşezări. Sălciile înnoptate, încărcate cu chiciură, sub lumina reflectoarelor îşi schimbau cunoscutul aspect familiar într-unul fantastic. Îmi dădui seama că trecusem de uliţa copilăriei.

— Mergem până la „sfat" (aha, până la primărie, îmi făcui eu ordine şcolăreşte în minte, ca să nu mai încurc lucrurile), întoarcem şi revenim mai încet – mă linişti şoferul, degustând fiecare clipă.

Zis şi făcut, dar apăru de undeva un alt văl de ceaţă: un cârd de oameni. Vorbeau tare, ca băuţi, şi barau tot drumul. L-am rugat să stingă lumina. Am coborât.

— Nu ştiţi unde locuiesc Pădinenii? – mă adresai unei perechi ce nu ţinea, se pare, de cârdul băut.

— Părinţii lui… – încercă să-şi lămurească femeia bine întrebarea, dar se opri brusc, ca şi când i s-ar fi luminat tot. Aici stă Lucreţia! – şi se apucă, emoţionată, să strige: „Verico! Verişoară!”

— Mama e la tata-bunicul, sus în Padină – răspunse un glas de copil.

În câteva clipe se luminară toate casele, curţile, uliţele. Minerii alergau dinspre clădirile noi ale coloniei, vânturând lămpile de carbid. Multă lume se îmbulzea în drum, repetând vestea sosirii celui pierdut. Oameni cunoscuţi îmi căzdeau de gât, minunându-se.

— Rugăciunile maicii din Padină l-au adus; ea e sfântă şi Domnul a ascultat-o – explicau unele femei mai tinere „tâlcul minunii”.

— Câte vei fi văzut şi îndurat, mânca-te-ar maica! – boceau, cu feţe luminate de lacrimi, cele vârsnice.

— „Mort a fost şi a înviat, pierdut a fost şi s-a aflat” – spuse un bărbat mărunţel, înălţând braţul ca la cădelniţat, întru întâmpinarea celor întârziaţi.

Şi Din al Măiţii, vecinul care mătura sfântul lăcaş, mă primi tot bisericeşte:

— Te-a păstrat Dumnezeu drăguţu’ nevătămat, cum i-a păstrat pe cei închişi în cuptorul de foc sau aruncaţi în groapa cu lei.

Alaiul ajunse în curte înainte de a fi avut răgaz să privesc nucul străbun din uliţă, dar când mă hotărâi să păşesc în casă nimeni nu îndrăznea să calce pragul înaintea mea. Mi s-a explicat că în odaia din faţă locuiesc mineri străini, aşa că am ocolit cu toţii, intrând prin atelier. Deşi toate luminile ardeau, oamenii care se înghesuiau în jur ridicau lămpile de mină deasupra capetelor.

În odăiţa din fund, ticsită de lumea care venise de-a dreptul, grăbită să ocupe loc, se făcu linişte. Mama, necrezându-şi ochilor, bâigui ceva despre răsăritul soarelui. Iar dintre perne, îmbrăcat, tata încercă să se ridice. N-a reuşit şi atunci, ridicând

vocea, neobişnuit de înaltă, a rostit rugăciunea înţeleptului Simeon: „Acum liberează în pace pe robul Tău, Stăpâne, căci văzură ochii mei lumina pe care o ai pregătit neamurilor…”

Fără ca atmosfera să piardă nota festivă, cultică, cei de faţă şi cei ce soseau se apropiau pentru îmbrăţişare, dar – ciudat – ca şi când ar fi intonat: veniţi să daţi ultima sărutare mortului (deşi, pe masă se adăugau în continuu bunătăţi aduse din afară). Camera locuită de străini se deschise, făcând astfel posibilă scurgerea celor ce continuau să vină. Lângă umărul meu se plantase o fată care-mi şoptea câte ceva despre cei ce se perindau pe-acolo. Pe cei vârstnici îi recunoşteam; chiar de le uitasem numele, mi-i aminteam din porecle. De două ori se făcu linişte. Înţelesei că minerul cu cască şi mânjit pe faţă, la care vestea ajunsese sub pământ, trebuia să fie de-ai casei. Dar care din fraţi: Nistor ori Gelu? Din atelier, un glas autoritar rostea o tiradă: „Vărul se întoarce din partea lui Lenin, să vă înveţe lupta de clasă!”

Plasarea bruscă în realitatea politică mă irită. Pe beţivanul care-şi făcuse loc, lichidându-i verbal pe chiaburi şi reacţionari, l-aş fi poftit să nu înceapă în casa mea o şedinţă, dar tata mă rugă din ochi să fiu prudent.

Lisandru lui Gresie, fiul cel mai mare dintr-o familie numeroasă şi sărmană, devenise, în funcţia de secretar al organizaţiei de bază, tartorul centrului muncitoresc.

— Toată ziua vin de la raionul de partid unii cu geantă, să facă necazuri gospodarilor noştri – şopti cineva aşezat mai la spate.

— Să mă iertaţi dacă eu mă retrag! Vin de pe drum şi sunt obosit…

Ridicarea bruscă spori îngrijorarea mamei.

— Soba din „casa mică” scoate fum – spuse ea. N-am mai încălzit-o demult. În „casa mare” o să vă fie frig. (Vorbea de camerele de sus, care acolo poartă aceste denumiri.)

Mama se scuză faţă de singurul oaspete străin, învăţătorul D., din părţile Stâlpenilor, tatăl tânărului care „mă ştia din vitrina fotografului Munteanu”. Fostul prizonier de la Mânăstârca, aflând de întâlnirea mea cu băiatul lui, la Gara de Nord, şi-a înhămat murgul la şaretă, grijuliu să nu se oprească de bucurie – ca în alte părţi – inima părinţilor; l-a mânat într-un trap până spre seară când, după ce s-a prezentat, a adus dibaci vorba

despre întâlnirea noastră în lagăr, începând să-i pregătească pe ai mei. Numai că bătrânii, care mai speraseră în revederi grabnice – ba chiar dăduseră haine şi bani unor „binevoitori" mijlocitori, să mi le-aducă într-un lagăr la Galaţi sau, altă dată, la Iaşi – îl rugară pe învăţător să nu se joace cu vorbe frumoase, fiindcă inima de părinte e şubredă şi doare când făgăduinţele nu se împlinesc.

— Ca să vă conving că nu de dragul vorbelor am venit, voi rămâne la dumneavoastră până la sosirea lui.

— Hm! în cazul ăsta o să staţi cam mult la noi – i-o întoarseră, dur şi neinspiraţi, bătrânii.

Toate acestea mi le povesti solul bunei vestiri înainte de a pleca. De mas la noi nu putea fi vorba, fiindcă lăsase baltă nişte treburi acasă, iar murgul, hrănit şi adăpat de cu seară, o să-l poarte înapoi în joacă, doar ştie că se întoarce acasă.

Rămas singur, încercai să adorm sub peretele de icoane, în plocatul alb, miţos, dar abia aţipit – cel puţin aşa mi se păruse – mă trezii într-un soi de muzică de alămuri, cu accente sovietice, căznit solemnă.

Încercai să sting difuzorul, fiindcă el se dovedi a fi sursa turbulentă, dar era astfel făcut încât să-l auzi şi închis. Mă îmbrăcai şi mă aşezai pe banca lungă cu spătar din verandă, aşteptând răbdător zorile. Pe măsură ce se spălăcea umbra nopţii, apărea în jur cunoscutul cadru cu grădinile şi casele vecine, urâţite de goliciunea fără zăpadă a iernii, dar şi sensibil micşorate. Totul (până şi gardurile) părea redus la scară. Privind în jur aveam senzaţia că nu lucrurile raportate la alte dimensiuni scăzuseră, ci că pământul se ridicase şi că această creştere a lui continuă să acopere tot, ca în cimitir.

Visarea fu curmată de glasul unui copil de şcoală din vecini. Ţipa cât îl ţinea gura: „Primăvară luminoasă, zidul noului Kremlin..."

Mă ridicai şi urcai drumul Gorganului, de unde începeau casele. Imaginile, impresiile erau încă golite de vibraţie, fără preţ, ca bancnotele păstrate cu zgârcenie de tata pentru întoarcerea mea, pe care o hotărâre de sus le-a devalorizat peste noapte. Să fie şi despuierea de suflet venită tot de acolo?

Ajunsesem fără să ştiu în Costiş, pe uliţa „unchiului Strălucea", care pe vremuri se plângea că „degeaba le plăteşte hoţilor de la primărie dări pentru drumuri, că el de când se ştie

n-a mers decât prin şanţ”. Casa lui se pipernicise, ca toate cele din jur. Deşi părea pustiu, am intrat.

— Ce faci? – îl întrebai, ca şi cum n-ar fi fost atâţia ani la mijloc.

Omuleţul veştejit, sărăcit de elanul şi verva de altă dată, rămase îngândurat.

— N-am ce să dau la păsări.

— Nu s-a făcut porumb estimp?

— Ba da, dar la alţii din răsărit boabele sunt cât pumnul, însă puii sunt mici, ca şi ai noştri. Dar mulţi! Aşa că ne iau porumbul nostru pricăjit.

— Dar la porc ce-i dai? – încercai să-l fac din nou să vorbească.

— Nu-l mai am. După ce am terminat dovlecii, i-am dat *Scânteia*: „Na! Bagă-n tine, că şi noi tot cu ea trăim!”

— Altceva? – mă ridicai eu de lângă omul isprăvit.

— Altceva?... O să fie bine.

La întoarcere, tata îşi potolea, pe banca din faţa casei, un acces astmatic.

— Ce mi-ţi-i omul! – grăi el obosit, după ce se linişti. Până ieri voiam să te văd, ca să mor împăcat. Făcusem cu Dumnezeu legământ. Acum vreau să trăiesc. Adineauri mi se făcu o teamă cumplită de moarte. Să mă ajuţi, după ce-ai trăit ani de zile în preajma ei, să mă împac cu ea, că de ocolit n-am cum s-o ocolesc.

Peste câtva timp reluă:

— Mi-ai povestit zilele astea întâmplări minunate... Cum au murit, ştiind, oameni credincioşi şi necredincioşi; cum au aşteptat sau aşteaptă moartea alţii pe care tu îi cunoşti. Discuţiile astea încep să-mi facă bine. Mă întăresc. Altceva viaţa nu-mi poate da. Cel mult, griji despre primejdiile ce te pândesc... Cică iar au vorbit despre tine la posturile străine. Tot revin patru nume, mi le-a adus scrise vecinul: Fonea, Retezat, tu şi unul Duţescu. (Despre el nu mi-ai spus nimic.) Nu vă fac bine camarazii voştri din Vest vorbind despre păţaniile de-acolo. Tu spui că ei nu ştiu că v-aţi întors; că s-au temut să nu vă facă uitaţi, ca pe atâţia alţii. Dar nu iese bine! Securitatea ascultă emisiunile. Şi aşa au întrebat despre tine pe-aici prin sat, cu mult înainte de venire. Într-un fel m-am bucurat: dacă întreabă, înseamnă că vine. Dar la ce? Iar la suferinţă sau, Doamne

fereşte, la închisoare? N-ajunge?... Şi de ce?... Fugi din gura lupului! Spune-le celora care vin să te vadă să te lase în pace... Tot vin de departe... Ce, ei nu ştiu că toate mişcările sunt spionate? Poate că e mai bine să pleci între străini. Zona noastră e periculoasă: fraţii Arnăuţoiu, Arsenescu şi alţii s-au suit în munţi, sunt partizani. Toţi popii şi învăţătorii, rudele sau apropiaţii lor sunt închişi. Dar câţi fugari! Dacă le dai o bucată de pâine sau adăpost, te-ai isprăvit... Mi-a spus cineva de la Comisariat că ăi care-au primit în război Ordinul Mihai Viteazul pot să-l schimbe pe Steaua Republicii. Îl schimbi, dacă-ţi propun?

— Nu!

Nu i-am mai spus că la Comisariat cer o fotografie pentru livretul militar, iar eu simt că nu pot îmbrăca o bluză cu stele şi epoleţi sovietici, orice-ar fi. Într-un ceas de cumpănă, aş merge alături de ostaşii în noua uniformă. Nu făceam niciun efort purtându-mă firesc cu cei ce-o purtau fără probleme de conştiinţă; dar s-o îmbrac, fie şi pentru câteva clipe în faţa obiectivului fotografic, mi-ar fi fost imposibil. Instalarea unor asemenea tabuuri, incapacitatea formală de a comite personal un conformism, mă ului prin noutate şi consecinţe. Incapabil de ură, înţelesesem în prizonierat, spre revolta celor din jur, de ce ne loveau şi ne batjocoreau cei cu stele; şi mă bucuram intim de această înţelegere, socotind că ea mă păstra liber, deschis, fără închistări şi mai ales tolerant. Dar ce însemna să fii tolerant cu raţiunea de a fi a altora, chiar când friza inacceptabilul, dar intolerant cu sine chiar şi într-o bagatelă?

Descoperii, în zilele următoare, că şi alţi oameni îmi cereau mie, expres, ceea ce le treceau cu vederea altora. Îl întâlnisem într-o seară, în preajma bisericii, pe Mândruţă, un miner cu mustaţă roşcată zburlită, despre care se vorbea că e atât de rău, că îi fug şi câinii din cale. În copilărie auzisem că fusese primul care-şi băgase căluţul pe galeriile minei lui Cociu, deschisă sub dealul Ghilanului; îl înhămase la vagonetele cu cărbune şi bietul animal, deşi i se încreţea pielea în faţa gurii de întuneric, se supunea în cele din urmă din şi mai marea spaimă de stăpân.

Mândruţă nu se ducea niciodată la biserică, dar văzându-mă trecând într-acolo, îmi alergă în cale, deşi, în afară de bineţe, nu ştiu să fi schimbat vreo altă vorbă până atunci. Îmbătrânise, dar

pe dinăuntru părea la fel de ţepos şi de zburlit. Mă oprisem, pricepându-i intenţia, şi-l aşteptai. Gâfâia. Îmi prinse mâna întinsă şi, în loc să mi-o scuture, mi-o apucă, strângând-o la piept, cu o tandreţe neaşteptată pentru firea sa.

— Am auzit că te-a adus un străin acasă, iar pe colonelul Cabartă l-a primit lumea ca pe Hristos. De unde să ştie că trecuse de partea „lor”? Mai târziu vorbeau oamenii că l-ai pălmuit pe-acolo pe unde v-aţi întâlnit. Nu vreau să mai spun ce s-a întâmplat şi cu Şuţa, învăţătorul din Domneşti – continuă el. Nu se putea apropia nimeni de casa lor. Toţi domnişanii săreau să-l apere. Trăgeau clopotele când îi vedeau că se apropie. Securiştii l-au luat atunci şi pe colonel cu ei. Îl ştiau prieten cu învăţătorul. Dar poate ştii întâmplarea. Aşa l-au ridicat, iar pe drum l-au împuşcat. Cine ştie cât ţi-o fi dat să mai înduri, adăugă, şi cu toate că era emoţionat, îmi porunci aspru: ori ce-ar fi, să nu faci niciodată ce-a făcut colonelul. Nu despre povestea din Domneşti vorbesc eu acum… nimic… ai înţeles? Oamenii sunt păcătoşi, dar la câte o „stea” tot se mai uită.

Mândruţă se adună brusc, ca prins de frig, pe braţul meu stâng prins ca-n cleşte, îl sărută şi, ca fugărit, plecă trăgându-şi picioarele cu greu, de parcă-i rămâneau în urmă.

Ghicuţă, unul dintre colegii de şcoală, profesor acum în comună, mă conduse într-o seară în casa părintească a celor doi ofiţeri superiori din fostul inspectorat al jandarmeriei. Cel mai mare se retrăsese aici cu tânăra lui soţie, o nemţoaică sensibilă şi integră, care copilărise şi rămăsese apropiată cu acea stranie libertină numită Ala-Bala pe care-o cunoscusem la întoarcerea din Caucaz. Cei doi fraţi făcuseră carieră şi după capitulare, ajungând comandanţi de miliţie regională. Cel mare, ce-i drept, cu un epilog de închisoare, după care obţinuse cu greu dreptul la pensie. Doamna casei îmi ceru dintru început, în prezenţa tuturor:

— Să nu faceţi nimic greşit; în nicio privinţă. Altfel mi-aş pierde credinţa; or, eu am nevoie mai ales de o dovadă că merită să ai încredere în oameni şi-n viaţă.

Existau şi alte optici decât cea a straşnicilor judecători.

Mai ales între femei. La o petrecere, una declarase: „De-aş avea putere, i-aş acorda un act de privilegiu: 5 ani să facă tot ce i s-ar năzări, punând sub pedeapsă pe cei ce ar cuteza să-i reproşeze ceva”.

— Vezi că te-aude al tău, Domnico! – insinuase o amică mai gâlcevitoare.

— Mă duc chiar eu să-i spun! – i-a răspuns temerara.

Moş Ioniţă, care avea plete dalbe şi chip de voievod, văzându-mă se bucurase altcum şi de altceva. El spunea:

— Mulţumesc Domnului c-am apucat ziua să văd iar oamenii intrând ca mai-nainte în ograda vecinilor să te poftească şi-n casa lor!

Ajunseseră de nu se mai vedeau; se uitau în altă parte, să nu-şi spună bună ziua, de frică să nu scape vreo vorbă. Se făcuse tare urât pe lume…

Erau şi din cei ce le cântau în strună unor „tovarăşi de la raion” care a doua sau a treia zi întrebau în faţa sfatului: când are de gând reacţionarul acesta să intre în câmpul muncii?

Miliţia îşi făcu drum să vadă buletinul mamei. Autorităţile locale nu ştiu ce verificau prin vecini. Diverşi necunoscuţi veneau să se intereseze de „rude apropiate” dispărute în război, despre trecutul cărora nu ştiau mare lucru. Se plângeau de lipsuri, de nedreptăţi şi le venea să se urce în munţi, în timp ce mă scrutau, stângaci disimulat.

Mă închideam, apărat de ai mei ca o gardă personală, ca să mă pot aduna şi risipi, încifra şi descifra. Adeseori mama mă striga cu glas liniştitor până când mă trezeam:

— Ce-ai visat? Închină-te, maică! Spune: „Înger, îngeraşul meu, /

ce mi te-a dat Dumnezeu…”; închină-ţi perna şi zi aşa: „Cruce-n cer, cruce pe pământ…”

Pe pereţii cu chilimuri, apusul stins încerca să trezească din somn culorile. Rămânea apoi numai candela pregătită de mama pentru veghe şi continua să ţină treze hieraticele ornamentaţii adunate ca fecioarele biblice în aşteptarea mirelui.

Curând noaptea se făcu lungă şi plină de neprevăzut. Aşteptarea pioasă nu mai adia din parabolă. Se depărtase cu cromatica lânii iscusit năvodite, iar încăperea, mutată din loc ca pe o scenă turnantă, era pestriţă ca un arlechin. Uşa se deschise şi un ins nepoftit, diagnosticându-mi surpriza între teamă şi revoltă, încercă să umple spaţiul anulându-mă, scuzându-se ambiguu, perorând, inventând. Întrebat: „Cum intraţi nechemat, ce căutaţi, cine sunteţi?”, îşi compuse o mască ironică, de îmbâcsită superioritate. Şi-o legăna cochet, cum îşi leagănă

unele femei şoldurile, iar când apelă la vorbire, avea aerul că mă face părtaşul unei revelaţii:

— Adevăr îţi grăiesc: nu sunt nimeni altul decât cealaltă faţă a ta; reversul de care te lepezi.

— Încetează cu literaturizările desuete, că şi aşa îmi vuieşte capul de încâlceala din jur!

— Se pare că începi să mă recunoşti… Pictorul Danu te-a văzut mai bine decât te vezi tu, atunci când nu-i venise modelul şi te confiscase pentru câteva ceasuri, deşi era grăbit; el a găsit punctul de conversiune spre varianta esenţială, densă.

Dar portretul de care vorbea pretinsul meu *alter ego* va fi pictat aproape cu doi ani mai târziu.

Prietenul din prizonierat care mi-l va face va prefera asemănării o urâţenie expresivă, de forţă, ca a statuii lui Puşkin. Recunoaşterea acestui nepoftit în portretul făcut de Danu mă va şoca, deci, mai târziu. În tot timpul vizitei (cred că aveam treizeci şi patru de ani atunci) îl scrutasem atent. În ciuda subtilităţilor afişate mi se făcuse milă de el pentru că aripile pe care şi le construise după atâtea visuri nu puteau să zboare. Cred că nu era prea inteligent. Poate că singurul lucru cuminte la el era încercarea de a nu fi nedrept cu cei din jur. Curios este că accepta cu mai multă uşurinţă impresiile mele decât o făceam eu cu ale sale. Trecusem în gardă din cauza manierei neinspirate în care încercase să facă un eveniment dintr-o întâlnire obişnuită.

— În afară de faptul că-s replica mai bună a ta, vin aici ca mandatar al întregii confrerii, indignată de despotismul tău – îmi spunea. Regimul de tutelă, de fapt dictatorial – rectifică îndată nu mai poate fi suportat nicio zi. Ne-ai arătat sârme ghimpate, camarazi căzuţi, pe scurt, te-ai dovedit extrem de convingător pentru a ne bara ieşirea. Fraţii aşteaptă declaraţia solemnă de eliberare.

Aici făcu avocăţeşte pauză, ca să aud vocile din antreu peste care uşa închisă apăsa ca o surdină.

— Cine sunt, rogu-te, fraţii mei? – umplui eu pauza.

Interlocutorul se apropie înviorat de mine şi pe locul liber de pe pat desfăşură, în evantai, cu dexteritate de cartofor, o duzină de cărţi de vizită cu acelaşi nume – singurul lucru care ne unea –, dar cu osebite blazoane.

— E semnul fiecăruia, ţinu să precizeze. Bufniţa, de pildă, e

simbolul cărturarului.

Chipul în care era reprezentată semăna aidoma cu semnul editurii *Minerva* de odinioară. Îl ştiam de pe cărţile din biblioteca mea de şcolar.

— Şi garoafa, în peniţă? – îl întrebai, temându-mă că-ncepe să-mi ţină un discurs.

— E „junele nostru amorez”, adeseori ţinta glumelor celorlalţi. Uite ce înduioşătoare e febra cu care-şi apără dreptul la viaţă. Mă tem că s-ar putea să moară din dragoste. Numai cel mai înfricoşător dintre noi l-ar putea tempera. Ciocnirile lor ne aruncă uneori dintr-o tabără în alta, deşi din considerente strategice până la urmă ne aliem toţi împotriva „straşnicului”. Azi am venit fără el, ca să ne putem înţelege… – încheie, în sfârşit, şi aşteptă cu înţeles.

— Ai rătăcit în colecţie o carte de vizită albă – contracarai la rându-mi.

— Pardon! E a ilegalistului!

— A cui?!… Şi insigna vânătorilor de munte?

— Un temerar cu trecut eroic, citat pentru luptele din Caucaz şi Crimeea.

— Cheamă-i imediat înăuntru! – rupsei eu firul care devenea periculos, fără să mai aştept şi tâlcuirea celorlalte semne.

Ceata pestriţ îmbrăcată care umplu îndată încăperea, dominant tânără ca vârstă, părea din figuraţia unui spectacol cu pretenţia de *misterium*, stângaci înscenat. Apărea hilară tocmai prin seriozitatea cu care fiecare căuta să fie el însuşi, tinzând să iasă în faţa celorlalţi. Era greu de presupus că, în afară de asemănarea trasată prin machiaj, ar fi putut să-i lege ceva. Îmi spusei că ar trebui să-i chem pe rând, ca la anchetă. Să-l întreb, de exemplu, pe cel cu blazonul de vânător de munte, dacă era capabil, apărându-se, să-i lovească pe „ai lui” care erau mânaţi să-l răpună. Dar repulsia pentru interogatoriul de orice fel mă obligă să caut altceva… Se făcuse foarte târziu şi… nici nu aveai cu cine discuta… Era limpede că libertatea fiecăruia i-ar fi anulat pe ceilalţi. Mă pomenii strigând la ei, ca orice nacialnic îngust:

— Băgaţi-vă minţile-n cap! Habar n-aveţi pe ce lume vă aflaţi! Afară!

Nemulţumirea spontană, unanimă, izbucni ca o jerbă. Începui să fiu nesigur… revolta lor degeneră însă în ameninţări şi asta mă obligă să-i alung. Depărtându-se bocănind, mă ameninţau cu

straşnicul inchizitor: „O să te surpe el – şi atunci să te vedem!” Cu gândul la ceata ameninţătoare, ieşii în veranda înnoptată. Pe banca de lemn cu spătar parcă se afla cineva:

— Şi tu eşti dintre ei? – am strigat.

— Nu – îngăimă nehotărât –, dar nu mă simt bine.

Şi începu să-mi spună ceva despre suferinţele lui netămăduite prin ani…

Ca să răscumpăr duritatea faţă de ceilalţi îl liniştii promiţându-i că mă interesez, în câteva zile, ce s-ar putea face… Dar ce? Se reîntorc oare…?

Mă ajunse în sfârşit glasul mamei, care-mi spunea:

— Trezeşte-te, maică! Eşti acasă. Închină-te şi zi *Visul Maicii Domnului*! Dacă nu-l mai ştii, spune aşa: „Înger, îngeraşul meu…

CAPITOLUL OPT
INTERMEZZO

Viaţa curgea ca un fluviu, parcă fără a-i păsa de pavilioanele arborate ce-şi proclamau suveranitatea asupra ei sau de reziduurile ce o poluau pe lângă spitalele în care mă tămăduiam în anii următori. Mă ademenea, cu sirene şi miracole, în vâltoarea curgerii spre un port de taină în care toate se împlinesc.

Oamenii se opreau la patul meu cum s-ar fi oprit la un debarcader, între două curse, să stea de vorbă, să zâmbească, bucuroşi că nu luam în tragic pomelnicul de diagnostice adunate pe fişa medicală.

— Să linişteşti ulceraţia floridă şi apoi ai de lecuit, prin sanatorii, caverna pulmonară sau, dacă doctorii încuviinţează, le operezi iute – cum ai vrea tu – pe amândouă... Restul, pe parcurs...

Pe la începutul tulburător al primăverii, îmi dădu de urmă şi Retezat. Împreună cu George Fonea îşi primea, graţie destinderii, drepturile de invalid şi-mi pregăteau şi mie dosarul pentru clasare. Încercatul prieten, neaşteptat de distins în varianta sa necombativă, scoase din buzunarul costumului fără cusur un fir de aţă.

— Am un ban de aur pentru verighetele voastre – şopti el, emoţionat. Consuelei i-am luat măsura!

— Dar toţi ai ei, inclusiv Arion, se împotrivesc şi caută să-i scoată din minte această „nebunie”. Fratele ei îşi apără acum cu străşnicie familia, „punctul lui de sprijin” în vreme de pace. Nu demult a supus „cazul” unei examinări fără menajamente. „Trecutul îţi spânzură ca o piatră de gât”, mi-a spus. „Un brânci – şi asta se produce oricum la proxima încordare a situaţiei internaţionale – şi ajungi iar la închisoare; nici ceilalţi nu vom avea altă soartă, indiferent de comportare. Sănătatea îţi este aşa cum se vede. E nevoie de ani ca să părăseşti spitalul. Cât de aspră e lupta pentru existenţă îţi pot spune eu, care m-am căsătorit. Aş fi rămas hamal”, preciză fostul ofiţer de gardă, „dacă nevastă-mea s-ar fi împăcat cu această situaţie; dar rămâne oricum o rezervă, dacă mă comprimă din serviciul de acum”. (Era un fel de *factotum* la Societatea de Pescuit şi

Vânătoare din faţa Bisericii Italiene.)

„Consuela e cu capul în nori, îndrăgostită, şi cu cei cinci ani de puşcărie abia ispăşiţi, nemistuiţi”. (Fusese condamnată odată cu Margareta, sora aviatorului, şi cu Mihai Răducanu, pentru că nu-i denunţase pe Cornel Corcoţoiu, Cârligel şi alţi foşti prizonieri, acuzaţi că uneltiseră împotriva orânduirii sociale.) „Vezi-ţi de-ale tale! Spune-i răspicat să-şi ia gândul de la tine. Ca frate, nu pot admite să sufere toată viaţa. Ea are nevoie de un cămin liniştit şi sigur. Tu dă-te la o parte; altfel mă împotrivesc cu tot ce sunt!”

— Şi dacă-ţi nesocotim ultimatumul? – l-am întrebat.

— Voi fi prietenul vostru, dar pentru Dumnezeu, n-o face! Mi-eşti obligat: ţi-am salvat viaţa de două ori în război…

— Nu-ţi sunt recunoscător pentru acest serviciu, dar spune-mi: ce se va întâmplă cu ea?

— Neamul nostru e destul de tare ca să-şi vindece singur rănile, înţelege bine: toţi suntem împotriva unei eventuale căsătorii cu tine. E drept că suferim cu toţii, fiindcă i-am cultivat legenda ta şi te-am primit în casă… Promite-mi că la ieşirea de-aici faci ce-ţi cer.

— Încerc!

Înainte de a lua drumul sanatoriilor, acceptai invitaţia actriţei — sora mai mare a Consuelei şi a lui Arion – de a o vizita. Era cu o colegă de teatru care mi-a arătat din prima clipă, ca regizat, un viu interes.

— Feriţi-vă – mă apărai eu în glumă –, pe cine ating, moare!

— Vă dezarmez pe loc. Lermontov a găsit un *motto* minunat la un poem: „Am gustat o picătură de miere şi de aceea pot să mor”.

— E un verset din Vechiul Testament, din cartea…

— Sunteţi plicticos – mă întrerupse râzând. Ca să vă reabilitaţi, povestiţi-mi întoarcerea! Cred că a fost un spectacol!

— Într-un fel, da. Ca într-o reconstituire istorică foarte conştiincios pregătită. Culoarea locală a fost fidel păstrată, dar cu o nedorită notă vetustă. Regia (anonimă) n-a apelat la actori de profesie. Replicile n-au avut strălucire; un autor de librete ar fi dat un text mai acceptabil.

— Iertaţi-mă – mă întrerupse gazda –, eu am uitat că nu puteţi gusta din lucrurile astea obişnuite. Cobor fuga-fuguţa şi aduc ceva „Special”. Betina, ai grijă să nu ni se plictisească

oaspetele!

— E fermecătoare amfitrioana noastră – schimbă tema interlocutoarea mea. Deşi mai tânără, sunt geloasă din cauza succesului colosal pe care-l are. Fascinează pe toată lumea prin vervă, înfăţişare şi, mai ales, temperament. Şi pe dumneavoastră, desigur! – proclamă ea cu o superioritate incisivă, ca şi cum m-ar fi surprins entuziasmându-mă de o copie pe care o luasem drept original.

— O preţuiesc, dar nu pentru ce pare – avansai eu.

— Mă uluiţi! Sunteţi un diagnostician fin – îşi trădă ea ştiinţa şi firea. Dar eu? – mă chestionă după aceea, pornită să mă verifice mai departe.

— Cazul e mai complex – mă pregătii eu pentru o expunere-labirint, din care speram să mă scoată cât mai curând întoarcerea amfitrioanei.

Telefonul simplifică lucrurile, fiindcă tânăra actriţă îşi găsi, răspunzând, altă jucărie.

După ce ne-am ridicat de la masă, Consuela şi-a anunţat telefonic sosirea, rugându-mă să o aştept.

— Te întinzi pe divan în camera cu balcon, cu braţele firesc lungite, picioarele uşor îndepărtate, fără pernă, nu dormi, nu te gândeşti la nimic, adică exersezi ceea ce vei face la sanatoriu, aşteptând viaţa.

Când sosi, deschise uşa cu grijă, făcu un pas... doi... apoi se opri, aşezată pe genunchi, la capătul divanului. Credea că adormisem.

— Arion m-a somat, în numele familiei, să nu-ţi încurc viaţa. I-am promis – rostii în timp ce mă ridicam.

Mă opri cu un gest şi rămase nemişcată.

Îi vedeam faţa în plină lumină a apusului, adunându-se ca într-o reculegere religioasă. Lumina ochilor, până atunci catifelaţi că ai ciutei, creştea într-o rugă mută, desfăcându-se sub fruntea mea (ca prin refracţie) în fascicole de gând asupra cărora întârziam, fără să le recompun unitatea, sustrăgându-mă clipei. De m-ar ruga un necunoscut cu aceşti ochi, i-aş îndeplini orice mi-ar cere, îmi spuneam. De asta ar depinde viaţa lui! Devenisem un fel de martor. Parcă nu eu eram cel implorat, ci foloseam persoana întâi convenţional:

— Ar fi trebuit să prevăd că nu-mi va fi posibil să renunţ la hotărârea pe care Arion mi-a impus să o iau şi să te scutesc de

durere.

Cineva dinăuntru mă condamnă: „Pentru asta, şi pentru nimic altceva, trebuie să plăteşti cumplit. Oamenii nu pot privi decât o dată astfel şi nu toţi… Eşti nedemn de calitatea de om. Opreşte-te!”

Dar sub acoperişul scund al minţii, miezul dens străluminat într-o clipă era nesocotit de dragul unor scheme, de dragul promisiunii făcute unui fost prieten.

M-am rupt din oboseala de plumb care-mi paralizase îndelung orice reacţie: „Ăsta e destinul”, tâlcui cineva din mine, spre indignarea altor voci înăbuşite, şi înainte ca privirea ei să fi luminat încăperea care se înnopta, am fugit.

* * *

La Câmpina, în drum spre Sanatoriul Brebu, am folosit răgazul pe care-l aveam până la trenul de seară ca să aflu ce deveniseră unele şcolăriţe de altă dată şi familiile lor, cu care eram prieten.

O căutai întâi pe doamna Brancomir, mama Despinei, care, împreună cu cercul de colege al acesteia, fusese părtaşă la mâhnirea mea neajutorată de elev plutonier T.R. din regimentul de gardă care nu putea să plece pe front la vânătorii de munte; apoi tremurase pentru soarta mea la toate seismele teribilului cutremur al războiului.

Primăvara nu mai gătea grădina altă dată luxuriantă ce înconjura vila din fundătura Plevnei. Clădirea, ca şi orăşelul, erau îmbibate de cenuşiu. Apusa voie bună trecuse şi asupra lucrurilor.

Pe uşa din spate tocmai ieşea un electrician în salopetă. A reparat lumina şi doamna era acasă, îmi răspunse el la întrebare. Sunai. (În trecut intrasem numai prin faţă.) O femeie tânără deschise şi întrebă nedumerită pe cine căutam…

— Eu sunt doamna Brancomir – mă ului ea.

— Nu sunteţi dumneavoastră – protestai pe loc.

— Dar dumneavoastră cine sunteţi? – mă cercetă, iritată, contestata stăpână… N-am auzit niciodată de acest nume – încercă ea să claseze cazul.

— Dar eu o cunosc pe Despina. Şi pe mama ei; pe toţii prietenii, înainte de front am fost aici zi de zi. Apoi în concediu…

— Când aţi trecut ultima dată pe-aici?

— Acum 13 ani, după ultima rănire, dar ne-am scris până la căderea mea în prizonierat.

— Cum spuneaţi că vă numiţi? – reluă ea mai binevoitoare investigaţia… S-a vorbit mult în casă despre cineva. Despina l-a aşteptat. Nu voia să se mărite, dar a venit un alt ofiţer, comandantul lui, şi-a spus că a pierit la Sevastopol. Pe cel aşteptat îl chema Aur.

— Eu sunt – îi spusei încurcat.

— Acea doamnă a murit. Eu sunt noua soţie a domnului Brancomir… Poftiţi!

Se învioră apoi şi se porni să sporovăiască despre naţionalizarea casei.

— Nouă ne-au lăsat doar camerele de serviciu, dar ce să facem…

— Când s-a măritat Despina?

— S-au împlinit 4 ani în martie. El e comandantul unei şcoli militare: colonel… inginer. Ne bucurăm de câte ori vine pe-aici… Nu ştiu unde o fi pus soţul meu fotografiile de la nuntă, dar într-o oră vine de la serviciu. O să se bucure teribil!

— Sper să-l cunosc cu altă ocazie. Pe atunci era în străinătate, în interesul unei societăţi petroliere… Astra sau Steaua… Trebuie să ajung pe lumină la sanatoriul din Brebu… Ce ştiţi despre Camelia şi despre Inge, colegele de clasă ale Despinei?

— Camelia s-a mutat la Bucureşti după moartea doctorului Dragoş, tatăl ei. Au vândut tot, ca să facă facultatea şi ea şi Puia… Inge e tot aici. Ştiţi unde locuia… lângă poştă, acolo la colţ – îmi arătă cu mâna, conducându-mă, noua stăpână, ce fusese fată în casă sub cealaltă doamnă Brancomir, după cum aveam să aflu îndată.

Îmi deschise, ca de obicei, doamna Babuţi, dar fără să mai întârzie ca altă dată pentru a-şi controla ţinuta impecabilă în care mă primea, ca apoi să mă îndoape asemenea unei mame, la fel ca pe fetele ei, cu franzeluţe rumene şi cu smântână.

După spaima care-i împietrise faţa de pe care frumuseţea se scuturase, ai fi zis c-a văzut un strigoi. O liniştii şi o condusei spre un fotoliu din hol. Inge, plinuţă acum ca pâinişoarele de atunci, apăru râzând, cu o droaie de prunci: unul în braţe, doi încurcaţi în fuste, sub larma războinică a altuia nevăzut.

— Bărbatul meu, deşi e doctor, e credincios şi ar vrea – oftă ea, privind într-acolo sus – să avem câţi ne-o da Dumnezeu.

Îngrijorat că purtam un morb primejdios pentru fragedele făpturi ale cerului, mă îndepărtai spre uşă, amânând vizita

pentru atunci când mă fac bine.

— Treci pe la spital, la ORL, să te vadă şi el! Te ştie din poveştile noastre. Ca să nu aştepţi, spune-i asistentului că nu eşti pentru consult.

Ajuns în faţa expresiei meditative a doctorului, îmi spusei numele, în timp ce el conducea atent, dar profesional, o doamnă care ar mai fi întârziat. Mă pofti să iau loc.

— Ce vă supără şi de când?

— Nimic! – am spus; şi mi-am repetat numele, dar atmosfera neutră a cabinetului n-a reuşit să mă scoată din postura de pacient.

Amănuntul că fusesem trimis de Inge îi spori doar zelul profesional şi-mi sprijini hotărât capul pe spătar. Încercam să-l dezarmez cu noi amănunte despre identitatea mea ştearsă.

— Abia acum vin de-acasă. Formidabil!... După atâta vreme trebuia să vă fac un consult amănunţit... Atunci, dacă vă încăpăţânaţi, să vă dau câteva rânduri pentru directorul sanatoriului. Promiteţi-mi că, în caz de nevoie, veniţi să vă văd. Vă spuneţi simplu numele şi s-a făcut! Spuneţi-i directorului că suntem vechi prieteni. Să vă dea rezerva din pavilionul bărbaţilor, blocată cu nimicuri... Dar n-am încredere. Trebuie să-l sun eu!

Sanatoriul TBC era găzduit vremelnic în incinta ctitoriei lui Matei Basarab. Se restaurase numai exteriorul bisericii şi turnul de la intrare, cunoscut din pânzele lui Petraşcu. Pavilionul bărbaţilor era extramuros şi se pierdea în livada înflorită, cu poteci prin care alunecau odată cu înserarea pacientele chemate de miresmele de-afară, din chiliile austere ale fostelor călugăriţe. Spre fundalul înalt al Carpaţilor, dincolo de zidurile prinse de înceata restaurare, chiar din marginea sprâncenei de brădet, se deschidea lacul adânc în care se zicea că Dumnezeu, mâniat de o dragoste nelalocul ei, scufundase bisericuţa satului. Directorul, un fantast adorativ, cu o înfăţişare adolescentină care ispitea bolnavele să-l alinte când apriga lui nevastă nu era pe-aproape, tocmi lemnari să facă o ambarcaţiune pentru plimbări pe lac. Vis neîndeplinit fie din nepriceperea constructorilor de a-i da destulă stabilitate, fie din cauza faptului că, pe locul unde se ridicase scaunul de judecată asupra iubirilor vinovate, oamenii nu se prea înghesuiau. Se zicea că, de fapt, „directoreasa” ar fi scufundat vasul şi nu furtuna! După ce

devenise prima doamnă a incintei, această femeie cu ochii mari, cu părul sârmos şi carnaţie tare de ţărancă încerca, pe linia stareţelor severe, „să păstreze măsura”.

Sculptorul Nicolau deriva somnoroasa senzualitate a bolnavilor (ghesul hectic al ftizicilor de altă dată fusese temperat de hidrazidă şi cortizon) din harul luminii locului care în suflete mai viguroase născuse „Perioada Brebu” (vezi Andreescu, Grigorescu, Petraşcu).

Popasul de la Brebu altoi în mine un mugure de bucurie, în atâta gravitate, care-mi drapa interiorul ca un linţoliu, cascadele cristaline ale râsului unei paciente ce asculta o glumă a colegelor sale de cameră era ca o risipă de ghiocei ieşiţi biruitori de sub zăpadă. O aşteptam ca pe tainul zilnic. Când Despina şi-a anunţat sosirea cu trenuleţul de Doftana, n-am pornit s-o întâmpin înainte de a-mi lua doza necesară. Întârziasem, iar Nasta (un student macedonean, plecat şi el în întâmpinarea cuiva) m-a zorit tot timpul de-a lungul „celui mai drept drum de ţară”, care străbătea pe câţiva kilometri platoul Brebului, flancat, peste apele Doftanei şi Telegăi, de înălţimi fumurii. Trenul sosise înainte ca noi să fi ajuns în capul fâşiei de podiş dinspre gară şi grupul de călători se angaja acum compact pe drumul străbătut de noi.

— N-a mai rămas nimeni în urmă? – riscă nerăbdătorul macedonean întrebarea, de parcă toţi s-ar fi cunoscut între ei.

Într-un minut priveam de sus întinderea de prundiş pe care nu se vedea nimeni, până la gara aşezată ca într-un un joc de copii, sub zidurile închisorii Doftana. Din ea ieşise în ’40, doar pentru un an, profesorul Andriţoiu, plâns, dar aşteptat până la moarte de lelica din Proculeşti, sora mamei. Mă gândii o clipă la haiducul din care n-a mai rămas nimic, nici măcar o ştire despre locul în care s-o fi sfârşit şi, fără să le mai pot deosebi, lucrurile obişnuite erau de taină, şi tainele zăceau ca bolovanii pe toate drumurile.

— Hai, că pierdem cura! – grăbii, de astă dată eu, la drum.

— Staţi că vine o fată frumoasă! Să ne alegem şi noi cu ceva! – spuse Nasta.

Pe panta iute cu potecuţe şi mărăciniş ce se ridica din albia râului, cineva urca încet, să nu-i alunece încălţările nepotrivite pentru căţărat. Părul arămiu, lung până la umeri, îi mască faţa plecată. „N-a venit”, constatam mâhnit, când tânăra care urcase

se îndreptă o clipă, ridicându-şi într-un fel cu totul special umerii, aşa cum făcea Despina, neajutorată, când era mică. Peste o clipă, alunecând elastic şi sigur până în dreptul ei, o priveam, dintr-o parte, încântat şi uluit de ce făcuseră din ea cei 13 ani de când n-o văzusem!

— Tu eşti?

— Poate! – şi mă îmbrăţişă parcă fără să mă vadă.

— Nu mă mai recunoşti?

— Nu eşti nici umbra aceluia care… – începu ea, ca pentru sine, cu ochii în altă parte, dar se opri înspăimântată. Doamne, ce prostii vorbesc!…

Toată ziua avea să-şi reproşeze adevărul rostit fără voie. Sus mă privi deschis, cu siguranţa pe care i-o dăduse timpul, şi-n ochi începu să-i scapere bucuria. Urcuşul regăsirii abia începea. Ca o expediţie alpină spre piscul râvnit, fiecare pas era bine aşezat, dar de neoprit.

— Du-mă undeva să scap de aceşti ochi iscoditori! – m-a rugat după ce ne-am tot mutat prin livadă şi pe malul lacului.

— N-am ştiut să aştept… – reluă iarăşi ca pentru sine, după ce trecusem ca un vânt peste întinderea necunoscută din viaţa ei. Vina n-o poartă Mircea Criveanu, cu ştirile lui false despre dispariţia ta. Nu-l crezusem, dar m-am lăsat amăgită. Până să-l aresteze cu grupul „Sinaia”, venea, de cum scăpa de obligaţiile de garnizoană, să ne distreze. Ne simţeam bine şi uitam să vorbim despre tine. Camelia susţinea uneori că trăisem numai sub cerul copiilor şi de aceea mi s-a părut că totul a fost minunat. Dar apoi ne zguduia plânsul de începuseră cei din jur să vorbească… De-aş fi aşteptat! – spuse fără intonaţie şi tăcut.

— Ce-ai fi pus în locul unui cămin liniştit, cu bună stare, de excepţie?

— Aş fi spălat rufe şi duşumele, dar aş fi venit duminica să ne întâlnim.

— Nu m-am întors să stric viaţa prietenilor mei.

— Costin ştie: i-am povestit de mii de ori despre noi…

— Dar acum strigoiul s-a întors şi asta schimbă lucrurile.

— Dacă grija ta e căminul meu, te asigur că nu-l strici. Când ne-a anunţat tata telefonic că trăieşti şi eşti aici, n-am ştiut ce fac. Am izbucnit în plâns şi i-am sărit ca o nebună de gât: Costi, dragul meu, trăieşte, a venit! Mă duc să-l văd. M-a liniştit şi a făcut planul să mă aştepte la Câmpina. M-a rugat doar să nu uit

că ţine la mine ca la viaţa lui, ca la Liana, copila noastră…

* * *

„Stareţa” mă ameninţă în glumă cu instituirea unei gărzi personale, dat fiind că zvăpăiatele din chilii încercau să mă ispitească.

— Vizita „doamnei în alb” le-a stârnit – constată ea. V-a arătat accesibil.

Apoi, asigurându-se că doctorul nu-i cenzurează comportarea, adăugă:

— Azi, doamna Oana, crezând că le spune colegelor de cameră o noutate, povestea că ea ştie pe „cineva” care a stat nu un an sau doi, ci 12, şi mai rău ca la mănăstire. La care „o adevărată doamnă” (aici reprobarea soţului era mai evidentă) s-a ridicat şi a spus ca la Crucea Roşie: „Fetelor, hai să punem mână de la mână să-l ajutăm… îndestulându-l pentru postul îndelung!”

— Îmi placi, nevastă, că ai umor – interveni doctorul. Dar, din păcate, nu mai avem când să-l ferim de ispite. După ultimele tomografii, colegii de la Bucureşti opinează pentru lobectomie, şi-l trimit pe mâna lui Zitti, la Moroeni. Tocmai încercam să-l determin să revină după convalescenţă la noi. Îi dăm camera de lângă locuinţa noastră şi tu vei avea numai doi pacienţi în grijă. Recunosc că nu-s chiar dezinteresat. Cel care mi-a deschis ochii asupra prietenului nostru e nea Vasile poştaşul care a fost în război cu batalionul de munte de la Sinaia. Dacă aş da veste prin jur, zicea el, pelerinaj ar fi la sanatoriu. Dar tac, să nu stârnesc câinii.

* * *

Sanatoriul TBC Moroeni semăna cu o navă aeriană gata să decoleze: dacă ne-am lua după acul busolei – spre răsăritul soarelui. Sub pavăza munţilor albaştri, toată zona subcarpatică aştepta – cu ţipete de verde primăvara sau dantelării somnoroase vara, mişcând tezaure cromatice toamna sau încremenind în feerii albe iarna – strania decolare de pe ţandăra de înălţime din mijloc.

Pasagerii urcaseră la cota 1100 nu pentru desprinderi spaţiale — erau tineri şi aveau treburi pe pământ, amânate fără voia lor cu un an sau doi –, ci pentru a sta un răstimp ca şi când n-ar fi, prefăcându-se că dorm, ca să nu se gândească la nimic… Dar cu grijă să nu încalce legea locului: dragostea, efortul, fumatul şi

alcoolul nu erau îngăduite.

Pacienţii sanatoriului montan nu purtau marca bolii devastatoare, ca în unităţile de la şes cu palori cadaverice ale desfrunzirii funebre; hemoptizicii „nu dădeau roşu”, ci păreau turişti rămaşi la odihnă. Iar amânarea „alor vieţii” pentru mai târziu îi apropia într-o complicitate generală.

De blocul central, chirurgical, cu zece etaje, se prindeau – uşor împinse înapoi ca să primească soare cât mai mult pe brâiele de terase şi prin ferestrele cât pereţii ai salonelor – blocurile mare şi mic: aripi ale ciudatei păsări care deocamdată nu putea să zboare, locuite separat de pacienţi şi paciente. O aripă de fată şi una de bărbat care numai în somn se apropie – aiura nu ştiu cine.

În ora de plimbare de după masă, când gupurile se risipeau fără zburdălnicii pe aleile şi poieniţele apropiate, un ins uscăţiv se aventura grăbit, peste limitele îngăduite, spre înălţimile din jur. Revenea doar în ultimul minut pentru a fi prezent la cură. O întâmplare sau altceva ne puse faţă în faţă. Aflasem că bibliotecara, studentă tomnatică la fără frecvenţă, ar avea o carte de Blaga. Era după ce climatul şi spaimele oamenilor sărăciseră bibliotecile proprii de multe valori.

— Mintea mea proastă şi frica asta josnică! – regreta femeia o irecuperabilă greşeală. Am ars cu mâinile mele ceea ce iubeam.

— Din Blaga vă pot da eu ceva, se oferi din spatele meu, pacientul blond, atletic, care avea o viziune proprie a grijii sanatoriale de sine. Am pândit o ocazie să ne vorbim şi e mai bine că o puteam face prin Blaga.

Corneliu Cetaş, inginer petrolist cu câteva săptămâni în producţie, dar cu zece ani de închisoare şi lagăr, abia eliberat şi neangajat în ciuda dispoziţiilor legale, încerca să-şi tămăduiască şi el o cavernă.

— V-am cunoscut prietenii din prizonierat la Canalul Dunăre Marea Neagră – îmi spuse el. Altfel de oameni decât noi. Mai puţin interiorizaţi, dar combativi şi mai siguri în soluţiile de viaţă; buni organizatori şi cu doza de curaj încă neconsumată, deşi aveau în spate un război şi captivitatea. Se simţea că ei au străbătut câmpuri de bătălie şi nu au fost înghesuiţi că ai noştri în coteţe.

Devenii atent la încercarea lui de a stabili două tipuri de deţinuţi politici aflaţi pe aceeaşi poziţie.

— N-am întâlnit prizonieri intens religioşi – continuă interlocutorul meu. Nu se rugau, sau nu-i ştiam noi. Mulţi dintre ai noştri au făcut făgăduinţe că se călugăresc. De câte ori aveau răgaz se rugau. Unii încercau ruga continuă. Texte religioase din Sfinţii Părinţi erau adâncite, dar nu pentru speculaţii teologice, ci pentru iniţiere mistică. Solidaritatea, prietenia, spiritul camaraderesc, robusteţea erau însă mai ales ale prizonierilor; un fel de legionari români care au văzut lumea, au suferit de foame, de ger sub spaţii vaste, dar nu sufocaţi în beciuri şi destrămaţi sufleteşte ca la noi. Aici prigoana a fost mai ales împotriva sufletului. Trupul nu a fost cruţat, dar maltratarea lui ţinea să surpe sufletul. El trebuia pângărit, desfiinţat, dar mai ales, după ce fusese smuls din rostul lui iniţial, era contaminat cu ferocitate, cu satanism, pentru ca obiectul experimentelor să devină călăul fraţilor săi întru credinţă... Vreau să uit ce-am trăit, ce-am auzit; s-a adunat prea mult rău, mă sminteşte; de aceea evadez din cuminţenia sanatorială, să mă primenesc pe dinăuntru. Dar îmi tulbură mintea gândul că, în timp ce lumina ne-ajunge, vietăţi, oameni ca noi sunt împinşi, fără putinţa de a da înapoi, nu să ucidă dintr-odată, ci să desfigureze sadic chipul uman, cu încetul şi ştiinţă, astfel încât victima să nu-l mai redobândească. În ceasurile de revoltă, mi-aş da viaţa ca să înceteze siluirea, dar când mi se actualizează trecutul, ştiu că mă voi autodenunţa.

— Cum?!

— N-ai bătut – izbucni el cu ciudă, citindu-mi uimirea – la uşa celulei, cerând să te ducă gardianul la anchetă, vrând să spui tocmai ce tăinuiseşi până atunci, în ciuda torturii. Nu te-au „prelucrat” îndeajuns ca să nu mai poţi păstra nimic din ce ştii. Să vrei să te eliberezi de „gândurile duşmănoase”. Eşti un erou de operetă... se năpusti el din senin, dar se opri cu fruntea îmbrobonată. Să te ferească Dumnezeu (închină-te acum! – îmi porunci) de ceea ce poate să-i facă omul omului... Câte vei fi ştiind despre „Reeducarea” de la Piteşti, de la Gherla şi de la Târgu-Ocna n-are importanţă. Nimeni nu poate şti şi comunica întocmai tot ce s-a petrecut. Acolo şi-au făcut unelte din deţinuţii politici şi nu din cei de duzină. Trebuia asasinat moral un trecut. Şi au adus în închisoarea din Piteşti prieteni, fiindcă pe ei era programat să se facă experimentul. Au fost lăsaţi împreună, într-un climat de destindere, ca să-şi deschidă

sufletul, până la ora „h”, când „iniţiaţii” s-au ridicat şi le-au spus fraţilor lor de credinţă de până atunci: „Bandiţilor, v-a sunat ceasul!”. Din clipa aceea directorul închisorii, ofiţerii şi gardienii executau întocmai ceea ce le cerea Ţurcanu – un student condamnat la Iaşi (sau la Suceava) şi ciracii lui. Tortura era împinsă, sub control medical, până la limita în care să se facă pe viu mutaţiile programate. S-a început – în glumă – prin comanda de a sta într-un picior. Încercarea de a se sprijini era pedepsită cu împunsături de sulă în fesă. Cei prăbuşiţi erau readuşi medical la continuarea programului. Masa – terciul obişnuit al puşcăriilor româneşti – sub noul regim devenise „ceremonial”. Turma, îmblânzită în prealabil, ieşea de sub priciuri grohăind porceşte, cu mâinile la spate, îşi cufunda botul ca-n troacă în gamelă şi sorbecăia zgomotos conţinutul, arătându-şi astfel satisfacţia. Tentativele de a înlătura călăii şi complicii oficiali au fost anihilate cu un arsenal pe care numai omul îl poate închipui şi proba. Au scăpat nebatjocoriţi total numai cei care au avut norocul să moară. Ceilalţi, după zile, nopţi, săptămâni, luni au semnat că s-au culcat cu mama sau cu sora, că şi-au abjurat credinţa, concepţia, crezul, pângărindu-se la propria cerere. Dar lucrul cel mai greu începea când trebuia să faci cu cei mai apropiaţi ceea ce se făcuse cu tine.

Fratele meu din război, Fane Stroescu, cu care mă căţărasem pe crenelurile cetăţii Sevastopol, rănit şi evacuat de la Inkerman în ’44, dar închis în ’47 cu grupul Sinaia – prima verigă comună a mea cu chinuitul interlocutor – se spune că a fost cruţat de ruşinea autopângăririi prin generoasa moarte care nu-l atinsese nici cu o schijă mai bine de doi ani de război.

— Să nu te semeţeşti, omule, şi să-i condamni pe cei care au cedat în timp. Moartea, singurul aliat al celor îndrăzneţi, tocmai acolo nu a vrut să ajute. Puiu Copilu’ pe care-l ştiţi din lagăr – reveni el după o tăcere încruntată la tonul reverenţios –, iar eu din liceu, n-a rezistat şi e cu minţile rătăcite, undeva, prin închisori.

— Nu judec pe nimeni, dar nu vreau să cedez fiindcă alţii mai buni ca mine au cedat. Am văzut oameni biruind „graviaţia” şi am încercat şi eu, un ins obişnuit. Alţii mai înzestraţi o vor face mai frumos şi mai uşor, dar înălţarea ne e tuturor accesibilă. Sper să nu bat la uşa anchetei, să nu mă „reeduc”, cel puţin cât o mai fi praf în prăfelniţă, ca să nu zic ca prietenul meu George

Fonea: când n-oi mai crede în nimic, n-o voi face de-al dracului!

Tot cu prilejul unei discuţii avute la Bucureşti despre Puiu cu Willy I., ajunsese şi George la această convingere. Mă amestecam în discuţia lor, împotriva lui Willy, numai pentru că acesta nu voia să-i lase lui George credinţa că nu va ceda. Personal mă angajez în bătălii pierdute, fiindcă esenţială pentru mine nu este biruinţa, ci ispita de-a încerca.

Odată, după prânz, când cei din sanatoriu treceau spre luminişurile din jur, Corneliu Cetaş, reprobând vădit zâmbetele şi invitaţiile unor paciente cunoscute de a le însoţi în pauza îngăduită, m-a surprins întrebându-mă care este poziţia mea faţă de femeie. I-am răspuns, într-o doară, că o culeg ca pe o floare. Severitatea cu care s-a distanţat faţă de o asemenea nepermisă uşurătate m-a provocat să aflu legea lui.

— Iat-o! – mi-a spus, arătând spre cartea nelipsită de sub braţul său.

— În acea carte – izbucnii eu, cu o indignare necontrolată – se află un verset teribil, care spune că, de-ai privit cu poftă o femeie, ai şi preacurvit în inima ta. Nu cumva vreţi să susţineţi… – dar mă oprii la timp. (Faţa-i se aprinse pur, feciorelnic, ochii însă îmi ţineau piept.)

— Numai taina cununiei ne dezleagă s-o cunoaştem… – spuse el, rezolvând simplu problema ispitei.

După o clipă de smerenie, completai, ca şi cum nu ar fi fost de faţă:

— Abia acum înţeleg de unde venea umbra de exaltare din unele atitudini.

Trecui sub tăcere ceea ce mă chinuia ca seceta, în ascezele impuse, şi damnarea de-a căuta fără noroc puterea eliberatoare şi mântuitoare a iubirii. Jocul morţii (soră întru taină a femeii) mi se părea mai „corect” şi mai deschis decât al partenerei noastre. Mă temeam însă că o asemenea preferinţă nu ar putea fi înţeleasă de eremitul luptător, care hotăra ce se cade şi ce nu se cade după cartea sfântă pe care-o purta sub braţ.

* * *

Moartea tatii mi-a deschis ochii asupra faptului că nu-mi era îngăduit să părăsesc sanatoriul oricum. Am fost anunţat telegrafic că sfârşitul îi era aproape. Doctoriţa secţiei alergase la director pentru a obţine învoirea, dar acesta, spre surpriza generală, se opuse hotărârii plecării. Mă prezentai personal în

faţa lui.

— Ascultaţi-mă şi înţelegeţi-mă: riscaţi să nu vă mai întoarceţi!

Şi, de teamă că vorbise prea mult, încercă să argumenteze că prezenţa mea la căpătâiul muribundului nu poate schimba nimic, ci doar tulbura procesul meu de vindecare. În această privinţă, fără să o ştie, era de acord cu tatăl meu care interzisese să mi se trimită telegrama, cu aceeaşi justificare, dar din altă optică. Totuşi, în ceasul ultim în care aştepta îmbrăcat, pe patul făcut (ca la întoarcerea mea din prizonierat), lăsarea nopţii, odată cu trecerea dincolo, discuţia cu nepotul (un copil care nu înţelegea ce se apropia) se opri în clipa când inima lui mai încerca să ancoreze încă o dată.

— Ai să te sperii când eu nu am să mai spun nimic?

— Nu, tată-bunicule!

— Şi dacă n-am să pot să-mi aprind lumânarea singur, ai să mi-o aprinzi tu iute şi să mi-o aşezi iarăşi în mână?

— Da, tată-bunicule!

— Auzi, să nu-mi dea ascultare, să-l pună pe drumuri cu telegrama!... Acum, când avea şi mai multă nevoie de linişte... Dar nu mai are timp să ajungă...

Când a revenit de la fântână, mama şi-a întrebat nepotul cine aprinsese lumânarea.

— Bunicul şi-a aprins-o singur.

— Ţi-a fost frică?

— De cine să-mi fie frică, mamă-bunică?

— Du-te şi cheamă pe maică-ta sus, în Padină!

L-am găsit aşezat cuminte în sicriul pregătit de el din vreme, cu toate cele de trebuinţă.

Îndată după înmormântare, fără a mai întârzia la masa de pomenire, trecusem pe la autorităţi pentru a-mi certifica ziua şi ora sosirii şi a plecării, ca să fac posibilă reinternarea şi să-l disculp pe directorul răspunzător de prezenţa mea în sanatoriu. (Urmăritorii, alarmaţi tardiv de plecarea neprevăzută, rămăseseră cu o etapă în urmă, ceea ce va spori zelul din anchetele viitoare, pentru refacerea peliculei neimprimate.)

Doar într-un punct eram de acord cu Cetaş. Indiferent prin cine ni s-ar întinde plasa-capcană – fie prin Securitate, fie prin moarte sau prin femeie (ultimul termen era inclus în formulare doar de mine) – să încercăm să strecurăm necrispat, prin

ţesătura de obstacole, fagurii de viaţă.

Deocamdată devenisem în sanatoriu „omul care-aduce ploaia”. Nu ştiam ce înseamnă această calitate atunci când doctoriţa mă prezentase astfel unei tinere după care se întorcea lumea şi în jurul căreia se îmbulzeau medicii, supralicitându-se. Cu această „străină” (care prin doctoriţa prietenă mă chema de la cura fără evenimente în apartamentul din corpul central) hotărâi programul de pregătire pentru intrarea în toamnă la facultate. (Procesul pulmonar evolua favorabil, înlesnind reîntoarcerea în viaţa normală.) Tăceam chitic în doi cât timp zbârnâia soneria de la intrare, până când adoratorii ei se hotărau s-o caute altundeva. Făcea haz de furtuna provocată în regimul sanatorial, sigură de ea, fără reţineri şi prejudecăţi, situându-şi libertatea personală dincolo de bine şi de rău, alegând şi îndepărtând pe cine i se năzărea. Dar, mai curând decât şi-ar fi închipuit, făcu crize vizibile de gelozie şi fu apucată de febră conjugală; calcula, cu creionul în mână, ceea ce pierdusem la dreptul de moştenire şi mă ameninţa că se va căsători cu un ştiu care dintre potenţaţii zilei, ca s-o scape de sărăcie până la plecarea peste graniţă. (Ea era chimist-şef al Spitalului Caritas, iar libertatea de mişcare şi-o datora unui aranjament: concediu medical pe doi ani.)

— Îmi voi vinde la kilogram „această făptură împărătească”, nesatisfăcătoare pentru un „fantast”, ca să-mi cumpăr libertatea de doi bani. Am să verific mai târziu care dintre noi înţelege mai bine cum se obţine libertatea sub acest regim: prin puşcării, ca tine, sau cu ce poţi vinde, ca mine. Se înţelege: cu condiţia să-ţi oferi marfa înainte de depreciere.

* * *

La începutul verii mă bucură şi pe mine cursa săptămânală care aducea oaspeţi la sanatoriu. Mă vizitau doi fraţi: Culăior, cel mare, inginer agronom, şi Ionuţ, cel de-o seamă cu mine, inginer medic. Copilărisem împreună şi erau fiii unui gospodar între gospodari căruia lumea îi spunea, fără glumă, „Vodă”.

Aflasem că se interesaseră mereu de soarta mea…

— Acum ţi-am dat de urmă şi am venit să te luăm. Te faci bine la noi. Destul cu mâncarea de la cazan şi traiul în comun!

— Dar voi aveţi case, neveste!

— Despre neveste te pot asigura că avem. Avem şi de rezervă – completă cel mic. Neamul nostru a avut ochi sigur pentru ele.

Case?… aşa, ca acum. Dacă preferi Bucureştiul, stai la el; dacă-ţi place la ţară, vii la mine, lângă Snagov, la fermă.

— Şi cât mă puteţi ţine? – iscodii eu, ştiind, din spusele altora, că orice oaspete încurcă cheltuielile de coşniţă.

— Până ţi-i reveni: un an… şi mai bine, dac-o trebui… Uite, în coşuleţul ăsta sunt „momeli” de la nevestele noastre…

Convenirăm, până la urmă, să facem aşa: ultima lună de pregătire pentru facultate – la fermă; iar în perioada examenului – la Bucureşti, dacă nu ne-o încurca cineva planurile. Şi le spusei pe scurt despre ce e vorba ca să ştie pe cine primesc în casă.

— Ştim! Azi nu mai este nimeni imun, dar, până atunci, trăim cum putem.

Pregătirea pentru admitere sensibiliza, odată cu afundarea în noile cărţi de şcoală, probleme de conştiinţă. Prosovietismul fără reţinere, condamnarea războiului din răsărit, eliberarea şi reconstrucţia, pe scurt, tematica literaturii după război îmi provoca adevărate coşmaruri. Căutam neliniştit punţi de salvare spre arta autohtonă care să-mi asigure reuşita cu un preţ cât mai mic. Mă exersam în iscusinţa parantezelor, tăcând odată cu numele ocolit şi reacţiile conştiinţei. Cel puţin la specialitate (limba şi literatura germană) voi fi scutit – socoteam eu – de asemenea jonglerii.

Dar… spre disperarea mea, biletul pentru proba orală îmi cerea comentarea unei pagini de jurnal din activitatea unui ileglist din RDG. Nu-mi mai rămânea altă scăpare decât să perorez despre funcţia leitmotivului în fragmentul citat – *eins, zwei, drei*, tempoul de vals pe care un copil din vecini îl exersa în timp ce ilegalistul, primejduit de apropierea poliţiei, distrugea materialul compromiţător şi se salva prin acoperiş – făcând trimiteri la texte celebre. Pe scurt, vorbind mult despre *Karussel*-ul lui Rainer Maria Rilke, în speţă despre *Und dann und wann ein weisser* Elefant[160] şi deloc despre Bodo Uhse, a cărui existenţă o ignorasem complet până atunci.

Însă şi înscrierea la secţia de germană mi se părea nechibzuită.

Cele zece locuri „la liber” – celelalte zece fiind acordate, într-o sesiune specială, fiilor de activişti şi colectivişti – erau disputate de 97 de concurenţi, dintre care doar doi-trei nu erau de origine

---

160 *Und dann und wann ein weisser Elefant* (germ.): „Şi din când în când un elefant alb”, vers din poezia *Caruselul* de Rainer Maria Rilke (1875–1926).

germană. Mă trezii sperând că voi reduce din handicap prin lucrarea scrisă la limba română. Portretul lui Ştefan cel Mare în literatură îmi oferi un bun prilej, deşi nu fusesem în cea mai bună zi. Dar, oricum, întors acasă, îmi liniştii gazdele. Valeria, şi ea inginer agronom ca şi cumnatul său de la Snagov, dar încadrată în Institutul de Cercetare al Academiei, pregăti pe loc o masă aproape festivă în singura încăpere din Th. Aman.

— Am deprins toate tainele gătitului ca să-l păstrez pe Ionuţ – mi-a spus, surprinzându-mă prin această mărturisire nepotrivită cu ţinuta ei de protocol.

Ionuţ, nătăvălos ca un urs şi deloc frumos, îi inspira îndreptăţite temeri pentru iscusinţa cu care cucerea femeile.

— Dar convieţuirea voastră e de invidiat – îmi apăram eu prietenul, după confidenţele pe care mi le-a făcut.

— E şi grija pentru examenul tău care-l ţine acasă.

I-o sporii în dimineaţa următoare fiindcă, abia aţipit, mă trezisem cu spaima că nu menţionasem Apus de soare.

— Dar despre ce ai scris, că în afară de piesa lui Delavrancea, nu-mi trece nimic prin minte.

În cealaltă dimineaţă le spulberai şi bruma de optimism rămas, descoperind iarăşi în somn că omisesem legendele cu Daniil Sihastrul şi Mama lui Ştefan cel Mare, pe care le ştiam pe dinafară din clasele primare.

Nici impresia bună lăsată examinatorilor de limba română nu mai părea să facă posibilă bursa, aşa încât cele două cumnate, Valeria şi Coca, se sfătuiră în taină să-mi plătească şi taxele de studii. „Să presupunem că am fi avut un băiat student”, se aprinse Coca.

După încheierea examenelor urma afişarea rezultatelor, anunţată pentru duminică. De dimineaţă, trecui pe la George Fonea care locuia într-un „subsol” – fostă debara a locatarilor de la etaj — din blocul de lângă parcul Cişmigiu. Ţinut, cum era firesc, la curent cu tot ce făceam, se ostenise să-mi procure cărţi pentru examen din biblioteca văzătorilor de la centrul orbilor din Vatra Luminoasă unde, „chior în ţara orbilor”, era angajat nu pe post de împărat, ci ca funcţionar; călăuzea, însă, neoficial, cercul literar al nevăzătorilor. George, în formula bucureşteană, părea un tânăr febril, de neconfundat şi din exterior, prin banta-blazon pusă peste ochiul pierdut la Sevastopol. Era emoţionat în acea dimineaţă şi încerca s-o

ascundă, vorbindu-mi despre tandra prietenie a Despinei şi a Cameliei, cu care-l pusesem în legătură.

— Mă ung pe suflet privirile bucureştenilor ghiftuiţi şi închipuiţi care se uită după mine când trec alături de Despina pe Calea Victoriei. Îi aud uneori spunând cu invidie: „Uite cu ce femeie se plimbă chioru' ăla!".

Spectacolul mulţimii care se îmbulzea spre listele afişate pe zidurile Universităţii semăna cu emoţia din noi. Parcă pentru fiece candidat se neliniştea o duzină de inimi.

Rămăsesem în aşteptare, pe trotuarul însorit al Consignaţiilor de peste drum, departe de forfota tălăzuindă până când, dintr-un grup de nemţoaice, mi se strigă eliberator: *Wir gratulieren, Sie sind der erste!*[161]

Abia atunci m-am înghesuit şi eu să verific, spre a putea să întrerup pentru prima oară tensiunea ce mă stăpânise în vremuri de război şi de pace. George era entuziasmat de succes: „Dacă după atâţia ani vitregi suntem cap de listă, înseamnă că mai putem spera". Le antrenase pe viitoarele mele colege într-o zgomotoasă destindere. Toată ziua m-a purtat ca pe o haină de gală în văzul cunoscuţilor. Neliniştea Valeriei, care m-a rugat să n-o chinui, să mă întorc cum aflu rezultatul, mi-a revenit doar spre seară în minte. Am aflat că pe la zece dimineaţa, nemaiputând suporta nesiguranţa, îşi aruncase ceva pe umeri şi, încredinţând oalele de pe foc unei vecine, alergase să vadă cu ochii ei realitatea. Febra celor din jur o scăldă în emoţii uitate. Plângeau şi râdeau pe acelaşi metru pătrat... Cu un gol cât lumea în ea, sperase să mă găsească între ultimii pe listă. Ridicând ochii peste numele străine, începu să i se înşurubeze în suflet spaima să nu fi făcut cine ştie ce ruşine. Nu ştiu ce mi-a venit să văd cine e fericitul, situat cel mai departe de asemenea temeri, povestea emoţionată, şi când citii, ca pe un monument, numele tău, îmi venea să le spun tuturor: „El... el, primul, e prietenul meu. Stă cu noi în aceeaşi cameră... dar m-a podidit plânsul. Haideţi să dăm o fugă până la Coca... să doarmă liniştită. Deşi nu ştiu dacă ea ar face drumul pentru bucuria mea". (Cele două cumnate aveau şi unele rezerve mărturisite una faţă de cealaltă.)

— Dacă plăteşti tu taxiul – condiţionă Ionuţ –, suntem gata.

---

161 *Wir gratulieren, Sie sind der erste!* (germ.): Felicitări, sunteţi primul!

— *Einverstanden!*[162] – hotărî stăpâna casei, mândră de a-şi fi amintit cuvântul necesar.

Coca nu străbătuse toată gama noastră de emoţii. Era sigură de succesele mele parţiale, neesenţiale, dar şi de nefericirea generală pentru care spunea că am o certă vocaţie. Radia, cu toate veşmintele grele pe care le purta, de parcă ar fi avut soare în trup; clipind din ochii limpezi pe care şi-i aşeza sigur peste tot, fără ispite şi echivoc, curat, cald, fratern. Hotărâse, dintru început, că sunt frăţiorul ei de inimă. Nu ştiu, totuşi, ce-i va fi trecut prin minte când îi reproşase soţului în timpul popasului meu la fermă: „Cum de m-ai lăsat două săptămâni singură cu el, închisă în casa asta ca o cetate, când ştiai cât mi-e de drag?”

Răspunsul lui Culăior – „Lui îi permit orice” – o făcu să-l ameninţe: „Atenţie, nătărău încrezut, să n-o greşeşti ca atunci!”

— Atunci – îmi povesti ea odată – ne întâlnisem tineri, foarte tineri, ca la scaldă. Doi ani, parcă l-am visat. Nu mai ştiu nimic decât că într-o zi oarecare eram singură (el plecase în concediu, întârziase fără să fi dat vreun semn, sau aşa ceva). Nu oricum singură, ci aşa cum mă simţisem în anii de orfelinat. Într-un asemenea ceas, n-am mai refuzat cererea asiduă a unui coleg de învăţământ mai vârsnic, dar de nădejde, care mă aştepta să păşesc ca stăpână într-un cămin anume pregătit. Am zis atunci „da” şi ne-am mutat la Braşov. La o săptămână după nuntă, mă pomenesc cu Martha, prietena mea din copilărie cu care funcţionasem la aceeaşi şcoală: „Te aşteaptă Culăior în colţul străzii”. „Nu i-ai spus că m-am măritat?” „Zice să vii doar cu ce eşti pe tine”. Am scris o scrisoare şi am părăsit casa. Soţul meu de-o săptămână m-a înţeles, m-a iertat şi mi-a redat libertatea. Eu însă nu mă înţeleg şi nu mi-o iert.

— Bine, dar ai optat! – întâmpinai eu.

— Logic n-aş mai avea dreptul să murmur, dar ce să fac, dacă şi-n asemenea caz căsătoria e o dezamăgire. Nu trebuie să-l aperi. E un om bun, dar viaţa de azi e croită strâmb. Dacă ai o credinţă sau principii, să ştii că aduci suferinţă celor apropiaţi. Miruna noastră are cinci ani. El e de zece ani inginer-şef al unei ferme de stat mare cât cinci moşii de altă dată. Noi însă nu avem un colţ în care să stăm dacă va fi aruncat pe drumuri ca acum doi ani. Şi nici în zece ani nu vom avea o locuinţă

---

162 *Einverstanden!* (germ) : Sunt de acord!

modestă. Nu-i cere nimeni să facă ce-şi fac alţii într-un an (casă mare, limuzină, relaţii); dar când generalul Dikorsk, directorul, nu face altceva decât să ducă plocoane mărimilor, tu, Culăior, să te iei de piept cu un membru de partid influent, din cauza căruia a rămas un vagon de cereale în ploaie, şi să ţi-i pui pe toţi în cap?! Noroc că nebunul de Doncea a strigat sus de tot: „Măcar să fie tovarăşii noştri pricepuţi şi conştiincioşi ca legionarul ăsta!”

Devotamentul prietenei mele străbătu limpede şi o situaţie mai delicată. Eram oaspetele ei şi era neliniştită pentru insomniile mele şi pentru faptul că nu mâncam.

— Eşti „apăsat”. Ce ai? Sper că nu te-ai copilărit în asemenea hal... să fie din cauza examenului. Să sperăm că nu e vreo femeie la mijloc.

Mă agăţai de o asemenea posibilitate şi-i povestit despre chimistă.

— Nu ştiu de ce mă obsedează ceea ce vrea să facă această străină cu viaţa ei, atâta vreme cât eu refuz să-i dau mâna!

— Are telefon? Unde stă? Plec cu cursa de patru şi ţi-o aduc aici.

— Cum s-o aduci în casa în care ai copil, soţ?

— Fiindcă tot ce e aici e al meu; lasă-mă să rezolv eu problema!

— Şi dacă nu vrea să vină?

— Cum să nu vrea, când eu pledez cauza ta, iar pe tine te ştie!

— Aşa, nu vrea şi pace! – o aţâţai eu.

— Vine, altfel îi scot ochii!

— Stai liniştită! Amploarea dată cazului e născocită. Dacă ar veni aici – şi ar veni fără mutilări –, m-ar deranja şi n-aş şti cum să umblu cu voi!

— Bine, purul meu prieten, dar după ce termini cu grijile şcolăreşti, să aduci totuşi pe cineva în casa noastră: să-l aduci pe George Fonea!

Dar, după şcolărismele examenului, urmară altele: ale căminului, ale cantinei şi mai ales cele legate de prelegeri şi seminarii, unde toată energia se consuma în autocenzură şi în debitarea unor formulări umilitoare. Problemele teoretice se dezbăteau şi ele plecând de la *Mitrea Cocor*, o carte mincinoasă despre om şi regăsirea lui prin prizonieratul sovietic. După

preluarea critică a lui Octavian Goga în patrimoniul literar, celor care tânjeau după reconsiderarea lui Lucian Blaga, şeful influent al unei catedre de teorie literară le opunea dreptul de veto somându-i „liberal” să citeze măcar o strofă a acestuia scrisă pentru muncitori.

Colegii de studiu, absolvenţi ai ciclului de zece clase calchiat după modelul răsăritean, aveau grijile trupului tânăr, mai pasionante decât *Iliada şi Odiseea*, necitite de mulţi până atunci. Ei se bucurau să acopăr eu orele de seminar în dialog cu cadrele didactice, pentru a evita examinarea. Trebuia să găsesc ceva ispititor pentru cel de la catedră şi începeam să discutăm despre faptul că Shakespeare nu respectă datele istorice şi astfel se ajunge ca Antoniu să fie, în *Iuliu Cezar*, retorul rafinat care duce în câteva pagini mulţimea de la „Trăiască Brutus” la „Moarte lui Brutus”; că în *Antoniu şi Cleopatra* acelaşi personaj istoric a devenit soldatul asprit de expediţiile războinice, abrupt şi aprins stihinic de dragoste pentru regina Nilului. Îmi elaborasem strategii şi stratageme care făceau pasionante orele duble de seminar. Dar asta nu-mi uşură încercarea de a mă sustrage instinctului posesiv al colegelor, deşi cu autoritatea crescândă a omniscientului confesor eram împărţit colegial, păstrându-le tainele şi exercitând discret obligaţiile tutelare încredinţate de familiile lor.

Cei câţiva colegi de an, trataţi de ele ca minori, nu reuşeau să preia cel puţin o parte din obligaţiile de dispecerat ale „manejului” în care König Daniella nu era singura amazoană aptă să epuizeze trăpaşii prezenţi. Ingmar Glanz, mai întreprinzător decât ceilalţi, dorea să-şi rotunjească un univers propriu prin poezie, dar refuza, deocamdată, să audă de numele de Nietzsche şi mă provoca insistent şi naiv să încalc tabuul şi să le cer părerea celor de la catedră asupra limbii poetice a acestuia. Renunţase la tactica de învăluire numai după ce îl asigurasem că altă dată ar fi mărşăluit în formaţiile SS. De altfel, la prima ieşire peste graniţă, cel ce visa public să se căsătorească numai cu o rusoaică va rămâne în Germania Federală.

Studente din ani mai mari încercară, după tentative izolate zădărnicite, să facă front pentru a mă scoate din cerc. Prilejul prim îl oferi cursul facultativ de engleză, la care se anunţară toţi anii, umplând amfiteatrul Odobescu.

— Aveţi un loc aici, mă invită un grup, în timp ce mă îndreptam supus spre locul unde mă chemau colegele de an. Acceptai invitaţia, rămânând pe locul dinspre interval. În pauză purtătoarea de cuvânt a grupului, care se constituise *ad hoc* într-o masă rotundă, mi se adresă, dovedindu-mi că era inutil să mă prezint:

— Noi, cum se vede, femei în toată legea, suntem vital interesate să aflăm „taina”. Ştim unde, când şi cum v-aţi petrecut anii hotărâtori. Cum e posibil să vă păstraţi această uluitoare…

Doream să le spun ceva de spirit, memorabil, dar de unde, dacă nu-mi fusese dat acest dar? Mă mărginii să le comunic că fetele din Vest, pentru care aşteptarea prizonierilor de război devenise, odată cu expedierea pachetelor sau a scrisorilor, şi o modă, ne numiseră *die asketischen Junglige*[163]. Dacă vă satisface formula şi explicaţia…

— Nu asta ne interesează – protestară interlocutoarele. Asceza nu e o reţetă pentru noi…

Colegele de an înregistraseră, de astă dată în tăcere, evadarea. La alte încercări veniseră în timpul prelegerii să-mi ia tot ce aveam pe bancă, forţându-mă să-mi ocup locul prescris. Acum stăteau grupate de-o parte şi de alta, rezemându-se sau atingându-mă cu mâna, pentru a-şi marca dreptul indiscutabil asupra mea.

Peste asemenea nimicuri şi altele asemenea lor, căzu neaşteptat ştirea morţii lui George Fonea.

— Mâine dimineaţă, la 9, ne întâlnim la intrarea spitalului „Dr. Stâncă”, să-l luăm de la morgă! – stabili întunecat Arion, ieşindu-mi în drum spre ultima prelegere a zilei, cea de literatură universală, care se ţinea în Rectorat 3, deasupra ceasului.

Era însoţit de acea femeie suspectă, fosta (şi tânăra) soţie a unui profesor universitar, pe care George o tolerase, ca pe-o informatoare fără exces de zel.

În timp ce Edgar Papu zugrăvea împlinirea blestemului Atrizilor anunţat de covoarele stacojii, ştirea, înregistrată doar acustic în stradă, începu să prindă înţeles, împărţindu-mi viaţa.

Alida, Marianne şi Irmgard, observând că nu urmăream

---

163 *Die asketischen Junglige* (germ.): băieţii ascetici.

prelegerea, întrebară din ochi ce se petrece. Sensibila Alida, aflând vestea morţii lui George, încetă activitatea.

Cum putusem să mă complac două zile prin aceste săli şi amfiteatre, ştiindu-l bolnav? Nu răspunsesem niciodată cum se cuvine grijii cu care mă înconjurau cei apropiaţi, dintre care unii îşi dăduseră şi viaţa pentru mine. Iar ei plecau pe rând, iubindu-mă nemeritat şi lăsându-mi zestrea morţii timpurii, aura jertfei lor. Vina mea semăna cu aceea de a fi adormit în front, uşurând soarta duşmanului. Cu două zile înainte, duminică, trecusem pe la el. Avea febră. Bântuia gripa „asiatică”, pe care o făcusem şi eu, pe picioare.

— Mă dor plămânii… – se plânsese bietul.

— Am avut cavernă şi te pot asigura că plămânii nu dor.

— …şi stomacul.

— Eu am ulcer şi pe tine te doare stomacul!

— Mă doare inima…

— Capul nu te doare, pui de oltean prins de panică?

El zâmbise obosit, amintindu-şi doar tonul dur cu care ne tratam reciproc, când nimeni nu ne putea ajuta. Mă interesasem ca un primitiv numai dacă mâncase ceva şi, fiindcă nu-l ispiteau decât fructele, pornisem spre piaţa mare, de unde adusei provizii pentru o săptămână.

— Du-te să-l vezi pe Andreescu la expoziţia de la Palat! – mi-a spus la întoarcere. E ultima zi. Compotul mi-l fac eu mai târziu.

— Ne vedem miercuri – hotărâi eu. Am două zile grele la facultate.

— Bine şi aşa – rosti el, înţelegător.

Trecusem apoi pentru câteva minute în blocul vecin, pe la un prieten comun, doctor şi el, şi soţia.

— Ce face George?

— E în panică. Are gripă.

Miercuri, în faţa spitalului Dr. Stâncă, vreo câţiva cunoscuţi încercam să intrăm.

— Pe cine căutaţi? – ne bară drumul portarul.

— Căutăm un om – îl lămuri simplu Arion, şi acela ne făcu loc.

În morgă, George singur, gol, cu o cărămidă sub cap, pe una din mesele de piatră. Fusese deschis profesional, cu o tăietură de sub bărbie la pubis, şi cusut apoi grosolan, cu împunsături oblice, distanţate la o grosime de deget, ca un colet de expediat.

Încordarea ca de arc a feţei – văzuse parcă iadul şi, nemaifiind altă ieşire, strigase „Salt înainte!” – era ultimul mesaj lăsat prietenilor.

Dr. Ileana Marinov care-i operase ochiul rămas după prizonierat, traducea în şoaptă – cum se obişnuieşte în prezenţa morţilor — concluziile obducţiei.

— Ambii plămâni înecaţi în puroi, ulceraţie perforată, ţesuturi ale rinichilor şi inimii în descompunere, uremie… Colegii care l-au asistat în ultimele ore şi la autopsie socotesc că gripa nu fusese decât bobârnacul care prăbuşise întreg organismul îndelung subminat şi că nimic, chiar cu săptămâni mai devreme, nu-l mai putea salva.

Sicriul cu gătelile funebre „clasa întâi” în care fu aşezat după scăldatul şi îmbrăcatul ritual, însoţit de crucea cu înscrisul *Căpitan Fonea* – cum se strigase şi el în ajutor, obsedat de chemările muribunzilor din grajdul-infirmerie din Simferopol – fu depus de cei rămaşi, cu un apăsător sentiment de vinovăţie, în capela „Reînvierea” şi privegheat neîntrerupt de schimburile în cete ale nevăzătorilor de la Vatra Luminoasă. Dar tot neîntreruptă părea şi prezenţa unor „văzători” care nu erau dintre noi. Întrebaţi de unde vin şi de unde-l ştiau, bâiguiau că-l avuseseră comandant prin şcoala militară sau altundeva, unde nu funcţionase.

De la procesiunea ultimă lipsiseră, din prudenţă, unii cunoscuţi. Ca şi cei prezenţi, ei se temeau că prin acest „spectacol” va începe un nou capitol, regizat de astă dată nu de nevăzătorii care-l cinsteau pe cel dispărut în faţa mormântului deschis, trecându-şi mâinile peste înscrisurile în Braille aşezate pe piept ca nişte harfe, ci de „puterea supremă în stat”, care supraveghea tot.

CAPITOLUL NOUĂ
TĂRÂMUL OCHELARILOR ORBI

În prima zi din semestrul doi, studenţii preventoriului studenţesc TBC rămăseseră în cămine pentru un control Röntgen. Cu toată graba de a fi văzut printre primii, lipsii pentru prima dată, două ore, de la cursuri; tocmai acele ore în care trebuia să se întâmple ceva hotărâtor. Mă grăbisem neştiutor spre *alma mater*, dar ajunsei îndată după plecarea celor care veniseră să mă aresteze. Ute Neuling, lector la interpretări de texte, care tocmai ieşea din sala de cursuri când apărusem în capul coridorului, mă aştepta alarmată. Stăpânindu-se, întrebă doar dacă se întâmplase ceva şi se grăbi, ca mânată de rostogolirea avalanşelor de studenţi care inundau din toate sălile coridorul. Grupa colegelor amuţi văzându-mă, aşa că fu rândul meu să întreb ce se întâmplase. Răspunsul evaziv şi graba lor de a ieşi mă făcu să insist. Marianne regretă pentru întâia dată că o preferasem ca interlocutoare.

— Secretara şefă a facultăţii a venit personal să te caute în oră.

Asemenea atenţie era de rău augur, gândii în sinea mea, dar şi Marianne era de aceeaşi părere, fiindcă, urmându-mă spre fereastră, întrebă îngrijorată:

— Ce vor să-ţi facă?

— Mă duc să văd!

Heinz Smilescu (apărut în colectivul de catedră din Ministerul de Interne), cu care făcusem un semestru de retroversiune, văzându-mă că vin în josul treptelor, se opri, luându-şi poza lui studiată de cărturar talmudist, la care apela de câte ori voia să-şi marcheze intangibilitatea; sceptic de astă dată asupra puterii ei de a-l izola, îmi întoarse spatele, privind atent în susul peretelui.

— Cine m-a căutat?

În secretariat se făcu tăcere de parcă nu ştia nimeni nimic. Secretara şefă absenta. Pe coridor, femeia de serviciu, o ţigancă vioaie şi curăţică, parcă mă aştepta. Mi-a zugrăvit, cu deamănuntul, cum doi „cu borsalina la şmecherie, ca-n filme” au căutat un student… „S-au chiorât la acte, vorbeau «pe vârfuri», dar când m-au văzut gimbindu-mă, au tras uşa”.

Secretara şefă veni în birou mai neştiutoare decât subalternele:

— Cine să vă caute? Cine sunteţi? Cine v-a chemat aici? Nu înţeleg!

— Spuneţi celor ce m-au căutat că până la ora 18 am cursuri, iar în continuare mă găsesc în Delavrancea 6, la preventoriul TBC, vizavi de Ambasada Sovietică.

Orele următoare neteziră fisura jenantă apărută în colectivul nostru, astfel că ieşirăm ca de obicei in corpore până la prima staţie, de unde ne risipeam spre case şi cămine.

Toate amănuntele se dovediră minuţios înregistrate de observatori nevăzuţi. Marianne îmi propusese să merg o staţie pe jos, până la Biserica Italiană, ca să facem o pauză de ţigară cu Arion, la „Vânătoare". Arion tocmai încuia Oficiul de Vânătoare şi Pescuit din Magheru, unde era salariat, când noi am ajuns în faţa bisericii închise în legătură cu o poveste de spionaj. Ne făcu semn să aşteptăm şi traversă bulevardul printre jocul de cărăbuşi al limuzinelor.

— Servus, *ihr Lieben!*

— Servus *Liebling!*[164] – îl alintă drăgăstos Marianne.

— *Was gibt's am ersten Schultag*[165]? – se interesă formal Arion.

— M-au căutat – arătai eu spre Interne (doar la un pas de acolo) — la facultate.

Marianne dădu să se retragă un pas, făcându-se preocupată de peisajul nocturn, dar eu o reţinui de braţ ca pe un martor.

În anchetele de la Interne îmi vor atribui, ca deschidere a scenei, atent reţinută de urmăritorii neştiuţi, naiva explozie adresată înăbuşit lui Arion: „Ne-au descoperit! Suntem pierduţi!" Dar aveam un martor.

— Nu văd ce ar putea să-ţi impute: doi ani de spital şi câteva note de zece. *Nicevo ne poluceaetsia, dorogoi*![166] 3

— Dar de ce m-au căutat?

— Poate tot despre înmormântarea lui George e vorba. Ar fi vrut să-l arunce ei în groapa comună. Treci mâine seară pe la mine şi spune-mi ce-a fost!...

---

164 *Ihr Lieben; Liebling* (germ.): Dragii mei; dragă.

165 *Was gibt's am ersten Schultag?* (germ.): Cum a fost prima zi de şcoală?

166 *Nicevo ne poluceaetsia, dorogoi*! (rus.): Nicio izbândă, dragul meu!

O însoţii pe Marianne cu 21 până la rondul din dreptul Statuii Aviatorilor, unde de obicei ne despărţeam. Îmi trecu prin minte să mă abat pe la pictorul Danu să văd dacă predase Academiei manuscrisele lui George Fonea. Cererea fusese înregistrată şi urma ca poeziile să fie predate ulterior. Trebuia urgentat, să nu ne pască ruşinea ca hârtiile rămase de la poet să cadă în mâna Securităţii. Să nu ne rânjească în faţă: „Lăsaţi că vom preda noi opera lui George Fonea Academiei”.

Dar dacă sunt urmărit clipă cu clipă? Dacă forfota de lumini şi găteli a acestor bulevarde nu e decât masca amăgitoare a pârtiilor pe care alunecă grăbit hingherii, în cuşti de lux, în urmărirea prăzii, îngăduindu-şi amuzamente ca ale motanului înainte de a-şi devora prada? În acest caz, trecerea pe la atelierul pictorului ar primejdui şi opera, şi legatarul.

Portarul, care aştepta cu o temenea răsăriteană raţia de fumat pentru noapte, acţionă liniştitor asupra capului meu încins. Nu trecui pe la cantină decât ca să nu pară suspectă lipsa mea de interes pentru iscusinţa bucătarilor pentru care ne invidiau clienţii celorlalte cămine studenţeşti.

Din cameră lipseau „cei doi inocenţi” de la fizico-chimie, cum îi numea colegul meu de boxă Pintea, şeful anului de la spaniolă, bucuros că mă vedea întors acasă. Mă bucuram şi eu că nu voi fi singur cu cel de la juridice (al cărui pat nu era făcut, semn că era prin vecini), un ins spălăcit şi primejdios, apărător înverşunat al „Progresului”, care promitea să devină biograful meu prin atenţia cu care mă urmărea. Apăru îndată:

— N-aţi fost la masă? – mă interogă de cum deschise uşa.

— Ba da!

— Cum nu v-am văzut!?

— Dormi în post, tovarăşe viitor procuror! – îl şfichiui vecinul de pat care-mi tot căuta prietenia, având, de câte ori eram singuri, o tainã pe buze, pe care eu sistematic o împiedicam să iasă la lumină.

— Cicatricele astea toate sunt din război. Aveţi şi de la partizani. Uitaţi că am şi…

— Vreţi să daţi apa mai rece! – îl întrerupsei odată la baie, aproape prea târziu. Cineva deschise uşa, întrebând de mine.

— Vă aşteaptă fratele la poartă!

— Aveţi şi un frate în Bucureşti? – sări nesătula conştiinţă progresistă.

În loc de răspuns, i-am spus gluma cu evreul care, întrebat ce şi-ar fi dorit dacă ar fi fost frate cu Hitler, a răspuns: „Aş fi vrut să fiu şi eu ca el, singur la părinţi”.

* * *

Am întrerupt tema pentru a doua zi la engleză şi am luat cursul de filologie pus la dispoziţie pentru examenul semestrial de Liana, care mă rugase să nu i-l înstrăinez.

Liana trăia cu soţul din bursa ei. Nu cumpărase de ani de zile o batistă, dar bluziţele de doc curate şi călcate o găteau fără reproş. Soţul, fiu de ministru în perioada ’40, nu era primit nicăieri mulţumindu-se să facă figuraţie pentru câţiva lei. Mă înduioşai, în timp ce-i scriam numele pe curs, reprezentându-mi mâhnirea ei la auzul loviturii primite. Mă autocenzurai, înmânându-i muteşte lui Pintea cursul pentru a fi predat destinatarei a doua zi.

Un alt student şi imediat după el un al treilea mă chemară la poartă. Îmi aprinsei o ţigară în speranţa că vecinul meu mă va acompania până la fumoarul de pe coridor. Fereastra da pe acoperiş. O clipă am fost inspirat să încerc să le scap, lunecând de pe clădire în grădina vecină, dar povestirile despre cei intraţi în închisoare pentru adăpostul acordat fugarilor m-au trezit.

Deodată mă prinse graba (ridicola dramă a şubrezimii omului ce se grăbeşte la ştreang), pe care o justificam cu fuga de ridicol.

S-ar putea să vină sus, să mă ridice, mă gândeam, deşi nu era logic… ar fi venit dintru început. (Vezi Doamne, noi nu arestăm într-un preventoriu studenţesc!)

Mai era ceva nerezolvat: problema banilor. În vacanţa de iarnă trecusem pe acasă şi cumnatul meu îmi înmânase cu forţa 700 de lei, deşi erau în mare lipsă: datoriile băneşti trebuiau plătite înainte de a se învechi. Cui foloseau acum aceşti bani? Îmi făcui repede planul: îi las lui Pintea să-i ducă lui Arion, la Vânătoare, în Magheru. Arion îi va trimite, pentru a n-o alarma inutil pe mama, numai dacă nu voi reveni. Zis şi făcut, şi „drept înainte, fulgerând prin veac”, cum scria pe cununa de la mormântul lui George.

La intrarea în cabina portarului, pe unde treceau studenţii, se agitau câţiva străini. Portarul, cu un zâmbet tâmp, le dădu, fără să se gândească la luda, semnul de recunoaştere. O figură feroce, cu obraz ţepos, din galeria celor la care recurg revoluţiile

– poate responsabilul de stradă – se înghesui în mine: să stăm oleacă de vorbă. La întrebarea: cine eşti dumneata, pusă odată cu încercarea de a mă elibera din braţu-i ca o cange, căzuţi ca din tavan, cu pălăriile trase pe ochi şi gulerele ridicate „a şmecherie, ca-n filme”, cum spusese îngrijitoarea de la universitate, câţiva vlăjgani mă purtară prin uşa dinspre stradă, sfătuindu-mă să nu fac tapaj că acolo e cămin studenţesc.

Detaşându-ne de studenţii pe care spectacolul neobişnuit îi interesa, alţi doi inşi, desprinşi din umbra zidului, îmi explicară, strângând cercul în mers, că era ceva în neregulă cu buletinul meu de identitate şi ne deplasăm la circa de miliţie, să lămurim problema.

La rond am fost plasaţi în cele trei limuzine care aşteptau cu farurile stinse şi cu alte umbre care pândiseră prin împrejurimi.

Convoiul porni în zumzetul paşnic al motoarelor, prinzându-se în alaiul nocturn al marilor bulevarde, prin Calea Victoriei până la Piaţa Palatului, de unde doar dădu colţul Ministerului de Interne (mai târziu sediu al Comitetului Central al PCR). La intrarea laterală dinspre Universitate, un ofiţer de serviciu ne deschise calea, în ocol, în jurul clădirii şi apoi undeva spre afund.

— Pune-ţi ochelarii! (Mi se întinse o legătură elastică cu lentile mari de scafandru şi mâini late se grăbiră să mi-o apese, ca pe o mască de gaze, peste faţă.)

Se făcu întuneric de parcă mâinile străine rămăseseră lipite sub frunte.

— Dacă nu vezi cu ei, îţi dăm alţii! – se oferi din bezna din jur cineva.

Fu oprit motorul. Prima voce întrebă căscând:

— Ai mai fost pe la noi?

Şi, fără să aştepte răspunsul, completă:

— Depinde de tine să mai ieşi de aici. Luaţi-l!

După percheziţia „la piele” ştiută din prizonierat şi din închisorile sovietice, fui înhăţat de braţ, purtat cu o viteză derutantă în josul unor scări, virat, proiectat, ciocnit, întors scurt, ghidat de indicaţii şoptite care nu se potriveau cu ceea ce urmă: „Pleacă-te, coboară, trecere îngustă, uşă scundă, stai, marş”. La sfârşitul expediţiei făcute prin hrubele de întuneric mă trezii într-o încăpere-cavou de câţiva paşi. Până deasupra creştetului cobora din tavan un bloc de beton. Încercam să-mi

păstrez luciditatea pentru a diminua efectul de dezorientare şi intimidare care era urmărit.

Blocul care ameninţa să mă strivească putea, cu îngăduinţă, să fie considerat funcţional, ca bârna ciclopică de susţinere, deşi intra numai într-o parte şi în spate în zid, lăsând în cealaltă parte un şaht înalt de câţiva metri spre o pată lăptoasă ca a unei sticle groase.

Lângă uşă, o placă asemănătoare acoperea, la înălţimea feţei, sursa electrică comandată de afară. Pe dată te înfăşură o tăcere greu de suportat. Nimic din vuietul centrului capitalei, de care abia mă despărţisem, nu pătrundea până aici. Sentimentul de totală izolare, de zidire de viu, nu era întrerupt, ci potenţat de huruitul lugubru care pompa după program, noaptea, aer.

Interogatoriile de zi din acea perioadă – singura breşă prin zidurile concentrice – erau aşteptate cu teamă fiindcă, pe această punte întinsă spre afară, pătrundea (după ridicarea cu liftul în încăperile de anchetă ce dădeau spre acoperişurile Bucureştiului), la porunca „Scoate-ţi ochelarii!”, duşmanul pregătit să lovească şi să dezorganizeze ceea ce încă rezista.

— Ştii unde te afli?... În fortăreaţa Securităţii Statului. Peste noi nu mai există nimic! De aici veghează ochii atenţi ai puterii supreme. Controlăm Comitetul Central şi pe Gheorghiu-Dej. Nimeni nu ne poate scăpa. Mărturiseşte-ţi crima... gândurile vrăjmaşe, fiindcă altceva nu-ţi mai rămâne de făcut. Îţi primeşti pedeapsa şi te trimitem să-ţi întâlneşti „camarazii” la locul de ispăşire. Altfel rămâi aici câţi ani va fi nevoie. Nu te povăţuim să ne pui în situaţia de a afla într-o oră tot ce ne interesează.

Anchetatorul care proclama tranşant atributele puterii supreme în procesul de nimicire a vrăjmaşului, un locotenent major scund, uscat, şubred, cu ochi verzi, îngustaţi cu ură, rotunjea cuvintele nu după sens, ci după un imbold lăuntric, ca să le arunce ca pe nişte pietre în boxa învinuitului, îngrădită pe un metru pătrat în dreapta uşii capitonate a somptuosului birou. Toţi oficialii care se perindau pe acolo purtau, între invective şi avalanşele de înjurături neaoşe, în loc de chip, masca sacerdotală a puterii supreme.

Anchetatorii sovietici – mai ales acela care pretindea, ca şi acesta, că l-ar chema Dumitrescu – mai cu umor, obişnuiau să ne întrebe cum ar arăta scena prin răsturnarea rolurilor de judecător şi învinuit, sau ce s-ar întâmpla dacă ne-am întâlni

cândva pe stradă sau oriunde altundeva, unde viaţa îi pune pe oameni faţă în faţă. Aici, orice comparaţie, analogie sau neintenţionată sugerare a apartenenţei comune de soiul: respirăm acelaşi aer, bem aceeaşi apă, avem aceeaşi ţară, era respinsă cu un fel de repulsie organică. Dincolo erau roluri, aici categorii imuabile. La ei, multe erau lăsate pe seama imensităţii şi a veşniciei; la noi, totul era meschin pregătit pentru coteţ, pentru pângărire.

Încă de la primele interogatorii care începeau inevitabil cu scandal – pentru simplul fapt că spuneam „Bună ziua” în loc de „Să trăiţi!” şi pentru că abjectele înjurături de mamă m-au indignat întotdeauna – începu să se ţeasă, pedant şi agramat, eşafodajul din care trebuia să apară până la urmă crima de uneltire împotriva orânduirii sociale. Formularea oricărui amănunt devenea incriminatorie: campania din răsărit însemna, în limba caligrafiată şcolăreşte a judecătorului de instrucţie, „participare la războiul criminal antisovietic”, şederea în lagărul de prizonieri – „apartenenţă la tabăra reacţionară”, „cunoscuţii de acolo” – „fasciştii notorii”. O simplă întâlnire pe stradă conducea la un dialog de neacceptat:

— Când te-ai întâlnit ultima dată cu legionarul X şi ce-aţi pus la cale?

— Habar n-am de fosta lui apartenenţă politică. Ne-am dat bună ziua şi nu ne-am mai văzut niciodată.

Deci, se consemna: „Învinuitul refuză să dezvăluie conţinutul discuţiei cu caracter reacţionar…”

— Dacă vi se pare că eu v-aş putea încurca în realizarea planului de schimbare a societăţii, spuneţi-mi de-a dreptul: n-avem încredere şi în consecinţă te dăm de-o parte, cu dreptul celui ce are puterea. Dar nu încercaţi să mă convingeţi că sunt vinovat!…

Nu voi semna protocolul! – mă împotriveam adesea.

— Nu te sfătuiesc să încerci! – se înfuria anchetatorul, pentru care hârtiile trebuiau să fie în perfectă ordine.

— Nerecunoaşterea îţi agravează vina şi dovedeşte că eşti fanatic.

— Care vină?

— De asta te-am chemat, să ne-o mărturiseşti.

— Dumneavoastră trebuie să o dovediţi! Unde e acea organizaţie din care spuneţi că fac parte? Cine e dreapta,

stânga, legătura…?

— Voi nu sunteţi fazani, ca partidele istorice, să faceţi procese verbale, să împărţiţi portofolii de miniştri, ci aşteptaţi, înţelegându-vă din ochi, un moment favorabil pentru răsturnarea puterii de stat.

— Dar, fără dovezi, puteţi face oricui proces de intenţie…

— Dar vezi că noi nu facem oricui, ci ţie! Ce-ţi trebuia să-ţi iei examenele cu 10 la facultate? De ce voiai să laşi pretutindeni impresii excelente, dacă nu pentru a lua, la ora „h”, studenţimea după tine? Vrei să spui că participarea la înmormântarea de rit legionar a lui Fonea nu înseamnă activitate?… Garda la catafalc, masca mortuară, corul religios legionar, marea de flori la sfârşit de toamnă, mulţimea „camarazilor” cu coroane… „fulgerând prin veac”, soborul de popi nu înseamnă contribuţie la ajutorul legionar? Pe cine vrei tu să prosteşti, banditule! Câţi bani ai dat pentru înmormântare?

— N-aveam de unde să dau!

— Nu găseai tu pentru prietenul tău?

— Dacă aş fi avut, l-aş fi îngropat singur.

— Deci tu n-ai făcut nimic, doar ai organizat.

— Ce-i de organizat la o înmormântare? Desfăşurarea e stabilită prin datină. E în grija preoţilor şi a familiei.

— Dar fondurile?

— Obligaţiile materiale au fost preluate de organizaţia pe ţară a nevăzătorilor. Întrebaţi-i!

— Eu te întreb pe tine, criminalule! Iar dacă nu te hotărăşti să vorbeşti, îţi scoatem noi Ordinul „Mihai Viteazul” din cap!

— Criminal?

— N-ai luptat contra partizanilor sovietici?!… Cum ai putut să prosteşti pe atâţia că eşti deştept, idiotule! Când te chem iar la anchetă – mi se adresă schimbând tonul, ca să telefoneze după gardian –, să ne povesteşti ce ţi-a răspuns şeful vostru, Puiu Caranica, atunci când l-ai întrebat unde e comandamentul legionar. Recunoaşte că o asemenea problemă ne interesează şi pe noi – zâmbi el superior. Citeşte ce declară prietenul lui Caranica, Răduţ Karl, care te-a vizitat imediat după repatriere: „La întrebarea dacă există un comandament – citi apăsat anchetatorul, acoperind cu buricele degetelor câteva cuvinte –, i-am dat adresa tutungeriei în care vindea Puiu”… Iar celălalt Puiu… (Hai să te ajut eu: Puiu Copilu’) … luând cunoştinţă de

refuzul tău de a recunoaşte că ai activat în lagăr, la întrebarea anchetei „De unde ştii că el (adică tu, banditule, uite, citeşte-ţi numele!) a desfăşurat activitatea profascistă în organizaţia din lagăr?”, a spus: „Ştiu cu certitudine acest lucru, fiindcă eu am comandat acest grup”.

— Nu din ordinul cuiva au făcut oamenii greva foamei şi a lucrului, ci pentru că erau înhămaţi ca vitele la căruţă... Pentru rest, cer confruntarea cu acest atotştiutor – am răspuns.

Puiu Copilu’, supravieţuitor fizic al reeducării de la Piteşti[167], dar destrămat sufleteşte de torturile îndurate, fusese adus pe celularul de la Interne pentru a şubrezi rezistenţa. Preţuit unanim pentru calitatea cu care îmbinase altă dată măsura cu combativitatea, el devenise pentru unii prizonieri întemniţaţi în ţară un etalon în confruntarea cu puterea de stat, precum şi dovada că, dacă până şi el a fost înfrânt într-un sfârşit, e inutilă încercarea de a te opune, devenind – vai! – piatra de poticnire a multora. Răduţ Karl, un ins prob şi capabil, dar pentru care Copilu’ fusese stea polară, confruntat pentru prima oară după căderea acestuia cu stăpânirea, a declarat fără reţinere ceea ce nimeni nu mai ştia, dând un aer de verosimilitate necruţătoarelor înscenări şi complicând până la exasperare soarta unor învinuiţi pe nedrept.

Mă chinuise, în zilele care au premers acestei nimicitoare întorsături, posibilitatea ca prin mine să fi fost primejduită libertatea unui om. Mă temusem că Pintea, trimis să ducă cei 700 lei lui Arion, intrase nevinovat în gura lupului, deoarece din anchetă reieşea clar că şi confratele meu de război şi de prizonierat la care s-a dus fusese arestat tot în aceeaşi seară de 12 februarie 1958. Văzând cum se lucra la Securitate şi cu ce uşurinţă anumite nimicuri căpătau proporţii monstruoase, îl vedeam, ca şi când ar fi fost de faţă, pe nefericitul coleg de cameră legitimat de un securist în civil care probabil îi luase locul arestatului pentru a-i pescui pe cei ce-l căutau.

Fusesem întrebat, în treacăt, ce misiune îi dădusem.

— Cui?... Unuia care e în slujba dumneavoastră? – răspunsesem eu prompt.

Anchetatorul îmi explicase, ca şi cum ar fi vrut să mă iniţieze în urzeala unei subtile conjuraţii, că Arion era agentul de

167 Monstruosul experiment Piteşti – pagina cea mai neagră din istoria penitenciară a României comuniste – a durat din 1949 până în 1951.

legătură între comandamentul lui Caranica şi conspiratorii din capitală şi din provincie, pe care îi selecta şi îi dirija spre tutungeria de pe Magheru, unde Puiu sau schimbul lui (ucis în şedinţele de tortură din această perioadă) definitivau pregătirile pentru răsturnarea puterii de stat.

„700 de lei, cu atât ai echivalat libertatea unui nevinovat!”, mă învinuiam cu turbare. Iar această nefericită sumă devine, în atelierul anchetei, „cotizaţia membrilor organizaţiei”. Lista cu numele candidaţilor la condamnare îi va fi dată spre semnare lui Pintea, mai devreme sau mai târziu, în funcţie de rezistenţa sa (dacă drogurile puse în mâncare ca să anuleze voinţa, despre care vorbeau deţinuţii, nu vor simplifica lucrurile).

Nefericita curiozitate da a afla dacă mai exista acea mişcare anticomunistă – pe care mi-o manifestasem o singură dată, închizând-o apoi în minte ca într-un mormânt – fusese divulgată de Răduţ şi nu se mai putea face nimic, fiindcă trăiam în vremuri în care orice amănunt nesemnificativ putea să primejduiască viaţa celor din jur.

La sfârşitul lui ’57, Comitetul Central încercase să-şi subordoneze Securitatea, devenită stat în stat, iar aceasta înscena permanent tentative de răsturnare a puterii pentru a-şi legitima potenţialul existent.

În perioada în care se fabricau probele, Răduţ dăduse o informaţie care făcea vâlvă fiindcă „vorbea de la sine”.

Într-o lume saturată ca un spaţiu închis cu gaze explozive, un dement voise să-şi aprindă ţigara, şi acela devenisem eu.

Dacă eu negam (şi nu numai că mă simţeam în stare, dar, organic, nici nu puteam altfel), Puiu era confruntat cu declaraţia lui Răduţ şi întrebat: de ce a fost X trimis la tine şi ce i-ai spus? El o să se apere, spunând adevărul.

Nu-i adevărat, au să-i închidă gura… X e un fanatic; refuză să trădeze tainele comandamentului; altfel ar fi recunoscut şi el ceea ce pretinzi că i-ai spus.

Puiu Caranica nu se putea apăra de învinuirea de a fi comandantul tentativei de răsturnare a puterii pentru care eram anchetaţi decât repetând ceea ce-mi spusese mie: nu ştiu de existenţa unui comandament. Iar eu, care îl primejduisem, să-i refuz mijlocul de apărare? Încercam să gândesc pe toate feţele soluţiile posibile. Îmi impusei linişte interioară, încercând, cu un calm instalat tiranic, validitatea fiecărei soluţii, urmărindu-i

consecinţele, schimbând locul de staţie, ciocănindu-i treaz punctele sensibile, hotărând în laboratorul interior rezistenţa la solicitările create artificial, cu acea responsabilitate cu care se testează o navă cosmică înainte de lansarea în necunoscut. Reieşea, din complexa analiză, că nu aveam dreptul să-l las pe Caranica fără apărare, primejduit de suspecta mea curiozitate. Numai răspunsul dat îl putea disculpa, cel puţin formal, discursiv, că ar fi fost comandantul unei încercări nebuneşti. Dar simţirea se închidea reflex la asemenea solicitare.

Cum putea articula – şi-n faţa cui? – ceea ce nu mai spusese nimănui din acel minut fatal? Mi se închidea, ca şnuruit, gâtlejul. Ce însemnase acest joc iresponsabil de copil pe care-l declanşasem, când, dacă ai fi pornit să pui o asemenea întrebare pe stradă, ai fi golit, ca la apropierea unui uragan, târgurile? Ceea ce se consumase într-un minut de înserare în forfota pestriţă a bulevardului, în faţa unei vitrine pustii cu şuruburi, cu ani în urmă, trebuia să fie spus răspicat celor ce trimiteau armate întregi de agenţi să surprindă tainele pe la colţuri?

Cumpăneam dacă trebuie spus înainte de a fi negat sau de a fi fost bătut, fiindcă orice amănunt privind un comandament clandestin nu poate fi – pare-se – decât smuls: aceasta era legea ilegalităţii…

Nu, trebuie spus simplu. Simplu? Cui? Nu vezi rânjetul mijind pe boturile sacre? Da, simplu: m-am întors după ani, hotărât să-mi păstrez fărâma de libertate. Dovadă seriozitatea cu care am încercat, în ciuda sănătăţii precare, să-mi fac un rost. Trebuie să aflu dacă în jur existau acei neliniştiţi pentru a le ieşi din drum. De aceea l-am întrebat pe Răduţ. Acesta nu ştia şi mi-a spus: întreabă-l şi pe Puiu Caranica, la tutungeria din Magheru. Răspunsul lui a fost: nu ştiu nimic despre aşa ceva. Şi nu ne-am mai văzut niciodată.

Abia după consumarea faptului îmi dădui seama că totul era inutil, că prin nici o depoziţie sau atitudine nu se putea uşura soarta celor damnaţi, ea fiind prestabilită, planificată, ca toată viaţa în socialism.

Între faptul că trebuia şi nu trebuia spus, se încinsese inutil o polemică înfricoşătoare şi începui să mă tem pentru starea mea psihică, aşa cum se teme un hangiu pentru casa lui, când nu mai poate opri ceata celor încinşi la beţie. În capul meu, devenit

coşmaresc tribunal, se audiau apărători şi acuzatori publici imaginari.

Nu mai eram obsedat de zidurile din jur, ci de cele interioare care se ridicau în paralel, reducând necruţător locul dintre ele în care se zbăteau acuzarea şi apărarea. Când pe ringul îngust nu mai rămăsese loc decât pentru unul, am înţepenit într-un conflict insolubil, simţind că nu-mi poate rezista niciun rechizitoriu străin axat pe acest caz de conştiinţă, dar şi că nu există niciun avocat care să mă poată apăra împotriva propriului meu rechizitoriu.

CAPITOLUL ZECE
STRAŞNICUL INCHIZITOR

Conflictul interior se adâncea ca un morb sau ca otrava, cuprinzând zone tot mai ascunse spre miezul fiinţei (dacă vom fi asemenea fructelor) nemaiputând fi reglat de un dispecerat raţional, ci mai curând aservindu-şi-l. Pentru ca nimicirea să fie integrală, dramatica desfăşurare a lucrurilor nu se împlinea în beznă, ci sub focarul luciditătii, redusă însă la rolul de comisar sau de observator.

O întrerupere fără urmări a acestui proces se produse după patru-cinci luni de la arestare, când, mutat pe neaşteptate, mă trezii mai sus, într-o încăpere cu „vizibilitate”. În peretele opus uşii cu vizor se afla un fel de fereastră cu plasă deasă de sârmă spre coridorul îngust pe care patrula un alt paznic. Sub tavanul înalt al coridorului se deschideau ferestrele demisolului.

— Aici e spital? – întrebai pe cineva înţepenit la deschiderea celulei (conform regulamentului), între cele două paturi zidite ca nişte sarcofage.

— Nu, e o „garsonieră” – răspunse zâmbind şters tânărul, parcă ftizic, sărman îmbrăcat.

Era un condamnat adus din Jilava pentru interogatoriu.

— Cum e acolo?

— Închisoarea e sub pământ, într-un fort din vechea centură a Bucureştiului. Deasupra pasc vitele.

— Extraordinar!

Şi motivai, văzându-l mirat de izbucnirea mea:

— E înduioşător…

— Spre ziuă se aud cocoşii cântând în sat…

— Mă furnică emoţia… o emoţie vie, ca la un mare spectacol. Atunci e bine…

— Nu e bine: turtoiul e mic, înghesuială, bătaie… doar că nu te mai scoate la interogatoriu. Anchete se fac şi acolo, dar te întreabă doar despre alţii… Ne scot la aer, însă nu vedem decât cerul.

— Dar ce, e puţin?

— Sigur că da: a trecut primăvara şi n-am văzut o frunză. Iarna trecută am făcut-o tot pe aici, cu un colonel câmpulungean, fost prizonier, repatriat cu Divizia „Horia, Cloşca

şi Crişan”… Un om minunat. Îmi povestea toată ziua din lagăr.

— Cum îl chema?

— Cabarta Ionel.

— Ce-i imputau? – tresării eu la auzul numelui.

— Că se întâlnise cu colonelul Arsenescu – fugit după ’45 în Făgăraş –, cu care fusese prieten. Într-o noapte l-au dus în munţi, ca să le arate unde avea depozitul de muniţii, pregătit pentru partizani. Recunoscuse ca să scape de bătaie. L-au adus după câteva zile fără un pantof; îl pierduse prin hârtoape. S-au pus cu bătaia pe el, că i-a minţit.

— Ce s-a ales de el?

— Parcă l-a înghiţit pământul. Am întrebat mereu… Ştiţi, Jilava e închisoare de tranzit… S-o fi prăpădit (şi, oftând, apăsă stâlcind limba): foarte om bun! Îmi povestea – se însufleţi el brusc – cum conducerea sovietică îi înjuga pe ofiţerii prizonieri la căruţe…

Puţin mai târziu arestaţii celularului subteran fură îmbarcaţi în plină zi în dube (în clădirea Internelor se instala Comitetul Central) şi mutaţi într-o altă închisoare a Securităţii, pe Uranus. Aici pătrundea vuietul străin al capitalei.

În zilele de sărbătoare concertau, cu sutele, clopotele bisericilor, dominate de bubuitul rar, cadenţat, al celui uriaş de la Patriarhie. Mă stăpâneam, mirat de reacţie, să nu-mi astup urechile: mă iritau… Le ameninţai: biruinţa cui o mai vestiţi? Ori v-aţi ticăloşit şi voi?

Ce putere a iadului îmi punea stăpânire pe suflet de mă răzvrăteau şi ele, în loc să mă cheme din nou la credinţă?

Ancheta se încheia sumbru, încercând să îngroaşe învinuirile ca şi când s-ar fi trezit demascată că umblase cu vorbe goale.

Căutau nume noi (ca prin vârtejul şi numărul lor să devină credibilă crima de uneltire împotriva orânduirii sociale), citau articolele drastice de lege; definitivau „păreri”.

Mă învinuiam fiindcă uneori sperasem că nu mă vor condamna. La început socoteam desprinderea de libertate în ore de curs, îngrijorat de soarta examenelor viitoare. Mi se părea firesc ca temuta putere să fi fost informată asupra situaţiei reale. Or, ea nu se zbătea decât ca să facă din fiecare dintre noi „poarta” de intrare în puşcărie pentru oricare dintre cei apropiaţi. Ne inoculase convingerea că, asemenea ciumaţilor, îi condamnasem la moarte pe cei atinşi. Prin noi venea pieirea

semenilor, iar împotriva acestei destinaţii pe care o aveam eram neputincioşi. (Oare? – întreba muşcător un glas din ce în ce mai auzit în interiorul meu.)

În învinuirea de toate zilele că împreună cu George Fonea — prezent în toate interogatoriile şi pe banca de acuzare de parcă nu era în mormânt, ci în altă celulă – stârnisem, prin venirea în ţară, pe foştii prizonieri să iasă din bârlogul în care, izolaţi vegetau, nu era oare şi o umbră de adevăr? Aminteşte-ţi, îmi spuneam, cum îţi scria Octav: „Prin tramvaiele în care mă întorceam acasă, încărcat de umiliri şi compromisuri, mi se părea că eşti de faţă şi mă priveşti; nu ridicam ochii de teamă să nu-ţi văd privirea de judecător”.

„Pentru alţii împlineai oficiul de judecător” – îmi spuneam – „dar pe tine cine te judecă pentru suferinţa pe care ai adus-o în lume?”

Începusem să mă învinuiesc tot mai insistent şi mai necruţător, contaminat parcă de modul în care eram acuzat oficial, dar nu pentru a-mi descoperi vreo vină faţă de regim, ci faţă de oameni. Din ce în ce mai des, speculaţiile mentale, desfăşurându-se independent, ca într-o casă fără stăpân, conduceau irevocabil la ideea că dacă două instanţe adverse de judecată (a victimei şi a puterii) acţionează la fel de necruţător – una din hipersensibilitate, cealaltă total insensibilă la responsabilitatea umană – omul va fi nimicit şi numai harul divin îl mai poate salva. Cine ştie a cui mai era vocea interioară care încerca să conteste verdictul?! Dar cum putea să fie împiedicată acea „nocivitate” când, în lumea noastră, simpla existenţă devenea primejdioasă pentru cei din jur?... Prin sinucidere?...

— Preferi să exişti primejduind?

— De când şi de unde a trăi este o vină? – repeta, negăsind argumente mai convingătoare, prima voce.

— Nu numai în fortăreaţa «puterii supreme» domină această optică, dar şi în sufletul tău simţi vina de a-i fi vătămat, trăind, pe cei apropiaţi, chiar dacă n-ai comis, după judecata celor de afară, lucruri reprobabile.

— Răul e în sistem. Numai el a alterat totul...

— Dar vai de acela prin care vine pieirea omului!...

Anchetatorul mă chemase odată numai ca să mă anunţe (exact cum mă temusem): „Vom preda noi Academiei opera lui George Fonea”. Capacitatea lui de răutate era nelimitată.

Aşadar, şi pictorul Danu şi suava poetă – prietena lui care ademenea cu degetele ei harnice răsărituri în piese rare de tapiserie şi care se apucase să-i bată poeziile la maşină – erau pe undeva pe aproape.

„Dacă aveai minte, nu-l lăsai pe Danu să rezolve el problema manuscriselor; i-ai fi scăpat pe cei vii de puşcărie, şi ce-a lăsat mortul, de nimicire”.

O dorinţă imensă de răscumpărare şi ispăşire se ridică în suflet, înviorându-mă şi luminându-mă ca un joc de ape. Capacitatea de suferinţă era singura resursă de care mai dispuneam pentru a mă putea salva. Nu pentru mântuirea mea, ci pentru eliberarea celor care umpleau firidele acestei închisori şi erau chinuiţi noapte de noapte pe rangă, în subsolul maşinilor puse sub presiune ca să acopere ţipetele femeilor şi bărbaţilor înainte de a leşina.

Eram în stare să cerşesc în genunchi: „Faceţi cu mine orice, chinuiţi-mă sadic, săturaţi-vă de pofta de a tortura, dar daţi-le drumul; deschideţi poarta, să se întoarcă oamenii acasă!”

— Eşti nebun! Numai donquijotismul te mai poate mobiliza. Dar vezi-te că eşti uscat; n-ai capacitatea de-a crede! Luciferismul te împiedică să devii o caricatură, dar nu-ţi va fi hărăzită o altă împlinire decât aceea de a deveni o mască – îmi spunea vocea mea interioară.

Dus la aer, în curţile de beton acoperite cu plasă metalică, văzui, după scoaterea ochelarilor orbi, cerul de vară topit de soare, copleşind cu lumină lumea de coteţe şi paznici şi brusc mă cutremurai de grozăvia unui gând nou: cum de primea să mă lumineze soarele, cum mă suporta, când nu puteam scăpa pe nimeni din cei ce-şi pierduseră libertatea din cauza mea; când jertfa pe care eram pregătit s-o dau nu folosea nimănui; când eram mai inutil decât firul de praf lipit de beton din risipa de păpădie care asigura perpetuarea acesteia în oraşul de piatră? Ce sens mai avea existenţa care doar o primejduia pe a semenilor şi în care nu rămânea loc pentru disponibilitatea de răscumpărare?

Sub acel bombardament solar am început să gândesc şi să răzgândesc ideea de „a ieşi din scenă”, pentru a împiedica folosirea mea împotriva oamenilor; deoarece chiar şi negând că l-ai fi cunoscut pe cel de care erai întrebat, el tot ajungea să fie suspect.

După două săptămâni de deliberare, soluţia autonimicirii îmi părea logică şi meritată. Dar cum? Încercarea repetată de a mă îneca cu apa de băut nu ducea la pierderea reflexelor de închidere a unor supape. Spânzurătoarea, chiar cu funie de mătase, îmi repugna estetic, chiar dacă m-aş fi putut sustrage controlului nevăzut.

Tot ieşirea la aer îmi sugeră soluţia: acoperişul crenelat, ca de turn! O săritură la trambulină de acolo „din cer” şi, pe scările de piatră, te faci ţăndări ca un pahar!

Începui să gândesc în amănunt execuţia: devenise misiunea cea mare, ultima, dar şi mult mai dificilă decât cele din război.

Dacă o ratam, mă păştea nebunia. Nu mă mai suportam. Libertatea, cu care nu ştim ce să începem, îmi fusese totuşi visul cel mai de preţ şi tocmai împotriva libertăţii oamenilor greşisem. Nu mă dovedisem vrednic de ea şi pentru aceasta trebuia să mor.

Conştiinţa mă strivea. Dacă ar fi fost neîntinată, suferinţa impusă ar fi putut să fie dusă, cât mai aveam – vorba lui George – praf în prăfelniţă. Dar aşa, era iad. Sinuciderea constituia însă, după credinţa mamei, un păcat de moarte, o osândă veşnică. Dar nicio osândă nu-i mai grea ca a propriei conştiinţe şi niciun sentiment nu-i mai umilitor decât să asişti la desfigurarea omului prin om. Hotărârea fusese luată. Întrebarea era cum puteam să ajung pe scara de incendiu, prinsă în zidul cu crenele. Şi cum câştig câteva clipe să mă distanţez de gardianul atlet (şcolit îndeajuns ca să-şi imobilizeze victima) care mă va purta de braţ după ce-mi voi fi pus ochelarii de orbi înainte de părăsirea curţii. Trebuia calculat astfel încât el să fie angajat în urcuşul scării, să nu mă poată prinde de turul sau de cracul pantalonilor, perspectivă cumplit de ridicolă. Urma deci să stabilesc dinainte: când îmi smulg ochelarii? (Oricum, după ce m-oi elibera din strânsura gardianului.) Dar cum scap de el? (Lovesc?) În drum spre scară, sau întorcându-mă brusc după ce am trecut de ea? Voi reuşi, cu ochii legaţi, să declanşez totul în clipa optimă? Trebuia avută în vedere prezenţa simultană a cel puţin încă unui însoţitor, judecând după paşii auziţi în timpul programului. Gardianul care supraveghea de pe puntea aşezată peste cutiile de beton n-o să aibă timp să le vină în ajutor? Nici compania de alarmă a închisorii care exersa în spatele curţilor… sau şefii pe lângă care treceam, urcând scările de piatră, pe

care nu-i vedeam, dar îi simţeam? Comandantul închisorii, textilistul ilegalist, tovarăş al lui Dej, în uniforma nouă, albăstruie, de miliţian, zelosul rotofei care lumina cu reflectorul zidurile celulei la percheziţie, prezent la cel mai neînsemnat incident ziua şi gazdă săritoare la protocoalele de noapte din subsolul „căutării adevărului”, îmi va acorda, luând iniţiativa prinderii mele, câteva clipe.

Trebuie să-i învinge pe toţi laolaltă, cu tot sistemul de specialişti ai gratiilor, zăvoarelor, ochelarilor orbi şi ai torturilor gândite pentru om.

...O clipă... cum e mai spornic să urc: treaptă cu treaptă sau în salt (cât pot apuca din fuscelele vopsite în ocru ale scării?) ... Excludeam mişcările în plus, încercam variante diferite, cronometram mintal, de probă lipeam altfel peliculele fragmentare, totul pentru a câştiga cele câteva secunde peste limita alonjei temnicerului, ca apoi să lansez sprintul final, nu pe o pistă clasică, ci în sus, peste crenel... în gol.

Tocmai după ce gândisem minuţios şi cu acurateţe clipele ultime, ratai startul în două dăţi: o dată din frică, altă dată din prea mare concentrare şi ajunsei iarăşi în celulă. La aer nu ieşeam în fiecare zi. Nu mai puteam mânca...

— Îndoapă-te cu forţa, vierme, ca să câştigi bătălia cu Goliat! – îmi ziceam în sinea mea.

Mă concentrai pentru proxima ieşire... cu orice preţ, în orice împrejurare... Se închideau şi se deschideau uşi, semn că începuse programul... Brusc fu deschisă celula. Sării cu spatele la uşă aşteptând ochelarii... Mişcare în spatele meu... dar uşa se închise cu zgomot. Mai putui să iau notă de expresia festivă a unui bărbat albit care se îndreptă spre mine, ca şi când ar fi trecut in revistă compania de onoare. Îmi întinse mâna cu demnitate prezentându-se: Generalul de armată... Mi-a explicat că-i scrisese lui Dej pentru o întrevedere care să ducă la ieşirea din impasul politicii interne şi externe, oferindu-şi colaborarea. Ce ştiu neisprăviţii ăştia de protocol?! Se plângea. Eu nu mă formalizez. Voi aştepta întâlnirea şi aici. E vorba de datoria faţă de ţară!...

Din nou zăvorul... în sfârşit...

* * *

Începeam, cu durere şi grea neştiinţă, o altă existenţă. Tărâmul pe care căzusem se plăsmuia din forme cunoscute în

combinaţii inedite, saturate de o cumplită durere. Mintea şchiopăta ca o pasăre cu aripi rupte, împuşcate. Moartea, obsesia vieţii trecute, era prezenţă neîntreruptă… de faţă chiar, dar nu în raza ochilor care deprindeau anevoios iarăşi văzul, ci undeva după umăr, însă mai aproape decât inima de care uitasem. O rugam mut şi gemut să mă ajute la trecere, fiindcă nu ajunsesem deplin „dincolo”, mă împiedicasem de o aripă de înger. Din anticamera cu 40 de paturi albe în care mă găseam, pândeam cu intermitenţă (fiindcă mai încercam şi la alte punţi, poduri sau ape) trecerea: pot să intru? Întrebam în faţa uşii deschise, încurajat că eram singurul candidat…

„Aşteaptă să fii strigat, deliberăm tocmai”, îmi răspundea o voce tânără, dar obosită foarte. Mă grăbeam să dau oasele rupte în primire, ca pe-o legătură de vreascuri greu de dus; nu puteam sta în picioare şi nici jos sau culcat.

Oasele se fărâmaseră în mine cum se fărâmă în traistă covrigeii colindaţi pe care ai căzut urmărit de zăvozi. Zăbrelele şi zăvoarele erau tefere însă! Dar ştirile din jur erau oare reale? Adevărate sunt numai plecările, îmi şoptea careva… de pildă spre „lavra slavonească”. Paznicii de noapte pe ziduri loveau în fiecare ca-n clopote. Slăbănog, mereu neliniştit, dar fără să mai ştiu de ce, cu toiagul de pelerin rupt, aşteptam îndelung în faţa porţii închise. M-aş fi întors spre „singurul prieten” – moartea –, dar încercările de a-mi vedea înşoţitorul faţă către faţă depăşeau registrul durerii pe care o purtam în loc de trup… Când se deschidea poarta unei mănăstiri cunoscute, fostă lagăr, obosiţii pelerini erau primiţi pentru a fi modelaţi în lut de ceata meşterilor cu plete şi bărbi colilii, ei înşişi scurşi din ceara lumânărilor grele cum sunt cele de la nunţi.

Îmi aşteptasem zadarnic rândul; nu eram dintre cei cu statut, îndreptat altundeva, spre o poieniţă înnoptată, mi s-a luat măsura gropii cu o pocie, dar am fost amânat „până va fi gata balada” ce urma să fie citită în loc de slujbă în faţa gropii deschise.

Cu timpul nu mai puteam pleca nicăieri: se trasau alte graniţe… sau mi se retrăsese mie permisul de a-mi găsi singur trecerea în altă lume? Mai era un fir de speranţă: moartea se strecura uneori prin încăpere să asiste – ca şi „măştile” – când nedumerit nu mai deosebeam piciorul încredinţat de cineva să i-l cruţ de piciorul meu sau când „omul măştilor” dădea alarma

strigând: Uitaţi-l! Aruncă tot de pe pat şi încearcă să sară şi el! Pleca însă de fiecare dată, când masca de afară, agresivă ca un gânsac, ameninţa: Să nu-i dai să se spele pe dinţi! Sau: Fă-ţi bagajul, că aduc, în locul tău, pe leprosul buzat de alături, să-l păzească! Învăţasem de la „gânsac” că „buzatul”, adus special de la leprozeria din Tichileşti, fiindcă era mare de umplea singur o celulă, o să mă ţină în braţe şi-o să mă bată de trei ori pe zi pentru că voiam mereu să sar. O să-i dau mâncarea mea şi o să-mi dea pace, mă apăram eu, copilăreşte, de fiecare dată.

Gardianul gânsac, care, de câte ori mă lua cu brancarda, le striga celor doi sanitari vărgaţi: „Aruncaţi-l la canal! Să nu-l mai aduceţi înapoi!”, îşi scoate uneori masca. Mai ales după ce dispărea şi omul lor.

— Mare tâlhar trebuie să fi fost la viaţa ta!... Când veneau cei mari ca la circ să te vadă, nu ştiai să răspunzi cum te cheamă, dar de ruşine schimbai dibaci vorba şi apoi, ca la atac, pe ei...!

— Dar eu ştiu cum mă cheamă! – protestam prompt, spunându-mi ca la şcoală numele şi prenumele, cu acel neînţeles 1958 la sfârşit, pentru a para orice insinuare.

Rămânea de văzut dacă 1958 făcea parte din identitate, precum cifrele purtate pe îmbrăcăminte de „catorga” lagărelor sovietice, sau era vreo găteală pasageră. Îl adăugam însă din motive tactice; mă apăram să nu fiu considerat nebun, cum surprinsesem din remarcile stângaci-disimulate ale medicilor (trei, patru, cinci sau şase la număr) făcute când veneau peste mine în celulă ori când eram dus cu brancarda de vlăjganii de la drept comun în sălile de operaţie sau în cele de pansament; vorbeau între ei când se curăţau tuburile de drenaj, introduse prin nasul remodelat (după ce fusese băgat sub frunte prin accident), pentru a fi evacuate cheagurile de sânge de la baza creierului sau pentru tratarea focarelor purulente ale membrelor. Vorbeau de toate, cum vorbesc părinţii care-şi închipuie că nu-s străvezii pentru ochii inocentelor odrasle, plăcându-le foarte să se ocupe, cu un aer superior, şi de mine.

— Acum ştii cum te cheamă... nu? Ai fost doar student, şi nu unul de duzină...

Ca să evit şirul pedant de întrebări, spuneam fără să respir tot ce le plăcea să audă (numele şi prenumele, urmat de 1958), ca şi cum, fără aportul lor, nu aş fi ajuns niciodată la această carte de vizită. Tainic, la rândul meu, începeam să adun dovezi despre

sănătatea lor psihică. Întrebarea „În ce an suntem?” constituise prima probă a anomaliei. Noi, oamenii, presupunând că şi „lumea lor” s-ar include aici, putem fi: în casă sau afară; în libertate şi detenţie; în groapă sau undeva sus… dar… în an?! Afară de cazul în care formula asta ar face parte dintr-un cod necunoscut de mine deocamdată.

Starea lor era însă mai îngrijorătoare decât bănuisem eu la început… Se hazardară să mă întrebe şi în ce lună eram. Îmi stăpânii, din politeţe, zâmbetul. Dar încurcăturile abia începuseră şi, ca toate cele omeneşti, ameninţau să se complice la nesfârşit. Se dovedi că luna aceea avea şi un nume, „august”, de pildă; dar un singur august nu le era de ajuns; ei voiau cincisprezece; se ajunsese astfel la 15 august, subdiviziune pe care o adăugai, după ce o buchisii şcolăreşte, la pomelnicul crescând al identităţii mele.

— Dacă azi, joi, să zicem, e 15 august, spune-ne în cât avem mâine? – mă întreba, în chip de şef de comisie, unul dintre ei.

— Joi, 15 august – răspundeam, în limbajul codului, sigur de succes.

— Fals! Vineri, 16 august…

— A… da! vineri, 16… – mă corectam eu, vrând să las impresia iniţiatului în hieroglife…

— Şi poimâine?

— Vineri, 16.

— Sâmbătă, 17… Dacă sâmbătă e 17 august, în cât august e vineri?

— În 17 august… – deveneam eu nesigur după atât arbitrar!

— Formidabil! Eşti sub nivelul copiilor de grădiniţă: nu ştii să aduni sau să scazi cu unu!

Mărturisesc – îmi spuneam – că nu mai pot să înţeleg ce ştie un copil de grădiniţă… Hai să admitem că maşina de socotit e defectă! Dar faptul că eu ştiu despre mine, fără să-mi fi spus cineva în mod expres, că am: fractură de bază de craniu, de coloană, tibio-tarsiană (dreptul), coxofemurală (stângul), mai multe fracturi de bazin, plus zdrobirea zonei carpiene şi metacarpiene (stângă) dovedeşte că sesizez şi-mi însuşesc date noi, că gândesc, chiar dacă pistele activităţii mele psihice nu se suprapun cu ale celor ce-mi pun întrebări. Îmi spuneaţi – continuam aprins disputa imaginară – „că sunt un sac de fărâmături”, că „sun” când mă mişc, că mă pândeşte paralizia

dacă mă mai agit; dar ţinându-mă aici – pe aripa Securităţii a celularului Spitalului Văcăreşti – fără să fi adus ortopezii şi specialiştii necesari, vă împliniţi voi oare obligaţiile profesionale (să le lăsăm de-o parte pe cele umanitare!) la care aţi subscris? Cum îi spuneţi nepăsării afişate cu care m-aţi lăsat să aştept (aşa cum mă aruncaseră înspăimântaţi brancardierii-deţinuţi pe masa de operaţie) numai fiindcă apăruse în uşă comandantul închisorii de pe Uranus, care, răspunzător pentru ce se-ntâmplase în stăpânirea sa, venise să se asigure – ca şi la şedinţele de tortură – dacă victima mai trăieşte, atât cât este necesar pentru anchetă; urmând ca numai după aceea să devină oricine liber ca pasărea să-şi facă mendrele cu ea, fără să mai dea cuiva socoteală! Strigasem, mă văitasem, cerusem ajutor, să vină să mă aşeze cineva, să-mi administreze un calmant, eram de-acum în incinta spitalului, în orele de serviciu; nu ca în restul timpului, zăvorât pe coridorul special al Securităţii.

Poate că în textilistul ilegalist, rămas mut şi nemişcat pe locul în care mă zărise în primul moment, se mişcase totuşi o amintire umană, deşi în întrecerea zeloasă de a nimici duşmanul de clasă se blamase că era obligat să asiste neputincios la spectacolul „eliberării” mele. În acea zi, se agitase înfierbântat, trimiţând pe acoperiş şi alţi urmăritori; interzisese circulaţia străzii, îndepărtând mulţimea; ordonase companiei de Securitate să mă prindă în foi de cort, când voi sări – în intenţia de a evada – în stradă; iar atunci când apărusem pe crenelele de deasupra scării, reuşind să le scap urmăritorilor, strigase, în corul celor ce urmăreau neputincioşi scena: nu sări!... nu sări! Nemulţumit de priveliştea celor ce urlau, ca o haită la lună, le întorsesem spatele, încercând încă o dată să scap cercului de vânători şi hăitaşi, dar, răzgândindu-mă brusc, sării, ca la bazinul de înot. Se pare că în cădere s-au frânt însă tensiunea, elanul şi încordarea aprigei şi prelungitei lupte, ca în trupul unei păsări împuşcate în zbor; mă prăbuşii inert, prinzându-mi piciorul drept sub corpul izbit (ca un sac de pietre scăpat pe caldarâm), întorcând articulaţia gleznei pe dos, ca labele păsărilor înotătoare, în timp ce un reflex de apărare proiectă braţul stâng să amortizeze izbirea capului. Dar oasele mâinii se rupseră ca vreascurile uscate şi, în izbitura înfundată, se fractură baza craniului, aşchiind fruntea sub care se înnoptă

totul.

În această reconstituire aportul propriu se dovedi neînsemnat. Era zona în care pelicula memoriei se voalase sau poate, sub tensiunea maximă, mecanismele se blocaseră, nemaiînregistrând nimic. Din toate datele aflate (unele servite ca acuzaţii ale tentativei de evadare, altele afişate din mândria de a fi fost de faţă la un spectacol unic, altele venite din partea celor încremeniţi de ceea ce i se putea întâmplă unui semen) se confirma scheletul desfăşurării faptelor, restul rămânând la îndemâna subiectivităţii „spectatorului”.

În galeriile surpate ale memoriei, cu tot zelul depus în explorarea lor, nu regăsii decât gâfâitul fierbinte al urmăritorilor, al haitei dezlănţuite; fără să-l fi putut însă localiza în timp, poate pentru că el mă însoţise continuu.

Dezastrul căruia îi supravieţuisem sfâşiase şi plasa excesului de sensibilitate morală în care mă încâlcisem încercând să parez loviturile samavolnice.

În vederea „reconstituirii istorice” urma să duc lupta cu durerea trupească ce mă apăsa ca un moloz, chiar dacă trebuia să-i dau tributul în toate zilele ce vor veni. (Să nu mi se ceară să plătesc, după legea dreptăţii, în vecii vecilor, pentru că am surpat templul în care am fost adus să slujesc!)

Alaiul medical se oprise ca la o apariţie neverosimilă, surprinzându-mă în timpul repetatelor încercări de a mă ridica.

Ajutat de dreapta, singurul mădular rămas teafăr ca să-mi binecuvânt viaţa şi adversarii, încercam să întârzii cu o clipă căderea.

Spectatorii neaşteptaţi vorbeau, amestecându-şi glasurile, despre ceea ce se va repeta mai târziu în formularea colegului lor care încercase să-mi refacă glezna: e rarisim ca un asemenea caz să se mai ridice la verticală. Înălţarea se făcea sprijinit doar pe dreptul, abia eliberat din chinuitoarea cizmă de gips. Mă plânsesem luni de zile – fără să fiu luat în seamă – că mă înţepa un cui în măduva piciorului. Abia la sfârşit au constatat că în carcasa cu puroi stratificat era un ţurţure de gips care pătrunsese în fractura deschisă a gleznei. Misiunea imediată – şi aceasta fără aviz medical – a fost să-i smulg milimetru cu milimetru gleznei drepte, anchilozate prin îndelunga gipsare, unghiul necesar mersului viitor, fiindcă piciorul stâng, scurtat prin fractura de şold cu aproape zece

centimetri, nu putea fi angajat într-o asemenea întreprindere.

În suita pregătirilor pentru viitor se succedă şi condamnarea la 18 ani de detenţie, cea mai mică pedeapsă, se pare, din lotul din care fusesem disjuns.

Arion – aflat în sala de aşteptare a tribunalului militar în care fusesem depus pe brancardă, în timp ce gardienii mă urmau ţinând două cârje desperecheate cu care aveam să intru în şedinţa de judecată –, bucurat de revedere, şopti:

— Eşti nemuritor, frăţioare! Până nu-ţi vei îndeplini chemarea pe pământ, nu poţi da în primire!

Dădui să-l întreb despre el, dar gardienii întărâtaţi îl îmbrânciră în zid, în timp ce însoţitorii mei mă introduseră în sala mare, cu publicul agitat brusc de o asemenea apariţie. Atent să nu mă prăbuşesc în mersul nesigur spre boxa acuzaţilor, văzui în treacăt figuri cunoscute, o galerie de expresii care se luminaseră spastic, dorind să arate bucurie sau ceea ce se poate afişa în grimasa unei astfel de revederi. Doar chipul surorii mele, numai ochi, fără zâmbet şi agitaţie, rămase în afara ramei cu chipuri ilar-mişcate, pe care o reţinui ca pe o fotografie, spre a o descifra mai târziu.

În fundalul înalt, inundat de roşu sângeriu, încremeniseră ca nişte pete întunecate uniformele fără chip ale magistraţilor.

Asesorii, militari-ofiţeri de grăniceri, făceau o figuraţie inocent reprezentativă.

Se repetă placa învinuirilor fabricate pentru duşmanii poporului.

Audierea martorilor îmi prilejui revederea cu avocatul Lunaru, cunoscut din greva foamei de la Oranki şi din procesele-spectacol în care se exersa, cu alţi jurişti prizonieri, pledând în cazuri imaginare. Confruntările lor de iniţiaţi ofereau atunci publicului captiv compoziţii de viziune, spirit şi subtilitate, pentru elucidarea cazurilor în litigiu.

Dezinvoltura cu care începu de data asta Lunaru, relatând întâlnirea întâmplătoare de la Universitate, nu conveni tribunalului şi, ca să strecoare îndoiala asupra firescului şi lipsei de importanţă juridică a discuţiei, îl opri întrebându-l dacă nu-şi mai menţine declaraţia de la dosar.

— Ce declaraţie? – se nedumeri cel întrerupt.

— Martorul e somat să declare în faţa instanţei dacă-şi menţine declaraţiile semnate din dosar.

— Da, ceea ce este semnat de mine – adăugă el, prevăzător.

— Acea declaraţie ne este suficientă – insinuă viclean preşedintele, satisfăcut că provocase confuzia publicului.

Confruntarea cu Arion deveni, prin felul lui tranşant de a reacţiona, mai spectaculoasă. Încercând să infirm învinuirea (singura concretă în actul de acuzare) îl întrebai, prin intermediul preşedintelui, pe martor, dacă putea fi organizată de mine înmormântarea lui George Fonea, asistată şi subvenţionată de Asociaţia Nevăzătorilor, al cărei salariat fusese.

— Nu învinuitul, ci eu am organizat ceremonia – răspunse el.

Sala dădu semn de aprobare admirativă faţă de ţinuta cavalerească a martorului. Arion răspunsese exact cum mă temeam că ar putea să răspundă, judecând după firea lui, şi nu cum speram să declare având în vedere consecinţele unei asemenea poziţii.

— Cu cine ai organizat-o? Cui şi ce roluri ai încredinţat? De la cine ai primit banii pentru lumânări şi flori?

Erau întrebări „fireşti”, la care Securitatea voia răspuns pentru a dovedi, în sfârşit, existenţa „organizaţiei”.

Urmă rechizitoriul procurorului, un tânăr zelos, în uniformă de ofiţer superior, cu gestică eroică şi imaginaţie aprinsă, care-mi spori biografia cu temerităţi şi acţiuni scelerate, aducându-mă din prizonierat cu şapte ani mai devreme pentru a organiza acţiuni de subminare a orânduirii sociale, până când vigilenţa puterii populare reuşise să mă imobilizeze.

Apărarea din oficiu, încredinţată unui avocat cu tâmple argintii, spilcuit şi afectat ca o caricatură de franţuz, mă indignă în aşa grad cerşind circumstanţe atenuante pentru infirmitatea în care mă găseam, încât în ultimul cuvânt preşedintele mă opri la tot pasul, acuzându-mă că fac propagandă duşmănoasă şi ameninţând să evacueze sala dacă nu se păstra „buna cuviinţă”. Prin urmare, din variantele pregătite cuvânt cu cuvânt pentru zece, cinci şi trei minute, comprimai în ultima tot ceea ce mă împinsese – nu într-o criză de moment, ci deliberat – să sar de pe acoperişul închisorii.

În trecere spre ieşire, se mai lumină încă o dată, pentru câteva clipe, ecranul cu aceeaşi galerie de expresii cunoscute, ca şi cum s-ar fi repetat scena de la început, şi apoi reintrai ca într-o galerie în existenţa care-mi era destinată pentru zilele ce

vor veni.

CAPITOLUL UNSPREZECE
DESTRĂMAREA COVORULUI FERMECAT

Celula infirmeriei, o încăpere boltită pe aripa sudică a fortului, era situată între carcere şi celula zero (în care-şi aşteptau condamnaţii la moarte drumul spre Valea Piersicilor[168], unde avea loc execuţia).

Bolnavii, înghesuiţi pe paturile suprapuse, ajungeau aici epave, după ce boliseră îndelung pe secţii sau în reduit. Un singur pat era neetajat, cel din dreapta intrării. Pe el zăcea, fără saltea, un bărbat, între două vârste, cufundat parcă într-o meditaţie adâncă. Nimic din cramponarea jalnică de viaţă a confraţilor nu-l ajungea. Peretele, deasupra patului, până sub tavanul scund, era pătat cu sânge şi mucozităţi gălbui. Văzându-mă adâncit în această imagine neobişnuită, Radu Lecca, noul meu vecin, începu să mă iniţieze.

— E Romilă. Nu vede, nu aude, nu-şi simte picioarele; în schimb, restul corpului este de o sensibilitate bolnavă. Atins şi cu un pai, se ridică în aşternut, apărându-şi alarmat, cu ambele mâini, capul şi faţa în care a fost crunt lovit. Dacă se repetă un minut atingerea, panica îi scutură toată fiinţa şi se dezlănţuie în epilepsie. Torturat la anchetă, a fost aruncat acum câţiva ani în această stare pe patul de la intrare şi acolo a rămas. Nu are saltea, fiindcă ar putrezi sub el. (Dacă ale noastre parcă sunt pline cu băligar!) Specialiştii condamnaţi care au trecut pe aici spun că undeva, la baza craniului sau în zona de legătură a acestuia cu fosele nazale, e un proces purulent. Reflex, el încearcă să-şi dreneze focarul de infecţie şi strănută uneori în salve scurte, împroşcând în jur. Ceea ce captează peretele e tabloul istoriei lui; restul, invizibil, e respirat de cei din jur. S-au găsit printre aceştia puţini care să-l ajute dezinteresat. Cei mai în putere îi luau tain din porţie.

— Dar cum mănâncă?

— În starea de agitaţie de care pomeneam, i se pune lingura în mână. O apucă posesiv şi începe s-o mişte mecanic, în plan orizontal, între gură şi... până ajunge. Tot ce poate căra din hrana plasată astfel încât să poată fi încărcată în lingură e

---

168 În imediata vecinătate a închisorii de la Jilava. Acum se află acolo un monument ridicat în memoria lui Ion Antonescu.

deşertat vorace în gură şi înghiţit nemestecat. Pentru a nu se îneca, se creează pauze, îndepărtând castronul. Bineînţeles că mâncarea trebuie să fie fărâmiţată şi terciuită în prealabil.

— Mă asistaţi până pot îndeplini eu acest oficiu! Dreapta mi-e teafără. Cârjele mi-au fost oprite la uşă, dar, sprijinit de paturi, ajung până la el. Asta o să mă ajute să-mi rezolv şi problemele mele – adăugai, ca să-i spulber îndoiala.

După săptămâni, doream fierbinte un singur lucru; ca Romilă să fie aşezat în mijlocul sălii de solemnităţi a Adunării Naţiunilor, unde se discută neîntrerupt despre condiţia umană în secolul XX!

— Povestea „prietenului dumitale" are un epilog – reluă vecinul meu altă dată. Într-o zi, acum doi ani, după ce fusese scuturat de un acces, Romilă s-a ridicat în aşternut şi a vorbit! Parcă în seismul crizei se restabiliseră întâmplător contactele întrerupte ale complexului centru. „Domnilor – a spus –, îngăduiţi-mi să mă prezint!... Cu cine am onoarea?" Când se ajunse la numele meu, se interesă scurt: „Cel din guvernul mareşalului Ion Antonescu?"

Şi-a anunţat apoi teza pe care intenţiona să ne-o expună: *Perspectivele unei alianţe*. Începu, ca la catedră, citind din proza politică a lui Mihai Eminescu: cine se aliază cu Rusia se sinucide. După care, cu matură competenţă, se opri asupra articolelor lui C. Stere despre fatalitatea istorico-geografică a României, despre postura de insulă pusă-n calea lăţirii puterii din Rusia, indiferent cine o conducea în visul ei de stăpânire a lumii.

Întâmplarea asta pătrunsese ca o alarmă totală închisoarea şi stăpânirea se înghesui, cât ai bate din palme, în fereastră, dincolo de gratii, aşa că dizertaţia fu tulburată. Un ofiţer îl chemă la fereastră. Înţelese curând că nu mai poate umbla şi se tulbură privindu-şi picioarele oloage. Amestecul gardienilor şi comentariile lor îl făcură să constate alb că nu e obişnuit cu asemenea ton şi maniere. Larma oficialităţii îl îmbrânci în sine ca într-o bulboană şi neobişnuita ieşire se stinse într-un spasm epileptic.

* * *

Între şefii mărunţi de organizaţii ale fostelor partide ţărănesc şi liberal care fuseseră condamnaţi pentru că ajutaseră familiile deportate ale conducătorilor lor şi care mai găseau uneori energia să-şi dovedească justeţea vederilor politice acuzându-se

reciproc chiar şi când îi măcina fără cruţare duşmanul comun, se aflau în celulă şi ţărani de la munte, închişi fiindcă dăduseră întâmplător o bucătură fugarilor. Baciul de lângă Nucşoara figurase şi el în jurnalul fraţilor Arnăuţoiu în lungul pomelnic al celor ce-i ajutaseră şi, după prinderea „Haiducilor Muscelului”, ajunseseră în puşcării şi cei ce îi ajutaseră. Acest bătrân cu sprâncenele streaşină peste privirea cenuşie – cândva, la vremea lui, un brad de om, acum coşcovit şi surpat de câte pătimise în „colivia” stăpânirii, plânsese în ultima lui seară de pământean că moartea care-i dădea ocol nu-l cruţase de ruşinea de a fi fost spălat de murdărie ca pruncii neştiutori de către un domn din partea locului unde hălăduise. După cum va povesti acela mai târziu, ciobanul se stinsese încercând „să dea gură” ca pe timpul când, sprijinit în bâtă pe lângă mioarele prinse de vremea rea, îşi încleşta braţele, aşa cum făcuse mereu, pentru a-şi alarma fârtaţii la apropierea „lupului”.

Morţii erau dezbrăcaţi şi scoşi în coridor. Târât cu greu de nevoiaşii din jur prin uşa celulei – în clipa când aceştia, mânaţi înapoi cu înjurături, îl scăpaseră din mâini – ciobanul scoase din coşul pieptului, presat în cădere, un oftat greu. Temnicerii albiră la faţă şi ceilalţi îşi făcură cruce.

Uneori, din celula vecină, ne ajungea zornăitul de lanţuri. Părea o rostogolire de zaruri satanice. Vedeam în somn hlizindu-se tartorii iadului şi răsturnând zarurile sub steme din tigve omeneşti, asemenea trişorilor care, suspectându-se reciproc, le răstoarnă din ceşti.

— N-aţi încercat să luaţi legătura cu condamnaţii la moarte? – îmi întrebasem repetat vecinul... Vor fi având să mai spună ceva...

— Ce să mai aibă de spus despre această lume care le ia viaţa şi le face un infern din răgazul ce-l mai au?! – mi-a răspuns... Iarna trecută le-au scos geamurile din ferestre. Gardienii îşi începeau schimbul prin a tăbărî asupra lor. Cât aşteaptă? Uneori luni... Ce să spună... Despre ce se petrecea la ei ştim, ca şi din viaţa de dincolo, foarte puţin. Coridorul spre celula noastră e zidit. S-a mai aflat câte ceva de la cei cărora li se comutase pedeapsa capitală în închisoare pe viaţă. Doi tineri din grupul Lugojanu, transportaţi unul câte unul în celulele de dincolo de poartă, cu brancarda, ca să nu zornăie lanţurile pe coridoare, au povestit cum îşi aşteptau rândul. Un camion dubă

începuse să-i ducă pe rând spre Valea Piersicilor. La intervale scurte auzeau bâzâitul motorului apropiindu-se. Grupul de militari pătrundea din nou în celulele de aşteptare, verificând în şoaptă identitatea celui ce urma şi care mai avea de trăit cel mult zece minute. Cei rămaşi urmăreau încordaţi plânsetul motorului care se stingea, semn că acolo, în golul dintre pauze, moartea reteza firul sârmos al unei vieţi netrăite; şi iarăşi bâzâitul motorului îi căuta, apropiindu-se şi răscolindu-le ca un jet de apă tot ce mai rămăsese în cutia craniană. Din nou altul îşi scotea pentru ultima oară hainele şi, numai în rufărie de corp, însoţit de oameni ca şi el, începea călătoria neverosimilă spre o Vale a Piersicilor fără miresme şi corole de lumină, înghesuit de inşii în uniformă de stat spre marginea întunecată a unei prăpăstii. Un brânci în cap parcă (ţintise călăul în ceafă cu pistolul, fără zgomot) şi cel ce nu mai ştia dacă visează sau dacă trăieşte aievea aluneca aidoma unei stele căzătoare în golul universului.

În întunericul de pe pământ, o altă dubă se îndepărta, purtând rămăşiţele prin capitala ţării adormite, spre crematoriu.

După ce ne împărtăşea ceva, vecinul, Radu Lecca, tăcea îndelung.

— Meditaţi?

— Nu. Sunt ca o lampă uitată aprinsă; luminez ce cade în conul de lumină.

— Aşa a fost totdeauna?

— Sigur că nu. Altă dată investigam şi eu lumea cu bateria mea de buzunar.

Mă ridicam pe marginea patului să-l ascult, dar de cele mai multe ori nu mai continua. Reuşise să-şi păstreze mintea întreagă şi mă uimea, când izbuteam să-l stârnesc, prin cunoştinţele pe care le avea şi mai ales prin felul cum vorbea limbile de circulaţie internaţională, de parcă nu se interpusese golul început în 1944. Zăcea de ani, dar nu se plângea de nimic. Împiedicat în mişcări, ţinându-se de paturi, călca în drumul anevoios, dar obligatoriu, până la tinetă, fără să primească ajutor, pe vârful picioarelor înţepenite ca ghearele păsărilor moarte. Nu se amesteca, din dispreţ, în viaţa celorlalţi intelectuali care, obsedaţi de propria soartă, pierduseră sensul contactului uman şi nu mai ştiau decât să ia. Pentru oamenii simpli, chinuiţi de inactivitate şi înghesuială, era însă mai

accesibil.

Cornel Corcoţoiu, editorul nostru din lagărul de la Gorki, cel care, vorba lui Mihai Răducanu, se scălâmbăia să nu plângă, trecuse prin celula infirmeriei înainte de eliberare şi-l înviorase în mod hotărâtor. „Fără el aş fi renunţat să mai lupt contra anchilozei articulaţiilor”, spunea recunoscător.

Acum exersam împreună: eu fără măsură, el doar ca un exerciţiu zilnic. Cu toate acestea nu reuşisem să-l determin să-şi spună povestea, deşi pe-a altora o asculta atent. Între timp însă tot mai aflasem câte ceva.

Ridicat imediat de la Palatul Regal, după arestarea mareşalului Antonescu, fusese dus împreună cu principalii criminali de război, la închisoarea Lubianka din Moscova.

— Ne-au anchetat numai ofiţeri inferiori, pentru a-şi menaja grandomania şi a-şi sublinia ostentativ dezinteresul faţă de noi – mi-a spus odată. Cei mari ne urmăreau nevăzuţi, după cum se putea înţelege din tensiunea anchetatorului. Mareşalul şi-a păstrat tot timpul siguranţa şi demnitatea unui conducător de ţară, asumându-şi singur răspunderea de a fi ordonat trecerea Prutului şi continuarea războiului după eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei. N-am fost contaminat niciodată de cultul adorativ faţă de vreun om – ţinea să precizeze –, dar Antonescu mi-a impus prin liniştea dinaintea execuţiei. Singura mâhnire care l-a ros până la sfârşit pe mareşal a fost că, dintre cei pe care şi-i alesese să conducă destinele unui popor, unii nu ştiau să moară. Ba se văzuse la urmă chiar că slujiseră ambiguu, ascunzând neloial, sub girul său, intenţii şi acţiuni prin care urmăriseră compromiterea unor colaboratori de dinaintea lor sau supravieţuirea personală în dezastrul general. Ceea ce n-am priceput, spunea Radu Lecca, era regretul (de care mi-a vorbit mai ales în ultimele zile) de a nu se fi împăcat cu ceea ce numea el „copiii ăia” şi concluzia că „în cel mai nefericit caz, am fi căzut, totuşi, mai frumos”…

— Cum aţi ajuns, după studii strălucite, „comisar” al problemei evreieşti? – mă aventurai eu odată în viaţa lui. Era oare o modă nefastă a timpului?

— Indiferent de ce era sau nu era, noi am rezolvat-o fără să-i trimitem în lagărele de exterminare germane sau în zona frontului, ca să fie ucişi săpând şanţuri de luptă. Nu uita însă că, în afară de evreii aciuaţi cu timpul de pretutindeni, am primit,

prin presiuni externe, pe cei din Polonia, iar cei trei milioane de străini de rit mozaic care pătrunseseră peste tot, rămânând activ străini, constituiau totuşi o problemă. Apropo de rezolvarea noastră, „comisarul" bulgar, venit la Bucureşti într-un schimb de experienţă, cum se zice azi, a scuturat din cap: *U nas ne goditsea!*[169]

Nu uita cum au răspuns mulţi dintre ei ospitalităţii: unii acaparând bogăţii fără prea multe scrupule, alţii preluând funcţia de fermenţi sociali ai unor schimbări străine de firea noastră. De rolul jucat odată cu venirea ruşilor, să întrebăm în jur! Azi agitatori comunişti, mâine, după ce ne-au pricopsit cu această pacoste, poate anticomunişti, dar totdeauna oculta unei hegemonii universale.

— Autoapărarea pe care o sugeraţi e însă degradantă…

— Hai să renunţăm la acest chip simplist şi polemic de a pune problema! – mă opri el la timp. (Se umbla la uşă. Pocneau zăvoarele.) Să nu ieşi la vedere! – îmi spuse. E schimbul lui Ştefan. Se năpusteşte din senin asupra unuia, pentru ca să întreţină spaima. E varianta dură a Jilavei…

Locotenentul Ştefan, o brută roşcată strânsă în uniforma nou-nouţă, înainta cu voită agilitate jucându-şi umeri, piept, spate şi mâini, încântat de sine şi de teama pe care o degaja. Apoi, arcuindu-se ca pentru luptă şi micşorându-şi şi mai mult ochii porcini, se apropie de figurile supte şi decolorate. Inventariind colecţia de priviri sticloase, se opri asupra mea, rânjind satisfăcut:

— Cât ai să mai faci agitaţie, banditule… dumnezeii şi naşterea…!

Deschisei gura pentru protest, dar, cu un pumn înfipt sub bărbie, mă înghesui în intervalul strâmt dintre paturi.

— Scoate-l afară! – ţipă la gardianul din uşă.

— Nu pot merge – strigai eu, negăsind altceva să mă opun.

Paznicul, după ce se răsuci ca un titirez, îmi întinse cârjele din coridor şi, din două mutări făcute mecanic, eram singur în faţa ofiţerului care mă aştepta deja. Mă fulgeră cu o lovitură de-mi zbură cârjele şi, în timp ce încercam să mă adun de pe jos, el se depărtă fără să privească. Declarai greva foamei pe loc, cerând raportul comandantului.

---

169 *U nas ne goditsea*! (rus): La noi nu se potriveşte!

A patra zi apăru în celulă colonelul Gheorghiu, ilegalist din garda lui Gheorghiu-Dej, însoţit de locotenentul Ştefan. Raportai incidentul.

— L-ai lovit, l-ai înjurat? – întrebă amuzat comandantul, în vechea uniformă kaki, de croială sovietică, ţinându-şi mâinile împreunate sub pântecul lăsat ca un fund de sac cu un pepene alungit în el.

— Minte, tovarăşe colonel!

— Toţi cei de faţă au fost martori…

— Bandiţii ăştia o să ţină cu ofiţerul?… Ăăă? Citeşte-i!

Însoţitorul îmi aduse la cunoştinţă ordinul prin care eram pedepsit cu 5 zile de carceră pentru tulburarea ordinii.

La ora stingerii, gardianul îmi ordonă să-mi iau „salteaua” umplută cu rumeguş, aflată pe coridor. Primisem regim sever.

— Am amândouă picioarele rupte, iar mâna supurează, uitaţi!

— Dar ce-s eu, sluga ta… ca să ţi-o car?…

— Nu v-am cerut nimic, dar nu mă înjuraţi!

— Îţi arăt eu, banditule! – ameninţă el furios, trântind uşa.

Curând deschise din nou. Din coridor mă privea plutonierul Iamandi, secretarul organizaţiei de partid a închisorii, călăul condamnaţilor la moarte şi ofiţerul de serviciu al schimbului III. Venisem în Jilava în rondul lui. Îl văzusem – fără să fi ştiut atunci cine era – asistând în jilţul camerei de gardă la percheziţia la care mă supusese un subofiţer. Iamandi era ţigan, cu o faţă imobilă de asiatic. Fuma – adunat în sine – fără grabă, sugând nesătul prin carton toată firea ţigării. Încercam să surprind ce era neobişnuit la acest căpcăun mic de stat, dar teribil, înţepenit ca un idol. Nu mi-aş mai fi desprins ochii de la această mutră care ne ignora total, dacă nu m-ar fi revoltat felul cum zelosul gardian îmi arunca să îmbrac tot ce putuse sfâşia la control. Mă adresasem în două rânduri „idiotului” şi acesta îşi potolise, fără un gest sau alt semn vizibil, subalternul.

În noua celulă, îmi descususem vecinul, obsedat de neputinţa de a fi formulat astfel întrebarea, ce se ascundea în acel „om”. Acum mă privea ca din ceaţă, sprijinit pe picioarele crăcănate, mestecând repetat sub şapca lui cu stea:

— Ia-ţi salteaua!… (Ţiganul îşi avea pronunţia lui.)

— Nu pot… vedeţi… – explicam eu, încercând să îndepărtez primejdia.

— Aştept… aştept… aştept până când ai să poţi – repeta.

Sunetele-i tărăgănate trădau nu numai pe cel plătit cu 500 de lei pentru fiecare execuţie, ci un ins mult mai primejdios.

Din inima mea se revărsă brusc un val poruncitor: pălmuieşte-l... loveşte-l cel puţin o dată... oricât te-ar costa! Pentru toate vieţile stinse ca lumânările între degetele lui.

— Aşteptaţi, domnule hoţ politic! – i-am spus.

Cu schimbarea formulării se frânse şi împotrivirea inimii şi mă apucai să întind de sacul de rumeguş, ca de viaţa mea, ca de un hoit pe care-l treceam peste pragul de la picioarele cabrate ale călăului care aştepta.

* * *

În noua „vamă” cu zeci de noi cunoscuţi, bătrânul învăţător Suşală de la Domneşti mă privea ca pe un consătean. Cum mă vedea singur, venea, se aşeza pe pat şi-şi descărca inima, dar cu măsură, după program.

— Închisoarea din Piteşti era, când m-au adus pe mine, plină de ţipete de parcă-i pusese foc – îmi spunea; zi şi noapte... săptămâni.

Credeam că-mi pierd minţile. Visam năvăliri: tătari, turci... Instalaseră birouri de anchetă pe toate etajele. Se lucra în schimburi prelungite. Puşcăria gemea de ţărani care refuzaseră colectivizarea. Bătaia devenise legală ca şi în campania confiscării aurului, care premersese pe cea a pământului. Şi cărau într-una: cete după cete. Unităţi de intervenţie trecuseră la asaltul de noapte al satelor, înainte ca un alt 1907 să aprindă Bărăganul... Le venise lor rândul... N-ai fost în ţară pe-atunci. Ţăranii împroprietăriţi „revoluţionar” după august ’44 participaseră, mânaţi agitatoric, la lichidarea moşiilor. Denumirea de duşmani trecu apoi asupra chiaburilor şi iată-i pe ţărani uitându-se nesiguri, timp de câţiva ani, cum harnicii gospodari ai satelor ajungeau în sapă de lemn.

Apoi venise ceasul lor – al celor mulţi, folosiţi până atunci pretutindeni unde era nevoie de mulţime – să devină duşmanii poporului! Şi cine-i snopea în bătăi, umflându-le tălpile şi spurcându-i cu înjurături? Tineri anchetatori, dragul meu, în cea mai mare parte fii ai satelor, cărora stăpânirea le dăduse cizme, uniforme şi un trai mai bun. Ei loveau frenetic, dintr-un amestec confuz de conştiinţă revoluţionară şi înţelepciune ţărănească infiltrată în copilărie, cum că bătaia e ruptă din rai. Ţăranii n-aveau de ales. Nu le mai rămânea decât să se întoarcă în sat şi

să trăiască fără pământ... Dar tragedia abia acum începe: singurii oameni care munceau cu îndărătnicie, pândind reacţia naturii şi încercând s-o folosească pentru ca să-şi scoată din pământ pâinea, se mişcă în gospodăria colectivă fără inimă, aşteptând turmentaţi să se termine programul. Aşa se încuibează sărăcia nu numai în viaţa satelor, dar şi în sufletul omului. Ai să-ţi aduci aminte de vorba mea: într-un an, doi o să se spună pretutindeni: ţăranii se uită şi tac... cultura rurală a fost sufocată – oftă bătrânul – odată cu vremurile noi. Le trebuia proletariat! Portul, datina, cântul nu mai au făcător şi păstrător. Iar cu confiscarea pământului s-a retezat rădăcina vieţii străvechi de pe acele plaiuri. Omenirea nu ştie cât a pierdut întorcându-şi ochii şi refuzând acestui pământ dreptul la protecţie acordat valorilor naturale şi culturale. De nu s-ar mai trezi scriitorul ăsta! îşi întrerupse el tema, întorcându-se spre intervalul dintre paturile unde Ion Iovescu, cu care se ciorovăia, dar de care era nedespărţit, dormita aşezat pe podele ca să nu fie văzut prin vizor. Se vede că e din şes, scursură de la marginea culturii rurale. E aşa cum îşi numeşte cărţile (*O daraveră de proces, Nuntă cu bucluc*): balcanic, piperat şi pestriţ ca la bâlci. Auzi, s-ar vrea un Creangă oltean, ca şi când s-ar putea să existe cămaşă naţională bălţată ca o sorcovă!

Ion Iovescu îmi făcu cu ochiul din spatele vorbitorului. Prinsese tot. Nu mă amestecam în discuţiile celor doi. Intoleranţa era un mucegai al închisorii. Abătui discuţia. Pe mine mă acceptau, fiindcă veneam de „altundeva” şi nu trăiam, după părerea lor, pe pământ. Uneori le povesteam întâmplări de dincolo. La început câtorva (ziarişti, „moşieri”), a doua şi a treia zi cercul se mări şi, fără să ştiu cum, vorbeam pentru suta de deţinuţi (înghesuiţi în încăperea denumită altcândva „biserica III”) despre soarta mormintelor celor căzuţi în Răsărit, peste care intraseră tancurile sovietice, călcând în şenile crucile cu numele lor, răscolind şi nivelând împrejurimile şi brazdele sub care, după ce li se smulsese viaţa, li se surpa şi liniştea, vecia.

Aceeaşi straşnică putere se rostogolise şi peste ei, cei de faţă, înăbuşindu-le viaţa. Liniştea înfiorată însufleţi evocarea şi, fiecare atingând cu mâna pe cel din faţă, participa solidar, ca în biserică, la cădelniţarea prinosului de pomenire. Comuniunea binefăcătoare mă ajută să-mi amintesc că încetasem demult să mă gândesc zilnic la cei căzuţi, expunându-mă prin asta izolării

interioare şi rătăcirilor.

Din nou, odată cu povestirea întâmplărilor din război, consemnam reacţia feluritǎ a ascultătorilor: câţiva oameni simpli, uitând de sine, se închinau în momentele de tensiune ca totul să se termine cu bine; mulţi acceptau „programul” ca pe o eliberare de propriile gânduri – grijulii, cum sunt maturii care, trecând peste gheţuşul copiilor, se mişcă-nţepeniţi, ca să nu cadă – risipind zâmbete nelalocul lor, în timp ce jurnaliştii şi alţi intelectuali sceptici gustau satisfacţiile formale ale despletirii cu multiple paranteze sau mozaicul scenelor capricios ilustrate.

— Povesteşte-ne, povesteşte-ne! – începeau cu toţii în ziua următoare… Mai uităm de gratii şi de dorul de-acasă… şi de foame, şi de soare, şi de mândre bătăioare… – se completau unii pe alţii, mai în glumă, mai în serios, şi iarăşi urcam prin surpăturile din mine spre câmpurile de luptă de la Capela sau Krähnest, ori pe potecuţele munţilor Iaila către Ceatârdac, de unde privise bunul Dumnezeu din jilţul de piatră finalul balului de operă.

După mine, şchiopătând şi ei, veneau cei o sută de condamnaţi, ca o companie constituită din rămăşiţele altor unităţi, ori din contingentele mai vârsnice ale trenurilor de luptă. Băieţii mei din război le deveniseră, prin neasemuita lor tinereţe, dragi şi necesari. Primeau lumina lor, reflectând-o, ca în cosmica privelişte a nopţii, ascunsă de gratiile şi jaluzelele celulei, unde, în fiecare bob de lut, ardea o stea.

După săptămâni, fie din cauza povestirilor – cum credeau unii –, fie din alte motive, administraţia închisorii împărţi suta de deţinuţi, înghesuind-o în celule mici, vecine. Căzusem (pe lângă perechea dezbinată Suşală-Iovescu şi doctorul Serafim) cu „boierii”. Cei patru foşti moşieri erau un Rosetti, un Lambrino, Sighireanu şi Noica – din păcate, nu cărturarul. (Acesta din urmă, Constantin Noica, ajunsese altundeva: avusese domiciliu obligatoriu la Câmpulung şi citise împreună cu prietenii, potrivit unui năravmai vechi, una dintre noutăţile literare de la Paris, adusă în ţară de regizoarea Naţionalului, Marieta Sadova. Cartea cu pricina era Nopţile de Sânziene a lui Mircea Eliade, pe care oficialităţile române întârziau să şi-l revendice, considerându-l încă duşman.)

Urgisiţi pentru privilegiile lor din trecut, foştii moşieri nu se lepădau de sine, ci îşi cinsteau, fără aroganţă, numele. Inginerul

Rosetti şi Sighireanu atrăseseră stima celorlalţi acceptând să doarmă, fără rotaţie, direct pe scândură, sub fereastră. La stingere se pregăteau ca pentru un drum pe vreme rea, ridicându-şi gulerele şi punându-şi o pereche de ciorapi în loc de mănuşi.

— Cel mai mult îmi place la ei faptul că-şi căsătoresc odraslele în cercul lor de proscrişi – mi se adresă Suşală, pentru a marca începutul scurtei vizite „cu temă” prin care mă onora zilnic. Ai noştri, în schimb, care învaţă la Moscova, vin cu rusoaice de-acolo. De le-ar lua din dragoste, aş zice: „Hai! Fie!”, dar o fac, păcătoşii, pentru a se aranja, pentru carieră… Aici e buba: ne dăm după vânt; îl linguşim pe cel tare cât e în scaun şi-i întoarcem spatele de cum îi apune steaua… Ziceai că generalizez prea uşor, că altundeva e slăbiciunea şi tăria poporului nostru. Spune-mi dumneata: unde?! Hai să lămurim lucrurile acum! De-aia am venit.

— Am ştiut – încercai eu să mă eschivez. Dar nu ştiusem şi nici nu cred că am să ştiu vreodată. Acoperim o arie de suflet uriaşă şi poate că, în afară de dor, nu trăim nimic deplin. N-am fost niciodată lăsaţi de capul nostru, ca să ne arătăm în istorie, aşa cum ne-am arătat în geografie, de pildă, în peisaj… Constrânşi permanent, nu ne-a rămas decât să mai ajustăm ceea ce ni s-a impus. Am purtat măştile istoriei ca într-un spectacol; ca pe o recuzită scenică, pe care la sfârşit o agăţi în cui. Cu aceste măşti poporul nostru ar fi dispus doar să se joace, nu să se identifice, socotind că soluţia atemporală a omeniei dezleagă totul.

Sighireanu, evoluţionist-darwinist convins, aştepta nerăbdător să pun punct, pentru a mă întreba cum îmi reprezint eu trecerea vieţii prin toată scala care există.

— Toate modelele sunt date dintru început. Evoluţia e ciclul vital al fiecărei specii, rezultat din impactul cu mediul. Nu cred în trecerea dintr-una în alta – îl aţâţam eu.

— Dar verigile intermediare?

— Schiţe, variaţii pe temă pentru a exprima cât mai mult din nuanţele vieţii.

— Sunteţi îndrăzneţ – mă ironiză el. Să întorci spatele ştiinţei… Dar se opri, hotărându-se să repete:

— Nu înţeleg! mai „concret”!

— Proiecte… studii de atelier ale experienţei spiritului în

materialitate…

— Hm! Cu asemenea optică nu ajungem prea departe… Mai bine povestiţi-ne ceva…!

Rugămintea lui Sighireanu, acuzat de procuror că-şi făcuse gară personală în Bărăgan, nu suna totuşi a concesie. În ultima povestire aţi deschis 18 paranteze şi după trei zile cred că aţi închis numai 15, dacă am ţinut eu bine socoteala… – îmi spuse… Să vă ajut?… Din ciclul „cu temă”, deşi eu le prefer pe cele fără…

— Mai bine alt gen. Nu predominant-narativ, nici avântat-eroic. Un portret. Un de-alde noi, de ieri de azi, se amestecă Iovescu; unul cu care eşti obligat să trăieşti între gratii, pe care să-l bagi în mă-sa. Să-ţi spun de ce – opri el protestul celorlalţi. Te ascult atent şi nu ştiu dacă atracţia se degajă din personalitatea dumitale sau din substanţa epică. Nu-ţi face iluzii: nu te văd scriitor! Tăria pe care o ai e oralitatea şi experienţa de viaţă. Dar ai putea să-ţi găseşti scriitorul…

— De pildă pe dumneata! – pufni învăţătorul Suşală.

— De ce nu, bătrâne ştirb! Numai că n-ar fi uşor să le scot coturnii acestor eroi şi să le dau brânci să joace tontoroiul.

Portretul comandat este din perioada Malmaison, unde fusesem adus pentru câteva săptămâni din Spitalul Văcăreşti, la dispoziţia organelor de anchetă – începui eu să-mi pregătesc povestirea, localizând-o istoric înaintea condamnării.

— Arată-i – insistau la interogatoriul inutil ofiţerii străini adunaţi în biroul judecătorului de instrucţie – că n-a salvat nimic făcând pe cascadorul şi refuzând să recunoască, fiindcă avem de la ceilalţi tot ce ne interesa!

Ştabii se descotorosiseră de mine repede, de parcă i-aş fi putut infecta cu schilodirea şi plăgile mele sau, mai exact, ca şi cum ar fi avut în faţă un strigoi.

Din celula de la Malmaison la biroul de anchetă mă purtase în spate un plutonier tânăr, în noua uniformă albastru-fumurie; fie că brancarda nu era la îndemână, fie că el dorea să rămână în planul întâi în noua ţinută. Cu toate durerile provocate de un astfel de transport, mă mâhni faptul că punga purulentă, care colectase la încheietura mâinii stângi, se spărsese pe drum pătându-i barbar hainele. În acea perioadă doctorul închisorii, un bucureştean distins, tânăr, chemat să-mi facă pansamentele la două plăgi continuu supurânde, îşi declinase politicos

competenţa prin „lipsa indicaţiilor de tratament din partea spitalului Văcăreşti”. „Expuneţi piciorul şi braţul sub duş de câte ori aveţi nevoie”, a replicat el amabil la izbucnirea mea.

De altfel, şi „modelul” pe care-l găsii în celulă vădea spaima amestecată cu repulsie, provocată anchetatorilor de prezenţa mea. El, un avocat cu nume în barou, cunoscuse „tagma bandiţilor din care făceam eu parte, ca apărător din oficiu al unora” şi mă lămuri că era firească sila omului sănătos faţă de un specimen marcat fizic şi psihic.

În momentul în care gardianul mă azvârlise ca pe un sac pe patul zidit, tip sarcofag MAI, el, „modelul”, se strânse în colţ, apărându-şi faţa. Îl crezusem evreu, dar el era Amuza… Amuza întâiul, cum îşi completă el mai târziu cartea de vizită.

— De ce „Întâiul”?

— Fiindcă cu mine începe o dinastie, o elită de spirit, ajunsă la conştiinţa de sine.

— Dar de-alde noi ce loc ocupăm în universul luminat de noul astru? – mă informai cu prefăcută sfială.

— Sunteţi închinătorii spiritelor care acordă vieţii voastre un sens, salvându-vă din banal şi animalitate, repartizându-vă un rol în repertoriul universal, pregătindu-vă unii chiar să sfârşiţi ca martiri prin închisori.

— Aţi fost în război? – îndrăznii eu iarăşi. (Eram de aceeaşi vârstă.)

— Câmpurile de luptă sunt pentru voi, cei mulţi, ca să nu muriţi betegiţi în pat, ci romantic, „pentru ţară şi credinţă”!

— Dar libertatea cine v-o păzeşte? – riscai neisprăvit, stârnind viesparul.

— Aţi început războiul, criminalilor, şi v-aţi întors laş, cu comuniştii în spate, ca să ne strice nouă viaţa! – se indignă el necontrolat, dezlănţuindu-se…

Tovarăşul meu de celulă era plin la trup, fălcos ca un idol al opulenţei, dar mic de stat şi asta îl făcea să sufere cumplit, deşi îi era cunoscută toată galeria celor de-o seamă cu el rămaşi în istorie. Purta pantofi cu toc, pălărie tare, fular alb de mătase, dar şi o durere tainică, pe care mi-o împărtăşi mai târziu.

— Toate le-am aranjat: casă mare, biblioteca şefului meu de catedră, intrat în închisoare, nevastă cu situaţie – deşi nu-i bine să te încurci cu fata proprietarului, completase el ca pentru sine –, un copil excepţional de trei anişori… Dar am avut o perioadă

de orbire, atunci, cu cotitura: am mizat pe americani… Prietenul meu, la mii de ani lumină de posibilităţile mele, e ambasador în Franţa. El a nimerit-o: a ales ruşii, în timp ce eu sunt aruncat cu gunoiul societăţii.

— Gunoi! – îl sâcâii eu, cu intenţia de a-l face mai elocvent.

— Pe unde ai trecut tu, nici iarba n-a mai crescut.

— Interesant, dar de unde ştii?

— Te-am intuit din prima clipă şi nu greşesc.

— Dar ce pot face? Am încercat, conştient de nimicnicia proprie, să mă distrug, vedeţi doar…

Mă veţi întreba cum de-l suportam? Era primul om cu care împărţeam aceeaşi încăpere şi care-mi spunea deschis tot răul pe care-l gândea despre mine. El îmi oferea posibilitatea de a-mi verifica şi de a-mi exersa, după accident, toate facultăţile necesare pentru a-l desface din toate încheieturile, ca un prim exerciţiu de abordare, după ce mă desfiinţasem. Mă insinuam cu gândul în toate intimităţile lui, ceea ce în mod obişnuit îmi repugna. Îi dezorganizam apărarea lucrurilor celor mai ascunse şi-l dispuneam să se mărturisească. Reflectam asupra instrumentelor noi de investigaţie folosite, un arsenal bogat şi diabolic (pe care-l ignorasem), fără să mă scandalizez de faptul că-mi aparţinea; inventariam doar. E bine să ştim ce iese la suprafaţă după un asemenea seism! Şi apoi câte lucruri la care nici nu se gândesc să apeleze vreodată nu au „oamenii de treabă” în casele lor! Cobaiul meu descoperea, după ore întregi, „furtul prin efracţie” şi făcea crize violente de orgoliu rănit. Mă prefăceam, mă scuzam, îl asiguram, operam mutaţii de valori şi aşteptam noi revelaţii, îmbrobodindu-l de câte ori încerca să limpezească amestecul de idioţie şi scăpări de spirit care-mi era, după opinia lui, propriu. Se răzbuna pentru capcanele întinse, plângându-se administraţiei, chiar de faţă cu mine, că era ţinut în compania elementelor declasate, când, se ştie, locul lui era alături de conducere.

— Sâmbătă seară, acum două săptămâni deci – pardon… ce zi e azi?… Mă tâmpesc de când stau cu tine… –, întâlnesc pe Victoriei pe unul dintre colegii mei de facultate, un îngâmfat nesuferit, care, în câteva minute, îmi împuie capul cu nume de ştabi care-l rugau, îl consultau, îl invitau… Venea, cică, de la o recepţie… „Tu? Cum te mai descurci?”, se interesă el de circumstanţă. Îi ticluii şi eu pe loc o poveste ca să-l dau gata.

Vin, zic, de la Ambasador. Ghici cu cine am cinat?... Cu Stroe, colegul nostru... Da da, ăla plecat în Vest. Maior în marina engleză! Eveniment, nu? „Formidabil!” se cruci el. „Nu-i era teamă că o să-l înhaţe?” Cetăţean englez... misiuni importante... – strecor eu. Şi ne-am despărţit.

În noaptea aceea n-a dormit nimeni din Ministerul de Interne. Ăla mă denunţase imediat... Maiorul englez la Ambasador şi nimeni să nu-l semnalizeze?! Agent...

Duminică dimineaţă eram în baie, când nu ştiu cine sună. Nevasta nu auzea. Scot capul pe uşă: „Să trăiţi, să trăiţi!...”, se ploconeşte unul... „Domnule avocat, vreau să vă rog...” „Aşteaptă!” „Să trăiţi!”... După ce termin, îl chem. Iar: „Să trăiţi! ... Mă iertaţi că vă deranjez...”. „Spune, domnule, odată!”. Am desprins din toată slugărnicia etalată că şeful lui îmi cerea o consultaţie într-o problemă de drept. „Cine e şeful dumitale?”, l-am întrebat. „Comandantul secţiei de miliţie, să trăiţi, şi vă roagă respectuos să-l luminaţi într-o problemă juridică despre care trebuie să scrie un referat. Vă rămâne obligat”. „Secţia de miliţie sau...?”, încercase gazda să se lămurească. „De miliţie, să trăiţi!... Ăia te iau noaptea din aşternut: «Deschideţi, Ministerul de Interne!»... Ferească Dumnezeu de asemenea oaspeţi! Tovarăşul maior are şedinţă mâine la 9 şi s-a împotmolit în lucrarea aia... «Du-te – zice – şi roagă-l pe maestrul Amuza să-mi dea o consultaţie, şi asigură-l că n-am să-l uit! Nu uita să transmiţi omagiile mele domniţei!»”.

Nevasta, venită să le primească, îmi băgă în grabă mărunţişul pentru tramvai în buzunar şi-mi repetă din uşă: „Să vii repede să faci piaţa, că ştii că nu mă simt bine!”, când mesagerul (luându-l gura pe dinainte) ne asigură că nu era nevoie, fiindcă maşina aştepta în colţul străzii.

Abia urcat în maşina din colţul străzii, rolurile se schimbară, însoţitorul îmi înfipse un cot între coaste, mârâind: „Dacă te mai agiţi, o să te plângi că n-ai avut noroc! Ai înţeles?” „Înţeles, să trăiţi!”... Însă mai greu de înţeles e că nu trebuie să dovedească ei c-am comis o infracţiune, ci eu că nu am făcut-o.

Portretul comandat – mă adresai eu ascultătorilor – nu ar fi însă gata dacă nu v-aş reproduce dorinţa lui Amuza întâiul de la despărţirea noastră: „Să nu spui nimănui că am discutat împreună!”. Îl asigurai, deci, că nu eu îi voi lungi şederea în închisoare... „Ah, tot idiot ai rămas!”, se impacientă Amuza, fără

menajamente. Nu despre asta e vorba, ci c-am putut discuta, „c-am filosofat împreună”, că m-am coborât la nivelul tău…

— Maestre – mă închinai eu în final scriitorului Ion Iovescu –, consideraţi-o temă de seminar; refaceţi-o, ca să ne-o prezentaţi pe loc sau mai târziu!

— Prefer să-ţi fac în grabă o corectură sumară: pune-ţi eroul în pat lângă nevastă-sa şi lasă-i să discute, după ce el îi întoarce spatele, pretextând că-l doare piciorul, iar ea, muiată ca o piftie, se vrea mângâiată. Sau fă-l pe semidoct să-şi înveţe odrasla franţuzeşte, cu toate că ştiinţa lui nu depăşeşte merçi şi el, şi lasă-l să povestească în jur, în transă idolatră, despre iniţierea fie-sii…!

Ascultându-l, mă întrebam când îi relatasem doar lui acel caz, fiindcă, amănuntele solicitate le lăsasem, în relatarea adresată tuturor, simplu de-o parte, considerându-le balast sau concesii plate făcute gustului comun. Atunci când mi se mai recomandă să mă mai ocup în treacăt şi de tatăl fanfaron al eroului meu, despre care ştiam din prima mână că-i era accesibil oricui îi flata „ilustra paternitate”, ipostaza critică a maestrului încetă să mă mai intereseze.

Faptul că auditoriul, de obicei nesătul, începu să mă menajeze, reducându-mi programul de povestit, iar doctorul Serafim încetă să mă mai iniţieze în propria-i creaţie lirică din perioada *Convorbirilor literare* (ori, mai târziu, să-mi solicite teme) mă nedumeri. O percheziţie a gardienilor care surprinseseră, în ciuda măsurilor luate, că se transmiteau la perete[170], din celula vecină, scrisorile lui Eminescu (pe care noul venit, Florin Fonea, le înregistra minuscul pe flacoanele de medicamente pudrate cu d.t.t. pentru a fi apoi memorate) îmi dădu cheia grijii generale. Percheziţia începu brutal, prin înghesuirea efectivului spre fereastră, pentru a uşura capturarea materialului „subversiv”. Mă trezii pe pat, în atmosfera obişnuită, cu deosebirea că nimeni nu mi se adresa, deşi mă simţeam privit pe furiş.

În mintea mea însă era limpede ruptura dintre năvălirea gardienilor şi dispariţia lor. „Acces epileptiform”, îmi spusei, limpezindu-mi-se şi anumite scene confuze din trecutul apropiat. Doctorul, căruia îi dădusem de dimineaţă tema de poezie

170 Prin alfabetul Morse, instrumentul cel mai eficient de comunicare între deţinuţii închisorilor comuniste.

„primul sânge”, bucuros că găsise tonul (*Puls de viaţă din n-aude, dar n-a vede, dar n-a greu, / care treci prin seve crude tainele lui Dumnezeu...*), a călcat consemnul, socotind că poezia nu poate dăuna nimănui.

Doctorul Serafim – pentru cei din celulă: „iepuraşul” – era un interlocutor neobosit, cu excepţia a două sau trei zile după fiecare interogatoriu „supliment”. Fragil din construcţie, poetul suporta greu bătaia. Anchetatorul lui, speculindu-i punctul slab, îi umfla deocamdată „pălmile” şi tălpile, obligându-l să şi le răcorească atârnate, în poziţia înduioşătoare şi comică a iepurelui care şi-a ars lăbuţele străbătând o holdă în flăcări. Victima nu-şi făcea iluzia că-şi va putea salva casa – mobilul suprem al anchetei – pe care-şi puseseră ochii autorităţile locale, dar, fiind o natură problematică, plătea acest sacrificiu pentru a fi împăcat cu sine că nu-şi dăduse locuinţa degeaba. Ca să ilustreze inutilitatea oricărei rezistenţe în închisoare – dar nu şi dreptul acesteia la existenţă în viaţă şi-n poezie –, el ne povesti întâmplările a doi ţărani cu care stătuse pe rând, înainte de întâlnirea noastră. Ambii primiseră câte o scrisoare fatală, cu îndemnuri la solidaritate de la un vântură-lume, cunoscut din armată. Primul se speriase şi o pusese pe foc. Vântură-lume, arestat, mărturisi că scrisese mai multora şi adresanţii fură închişi. Ţăranul cu care stătuse iniţial doctorul era învinuit că nu predase misiva Securităţii. „Ai ars-o ca să ştergi urmele vinovăţiei”, i s-a imputat. Al doilea ţăran se dădea de ceasul morţii, muşcându-şi pumnii, că, în loc să pună scrisoarea pe foc, o dusese la Securitate şi era învinuit că nu întâmplător i-a fost adresată.

— Ce timpuri trăim – comentă, aşezându-şi familiar piciorul gipsat pe patul meu, Pretorian, ultimul adăugat efectivului nostru –, dacă asemenea cazuri – în fond tragice, fiindcă oamenii sunt smulşi de la rostul lor şi aruncaţi în puşcărie – ni se par floare la ureche în comparaţie cu ce s-a petrecut în celulele din jur în perioada ’49—52!

Apoi se opri, îngândurat, tocmai când începusem să sper că-şi va deschide sufletul. Fără să ne fi cunoscut, făcusem parte din acelaşi proces şi aveam nişte cunoscuţi comuni condamnaţi. Piciorul gipsat îi fusese vătămat printr-o defectuoasă împachetare pe rangă, axul de rotaţie al căutării adevărului din anchetele de la subsol. Era primul întâlnit dintr-o pleiadă de

tineri care intraseră de pe băncile şcolii, nu în focul războiului, ca noi, ci în concasorul postbelic. Aceştia visau mai puţin, erau mai intransigenţi, mai puţin dispuşi spre gratuităţi, dar şi mai puţin rezistenţi. Pretorian era matematician de vocaţie, cu sentinţe judecătoreşti şi argumentaţia strânsă, agresivă. Îmi părea mai aspru cu alţii decât cu sine şi, de aici, exagerând, îl suspectam de o umbră de fariseism. El, în schimb, mă suspecta de orgoliu.

— Nu aş fi încercat să mă nimicesc, dacă aş fi fost dominat de importanţa mea.

— Cea mai subtilă formă a orgoliului e aceea de a te nimici, când cadrul din jur încearcă să te surpe meschin! – îmi tăie el prompt retragerea. În afară de asta – încercă să lărgească breşa –, vă lipseşte dragostea creştină – simplă, bună, ziditoare –, dispunând numai de una general-umană, atât de abstractă că până acum n-am considerat-o posibilă. Altă dată, după interminabile discuţii şi analize, conchidea: „V-aţi exagerat vina din cauza izolării absolute a celularului subteran. Aţi fost un straşnic judecător, mânuind neiertător date imaginare, ce-i drept plauzibile, împotriva dumneavoastră înşivă, cel din ipostaza unui om viu care a devenit, prin asaltul puterii de stat, neajutorat. Am discutat, după vâlva acelei zile, căreia credeam că nu i-aţi putut supravieţui, cu unii care vă ştiau din spusele altora sau chiar direct şi înclin să cred că am avut dreptate susţinând că sunteţi o schemă. Să admitem, ideală, dar o schemă”. Şi, profetizând, adăugă: „Dacă veţi mai apuca să vă întoarceţi în viaţă – condiţionala e folosită doar ca să mă apăr împotriva acuzei dumneavoastră că sunt prea tranşant –, veţi vedea că izvorul suferinţei viitoare va fi dragostea pentru o femeie”.

— Cum va fi? – întrebai eu, sfios-copilărit, ca şi cum îl ascultam pe un iniţiat vorbind despre viaţa viitoare.

— Convins că puteţi da fără margini, visaţi să vi se dea fără margini. Setea de absolut e însă ridicolă – iertaţi-mi duritatea – în tiparul ciobit şi pe dinăuntru, nu numai exterior. Nu aţi deprins resemnarea (mă gândesc la înţelepciunea resemnării). Orgoliul vă va opri să întindeţi mâna să luaţi, iar de oferit, va veni oare acea pământeană pe care o aşteptaţi?! Tot ce-aţi suferit prin iarna polară, prin Siberii sau prin coteţele de care vorbeaţi o să vi se pară spălăcit în comparaţie cu ceea ce veţi

pătimi prin femeie. Această imensă nevoie de dragoste lumească vă va coborî în ochii celor pentru care eraţi punct de referinţă.

— Vorbiţi despre ceea ce ar putea fi ca despre fapte întâmplate, certe şi reprobabile, deşi setea de dragoste, indiferent de contextul în care s-ar desfăşura, e umanitatea (era să zic divinitatea) noastră. Dacă voi arde fără să mă umilesc, să cerşesc ori să-i limitez libertatea celei ce nu poate sau nu vrea să-mi răspundă, de ce pot fi acuzat?! Şi dumneavoastră mânuiţi date imaginare – ce-i drept plauzibile (ca să vă citez exact) împotriva unui om viu – cu deosebirea că acel om nu sunteţi dumneavoastră înşivă, ci un altul care ispăşeşte şi va ispăşi ceea ce i-a fost dat sau şi-a dat singur. Nu v-au învăţat încercările prin care aţi trecut, dacă prin structură nu v-a fost dată înţelepciunea de a înţelege, de a nu mai fi judecător?

— Există oameni pe care nu mă încumet să-i judec – se apără rezolut Pretorian –, deşi nelegiuirile lor întunecă mintea şi închipuirea: cei care au trecut prin reeducarea de acum zece ani din Piteşti. Acolo a fost iadul!... Dar nu un iad cu diavoli şi damnaţi, ca în reprezentările oamenilor despre cazna veşnică, ci un iad prolific, nemaiîntâlnit, în care tabăra întunericului se înmulţea continuu prin îndrăcirea damnaţilor, aduşi ceată după ceată. Celor apucaţi în cleştele torturii nu li s-a mai dat răgazul trezirii; coabitând neîntrerupt cu schingiuitorii, li s-a sporit sadic suferinţa fiind mânaţi din prăbuşire în prăbuşire până au fost transformaţi ei înşişi în călăii fraţilor lor. S-au produs, prin năprasnica violentare, mutaţii necunoscute în ontogeneza subiecţilor; substanţa umană dezarticulată şi mânată împotriva destinaţiei sale a scrâşnit şi a gemut, prăvălindu-se apoi în apocalips.

— Aţi fost de faţă... Spuneţi!

— Aţi fost de faţă la crizele proprii de epilepsie, spuneţi! – îmi întoarse el replica, întunecat, coborând vocea înceată la şoaptă fierbinte... Deşi acestea sunt monologuri de copil, în comparaţie cu spectacolul regizat ştiinţific al smulgerii din ţâţâni a sufletelor... Fiindcă era şi un spectacol în care toţi jucau, fără iluzii scenice, pentru câţiva nevăzuţi, prologul „omului nou”, început cu „botezul” în hârdăul de murdării şi cu „misele” atee, despre care ai auzit. Despre ce să-ţi spun? – îşi agită el, schimbat la faţă, braţul strâns. Ce gen te interesează? Familial?

... Relatări adulterine despre amorurile materne... paterne... incesturile *au ralenti* la care interpretul pretinde că a fost totdeauna prezent...? Vrei să-i vezi mâncându-şi propria murdărie? (Şi acesta, te asigur, e cel mai lipsit de importanţă lucru dintre cele pe care le-au făcut cu sine...). Vrei să-i vezi tocând bestial trupul celui mai bun prieten pentru a face din el schingiuitor de frate în vecii vecilor? Vrei monahi puri, puşi să se porcească între ei, sau drept-credincioşi suduind şi blasfemiind cu o inventivitate delirantă? Trupurile şi sufletele au fost surpate ca nişte case, dar nu de duşmani, ca în război, ci de subiecţii înşişi. Ruinele, spurcate şi infestate ca să nu mai trăiască om în ele! Înconjoară acest sabat al sângelui şi al abjecţiei cu noapte, tăcere şi izolare totală, ca şi pe fiecare ins supus experimentului colectiv care urma să fie generalizat la scară naţională, în toate închisorile şi lagărele, pentru a se stârpi împotrivirea faţă de regim – inspiratorul-meşter în a-şi face complici din victimele dezumanizate. De vrei să nu greşeşti tonul, fă orchestraţie electronică din spaimele ancestrale, din horcăitul muribunzilor aruncaţi claie peste grămadă!

Înţepă apoi ochii spectatorilor cu dementa isterie a protagoniştilor care-şi îndeasă degetele pe gât pentru a îneca în vomă toate izvoarele, podoabele sau icoanele existenţei lor înainte de a fi urcat după stingere, cu haina în cap (încă nu fuseseră gândiţi ochelarii orbi), conduşi de directorul închisorii în camera 4 „spital”, unde aştepta Ţurcanu Eugen, cu ciracii recrutaţi paşnic sau silnic de el, pentru a începe lucrarea comandată, reeducarea studenţilor deţinuţi!

La câteva zile, Pretorian reveni mai îmblânzit:

— Nu mai e temă tabu, dar cei ce au trecut prin reeducare preferă să vorbească despre ea doar între ei, cei care au păţit şi simţit pe pielea lor că reacţii neînţelese pentru străini sunt posibile într-un climat al violenţei continue, al neîntreruptei prezenţe a inchizitorului şi al interdicţiei de a comunica. Datele generale, etapele, programele îţi sunt cunoscute. Surpriza şi şocul, masiv provocate de atacul dezlănţuit asupra neofiţilor, pot bloca funcţia judecăţii şi a voinţei. Spectacolul carnajului, sprijinit în momente critice de participarea gardienilor, subminează rezistenţa şi cenzura interioară. Chiar împăcarea cu moartea şi căutarea ei nu refăceau unitatea distrusă. Dezechilibrul trupesc era instalat la toate nivelurile. Părţile

tremurau independent. Psihicul se angaja în vertij. Despre catastrofele din abisurile fiinţei noastre ştim mai puţin decât despre cele cosmice. Pe platforma de dărâmături fizice se pot sprijini monstruozităţile dezarticulării psihice, ale autopângăririi. Agresivitatea interioară e lansată apoi împotriva semenului, a celui mai apropiat. Cei deveniţi călăi din frică au schingiuit mai sălbatic decât profesioniştii. Milucă Constantinescu, prietenul meu din copilărie, duios ca o fată, bun şi devotat în toate încercările de până aici, m-a bătut într-o pauză-divertisment, între două rafale de grindină generală, mai cumplit decât Boros, cu care concura, rezervându-şi fiecare câte un picior, sub rânjetul celor 20 de tartori! Înţelege-mă – reluă el după o pauză mută –, nu sunt în stare acum să fac o vivisecţie! Am fost printre puţinii care au avut noroc prin plecarea la canal. S-a îndurat Dumnezeu de mine: a făcut o minune, salvându-mă înainte de a deveni un nelegiuit. Cele două săptămâni au fost un bici de foc pentru orgoliul nostru juvenil, cu care sfidasem reeducarea începută paşnic de Bogdanovici la Suceava. Ţurcanu era pe atunci în poziţia privilegiată de planton.

— Dar cum e făcută lumea noastră – începui eu să întreb –, dacă nimeni nu avea şansa să reziste? Trebuie să privim şi diacronic pentru a obţine o aproximativă simetrie între bine şi rău? A existat în Piteşti un anti-Ţurcanu? În ideea că viaţa noastră nu are numai învelişuri, ca bulbul de ceapă, ci şi un miez, care e raportul potenţial al forţelor antagonice din el? Dat fiind că puterea răului e mai seducătoare în momente de pace, dar mai virulentă, mai ingenios organizată în încleştare, nu suntem oare reduşi, în confruntări de tip Piteşti, doar la intervenţii de salvare singulare, *deus ex machina*?

— Chiar în acest „laborator” gândit să anihileze orice împotrivire – mă opri Pretorian –, a existat rezistenţa unui călugăr care se dezbrăca şi se aşeza mut pentru tortură pe masa lungă dintre cele două priciuri faţă în faţă şi împotrivirea celor care mai încercau să se strecoare, cum am încercat şi eu, demascând dintre cei rămaşi afară pe cineva care murise de curând, indicând ca adresă numele unei alei a cimitirului unde odihnea. Tremuram de spaimă că tactica mea va fi demascată şi-mi va aduce moartea, dar câştigam timp. Groaza de a ascunde ceva era atât de insuportabilă încât am aruncat la tinetă otrava păstrată într-o cusătură a hainei, deşi moartea era

dorită şi căutată. De altfel, fără alte frământări, am şi mărturisit-o. Important era să nu aduc pe nimeni în închisoare şi să nu devin călău pentru ceilalţi; restul era rest... A mai existat şi rezistenţa lui Nuti Pătrăşcanu, expertul medical al bandei, care hotărâse în sine lichidarea lui Ţurcanu şi încerca să-şi facă ajutoare; fu însă trădat şi ucis. Au rezistat până la urmă cei ucişi şi câţiva dintre sinucigaşi. Nici chiar diavolul de Ţurcanu – completă Pretorian, iarăşi după o lungă pauză – nu era aşa de monolit totdeauna, de vreme ce eu l-am auzit într-o noapte spunându-i plantonului: „Să fie ai dracului de bandiţi!... Dar e mai greu să loveşti decât să primeşti!" Pe Bogdanovici, prietenul şi şeful lui din scurta trecere prin Frăţiile de Cruce, Ţurcanu l-a ucis însă ca monstru deplin; pe îndelete, lovindu-l cu bocancii în decurs de zile, vorbindu-i ca unui om: „Hai, fratele meu, să mai facem o partidă!" Dominantă însă a rămas paralizia victimelor, chiar când condiţiile iniţiale s-au schimbat. Astfel Fuchs şi Steiner, cei doi evrei care trecuseră relativ repede în rândul călăilor în „4 spital", la canal şi-au bătut joc noapte de noapte de brigăzi de lucru care-şi aşteptau rândul ca vitele la abator. Confruntarea cu natura, activitatea în colective mari, spargerea izolării dintre oameni, privelişte a de dincolo de sârme a lumii libere au dus însă treptat la slăbirea inerţiei şi la revenirea încrederii în sine, mugurele miraculos care încolţea printre surpături. Unul dintre noi, care fusese repartizat la atelierul de dulgherie cu cei doi, a strigat neaşteptat şi pentru sine, şi pentru cei din jur: „Nu vreau să lucrez cu schingiuitori!" Şi, punând mâna pe o bardă, îl ameninţă pe cel ce voia să-i închidă gura că-i va crăpa capul dacă se va apropia. Surpriza călăilor a fost tot aşa de mare şi de paralizantă ca a victimelor de la Piteşti. Cei ce bătuseră din teamă nu mai acţionau. Căutau jalnic să se justifice, începu dezgheţul şi într-un an se şi stinse, la canal, pacostea abjectă a reeducării, care mai bântuia încă prin Gherla, Târgu Ocna, Târgşor şi Aiud. Iar la procesul ţapilor ispăşitori, intentat ulterior, după ce nu se mai putuseră opri veştile despre ce se petrecuse la Piteşti, Ţurcanu n-a recunoscut nici că ar fi reacţionat după ordine primite din străinătate, nici că administraţia n-ar fi fost în cunoştinţă de cauză. Stăpânirea îl pregătise ca să fie condamnat la moarte, dar îl asigurase că

execuţia va fi doar simulată[171] şi că după căderea cortinei îşi va continua, cu o nouă identitate, cariera de funcţionar al partidului, întreruptă prin arestare…

Pretorian iarăşi tăcuse. Îşi reprezenta numărătoarea inversă din mintea lui Ţurcanu?

Nu cred că diavolul a murit, atâta vreme cât mai are putere asupra noastră.

* * *

— Ne cheamă vecinii! – anunţă Suşală, atent ca de obicei, în ciuda vârstei, la toate amănuntele din jur. Florine, vezi ce vor!

Singurul morsist din celulă se apropie de zid, mascat de bătrân. După un minut mă anunţă că maiorul Retezat, sosit în acea dimineaţă în vecini, doreşte să-mi vorbească imediat în direct.

O criză de tuse astmatică, abia liniştită, bubuise neobişnuit, înfundat şi îndelung alături, amintindu-mi de acest ofiţer cu care străbătusem prizonieratul în Stalingrad şi Siberia şi care, din ’44, trăia cu un glonte în cap. În intermezzo-ul de libertate dintre prizonieratul sovietic şi închisoarea românească îmi dăduse de urmă prin spitale, să-mi ia măsura pentru inelul unei logodne ce nu se va serba niciodată.

— Mă auzi? Tu eşti, frate? – întreba depărtat, cavernos, ca din altă lume, vocea gâfâită de emoţie de dincolo de zidul de care ne lipiserăm tâmplele. Mulţumesc lui Dumnezeu că te mai aud… că n-ai murit, cum auzisem! Când vom vorbi faţă către faţă?…

Un pumn în zid curmă brusc convorbirea în care nu apucasem să spun nimic. Se auziseră zăvoarele la ceilalţi vecini.

Florin Fonea lucra înainte de arestare la Râmnicu-Vâlcea. Retezat, stabilit acolo imediat după repatriere, îl căutase atras de nume. Cei doi se apropiaseră, înlesnind autorităţilor manevra de a înlătura dintr-o singură lovitură doi „indezirabili” prea izolaţi pentru a fi implicaţi într-un grup. Logodnica lui Retezat, refugiată din Basarabia şi colegă de serviciu cu Florin, nu-şi pierduse – deşi sâcâită până la neurastenie de ameninţările şi încercările de şantaj ale autorităţilor – elanul de a se căsători cu încercatul confrate din celula de-alături. Era chemată din şedinţe, din birou sau de oriunde se afla, la telefonul direcţiunii pentru a fi întrebată, de aceeaşi voce, dacă nu i-a venit mintea

---

171 Eugen Ţurcanu a fost executat în 1954.

la cap şi nu s-a hotărât să renunţe la legătura nefastă. După aceea i se atrăgea atenţia că timpul ce-i fusese acordat pentru chibzuinţă se apropia de sfârşit. Diverşi „binefăcători” o opreau pe stradă sau o căutau acasă citându-i – o asigurau ei – părerile celor apropiaţi despre sănătatea psihică sau trecutul alesului ei. Omul de alături, viguros ca un trunchi pădureţ, necomplicat sufleteşte şi capabil de afecţiuni impetuoase, avusese şansa de a întâlni o Martă neobosită, hotărâtă să-l slujească şi să-i răscumpere suferinţele îndurate.

Tentativa de a nimici şi căminul celor vizaţi de autorităţi se generalizase după condamnările din ’58, simplificându-se prin alternative: divorţ fulger sau desfacerea contractelor de muncă ale celor rămase singure să întreţină familiile şi pierderea pâinii zilnice. Din cercul de cunoscuţi se vorbea că numai soţia lui Marius Guran, vieneza aceea proaspătă ca o sorbitură de şampanie, îşi aştepta (sprijinită material de părinţii ei) bărbatul ridicat de valul din februarie.

Cei aflaţi încă sub anchetă aduseseră ştirea că ultimul partizan din Făgăraş, colonelul Arsenescu, fusese demult arestat într-o casă din marginea Câmpulungului. Încetaseră poveştile despre apariţia lui neverosimilă, unde nici nu te aşteptai. Gazdele, două surori, apăruseră în curţile de aer ale închisorii pentru femei. Mă aventurasem şi eu la fereastră să privesc, prin fâşia obţinută depărtând forţat jaluzelele de scânduri, cum apărea pentru câteva clipe şi dispărea, continuând cercul, o femeie îmbrăcată ţărăneşte, absentă, cu mâinile înfipte bărbăteşte sub brâu. Mergea fără să ridice fruntea, adâncită în sine ca o fântână surpată.

Curţile noastre de aer erau pe cealaltă parte a celularului, dar ne scoteau rar în ele. Odată, la intrare, după ce străbătusem sfertul de oră în cerc, ceilalţi cu mâinile la spate, eu aruncându-mă după ei în cârjele desperecheate, ca să ţin pasul, îmi auzii limpede numele, şoptit de o femeie din ultima fereastră zăbrelită, de parcă s-ar fi rostit în mine. Mă opri involuntar prezenţa unui gardian necunoscut, apărut lângă mine. Inima, strânsă de surpriză, reintră treptat în firesc, percepând curiozitatea naivă din întrebarea: „A fost mai înalt acoperişul de pe care ai sărit?”

În celulă „iepuraşul” comentă incidentul. I-au prelucrat pe toţi: „Fiţi vigilenţi, duşmanul e în stare de orice: dovadă acest

fanatic, care s-a smuls din mâna noastră…”

— Eşti inconfundabil. Te-au studiat prin vizor… Dar cine te-a chemat pe nume?…

Nu ştiam. Mă miram doar de acuitatea auzului său.

— Sunt violonist, doctor şi poet – se semeţi el în glumă. Dar de atunci, căutând zadarnic răspuns, lăsam adesea să se perinde prin surpăturile dinăuntru ceata mironosiţelor vieţii mele, despre care nu ştiusem niciodată să povestesc cum se cuvine, cum nu ştii a spune despre sângele din tine sau despre înfiorarea inimii.

— Vezi, tu şi, desigur, noi toţi – glosă Pretorian pe marginea îngândurării mele – avem acum o viaţă sufletească şi, indiferent de simpatiile şi antipatiile noastre, suntem între noi solidari, cel puţin în raport cu cei ce ne ţin sub cheie. Acest lucru nu era posibil atunci. Cei din jur erau cei mai cumpliţi dintre duşmani şi ei năvăliseră în noi înşine, împingându-ne sadic împotriva lor şi a noastră. În acea lume, nu era de conceput să-ţi şoptească cineva numele, ci, în cel mai fericit caz, să vuiască puşcăria asta ca o potcovărie imensă, cum vuieşte acum.

* * *

Condamnaţii pentru înaltă trădare erau pregătiţi pentru transferul la Gherla. Fiecăruia i se nituiau lanţurile în curtea închisorii unde aşteptau câteva vagoane-dubă ce nu puteau fi confundate pe afară cu cele de pasageri, cum erau cele sovietice, ci ermetice şi greoaie ca ale unui tren blindat.

Nu reuşisem să iau legătura cu colonelul Evolceanu – aflat printre ei –, şeful de stat major al diviziei de munte din Crimeea, preţuit de luptătorii anonimi şi disputat mai apoi între Rege şi Conducătorul statului pentru a şi-l face colaborator. Îi va fi transmis Bellu ceea ce-l rugasem în săptămânile de spitalizare comună din Văcăreşti?

Inginerul Bellu, mărime de gradul 33, condusese după plecarea lui Pangal Loja Naţională. Larma punerii în lanţuri a efectivului de transport îmi aminti experienţa eşuată de a afla elemente noi, de la sursă, despre masonerie. Reduşi în spital la ceea ce puteam face unul pentru altul – el suferise o grea operaţie de prostată –, ne apropiasem, dar nu atât încât să-mi încredinţeze tainele de iniţiat.

— Vei afla personal, când vom ieşi de-aici!

Mă socotea apt de a intra în confrerie şi, ca şi când eu aş fi

dorit acest lucru, îmi prezicea satisfacţii care să răscumpere tot ceea ce, după credinţa mea, îmi rezervaseră alte hotărâri masonice.

— Intrăm în pământ cu toate tainele – izbucnisem dur, sătul să ascult vorbindu-se numai despre latura anecdotică a masoneriei, despre nelipsitele agape de la Capşa sau din capitalele lumii, în care venerabilii semănau a vase încăpătoare de ospăţ, umplute zilnic pentru un cult ezoteric.

După ce se ridicau din scaunele prezidenţiale ale trusturilor sau ministerelor, iniţiaţii apăreau în amintirile lui numai cu indiscreţii de alcov sau ca învederaţi sibariţi.

— Mă cuprinde ciuda – mă dezlănţuii eu – că în timp ce anchetatorii au obţinut de la masoni recunoaşterea că eraţi oficina ocultei internaţionale, ca să vă poată uşor condamna, eu nu pot să aflu de la cel ce se declară prietenul meu amănunte din caietul de regie al spectacolului în care, fără să vreau, îmi joc viaţa. Din sete de cunoaştere vreau să ştiu acum, când mă ridic în scaunul de judecată a propriei mele vieţi, cine şi în ce măsură m-a prins în manevrele tainice; cât e uman şi cât e suprauman în condiţionarea făgaşului prin care mă scurg.

Bătrânul Bellu se mânia uneori că nu voiam să înţeleg; că îi ceream să spună de-a dreptul ceea ce doar sugera; ca şi când, în numele prieteniei, i-aş fi cerut să-şi calce un vechi legământ de tăcere. La anchetă a fost altceva: da... tortură... siluire... Eu însă – asta nu înţelegea el – voiam să mă conving prin ceea ce era cognoscibil, înainte de a-mi închipui restul.

În vară, la câteva săptămâni după plecarea dubelor, gardianul băgă capul prin uşiţă cu porunca:

— Faceţi o legăturică cu tot ce are şontorogul ăsta!... Iar tu, hai!

Florin împachetă, fără să-l mai pot opri, ciorapii lui de lână şi lenjeria de flanelă şi le depuse în faţa uşii. Semăna, în privinţa aceasta, cu fratele lui mai mare, poetul, deşi îl apostrofasem odată, iritat de cuminţenia şi îndelunga răbdare faţă de capetele încinse din celulă: „George s-a înfruptat din toate darurile, vlaga şi neastâmpărul neamului vostru, de n-a mai rămas pentru voi decât cumsecădenia asta spălăcită şi impersonală!”

Când păşii în cârje din celulă, înclinând capul în semn de rămas-bun, tocmai se scurgea spre corpul principal al închisorii o ceată de deţinuţi învărgaţi, cu haina în cap. Gardianul ceru

însoţitorului lor, făcându-l atent prin pocnetul cheii în paftaua centurii, ca în URSS, să trimită pe cineva să-mi ia bagajul. Aveam, deci, aceeaşi destinaţie.

Se apropie un ins cu o vigoare ciolănoasă în fiinţa-i descărnată, scoţându-şi, nu ştiu de ce, tichia de puşcăriaş, de parcă plătea cu gestul de politeţe penitenciară libertatea de a mă scruta, luminându-se. Pe drum se bucură, ghicindu-mi identitatea. Fu rândul meu să mă bucur, aflând că era călugărul Valeriu Anania. Chipul lui se deschidea mai mult de putere decât de smerenie. Se înnodau la vedere problemele unei naturi viguroase, pe care rânduiala monahală deprinsă nu o neutralizase. Părea mai mult ţăran şi cărturar şi mai puţin ascet.

După primirea hainelor personale, furăm conduşi într-o celulă mică de tranzit. În aşteptarea trenului de noapte ne refugiarăm, pe cât îngăduia înghesuiala dată, într-ale noastre. Părintele socotea că supravieţuirea mea era din categoria minunilor şi conţinută în planul divin.

— Ai un rost de îndeplinit în economia lumii acesteia.

— Dar de ce nu s-a produs în mine iluminarea destinaţiei pe care o am de urmat?

— Meditează asupra ei şi are să ţi se descopere. Renunţă la rafinament şi luciferism şi ai să te regăseşti.

— Reluăm tema dacă vom ajunge împreună la spital, dar fiindcă s-ar putea să ne despartă, daţi-mi dovada puterii şi harului pe care se zice că-l purtaţi!

Părintele Anania începu să spună poezii din *Cartea Facerii* şi pentru ceilalţi care, după ce făcură cunoştinţă, se grupară în jurul lui. În cele trei cicluri – al maternităţii, al creaţiei artistice şi al celei demiurgice – pulsa o inimă de pământean, în registre felurite, dar întotdeauna înfiorată de miracol. Fără surdina ascezei, cântul lui ar fi avut inocenţă păgână.

— Altă faţă! – am spus la un moment dat.

Acceptând comanda, călugărul recită fabule fără zoologia tradiţională. Fostul student medicinist se mişca firesc şi convingător în anatomia şi fiziologia umană, bucurându-ne cu flori de poezie didactică. Pielea, catifelata piele, pledă scânteietor despre frumuseţea fascinantă a faţadei, anulând raţiunea de a fi a scheletului lugubru. Apărarea decentă a dispreţuitului schelet restabili însă cumpăna, fiindcă, fără schelă, pajiştea paradiziacă ar fi zăcut ca o ştergătoare

mototolită. În altă fabulă, globulele roşii, înveşmântate în stacojiul imperial, umileau mulţimea mută a celor albe. Tensiunea prevestea războiul fratricid, dar un pumnal fulgeră din afară şi, dacă leşurile leucocitelor n-ar fi stăvilit hemoragia, conflictul s-ar fi stins în nefiinţă.

Când veni rândul poemelor dramatice, cu versuri ample de epos închipuite oral şi aşternute în memorie, cu variante şi corecturi, călugărul ne uimi cu o operă unică. Logosul înfrânsese duritatea amorfă a temniţei, lipsa cărţii şi a scrisului. Visul monahului-poet era să se plece asupra miturilor tradiţiei populare, folosind osânda de 25 de ani.

Viziunea lui asupra *Mioriţei* stârni însă aprige discuţii. Condamnaţii o voiau mai cerească – nu o duşmănie aprigă pentru avuţie – şi mutată chiar pe Calea Lactee, păstrând întreg gradul de transfigurare a poetului anonim, pentru care moartea vestită de mioara năzdrăvană părea mai degrabă un pretext pentru a regândi cu dor, adică poetic, îngemănarea între viaţă şi moarte.

Existenţei puse sub zăvoare şi gratii călugărul îi dăduse aripi şi întinderi. Prezenţa lui m-ar fi ajutat, dar, în dimineaţa următoare, după ce toţi fură ferecaţi în lanţuri, el dispăru în altă dubă, poate spre un alt proces cu mănăstiri „duşmănoase” regimului.

Singurele imagini din drum, strecurate printr-o crăpătură subţire a dubei, erau cele ale unui circ aflat în turneu, poposit lângă o gară. Unii vorbeau de cuştile cu fiare, alţii de călăreţele zvelte, iar eu auzisem, parcă din copilărie, ropote de aplauze şi marşul de alămuri din încheierea reprezentaţiei.

La capătul călătoriei oarbe ne aştepta temutul Aiud, mai hâd şi nearătos decât în povestirile ultimelor generaţii. Celularul, cu sutele de ferestruici oblonite, domina mut şi abrupt întinderea de clădiri pentru care cei coborâţi din dubă aveau numele demult pregătite: … secţie… fabrică… spital… biserică.

— Dar unde o fi Zarca? – întrebă cineva şoptit.

— Ai să afli personal, domnule legionar – îl informă, rânjind sub eticheta „amabilitate”, un plutonier rotofei şi crăcănat, apărut brusc de după camionul-dubă.

— Nu sunt legionar – încercă să-şi precizeze apartenenţa viitorul locatar al Zărcii.

— Ai uitat, probabil – îl întâmpină condescendent celălalt –, că

aici primim numai legionari pur-sânge.

— Biro! – strigă, în trecere şi cu demnitate, un bărbat elegant în civil, între două vârste, cu părul cănit.

— Ordonaţi, tovarăşe colonel! – răspunse plutonierul preschimbat fulgerător, din nacialnicul care-şi degusta ca pe o trufanda superioritatea, într-un slujitor supus. Se îndreptase, se supsese şi aştepta.

Între timp convoiul fu împins în celular. „Cu ce seamănă?”, se întrebau noii locatari, căutând să dea o amprentă personală experienţei care începea.

Dinăuntru părea o navă uriaşă cu punţile-i suprapuse, pornită înspre undeva. Altă dată, golul înalt din mijloc semăna cu un păienjeniş cu multiple plase, iar gardienii-păianjeni pândeau sau alergau spre punctul în care se prinsese victima. Dar, după luni, şirurile etajate de uşi închideau rafturi îndopate cu cobai, asupra cărora se încercau, ca într-un laborator, mutaţii, desfăşurându-se în paralel tot soiul de grupări, sortări şi izolări.

Reeducare ’62!

Ştirea, mai temută ca moartea (de murit, mori odată, dar firesc, ca absolut toţi), se răspândea, înfiorând oamenii. Fâlfâia prin hardughia mută, ca într-o lume de superstiţii. Ea nu era în mersul firii. Tindea să-i surpe oricui cerul, visul şi tot ce agonisise cu trudă, suind.

Cică, în desfăşurarea ei, s-ar fi ridicat mai târziu un ţăran, zicând: „Reeducarea e ca şi cum într-o noapte l-ai chema pe om până afară şi, repezindu-i un bocanc undeva, l-ai înghesui în cocină, unde i-ai cere să grohăie, în loc să vorbească. Chiar dacă acum nu-l mai omori – că, deh, te-ai făcut omenos! – şi-l scoţi mai încolo, spuneţi-mi, la ce mai este el bun?... Aă?” – întrebase omul, la sfârşit, pe cei cu carte din jur.

Spaima primei reeducări constituia fundalul general al reluării. Făgaşul, tipicul şi obiectivele nu erau cele de la premieră (surparea umană, care, prin tortura continuă, făcea din victime călăii celorlalţi), dar rămânea, în fapt, autopângărirea. Se urmărea uciderea unei legende, destrămarea unor vise de tinereţe, cu modelele şi idealurile lor. „Mişcarea” trebuia desfigurată de foştii ei luptători. Spre deosebire de Piteşti, li se admitea posibilitatea de a declara c-au fost de bună-credinţă, idealişti, dar că au fost înşelaţi; apoi li se cerea să-şi lovească furioşi trecutul.

Cei ce fuseseră sub bombardamentul teribilei dezagregări, convalescenţii, cu evoluţii diferite de la caz la caz, încercau să evite recidivarea, făcând în parte concesiile cerute; se temeau ca procesul să nu ducă din nou la acţiunea sistematică, necruţătoare şi catastrofală din anii de coşmar. Reeditarea trecutului nu mai era însă posibilă.

Masa deţinuţilor devenise, prin vârstă, experienţă şi cicatrizarea rănilor trecute, mai eterogenă decât cu zece ani în urmă. Fiecare deţinut în parte oglindea modalitatea personală prin care organismul resorbise injectările, potrivit varietăţii zestrei native – poate infinită la acest popor – sau a celei câştigate. De aceea autorităţile, pornite să anuleze pe fiecare legionar, trebuiră (în mod paradoxal) să admită, din motive tactice, existenţa Mişcării, încercând să împingă căpeteniile în viaţă să înceapă demolarea, sau, „în numele vieţii”, să-i îndemne pe cei mulţi s-o facă ei singuri. Niciun cuvânt de ordine însă nu mai putea fi luat în seamă – decât de cei ce aveau nevoie de un alibi –, Mişcarea fiind de multiple ori dizolvată. Dar ceea ce oamenii păstrau încă nu era partinic, ci uman şi personal, chiar de ar fi fost numai amintiri din copilărie. Nici calitatea morală a regiei nu-i predispunea pe mulţi să se „reconsidere”. Se mai presupune apoi că întreprinzătorul nu-şi mai putea permite să fie iarăşi de o monstruozi-tate mai gravă decât canibalismul, fiindcă se văzuse că faptele, oricât de tăinuite ar fi, răzbat la lumină în cele din urmă.

Aşa că, despre reeducare se discuta, la câteva luni după sosirea noastră în Aiud, în toate celulele, pe toate feţele, în auzul tuturor, sau numai între cei ce se bucurau de încredere reciprocă.

Dincolo însă de aria discursivă a evenimentului, se furişau incontestabil spaime, subminând combativitatea încercaţilor şi prea obosiţilor deţinuţi. Cei condamnaţi sub Antonescu, în ianuarie ’41, după rebeliune, ispăşeau curând 25 de ani de osândă (timp în care închisoarea se asprise continuu), fără un semn de acasă, de parcă toţi ai lor ar fi murit, fără cărţi de citit, fără creion şi hârtie, fără ieşiri la aer uneori. Ferestrele fuseseră oblonite, stăpânul se dovedise în stare de orice. Unde mai era loc pentru speranţă? Condamnaţi la imbecilizare sau la turbare agresivă, oamenii se salvară prin interiorizare, meditaţie religioasă sau studiu, folosind cunoştinţele cărturarilor aflaţi

printre ei. Se „elaboraseră” cursuri în diverse domenii. Oamenii se iniţiau în limbi străine, învăţau pe de rost poeziile lui Gyr, Crainic şi ale altor cunoscuţi sau necunoscuţi. Prelegerile profesorului [George] Manu, continuate până şi-a dat duhul, circulau pe verticală, lăsate din fereastră, înregistrate în Morse prin noduri făcute pe firele de aţă scoase din pături şi saltele. Pentru uzul în celulă se scria – deşi interzis – pe săpun, pe talpa încălţămintei, pe zid, pe soba de tablă, pe hainele vecinului, atunci când nu mai era voie să te sprijini între deşteptare şi stingere sau să dormitezi în capul oaselor. După cele îndurate, pentru mulţi, simpla deszăvorâre a celulei – semn că urma o intervenţie a stăpânului – dezlănţuia în mod reflex reacţii devastatoare: tremurau, albiţi la faţă, de le clănţăneau dinţii, iar trupul cuprins de panică îi făcea să semene jivinelor fără apărare, încolţite.

Ianolide[172], înalt şi descărnat ca un mucenic, la sosirea unui nou grup primise, după aproape un sfert de veac de despărţire, veşti proaspete de la logodnica sa, care-i spunea că îl aşteaptă aşa cum o ştia. Deschiderea uşii pentru a ieşi la aer îl surpă din climatul în care radia ca o icoană făcătoare de minuni, într-o convulsie apropiată epilepsiei. Rămas în celulă, la întoarcerea celorlalţi se scuză, cu ochii în lacrimi, că trupul neputincios nu-l mai ascultă, dar ne asigură că era hotărât să nu facă nicio concesie, fiindcă după prima cădere abia a reuşit să se împace cu sine şi cu Dumnezeu. Unul dintre macedonenii aflaţi între noi, un fost cioban dobrogean, îl certă aspru că lăsase de bunăvoie să i se încuibe frica în oase.

Stirpea mândră a păstorilor aromâni din Pind, materialul uman cel mai rebel şi mai greu de domesticit de regimul închisorii, se comporta, în ciuda grindinii de pedepse, neînduplecat, după legea firii proprii, continuând, ca programat, să iasă duminica după amiază la fereastră, să-şi strige cunoscuţii şi să tăifăsuiască despre: turme, neamuri, morţi şi botezuri.

— Dă-te jos, banditule! – scrâşnea gardianul prin uşiţa celulei.

---

172 Ioan Ianolide (1919–1986), una dintre cele mai impresionante figuri de deţinuţi politici români şi autor al volumului *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, îngrijit la Mănăstirea Diaconeşti şi publicat de Editura Christiana la Bucureşti, în 2006, cu un cuvânt înainte de părintele Gheorghe Calciu şi o postfaţă de Răzvan Codrescu.

— Lasă, lasă… dă-mi pace… ştiu că mă bagi la carceră! – îi răspundea cu silă omul, ca şi cum s-ar fi apărat de bâzâitul unei muşte insistente, continuând apoi să ciripească în dialectul devenit şi mai ininteligibil prin încifrarea realităţii penitenciare.

Când se aflau mai mulţi într-o celulă, se certau de scăpăra, fiindcă nu suportau ca vreunul dintre ei să-şi dea aere de superioritate, încercând să-i înveţe cum se zice sau cum trebuie pronunţat nu ştiu ce lucru. Risipiţi însă între ceilalţi, îşi duceau dorul şi se chemau de la celulă la celulă, nesocotind liniştea de mormânt prescrisă.

Îi cunoşteau toţi, indiferent câţi ani trecuseră pe la şcoală, pe confraţii din numeroasa pleiadă cu nume din cultura românească.

Pritocirea continuă – dirijată după legi tainice de la manşa de comandă a colonelului Crăciun şi a consilierilor lui sosiţi de la Interne – mă purta prin celular, secţie, biserică… Memoria şubredă nu reţinu personaje, nici destine exemplare şi întâmplări pregnante, ci le amestecă într-o bizarerie şi o inconsistenţă de vis. Faptul că pretutindeni mi se cereau povestiri de război şi prizonierat, pe care ceilalţi deţinuţi le aşteptau ca pe „raţia zilnică”, după cum spuneau ei, făcu să se şteargă pereţii dintre celule, fiecare cu specificul şi materialul propriu de viaţă, plasându-mă în faţa unei mulţimi de chipuri, într-o încăpere în penumbră, fără contururi. Cei din primele rânduri sau cei care încercaseră să dialogheze, luând poziţie, făcând probleme din povestea care, de fapt, din probleme se născuse, se păstrară mai puţin estompaţi, salvând uneori şi pe alţii din jur, aşa cum făcu bunăoară Fred, un medicinist, care, printr-o ieşire de liber-cugetător, ajunsese la închisoare.

— De săptămâni de zile vă pândesc să văd ce veţi face cu fetele care ici şi colo s-au amestecat în povestea dumneavoastră – îmi spuse. E firesc oare să nu aibă altă destinaţie decât aceea de luminişuri în peisajul abrupt de război şi prizonierat?

Îi priveam, în timp ce mi se adresa, strâmbătura sceptic dispreţuitoare a gurii şi mă întrebam dacă nu se va schimba cu timpul, într-un rictus. Va reuşi oare şi atunci natura sa impetuoasă să restabilească impresia de generozitate şi participare care-i erau proprii? Avea o densitate de gutuie aguridă. În discuţii etala un arsenal de ascuţişuri greu de parat.

Nevoia de a se înscrie într-un cadru larg îl salva însă de negativism. Limitele formaţiei materialiste, singura la îndemâna celui trecut prin şcoala postbelică, îi stârniseră mintea ageră, făcută prizonieră, să îmbunătăţească continuu sistemul, făcând posibilă, aproape, întâlnirea cu cineva plecat, din punctul opus de staţie.

— În ordinea lumii tale – întâmpinai eu –, bărbatul făcea istorie şi cultură, iar deunăzi, când pledam pentru destinaţia mântuitoare a femeii, te-ai dezlănţuit mefistofelic, susţinând că viitorul „elaborat" o va face şi mai ştearsă, nu va mai fi nici ceea ce fusese până atunci („staţie de depoluare şi cloşcă") … Sau e obligatoriu ca prezenţa femeii într-o poveste să-ţi tulbure şi din depărtare sângele?…

Adesea, pentru a evita un punct de staţie dificil, la care îl obligau manevrele sale, se lansa el, din optica mea, pentru a mă constrânge prin logică (instrument decisiv pentru el) să-mi recunosc contradicţiile:

— Cum se explică permanenta dumneavoastră nemulţumire faţă de sine? (În ciuda agresivităţii de fond, Fred folosea, incorigibil, reverenţa formală.) Cum puteţi fi revoltat pentru că nu sunteţi nimic altceva decât povestitorul propriei vieţi? (Ceea ce e total inexact.) Dacă, să admitem, ar fi aşa, eu declar, în prezenţa tuturor celor nouă confraţi, că nu mi-aş dori altceva decât să străbat un sfert din ceea ce v-a fost hărăzit până acum, considerând asta *quantum satis* pentru o viaţă. Şi apoi, nu susţineţi dumneavoastră că împlinirea omului se judecă după măsura în care trăieşte în semenii lui?…

Existau şi subiecte la care colaborarea era evidentă, chiar dacă tot sub formă de dispută: schimbarea alternativă de optică şi participarea celorlalţi ducea la mici spectacole de idei cum ar fi: *argumente şi contraargumente pentru reeducare.*

Odată Fred avu un atac de cord care apăsă cu presimţiri de moarte celula. Eram de mult în Zarcă. Existenţa devenise aici mai grea decât în restul închisorii. Număram boabele din spălătura de vase servită drept masă. Regim de nereeducaţi! Permanent spionaţi şi pedepsiţi, rămăsesem surprinşi că, la bătutul în uşă pentru a chema salvarea, nu reacţionă nimeni. Fred, urmărindu-şi pulsul, ne dădu să înţelegem că totul devenea inutil. „Se distrează cu neputinţa noastră!". Se înverşunau câţiva să bată. Bolnavul zăcea pe podea tăcut,

zâmbind straniu ca niciodată, parcă ne privea de dincolo, mirat că pentru această trecere oamenii se pot agita. „Aşteaptă să vadă cum reacţionează cobaii într-o situaţie-limită”, îşi dădură cu părerea cei ce obosiseră bombardând uşa cu pumnii şi cu capacul de la tinetă.

Ghirlan doar, minerul bălai ardelean, izbea mai departe cu bocancul scos, accelerându-şi mânia, în care sărise ca într-o cascadă, după o îndelungă împietrire. Trecuse peste o jumătate de oră de vacarm, când gardianul băgă capul prin uşiţă, întrebând gâfâind ce se întâmplase.

— Scoateţi-l pe coridor! – ne ordonase. (Niciun cuvânt despre larma ridicată.)

În timp ce câţiva îl ridicau cu grijă, Fred, adresându-mi-se, întrebă stins, dar cu acelaşi zâmbet: „Ce să-i transmit lui George Fonea”?

După zăvorârea uşii, toţi aşteptau în tăcere, cu sufletele moi ca nişte fuioare. Brancardierii de la dreptul comun tropăiră mai încolo, luându-l cu ei în josul scării. În liniştea deplină se deschise o poartă la „solar” şi brancarda scrâşni, depusă pe nisip sub fereastra noastră.

Ticăloşii! Nu-l duc la spital. Îl lasă să moară singur, îmi spuneam. Gândul că Fred s-ar simţi părăsit în acel ceas mă tulbură adânc. Mă năpădi brusc impulsul să-l asigur, strigând din fereastră, că vom fi împreună cu toţii, dar mi se făcu teamă şi ruşine...

— Mie mi-a fost numai ruşine – îmi povesti Fred mai târziu, după ce-şi revenise –, nu ştiam nimic despre moarte...

* * *

După luni de febrilă activitate în birourile de anchetă care întreţineau vechile spaime, se aruncă în luptă o armă nouă: ispita de viaţă. Începu prin a se înmâna, după ani şi ani, câte o scrisoare de-acasă, dar numai celor vizaţi. Scriau copiii deveniţi mari, soţiile albite, părinţii obosiţi de aşteptare: „... Să vină acasă... Ajunge!... Cui foloseşte să stai cu braţele încrucişate când e atâta treabă de făcut?... S-au schimbat multe... Viaţa merge mai departe... şi e nevoie de fiecare... Ce să facem, de pildă, cu... Trebuie îndrumat... e momentul să punem noi umărul... Eu nu mai pot singură... Bătrânii se uită pe fereastră... Dacă nu se grăbeşte, vine prea târziu...”

După luni scriau astfel: „... Au apărut legi bune... Cei eliberaţi

se reîntorc la locul de muncă cu drepturi depline... Ce mai aşteptaţi?...". Şi iarăşi apeluri de grabnic ajutor pentru a-i casei...

Vecinul, Pruncu Ociu, comunica prin Morse că anumiţi deţinuţi (profesorul Pătraşcu, Biriş, prinţul Ghica) ar fi fost îmbrăcaţi ca oamenii, suiţi în limuzine şi duşi la Cluj, Braşov (unde ceruseră ei), să vadă, să se convingă singuri cât se schimbase ţara.

Alţii ar fi fost duşi în timpul sezonului pe litoral... „E rai... nu mai recunoşti... fiecare staţiune, altcumva..."

Pruncu Ociu se înţelegea cu Voinic, ochelaristul cu înfăţişare enigmatică din celula noastră, din primele litere transmise prin perete. Într-un tempo ulterior, cel de alături comunicase că prinţul primise veşti bune de-acasă. Li se redase locuinţa confiscată şi copiii, mari de-acum, îl aşteptau pentru a nu mai avea dificultăţi de încadrare în câmpul muncii. Colonelul Crăciun era iritat de rezistenţa sa.

— Nu vrei să-ţi ajuţi copiii, ce prinţ eşti tu?!

— Brâncoveanu a stat de faţă la decapitarea fiilor săi, dar nu şi-a lepădat credinţa.

— Te compari tu cu domnul ţării, Constantin Brâncoveanu? Tu... un grecotei, venit să sugă sângele poporului!

— Un strămoş al meu şi-a pierdut capul pentru că a refuzat să înstrăineze pământul Bucovinei[173].

După ce-l plimbaseră prin ţară, ca s-o vadă cu ochii lui, Crăciun îl întrebase ce-i plăcuse mai mult din cele văzute.

— Şirul de plopi de dincolo de zidul celularului, pe care, deşi la un pas, nu-l puteam vedea din cauza obloanelor – a fost răspunsul.

Voinic nu împărtăşea entuziasmul prietenului său pentru prinţ. Cândva, în celular, când îi ispiteau cu cărţi, prinţul a vrut să vadă despre ce literatură era vorba. Atingerea cărţilor îl indignase exploziv pe celălalt. Prinţul i-a răspuns însă, liniştit, că nu pe cărţi (respinse sau primite) se sprijină oamenii.

Cu Voinic se întâmplă mai târziu ceva neaşteptat: îşi renegă, în ultimul ceas, în urma presiunii administraţiei, şeful pe care-l apărase cu străşnicie în discuţiile dintre noi. Ce rost avea, se nedumereau ceilalţi, reluarea activităţii clandestine – el revenise paraşutat – când se ştia că România era dată de suflet

---

173 Este vorba de domnitorul Grigore III Ghica, executat la 1 septembrie 1777, printr-o înţelegere turco-austriacă.

comunismului, pentru cine ştie cât timp, de negustorii din Occident?

Ceea ce e curios, sublinia mai târziu Pruncu Ociu, e faptul că Voinic nu retracta, nici între patru ochi, cele declarate public, cum făceau de obicei alţii. (Tavi, crunt încercat prin Piteşti şi, înspăimântat din nou de reluare, repeta mereu: „Fraţilor, să nu credeţi decât ce vă spun acum şi nu ceea ce declar acolo, în şedinţele lor!”.)

Pruncu îmi mai dădu veste şi despre altcineva. Stătuse cu Corneliu Cetaş, inginerul tebecist de la Moroeni. Condamnarea la moarte din 1958 îi fusese preschimbată în închisoare pe viaţă. În ziua în care şi acesta cedase, reîntors în celulă îi şoptise: cel puţin să nu dau cu ochii de confratele de la sanatoriu, despre care am aflat că a ajuns schilod în Aiud…

Când am ieşit din carceră, adăugă Pruncu Ociu, Cetaş nu-mi dădu pace, până ce nu primii cele şase raţii de pâine ale lui, pe care nu le atinsese în timpul absenţei mele. Le-am înghiţit fără pauză…

— Dar Pruncu Ociu ce fel de om o fi? – întrebasem ocazional pe apropiaţii lui.

— L-aţi văzut doar!

— Pe afară, da: chipeş, cu cap… cu ochi reportericesc… dar singura dată când l-am surprins cu probleme concrete era înspăimântat.

Pe atunci Voinic era „nereeducat tranşant” şi se pregătea să-l înfrunte pe colonelul Crăciun. Ociu îl ţinea de braţ să nu se ridice…

— Se descurcă şi cu viaţa, şi cu moartea – îmi răspunsese Fred.

— Cum adică?

— Ascultaţi-i peripeţiile! Nu-s de toată ziua… supravieţuieşte. Nu eroic… dar nici oricum. Mintea-l descurcă, inima-l încurcă, dar distinct, de parcă ar fi doi.

— Spaima de care vorbeam o poate avea oricine. Prima impresie nemijlocită despre el se leagă însă de această reacţie, spontană. Mă încurcă sau mă descurcă un asemenea amănunt? Îl preţuiesc, dar mi-e teamă că la „adicătelea” nu ţine, cum zici tu; că nu e destul de cinstit nici la bine, nici la rău.

Asemenea semne de întrebare se pare însă că impietează puţin natura relaţiilor dintre noi, a căror durabilitate e asigurată

prin fondul comun de suferinţă.

Spre primăvară, colonelul Crăciun ne scoase cu forţa din Zarcă la un miting pe secţie. Refuzul cărţii i se părea un argument spectaculos împotriva refractarilor la reeducare. Sigur de succes (reuşise doar să joace pe degete cărturari şi foşti demnitari), se năpusti asupra celor mărunţi.

— Când cartea şi cearşaful sunt numai în anticamera reeducării, mă lipsesc de ele – răspunsei emoţionat la întrebare.

— Spune răspicat, de ce refuzi reeducarea? – mă ţintui el.

— Sunt destul de educat ca să mai am nevoie de aşa ceva…

Şi, aprins (îmi spusese că sunt un bandit care nesocoteşte realizările regimului), strigai că nu mi-e teamă de el, că dacă grija lui e să-şi dobândească epoletul de general, a mea e să rămân om. În ce priveşte realizările, adăugasem că îngrămădirile de bolovani nu înseamnă nimic, atâta vreme cât oamenii sunt batjocoriţi ca la Aiud.

În forfota care se ridică, un vechi deţinut îmi desprinse mâna de pe cârjă şi mi-o sărută.

Puşcăria, tăcută îndelung ca un cimitir, începu să fie bântuită de ştiri şi evenimente. Nu prea multe şi nu deodată, ca să nu treacă pe lângă minţi şi inimi.

A venit, ni se comunică de alături, un oarecare Isac, de la Cluj. Deţinuţii din Zarcă fuseseră scoşi cu hainele în cap, ca să nu se recunoască, pentru a-i asculta conferinţa. Isac se speriase. Fusese adus ca să arate în cifre, scheme şi grafice, „miracolele edificării socialismului în România” dar publicul format din arătări cu ochi sticloşi şi tigve macabre înmuiase genunchii experimentatului protagonist şi-i încleştase gura, aşa că rămase tot pe seama lui Crăciun să se descurce în problema realizărilor revoluţionare.

Trebuia încercat altceva. La câteva zile tot Pruncu Ociu ne dădu de ştire despre un film iugoslav cu baruri şi *strip-tease*. De la regimul din Zarcă la un spectacol de varieteu, saltul era într-adevăr revoluţionar!

— Te pomeneşti că mâine vor aduce chelneriţe şi ne vor servi cafea cu lapte! – se dezmorţiră fraţii.

— Fiţi siguri că e posibil – le-am răspuns –, cu condiţia să te autopângăreşti! În timp ce pe noi ne înfometează, există în Aiud deţinuţi care primesc ciocolată şi portocale. Ştiţi ce a spus Crăciun când părintele Cristofor a cerut să se aducă şi în curţile

Zărcii verdeaţă? „Le-aş aduce garoafe cu camionul, dacă ar accepta reeducarea. Dar troglodiţii ăia preferă să stea fără cearşafuri şi cărţi”.

În primăvara lui ’64 Aiudul fusese gătit cu flori ca un parc. Cartea fusese prima momeală. Cei ce o acceptară se treziră în săli de discuţie publice pe tema reeducării, unde se anunţau la cuvânt oratori pregătiţi şi şcoliţi din vreme.

Pretorian, trecut prin focul de la Piteşti, declarase răspicat la una dintre şedinţe că refuză să discute cu iluminaţii peste noapte. Unul şugubăţ, care-şi zicea „nepotul lui Dumnezeu”, îşi lega la începutul discuţiilor (de la care administraţia se retrăgea „discret”) o basma peste gură şi, de câte ori i se adresa o întrebare de la prezidiu, se ridica mut, arătându-şi, în chip de scuză, gura legată.

Conducerea, interesată ca nimeni să nu scape nemototolit, nu se dăduse bătută şi mobiliză noi achiziţii ca să-i convingă pe cei apropiaţi să renunţe la rezistenţă. Astfel Pretorian fu mutat cu Zamfiru, „socrul lui” în ochii lumii. Acesta primi, ca din întâmplare, scrisoare şi pachet de la familia sa, eliberată înainte de termen din închisoare, fotografii de la nunta feciorului celui mare, cu toată pompa bisericească, o revistă şcolară în care mezinul familiei, în mijlocul colegilor pionieri, prezenta macheta unui aeromodel şi mai ales acea înduioşătoare scrisoare!... După o săptămână cei doi fură despărţiţi, fiindcă Crăciun se temea că Zamfiru era în primejdie să fie convins că greşise făcând compromisul. Pretorian susţinea că, dacă îţi dai un deget, pierzi toată mâna şi că eliberarea nu are sens decât fără autobatjocorire.

Cineva mă avertiză că voi primi vizita avocatului Cojoc, răzvrătitul arătos din prizonieratul sovietic, pe care mai târziu, ca să-l intimideze, se spune că-l zidiseră de viu în închisoarea din Gherla. Compromisul lui (formal şi într-o variantă atenuată) provocase stupoare în Aiud. Dar Cojoc nu se pretă la o asemenea mediere.

Tocmai când se părea că toate cărţile au fost jucate, ofiţerul de serviciu mă apostrofă că stăteam întins pe pat.

— Am fracturi de coloană, bazin, mădulare... şi aprobare medicală...

— Minţi, banditule!

Nevoit să declar pentru a patra oară de la sosirea în Aiud

greva foamei, din cauză că, pe negândite, conducerea îmi ridica de fiecare dată dreptul recunoscut după patru sau şase zile de post, schimbai iarăşi formaţia pentru o celulă de izolare. După o săptămână de refuz al hranei, şeful serviciului medical se deplasă ca să-mi garanteze iarăşi dreptul de a sta culcat. În restul închisorii se schimbaseră multe: standuri cu imagini de pe şantierele socialismului, filme, şedinţe…

Formula de raport a paznicului rămăsese însă aceeaşi: „Să trăiţi, tovarăşe colonel, am 50 de bandiţi sub cheie. Moarte lor!” „Moarte lor!”, întărea comandantul, străbătându-şi împărăţia.

Schimbările ajunseseră totuşi şi în Zarcă. Se instalau difuzoare. Urmară probe de sunet. „De ne-ar da o oră de muzică!”, tânjeau deţinuţii.

După o muţenie intervenită neaşteptat, se putu urmări, prin uşiţele deschise de gardieni, în transmisie, perindarea oratorilor de la mitingul de pe secţie, care se continuă mai multe zile.

Vorbitorii încercau să asigure că fuseseră înşelaţi grosolan de o mişcare nefastă şi, prin puterea ei de seducţie, primejdioasă de moarte. Fiecare, pe întrecute, folosindu-şi priceperea şi specificul mânjea cât apuca din fundalul propriei existenţe. Semănau cu nefericiţii soldaţi germani, prăbuşiţi prin dezastre, pe care pistolarii sovietici îi puseseră să strige în genunchi: *Hitler kaputt*[174].

Oricine se anula astfel, renegându-şi tinereţea şi credinţa, devenea jalnic. Surpa frumuseţea, fie ea şi tragică, a acestei lumi. Simţeai nevoia să treci singur, pe vârfuri, ferindu-te, prin această răspântie desfundată, spre întinsul gol de mai departe…

La începutul verii, cele câteva zeci de deţinuţi rămaşi în Zarcă (alţii, fără să-şi fi schimbat atitudinea, fuseseră simplu duşi pe secţie) furăm conduşi în curtea închisorii. Acolo aştepta o mare mulţime de deţinuţi, foindu-se şi agitându-se ca într-un bâlci.

Cineva înalt şi descărnat, cu o nobleţe din stampe (era prinţul Ghica), îmi ieşi în cale şi mă îmbrăţişă.

Într-un târziu, gardienii făcură linişte:

— Sunteţi graţiaţi şi veţi pleca cu toţii, pe rând, acasă; cei ce nu se vor convinge nici de ceea ce vor vedea afară vor reveni pentru totdeauna aici! – anunţă colonelul comandant, proptit cu amândoi pumnii în masa drapată în roşu.

---

174 *Hitler kaputt* (germ.): S-a terminat cu Hitler.

Revenirăm în Zarcă abia către seară. Reluam, pentru alte câteva săptămâni, regimul cunoscut de foame şi izolare, în timp ce pe secţie, vorba unui confrate, se arunca mâncarea gătită cu carne. Dar acolo, în ciuda desimii şi a libertăţii de mişcare, până şi cunoscuţii se priveau cu prudenţă.

Tăcerea din jur – eram singur şi nu aveam vecini imediaţi – vuia apăsător în cap, ca într-o criză de tensiune arterială. Ca să mă sustrag ei, mă gândeam la confruntarea iminentă cu lumea de-afară. Intuiam destul de sigur că după îmbarcarea în trenul luminat de la Aiud ne va întâmpina pânda vigilentă a stăpânirii, izolarea, prudenţa şi resemnarea celor din jur. Se scurseseră nouă ani de la întoarcerea din prizonierat. Elanurile naive se spulberaseră.

Hotărât să mă descurc singur, dar inapt de a-mi agonisi pâinea muncind cu braţele, trebuia să rezolv două probleme distincte: să suport operaţiile de ortopedie necesare pentru a ajunge la cea mai bună variantă posibilă şi să muncesc pentru a obţine o calificare, de dorit universitară. Voi suplini, prin efort, neajunsurile ireversibile intervenite. Stigmatul fizic, cârjele – pentru cine ştie câtă vreme –, îmi vor cenzura încă jindul de viaţă şi-mi vor alimenta asprimea faţă de mine însumi, păstrându-mi (speram) înţelegerea şi deschiderea faţă de lume.

N-aveam cum să ştiu atunci că viaţa mă va îmbia, printre rafalele potrivnice, cu daruri, dragoste, tinereţe, dar şi cu ispite şi rătăciri, şi că, poate numai fiindcă aveam vocaţia nefericirii, le voi refuza pe cele bune şi mă voi chinui, până la eliberare, cu cele rele.

Îmi rezervasem însă şi încercarea de a realiza un vis, cel din urmă şi cel mai de preţ din toate. Toată povestea de până acum, însăilată în câţiva ani din noua existenţă cu primejdia continuă de a-mi pierde şi acel soi de libertate, s-o urc pe un munte al Taborului. Să capete prin har de sus veşmânt şi chip durabil pentru toţi luptătorii. Să strălucească răscumpărător pentru tinereţea lor jertfită prin răsărit ori prin închisorile de fier de acasă.

Se vor aduna, înainte de a urca pe acel munte de taină, pe platoul batalionului din Sinaia, de deasupra Castelului Peleş. Parola de recunoaştere va fi neobişnuită pentru uzanţele luptei: „Tinereţe fără bătrâneţe”; iar răspunsul: „Şi viaţă fără de moarte”.

Trâmbiţele îi vor chema din câmpurile de maci, de sub crucile surpate, de sub aurora boreală, din gropile comune, de oriunde s-au desprins din povestea vieţii.

Fane Negulescu, încheietorul plutonului, va raporta nedumerit celui în cârje – dorindu-i în sine-şi unele de aur –, dar îi va asculta ordinul, la fel ca odinioară, şi va purcede la măsurile de amănunt ca fiecare – aşa cum se întâmplă în toate situaţiile grele – să urce muntele „pe socoteala lui”.

Şchiopătând, am să-i urmez, suind pe creasta de unde voi spune lumii: „Bună dimineaţa!”

Doamne, fi-mi de folos ca să întocmesc, privindu-i în tabăra de pe muntele Taborului, noua lor carte.

ANEXE

O EVOCARE

Mă urmărea mereu gândul cu privire la soarta martorilor mei de la proces, foştii prizonieri, şi, de câte ori aveam prilejul, îi chestionam pe aiudeni dacă prin celularul sau zarca Aiudului vor fi auzit cumva de ei. Informaţiile strânse, deşi insuficiente – şi unele dintre ele contradictorii – au avut darul de a mă linişti. Aproape toţi erau în viaţă, la Aiud. Aşadar, sentinţele de condamnare la moarte nu fuseseră executate, ci comutate, probabil, în închisoare pe viaţă. Asta mi-a adus o oarecare uşurare. Căci pentru mine ar fi fost insuportabil gândul că salvarea mea prin mărturiile lor curajoase ar fi putut fi plătită de ei cu preţul vieţii.

Dar, cu ocazia asta, am aflat mai multe amănunte despre condiţia tragică în care unul dintre-ai noştri, **Aurel State**, căutase să-şi salveze sufletul prin sacrificiul vieţii. După câteva şedinţe de tortură, petrecute în cursul anchetei de la Uranus, dându-şi seama că nu va putea rezista la nesfârşit chinurilor şi-i vor scăpa astfel declaraţii acuzatoare privind alţi inculpaţi, camarazi din prizonierat, s-a hotărât să se sinucidă la prima ocazie ivită. Pe traseul care ducea de la celulă la „aer” (locul plimbării zilnice a deţinuţilor), a observat, în ciuda ochelarilor negri, o scară metalică ce ducea la teresa acoperişului. Şi-a făcut planul în detaliu, iar în momentul în care i-a căzut bine şi-a smuls ochelarii, l-a izbit pe însoţitor şi s-a avântat pe scară. Ajuns pe terasă, s-a repezit spre marginea acesteia şi s-a aruncat în gol. Aproape muribund, a fost cules de pe caldarâm, dus la spital, cusut, pus în ghips şi, în final, reconstituit. În această situaţie a fost pus în cărucior şi prezentat, schilod, faimosului tribunal militar din strada Negru Vodă. Acolo a fost judecat pentru „crima” de a fi luat parte la înmormântarea lui George Fonea („prilej de complotare împotriva orânduirii noastre statale”, potrivit rechizitoriului procurorului) şi de a fi frecventat tutungeria unde lucra Puiu Atanasiu („centru conspirativ al criminalilor legionari împotriva regimului nostru de democraţie populară”, conform aceleiaşi surse). De fapt, motivul real al urmăririi lui, ca şi a atâtor alţi foşti prizonieri, era atitudinea de *rezistenţă* din prizonierat împotriva ingerinţei

politicului în lagăre, manifestată mai ales prin greve de foame, în special cea pentru repatriere, din 1948. Considerat atunci instigator, la fel ca Fonea şi Ilarion [Arion] Stănescu, precum şi atâţia alţii, a fost trimis în judecată, împreună cu aceştia, dinaintea instanţelor militare sovietice, pentru comiterea unor crime de război imaginare. Condamnat la ani grei de închisoare, i-a ispăşit, alături de cei doi, în spaţiile morţii albe de dincolo de Cercul Polar, de unde, după destinderea produsă în urma morţii lui Stalin, au fost repatriaţi în 1955.

S-a înscris la Facultatea de Litere, dar n-a avut răgazul să termine, fiind arestat. Acum avea să primească, din partea sinistrului tribunal din Negru Vodă, o condamnare substanţială, pe care şi-o va executa la Aiud. La câţiva ani după eliberarea tuturor deţinuţilor prin decretul din 1964, l-am revăzut întâmplător, cu prilejul unei expoziţii de pictură de pe Calea Victoriei, în biroul de contabil al unui prieten comun, Pantelimon Guţu, şi el fost prizonier. Trupul său schilodit era instalat în scaun flancat de cele două cârje, şi avea pe chip un zâmbet luminos şi uşor poznaş, de parcă ar fi făcut haz de dramatica lui ispravă. „M-am agăţat în cădere de o aripă de înger”, mi-a spus el atunci în glumă, parcă pentru a-şi justifica eşecul sinuciderii. Terminase facultatea şi preda limba germană la un liceu din capitală. A fost ultima oară când l-am văzut. După revoluţie, am auzit de la un alt prieten, pictorul Sandu Cumpătă, că-şi scrisese memoriile privind prizonieratul şi puşcăria (şi avea – har Domnului – ce povesti!) şi le publicase în 1983, sub titlul *Drumul crucii*, la Coresi Verlag din Freiburg, în Germania „refegistă”, cu ocazia Anului deţinuţilor politici din România. Însă cartea a căzut în mâinile Securităţii, iar el a fost arestat, bătut şi torturat cu sălbăticie. La câteva luni de la această întâlnire cu Securitatea, a fost internat în spital, pentru nu ştiu ce afecţiuni, şi a murit, încheindu-şi astfel chinuita, dar eroica lui existenţă într-o lumină apoteotică de martir. Pentru mine şi pentru ceilalţi, foşti prizonieri şi deţinuţi politici care încă mai zăbovim pe tărâmurile acestei lumi[175], Aurel State rămâne sfântul mărturisitor al pătimirilor noastre. Fie-i ţărâna uşoară!

---

175 Radu Mărculescu s-a stins şi el în vara lui 2011. Volumul său de *Mărturii*... a apărut mai întâi la Editura Aldine din Bucureşti, în 2005. Îi mulţumim urmaşei sale, doamna Gabriela Tarasco, pentru îngăduinţa de a reproduce aceste rânduri.

(Din vol. Radu Mărculescu, *Mărturii pentru judecata de apoi, adunate din gulagul românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2012, pp. 207 – 209 – „Aurel State”)

RUGĂ PENTRU EROUL
AUREL STATE

Vezi-l, Doamne, Tu cum trece
pragul lumii, slab şi drept,
răstignit pe crucea rece
care-i spânzură în piept –
voievod fără coroană
Ţării lui de peste vis,
suflet fără de prihană, sânge fără de zapis!
Vezi-l, Doamne, şi-i trimite să-i petreacă paşii, linii,
ale îngerilor cete spre
Crimeile luminii,
că din noaptea lumii tale
a pornit pribeag spre cer,
strâns în giulgiul lui de zale.
CEL DIN URMĂ CAVALER!

Vasile A. Marian
(Răzvan Codrescu)
19 noiembrie 1983

ÎN LOC DE POSTFAŢA
UN DRUM AL CRUCII

Numărul pe luna mai 2011 al revistei Rost *a fost dedicat eroului din Al Doilea Război Mondial, prizonierului şi fostului deţinut politic, profesorului, traducătorului şi memorialistului* **AUREL STATE** *(muscelean cu sânge aromânesc, născut în primăvara lui 1921, primul din cei patru copii ai meşterului tâmplar Ion State şi al soţiei sale Elisaveta), figură exemplară a luptei anticomuniste, strămutat la cele veşnice în toamna lui 1983.*

Mă leagă de memoria „vânătorului de munte" Aurel State mai mult decât preţuirea generală pe care o port tuturor „cruciaţilor secolului XX", nu numai pentru că l-am cunoscut personal (prin prietenul comun Marcel Petrişor), dar mai ales pentru că, prin primăvara sau vara lui 1983 (nu-mi mai pot aminti exact), am fost pus în situaţia îngrozitoare de... a-i arde una dintre dactilogramele amintirilor!

Manuscrisul dactilografiat ne fusese încredinţat – mie şi soţiei mele – de către Marcel Petrişor, cu câteva luni în urmă. Soţia mea apucase să-l citească în întregime, dar eu nu ajunsesem decât pe la jumătate. Şi iată că, într-o după-amiază, Marcel vine la noi pe fugă şi mai răvăşit decât l-am văzut vreodată, cerându-ne insistent să ardem neîntârziat manuscrisul, imediat după plecarea lui! Securitatea era turbată că nu putuse găsi şi confisca nici originalul, nici copiile manuscrisului, despre care aflase că urma să fie trimis pe ascuns în Germania Federală, spre publicare (ceea ce până la urmă s-a şi întâmplat). Îl arestaseră şi-l agresaseră pe Aurel State ca pe vremurile cumplitei prigoane staliniste, dar, ca de obicei, de la el nu reuşiseră să scoată nimic. Pe Marcel îl hărţuiau de mai multe zile şi se temea că vor veni la rând cunoştinţele apropiate (printre care se întâmplă să ne numărăm). Am încercat să-l convingem că am putea cruţa exemplarul, ascunzându-l bine pe undeva, dar els-a arătat neclintit pentru soluţia radicală („Ascultaţi-mă ce vă spun, de data asta e groasă de tot şi nu ştiţi cu cine aveţi de-a face!").

Am ars cartea chiar în după-amiaza aceea, pe un făraş metalic, cu geamurile închise, în bucătăria apartamentului din

Drumul Taberei. Eram siderat şi aproape nu-mi venea să cred că făceam ceea ce făceam, iar soţiei mele îi curgeau lacrimile pe fasciculele rupte fâşii, ca să ardă mai uşor...

I-am ars cartea „domnului State" şi nici măcar n-am mai apucat să-l revedem, căci, fără să mai aibă parte de linişte, a murit chiar în toamna acelui an, la Spitalul Florească, în mare măsură şi din pricina tratamentului aplicat de Securitate (supoziţia că chiar Securitatea l-ar fi „ajutat" să moară acolo, pe patul de spital, n-am putut-o verifica, deşi consăteanca şi colaboratoarea sa, poeta Ileana Mălăncioiu, o dă drept certitudine). N-a mai ajuns să-şi vadă până la capăt ediţia cărţii apărută în Germania (Freiburg, Ed. Coresi, 1983, cu o prefaţă de Remus Radina). Zece ani mai târziu, aceasta a avut şi o foarte modestă ediţie în România, dar pe mine şi pe Anca ne mai apasă şi astăzi amintirea acelui „holocaust" domestic de acum aproape trei decenii şi am resimţit acut datoria morală de a retipări cartea într-o ediţie pe măsura „cavalerului" impecabil care a scris-o, practic, cu propriul lui sânge, în cea mai urâtă dintre lumile posibile, ca mărturie pentru o lume mai dreaptă, în care el n-a încetat nicio clipă să creadă, şi care – chiar dacă n-a venit încă – pare să aibă astăzi o şansă mai mult decât ieri...

La 90 de ani de la naşterea autorului Drumului crucii*, am găsit potrivit să reproduc şi în revista* Rost *evocarea – „Un drum al crucii" – pe care am alcătuit-o mai demult împreună cu Marcel Petrişor (şi care a mai apărut, pe vremuri, şi în revista* Puncte cardinale*, însoţită de mica rugă versificată pe care o scrisesem chiar la moartea lui Aurel State, în noiembrie 1983). Ea este, poate, o bună încheiere şi pentru cartea de faţă. (R. C.)*

* * *

„Cavalerul fără teamă şi fără prihană": acesta este numele de care se învrednicise cândva Făt-Frumosul de la Soare-apune. Dar când Apusul „a apus", preschimbându-şi măreţia cavalerească în rafinată opulenţă, cavalerul pare să se fi strămutat către Soare-răsare, unde îl aşteptau alte şi alte încercări. Parcă diavolul însuşi i s-a pus de-a curmezişul cu oferta unui nou pariu: „Îl câştigi, vei fi peste Iov; îl pierzi, vei coborî sub Faust..."

În marea aventură a veacului XX, aici în Răsărit, cavalerul s-a aflat faţă în faţă cu diavolul lăsat parcă liber să se atingă chiar şi de sufletul său. Dumnezeu a mizat totul pe el, iar el le-a

înfruntat pe toate în numele lui Dumnezeu, avântându-se în ultima şi cea mai cumplită dintre Cruciade...

Undeva la Godeni, în inima Muscelului, o bătrână se ruga pentru el sub icoană: „Dă-i, Doamne, putere să treacă peste toate şi nu-ţi lua degetul de pe el, cum nu Ţi l-ai luat de pe Moise...” Aşa se ruga, plângând, bătrâna din Godeni pentru fiul ei, robul lui Dumnezeu Aurel, vânătorul de munte...

„Drumul crucii” avea să înceapă pentru Aurel State în beciurile Poliţiei din Câmpulung. Directorul Şcolii Normale „Carol!” îşi luase mâna protectoare de pe cel mai bun elev al său, iar Siguranţa Statului credea că îşi face datoria. După o săptămână de torturi, declaraţia a rămas însă aceeaşi: „Nu ştiu nimic”. Niciun cuvânt în plus. Doar privirea senină a celui ce a ştiut încă de la 18 ani că adevărata luptă nu e cu lumea, ci cu sine însuşi. Nici mai târziu, când călăii s-au schimbat şi torturile s-au perfecţionat, Aurel State n-a putut fi îngenuncheat. Aceeaşi privire senină şi acelaşi răspuns: „Nu ştiu”. Sau, când totuşi era limpede că ştie: „Ştiu, dar nu vă spun. Încercaţi să aflaţi de la mine!” Şi Securitatea noului regim a încercat în fel şi chip, căci ea nu putea să creadă că există pe lume şi cavaleri de neînvins.

Aurel State nu a îmbrăcat niciodată cămaşa verde, dar nu s-a dat înapoi să sufere alături de cei ce, făcuţi din aceeaşi plămadă cu el, au mers, pe calea lor, spre aceleaşi idealuri: Neamul Românesc şi Credinţa în Hristos. Fiind un credincios discret, dar nedezminţit, viaţa lui s-a desfăşurat întreagă între icoana Mântuitorului, la care se ruga maica bătrână din Muscel, şi icoana României Mari, pe care feciorul din Godeni a purtat-o în inima lui până la moarte.

Atunci, în beciurile Poliţiei din Câmpulung, concluzia a fost: suspect de legionarism, dar neincriminabil din lipsă de probe... Dosarul X.Z. 47...

Intrat în 1940 la Şcoala de Ofiţeri de Rezervă, este repartizat în Batalionul de Vânători de Munte de la Sinaia. În 1941 cere să plece voluntar pe Frontul anticomunist. Ia parte la luptele din Crimeea şi se numără, în anul următor, la loc de frunte, printre cuceritorii Sevastopolului. Pentru nenumăratele lui acte de eroism, este decorat mai întâi, ca elev-plutonier, cu Virtutea Militară, pentru ca apoi, avansat sublocotenent, să i se confere

Ordinul Mihai Viteazul şi Crucea de Fier (cu frunză de stejar).

Dinapoi îl urmărea însă Dosarul X.Z. 47 (pe care între timp va apărea şi calificativul de „fanatic”), iar dinainte îi rânjea moartea. Nu s-a temut niciodată de ea, căci îl purta înainte „nevoia de a aprinde stelele pe cer”. Acolo, în „ciucurele Crimeei”, cade rănit în 1944, apărând neînfricat fortăreaţa pe care o cucerise cu atâta vitejie. A ştiut să câştige şi să piardă luptând, cu demnitatea eroică pe care o purta în sângele lui româno-macedonean.

În vara lui 1944 avusese loc marea trădare, la care a refuzat să fie părtaş, păstrându-şi onoarea militară, aşa cum a procedat toată floarea oştirii române. A urmat, deci, prizonieratul: ani lungi şi grei prin sălbăticiile asiatice, până la capătul lumii…

„În februarie 1949, Ana Pauker semnează în numele Guvernului Român o convenţie cu Uniunea Sovietică, prin care România acceptă ca cetăţenii români acuzaţi de «crime săvârşite pe teritoriul sovietic» în timpul războiului să fie judecaţi în Uniunea Sovietică. Având această acoperire formală, autorităţile sovietice trec imediat la acţiune. În simulacre de procese, constituind cea mai flagrantă jignire posibilă adusă ideii de justiţie, toţi inculpaţii, fără excepţie, sunt condamnaţi la pedeapsa maximă: 25 de ani de muncă forţată. După condamnare, împreună cu camarazii lor germani aflaţi în aceeaşi situaţie, vor fi transportaţi în regiunea Vorkuta, una dintre cele mai cumplite insule ale «Arhipelagului Gulag», unde urmau să execute pedeapsa, muncind în minele de cărbuni.

Zona de lagăre de muncă Vorkuta se află în nordul Munţilor Urali, la poalele Munţilor Pai Noi, la 300 de kilometri dincolo de Cercul Polar şi la 300 de kilometri de ţărmul Mării Barents. Temperatura de minus 40 de grade Celsius nu este o excepţie. Dar mai ucigătoare decât clima şi munca forţată («cârtiţe sub aurore boreale») a fost obligaţia deţinuţilor politici de a convieţui în aceleaşi formaţiuni de muncă şi în aceleaşi barăci cu deţinuţii de drept comun.

În timp de guvernul comunist al României i-a abandonat total pe cetăţenii săi aflaţi în detenţie în Uniunea Sovietică, Konrad Adenauer, şeful guvernului german, întreprinde în zilele de 9–13 septembrie 1955 o vizită la Moscova, având ca unic obiectiv repatrierea celor peste zece mii de prizonieri de război germani condamnaţi în Uniunea Sovietică sub învinuirea de «crime de

război». Insistenţele sale sunt încununate de succes. Obţine amnistierea lor, şi cum amnistia nu putea fi doar parţială, decretul îi va cuprinde şi pe prizonierii de război români. La sosirea în patrie, prizonierii de război germani vor fi primiţi aşa cum se cuvenea, ca adevăraţi eroi. Guvernul german le creează toate condiţiile, atât materiale, cât şi morale, de a-şi putea reface viaţa. Ce se întâmplă cu camarazii lor români? Până la frontiera Republicii Populare Române călătoresc ca oameni liberi, bucuroşi că-şi vor revedea patria şi familiile. La frontieră vor fi însă preluaţi în stare de arest de către Securitatea română şi încarceraţi la Jilava. Vor fi judecaţi din nou pentru aceleaşi capete de acuzare pentru care fuseseră condamnaţi şi apoi amnistiaţi în Uniunea Sovietică şi vor zace în temniţele comuniste până în 1964, când Gheorghiu-Dej a golit închisorile printr-un act de graţiere. Recunoştinţa patriei comuniste!" (*Puncte cardinale*, anul I, nr. 12, decembrie 1991, p. 5).

Ajunşi acasă, eroii deveniseră „monştri" şi „bandiţi". Ce să facă o lume de viermi cu cavalerii întorşi din Cruciadă?! Pe dosarul lui Aurel State, bunăoară, se pusese pecetea nesupunerii absolute: fanatism legionar!

Iarăşi privirea senină şi răspunsul cavaleresc: „N-am fost legionar. Dar, dacă vă temeţi atât de tare de ei, vă rog să mă consideraţi unul de-al lor!". Şi cavalerul crucii fu chemat să dea socoteală... Întrebări absurde şi grosolane despre oameni şi întâmplări din vremuri trecute (mai ales despre camarazii din lagărele sovietice, în frunte cu bunul său prieten George Fonea, poetul prizonierilor), chinuri fizice şi mai ales sufleteşti... Şi atunci, vai, răbdarea ajunse la capăt!

Aurel State, interogat brutal de satrapul Gheorghe Enoiu, s-a aruncat, în plină anchetă, de la ultimul etaj al clădirii arestului din fosta stradă Uranus. Dar un înger îi cenzură saltul şi căzu în patru labe, ca o felină! „Am vrut să sar în gol, dar m-am împiedicat de aripa unui înger", spunea. După opt luni de comă, cu 120 de fracturi în tot corpul, cu şuruburi şi plăci metalice pe sub piele, omul continuă să înfrunte istoria; frânt a fost, dar înfrânt – niciodată!

Abia în 1964 ieşi din bezna temniţelor, fără nicio pată pe suflet. De la el nimeni nu a reuşit să scoată nimic, prin niciun mijloc, aşa cum nu reuşiseră să scoată, de pildă, nici de la un Arsenie Papacioc, îngerescul duhovnic de la Techirghiol, sau de

la un Alexandru Ghica, prinţul de sânge al demnităţii legionare.

Pe Aurel State l-au hărţuit neîncetat şi după aceea. Se înscrisese la Litere şi terminase primul (în 1970), căpătând post de profesor de limba germană în Bucureşti (de pe care avea să se şi pensioneze). Avea rude sus-puse (un văr după mamă, Proca, chiar ministru al Sănătăţii), care nici în cele mai grele şi nici în cele mai destinse clipe n-au catadicsit să-i întindă vreo mână de ajutor (ba dimpotrivă, cumnata sa, soţia ministrului Proca, făcea despre el rapoarte la Securitate, cum se vădeşte astăzi din documentaţia de la CNSAS!), grijulii ca nu cumva, având de-a face cu un „duşman al poporului", să le zboare scaunul de sub fund... Dar Aurel State nu l-a vorbit niciodată de rău pe vărul său, iar când îl vorbeau alţii, indignaţi, îi luă mereu apărarea, pretinzând că-l „înţelege"... Era structural incapabil să urască pe cineva, oricât rău i-ar fi făcut.

Îşi risipea puţinii bani cu generozitate, spre a-şi ajuta prietenii aflaţi în nevoie. Avea, ce-i drept, şi această mică trăsătură curioasă: dacă îţi împrumuta zece mii de lei, uita să ţi-i mai ceară înapoi; dar dacă îţi împrumuta zece lei, te bătea la cap să-i înapoiezi ori de câte ori te întâlnea („Măi Marcele, tu mai ştii că ai să-mi dai zece lei?")! Lui îi ajungeau câteva sute de lei pe lună. Suferind cu stomacul (avea să moară de ulcer perforat), mânca aproape numai pâine cu miere şi, uneori, pe lângă ceai, şi ceva lapte. Când îi veni oferta unei pensii din Germania, ca deţinător al Crucii de Fier, o refuză cu nobleţe: „Idealurile pentru care am luptat eu nu se pot plăti cu bani. Prea târziu şi prea nepotrivit v-aţi adus aminte de noi..."

Trăia singur într-o garsonieră de la marginea Bucureştilor. Traducea cu multă migală din germană şi rusă (Hans Magnus Enzesberger, Ciabua Amiredjibi etc.). Acolo şi-a scris şi cartea în care mărturiseşte despre sine şi despre lumea prin care a trecut. Ultimul ei titlu a fost *Drumul crucii*. Trei părţi convergente în el însuşi: experienţa frontului, experienţa prizonieratului la ruşi, experienţa temniţelor comuniste de acasă. Pentru această carte-mărturie fu hărţuit din nou (reuşise să expedieze o copie în Germania, unde a şi apărut, fără ca el să mai fi avut mulţumirea de a o vedea până la capăt tipărită).

La 19 noiembrie 1983 a pornit în ultimul său marş, spre Cer, să-şi închine spada Celui ce mizase pe el. Până în ultima clipă n-a fost auzit atribuindu-şi sieşi vreun merit. Îi plăcea să creadă că

rugăciunile mamei sale îl salvaseră în toate împrejurările…

Ce sublimă lecţie de rectitudine cavalerească poate afla în cartea lui Aurel State tânăra generaţie!

Un lucru e cert: că a câştigat pariul.

În urma lui rămâne surâsul atotştiutor al Bunului Dumnezeu.

Marcel Petrişor
Răzvan Codrescu